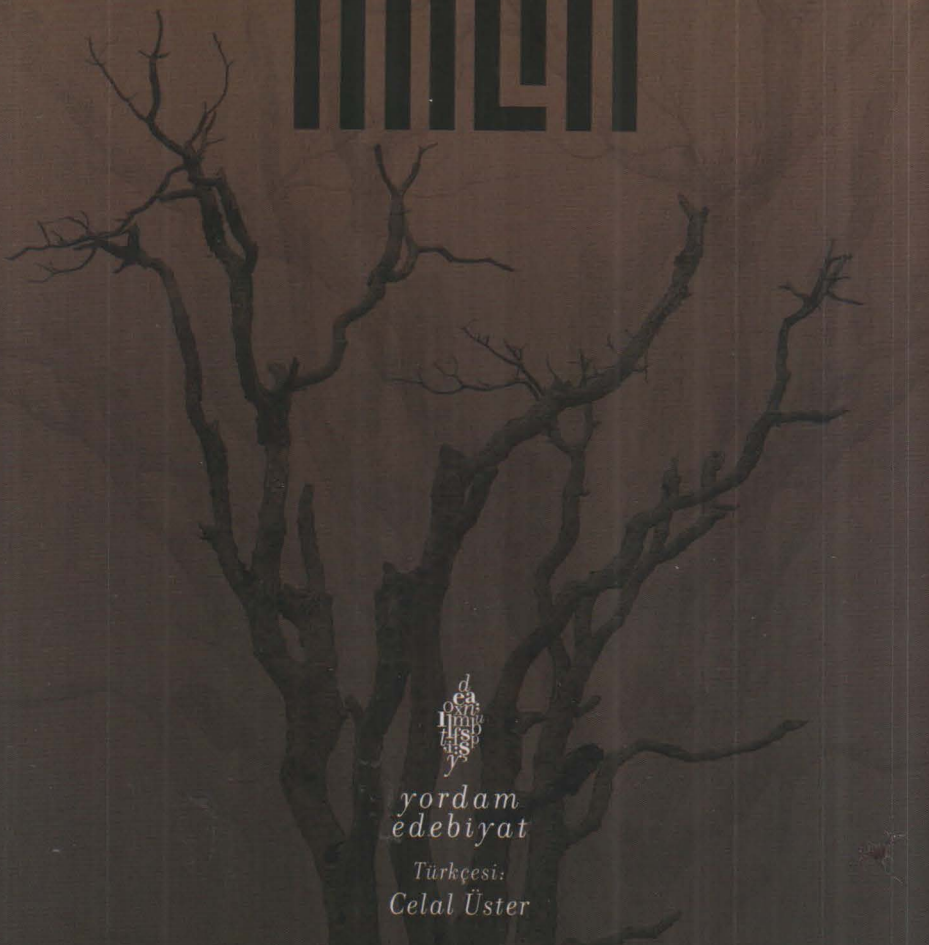
LIAM O'FLAHERTY

KITLIK



yordam edebiyat

Türkçesi: Celal Üster

Liam O'Flaherty (1896-1984)

Genç yaşlarda Marksizme yakınlık duydu, ağır yaralandığı Birinci Dünya Savaşı'ndan döndükten sonra, 1921'de İrlanda Komünist Partisi'nin kurucuları arasında yer aldı. 1923'te ilk öykü kitabı *Sniper*'ı (Keskin Nişancı) ve ilk romanı *Thy Neighbour's Wife*'ı (Komşunun Karısı) yayımladı. 1925'te yayımlanan *The Informer* (Muhbir) adlı romanıyla hem ani bir üne hem de geniş bir okur kitlesine kavuştu. 1920'ler İrlanda'sında koyulaşan sansür ve pek çok kitabın yasaklanması karşısında O'Flaherty 1929'da *A Tourist's Guide to Ireland* (İrlanda Turizm Kılavuzu) adlı siyasal taşlamayı yazdı. 1932'de *Skerrett* adlı romanının yayımlanmasının ardından 1935'te *Muhbir* adlı romanı John Ford tarafından beyazperdeye uyarlandı ve büyük başarı kazandı. O'Flaherty, aynı yıl kaleme aldığı, İrlanda dışında geçen tek romanı *Hollywood Cemetery*'de (Hollywood Mezarlığı) Hollywood izlenimlerini alaycı ve yergili bir anlatımla dile getirdi. 1840'lı yıllarda İrlanda'da yaşanan ve bir milyon insanın ölümüne, iki milyon insanın da ülkeden göç etmesine yol açan büyük kıtlık felaketini 1937'de *Famine* (Kıtlık) adlı yapıtında romanlaştırdı. O'Flaherty'nin birçok kitabı ülkesinde yasaklanıp toplatılırken, romanlarının hemen tümünün ilk basımları İrlanda dışında yapıldı.

Celal Üster

Uzun yıllar *Cumhuriyet* gazetesinin Kültür Servisi'ni yönetti. İlk döneminde *Cumhuriyet Kitap*'ın, daha sonra *P Dünya Sanatı Dergisi*'nin ve Can Yayınları'nın yayın yönetmenliğini üstlendi. "Körün Taşı" başlıklı yazılarını *Cumhuriyet* gazetesinde, "Yeryüzü Kitaplığı" başlığı altındaki yazılarını *Radikal Kitap* ve *Cumhuriyet Kitap*'ta yayımladı. George Thomson'ın *Tarihöncesi Ege* adlı kitabının çevirisiyle, 1983'te *Yazko Çeviri Dergisi*'nin Azra Erhat Çeviri Ödülü'ne değer görüldü. Dünya edebiyatının yüze yakın yapıtını dilimize kazandırdı. *Körün Taşı* ve *Bir 'Çevirgen'in Notları* adlı kitapları yayımlandı.

Celal Üster'in İngilizceden çevirdiği *Kıtlık* (*Famine*), ilk olarak 1973 yılında E Yayınları tarafından yayımlanmıştır.

LIAM O'FLAHERTY

KITLIK

ROMAN

TÜRKÇESİ
CELAL ÜSTER

yordam
edebiyat

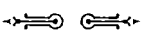
Yordam Edebiyat: 119 • **Kıtlık** • Liam O'Flaherty
ISBN 978-605-172-530-7 • *Türkçesi:* Celal Üster
Kitap Editörü: Aslı Uluşahin • *Düzeltme:* Dileda Arslan
Kapak ve İç Tasarım: Savaş Çekiç • *Birinci Basım*: Nisan 2022
© Yordam Kitap, 2022

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 44790)
Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat: 3 34110 Cağaloğlu - İstanbul
Tel: 0212 528 19 10 • **W:** www.yordamkitap.com • **E:** info@yordamkitap.com
www.facebook.com/YordamEdebiyat • www.twitter.com/YordamEdebiyat
www.instagram.com/yordamkitap

Baskı: **Pasifik Ofset** (Sertifika No: 44451)
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1
Baha İş Merkezi A Blok Kat: 2
34310 Haramidere / İstanbul
Tel: 0212 412 17 77



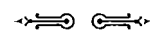
KITLIK



ROMAN



Liam O'Flaherty:
Sözcüklerin Dokumacısı



Celal Üster



Liam O'Flaherty'nin *Kıtlık* (*Famine*) adlı romanını başında Cengiz Tuncer ile Aydın Emeç'in bulunduğu E Yayınları için çevirmeye yanılmıyorsam 1971 sonlarında başlamıştım. 12 Mart askerî darbesiyle gelen karanlık günlerdi. Bazı politik çevirilerin yanı sıra *Kıtlık* çevirisini de sürdürmeye çalışıyordum. Ta ki Göztepe'deki ev 1972 Nisanında basılıp bir aydan fazla süren bir Sansaryan Han deneyiminin ardından kendimi Ankara'da, Mamak Askerî Cezaevi'nde buluncaya kadar.

Bunca yıl sonra sözü uzatmaya gerek yok. Birkaç ay sonraydı, sevgili annemle babam *Famine*'i bana getirdiler, hem de daha fazla yıpranmasın diye bir güzel ciltleterek. Gel gör ki, çevirinin yaptığım kadarı baskın sırasında daha birçok yazı ve çeviriyle birlikte yağmalanıp götürülmüştü. O yüzden, çeviriyi baştan alıp tamamlamam gerekti. *Kıtlık*, sonunda 1973'ün Ocak ayında kapağında Egon Schiele'nin "Ölü Anne" tablosundan bir ayrıntıyla E Yayınları'ndan çıktı.

Şimdi, o günlerden bugüne şöyle bir bakıyorum da, "*Kıtlık*'ın kendisi kadar çevirisi de 'tarihsel' bir niteliğe kavuşmuş," demekten alamıyorum kendimi! Evet, O'Flaherty'nin İrlanda halkının 1840'lı yıllarda yaşadığı büyük yıkımı neredeyse yüz yıl sonra ka-

leme aldığı bu yapıt belki daha yazıldığı sırada bir tarihsel roman niteliğindeydi. Ama ilk yayımlanışından elli yıla yakın bir zaman sonra yeniden yayımlanan bu çevirinin de tarihsel bir nitelik almış olduğunu söylemek sanırım yanlış olmaz... O yüzden, O'Flaherty gibi bir yazarın değerini bilen Yordam Edebiyat'a da, onca yıl önce zor koşullarda yapılmış bu çeviriyi gözden geçiren Aslı Uluşahin'e de teşekkür borçluyum.

Liam Ó Flaithearta ya da uluslararası edebiyat dünyasında bilinen adıyla Liam O'Flaherty'nin, Jonathan Swift, Lady Gregory, William Butler Yates, Oscar Wilde, George Bernard Shaw, James Joyce, Samuel Beckett, Sean O'Casey, Frank O'Connor, Brendan Behan gibi büyük yazarlar yetiştirmiş İrlanda edebiyatının sağlam geleneğine yaslanan toplumcu bir yazar olduğunu söylemeliyim. Ama O'Flaherty'nin, İrlanda edebiyatında on dokuzuncu yüzyıl sonu ve yirminci yüzyıl başında yaşanan canlanmaya, başka bir deyişle İrlanda rönesansına bağlı kalan yazarlardan biri olduğu da söylenebilir.

Siyasal alandaki bağımsızlıkçı ve milliyetçi akımlarla birlikte gelişen İrlanda rönesansının kaynağını, İrlanda dili ve edebiyatının, tarih ve kültürünün Gael kökenlerine yeniden duyulan ilgi oluşturmuş, nitekim O'Flaherty de özellikle oyunları ile şiirlerinin pek çoğunu İrlanda dilinde kaleme almıştı.

Birinci Dünya Savaşı sırasında Batı Cephesi'nde ağır yaralanan O'Flaherty'nin, 1934'te yayımlanan *Shame the Devil* (Şeytan Utansın) adlı özyaşamöyküsünden, terhis edildikten sonra Güney Amerika, Kanada, ABD ve Ortadoğu'da orman, maden ve fabrika işçiliği, bulaşıkçılık, tayfalık ve banka memurluğu gibi birçok işte çalıştığını, İrlanda'ya döndükten sonra devrimci etkinliklere katıldığını, 1921'de İrlanda Komünist Partisi'nin kurucu üyeleri arasında yer aldığını öğreniyoruz.

O'Flaherty, ilk kısa öyküsü *The Sniper*'ı (Keskin Nişancı) ve ilk romanı *Thy Neighbour's Wife*'ı (Komşunun Karısı) 1923'te yirmi

yedi yaşındayken yayımladı. İrlanda iç savaşının başladığı günlerde Dublin'de geçen *The Sniper*'da, bir evin damına yerleşen bir keskin nişancı karşı evin damındaki keskin nişancıyı vurur. Aşağıya inip bakınca, öldürdüğü kişinin kardeşi olduğunu görür... *Komşunun Karısı*'nda ise din ve yurtseverliğin gölgesinde tutkulu bir aşk öyküsü anlatılır. O'Flaherty, daha bu ilk romanındaki ustalıklı anlatımıyla, "sözcüklerin dokumacısı" olarak nitelenmiştir.

Romanları ve öykülerinde İrlanda halkının yürekliliğine ve kararlılığına duyduğu saygıyı dile getirmekten hiçbir zaman geri kalmayan O'Flaherty'nin, yapıtlarında ödünsüz bir doğalcılık ile şiirsel bir anlatımı, keskin bir yergi ile psikolojik çözümlemeyi ustaca bileştirdiği görülür.

İrlanda iç savaşının hemen sonrasında, 1920'lerin Dublin'inde geçen *The Informer*'ın (Muhbir) baş karakteri, aranmakta olan yoldaşını güvenlik güçlerine ihbar eden bir devrimcidir. 1925'te yayımlanan bu romanın edebî başarısı, bağlı olduğu devrimci örgüte ve can dostuna ihanet eden Gypo Nolan'ın tek boyutlu bir karakter olarak değil, tüm duraksamaları, iç çelişkileri, korkuları ve gelgitleriyle etten kemikten bir insan olarak ele alınmasındadır. Bunu sinema adına keşfeden de, O'Flaherty'nin yakın akrabası, ünlü yönetmen John Ford olur. *Muhbir*'i 1935'te beyazperdeye uyarlayan Ford bu filmle ilk Oscar'ını alırken, Gypo Nolan'ı oynayan Victor McLaglen da En İyi Erkek Oyuncu Oscar'ına değer görülür.

O'Flaherty, bir köy rahibiyle bir öğretmen arasındaki çatışmayı anlatan *Skerrett*'tan (1932) sonra, 1840'larda İrlanda'da yaşanan kıtlığın öyküsünü yoksul Kilmartin ailesinin üç kuşağı üstünden irdeleyen *Kıtlık*'ı (1937) yayımladı. Belki de İngilizlerin boyunduruğu altındaki İrlanda'nın tarihinde yaşanmış en korkunç yıkım olan Büyük Kıtlık'ı halkın kimlik ve bağımsızlık savaşımını göz ardı etmeden bireyler üstündeki derin etkileriyle yansıtan bu yapıt, O'Flaherty'nin *Muhbir*'le birlikte en güçlü iki romanından biridir.

Ekim 2021

BİRİNCİ BÖLÜM

KARA VADİ üstünde ilk gök gürültüsü patladığında horozlar gün doğumunu henüz muştulamamışlardı. Gök gürültüsünün yankıları, dik ve kayalık yamaçlar boyunca bir süre yuvarlandı.

Brian Kilmartin sıçrayarak doğruldu yatağından. Bir süredir uyanık yatıyor, kemiklerindeki sızının dinmesini bekliyordu.

"Lanet olsun," diye küfretti dişlerinin arasından.

Yanında uyumakta olan karısına döndü; öyle bir sarstı ki, kadıncağız uyanarak korkuyla bağırıverdi. Uykulu gözleriyle kocasına bakarak, "Aman tanrım!" dedi, "Ne var, ne oluyor?"

Brian yataktan aşağı atlarken, "Gök çıldırdı," diye karşılık verdi.

Kadın, ağzı bir karış açık, çok uzaklardaki bir mağaradan gelen belli belirsiz seslere kulak verdi. Ortalık tam sessizliğe bürünüyordu ki yeni bir patırtı koptu gökyüzünde.

Kadın, "Tanrım sen bizi koru!" dedi haç çıkararak.

Brian inleyerek sağ dizini ovdu. Ardından sırtında geceliği, topallaya topallaya pencerenin önüne gitti, baldırını kaşıyarak dışarıya baktı. Yağmurun sesini duyabiliyordu.

"Off!" dedi içini çekerek. "Kovaları boca ediyorlar sanırsın. Yulaf dövecektik değil mi, al işte, tam günü! Hadi kalk da ateşi yak, Maggie."

Sızlanıp homurdanarak pantolonunu giymeye koyuldu. Karısı yatağın ayakucunda asılı duran etekliğine uzandı, başından geçirerek giydi. Brian çabucak mutfağa seğirtti ve ön kapının sürgüsünü indirdi. Köpek havlamaya başladı. Bütün gece oca-

ğın yanında yatmaktan uzun ve kabarık tüyleri kül içinde kalan köpek, kapı açılır açılmaz Brian'ın bacakları arasından ok gibi fırladı, sevinçle havlayarak kendini bahçeye attı.

"Tanrım, sen bizi koru!" dedi Brian. "Bu ne sabah böyle?"

Yetmiş bir yaşındaydı. Gözlerini göğe kaldırırken iki sarı dişini ortaya çıkararak acıyla gülümsedi; yüzünün derisi, vahşi mavi gözlerinin çevresine çekilmişçesine gerildi. Kavruk yüzü, gözleri ve uzun gaga burnuyla bir atmacayı andırıyordu. Kemikli, uzun, dal gibi gövdesiyle güçlü bir adam izlenimi uyandırıyordu.

Karısının duyabilmesi için yüksek sesle, "Bu yağmur," dedi, "uğursuzluk getirecek Vadi'ye."

Yağmur bardaktan boşanırcasına yağıyordu. Sular, gök gürlemeleri arasında, sarkan etekleriyle çepeçevre uzayıp giden dağlara benzeyen boz bulutlardan yeryüzüne dökülüyordu. Şiddetle yağan yağmurun ve durmadan kopup gelen gök gürlemelerinin ötesinde, ürküntü verici bir sessizlik hüküm sürüyordu. Hava boğucuydu. Bahçe, karşıki bayırdan gübre yığınlarına doğru akan küçük dereciklerle kaplanmıştı. Kapının yanındaki yassı bir kayanın üstünde duran domuz yalağı yağmur suyuyla ağzına kadar dolmuş taşıyordu.

Köpek kayanın yanına geldi, arka ayağını kaldıracak oldu, sonra cayıp havlayarak ocağın başına döndü. Yaşlı adam ise derin bir soluk aldı, öfkeyle omuzlarını silkip ocağa yaklaştı. Duvardaki bir çiviye asılı tespihini aldı. Ocağın yanında tir tir titreyen köpeği ayağıyla iteledi, dirseklerini bir tabureye dayayarak diz çöktü, arada bir esneyip homurdanarak sabah duasına başladı. Hava bu sabah kemiklerindeki sızıyı bir kat daha artırmıştı.

Maggie titreyerek yatak odasından çıktı. Dışarıdaki boğucu havaya karşılık, içerisi bir hayli serindi. Aralık duran kapıdan ürkek bakışlarla yağmuru izleyerek, çıplak ayaklarıyla toprakta sekercesine yürüdü. Ateşi yakmak için ocağın başına çöktü. Ocağın bulunduğu köşede, iki uzun kütük arasına serilmiş saman yatağında uyuyan üç domuz, Maggie gece boyunca biriken

külleri eşeleyerek korları ortaya çıkarmaya çalışırken, maşanın ocak taşındaki tıkırtılarından uyandılar ve ciyaklamaya başladılar. Kapının yanı başındaki kümesten tavukların gıdaklamaları duyuldu.

Yaşlı adam duayı kısa kesti. Son bir defa daha esneyip çevik bir hareketle ayağa kalktı. Sonra birden domuzlara dönerek bağırdı:

"Sizi haydutlar sizi! Hadi bakalım, ömrünüzde böyle yıkandınız mı acaba?"

Tespihi elinde, bir yandan haykırarak, çıplak ayaklarıyla domuzları tekmeledi. Domuzlar, birbirlerine sokulup, afallamış gözlerle yaşlı adama bakarak ve sessizce hırıldayarak yerlerinden doğruldular, ama belli ki dışarı çıkmaya hiç de istekli değillerdi. Köpek umulmadık bir anda üstlerine atıldı. Domuzlardan birini budundan ısırıverdi. İşte o zaman hep birlikte bağrışarak samanların arasından fırladılar, arkalarında ağır bir koku ve saman çöpleri bırakarak, yüklü gövdelerinin altında ezilen küçücük ayaklarıyla odanın ortasında koşuşmaya başladılar. Birbirlerini dişleyerek kapının eşiğinde biriktiler, sonra bahçeye dökülüverdiler; gece boyunca sırtlarını yiyip bitiren keneler çözülüp giderken, yağmurun altında koca kıçlarını bir o yana bir bu yana sallayarak coşkuyla bağrışıp koşuşmaya başladılar.

"Pöff!" dedi yaşlı adam. "Bu ne koku be! Al birini vur ötekine, tavuğu da bir, domuzu da!"

Maggie ürkek bir sesle, "Zavallı hayvancıklar kiralarını fazlasıyla ödüyorlar," dedi.

"Sana konuş diyen oldu mu?" diye kadının lafını ağzına tıkadı Brian.

Kümesin kapağını kaldırdı.

Maggie bu kez, "Yoksa tavukları yağmura mı salacaksın?" diye sordu.

"Kulübeye gitsinler," diye karşılık verdi yaşlı adam. "Kışt, kışt, sizi gidi şeytan dölleri. Dün gece evin içindeki koku Michael'ın

midesini bulandırdı. Kışt! At şu kümesi dışarı da, bir güzel temizlensin. Domuzların yatağını da dışarı çıkar, samanını değiştir, yere kireç döküver."

"Kaç elim var sanıyorsun, be adam?"

"Öyleyse, gelinini uyandır," diye seslendi Brian. "Ekmek elden su gölden, oh ne âlâ!"

Sol taraftaki yatak odasından, "Hoh hoo! Amma da cins horozmuşsun be. Bakıyorum bu sabah senin borun ötüyor," diye kalın, gırtlaktan bir ses geldi.

Yaşlı adam, bu sözler karşısında homurdanmakla yetindi, sonra yeniden tavukları kışkışlamaya koyuldu. Tavuklar, birer birer, temkinli adımlarla kümesten çıkıyorlardı. Kanatlarını açıyor, bacaklarını geriyor, sonra da gövdelerini tepeden tırnağa titretiyorlardı. Gagalarını, günlük yiyeceklerini toplamak için sivriltmek istiyormuşçasına yere sürtüp duruyorlardı. Yaşlı adam, son tavuk da kümesten çıkıncaya kadar sabırla bekledi, hepsi çıktıktan sonra onları bahçeye sürmeye girişti. Oysa oldukça güç bir işti bu. Avazları çıktığınca bağrışan tavuklarla horozu yağmurlu bahçeye ancak köpeğin ve karısının yardımıyla sürebildi. Hayvanların ardından bahçeye fırladı, yağmurdan korunsunlar diye ağılın kapısını açtı.

Maggie, bütün gece ateşin üstündeki kancalarda asılı duran geniş patates kabını aşağı indirdi. Duasını okumak üzere bir taburenin önünde diz çöktü. Kocasından dokuz yaş küçük olduğu halde ondan yaşlı görünüyordu. Bir hayli şişmandı; dağınık ve beyaz saçları, solgun ve sağlıksız yanaklarına salkım saçak dökülüyordu. Külrengi gözleri iyice çukurlaşmıştı. Gözlerinin çevresi morarmış, dua ederken kapanan gözkapaklarının üstünde incecik pembe damarlar belirmişti. Üst dudağı göze çarpacak kadar tüylenmişti. Dirseklerini tabureye dayayıp diz çökünce, gövdesi yuvarlak bir yığına dönmüş, çıplak ayakları kırmızı etekliğinin altından dışarı çıkmıştı. Topukları kapkaraydı.

Brian, bir yandan öksürüp tıksırarak, bir yandan üstündeki yağmuru silkeleyerek içeri girdi. Kadın gözlerini açtı, kınayan bakışlarını Brian'a dikerek, "Bahçe yağmurdan çarıl çamur, niye ayakkabını giymeden çıktın?" diye sordu.

Yaşlı adam, "Bütün sabahı dua etmekle geçirmek niyetindesin galiba," diye karşılık verdi. "Hadi, külleri boşalt. Mary'yi niçin kaldırmıyorsun? Thomsy'ye de seslen, uyansın artık. Bir yığın iş bizi bekliyor, be kadın, anlamıyor musun?"

Kadın yüzünü tavana çevirip üç kez göğsüne dokunarak haç çıkardı, elindeki tespihi öpüp yerinden ağır ağır doğruldu. Yaşlı adam ocağın başına oturdu, bir çiviye asılı duran çoraplarını uzanıp aldı, ıslak ayaklarını çabucak tutuşan ateşte kuruturken çoraplarının tabanlarını birbirine sürtmeye başladı.

Tepeden sızan yağmurla çözülen kurumlar bacadan ateşe dökülüyordu. Ateşe bir kurum parçası düştüğünde kömürlerin arasından kıvılcımlar saçılıyor, ateşin içinden mutfağa fırdolayı koyu bir duman yayılıyordu.

Ortalık iyiden iyiye aydınlanmıştı, ama hiç pencere olmadığı, kapı da sabahın loş ışıklarını içeri koyvermeyecek kadar küçük olduğu için mutfak hâlâ karanlıktı. Tavan olanca çıplaklığıyla görülebiliyordu. Yukarıda, çatı kirişlerini boydan boya kaplayan uzun tezek parçaları aşağıya sarkıyordu. Evin bu bölümü neredeyse yüz yıl önce yapıldığı için, duvarlar, üzerlerine kim bilir kaçıncı kez vurulmuş kireci artık taşımıyordu. Duvarlar yer yer çatlamış, yarıkların arasından kahverengiye çalan bir renk belirmişti. Ateşin üstünde kalan kısım ise dumandan kapkara kesilmişti. Bacanın bulunduğu duvarı ve kapların tutulacak yerlerini kalın bir kurum tabakası kaplamıştı. Yerleri örten bir döşeme yoktu, çıplak topraktı her yer, üstünde yürünmekten aşınmış, tümsekler meydana gelmişti. Arada bir deliklere bile rastlanıyordu. Yaşlı karıkocanın yattığı, ateşin tam karşısına düşen büyük yatak odasına açılan bir kapı vardı. Bir başka kapı da evin güney yüzüne açılıyordu, sundurma olmadığı için, bu

bölüm, rüzgâr kuzeyden estiğinde kullanılmak üzere sonradan eklenmişti. İki tavan arası vardı. Biri ocağın üzerindeydi ve tezek yığınlarıyla doluydu. Büyük yatak odasının üzerindeki ise anlaşılan boştu. Tavan arasının bitiminde bir merdivenin ucu görünüyordu.

Brian çoraplarını ayağına geçirdikten sonra yatak odasına geçti. Odaya vuran günışığı biraz daha güçlenmişti; odanın bir köşesinde, yaşlı karıkocanın dört direkli karyolası duruyordu. Başka bir köşeye, çok alçak, dar ve küçük bir karyola kurulmuştu. Bu yatakta, yorganı kulaklarına kadar çekmiş yatan, Brian'ın en küçük oğlu Michael'dı.

İhtiyar adam, "Ee?" diye sordu yumuşak bir sesle. "Bu sabah nasılsın bakalım?"

Yataktan yalnızca kuru bir öksürük geldi. Yorgan delikanlının yüzünden sıyrıldı. Michael, yatağın içinde doğrulup sırtını yastığa verdi.

"Nasıl olayım, yahu!" diye söylendi. "Sabah sabah, karga bokunu yemeden senin bağırtılarınla uyandım."

"Belki de gök gürültüsünden uyanmışsındır," dedi Brian kırgın bir sesle.

Yüzü birden yumuşayıvermiş, yüzünde mahcup ve sevecen bir ifade belirmişti. Oysa Michael, babasının bu sevecenliği karşısında, duygusuz tavrını sürdürüyordu. İnce yağmur damlalarının ufak pencerede soluk renkli solucanlar gibi ağır ağır süzülüşünü bezgin bakışlarla seyrediyordu.

"Yağmur yağıyor," dedi.

"Hem de nasıl," dedi yaşlı adam. Karyolanın ayakucuna yaklaştı. "İstersen hiç çıkma bugün yataktan, soğuk algınlığın düzelir belki biraz ha, ne dersin?"

"Yataktan hiç çıkmayayım mı?" dedi Michael içerlemişçesine. "Niçin çıkmayacakmışım? Bugün yulaf dövmeye gitmiyor muyuz?"

"Tüh be!" dedi Brian. "Haklısın, az daha unutuyordum."

Yapılması gereken o kadar iş varken oğlunun yataktan çıkmaması gülünç bir fikirmiş gibi, zoraki gülümsemeye çalıştı. Ama Michael'ı ansızın yakalayan öksürük nöbeti, Brian'ın gülümseyişini bıçak gibi kesiverdi. Yaşlı adam, Michael'ın yamalı battaniye altında kıvranışını seyrederken yumruklarını sıktı, baştan ayağa titredi. Delikanlı öksürürken, çektiği hastalık yüzünde olanca açıklığıyla beliriyordu. Çökük ve solgun yanaklarında garip bir kırmızı boyayı andıran iki parlak nokta göze çarpıyordu. İyice kudurduğunda bir delinin gözleri nasıl parıldarsa, mavi gözlerinde öyle anlaşılmaz bir parlaklık vardı. Alnında küçük ter damlaları belirmişti. Gözlerinin üstüne dökülen sarı saçları sırılsıklamdı. Yüzünde, birkaç günlük sakalıyla, İsa'yı andıran, çarmıha gerili acı çeken İsa'yı andıran bir ifade vardı. Oysa öksürürken battaniyeyi sımsıkı kavrayan elleri sağlıklı ve güçlü görünüyordu. Bir güreşçinin kollarından kurtulmaya çalışıyormuşçasına hızla inip kalkan göğsü de. Zavallı oğlan! Hiçbir zaman kurtulamayacağı bir güreşe tutuşmuştu.

Brian sevgili oğlunu seyrederken, hastalık delikanlının ciğerlerini nasıl deşiyorsa, öyle bir hüzün düştü yüreğine. İşte o zaman kendini kandıramaz oldu; Michael'ın basit bir soğuk algınlığına yakalandığına, çok yakında hiçbir şeyinin kalmayacağına inanmak olanaksızdı. Bu kuru öksürüğün neye varacağı belliydi. Daha önce beş çocuğunu da daha küçücükken alıp götüren, bu uğursuz öksürük değil miydi? Bu sefer de geriye kalan dördünden Michael aynı merete yakalanmıştı.

Michael'ın öksürük nöbeti kesildiğinde, "İstersen sen gene kahvaltıya kadar uyumaya çalış," dedi Brian.

Michael anlaşılmaz bir şeyler mırıldanarak yeniden sırtüstü uzandı. Yaşlı adam derin bir iç çekti, sonra ayaklarının ucuna basarak sessizce dışarı çıktı. Öbür oğlu Martin, mutfaktaydı.

"Hey be, ihtiyar kurt!" dedi Martin şen şakrak. "Bu sabah gene neler kuruyorsun bakalım?"

"Hasta kardeşine hiç acımıyor musun?" diye sordu Brian.

"Sen evin içinde öküzler gibi böğürürken," dedi Martin, "hiçbirimize acımıyorsun."

Gülerek bahçeye yürüdü. Yağmura aldırmaksızın kollarını havaya kaldırarak bağırdı:

"Heey! Hiç böyle yağmur gören oldu mu içinizde?"

Sonra bahçenin ortasında, tabanı yanmışçasına zıplayıp çığlıklar atarak yalınayak koşmaya başladı. Yaşlı adamsa ocağın başına giderek botlarını giymeye koyuldu.

Maggie ineği sağmak üzere süt kovasını hazırlarken, çekingen bir sesle, "Michael nasıl?" diye sordu.

"Git kendin sor," diye yanıtladı yaşlı adam. "Benden değil, senden kaptı hastalığı."

Zavallı kadın o anda gözyaşlarına boğuldu; yüzünü önlüğüne gömerken "Tanrım, sen bağışla," dedi.

Martin, dudaklarında bir türkü, kapıdan içeri girdiğinde, anasını ağlar görünce duraklayıverdi.

"Nedir seni üzen?" diye sordu kaygıyla.

Kadın, arka kapıdan bir süpürge alırken, "Hiçbir şey, tatlım," diye yanıt verdi.

Martin, öfkeli bakışlarını babasına yönelterek:

"Gene ne söyledin kadıncağıza?" diye homurdandı.

Botları hâlâ çözük duran yaşlı adam, oturduğu yerden ayağa fırladı, hızlı adımlarla mutfak masasına gitti, süt kovasını alarak evden çıktı. Martin arkasından bağırdı:

"Sopa istiyorsun sen, sopa..."

"Sus, meleğim," dedi Maggie. "Onunla tartışmanın gereği yok."

Martin, kemerini takarken anasına baktı. O da tıpkı babasına benziyordu, ama babasından çok daha uzun boyluydu, bir sekseni aşkındı. İri kafası ve uzun burnuyla, vahşi bakışlı mavi gözleriyle, kemikli tunç rengi yanaklarıyla, tıpkı babasıydı. Bir atletinkini andıran göğsü ve omuzlarıyla, yakışıklı bir adamdı. Anasının yanına geldi, omuzlarından tutup sarstı.

"Aldırma," dedi. "Bir gün yola getireceğim onu."

Yaşlı adam, sırtında torbası, evin yan duvarını dolanıp, bir kayaya yaslı ahırın oradaki küçük çayırlığa koştu. Yağmur iyiden iyiye şiddetlenmişti. Topraktan göğe doğru bir buğu yükseliyordu; gök gürlemeleri kesilmişti. Ahırın duvarına bir iple bağlı duran kara inek, adamın yaklaştığını görünce böğürmeye başladı. Brian geldi, ineğin altına uzanarak sağmaya koyuldu. Kaba dökülen ilk süte parmağını batırdı, sonra ineğin sırtına parmağıyla bir haç çizdi. Sonra, inek geviş getiredursun, iki eliyle yapıştı memelerine.

İneğin memelerinden akan sütün şırıltısı ve ak köpüğünden yükselen tatlı koku sinirlerini yatıştırıverdi. Yüzüne bir uysallık geldi.

Yağmur artık ürkütücülüğünü yitirmişti. On binlerce yağmur damlası, kaygı ve üzüntüyü kovan tekdüze bir ninni gibi sessizce toprağa düşüyordu.

İKİNCİ BÖLÜM

YAŞLI ADAM süt kabıyla mutfağa döndüğünde, Martin'i, masanın başında karısıyla konuşurken buldu. Kadın bir yandan kahvaltı için maşrapalara ayran koyuyor, bir yandan da kocasının ipe sapa gelmez sözlerini dinliyordu. Evlendiklerinden bu yana bir ay geçmiş olmasına karşın, isteklerinin ilk coşkunluğu henüz dinmemişti. Birbirlerine çok yakışıyorlardı, ama onların bu eşsiz birlikteliği yaşlı adamı son derece öfkelendiriyordu. Martin, Mary Gleeson adlı bu kızla babası istemediği halde evlenmişti; Mary bir dokumacının kızı olduğu için, babasının gözünde kendilerinden daha alt bir tabakaya aitti. Üstelik bir köylünün karısının bu kadar güzel oluşu yaşlı adamı tedirgin ediyordu.

Mary Gleeson gerçekten de çok güzel bir kadındı. Tıpkı bir genç kız gibi uzun bir örgüyle beline kadar bıraktığı parlak siyah saçları bile çekiciliğini kanıtlamaya yeterdi. Dal gibiydi; kolları,

bacakları, memeleri tam bir ahenk içindeydi. Şehvetli bir ağzı vardı, gözleri ise o şaşırtıcı ışıltılarıyla bu şehvete karşı koyuyor, güzelliğine bir incelik katıyordu.

Yaşlı adamın hainceバkışlarından tedirgin olan Mary, ayran maşrapalarını ocağın yanındaki kahvaltı masasına taşıdı. Hoş bir yürüyüşü vardı, kırmızı çuhadan etekliğinin altında kalçaları kımıl kımıldı. Memeleri elbisesini zorluyordu. Kocası, dinmek bilmeyen aşkının esrikliğiyle, yürürken bakışlarını üzerinden ayıramıyordu.

"Thomsy uyanmadı mı daha?" diye homurdandı yaşlı adam.

Arka kapının eşiğinde domuzların yemini hazırlamakta olan Maggie, "İki kere seslendim," diye yanıtladı. "Haydi Thomsy, kalk artık, kahvaltı hazır."

Tavan arasından bir hırıltı duyuldu.

"Hıh!" dedi Brian. "Sarhoş köpek!"

Brian ile Martin masanın başına oturup haç çıkardılar. Masanın üstünde söğüt dallarından örülmüş geniş bir tabak duruyordu. Altı düz, kenarları dik, yuvarlak bir tabak. İçerisine tepeleme doldurulmuş patateslerin dumanı tütüyordu. Tabağın her iki yanında ayran maşrapaları diziliydi. Patateslerin ortasına içinde tuzlu su bulunan küçük bir tahta çanak yerleştirilmişti. Patatesleri soymak için sivri uçlu bıçaklar çıkarılmıştı.

Ansızın tavan arasından "Tanrı günahlarımı bağışlasın!" diye boğuk bir ses geldi.

Martin gülümsedi.

"Duyuyor musunuz, nasıl homurdanıyor?" diye bağırdı. "Aman tanrım, dün gece kim bilir ne içtin gene, Thomsy. İn aşağı da anlat bakalım."

"Sabah sabah canını sıkmayın oğlanın," dedi Maggie, "bir giderse, günlerce görünmez gene ortada."

Maggie, kalın bir sopayla domuzların yemini karıştırırken açgözlü hayvanlar homurtular çıkararak kadını sıkıştırıyorlardı. Maggie de ikide bir durup domuzları iteliyordu. Tavuklar da çev-

resini almışlardı; domuzların yanı başında dolanıyor, ani saldırılara geçiyorlardı. İçlerinden biri bir patates parçası kaptığında, Maggie hepsini kışkışlıyor, tavuklar da kanatlarını açarak kaçışıyorlardı. Köpek, aç gözlerle masaya bakıyor, arada sırada kesik kesik hırlıyordu. Dik kuyruklu bir kara kedi, mutfaktaki masada yeni gelen sütü süzmekte olan Mary'nin bacaklarına sürtünüyor, miyavlıyordu.

Martin ile babası yemeğe iştahla yumuldular. Delikanlı, yemek yerken bile gözlerini karısından alamıyor, aklına tatlı bir hazzın anısı düşüyormuşçasına dalgın dalgın gülümsüyordu. Yaşlı adamın yüzü ise yemeği görür görmez vahşileşmişti. Sızıdan kaskatı kesilmiş, yaşlı bir ağacın kabuğunu andıran eklem yerlerinde yarıklar açılmış, parmakları ve üstü mor damarlarla kaplı güçlü eli, tabaktan patates almak için uzanırken titriyordu. Patatesi dörde böldü, bir parçasını bıçağının ucuyla alıp tuzlu suya batırdı, sonra hemen hiç çiğnemeden yutuverdi. Lokmasını yutarken, birisi yemeğini önünden kapıp kaçacakmış gibi, ürkek gözlerle çevresine bakıyordu.

Tavan arasından, Maggie'nin kardeşi Thomsy göründü. Elleri ve dizlerinin üstünde emekliyor, umutsuz gözlerle aşağıya bakıyordu. Suratı sakaldan neredeyse görünmüyordu, kalın bir burnu, yüzünün ortasına yapıştırılmış gibi duran kıpkırmızı dudakları vardı. Yanakları da kıpkırmızıydı. Kafasına mavi yünden, tepesi püsküllü, yırtık pırtık bir kasket geçirmişti. Kıvırcık, külrengi saçları kasketten alnına dökülüyor, bütün yüzünü kaplıyor ve ta çenesinin altında bir çalı yığını gibi toplanıyordu. Çenesinde hemen hiç kıl yoktu, üst dudağının üzeri de neredeyse çıplaktı. Derin çizgilerle kaplı beyaz alnı dışında, yüzünün sakalsız yerleri bir böğürtlen kadar kırmızıydı. Gözleri, kalın ve külrengi kaşlarının altında neredeyse görülemeyecek kadar ufaktı. Aslında orta boylu olduğu halde, tavan arasında bu tostoparlak oturuşuyla bir cüceyi andırıyordu. Üst üste sarıp sarmalandığı bir yığın paçavranın içinde eniyle boyu bir gibiydi.

"Ah! Tatlı Maggie'ciğim benim," diye bağırdı yukarıdan, "bir parça köpekbalığı kesip ızgaraya atar mısın? Midem o kadar berbat ki, ölecek gibiyim."

"Tanrının cezası," dedi Brian. "Dün burnunun ucunu göremeyecek kadar zıkkımlanmasaydın, bugün bu hale gelmezdin."

"Ah tanrım, sen bana yardım et!" dedi Thomsy. "Ne yapayım, elimde değil, herkesi öyle içerken görünce dayanamadım. Pat Healy'nin kocaman bir fıçısı vardı, tam on galonluk, anasına mezar taşı olacak kadar büyük. İnanın, Pat Healy ölmüş anasına nasıl davranacağını biliyor, hiç kuşkunuz olmasın."

Merdiveni aşağı sarkıttı, içtiklerinin etkisiyle titreyerek bir ayağını usulca merdivene attı. Ayaklarına paçavralar sarmıştı. Giysileri belinden bir iple bağlıydı.

"Pat Healy bir fıçı içki alacak parayı nereden bulmuş?" diye sordu Martin. "Geçen yıl anası öldüğünde bile ancak üç fıçıya parası çıkışmıştı."

"Baharda İngiltere'ye gitmişti," diye karşılık verdi Thomsy. "Yeni kurulmakta olan demiryolunda çalıştı."

Maggie, "Haklısın," diye söze karıştı. "İngiltere'deki demiryolunda çalışanların eline günde iki şilin kadar geçiyormuş, öyle diyorlar. Zavallı adam! Onca alın teri dökerek kazandığı paraları su gibi harcıyor."

"On koca galonu vardı," dedi Thomsy merdivenin dibine vardığında.

Maggie, bir köpekbalığı dilimini ızgaranın üzerine bırakırken, "Tanrı günahlarını bağışlasın," dedi. "Bunca ziyankârlığı övmek düpedüz günahtır."

"Canına yandığım," dedi Martin, "enayi gibi kaçırdım işte, ben hiç içki olmayacağını sanmıştım."

"İyi ki öyle sanmışsın," dedi Mary.

Martin güldü. Yaşlı adam ise başını yemeğinden kaldırıp amansız bakışlarını Mary'ye dikti ve 'Daha eve gireli bir ay olmadı, her işe burnunu sokmaya başladı,' diye aklından geçirdi.

"Töre töredir," dedi yüksek sesle. "İyi mi yoksa kötü mü olduğuna bakılmaz; tek yapılması gereken ona boyun eğmektir."

Mary, Brian'a baktı, gözlerindeki ifade sertleşmişti. Masadaki yerini aldı, haç çıkardı. Thomsy ocağa yaklaştı.

"Bakalım, ne varmış tencerede?"

Maggie, kaynamaya başlayan küçük tencerenin üzerine eğilirken, "Michael'a yumurta haşlıyorum," dedi.

"Tanrı hastalığı üzerimizden uzak tutsun," dedi Thomsy, "ama ne yazık ki, daha doğarken hastalanıyor yoksullar. Ben ömrümde hastalanmadığım için gene de Tanrı'ya teşekkür borçluyum."

"Pööh!" dedi Brian. "Sen bu halinle yaşadığına dua et."

"Hadi canım," dedi Thomsy yalvarırcasına, "insanın babaevinde kendisine bir sığınak ve yiyecek bir şey bulamaması gülünç olurdu doğrusu."

Gerçi büyük yatak odasını ve ahırı ekleyen Kilmartin'di, ama ev Thomsy'nin babaeviydi. Maggie on sekiz yaşındayken, anası, babası, iki erkek kardeşi ve dört kız kardeşi tifüsten ölüp gitmiş, Maggie'yle Thomsy'yi bu kulübe ve kırk dönüm kadar toprakla baş başa bırakmışlardı. Maggie, o yörelerde hiçbir akrabası bulunmayan, serserilikten ve gezgin işçilikten kazandığı bir parça parası olan bir yabancıyla, Brian Kilmartin'le evlenmişti. Thomsy o sıralar sekiz yaşında bir çocuktu. Kendi payına düşen toprağı, kendisine bakması şartıyla Brian'a bırakmıştı. Böyle durumlarda her zaman olduğu gibi bütün bütüne yozlaşmış ve herkesin itip kaktığı bir insan haline gelmişti. Çevrede tuhaf işlere girerek birkaç kuruş kazandığı zamanlar kendinden geçinceye kadar içip sarhoş oluyor, parayı tüketinceye kadar eve dönmüyordu. Aslında, bütün bir Kara Vadi'de, herkesin dilinde dolaşıyordu; kadınlar yaramazlık eden çocuklarını korkutmak istedikleri zaman, Thomsy'nin düştüğü durumdan söz açıyor ve çocuklarına, "Sözümü dinlemeyip yaptıklarından vazgeçmezsen, büyüyünce sen de bir Thomsy Hynes olup çıkacaksın," diyorlardı.

Köpekbalığı biraz kızarır kızarmaz, Thomsy ızgaranın üzerinden aldı ve balığın tuzluluğundan damağı yanıyormuşçasına ağzını burnunu çarpıtarak yemeye koyuldu. Birkaç lokma yedikten sonra kalanını köpeğe attı. Sonra masanın başına geldi, bir maşrapa ayranı bir dikişte yuvarlayıverdi.

"Ohh!" dedi büyük bir zevkle. "Bunun yerini hiçbir şey tutamaz."

O sırada yatak odasının kapısında Michael belirdi. Ansızın hava gerginleşti, yemeklerini bitirip kapıya yönelen domuzların homurtusu dışında ortalıkta bir ses yoktu. Michael giyinik ve ayaktayken çok daha iyi görünüyordu. Yirmi dört yaşındaydı, Martin'den bir yaş küçük. Hemen hemen aynı boydaydılar, yalnız Michael'ın omuzları daha dar, gövdesi daha inceydi; görünüşünde hastalığın verdiği bir zarafet vardı. Michael'ın gözleri de mavi ve vahşiydi. Çökük yanaklarındaki sağlıksız kızartı gözlerine çılgınca bir anlam kazandırıyordu. Kısa ve kalkık burnu ise anasına benziyordu.

Anası çekingen bir sesle, "Bu korkunç günde yataktan hiç çıkmamalıydın," dedi.

"Niçin?" diye mırıldandı Michael.

Tıkınmaktan yusyuvarlak olmuş karınlarıyla kapının eşiğinde homurdanarak dışarıdaki havayı koklayan domuzları ayağıyla iteledi. Sonra göğsünü şişirdi, derin bir nefes alarak zoraki öksürmeye çalışırken, "Yağmur diniyor," dedi.

Kimse sesini çıkarmadı. Onun hastalığına tutulan çoğu insan gibi Michael da aşırı bir duyarlılığa kapılmıştı ve ailenin öteki üyeleri, hastalığından söz ediliyor sanacağından korkarak hiçbir şey söylememeyi yeğ tutuyorlardı. Michael masaya oturdu, haç çıkardı ve anasının önüne koyduğu yumurtayı yemeye başladı. Yumurtayı silip süpürürcesine yuttuktan sonra, malum hastalığa tutulanlarda görüldüğü üzere, yüzündeki ifade ansızın pırıl pırıl bir mutluluğa ve coşkunluğa dönüştü. Şimdi yüzünde genç kızlara özgü bir güzellik vardı.

"Biraz içki getirdin mi bari?" dedi Thomsy'ye. "Bir yudum içki içimdeki şu soğuk algınlığını söküp çıkarıverirdi."

Thomsy topraktan yapılmış eski piposunu yakarken, "Tek bir damla bile kalmadı," dedi. "Ama doğrusunu istersen, biraz kalmış olsaydı uyanır uyanmaz kendim içerdim."

Domuz yalağının kenarlarını yalayan köpek ansızın durdu, kulaklarını dikerek bir süre dışarıyı dinledi, tüylerini kabartarak küçük bir çığlık attı, sonra ağzındakileri ortalığa saçarak hızla bahçeye fırladı. Kapının önüne doluşmuş tavuk sürüsünün arasından geçerken çil yavrusu gibi dağıttı onları, tavuklar kulak tırmalayıcı gıdaklamalarla sağa sola kaçıştılar.

"Oscar," diye bağırdı Martin. "Buraya gel bakayım. Yat yere, Oscar."

"Hıh! Köpekler insanları çok iyi tanıyor," dedi Brian. "Şu hırsız cadıdan köpek bile nefret ediyor."

"Tanrı günahlarını bağışlasın," dedi Maggie. "Tıpkı bir köpek gibi yoksullara havlıyorsun."

"Haydi canım sen de!" dedi Brian. "Yoksullarmış! Bir yolunu bulsaydık şimdi biz de sağlık yurdunda olurduk, ülkenin bütün dilencilerine yemek ve içki dağıtıyorlar orada."

O sırada köpek geri döndü, tüyleri hâlâ diken diken ve kuyruğu bacaklarının arasındaydı. İkide bir arkasına bakarak ve son bir defa daha havlayarak su teknesinin yanına geldi.

"Tanrı buradakileri korusun," diye bir ses duyuldu kapıdan.

Maggie, "Sağ olasın Sally, Tanrı seni de korusun," diye karşılık verdi.

Sally O'Hanlon, sessizce, çıplak ayaklarıyla, bir hayalet gibi kapının kanadına sürtünerek mutfağa süzüldü. Kırk dört yaşlarında, tahta göğüslü, yuvarlak ve çıkık karınlı, ufak tefek bir kadındı. Solgun yüzü çürük bir patates gibi ezik büzüktü, daracık yüzünde sanki bir yankesicinin boş ve donuk bakışı vardı. Kafasına yünden bir erkek kasketi geçirmişti, kahverengi saçları kasketin altından salkım saçak dökülüyordu. Saçları, şakakları-

na doğru ağarıyordu. Yağmurdan sakınmak için, yamalı kırmızı etekliğini omuzlarına atmıştı. Beyaz yünden iç etekliği yırtık pırtıktı, üstelik yolda çamur içinde kalmıştı. Omuzlarına attığı etekliğinin kıvrımlarına gizlenmiş ellerinde bir şey saklıyordu. Küçücük ayakları, pürüzsüz, ensiz ve kir pas içindeydi. Aile üyelerini selamlar selamlamaz, kapının soluna düşen duvarın dibine çömeliverdi.

"Bu sabah erken çıkmışsın," dedi Martin.

"Tanrı yardımcım olsun, erken çıkmak zorundaydım," diye cevap verdi kadın. "Yoksullar kuşlara benzer. Yavrularına yiyecek toplamak için şafakla birlikte yola düşerler."

"Ee, ne haberler getirdin bakalım?" diye sordu Michael sevinçli bir sesle.

Kadın, "Eh, madem sordun, söyleyeyim," dedi. "Haberler iyi değil."

Hepsi büyük bir ilgiyle bakışlarını kadına çevirdi. Kelimeler hızla dökülüverdi kadının ağzından.

"Şu tuhaf hastalık var ya, canım," dedi kadın, "her bir yöreyi nasıl sardığı, patatesleri nasıl kırıp geçirdiği herkesin ağzında."

"Hastalık mı?" dedi Brian. "Söylesene be kadın, yeni bir haber mi var hastalıkla ilgili?"

"Dün Glenaree'de görülmüş."

Maggie haç çıkararak, "Ağzından yel alsın," diye mırıldandı.

Yaşlı adam oturduğu yerden ayağa fırladı, Sally hastalığı Glenaree'ye sanki kendi isteğiyle, bile bile getirmiş gibi, vahşi bakışlarını yoksul kadının üstüne dikti. Glenaree, doğuda, Kara Vadi'den dar bir dağ dizisiyle ayrılan komşu vadiydi. Hastalık oraya eriştiyse, er ya da geç Kara Vadi'ye de gelirdi.

"Bu haberi nereden duydun?"

"Dün, belki iş bulurum umuduyla Patsy oraya gitmişti de," dedi kadın, "gece geç vakit döndü, bir evde sepet onarmış. Hastalığın bütün vadiyi kapladığını söyledi. Bazı bahçelerden, insanın midesini bulandıran bir koku geliyormuş."

Yaşlı adam, kadının bu sözlerini ağzı ardına kadar açık bir halde dinlemişti. Kadın sözünü bitirdikten sonra, yaşlı adam bir süre hiç kımıldamaksızın öylece kaldı. Sonra ağzını kapadı, lokmasını çiğnedi, şapkasını kaparak başına geçirdi ve sessizce evden dışarı çıktı.

"Nereye gidiyorsun?" dedi Maggie.

"O kötü kokuyu bulmak için nereye olsa gider artık," dedi Michael neşeyle.

"Felaketi alaya alma," dedi Thomsy.

"Hadi be! Hastalığın canı cehenneme," dedi Michael. "Ne olacak yani, patatesler toprakta çürüdüğü zaman şimdikinden daha mı kötü olacak halimiz? Kaldı ki, hayatımız tıpkı köpekler gibi açlık ve sefaletle savaşmakla geçiyor. Hadi Sally, bize bir türkü söyle de, üzerimize yağdırdığı yıkımlardan korkmadığımızı gösterelim şeytana; hep birlikte dans edelim."

"Ah, Tanrı seni kutsasın," dedi Sally. "Senin yüreğin tepemize çöken talihsizlikten daha güçlü anlaşılan. Çocuklar evde açlıktan ağlayarak bekleşmeselerdi, ben de türkü söyler, oynardım. Dün öğleden beri bir şey koymadılar ağızlarına. Patsy'nin getirdiği bir parça yulaf ezmesini ateşin üstüne koyup buraya geldim. Tanrı sizi korusun, belki bana biraz..."

"Ver elindeki kabı," dedi Mary yerinden kalkarak.

"Tanrı evinizin bereketini artırsın," dedi Sally. "Tanrı siz dini bütün insanlara açlık nedir göstermesin."

Omuzlarına attığı etekliğinin kıvrımları arasından çıkardığı kabı Mary'ye verdi. Mary kabı mutfak masasına götürdü, içine taze süt doldurdu; o sırada Maggie, içli bir sesle, yoksulların birbirlerine hiçbir karşılık beklemeden yardım etmeleri gerektiğini, bunun bir Tanrı buyruğu olduğunu söylüyordu.

"Sizin gibi Tanrı korkusu nedir bilen kimseleri Tanrı korur elbet," dedi Sally duygulu bir sesle. "Tipperary'deki yerimizden yurdumuzdan atılıp da sekiz yıl önce bu vadiye geldik geleli, bizi defalarca açlıktan kurtardınız, Maggie Kilmartin; iyiliksever

kocanın bize bahçe vermesi de işin cabası. Tabii, kader tersine dönmüş olsaydı, biz de size aynı şeyi yapardık. Evim ve toprağım olduğu zamanlar, benim kapıma da bir sürü insan gelirdi, hiçbiri kapımdan eli boş dönmezdi."

Mary çanakta kalan patatesleri ve sütü getirirken, o hızlı hızlı konuşuyordu. Nihayet, evi son bir defa daha kutsadı, sonra minnetle dolu olarak ve küçük poposunu çıkara çıkara yürüdü gitti.

"Haydi, Thomsy," dedi Martin, "kalk artık, işe koyulmamız gerekiyor."

"İnan olsun," dedi Thomsy, "bugün kılımı bile kıpırdatmak içimden gelmiyor."

Çalışmaya gitmesini önlemek isteyen anasına onurlu bir bakış fırlatan Michael arkalarında, dışarı çıktılar.

"Alın işte," dedi Maggie onlar dışarı çıktıktan sonra, "öyle kalın kafalı ki kimseyi dinlemiyor. Gel tatlım, biz de bu arada evi temizleyelim bari."

Mary, sevecen gözlerle kaynanasına baktı.

"İyiliğinden ötürü, yeryüzünde senden esirgenen ödüle gökyüzünde erişmeni dilerim," dedi.

Maggie arkasını döndü, kabaran duygularını gizlemek için gürültüyle önlüğüne sümkürdü.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÜÇ ADAM bahçeye çıktıklarında yağmur durulmuş, hava yer yer açmaya başlamıştı.

Martin, başını kaldırıp Vadi'ye bakarak, "Aah ah!" dedi. "Buraya ilk yerleşenin ayakları kırılsaydı da buralara varamasaydı."

"Nankör olma! Dünyada daha kötü yerler de var," dedi Thomsy.

Hafifçe öne eğilerek evin damının saçağı altında koşmaya başladılar, Michael ise bir süre Vadi'yi seyre dalarak olduğu yerde kaldı.

Vadi, sarp dağ yamaçları arasında dar bir yarık biçiminde bir buçuk kilometre kadar kuzeye uzanıyordu. Taa yukarılarda, kımıl kımıl bir sisle çevrili çırılçıplak granit tepeler görünüyordu. Sonra, dağ eteklerini, Vadi'nin yatağı çevresine dağılmış küçük tarlalara kadar, yarı kırpılmış bir koyun postu gibi kaplayan süpürgeotları ve katırtırnakları geliyordu; yer yer, taş çitlerle çevrili küçük tarlalar ve kirli beyaz duvarlı kulübeler göze çarpıyordu. Kara Göl'den çıkıp kuzeydeki tepeler arasında kaybolan Hayalet Irmağı, diplerinde kayalar görünen dereciklerin ortasında delifişek akıyordu. Irmağın gürüldeyişinden doğan uğultu, savaşa giden askerlerin türküsünü andırıyordu.

Sığır otlağının yanında yulafların yığılı durduğu ambar vardı. Ambar, iki yüz metre kadar aşağıda, doğuya doğru akan ırmağa bakan düz ve kayalık bir ovaya açılıyordu. Michael ambarın kapısına vardığında, Martin aşağıyı göstererek:

"Şuna bakın, işte orada. Tavşan kokusu almış av köpeği gibi koşturup duruyor," dedi.

Yaşlı adam, kara ineğin otladığı küçük çayırın ötesinde, ambarın aşağısında, bir patates tarlasının çitinin çevresinde koşturuyordu. Çitin üstünden atlayan, burnunu kaldırarak ortalığı koklayan, sonra bir başka noktaya koşup yeni bir çitin üzerinden atlayarak ortalığı yeniden koklayan, yüzü yağmurdan sırılsıklam, yerde sürünen yaşlı adam, gerçekten de avının izini süren bir hayvana benziyordu. Eski şayak ceketi çamurdan kapkara olmuştu.

Ambarın kapısının eşiğinde duran Thomsy, "Yahu kardeşlik," dedi kazağını çıkarırken, "bu yağmurda, her şey karaya kesmişken ne görebilir ki? Yaprakların üstündeki küçük kahverengi beneklerden anlaşılmaz mı bu hastalık? Hastalığın girdiği yerleri görenler, yaprakların üstünü küçük kahverengi beneklerin kapladığını söylüyorlar, yani senin anlayacağın..."

"Kokuyla," dedi Martin, "bir kokuyla başlar her şey."

"Oralarda dolaşıyor ya, soğuktan geberip gidecek bu koca şeytan," dedi Michael.

"Kaçıl yağmurun altından, buraya gel," diye bağırdı babasına.

Yaşlı adam oralı olmadı. Üç adam ambara girdi; çalışmaya hazırlanıyorlardı. Bir kenara, içi yulaf dolu tahta oluklar yığılmıştı. Ambarın bir köşesindeki taşı toprağı süpürdüler ve yere taşlardan bir halka yaptılar. Halkanın ortasına da geniş ve yuvarlak bir kaya parçası koydular. Sonra döndüre döndüre vurarak tahta olukları kaya parçasının üstüne boşalttılar. Yulaf taneleri saplardan bütün bütüne ayrıldığında boş tahta olukları başka bir köşeye fırlattılar. Az sonra çöpler uçuşmaya başladı, havayı bir toz bulutu kapladı. Michael'ın öksürüğü tuttu. Evet, bunca çalışma ona ağır gelmişti.

"Ağırdan al, evladım," dedi Thomsy ona. "Böyle katır gibi çalışmaya devam edecek olursan hiç üstünden atamazsın soğuk algınlığını."

Michael bir şey demeden elindeki tahta oluğu hızla kaya parçasına indirdi.

"Ah, kardeşlik," diye devam etti Thomsy, "hatırlıyor musun, şu soğuk algınlığını biz baharda patatesleri ekerken kapmıştın, o zaman sana bir süre yatıp dinlenmeni, yoksa daha da kötüleyeceğini söylemiştim. Ama sözlerime kulak asmadın, kafanın dikine gittin. Kendini doğadan güçlü sanıyorsun, ama işte kemiklerindeki sızı aldı başını gitti, kuru bir öksürük olup çıktı. Sen gene aldırmadın, geçen ay Patch Daly'nin cenaze töreninde yağmurun altında içki içtin, sonra da..."

"Kes sesini, yoksa yumruğu geçireceğim suratına!" diye bağırdı Michael ansızın.

"Peki, peki, susuyorum," dedi Thomsy sakin bir sesle, "bende kabahat, senin gibi bir ahmağa öğüt vermeye kalkıyorum."

Martin, "Ama Thomsy haklı Michael," diye söze karıştı. "Hasta olduğuna göre kendini fazla yormaman gerekir."

"Ben sizin kadar yulaf dövemem mi sanıyorsunuz?" diye karşılık verdi Michael öfkeyle.

"Sana ne demeli bilmem ki! Biz sadece senin iyiliğin için söylüyoruz. Yoksa senin de bu köydeki herkes kadar çalışabileceğini hepimiz biliyoruz. Enayilik etme," dedi Martin.

Michael yine öfkeyle bağıracaktı ki şiddetli bir öksürük nöbetine yakalandı. Elini göğsüne bastırıp iki büklüm duvara yaslanmak zorunda kaldı. Thomsy ile Martin, öksürük dininceye kadar Michael'ı kaygıyla izlediler. Öksürük iyice kesilince gömleğinin koluyla ağzını sildi, öbürlerine tuhaf tuhaf baktıktan sonra daha da büyük bir hızla çalışmaya başladı. İçini kemiren mikropları alt edebilmek için olanca gücünü harcarken tam anlamıyla çıldırmış gibiydi.

Yaşlı adam ambardan içeri girdiğinde bir çocuk kadar mutluydu. Ceketini sırtından çıkarırken, "Görünürde henüz hiçbir belirti yok," diye haykırdı.

"Çok iyi," dedi Martin. "Zaten Sally'nin lafından korkuya kapılmak enayilikti. Köyün en büyük yalancısıdır Sally."

"Ne olduğunu, nereden geldiğini kimse bilmiyor," dedi Thomsy.

"Komiser muavini yabancı diyarlardan geldiğini söylüyor," dedi Brian. "Önüne ne gelirse kırıp geçiren bir hastalıkmış bu."

Kaya parçasının çevresinde ona da yer açtılar, yaşlı adam da yulaf dövmeye başladı. Uzun bir süre omuz omuza sessizce çalıştılar, ta ki Michael yeni bir öksürük nöbetine yakalanıncaya kadar. Bu defaki nöbet çok daha şiddetliydi. Hepsi, özellikle de yaşlı adam Michael'ı kaygıyla izliyordu. Brian'ın yüzünü acı kaplamıştı. Öteki çocuklarının da böyle öldüklerini görmüştü. Bu öksürük nöbetlerinin ne anlama geldiğini çok iyi biliyordu.

"Tozdandır," dedi alçak sesle. "Hadi, eve git de söyle anana sana sıcak bir şeyler içirsin."

Michael üstünü başını düzeltti, öksürüğü bir süre için kesildi, cevap vermeye hazırlanıyormuşçasına babasına baktı. Ama daha henüz ağzını açmıştı ki, birden ellerini ağzına götürdü ve ambardan dışarı fırladı.

"Ona laf anlatmanın imkânı yok," dedi Thomsy. "Kimsenin sözünü dinlediği yok, kendi bildiğini okuyor."

Yaşlı adam içini çekti ve tahta oluğu isteksizce indirdi kaya parçasına.

"Tanrı yardımcısı olsun," diye mırıldandı.

Michael ağzını kolunun yenine silerek ve ürkek gözlerle çevresine bakarak geri döndü. Kimse konuşmuyordu. Korkunç görünüyordu. Her iki yanağındaki parlak, kırmızı benekler dışında, yüzü ölgün bir sarıya çalıyordu. Gözlerinin çevresindeki halkalar iyiden iyiye morarmıştı. Gene de sanki gücünden hiçbir şey kaybetmemişçesine tahta oluğu kaptığı gibi işe koyuldu. Ama ilk birkaç vuruştan sonra soluğu kesildi, tıkandı ve alt dudağının üstünde ince bir kan belirdi. Elinin tersiyle kanı çabucak sildi, ürkütücü gözlerle çevresine bakındı ve yeniden çalışmaya başladı. Yüksek sesle nefes alışının dışında, halinde hiçbir olağandışılık yoktu. Artık güçsüz bir insan ya da gücünü ispatlamaya çalışan biri gibi öbürlerini geride bırakmak için kendini zorlamıyordu. Gövdesinden sağlık taşan güçlü adam gibi, tahta olukları rahat ve ağır bir ritimle indirip kaldırıyordu.

Ne var ki, öğleyin, Mary yemeğin hazır olduğunu bildirmeye geldiğinde, birden üstüne bir yorgunluk çöktü. Eve kadar başı önünde yürüdü, doğruca odasına gitti ve kendini yatağa bırakıverdi. Ötekiler masanın başına yemeğe oturdular, bu seferki yemek, yulaf lapası ve taze sütten ibaretti. Maggie, oğlunun gelmediğini fark ederek, yatak odasına gitti. İçeri girdiğinde, Michael'ın yüzükoyun uzanmış hıçkıra hıçkıra ağlamakta olduğunu korkuyla gördü.

"Ah! Canım benim," diyerek oğluna koştu, "ne oldu, neyin var?"

Michael cevap vermeden hıçkırmaya devam ediyordu. Delikanlının sesi kadının yüreğini dağlıyordu. Hiçbir zaman kırıcı olmadığı halde, karşısındakilere karşı tutumu biraz değişmişti Michael'ın, ama gene de acı çektiğini gizleyecek kadar onurluydu. Maggie, Michael'ın çocukluğunda bile, düşüp bir tarafını

kestiği ya da çocukların hemencecik ağlamasına yol açan ufak tefek olaylarla karşılaştığı zamanlar, bir kere olsun yakındığını görmemişti. Oysa şimdi delikanlılık çağında, bir kız çocuğu gibi ağlıyordu. Maggie kocasına seslendi, Brian yumrukları sıkılı olarak telaş içinde geldi hemen.

"İstersen, elbiseleri çıkarıp yatağa yatıralım," dedi.

"Çalışmasına izin vermemeliydin," dedi kadın.

"Nasıl engel olabilirdim?" diye karşılık verdi Brian.

"Bağırıp durma bana," diye haykırdı kadın kendinden geçmişçesine.

"Git de sıcak bir şey getir çocuğa," dedi yaşlı adam. "Birbirimize bağırmanın sırası değil şimdi."

Maggie mutfağa döndüğünde yanaklarından yaşlar süzülüyordu. Bütün sabah kendini tüketircesine çalışmış, üzerine oğlunun üzüntüsü ve kocasının azarlayışı binince, kapıp koyuvermişti kendini. Dolabın rafından bir saplı tencere çıkardı, içerisine süt dökmeye koyuldu.

"Ne oldu?" diye sordu Martin.

Maggie yüksek sesle ağlamaya başladı. Mary yerinden sıçrayarak geldi, tencereyi Maggie'nin elinden aldı.

"Sen git otur," dedi. "Ben yaparım."

Yaşlı kadın ocağın bulunduğu köşeye oturdu, önlüğünü başına attı ve oturduğu yerde bir ileri bir geri sallanarak ağlayışını sürdürdü.

"Ağlamak para etmez," dedi Martin sakin bir şekilde yemek yemeye devam ederken.

Martin'le Thomsy yemeklerini bitirir bitirmez sessizce evden ayrıldılar. Yaşlı adam onlara katıldığında, epey bir süredir çalışmaktaydılar.

"Nasıl oldu?" diye sordu Martin.

"Daldı, uyuyor," dedi yaşlı adam.

Yarım saat içinde yulaf dövme işini bitirdiler. Sonra Brian'la Thomsy yulaf yığınını ambarın önündeki yassı kayanın üzerine

taşımaya koyulurken, Martin de elekten geçireceği çöpler için bir tabak almaya gitti. Şimdi yağmur yerini parlak bir günışığına bırakmıştı, hafif bir rüzgâr çıkmıştı, tam havasıydı çöpleri elekten geçirmenin.

Mary bahçede yün eğiriyordu, Martin, karısını seyretmek üzere, coşkuyla gülümseyerek olduğu yerde durdu. Dans eder gibi yün eğiriyordu Mary. İlkin, iğ mihveriyle çıkrık arasındaki tahtadan bir yumak taranmış yün alıyordu. Yumağı, eğirilmiş ipliğin bitimine özenle bağlıyordu. Sonra, bir eliyle yumağı tutarak, öbür eliyle çıkrığa uzanarak usulca geri çekiliyordu. Çıkrığın ağır ve sakin bir dönüşüyle çekiliveriyordu yumak. Sonra Mary parmaklarıyla şişkinlikleri düzeltiyor, gevşeyen yerleri sıklaştırıyordu. Sonra çıkrığı yeniden çeviriyor, hem de bu defa vınlatacak kadar hızlı çeviriyordu. O zaman ipliğin de vınladığı duyuluyor ve Mary çıkrığı çevirirken, sapanına taş almak için yere eğiliyormuşçasına, bir bükülüyor bir doğruluyordu. En sonunda, eğirilmiş ipliği omuzuna kadar iyice çekiyor ve bırakıyordu iğe kadar gitsin. Ardından başka bir taranmış yün yumağı almak üzere uzanıyordu.

Martin hiç ses çıkarmadan arkasından sokuldu. Ansızın Mary'nin üstüne atıldı ve onu kollarının arasına aldı. Mary, korkuyla hafif bir çığlık atarak kocasının kolları arasında arkasına döndü.

"Sakın beni böyle korkutma bir daha," diye fısıldadı.

Soluk soluğaydı, istekli ve yumuşak bakışlarını Martin'in yüzünde dolaştırdı.

"Kendini bu kadar yorma," diye mırıldandı Martin. "Daha uzun zaman birlikte yorulacağız."

"Ah! Çekil başımdan," dedi Mary. "Amma gevşek ağzın var."

"Çok şükür ki öyle," diye cevap verdi Martin, "yoksa seni nasıl baştan çıkarırdım, ha, söyle bakayım, köyün bütün zengin erkekleri peşindeyken?"

"Bırak da çalışayım," dedi Mary. "Akşam yemeğine kadar bitirmeliyim şu işi. Babamın evindeki dokuma tezgâhı boş bekliyor."

Martin karısını bıraktı ve ciddi bir sesle:

"Michael nasıl?" diye sordu.

"Uyuyor."

"Zavallı çocuk," dedi Martin, "yüreğim parçalanıyor düşündükçe. Irmağın suları üzerinde oynaşan güneş ışınlarını görebilecek gözlerimiz varken ve sağlığımız yerindeyken, birtakım şeylerden niçin yakınırız, bilmem?"

"Gerçekten de öyle," dedi Mary. "Zavallı Michael! Bir toprak kölesi olarak değil de yüce bir kralın usta şairi olarak doğmalıymış. Tanrı ona yoksulluğun yükünü çekmesi için kötü bir koşum takımı vermiş; üstelik o muhteşem hayal gücünün, o insanın aklını başından alan güzelim hikâyelerin hiçbir yararını görmüyor."

Mary yün eğirmeye devam ederken, Martin içini çekti ve tabağı alıp yassı kayanın oraya götürdü. Kayanın üstünde daha şimdiden bir yulaf yığını birikmişti. Martin tabağı doldurdu, yüzünün hizasına kaldırdı, sonra yulaf tanelerini yavaş yavaş rüzgâra karşı dökmeye başladı. Çöpler meltemle birlikte uçup giderken, yulaf taneleri tıpkı dolu taneleri gibi patır patır kayanın üzerine döküldüler.

Brian sırtında yükle ambardan çıkarken, "Nasıl olmuş?" diye sordu.

"Uyuyormuş," dedi Martin.

"Hehey!" diye bağırdı yaşlı adam. "Yedi yıldan beri gördüğüm en iyi mahsul bu."

Akşama doğru bütün yulafları torbalara doldurmuş, saplarla çöpleri de ikiye ayırmışlardı; hafiflerini evin ve ambarın duvarlarını onarmada, ağırlarını ise sığırları doyurmada ve döşeklerin altını doldurmada kullanacaklardı. Tam eve dönmek üzereydiler ki, Martin havayı koklayarak:

"Çok garip," dedi.

"Nedir garip olan?" diye sordu yaşlı adam.

"Koku," dedi Martin. "Garip bir koku gelmiyor mu burnuna?"

"Ah, kardeşlik," dedi Thomsy koku almaya çalışarak, "bir koku geliyor burnuma ama dünkü içki faslından sonra kendi nefesimin kokusu da olabilir."

"Lanet olsun!" dedi yaşlı adam. "Hastalık mı dersiniz? Nereden geliyor koku?"

Martin, meltemin geldiği kuzey yönünü göstererek, "Şu yukarılardan," dedi. "Pööf! Felaket kokuyor be. Patch Hernon'ın oralardan geliyor galiba. Bakın, bakın! Duvarın üstünden Patch Hernon'ın tarlasına bakıyorlar."

Hepsi, gözlerini Martin'in gösterdiği tarlaya çevirdiler. Şimdi güneş ışınları batıdaki iki yüksek tepenin arasından yatay bir şekilde geçiyor, karanlık Vadi'yi görkemli bir aydınlığa boğuyordu. Dağlara vuran geniş gölgelerse, eşsiz güzellikte tanrısal desenler yaratıyordu. Süpürge otlarının, katırtırnaklarının donuk renkleri ve patates yapraklarının çürüyen yeşili çepeçevre gözler önüne serilmişti. Nehrin batı yakasının yukarılarında, bulundukları yerden Vadi'nin bitimine kadar eğri büğrü bir dizi halinde uzanan kulübelerin beyaz duvarları ve soluk saz damları parlak akşam güneşinde pırıl pırıldı. Kavruk otlar ve tarlalardaki biçilmiş yulaf sapları bile, ışık yüzü görmeyen dağ mağaralarının hüzünlü karanlığına açıkça karşı duruyorlardı. Aşağılarda, Kara Göl'den çağlayan yaparak dökülen sular, dar ve kayalık boğazlardan geçerek evin oralarda derin bir gölcükte birikiyordu; bu gölcük yukarıdan dökülen suların basıncıyla sarıya kesmiş ve karmakarışık olmuştu, kenarları akarsuyun taşıdığı köpüklerle ve süprüntülerle kaplıydı.

"Tabii canım, Patch Hernon'ın tarlası işte," dedi Martin. "Ben bir gidip olan biten neymiş bakayım."

"Hişşt!" diye fısıldadı yaşlı adam. "Duyuyor musun?"

Ağlayan bir kadın sesi geliyordu kulaklarına. Martin kuzey yönünde koşmaya başladı. Yaşlı adam, elinde tabak, eve döndü.

Mary kaygıyla "Martin nereye gidiyor?" diye sordu yaşlı adama.

Mary de işitmişti sesi. Yaşlı adam cevap vermedi. O sırada kapının eşiğinde Michael göründü. Brian, Michael'a bakarak:

"Ben seni yatakta sanıyordum," dedi.

"Şimdi daha iyiyim," dedi Michael. "Nereye gidiyor Martin?"

"Patch Hernon'ın tarlasına hastalık girmiş galiba," dedi yaşlı adam. "Peki, sen niçin çıktın yatağından?"

Michael, hiçbir şey söylemeden, dalgın dalgın kuzeye baktı. Sonra omuzlarını silkti ve babasıyla Mary'nin bakışları arasında, tıpkı bir uyurgezer gibi bahçeyi yürüyüp geçti. Bahçenin önündeki dar yola girdi ve geri dönüp dönmemekte tereddüt ediyormuşçasına durdu. Dar yol, Vadi'nin bir ucundan öbür ucuna kadar uzanıyordu.

Yaşlı adam, "Nereye gidiyorsun, Michael?" diye seslendi en sonunda.

"Ziyarete," diye cevap verdi Michael.

Sonra aniden güneye döndü. Maggie kapının önüne çıkmıştı, Thomsy de kapının önündeki küçük tepeciğin yanındaydı. Michael, evin arkasında gözden kaybolmadan hemen önce, dönüp Thomsy'ye baktı ve tuhaf bir şekilde gülümseyerek:

"Haydi Thomsy, gel birlikte gidelim ziyarete," dedi.

"Ne olursunuz, durdurun onu," dedi Maggie.

"Sen niçin durdurmadın?" diye çıkıştı Brian.

"Haberim olmadan fırlamış yataktan," dedi Maggie. "Ben küçük odadaydım."

Yaşlı adam Thomsy'ye, "Sen de git onunla," dedi. "Nereye gittiği belli. Kuzular satıldığından beri cebinde iki şilini olduğunu biliyorum. İyice kafayı bulduktan sonra kavga çıkarmasın, göz kulak ol, e mi?"

"Sen merak etme, kardeşlik," dedi Thomsy. "Elimden geleni yaparım."

"Tanrı bizi korusun," dedi Maggie istavroz çıkararak.

Kasvetli bir sessizlik içinde yenen akşam yemeğinden sonra Martin ile Mary ipliği dokumacının evine götürdüler. Geri döndüklerinde bir hayli geç olmuştu. Michael ile Thomsy hâlâ dönmemişlerdi. Yaşlı adam iyiden iyiye kaygılanıyordu. Ocağın bulunduğu köşeye oturmuş, tesbih çekiyordu. Mary'yse öteki köşede oturuyor, yün örüyordu. Domuzlar, taze samandan yataklarının üzerinde, yüksek sesle horluyorlardı.

"Çocuklardan bir haber yok, değil mi?" dedi Brian.

"Sen duanı bitir de git yat," dedi Martin. "Bu gece onları göremezsin artık."

"Sen de amma taş yürekliymişsin," dedi yaşlı adam. "Demek, kardeşin yolda düşüp ölse hiç aldırış etmeyeceksin."

Martin'in cevap vermesine kalmadan Maggie taburesini alıp geldi, "Tanrı önünde diz çökelim ve duamızı edelim. Beklemenin gereği yok."

Yaşlı adam, dua işlemini yürütürken ikide bir duruyor, dışarıdan gelen seslere, kimi zaman bir köpeğin havlayışına, kimi zaman bir gece kuşunun şakımasına kulak kabartıyordu. Dua sona erdiği zaman, ayaklarını yıkamaları için ocağa su dolu bir leğen koydu Maggie. İlk önce Brian yıkadı ayaklarını. Ayaklarını ateşte kuruturken, dışarıdan bir türkü geldi kulaklarına.

"Bu odur," dedi yaşlı adam heyecanla.

Hepsi kulak verdiler. Gerek hava gerekse türkünün sözleri aynı ölçüde hüzünlü ve acılıydı.

"Geceleyin dağlarda gezinirken göreceksin beni. Ve öğleyin ırmak boyunda duyacaksın sesimi..."

"Hayaletin Ağıtı" adlı bu türküyü hepsi biliyorlardı. Yaşlı adam türküden hoşnut kalmış gibi davrandı.

"Bakın şu işe yahu," dedi. "Ne kadar güzel sesi varmış."

Mary, Maggie'ye, "Ah, Meryem Anamız! Çekmiş kafayı," diye fısıldadı.

"Sen git yat, gülüm," dedi Maggie. "Sakın ondan korkmayasın."

Martin çabucak ayaklarını kuruladı ve yeniden giydi ayakkabılarını. Kafayı bulduğu zaman baş edilmesi güç bir adam olurdu Michael. Mary, ellerini göğsüne bastırarak odasına girdi ve kapıyı kapattı. Martin'in arkasından yaşlı adam da bahçeye çıkmıştı. Türküyü kesmişti Michael. Çiti aşıp bahçeye girebilmesi için Thomsy'ye omuz veriyordu.

"Ah, kardeşlik," diyordu Thomsy, "o kadar ağırım ki, kendimi kaldıramıyorum."

"Bırak, ben tutayım," dedi Martin, Thomsy'yi omzundan yakalayarak.

Oysa Michael, Martin'i hızla iterek, "Dokunma ona, dedi.

"Pekâlâ, pekâlâ," dedi Martin yumuşak bir sesle. "Nasıl istersen öyle olsun."

Thomsy geğirerek çitin üzerinden bahçeye bıraktı kendini, sonra hırıltılar çıkararak toprağın üstünde bir çuval gibi yığıldı kaldı. Martin eve döndü.

"Keçileri kaçırmış," dedi anasına. "Ben karışmıyorum, kendi başının çaresine baksın artık."

"Siz Mary'yle içeri girin," dedi Maggie. "Biz ona bakarız."

Martin yatak odasına girdi. Küçük pencerenin perdesi çekilmiş olduğundan içerisi zifirî karanlıktı.

"Neredesin, Mary?" dedi Martin.

Mary yatağın içinden cevap verdi kocasına. Martin el yordamıyla yatağı buldu ve karısını kucakladı. Mary ağlıyordu.

"Kilitle kapıyı," dedi. "Korkuyorum ondan."

Martin yerinden kalktı, kapının sürgüsünü çekti.

"Çıkar elbiselerini de yatağa gir," diye fısıldadı. "Korkun çok yersiz. Michael dünyanın en iyi yürekli insanıdır, ama neylersin, yakalandığı o amansız hastalık zavallı çocuğu işte bu hale soktu."

İkisi de soyundular ve yatağa girdiler. Mary, kocasının kolları arasında, korkmuyordu artık. Thomsy ile Michael da mutfağa girmişlerdi, yaşlı karıkocaysa onların aklını başına getirmeye

çalışıyorlardı. Michael arada sırada türküden birkaç dize mırıldanıyordu.

"Bırakın türkü söyleyeyim," diye bağırıyordu. "Artık türkü söyleyecek pek az vaktim kaldı. Kim bilir, mezarın içinde de söylerim belki, ama o zaman türkülerim mezarımın üstünde boy atan parlak çiçekler olur. Bırak söyleyeyim, baba, sen de elimi tut."

Böylece mutfakta uzun bir zaman türkü söyleyerek, fır dönerek iyice velveleye verdiler ortalığı. Bu gürültü karşısında domuzlar ve tavuklar da ürkerek bağırıp çağrışmaya başladılar. En sonunda yaşlı karıkoca Michael ile Thomsy'yi yatırmayı başardı ve hep birlikte gidip yattılar.

"Niçin titriyorsun, Mary?" diye fısıldadı Martin. "Yattığın yerde yaprak gibi titreyip duruyorsun."

"Keşke kendi evimiz olsaydı diye düşünüyorum," dedi Mary.

"Kaygın olmasın," dedi Martin. "Çok geçmez alışırsın bu eve, o zaman mutlu olursun."

"Ben mutluyum, sevgilim; ama istiyorum ki, yalnız olalım, bizden başka kimse olmasın evimizde."

Martin uykuya daldı; ama Mary uzun bir süre uyuyamadı, bir bataklık kuşunun makas şakırtısını andıran şakıyışını dinledi. Martin'in, bir şeye gülüyormuşçasına ikide bir uykusunda sarsıldığını hissetti.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ERTESİ SABAH hastalık Kara Vadi'deki hemen bütün tarlalara bulaşmıştı. Ama hastalığın ilk girdiği Patch Hernon'ın ekinleri dışında pek korkulacak bir durum yoktu. Hernon'ın ekinleri tamamıyla mahvolmuştu, tarlasından pis bir koku yükseliyordu. Bütün Vadi halkı bir elden tarlalarını kazmaya başlamaya karar verdi.

Patsy O'Hanlon ile karısı Kilmartin'lere yardıma geldiler. O'Hanlon'lar Vadi'ye göçebe olarak dışarıdan gelip yerleşmişlerdi. Kilmartin'ler mahsulün yarısı karşılığında bir tarlaya patates ekmeleri için izin verdiklerinden, şükran borçlarını ödemek üzere yardıma geliyorlardı. Çevrede, O'Hanlon'lar gibi yerinden yurdundan atılmış bir sürü insan vardı.

Kilmartin, kazmaya ırmakla birleşen tarladan başlamaya karar verdi. Sally O'Hanlon, erkeklerin kazışını kolaylaştırmak için, bayırlardaki çürük sapları ve yaban otlarını ayıklamaya koyuldu. İlk kürek dolusu toprağı atan Martin oldu. Uçlarında küçük patates demetleriyle kökleri tutup havaya kaldırdı.

"Bunlara henüz hastalık değmemiş," dedi sevinç içerisinde. "Üstelik de çok iyi bir mahsule benziyorlar."

"Tanrı'ya çok şükür!" dedi yaşlı adam.

"Baksanıza yahu" dedi Thomsy, "Çiroz gibi, ufacık bunlar be."

Kazıp çıkardığı patatesleri belin ucuyla küçük bir yığın halinde topladı.

"Ben onu bunu bilmem," dedi O'Hanlon, "hastalık buraya erişmeden, büyüğüne küçüğüne bakmadan toplamaktan başka çare yok herhalde."

Patsy O'Hanlon karısıyla hemen hemen aynı boydaydı ve parşömen kâğıdı rengindeki buruşuk yüzüyle tuhaf bir şekilde karısına benziyordu. Oysa karısının tez canlılığı onda yoktu ve gövdesi incecikti. Elindeki beli toprağa daldırmak için büyük bir çaba harcıyor, bütün umudunu kaybetmiş bir insan gibi üzgün ve ürkek bir sesle konuşuyordu.

"Dün gece çok içtiniz mi?" dedi yaşlı adam Thomsy'ye.

Michael bütün gece iyi uyuduğu ve hâlâ da uyanmadığı için Brian bu sabah çok sevinçliydi. Viskinin Michael'ı sarsıp kendine getireceğini, sağlığına kavuşturacağını umuyordu. Bir ayağı çukurda olan bir insanın bütün bir gece zıkkımlandıktan sonra yeniden hayata döndüğü çok görülmüştü.

"Ah, kardeşlik," dedi Thomsy, "dün gece olan bitenden hiç söz açma. İnan bana, bir fıçı içkiyi devirir bu oğlan."

"Tabii," dedi yaşlı adam, "birçok işte payına düşeni fazlasıyla yapar bizim oğlan."

"Pööf!" diye bağırdı Sally. "Hastalığın eriştiği saplar tıpkı dışkı gibi kokuyor. Bakın! Parmağımı değdirir değdirmez sap kırılıveriyor."

"Dikilip durmayın öyle, çalışın," dedi yaşlı adam buyurgan bir sesle. "Kazdığımız kadarını kurtarırız, gerisi hava cıva. Zavallı Patch Hernon'ın olanca mahsulü mahvoldu galiba."

Tarlalardan son derece pis bir koku yükseldiği halde, uğultusu kulaklarına kadar gelen ırmağın yakınlarında çalışmak çok güzeldi. Rüzgâr sonbaharın canlandırıcı havasıyla yüklüydü. Dünkü yağmurdan sonra gökyüzü dupduruydu. Bütün Vadi'de herkes patates kazmaktaydı. Arada sırada birisinin seslendiği duyuluyor ya da ıslak toprağa dalan belin taşa çarpmasından çıkan ses işitiliyordu. Ardından gene bir çulluk ötüyor ya da bir inek böğürüyordu.

Öğleyin Mary yemeği getirinceye kadar hiç durmadan çalıştılar.

"Michael hâlâ uyuyor mu?" diye sordu yaşlı adam.

Mary'nin başının üzerinde bir çanak dolusu patates, elindeyse bir maşrapa süt vardı. Patateslerin üzerine bir bez örtülüydü, bezden buğu yükseliyordu.

"Hayır," dedi Mary. "Uyandı."

Irmak boyunda, patates tarlalarıyla gölcüğün kumluk kıyısı arasındaki çayıra oturup yemeye koyuldular.

"Patateslerde çürüme belirtisi var mı?" diye sordu Mary.

"Pek az," diye cevap verdi Martin. "Hemen hepsi Tanrı'nın yarattığı gibi kalmış."

"Bu tarlaya en son tohum ekileli," dedi Brian, "yirmi dört yıl oluyor. O zaman da talihi kötü gitmişti. Sel baskını olmuştu o yıl."

Yemeklerini çarçabuk bitirdiler, yeniden kazmak üzere tarlaya döndüler. Sally O'Hanlon çalışmaya başlamadan önce Mary'nin kulağına bir şeyler fısıldadı. Mary kabul anlamında başını salladı ve Sally, uzaktaki bir çitin üzerinden görünen üç küçük kafaya el salladı. Bunlar, Sally'nin çocuklarıydı. İnsanlara fazla yaklaşmaktan korkan vahşi hayvanlar gibi, çitin etrafını dolanarak ırmağın kıyısına geldiler. Koşarlarken, arada bir duraklıyorlar, her duruşlarında anaları yeniden çağırmak zorunda kalıyordu. En sonunda, yüksek otların arasından geçerek yaklaştılar ve yemeğin artıkları üzerine atılıverdiler.

Patateslerin kabuklarını ve geriye kalan tuzlu suyu silip süpürürcesine yediler. Çanağın dibinde kalan en ufak kırıntılara kadar kirli parmaklarıyla sıyırıp temizlediler. Artık sıyıracak bir şey kalmayınca, boş çanağın yanına sıkış sıkış oturdular; sümüklü burunlarını elbiselerinin kollarına siliyorlardı.

Biri, on dört yaşında bir oğlandı; öteki ikisiyse sekiz ve on yaşlarında iki kızdılar. Kırba geçirmiş olan oğlanın boyu ancak kız kardeşleri kadardı. Aslında hepsi yaşlarına göre çok ufak ve zayıftılar. Yüzleri çocuk yüzü değildi. Açlığın verdiği o tuhaf ve kutsal olmayan erdem, daha şimdiden yaşlı ve mutsuz bir anlam kazandırmıştı yüzlerine. Üstlerinde kırmızı fistan gibi bir şeyler vardı. Oğlanın sırtındaysa, fazladan, eski püskü bir erkek yeleği görülüyordu.

Irmağın kıyısında süt kabını kumla ovalayan Mary, çanağı ve örtüyü almak üzere geri döndüğünde, çocuklar korkuyla kaçıştılar. Ama az ileride, belki daha bir şeyler verilir umuduyla durup beklemeye başladılar.

'Zavallı yavrucaklar,' diye aklından geçirdi Mary arkalarından bakarken. 'Küçük çocukların böyle aç olması ne feci bir şey.'

Birden canhıraş bir çığlık duydu evden. Başını çevirdiğinde, yukarıda bahçede Maggie'nin onları çağırdığını gördü.

"Ne var, ne oldu?" diye bağırdı Martin.

Maggie uzaktan söylemek istediğini anlatamıyor, elini kolunu sallamakla yetiniyordu. Martin beli yere bıraktı, tarladan dışarı fırladı. Öbürleri de ardından seğirttiler. En arkadan Mary geliyordu. Olan biteni öğrenmekten korkuyordu. Birden müthiş bir korku düşmüştü yüreğine, karşı konulmaz bir yıkımın henüz taze olan aşkını gönlünden alıp götüreceği korkusu.

Sürekli uğultusuyla Vadi boyunca esen rüzgârdan havanın yavaş yavaş kışladığı anlaşılıyordu. Kışın soğuk eli toprağa değdi değecekti. Mary, bu yıkıcı ve buz gibi elin kendisini ve sevgilisini demir pençesine alarak yıkımlara sürükleyeceğini hissediyordu.

Mary, kara ineğin otladığı küçük çayırlığın içinden ağır ağır yürürken, Martin evden çıkmış koşarak ona doğru geliyordu.

"Ben hekimi çağırmaya gidiyorum," dedi.

"Ne oldu?"

Mary'nin yanından geçerken "Evin arka tarafında," dedi nefes nefese, "bir kan gölü içinde yatarken buldum onu. Kan gelmiş ağzından."

İnsanların koşuşmalarından tedirgin olan kara inek sinirli sinirli böğürmeye başlamıştı; Mary dönüp ineğe baktı. Zavallı hayvanın kemikleri belirgin bir biçimde ortaya çıkmıştı. Yiyecek hiçbir şey bulamıyordu. Küçük çayırlığın otları o kadar sık kırpılmıştı ki, kara toprak yer yer çırılçıplak kalmıştı.

Ansızın haykırmak ve bu yoksulluğun acılarına başkaldırmak üzere Tanrı'ya seslenmek istedi Mary. Ama bunun hemen ardından büyük bir günah işleme korkusuna kapıldı. Uysal bir hareketle istavroz çıkardı ve Tanrı'ya onu bağışlaması için yalvardı. Sonra bir huzur kapladı bedenini.

Vadi boyunca esen rüzgârın sarsıcı bir sesi vardı ve hüznü boğan ince bir ninni tutturmuş söylüyordu. Rüzgârın hiç dinmeyen sesi, sunağın başında rahibin fısıldadığı ve sonsuzluğun engin boşluklarında bir yerlerden gelen anlaşılmaz sözler gibi, insanı tepeden tırnağa yatıştırıyordu.

BEŞİNCİ BÖLÜM

DOKTOR HYNES, siyah bir kısrağın üzerinde, akşamüstü erken saatlerde geldi. Doktoru alıp getirmek üzere Martin götürmüştü kısrağı. Yaşlı adam ve oğulları, kıçları acımasın diye koydukları bir bez parçasını saymazsak, çıplak sırtına bindikleri için kısrak çok vahşiydi, hele eyere hiç alışkın değildi. Dolayısıyla, sırtına eyer, ağzına gem vurulu bir haldeyken, üzerine doktor da bininince, Crom kasabasından tozu dumana katarak dörtnala fırlamıştı. Doktor kötü bir biniciydi; Kilmartin'in evi görünüp de baştan aşağı köpük içinde horuldayarak tırısa kalkıncaya kadar vahşi hayvanla baş edemedi.

Evin önündeki çayırlıkta bir kalabalık birikmiş, doktoru bekliyordu. Şu 1845 yılında doktor hâlâ yeni bir şeydi. Halk, doktorları hâlâ, yoksulların birkaç kuruş dilendiği ya da iyilik yapmalarını istediği "bey, efendi" olarak görüyordu. Doktor Hynes, Kara Vadi'de doğmuş olan tüccar John Hynes'ın oğlu olduğu halde, mevkisinden dolayı onu hâlâ bir "beyefendi" olarak görüyorlardı. Hızlı hızlı soluyan atın çevresine toplandılar, doktorun elindeki dizginleri, üzengileri ve hatta paltosunun eteklerini tutuyorlardı.

Babasının da bir kiracı çiftçi, hayatın köleliğinden kurtularak bir gezgin satıcı olana kadar bu kalabalıktan biri olduğunu düşünen Doktor Hynes, onların paçavradan elbiseleri, pisliği, ağızlarından eksik olmayan kaba sözleri ve aşırı davranışları karşısında hem tiksiniyor hem de utanç duyuyordu. Aşırı yoksulluğun düşkünlüğü karşısında, hiç kimse, o yoksulluğun içinde doğmuş bir ana babanın çocuğu kadar tiksinti duymaz.

Brian doktoru karşılamak için yeni bir elbise giymişti. Ayağına da pazar botlarını geçirmişti; ama botlar ayağına çok küçük geldiği için, çayırlıkta koşarken iki büklüm oluyor, topallıyor, gülümsemek isterken yüzü acıyla buruşuyordu; gülünç bir hali vardı. Kısrak onu görünce kişnedi. Sonra boynunda dizginler, ağzın-

da gem, başını uzatarak öylece durdu. Yaşlı adam, elinde şapkası, kısrağın başından tuttu. Kısrak, mıymıntı oturuşuyla kendisine ürküntü veren garip biniciden kurtuluşu karşısında duyduğu minneti belirtmek amacıyla, salyalı ağzını Brian'ın omuzuna sürttü. Doktoru önünde yerlere kadar eğilerek gereksiz bir aşırılıkla selamlayan Brian, kısrağı kapının önüne kadar götürdü.

Kendisi gibilere karşı nasıl aşağılayıcı davrandığı düşünülürse, şimdi böylesine aşağıdan alışı, böyle boyun eğişi bir hayli gülünçtü.

"Hastanın babası siz misiniz?" diye sordu doktor; dişlerinin takırdamasından konuşması son derece güçleştiği halde, kibri ve kendini beğenmişliği elden bırakmıyordu.

"Evet, efendimiz," dedi Brian. "Hemencecik geldiğiniz için çok teşekkür ederiz. Tanrı sizi korusun, son derece usta bir binicisiniz."

Dizini büküp omzunu uzatarak doktorun kısraktan inmesine yardım etti. Ama Brian'ın heyecanı bir yandan, doktorun onca yoldan sonra kaskatı kesilen gövdesi öte yandan, yaşlı adamın yardımı doktorun kısraktan inmesini kolaylaştıracağı yerde, güçleşmesine yol açıyordu. En sonunda doktor, önceki günkü yağmurdan kalmış kapının önündeki bir su birikintisine batıverdi. Çamur pantolonunun dizliklerine kadar sıçradı.

"Tanrı bizi korusun," diye haykırdı Maggie korkulu bir sesle kapının eşiğinden. "Güzelim elbiseleriniz mahvoldu."

Önlüğünü tutarak öne atıldı. Doktorun dizliklerindeki çamuru temizlemeye kalkıştı, ama çamurun biraz daha yayılmasına yol açtı. Doktor kıpkırmızı kesildi, öfkeden deliye dönmüştü, ne var ki bütün bütüne çaresizdi.

"Bu kadarı yeter, hanım," dedi. "Hasta nerede?"

Adamın yanından hızla kapıya atılarak, "Böyle buyurun, efendim," dedi Brian. "Lütfen başınızı eğiniz, kapı çok alçaktır."

Oysa doktor, uzun, dal gibi Kilmartin'lerin aksine son derece kısa boylu olduğu için, bu uyarı tamamen gereksizdi. Yirmi beş

yaşının gençliğine rağmen, daha şimdiden şişman, ufak tefek bir adam olup çıkmıştı. Redingotu göbeğinin orada hafif bir şişkinlik yapıyor, baldırları pantolonundan taşacakmış hissini uyandırıyordu. Belki de ağzının ve gözlerinin ufaklığından, yüzünde ürkek bir ifade vardı. Altın sarısı, kıvırcık ve parlak saçları çok güzel olduğu halde, bütüne bakıldığında, hiç de yakışıklı değildi. Saçları, kendisinden ayrı bir parça olarak duruyordu.

Elinde küçük çantası, kaşları çatık, dimdik yürüyerek geniş adımlarla girdi eve. İçeri girer girmez havayı koklamaya başladı. Domuzlar ve yatakları ortadan kaldırılmıştı. Tabii tavuklar da. Önceki sabah yerlere serpilen kireç tozu, her zamankiyle karşılaştırılacak olursa, evin havasını bir hayli temizlemişti. Ama gene de hiç kuşkusuz içerisi son derece pis kokuyordu. Yatak odası kapısının eşiğinde duran Mary, doktorun havayı kokladığını sezinleyerek büyük bir utanç duydu. Etrafa göz gezdirirken doktorun bakışları Mary'ye takıldı. Genç kadının umulmadık güzelliği karşısında afallamıştı, sarıya çalan küçük gözleri hafifçe genişledi. Mary bakışını yere indirdi ve telaş içinde odasına girdi. Doktor, hastanın orada olduğunu sanarak, Mary'nin ardından seğirtti, ama Brian durdurdu onu.

"Buradan, efendim," dedi Brian doktoru eteğinden çekerek.

Doktoru öteki yatak odasına götürdü. Buradaki koku mutfaktaki kadar keskin olduğu halde, bir hayli farklıydı. Hiçbir çıkış yolu bulamayan insan nefesinin ve yıkanmamış gövdelerin iyice bozulmuş, kapalı odanın içinde ağırlaşmış kokusuydu bu. Küçük pencere açılmıyordu ve gene çok ufak olan kapı çoğu zaman kapalı duruyordu. Bu hava, evdekilerin alışkın olduğu bir şeydi, garipsemiyorlardı bu ağır kokuyu, ama doktor perişan oldu.

"Açın şu pencereyi," dedi sert bir sesle.

Brian ile Maggie, ağızları açık, birbirlerine baktılar. Doktor buyruğunu daha da sert bir sesle tekrarlamak zorunda kaldı. Ama Brian, sinirli bir şekilde öne atılarak ve aşırı bir nezaketle, pencerenin açılmadığını söyledi.

"İyi ya! Ne yapalım," dedi doktor öfkeyle, "kapıyı ardına kadar açın öyleyse. Oda biraz havalansın hiç değilse. Hasta bir insanın böyle bir odada iyileşmesi mümkün mü sanıyorsunuz?"

"İnanın, efendim," dedi Maggie ezik bir sesle, "biz daima bu havayı soluyoruz."

Yatağa yaklaşırken, "Budalalar," diye düşündü doktor kendi kendine.

"Nerende ağrı?" diye sordu Michael'ın üstündeki elbiseyi çekip çıkarırken.

Oysa Michael, elbiselerine yapışarak, sert parmaklarıyla geri çekerek ve doktora, köşeye sıkıştırılmış bir hayvanın korkunç gözleriyle bakarak yeniden örttü göğsünü.

"Hiçbir yerim ağrımıyor," diye fısıldadı dişlerinin arasından.

Bu olağandışı ve beklenmedik tavır karşısında tedirgin olan doktor hafifçe geri çekildi. Aslında hiç de zorba ya da kaba bir insan sayılmazdı. Kaba davranması, içinde bulunduğu duruma hâkim olamamasından ileri geliyordu; ilkin atın sırtında gülünç duruma düşmesi, ardından, kendisine "efendimiz" diyen insanlarla karşılaştığı zaman babasının kökenini hatırlayarak duygulanmasından. Hastanın tehdit edici tutumu, onu yeniden eski ürkek ve nazik benliğine döndürmüştü. Yüzü kızardı, gözlerini yere indirdi.

"Hastalığı ne zamandan beri sürüyor?" diye sordu Maggie'ye.

"Öğleden beri, efendim," diye cevap verdi Maggie. "Evin arka tarafına, dışarıya çıkmıştı, çok az bir zaman geçmişti ki, kuyudan su çekmek üzere evden çıktığımda, onu kulübenin duvarı dibinde, sözüm meclisten dışarı, bir kan gölünün içinde yatıyor buldum. Ağzından burnundan kan boşanıyor, boylu boyunca uzanmış yatıyordu; âdeta kendinden geçmişti. 'Neyin var?' dedim. 'Ne oldu sana, tatlım?' Hiçbir karşılık gelmedi. Evin erkeklerini çağırdım, kollarına alıp eve taşıdılar, o zamandan bu yana tek bir söz çıkmadı ağzından, şimdi ilk defa sizinle konuştu işte, sizin anlayacağınız biz bilmiyoruz ne olduğunu; yalnız aylar önce fena halde üşütmüştü, dik kafalılığının cezasını çekiyor

şimdi, bir türlü atlatamıyor hastalığı, artık siz bilirsiniz efendim, biz sözümüzü geçiremiyoruz."

"Anlıyorum;" dedi doktor, Michael'a. "Demek kanama geçirdin?"

Artık doktorun tutumu tamamen değiştiğinden, Michael üzerinin açılmasına ses çıkarmadı. Doktor muayene etmeye başladı.

"Yemesi için bir şey verdiniz mi?" diye sordu Maggie'ye.

Brian, "Eritilmiş tereyağı verdik," dedi, "ama kusturmaktan başka bir işe yaramadı."

Usul usul ağlamaya başlayan Maggie, "Affedersiniz, olduğu gibi çıkardı," dedi.

Gözlerinin yaşarmasını engellemek için alt dudağını ısırıyordu. Doktorun huzurunda ağlamak küstahlığında bulunmaktan çekiniyordu.

"Eveet," dedi doktor muayenesini bitirdiğinde, "durumun çok kötü değil, delikanlı. Şimdi bir şeyler verelim sana."

Michael'a kanamanın durması için bir ilaç verdikten sonra, yaşlı kadına hastaya nasıl bakılacağını anlatmaya koyuldu. Ne var ki, dediklerinden hiçbirini anlamıyordu kadıncağız. Zavallı kadın, ilaçların para etmeyeceğini analık içgüdüsüyle sezinliyordu. Umutsuzluk içerisinde uzun uzun haykırmaktan kendini alıkoyabilmek amacıyla daha da şiddetli ısırdı alt dudağını.

"Ne yapılması gerektiğini Mary'ye anlatın, efendim," dedi Brian. "O bizden daha bilgilidir."

Doktoru hastanın odasından çıkardı, mutfaktan geçirerek, Mary'nin hâlâ saklanmakta olduğu küçük yatak odasına getirdi.

"İşte kendisi burada, efendim," dedi Mary'yi göstererek. "Doktor beyin söylediklerini yazıver, Mary. Okuyup yazması mükemmeldir, efendim."

"Yazacak bir şey yok," dedi doktor.

Gelininin yeteneğini göstermekte kararlı görünen yaşlı adam, "Aman efendim, ne önemi var," dedi, "oğlumun karısıdır. Kâğıt kalem getir, Mary."

Hem ihtiyarı sevindirmek hem de Mary'nin güzelliğini biraz daha seyredebilmek için, Mary'den söylediklerini yazmasını istedi doktor. Mary, duvara dayalı duran çeyiz sandığını utanarak açtı ve en üst raftan küçük bir kâğıt parçası, bir mürekkep şişesi ve bir de tüy kalem çıkardı.

"Hazırım, efendim," dedi.

Bu arada, öteki odaya oranla Mary'nin odasının ne kadar temiz olduğu doktorun gözünden kaçmamıştı, üstelik odayı süslemek için ufak tefek çabalarda bile bulunulmuştu, yatağın etrafında bir cibinlik vardı. Odanın havası temizdi, ortalık kireç kokuyordu. Doktor kendinden geçmişti; Mary'nin sesini duyduğunda afalladı. Mary'nin sesi, bir dağ kasırgasının uğultusunu andıran kalın fakat duru bir sesti. Birden kendini koyuverdiğini hissetti, başını kaldırarak Mary'nin yüzüne baktı. Mary göz göze gelmekten kaçınıyordu.

Sonra, kalmakta olduğu babasının otelinin önüne gelip kardeşinin "bir fıçı kan kustuğunu" haykıran genç adamı düşündü öfkeyle. Bu genç adamın Mary'nin kocası olduğunu.

"Buralarda pek yazı yazma fırsatı bulamıyorsunuz galiba," dedi.

"Eh işte, arada sırada bir fırsat çıkıyor gene de," dedi Mary. "Eskiden kendi evimdeyken, Amerika'da akrabaları olanların mektuplarını yazardım."

"Yaa! Demek çok olmadı evleneli," dedi doktor Hynes.

"Sadece bir ay oldu, efendim," diye söze karıştı Brian. "Mary'nin babası dokumacı Barney Gleeson'dur. Bir kız kardeşi daha var, Ellie, Büyük Ev'de çalışıyor. On dokuz yaşında. Bu Gleeson'lardan zekâ fışkırıyor doğrusu. Babası, politikadan söz açıldı mı, kendinden geçer. Bütün bir İrlanda tarihini, halka zulmeden zorbaların bütün yaptıklarını ezbere anlatabilir size."

Genellikle sessiz ve sakin bir adam olan Brian Kilmartin, bütün bu başına gelenlerin etkisiyle karşısındakine yaltaklanır olmuş, boşboğazlık etmeye başlamıştı. Doktor, bir yandan yaşlı

adamın laf kalabalığına kulak veriyor, bir yandan da Mary'nin güzelliğini seyrederken kıpkırmızı kesiliyor, damarlarındaki kanın vahşice dolaştığını duyuyordu. Kendini aynı anda hem utanç dolu hem de terk edilmiş hissediyordu.

'Ne kadar güzel!' diye aklından geçiriyordu. 'Sesi ne kadar tatlı!'

Doktor evden çıktığı zaman halk gene çevresine toplandı; yalvarıyorlar, yaralarını berelerini gösteriyorlar, tarlalara giren hastalıktan haber soruyorlar, Kraliçe'nin adamlarının ülkeden ne zaman çekip gideceklerini öğrenmek istiyorlardı.

"Siz, bizden birisiniz," diye haykırıyorlardı. "Hem bir Katolik hem de bir halk çocuğusunuz."

Şimdi, üstlerindeki paçavralardan, pisliklerinden ve yaltaklanmalarından ötürü kızmıyordu onlara. Mary'nin güzelliğinin etkisiyle ve onun dayanılmaz sesinin verdiği sarhoşlukla, onlardan biri olduğu için gurur duyuyordu. O kadar heyecanlanmıştı ki, kısrağın sırtına yerleşip de sürüp giderken eskisi gibi rahatsız olmadı.

ALTINCI BÖLÜM

DOKTOR EVDEN AYRILIR AYRILMAZ, domuzlar ve kümes hayvanları eve geri getirildi. Bazı komşular evdekileri teselli etmek için ayrılmadılar. Akşamleyin, Mary'nin babası gelerek hastanın durumunu sordu.

"Ah, kardeşlik," dedi Maggie, "öyle kötü ki hali."

"Ne demeli bilmem ki, Tanrı yardımcımız olsun," dedi Gleeson.

Dokumacı irikıyım bir adamdı, o meslekteki bir insanda görülmedik ölçüde kısa ve güçlü bacakları vardı. Altmış bir yaşında olduğu halde, gür, kıvırcık, kahverengi saçlarına hiç kır düşmemişti. Dolgun ve saldırgan bir yüzü ve gür sakalını öne

çıkaran çıkık bir çenesi vardı. Kalın dudakları hafifçe yukarı kıvrıktı. Burnu uca doğru yayvanlaşıyordu, burun delikleri bir hayli genişti. Mavi gözlerinde hoş bir vahşi ifade vardı.

"Ekinlere giren hastalık yetmiyormuş gibi," diye devam etti ateşten aldığı bir kömürle piposunu yakarken, "bir de bu bela çöktü başınıza."

"Bizim tarlanın durumu çok kötü değil," dedi Martin, "ama bugün kasabaya indiğimde feci konuşmalar çalındı kulağıma. Senin tarla ne durumda, Patch?"

"Bugün tek bir sağlam patates bulamadım," dedi Patch Hernon. "Hepsi çürüyüp mahvolmuş. İlk önce ineğim öldü, şimdi de bu felaket büyük bir yıkım oldu benim için. Lanetlenmiş bu toprak."

Patch Hernon, Brian'ın hayatta olan en büyük kızı Kitty'yle evliydi. Bütün hali tavrıyla bir kaçığı andırıyordu. Çok kısa kesilmiş saçlarıyla, uzun ve ince gövdesiyle, alışılmadık ölçüde hareketliydi, yerinde duramıyordu. Elleri titriyor, burun delikleri durmadan açılıp kapanıyordu. Önce bir ayağıyla, sonra öteki ayağıyla yere vuruyordu hep. Oturduğu yerde kımıl kımıldı, kendisini ısırmaya çalışan sineklerden sakınıyormuşçasına başını bir o yana bir bu yana çeviriyordu. Yüzü son derece özenle tıraş edilmişti, ölümcül bir solgunluk hüküm sürüyordu yüzünde; elmacık kemikleri çıkık, gözleri ışıl ışıl ve koyu renkteydi. Oldukça kalın dudakları iri dişlerinin üzerine çekilmişti, böylece sürekli ve delice bir gülümseyiş kaplıyordu yüzünü. Açık kapının yanı başına çökmüştü; ansızın bir düşmanın saldırmasını ya da evden ayrılmasına yol açacak önemli bir haberin gelmesini bekliyormuşçasına ikide bir kapıdan dışarı bakıyordu. Konuşurken özellikle tek bir kişiye hitap etmiyor ve bu tavrı, herkesi kendine düşman görüyormuş izlenimi yaratıyordu.

"Toprak değil, halk lanetlenmiş," dedi Gleeson. "Kutsal, güzel ve bereketlidir İrlanda toprakları, ne var ki, zorbalar halkın elinden almışlar bereketli toprakları, halkı batıdaki kayalık yöreler-

de yaşamaya zorlamışlar. Bataklıklarda ve kıraç topraklarda yaşıyor İrlanda halkı, bataklıklarsa bütün hastalıkların kaynağıdır."

"Doğru, hastalık feci bir şey," dedi köy kemancısı Timoney. "Ama sadece patateslere girmekle kalsaydı bir diyeceğim yoktu, oysa şimdi de koç gibi oğlunu, Crom panayırında dans edişini seyrederken gözlerimi yaşartan, Brian'ın oğlunu yakaladı. Hastalandığını bugün kasabada işittim, bir gidip göreyim dedim."

"Hay yaşayasın sen," dedi Martin. "Peki, ne haberler getirdin gezilerinden bakalım?"

Kırmızı burunlu, gözleri çapaklı, zayıf, ihtiyar bir adamdı kemancı; üzerinde, eskiden bir beyefendiye ait olduğu anlaşılan, paçavrası çıkmış, mavi bir redingot vardı.

"Ohoo! O kadar çok şey duyuyorum ki gezip tozarken," dedi kemancı. "Dün gece Clogher'da bir meyhanede, bir Norveç gemisinden çıkan denizcilere keman çalıyordum, adamın biri de yüksek sesle gazete okuyordu. Hastalığın her bir yöreye yayıldığını, bütün toprakların ve tarlaların mahsulle birlikte mahvolduğunu söylüyordu. Adamın biri, bu kış kargaların aç kalmayacağını, çünkü yolların cesetlerle dolup taşacağını ileri sürdü."

"Tanrı yardımını esirgemesin," diye fısıldadı Maggie.

"Sen benim gençliğimde gördüklerimi bir bilsen, analık," dedi Timoney, "bugün olup bitenlere hiç şaşmazdın."

"Hiç şüphesiz çok şey görmüşsün, hem de garip şeyler," dedi Patch Hernon. "Memleketin yollarını, elinde kemanın, etrafına neşe saçarak, insanların başına çöken hüznü kovarak yorulmak nedir bilmeden tepip durmuşsun, Tanrı bacaklarına kuvvet versin."

"Hatırlıyorum, doksan sekiz yılıydı," diye söze girişti kemancı sesini yükselterek. "Bıçağın kemiğe dayandığı günlerdi; başlarında alaycı bir tacı andıran siyah kasketleriyle yurtseverleri, kellelerine fiyat biçilen, bataklıklardan geçerek arkalarına bakmadan kaçan papazları gördüm. Ama Tanrımıza ve yüce kurtarıcımız Daniel O'Connell'a şükürler olsun, o günler artık geride

kaldı. Birkaç kişi açlıktan ölüvermiş, ne çıkar sanki? Eskiden çekilen acıların yanında bütün bunlar hiç kalır."

"Açlık, halkın ilk defa karşılaştığı bir şey değil," dedi Gleeson. "Ben, Sligo'daki açlıktan kaçarak yollara düşeli, en sonunda da buraya geleli tam on sekiz yıl oluyor. Korkunç bir yolculuktu benimkisi."

"Sen başımızdan eksik olma," dedi Thomsy. "Seni Tanrı yolladı köyümüze. Karın ve çocukların eşek arabasında, köye ilk geldiğiniz günü çok iyi hatırlıyorum. Mary o zaman bir yaşındaydı."

Yüzü kıpkırmızı kesilen Mary odasına çekildi. Ailesinin Kara Vadi'ye gelişinden söz açıldı mı, deli olurdu. Babasıysa, bu konuyu herkesin önünde açmaktan çok hoşlanır, ettiği sözlerle utanca boğardı Mary'yi. Herkesin dilindeydi Gleeson'ın bu konuşmaları. Onu coşturup konuşturmaya bayılırlar, sonra karşısına geçip alaya alırlardı. Gleeson mağrur bir insan olduğu için onların bu alaylarına hiç aldırmaz, geçmişindeki büyük olayı anlatma fırsatını ele geçirdi mi hiç kaçırmazdı.

Sabahtan beri olup bitenlerden yorgun düşen Mary kendini yatağa attı. İçeriden babasının sesi duyuluyordu:

"Her yerde açlık hüküm sürüyordu. Arabamızda dokuma tezgâhımız ve çocuklar olduğu halde bir sürü yerden geçtik. Kimi zaman öyle aç kalıyorduk ki, tezgâhı satmaya niyetleniyordum, ama bir türlü de kıyamıyordum. Sonra bir gün, aşağıdaki kasabada, Bay Coburn'e rastladık; Tanrı ruhunu aydınlatsın, bir Protestan rahibi olarak iyi bir insandı. Acıdı bize."

Meryem Ana'ya dua etmeye başladı Mary.

"Martin'le beni al götür buradan," diye dua ediyordu. "Çok uzaklara, kimsenin bizi tanımadığı yerlere gitmek istiyorum."

"Tabii canım, hiç şüphesiz iyi bir insandır Bay Coburn," dedi Timoney. "Hiçbir aç insanı kapısından çevirmemiştir. Ama onun gibisine de az rastlanır doğrusu bu rezil, berbat Protestanların arasında."

"Kendi dinimden bir sürü şık beyefendi, ellerim boş, kalbim kırık, kapılarından çevirmişlerdi beni," dedi Gleeson. "Oysa Bay Coburn, kendi bataklığının kıyısında, bir ev yapmam ve ekip biçmem için küçük bir toprak parçası verdi."

"Off! Şu bağırtıyı kesip otursa ya, Michael uyuyor içeride," diye kendi kendine mırıldandı Mary.

"Ohoo!" dedi Patch Hernon. "Halktan aldığı vergi varken, cömert davranmak çok kolay onun için."

"Yok canım!" dedi Gleeson. "İsteseydi, o da ötekiler gibi kötü davranırdı herkese, mecbur değil ya cömert olmaya. Hepsi halkı soymuyor mu? Katolik papazdan büyük soyguncu var mı, kendi soyundan insanları punduna getirdi mi, iliğine kadar sömürmüyor mu? İşte Crom'da en büyük örnek duruyor önümüzde; İlga Hareketi sırasında İlgacıların Protestan dükkân sahiplerini boykot etmeleri sayesinde zengin olan Johnny Hynes'ın ta kendisi değil mi? O'Connell ile Richard Lalor Shiel'ın 1828 yılında Katolik Derneği'ni kurdukları günleri hatırlarım. Kurtuluş kazanıldığı zaman neler neler vaat etmişlerdi hepimize. Kurtuluş kazanıldı kazanılmasına, ama sonra yoksul Katolik kiracı çiftçilerin kendilerine artık oy vermediğini gören toprak ağaları temizliğe giriştiler, köy halkından birçok kişi sokakta kaldı. Ya cehenneme ya Connaught'a, derdi cani Cromwell. Bugünlerdeyse, orta sınıf Connaught'tan da çıkarıyor halkı; ya mezara, ya sağlık yurduna ya da göçmen gemilerine gönderiyor onları. Artık Connaught'ın yerini Amerika aldı, ya New York'un batakhanelerinde açlıktan ölmek ya da batıdaki geniş yaylalarda yaşayan vahşi Kızılderililere yem olmak."

Mary uykuya dalmak üzereydi. Babasının Amerika'dan söz edişi kafasında bir düşünce uyandırdı.

Amerika mı? Bu hayatın korkunçluğundan kaçıp kurtulmanın bir yolu vardı demek.

"Katolik İcarı için toplanan bütün o para nereye uçtu?" diye devam etti Gleeson. "Önderlerin cebine indi hiç şüphesiz. Ön-

derleri zenginleştirmekten başka hiçbir işe yaramadı o paralar. '31'de okulları açan Whig hükümetiydi. Sağlık yurtlarını açan da onlardı. Ben kendi tarihimi iyi bilirim. O'Connell '39'da Whig'lere yardım etmek üzere Haberci Derneği'ni kurduğu sırada, Whig'lerin sarı altınları önderlerin cebine iniyordu. Sonra '41 yılında Tory'ler iktidara geldiğinde, O'Connell İlga Derneği'ni kurdu, fakat dernek iyice güçlenip de ülkeyi kasıp kavurmaya başlayınca, Clontarf'ta zaferi ele geçirmişken tabanları yağladı. Bunca yıllık mücadelelerinin sonucunda ne geçti halkın eline? Kendilerine ait değilse, nasıl geliştirebilirler toprağı? Kendilerini yaşatacak kadar patates dışında topraklarında yetiştirdikleri her şeyi toprak ağalarına ve papazlara vermek zorundalar. Atalarına ait olan toprağı geliştirecek olsalar, evleri ya da elbiseleri birazcık düzelecek olsa, verdikleri kira, Tanrı'nın buyruğu üzerine, hemen artırılıyor. Ellerine para geçtiği yöneticileri tarafından ihbar edilecek ve ödedikleri vergi arttırılacak diye, pislik içerisinde, yırtık pırtık elbiselerle yaşamaya zorlanıyorlar."

Mary rüya görmeye başladı. Bir melek geliyor, kalkmasını ve arkasından gelmesini söylüyordu. Mary kalkıyor ve melekle birlikte, beyaz yelkenli büyük bir gemiye gidiyorlardı. Uçsuz bucaksız denizler aşarak, insan boyundan yüksek mısırların yetiştiği bereketli bir ülkeye varıyorlardı. Meleğe nerede olduklarını soruyor, melek de, "Burası Amerika. Buraya yerleşin, Tanrı sizi kutsayacaktır," diyordu.

Yerinden sıçrayarak uyandığında, içeriden babasının sesini işitti:

"Ne diyorum size! Namusunu kurtarmak için hapse attılar O'Connell'ı. Şimdi Dublin'de, Amerikalı zencilerin özgürlüğe kavuşturulmasından söz ediyor. Biz laf değil, kutsal topraklarımızı kurtarmak istiyoruz. Pis bir çukurda koyunlar gibi ölmektense, göğsünü kurşunlara siper ederek ölmek yeğdir."

Mary yatağın içinde sırtüstü döndü, gözlerini tavana dikerek az önce gördüğü rüyayı düşünmeye koyuldu.

YEDİNCİ BÖLÜM

ERTESİ SABAH Michael'ın durumu bir hayli düzelmiş, yavaş yavaş yemek yemeye başlamıştı. Patates tarlalarında çalışmalar sürüyordu. Mary, yaşlı kadını Michael'ın başında bırakmış, toplama işine yardım ediyordu. Bir önceki günden çok daha fazla patatesin çürümeye yüz tuttuğu açıkça görülüyordu. Köylüler ne denli kazarsa, o ölçüde çoğalıyordu çürüme. Ne ki, Kilmartin ailesi fazla kaygılanmıyordu, çünkü kendi mahsullerindeki çürüme komşularınınkinden çok daha azdı. Michael da gittikçe iyileşiyordu.

Her kazılan tarlada uzun ve sığ bir çukur açılıyordu; bu çukurların dibine kuru eğreltiotları seriliyor, eğreltiotlarının üzerineyse toplanan patatesler yığılıyordu. Yığın, üstüne yeni eğreltiotları ve kuru yapraklar eklenerek sağlamlaştırılıyordu. Sonra patates yığınının üstüne toprak serpiliyor ve bellerle sımsıkı oluncaya kadar bastırılıyordu. Yığının içine hastalıklı bir patatesin karışmaması için olağanüstü bir özen gösteriliyordu.

Kilmartin'in dört küçük tarlası kazılıp çukurlar açıldığında, yaşlı adam ziyanını aşağı yukarı dört kile ya da bütün mahsulün dörtte biri olarak hesapladı. Bu kadarının hiç önemi yoktu. Çürümenin en fazla olduğu tarla, O'Hanlon'ın ortakçılık ettiği tarlaydı. O'Hanlon, her zaman yedi kile kadar ürün alırken, bu sefer, hastalıklı yumrular çıkarıldıktan sonra, ancak beş kile almıştı. Kendilerine, tek gıdaları olarak, yalnız iki buçuk kile patates kalan yoksul adam ve ailesini yıkımlarla dolu bir yıl bekliyordu.

"Tanrı büyüktür," dedi Sally, kendilerini bekleyen güçlükten yılmayarak. "Bilmiyorum ama dediklerine bakılırsa, Kraliçe herkesin zararını ödeyecekmiş."

Gerçekten de bazıları patateslerinin üçte birini, hatta Glenaree'de birçok kimse ürünün neredeyse tamamını kaybettiği halde, halk arasında genel bir güven duygusu hüküm sürüyordu.

"Kraliçe zararı ödeyecek," diyorlardı.

Bu kanının ortaya çıkışının nedeni Crom'dan, ellerinde karabinalar ve defterlerle gelen bir komiser muaviniyle iki polis memurunun ziyan olan patateslerin miktarını deftere kaydetmiş olmasıydı.

"Nasıl, ben demedim mi?" diye konuşuyorlardı aralarında. "Kraliçe kaybedilen her bir patatesi ödetecek toprak ağalarına."

Böylece, patatesleri çukurlara yığıyorlar ve gönül rahatlığıyla kulübelerini onarmaya ve ekim panayırı için stoklarını hazırlamaya koyuluyorlardı. Yazın elde edilen yünse Gleeson tarafından dokunmuş, şayak haline getirilmişti ve terzi Tonny Derrane bütün Vadi'yi dolaşıyor, herkese şayaktan elbise dikiyordu. Bu sıralar genellikle yılın en neşeli zamanı olurdu ve halk hükümetin zararı karşılamak üzere harekete geçeceğine inandığı için, tarlalara yayılan hastalık kimsenin keyfini kaçıramazdı. Çünkü yoksulluğun batağındaki insanlar uzak geleceği göremezler. Acil ihtiyaçlarını karşılamışlarsa, gölgesi ufukta henüz şekillenen uzak bir yıkımı fazla dert etmezler.

Ne var ki, Kilmartin'in evinde, Michael'ın hastalığının gölgesi, ufukta bir nokta almaktan çok öte bir şeydi. Artık Michael, ocağın köşesinde bir hasır koltuğa oturup kulaklarına kadar örtünerek günlerini geçiriyordu. Hemen hiç konuşmuyor, evdekilerin de keyfini kaçırıyordu. Tuhaftı ama, genç adamın hastalığı iştahını azıcık olsun etkilemiyordu ve onu iyileştirmek için elinden geleni ardına koymayan yaşlı kadın, tavuk çorbası ciğer hastalıklarına bire bir olduğundan, birbiri ardı sıra tavukları boğazlayıp duruyordu.

Toprak ağasının yarı yıllık kirayı bağışlayacağı yolunda bir söylenti dolaşıyordu. "Bu kış kendi yulafımızı yiyebiliriz. Domuzların parası da kesemizde kalacak," diye konuşuluyordu.

Genellikle kiranın ödendiği panayır gününden bir hafta önce icra memurunun gelişi, bütün bu söylentileri allak bullak etti. İcra memuru, akşamüstü geç saatlerde çıkageldiğinde, Kilmartin'ler evlerinin onarımını bitirmek üzereydiler.

"Hey, oradakiler," diye bağırdı bahçeye girmeye tenezzül etmeksizin. "Gelsene buraya, Brian."

Brian, damın kuzeye bakan yüzüne tünemiş, onardığı köşeye yeni tuğlalar yerleştiriyordu. Eliyle şapkasını tutarak çarçabuk merdivenden indi. Tıpkı doktorun karşısında olduğu gibi, icra memurunun karşısında da ezilip büzülüyordu. Ama bu son derece doğaldı, çünkü icra memuru bütün o yörede kendisinden en fazla çekinilen kimselerden biriydi. Görevlerinden biri de kirasını ödemeyen yarıcıların davarını haraç mezat satıldıkları sahipsiz hayvan ağılına sürmek olduğu için, ona "sürücü" adını takmışlardı. Aynı zamanda, başkâhya Bay Chadwick'e bütün haberleri yetiştirmekle, yani onun hafiyeliğini yapmakla görevliydi. Ondan korktukları ve nefret ettikleri halde, "başlarını belaya sokmamak" için, ona her yıl belli bir para veriyorlardı. Bu parayı vermeyen yarıcının vay haline! Çünkü, kirayı toplama işlemi dışında, genellikle toprakları denetleyemeyecek kadar sarhoş olan Bay Chadwick'in gözünde icra memurunun sözü kanundu.

İcra memurunun adı Simon Hegary'ydi. Ufak tefek bir adamdı, hayli çarpık bacakları ve kanca gibi, sivri bir burnu vardı. Hafifçe dışa doğru kıvrılan alt dudağında beyazımsı bir isilik çıkmıştı. Dişlek olduğu ilk bakışta göze çarpıyordu. Bu da yüzüne üstesinden gelmeye çalıştığı budalaca bir ifade veriyordu. Fıldır mavi gözleri baktıkları yeri delip geçiyorlardı sanki.

Brian'a bir kâğıt uzatarak, "İyi günler, Kilmartin," dedi. "Bakıyorum evi onarıyorsun. Senin patateslerin ne âlemde?"

"İyi günler, efendim," diye karşılık verdi Brian ellerini pantolonuna silerek. "Fena sayılmazlar. Kira, öyle mi?"

Hegarty, Brian'a kâğıdı verdi, öteki kâğıtları cebine koydu ve dişbudaktan yapılma kırbacıyla bacaklarını dövmeye başladı.

"Evet," dedi, "kira. Bu ihbarname özel olarak çıkarıldı. İstersen okuyayım. Ver buraya."

Okumaya başladı:

Binbaşı Thompson'ın Crom zeametindeki topraklarında oturan bütün yarıcıların 25 Eylül'e kadar olan bütün kira ve kira bakayalarını 22 Ekim günü ofisime gelerek ödemelerini rica ederim; aksi takdirde en ciddi tedbirlere başvurulacaktır.

Jocelyn Chadwick

10 Ekim 1845

İhbarnameyi Brian'a geri verdi, dişlerinin arasındaki bir saman çöpünü yere tükürdü, dişbudaktan yapılma kırbacı iki eliyle büktü, topukları üzerinde geriye kaykıldı ve başını bir yana eğerek Brian'ın gözlerinin içine baktı.

"Buralarda bir şeyler oluyormuş," dedi. "Senin haberin var mı, Kilmartin? Bak, biz bize konuşuyoruz, çekinmenin âlemi yok."

"İnanın, bilmiyorum," dedi Brian, "yalnız, şey diyorlar..."

"Evet, evet," diye sokuldu Hegarty. "Ne diyorlarmış bakalım?"

"Şu hastalıkla ilgili canım," diye kekeledi Brian, "düşünüyorlardı ki, borçların bakayası hani bakayası kalanlar..."

"Kes, yeter!" diye bağırdı Hegarty elindeki kırbacı Brian'a doğru tehditkâr bir şekilde sallayarak. "Hastalık yüzünden kiranın erteleneceğini söyleyerek her yeri dolaşan birtakım kimseler var ve haberin olsun hepsini biliyoruz onların. Tamam mı? Bak Kilmartin, başına bir bela gelsin istemiyorsan, sakın onların sözüne kulak asayım deme. Yulafını sat, başka satacak neyin varsa sat, öde borcunu, kurtul dertten. Aksi takdirde sokakta kalırsın. Haydi, şimdilik kal sağlıcakla."

Böyle dedi ve bir ıslık tutturup kırbacını havada sallayarak Vadi'den yukarı yürüdü gitti.

Brian geri döndüğünde, "Neler söyledi sana, baba?" diye sordu Martin.

Böyleyken böyle diye bir bir anlattı Brian.

"Zavallı Patch Hernon," diye söylendi Martin, "ne yapacak şimdi acaba? İneği daha yeni öldü, domuzlar da yok. Üstelik altı aylık bakayası da var. Artık lamı cimi yok, sokakta kaldıklarının resmidir."

O akşam Bayan Hernon, Kilmartin'in evine geldi. Mutfaktan içeri girer girmez başını önlüğüne gömdü, kapının yanındaki duvarın dibine çöktü, yüksek sesle ağlamaya başladı.

"Artık sokakta kaldık demektir, ötesi yok," diye yakınıyordu.

Kilmartin'ler, Bayan Hernon'ı yatıştırmak için ellerinden geleni yaptılar; kiralarını ödedikten sonra yulafın ve domuzların parası artacak olursa ona mutlaka yardım edeceklerine söz verdiler.

"Kendi kanımı taşıyan insanların yollara düştüğünü görmek istemem," dedi yaşlı adam.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

PANAYIR GÜNÜ, şafaktan önce ayaktaydı Kilmartin'ler. Martin kısrağı otlaktan getirdi, üstüne eyerini, kuşamlarını geçirdi; iki kadın da sıcak su ve sabunla domuzları yıkıyorlardı. Çarçabuk bir şeyler atıştırdıktan sonra hepsi en güzel elbiselerini giydiler; Maggie'yse hastanın başında oturmak, evde kalmak zorundaydı.

Mary düğün elbisesini giydi. Gerçekten çok güzel bir elbiseydi bu; kızıl bir pelerinin altına, koyu kadifeden fırfırlı mavi bir entari. Bahçenin önündeki hayvan pisliklerinden kirlenmesinler diye pabuçlarını ve çoraplarını koltuğunun altına alarak çıktı evden. Yaşlı adam da Mary'den geri kalmıyordu; beyaz ketenden bir gömlek giymiş, enli ve siyah bir boyunbağı takmış, üzerineyse külrengi bir şayak ceket almıştı; beyaz sakalını özenle taramıştı, kafasına gene külrengi bir silindir şapka geçirmişti. Martin de tıpkı babası gibi giyinmişti, ancak boyunbağı takmamıştı ve başında, tepesi basık, geniş kenarlı, yumuşak siyah keçeden, Kanada tarzı bir şapka vardı. Babasının aksine, şık haliyle onurlu görünümünü kaybetmişti, kasları elbisesini taşarcasına zorluyordu. Thomsy her zaman olduğu üzere felaket bir haldeydi, ama bu sefer Michael'ın siyah ceketini ve gri şap-

kasını giymişti. Michael'ın pabuçlarını da giymeye kalkışmış ama pabuçlar ayağına çok büyük gelmişti; böylece ayakları paçavralara sarılı olduğu halde yola koyulmak zorunda kalmıştı.

"Aman tanrım!" dedi Martin, Thomsy'nin kıyafetine bakarak. "Tonny Derrane bize geldiği zaman, şayaktan bir elbise diksin sana. Seni gören kırk günlük yola kaçar."

Thomsy, elinde ince bir fındık dalını savura savura, yaşlı adamla birlikte domuzları sürmeye koyuldu. Martin, sırtındaki küfelerde yulaf taşıyan kısrağın yanı sıra arkalarından geliyordu. En arkadansa Mary gelmekteydi. Yaşlı kadın, aman şunu da unutmayın, aman bunu da unutmayın diye söylenerek bahçenin önüne kadar geçirdi onları. Herkes son derece heyecanlıydı.

Vadi boyunca çayırlar, insanlarla ve hayvanlarla dolup taşıyordu. Domuzlar, inekler, buzağılar, kısraklar, henüz yürümeye başlamış taylar... Aslında Vadi'de yalnız iki yüz elli kişi kadar yaşadığı halde, bu sabah binlerce insan yola düşmüştü sanki. Sabah boz bir renkteydi, gökyüzü bulutluydu ve kuzeyden şiddetli bir rüzgâr esiyordu, ama bütün bunlar mevsime ve Vadi'nin sarp kayalıklarına tamamıyla uygun düşüyordu. Tüm ekili topraklar ekinlerinden arındırılmıştı artık ve altın sarısı samandan damları henüz yenilenmiş olan küçük kulübeler, yaklaşan kışın karını fırtınasını göğüslerini gere gere bekliyordu sanki.

Yol hem çok dar hem de irili ufaklı taşlarla kaplıydı. Kimi yerlerde yol kenarını bürüyen dikenler ve çalılıklar, yürümeyi güçleştiriyordu. Mary, yarım mil uzaklıktaki babasının kulübesine vardığında, çıplak ayakları kanamış, çamur içinde kalmıştı. Kulübe, üç yolun birleştiği kavşakta, Vadi'nin ağzında bulunuyordu; yolların biri Vadi'den yukarı çıkıyor, biri bir dağ dizisini dolanarak sağa kıvrılıp Crom'a gidiyor, öbürüyse sola kıvrılıp Crom Konağı'nın çevresini kaplayan duvarı izleyerek Glenaree'ye uzanıyordu.

Gleeson'ın kulübesi, Vadi'nin en şirin eviydi, Mary kulübeye yaklaştığında ister istemez bundan gurur duydu. Kulübenin

önünde, ortasından dar bir yol geçen küçük bir çiçek bahçesi vardı. Yolun iki yanına, kulübenin duvarları gibi beyaza boyalı yuvarlak taşlar dizilmişti. Bahçe düzgün bir çitle çevrelenmişti. Yeşile boyalı tahta kapısının üzerine, Mary'nin kardeşi Patrick'in yaptığı bir Celtic haçı konmuştu. Kulübenin üç odası da güneye bakıyordu, fakat evin doğusundaki duvarından kuzeye doğru uzanan bir tek oda yapılmıştı. Bu odayla kulübe duvarının birleştiği boşlukta, yalnızca tek bir sebzeyi, patatesi bilen Kara Vadi halkının kıskançlığına sebep olan türlü türlü sebzelerle kaplı bir bahçe daha vardı. Hatta birkaç tane bektaşi üzümü ve siyah frenk üzümü fidanı bile göze çarpıyordu.

Mary kulübeye girdiğinde, anasını panayıra gitmek üzere hazırlanırken buldu. Babasıyla kardeşi Patrick daha önceden domuzu alıp gitmişlerdi. Dokumacı, hiç toprağı olmadığı halde, bazı kimselerin dokuduğu yünlere karşılık verdikleri patateslerle bir domuz beslemişti. Ne var ki, mutfakları, Kilmartin'in mutfağı gibi domuz kokmuyordu. Domuzların, ocak ateşinin sıcaklığından yoksun kaldıkları zaman mutlaka soğuktan öleceklerine inanan Kilmartin'in aksine, domuz için bir ağıl yapmıştı dokumacı. Fakat Gleeson'ın evinde de en az Kilmartin'inki kadar pis bir koku hüküm sürüyordu. Bu koku dokuma tezgâhının bulunduğu odadan geliyordu; çünkü dokuma yapılırken hayvan fışkısı kullanılmak zorundaydı. Bu pis kokuyu saymazsak, pırıl pırıl, tertemiz bir yerdi mutfak.

Ana kız coşkuyla birbirlerine sarılıp ağlaşmaya başladılar. Bir gelinin evliliğin ilk aylarında anasını görmemesini ya da onunla hiç konuşmamasını zorunlu kılan gelenek yüzünden, Mary evlendiğinden beri birbirlerini ilk defa görüyorlardı. Kucaklaşma faslı bittikten sonra Mary ocağın başına oturdu, anasının getirdiği bir leğen suyun içinde ayaklarını yıkamaya başladı.

Ellen Gleeson ile kızı birbirlerine müthiş benziyorlardı. Annesi elli iki yaşındaydı, daha şimdiden bembeyazdı saçları, ama öyle uzun boylu ve dal gibiydi ki, saçlarının beyazlığı, olgun gü-

zelliğini azaltmak şöyle dursun, bir kat daha artırıyordu. Mary gibi, uzun bir yüzü, dar ve kısa bir alnı, gül rengi yanakları ve çekik mavi gözleri vardı. Baktığı zaman, tıpkı kızındaki gibi, sert bir ifade hâkim oluyordu gözlerine; bu sabit ve oldukça haşin bakış, kocasıyla ve ikisi yolda ölen çocuklarıyla birlikte Sligo'dan Kara Vadi'ye yaptıkları korkunç yolculuğun bir sonucuydu. Evet, kadının saçlarını ağartan o yolculuğun üzüntüsüydü. Gülümsediği zaman ya da şimdi olduğu gibi sevecenliğe kapıldığında, gözlerindeki haşin bakış siliniveriyordu. Dudakları, son derece çekici bir tarzda aralık duruyor, kusursuz beyaz dişlerini ortaya çıkarıyordu. Tıknaz, geveze kocasının aksine, alımlı ve sağlam bir kadındı; az rastlanır cinstendi sözün kısası. İlk soyadı Crampton'dı, anasını o doğmadan kısa bir süre önce terk eden bir İngiliz denizcisinin kızıydı. Yüzünde, farklı bir ırktan olmanın verdiği çizgiler görülebiliyordu.

"Ee, nasılsın bakalım, sevgili kızım?" diye sordu.

"Vallahi, bilmiyorum," dedi Mary. "Çok tuhaf bir ev Kilmartin'lerin evi, kolay kolay alışılacak gibi değil. İnsan, Vadi'nin ortasında, mahpushanede sanıyor kendini. Burada akşamları eğlendiğimiz günleri hatırladıkça kendimi nasıl yalnız hissediyorum, bilemezsin. Kimse uğramıyor evlerine, geçen akşam Michael hastalandı da birkaç kişi geldi nasıl olduysa. Bir de o adamın bütün bir gün hiç konuşmadan ateşin başında oturması var ki, çıldırtıyor insanı."

"Zavallı oğlan!" dedi Mary'nin anası. "Böyle güçlü kuvvetli bir delikanlının yatağa düşmesi çok acı."

"Ona ben de acıyorum," dedi Mary. Gerçi sesi öfkeliydi, ama öfkesinden utandığı da açıkça seziliyordu. "Ama o evin içinde Martin'le benim halim ne olacak? Ellerine ne geçerse Michael'a veriyorlar, inan bana anacığım, onu kıskandığım falan yok, ama ileriyi hiç düşünmüyorlar. Yakında kümeste tavuk kalmayacak. Kendi boğazlarından artırıp iyi paraya sattıkları tereyağını artık Michael'a veriliyor. Üstelik hiçbir şeyin fayda etmeyeceğini

adım gibi biliyorum, ölüm onun alnına yazılmış bir kere. Bütün bunlar yetmiyormuş gibi, bir de patatesler çürüyüp gidiyor ve başka hiçbir şey yok elimizde. Belki çok şaşıracaksın, anacığım, fakat toprakları olmasına rağmen bugüne kadar hiçbir şey biriktirmemişler, biraz olsun bir şey koymamışlar kenara. Yalnız birkaç kuruş paraları var, üstelik bugün satıştan gelecek para da daha şimdiden toprak ağasına ve dükkâna olan borca yatırılmış. Senin anlayacağın, kaygımdan ölüyorum."

"Tanrı büyüktür, evladım," dedi anası.

"Tanrı çalışana yardım eder," dedi Mary. "Bunlar öyle garip insanlar ki, milletin diline düşmekten korktukları için tek bir lahana ya da soğan ekmekten çekiniyorlar. Bütün bunlar yapılabilir, ne ki, akıllarının ucundan bile geçmiyor. Tavukları ahıra kapamaktan ve bir domuz ağılı yapmaktan söz ettiğim zaman, az kalsın ihtiyardan dayak yiyordum. 'Töre, töredir,' diyor da başka bir şey demiyor. Peki, şu hastalık daha da kötülerse, o zaman ne olacak halimiz, ben onu düşünüyorum. Yalnız patatese bağlı geçimleri. Keşke evin yönetimini Martin ele alsa, ama hiç niyeti yok. İhtiyar onun canına okuyor."

"Sana karşı kötü mü davranıyor, gülüm?"

"Hayır, gayet iyi davranıyor," dedi Mary daha da kızgın bir sesle, "ama sadece iyi davranmak neye yarar? Gücünü ihtiyara da kanıtlamalı ki, evin yönetimini ele alabilsin. Öyle bir şey yapsaydı, hemen bir çeki düzen verirdim ortalığa, hiç değilse kara gün için birkaç kuruş ayırabilirdik o zaman. Para getirmiyorsa eğer, toprağın olmuş neye yarar? Hiç toprağımız olmadığı için herkes bizi hor görürdü, tepeden bakarlardı bize, ama biz daima onlardan daha iyi yaşadık. Ben artık dayanamayacağım, anacığım. Böyle devam ederse, 'Ya burada yönetimi kendi eline al,' diyeceğim Martin'e 'ya da al beni Amerika'ya götür.'"

"Amerika'ya mı!" diye dehşetle haykırdı Bayan Gleeson. "Kim soktu bu korkunç düşünceyi kafana?"

"Niye olmasın?" dedi Mary çoraplarını çekerken. "Orada çok para kazanılıyormuş."

Bayan Gleeson sesini çıkarmadı. Mary ayakkabılarını bağladıktan sonra yatak odasına gitti. Aynanın karşısına geçip saçlarını düzeltti. Gelin gittiği evde ayna yoktu. Gerçekten, aynanın karşısında o kadar güzeldi ki, gururdan gözyaşlarına boğuldu anası. Kutusundan büyük bir tarak çıkararak kızına verdi.

"Sende kalsın, tatlım," dedi. "Benden çok senin işine yarar artık. Bu tarağı babam anama hediye getirmiş, İspanya'da bir yerden. Tanrı her zaman yanında olsun, evladım, Meryem Anamız her daim seni korusun!"

Mary saçlarını İspanyol tarzında taramıştı ve büyük tarağı parlak topuzunun arkasına takmıştı; bu görünüşüyle, soylu bir kadını andırıyordu.

"Ah, anacığım! Nasıl alırım bunu senden," dedi.

Bayan Gleeson'ın arkasında ağlamakta olduğunu fark edince hızla dönerek, "Ne var, ne oldu anacığım?" diye sordu.

"Bir şey yok, gülüm," dedi anası. "Yalnız... seni böyle sağlıklı ve güzel görünce müthiş sevindim. Keşke Ellie de senin gibi durmuş oturmuş olsaydı."

"Ellie mi?" dedi Mary, yüzündeki pırıl pırıl mutluluk bir anda kayboldu. "Ne var, Ellie'nin başına bir şey mi geldi yoksa?"

"Bilmiyorum," dedi kadıncağız. "Her geçen gün daha fazla kaygılanıyorum. O eve gittiğinden beri bambaşka biri olup çıktı."

"Ne gibi?"

"Bilirsin, ne kadar keyifliydi eskiden, hiç durmadan güler, mutlu bir mayıs kuşu gibi herkesle şakalaşırdı. Oysa şimdi ağzını bıçak açmıyor. Geçen pazar buraya gelmişti, herkesin neler konuştuğunu sorduğum zaman sinirlenip üstüme yürüdü."

"Kimin hakkında konuşuyorlarmış?"

"Ellie'yle Bay Chadwick'in."

"Demek böyle. Peki, babam ya da Patrick haberdar mı bundan?"

"Patrick biliyor, fakat baban her zamanki gibi sadece politikayla ilgileniyor, gözü başka bir şey görmüyor ki. Ben yalnız, Patrick'in panayırda Ellie'ye rastlayıp sövüp saymasından, durumu çıkmaza sokmasından korkuyorum. Biliyorsun, kafası kızdı mı ne yapacağı hiç belli olmaz, bakarsın Bay Chadwick'e bir şey yapmaya kalkar. Keşke şu evden çıksa Ellie, diyorum kendi kendime."

"Yaa, demek böyle," dedi Mary bir defa daha. "Ben icabına bakarım, sen merak etme."

"Aman evladım, dikkatli ol," dedi kadın. "Öfke seni hiçbir yere götürmez. Tuhaf zamanlarda yaşıyoruz, Bay Chadwick'in sağı solu belli olmaz. Ellie'yi o eve kendi elimle yolladığım için Tanrı günahlarımı bağışlasın."

Yatağın üzerine oturdu, hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Mary anasını kollarına alarak, "Üzme kendini," dedi. "Ben konuşurum onunla. Belki de senin işittiklerin, kıskanç kimselerin iftiralarıdır. Haydi, giy pelerinini de çıkalım."

Yan yana yürürlerken, Bayan Gleeson'ın beyaz saçlarıyla Mary'nin siyah pelerini ve Mary'nin koyu saçlarıyla kadının kızıl pelerini tam bir karşıtlık meydana getiriyor, birbirlerinin hemen aynı olan boylarıyla eşsiz bir ahenk kuruyorlardı.

Kasabaya giden yol aşağı yukarı bir mil tutuyordu. Buralarda arazi, Vadi'nin ağzını meydana getiren iki doruğun arasındaki dar geçitten, ötesinde uçsuz bucaksız bir denizin uzandığı ovaya doğru gittikçe genişleyen bir yay çizerek yayılıyordu. Ovaya bakıldığında, yer yer serpiştirilmiş küçük kulübeler ve arada sırada öteki kısımlara oranla daha verimli bir toprak parçasının üzerinde büyük bir ev göze çarpıyordu. Çok yakınlarda, yolun güneyinde, etrafı çitle çevrili bir toprak parçasının ortasında, küçük bir gölün kıyısında, kaba ve kasvetli bir yapı olarak Crom Konağı yükseliyordu. Gerek konağın gerekse arazinin terk edilmiş, kendi haline bırakılmış bir görünümü vardı. Konağı çevreleyen duvar yıkıntı halindeydi, üzerini dikenli otlar bürümüştü.

DOKUZUNCU BÖLÜM

KONAK ARAZİSİNİN GİRİŞİ, kasaba yolunun hemen bitişiğindeydi. Giriş kapısından geçerlerken, Protestan papaz Bay Coburn'e rastladılar.

"Günaydın, efendim," dedi Bayan Gleeson.

Papaz belli belirsiz gülümsedi, bir şeyler mırıldandı, yürüdü geçti. Hem kendisi hem karısı, buraya geldiklerinden beri Gleeson'lara karşı çok iyi davrandıkları, ilkin bir ev yapmaları için bir bataklık parçası verdikleri, sonra da giyecek, yiyecek, hatta para yardımında bulundukları halde, dalıp gittiği düşünceler arasında onları tanıyamamıştı. Tuhaf bir anlayışa sahip olan papaz, huysuz ve inatçı dokumacıdan hoşlanırdı. Ama bu sabah öyle dalgındı ki, eski dostlarını bile tanımamıştı.

Altmış beş yaşında, solgun yüzlü, yüz çizgileri son derece keskin, zayıf ve ufak tefek bir adamdı. Dublin'de İngiliz ana babadan doğmuştu, kendisine meslek olarak papazlığı seçmiş ve o zamandan bu yana da son birkaç akrabasının bulunduğu Londra'ya arada bir gidip gelmesi dışında Crom'dan ayrılmamıştı. Kendi mıntıkasında, beş bini aşkın nüfus içerisinde hiçbir zaman elliden fazla Protestan olmadığı için papazlık görevleri hiç de ağır sayılmazdı. Kilise, üyelerinin azlığına karşılık, Katolik yığınlarının sırtından kazanılan ondalıklarla ayakta duruyordu; bu yüzden de, Katolik yığınları onu zalimler katından biri olarak görüyor, ondan nefret ediyorlardı. Onların nefretinin farkında oluşu ve değişik hayat tarzı ruhuna işlemişti; aslında basit ve dürüst olan görünüşüne, bir suçlunun ürkek ifadesini vermişti. Çevredeki aydınların ve memurların çoğu kaba saba insanlar olduklarından mürekkep yalamış kimselerle insanca bir ilişki kuramıyor, kendi dinine olan güvensizlik ve nefretlerinden dolayı halk yığınlarıyla dostluk edemiyordu; nitekim bir münzevi, bir "kasaba aydını", bir nevrozlu, yarı çılgın bir yaratık olup çıkmıştı.

Clogher'dan gelen posta arabasından henüz aldığı mektup bu sabah Bay Coburn'de sosyal faaliyetlere karşı bir istek uyandırmıştı, meseleyi Bay Chadwick'le görüşmek üzere yola koyulmuştu. Bu "bir Hıristiyan beyefendisi olarak görevini yerine getirme" kararlılığına sık sık kapılır, ama bu kararlılık nöbeti hiçbir zaman uzun sürmezdi. Oysa bu sabah, mektupta yazılı olan patates hastalığı meselesini, şimdiye kadar karşılaştığı en önemli kamu görevi olarak kabul ediyordu.

Kollarını sarsak sarsak oynatıp mektubu sağ elinde sallayarak ve kendi kendine mırıldanarak hızlı hızlı yürüyordu. Sert rüzgâr, otlarla ve tekerlek izleriyle kaplı araba yolu boyunca uzanan seyrek ağaçların yapraksız dalları arasında ıslık çalarak esiyordu. Papaz yolun bitimine vardığı zaman durdu, başını kaldırıp eve baktı, bir şey hatırlamaya çalışıyormuş gibi eliyle alnına vurdu, sonra omuzlarını silkti, dişleri arasından derin bir nefes aldı ve "Hey Tanrım! Ne kadar ayıp! Ne kadar kaba bir yaşayış tarzı!" diye yüksek sesle söylendi.

Ev neredeyse bir yıkıntı halindeydi. Çirkin, dört köşe bir taş yapıydı; bir okyanusun kıyısında, azgın dalgaların çarpıp parçaladığı, öfkeli fırtınaların durmadan dövüp yıprattığı bir kaya parçası gibi solgun ve kasvetliydi. Pencerelerinde tek bir perde görülmüyordu. Yer yer boyaları dökülmüş olan kapı hafifçe aralık duruyordu. Sundurmanın sütunlarından birinde geniş ve büyük bir çatlak göze çarpıyordu. Bakımsız bir otlağa benzeyen, kısmen çalılarla, kısmen de hayvan pislikleriyle kaplı bahçede birkaç hayvan kayıtsızca otlamaktaydı. Solda, bir gölün kıyısında bir insan topluluğu duruyordu; ceketinin etekleri havada uçuşan çılgın bir sürücü deli gibi gölün çevresinde dörtnala at sürüyordu. Hayvan gölün kıyısındaki çitlerin üzerinden aştıkça seyircilerden bir alkış tufanı ve bağırtılar yükseliyor, atın sırtındaki sürücüyse şapkasını çıkarıp başının üstünde sallıyordu.

"Vay, vay, vay!" diye söylendi papaz kapıya yaklaşırken. "Burada zıvanadan çıkmış herkes."

Gereksiz olduğunu bildiği halde, farkında olmaksızın elini zile uzattıktan sonra vazgeçti, içeriye, sahanlığa girdi. Bütün bütüne boş olan sahanlıkta küflü bir koku vardı. Sağda, açık bir kapıdan görülen geniş oda da mobilyadan tamamıyla yoksundu. Mutfağa uzanan yassı taşlarla döşeli bir koridordan koşarak bir adam geliyordu. Adımları koridorda çınlıyordu. Sahanlığın ağzında göründüğünde, ceketini henüz sırtına geçirmeye çalışıyordu. Bay Coburn, Bay Chadwick'in evde olup olmadığını sordu.

"Yatıyor, efendim," dedi adam küstah bir sesle. "Kahvaltısı henüz gönderildi."

Sonra sahanlıktan hızla geçip kapıda kaybolurken, "Yukarı çıkabilirsiniz," dedi.

Vahşi bir haykırışla, sürücünün atı çitlerin üzerinden atlattığı göle doğru koşmaya başladı.

"Vay canına!" diye mırıldandı papaz geniş merdivenlerden yukarı çıkarken, "Amma bakımsız bir ev!"

1800 yılında İngiltere'yle Birleşme Kanunu yürürlüğe girinceye kadar, Thompson'lar burada har vurup harman savurarak yaşamışlardı. Ama o yıl, İrlanda eşrafının birçoğu gibi onlar da Londra'ya taşındılar. O günden beri, seçimlerden önce yarıcılarının kendilerine oy vermesini sağlamak amacıyla gelmeleri dışında, Crom Konağı'na pek seyrek uğramışlardı. Köylülerin kendi milliyetçi adaylarına oy vermeye başladıkları O'Connell hareketinin ortaya çıkışından sonraysa, Thompson'lar bütün bütüne Crom'u terk etmişlerdi ve konak bir yıkıntı haline gelmeye yüz tutmuştu. Son otuz yıldır mülk birtakım kâhyalar tarafından çekip çevriliyordu; kâhyalar bu işten az bir kâr elde ediyorlar ve fazla da kalmıyorlar, bu evi malikâne olarak kullanıyorlardı.

Papaz, birinci kata vardığında, kasvetli koridorun sonuna kadar usul usul ilerledi ve kapıyı tıklattı.

"Nasıldı, iyi gitti mi, Reilly?" diye bir bağırtı geldi içeriden. "Ne kapıda duruyorsun, içeri girsene, ahmak herif."

Papaz içeri girdi. Kaba bir kahkaha duyuldu.

"Beni bağışla, seni Reilly sandım. Günaydın, Coburn."

"Hay hay," diye söylendi papaz ardından kapıyı kaparken.

Bay Chadwick, üzerinde süslü bir çarşaf örtülü, dört direkli, büyük bir karyolada oturmaktaydı. Türkler gibi bağdaş kurarak oturmuş, sırtının arkasına bir yığın yastık yerleştirilmişti. Yatağın yanındaki masanın üstünde, bir tavuk kızartması, biraz ekmek ve bir testi panç duruyordu. Chadwick'in elinde bir bardak panç vardı. Kafasında mavi bir gece takkesi ve takkenin ucundan, saçlarıyla aynı renkteki uzun kırmızı bir püskül sarkan haliyle oldukça tuhaf bir görünüşü vardı. Hemen hemen saçları kadar kırmızı olan yüzü çilliydi. Kahverengi gözlerinde bir tarla kuşunun yumurtalarını andıran grimsi benekler vardı. Gözlerinde çılgınca bir hal okunuyordu. Kaşları beyazdı. Bütünüyle bakıldığında, oldukça tuhaf, fakat etkileyici bir görünüşe sahipti.

İçerisinde pek az eşya bulunan oda, geniş ve kuranderliydi. Pencerede açılmış olan delik bir kâğıt parçasıyla kapatılmıştı.

"Uff!" dedi Bay Chadwick bardağı bırakıp ellerini soluğuyla ısıtmaya çatışırken. "Siz üşümüyor musunuz be? Seni gördüğüme sevindim. İnanır mısın, şu anda birisinin gelmesini geçiriyordum içimden. Aslında Reilly'yi bekliyordum, ama senin gelmene de aynı ölçüde sevindim. Bir bardak panç içer misin? Haa? Lanet olasıca delik. Gene kış geldi işte. Hey Tanrım! Ben dayanamayacağım artık. Neyse aldırma. Şu kiraları bir toplasak, alıp başımı gideceğim bir süre. Otursana, ne ayakta duruyorsun?"

Odadaki tek iskemle, koltuk şeklinde yapılmış bir tabureydi. Papaz usulca tabureye ilişti. Chadwick yatağın kenarında asılı duran ipe uzandı, yetişemedi, bunun üzerine öfkelenip bir küfür savurdu.

"Lanet olasıca ip," dedi. "Bir bardak daha gerekiyor. Coburn, şu ipi çeksene."

Papaz ipi hafifçe çekti.

"Kuvvetli çek," dedi Chadwick. "Hah, şöyle. Oturmaz mısın? Ee, ne haber bakalım? Tuhaf bir koku var bu odada. Haa? Bak, bilmiş ol, eğer buraya yoksullar için para toplamaya geldiysen, beş para yok cebimde..."

"Para için gelmedim," dedi Coburn belli belirsiz bir öfkeyle. "Gelişimin nedeni başka. Paradan nefret ederim."

"Ben de," dedi Chadwick kükrercesine kahkahalar atarak ve yatağın içinde iki büklüm olarak. "Geçen gün vilayet kulübünde İskoç'un biri iyi bir laf etti. 'Para konuşur,' dedi, 'ama enayilere elveda demekten başka bir söz bilmez.' Tanıyor musun? Adı Anderson. Gel gör ki, bana elveda demek zahmetine bile katlanmıyor para."

Ansızın yataktan fırladı, panç bardağını yakaladı, bir dikişte bitirdi ve testiden bir bardak daha doldurdu.

"Sana da bir panç verebilir miyim?" diye sordu. "Niye olmasın... başlayacağım şu kıza şimdi. Niçin bir türlü gelmez, bilmem ki? Bir daha çeksene şu ipi. Neyse boşver, kopmuştur belki de. Keşke bu arazinin denetimini hiç üstlenmeseydim. Bir baksana bana, Coburn. Sence kaç yaşında varım? Ama hiç yağcılık etmek yok."

"Kendine doğru dürüst bakacak olursan," dedi papaz yüzünü ekşiterek, "hâlâ genç sayılırsın."

Chadwick yüzünde çılgınca bir ifadeyle gülümsedi. Sonra pançını yavaşça yudumladı, sarhoşlara özgü bir hareketle sinirli sinirli omuzlarını silkti ve birden hüzünlü bir görünüme büründü.

"Yok canım," dedi. "Kırk beş yaşında bir yıkıntıyım ben. Hayatın cilvesi bu işte. Buraya geleli beş yıl oluyor, o zamandan bu yana tanınmayacak kadar değiştim. Artık ayrılamıyorum buradan. Gidecek hiçbir yerim yok. İnsanların en iyisidir Mark Thompson, topraklarımı kaybettiğim zaman bana çok yakınlık gösterdi; yıllarca beraberdik alayda, ah Coburn, ne günlerdi onlar, bilemezsin. Kahretsin! Sırf acıdığından verdi bana bu kâhyalığı. Bir düşünsene! Kâhyalık ne işime yaradı sanki, bir

faydasını gördüm mü? Söyle bana, Coburn. Bir ayyaş oldum çıktım, yok efendim, bir İngiliz'in yaşayacağı yer değil burası. Yahu gel şu karyolanın kenarına otur da bir bardak panç iç. Ayyaşın biriyim ben, biliyorum. Bir sürü serserinin, canavarın arasında kopmuşum dünyadan. Eminim Coburn, benim yerimde olsan sürdüremezsin bu hayatı. Karım yok, çocuklarım yok, ilerisi için bir tasarım yok... Kazandığımı yiyip bitiriyorum. Benim yerimde olsan ne yapardın acaba? Gırtlağını kesip kurtulur muydun, yoksa sömürgelere mi giderdin?"

"Hiç şüphe yok ki, geberene kadar içerek intihar etmeye kalkışmazdım, dedi papaz.

Chadwick bir süre belirgin bir nefretle baktı papaza, sonra zapt edilmez bir kahkaha kopardı. Yana kaykılarak bacaklarını uzattı, gözlerini kapayarak uzun uzun esnedi. Sonra birden gözlerini açtı, bardağı sonuna kadar dikip geğirdi.

"Şu kurander yok mu," dedi, "benim sonum ondan olacak, evet. Nedir o elindeki yahu? Giir!"

Tam papaz elindeki mektubu uzatmak ve gelişinin nedenini açıklamak üzereyken, kapı vurulmuş, Bay Chadwick'in bağırtıları üzerine koşup gelen Ellie içeri girmişti. Kızı gördüğü zaman gözleri parıldadı Chadwick'in. Gözleri şaşılaşmıştı neredeyse, tıpkı çiftleşmek üzere olduğu eşine bakan bir hayvan gibi kafasını ileri uzatmıştı. Besbelli ki, kardeşi kadar güzeldi Ellie, ama onun güzelliği daha yabanıl ve daha şehvetliydi. Kardeşinden yalnız bir yaş büyük olduğu halde, şimdiden bir hayli yıpranmıştı yüzü; diriliğini kaybetmeye başlamıştı. Dolgun ve kırmızı dudaklarının çevresinde mutsuz bir ifade, iri gözlerindeyse şehvetli bir kızın öfkeli ve kötü bakışları vardı. Memelerinin çok büyük olmasına karşın, son derece biçimli bir gövdesi ve altın sarısı güzelim saçları vardı. Tıpkı kardeşi gibi, nefis bir zarafetle yürüyordu.

"Beni mi istediniz, efendim?" dedi kapıyla karyolanın arasında dinelerek; cesur gözlerle Chadwick'in yüzüne bakıyordu.

Ellie'nin gözlerindeki cesur, güvenli bakıştan, aralarında oldukça yakın bir ilişkinin kurulmuş olduğu açıkça seziliyordu.

"Bay Coburn'e bir bardak getir," dedi Chadwick.

Ellie, hiçbir şey demeden topuğu üzerinde döndü ve odadan çıktı. Papaz gözlerini kızdan ayıramayarak ardından uzun uzun baktı.

"Eveet!" dedi Chadwick. "Bakıyorum, bir mektup getirmişsin. Bir hanımdan mı yoksa?"

"Bay Campbell Foster'dan," diye sert bir sesle cevap verdi papaz.

"Neyle ilgiliymiş?"

"Patateslere bulaşan hastalıktan söz ediyor. Okuyabilir miyim?"

"Patatesler!" diye bağırdı Chadwick. "Nefret ediyorum patatesten. Haa, tabii, tabii, oku canım. Bakalım ne diyor?"

Papaz öksürerek gırtlağını temizledi ve okumaya koyuldu. Belli belirsiz bir mırıltıyla konuştuğu ve arada sırada yazıyı çıkaramadığı için çok zordu papazın sözlerini anlamak. Lafın kısası, Bay Foster, patateslerin açılan çukurlarda çürüdüğünü ve bu çürümenin ancak ve ancak çukurların altına bir hava geçidi açarak ve çukurların yüzeyine küçük bacalar yaparak önlenebileceğini söylüyordu. Patatesleri don tehlikesinden ya da şiddetli yağmurdan korumak için geceleri hava deliği ya da küçük bacalar bir çimen parçasıyla tıkanılabilirdi. Gelecek yıla tohum ayırmak içinse patateslerin tepeleri kesilebilir ve böylece yenebilir yerlerin büyük bir kısmı tüketime ayrılabilirdi.

Ellie, elinde bir bardakla içeri girdi. Papaz kıza bir göz attı, sonra duygulu bir tonla okuyuşuna devam etti.

"Kanımca," diye okuyordu, "bütün vilayetlerde oturanların bir listesi çıkarılmalı, her vilayetin önde gelenlerinden oluşan bir komite kurulmalı ve bu ad listesi onların eline teslim edilmelidir..."

Chadwick karyoladan uzanarak Ellie'nin memelerini tutmaya çalıştı. Ellie, Chadwick'e şöyle bir baktı, sonra hızla çıkıp git-

ti. Chadwick aç gözlerle kızın arkasından baktı, sonra yorganı kulaklarına kadar çekerek sırtüstü uzandı.

"Bu komiteler," diye okumaya devam ediyordu papaz, "uygun gördükleri takdirde, her biri bin ton yulaf ezmesini asgari fiyatla satın almalı, bunları ertesi ilkbahara ya da yaza kadar stok etmeli, uygun bir denetim altında satabileceği zaman da fahiş olmayan bir kârla bir dükkân sahibine peşin parayla satmalıdır. Komite, yulaf ezmesini satın almak için, bankaların hemen kıracağı müşterek bonolar kullanmalıdır..."

Coburn durdu ve Chadwick'e baktı.

Kızgın bir sesle, "Dinliyor musun?" diye sordu.

Chadwick yattığı yerde doğruldu; ağzı açıktı, gözlerini papaza çevirdi.

"Haa, ne dedin? Hah, tamam! Şu senin mektubu demiyor musun? Kimden geliyor? Ne hakkındaymış acaba?"

Papaz iyice öfkelenmişti.

"Kıtlık hakkında," diye bağırdı.

"Kıtlık mı?" dedi Chadwick. "Ne demek istiyorsun? Şaka etmiyorsun ya? Biraz panç alsana."

"Ne şakası yahu," diye haykırdı papaz. "Bu konuda yetkili bir kimse Bay Campbell Foster, mektubunda... Bana bak, dinleyecek misin?"

"Devam et. Dinliyorum. Hepsi yerin dibine batsın!"

Papaz mektubu okumaya devam etti:

"Size bu satırları yazarken kuvvetle inanıyorum ki, halk arasındaki genel kayıtsızlık, çalışma isteksizliği ve düşmanlık duyguları son derece artmıştır. Hükümet milli refahı sağlamak amacıyla bu ya da buna benzer tasarıları gerçekleştirmek üzere tedbir almadığı takdirde, kimse kılını kıpırdatmayacaktır. Halk açlıkla yüz yüze gelinceye kadar, kıtlığa ramak kalıncaya kadar kılını bile kıpırdatmayacaktır."

"Çok güzel!" dedi Chadwick. "Hükümet tedbir alsın, diyor. Peki ama, bundan bana ne?"

"Çukurların havalandırılması meselesini halka anlatabilirsin," dedi Coburn. "Hegarty'yi gönder, herkese, Bay Foster'ın talimatlarını izlemeleri gerektiğini anlatsın."

"Onları önce ben göreceğim," dedi Chadwick. "Pis köpekler. Geçen gün hukuk müşaviri Chard buradaydı, arazi hakkında konuşmaya gelmiş, biliyorsun, topraklar imanına kadar ipotek altında, onunla uzun uzun konuştuk. Bu lanet memleketi avucunun içi gibi biliyor. 1741'den beri burada dönem dönem kıtlıkların olduğunu söyledi bana; biliyorsun, kıtlığın tek nedeni, bu tembel köpeklerin patatesten başka hiçbir şey yememesi."

"Ama bu yeterli bir neden..." diye başlayacak oldu Coburn.

"Saçma," dedi Chadwick, papaza bir bardak pançuzatırken. "Sağlığına! Meseleyi anlamıyor musun? Çok yer tutan ve pek fazla besleyici olmayan bir sebze, patates. Mevsimden mevsime bir kenara stok edilmesi son derece güç. Nefis bir herif, şu Chard! Dediği gibi, İrlanda esasında bir hayvancılık ülkesidir. Sonra mısıra prim koydular, 1783'teydi galiba, neyse önemli değil. Bunun üzerine her taraftan köylü fışkırdı. Ne var ki, mısır yetiştirecekleri yerde, patates yetiştirdiler. Görüyorsun ya, Coburn, açlıktan ölürlerse beni suçlayamazsın. Bu iş beni ırgalamaz. Mark Thompson'ın babası, bu köpeklerin bütün mülkünü istila etmelerine ses çıkarmamış. Thompson'ların toprağına, babalarının tapulu arazisi gibi gelip yerleşen bu hayvanlar, tıpkı tavşanlar gibi üremekten başka bir şey bilmiyorlar. Papazlarsa, daha çok para sızdırabilmek için, onları evlenmeye ve çocuk yapmaya teşvik ediyorlar. Aslına bakarsan, kiralarını ödesinler, gerisi beni alâkadar etmez. Chard'la oturduk, inceden inceye gözden geçirdik durumu. Sonunda, bu insanların sömürgelere gönderilmeleri gerektiği kanısına vardık."

"Fakat onlar da insan," dedi papaz. "İcra memuruna söylesen, şu havalandırma işini anlatırdı herkese, fazla da bir zahmet olmazdı herhalde."

"Sen niye gidip anlatmıyorsun?" dedi Chadwick öfkeyle. "Onların başına gelebilecek herhangi bir şeyden ben suçlu tu-

tulacakmışım gibi konuşuyorsun. Ben, toprak sahibinin bir hizmetkârıyım sadece. Benim işim kiraları toplamak, ödemezlerse onları dışarı atmak, ötesine karışmam. Oysa sen onların sırtından geçiniyorsun. Ondalık ödüyorlar sana. Geçimin bu ondalıklara bağlı. Niçin kendin gidip anlatmıyorsun?"

Papaz elini kolunu çaresizce oynattı, heyecanlanmıştı.

"Yetkim olsaydı, severek yapardım bu işi," diye bağırdı. "Ama elimden bir şey gelmez ki! Halkın arasında bir dolaşmaya göreyim, bütün öteki papazlar halkın dinini değiştirmeye kalkışmakla suçlar beni. Kaldı ki, arada sırada topladığım ufak tefek sadakalardan başım yeterince belada. Tembellikten değil sana gelmem."

"İyi öyleyse," dedi Chadwick. "Burnunu sokma her işe. Bir daha buraya gelip, kıtlık hakkında, şu pis köylülere karşı ödevlerim hakkında tıraşa tutma beni. Ölürlerse ölsünler açlıktan, ne yapalım yani. Uğurlar olsun. Sen de biliyorsun bizden nefret ettiklerini. Ellerinde olsa bizi vururlar be! Onlara niçin yardım edecekmişiz? Geberirlerse gebersinler. Üç milyonu yetip de artıyor memlekete zaten. Oy kullansınlar diye bu toprakları onlara verdiler de ne oldu sanki, oylarını O'Connell'a verdiler. Şimdi de kiralarını ödememek için hastalığı bahane etmek istiyorlar. Kim var orada?"

"Benim efendim, Reilly."

"Gir içeri."

Odadan içeri uzun boylu bir adam girdi ve ayaklarının ucuna basarak karyolaya yaklaştı. Büyük bir heyecan içerisindeydi. Ağzının kenarında yer yer köpükler belirmişti. Alnında ter damlaları birikmişti. Gözleri parıldıyordu. Şapkasını elleri arasında kırıştırıp duruyordu. Kemerli bir burnu vardı, sağ yanağında geniş bir yara izi göze çarpıyordu. Bacakları çarpıktı.

"Aman efendim, bir harika," diye fısıldadı karyolanın yanına vardığında. "Kuş gibi uçuyor sanırsınız. Böylesini ömrümde görmemiştim doğrusu."

Chadwick'in gözlerinde bir sevinç pırıltısı yanıp söndü. Kendinden geçercesine soluyarak, "Demek, gerçekten iyi bir hayvan, öyle mi?" diye fısıldadı.

"Bu yöredeki bütün hayvanlar yanında yaya kalır," dedi Reilly neredeyse çığlık atarcasına.

"Demek, soylu bir hayvan!" diye bağırdı Chadwick. Karyoladan aşağı atladı. "Gidip bir bineyim, bakalım. Huysuzlanmıyor ya?"

"İki kere gölün çevresini dolaştırdım," diye bağırdı Reilly. "Bütün çitleri bir bir aştı, gerçekten müthiş sıçrıyor, efendim, üstelik hiçbir çaba harcamadan, bir kuş hafifliğiyle aşıyor çitleri.

Uzun geceliğiyle karyolanın yanında duran Chadwick, "Eğer dediğin gibi çıkmazsa," dedi sevinç içinde, "bilmiş ol, derini yüzerim. Pantolonumu ver. Coburn, biraz daha panç alsana."

"Kızmazsan sana bir kere daha hatırlatmak istiyorum," dedi Coburn. "Hegarty'ye söylesen de..."

"Boşver şimdi, Coburn," dedi Chadwick pantolonunu yukarı çekerken. "Sırası mı şimdi patateslerden söz açmanın?"

Papaz pançını yudumlarken, 'Bunlarla bir araya gelmek insanın ülküsünü yozlaştırıyor. En doğrusu, bunların hepsiyle ilişkimi kesmem olur herhalde. Elimden pek bir şey gelmez ama gene de tek başıma yapmalıyım bu işi,' diye düşündü kendi kendine.

ONUNCU BÖLÜM

PANAYIR ALMIŞ YÜRÜMÜŞTÜ. Crom'un uzun ve eğri büğrü ana caddesi, insanlardan ve hayvanlardan geçilmiyordu. Kasabanın kuzeyine doğru dimdik yükselen dağlardan esen sert rüzgâra karşın, ortalığı kötü bir koku kaplamıştı. Sokaklar hayvan pisliği içindeydi. Ana cadde bir hayli geniş olduğu halde, iğne atsan yere düşmezdi. Gezgin satıcılar işportalarını yolun iki yanına dizmişler, zaten dar gelen caddeyi daha da geçilmez

bir duruma sokmuşlardı. Bazıları, daha çok dilenciler ve gezgin tamirciler panayır çayırlığına yayılmıştı. İnekler, öküzler evlere dalıveriyordu. Domuzlar bağırıp çağırıyor, birbirleriyle itişip kakışıyorlardı. Türlü meslekten bir sürü insan bağırıyor, sövüp sayıyor, ellerindeki bastonları havada sallıyordu. Kemancı Timoney bir dükkânın önünde kemanını çalıyor, daha şimdiden kafayı bulan birkaç adamsa müziğin sesine uyarak durdukları yerde iki yana sallanıyordu. Bir sürü polis, mazgal delikleriyle bir kaleden farksız üç katlı polis kışlasının önünde durmuş, ortalıktaki kargaşayı düşmanca bakışlarla izliyordu.

Hareketin en yoğun olduğu yer, Bay John Hynes'ın dükkânı ve onun bitişiğindeki oteldi. Aslında dükkânla otel tek yapının parçalarıydılar; çakıl taşlarıyla kaplı bir avluya açılan üzeri kemerli bir geçitle ortadan bölünmüşlerdi. Her ikisi de iki katlı ve sarı duvarlıydı. Eskiden, O'Connell'ın başlattığı hareketin yıkıma sürüklediği Ryder adında bir Protestana aittiler. Daha sonra Hynes dükkânla oteli ele geçirmişti. Bay John Hynes, Kara Vadi'de doğmuştu; büyükbabası 1742'de II. George Parlamentosu tarafından yürürlüğe konulan "Verimsiz Bataklıkların Islah Edilmesi Kanunu"nun ardından buraya ilk yerleşenlerden biriydi. Bu kanun Katoliklerin evlerini konduracakları yarım dönüm ekilebilir toprakla birlikte elli dönüm bataklık toprağına sahip olmalarını sağlıyordu. Bu kanunun yürürlüğe girmesi sonucunda, mülksüz Katolik köylüler bataklıklara doluştular, yamaçlarda tek bir boş yer bırakmadılar, toprak sahibi oldular, çoğaldılar ve o sıralarda dört milyonun altında olan İrlanda nüfusu, bu kanundan sonra sekiz milyona yükseldi. Nüfusun büyük bir hızla artışı karşısında, "verimsiz bataklıkları" ele geçirme mücadelesi daha da şiddetlenerek gizli derneklerin kurulmasına ve zaman zamanda iç savaşlara yol açtı. Hynes'ın babası, 1799 yılında, kendisini rahatsız eden bazı kimseleri yetkililere ihbar ettiği için bu gizli derneklerden biri tarafından öldürülmüştü. Bu cinayetten dolayı Clogher'da iki kişi asılmış ve Hynes'ın

dul karısı, halkın öfkesi karşısında, üç çocuğuyla birlikte Kara Vadi'den ayrılmıştı.

Şimdiki toprak sahibinin babası, ihtiyar Mark Thompson, o günlerde arazisinde oturuyordu ve katilleri yargılayan kuruldaki yargıçlardan biriydi. Mark Thompson, dul kadına acıdı ve ona, işportacılık yapması için bir miktar parayla birlikte Crom'un Katolik kesiminde bir kulübe verdi. O sıralarda kasaba, biri İngiliz kesimi, öbürü İrlanda kesimi olmak üzere ikiye bölünmüştü. İngiliz kesimi ya da kasabanın doğu kısmı Crom Konağı'nın girişinin bitişiğindeydi ve burada, hemen hepsi İngiliz kökenli olan ve küçük memurlardan, esnaf takımından ve mülk sahibinin maiyetindekilerden meydana gelen Protestanlar yaşıyordu. Kasabanın batısındaki İrlanda kesimindeyse, yerli Katolikler oturuyordu. Bunlar, son derece yoksuldular ve ahırdan farksız kulübeciklerde yaşıyorlardı; Protestanlarsa, kayrak taşından damları olan, iki katlı evlerde.

İşte bu kulübeciklerden birinde, Hynes'ın dul karısı ufak bir dükkân açtı. O sıralarda John henüz on üç yaşında olduğu halde, yetişkin bir delikanlı kadar gelişmiş bir çocuktu; Tanrı bilir, o olmasaydı kadının hali tek başına ne olurdu. Toprak ağasının verdiği parayla dükkâna mal stoku yapıldıktan sonra, John bir eşek satın aldı. Sonra on dört yaşındaki ablası Julia'yı da yanına aldı ve küfelerine iğneler, iplikler, pipolar ve daha bir sürü ıvır zıvır doldurdukları eşekleriyle birlikte bütün o havaliyi dolaştılar. Mallarını yumurtalar, tereyağı ve Clogher'daki eskicinin az bir parayla satın alabileceği eski elbiselerle değiş tokuş ettiler. Bir eli çocukluğundan sakat kalan John, bunu bir araç olarak kullanıyor, halkı kendisine acındırıp mallarını daha iyi satıyordu. "Zavallı yetim!" diyordu iyi insanlar. "Tanrı'nın lanetine uğramış, çocukcağız. İyi Hıristiyan, sakat bir yetimi kapısından çevirmemeli." Böyle düşündükleri için, çocuklardan alışveriş ediyorlardı.

Dul kadın öldüğü zaman, John on sekizindeydi; erkek kardeşiyse ertesi yıl Amerika'ya göç etti. Bindiği gemiye okyanusun

ortasında bir savaş gemisi tarafından el konuldu. Zorla Deniz Kuvvetlerine alındı ve Napolyon Bonapart'a karşı savaşırken öldürüldü. Koca dünyada bir başlarına kalan John ile Julia, servetlerini çoğaltmak için arı gibi çalışmaya adadılar kendilerini. John otuz yaşına geldiğinde, şimdi icra memuru olan adamın kız kardeşi Louisa Hegarty'yle evlendi. Louisa'ya Amerika'daki bir akrabasından yüklüce bir miras kalmıştı ve John bu parayla işini bir hayli büyüttü. Daha iyi bir yere taşındı ve şarap, alkollü içki ve bira için satış izni çıkardı. İşleri yolunda gidiyordu, O'Connell'ın önderliğindeki milliyetçi harekette etkin bir rol alarak halkın sevgisini de kazandı. Ama hiç kuşkusuz, bu harekete katılışının gerçek nedeni, yurtseverlikten çok, kişisel çıkardı. Çünkü ilk bakışta dinî görünen, ama gerçekte iktisadi olan bu hareketin amacı, yeni yeni filizlenen Katolik küçük esnafı Protestan rekabetçilerine karşı desteklemekti. Dolayısıyla, Ryder'dan vazgeçip herkes Hynes'dan alışveriş etmeye başladı.

Evlenmesinden bu yana geçen otuz yıl içerisinde Hynes'ın nüfuzu ve serveti, büyük demagog O'Connell'ın önderliğinde, bütün İrlanda'da kendi durumunda olanlarla atbaşı ilerledi. O sıralarda Crom kasabasında, batı kesimindeki Katolikler doğu kesimindeki Protestanların istif ettiği malları ele geçirmiş, Hynes da Ryder'ın iki evine yerleşmişti. Küçük oğlu kasaba doktoru olmuştu, kızlarından biriyse rahibe. Büyük oğlu kendisiyle birlikte dükkânda çalışıyordu. Öteki kızı da ablası Julia'nın mutfak işlerini çekip çevirdiği oteli yönetmekteydi. Sözün kısası, Hynes, toprak ağasından sonra o yörenin en nüfuzlu adamı olup çıkmıştı.

Artık dükkânında tezgâhın gerisinde duruyor, satın alıp arka taraftaki sundurmaya istif ettiği yulafların sahiplerinin adını okuyor, yanında duran karısıysa kasadan çıkardığı paraları bir bir dağıtıyordu. Halk da tezgâhın öbür yanında itiş kakış sıralanıyordu.

Hynes altmışına varmıştı ama çocukluğundan beri çektiği zorluklar onu çok daha yaşlı gösteriyordu. Uzun boylu, zayıf ve

epeyce kamburdu. Cimriliği yüzünden okunuyordu. Kafasında siyah, tepesi basık, geniş kenarlı bir şapka vardı. Gözlerinin üstüne kadar çekmişti şapkasını, gözleri ancak karşısındakine bakmak üzere başını kaldırdığı zaman görülebiliyordu. Evet, o zaman, kurnaz ve düşmanca bakışlı, kuşkulu ve külrengi iki küçük göz çıkıyordu ortaya. İnce dudakları içeri kıvrıktı. Benzi solgundu, kanca burunluydu. Kolalı beyaz gömleğiyle siyah boyunbağı bir yana, gri çuhadan giysisi oldukça pejmürdeydi. Sakat olan sağ elini, paket taşıyormuşçasına göğsüne yakın tutuyordu daima. Birisi kendisiyle tartışmak üzere biraz sesini yükseltecek olsa, sanki bir yumruk yiyecekmiş ya da hakarete uğrayacakmış gibi tuhaf bir şekilde titremeye başlıyordu. Hiç şüphe yok ki, köylü çocuklarının eşeğinin arkasından koştukları, taşa tuttukları ve alay ettikleri gençliğinden edindiği bir alışkanlıktı bu.

Şimdi Hernon ile karısı tezgâhın önüne gelmişler, sattıkları yulafın parasını alıyorlardı. Hernon verilen parayı az buluyor, daha fazla alması gerektiğini ileri sürerek münakaşa ediyordu. Hernon'ın karısı Kitty, Hynes'ın ana tarafından uzak akrabası olurdu. Bu yüzden, her fırsatta hayatından yakınan ve herkesin kendisinden nefret ettiğini sanan Hernon, bu dükkânda ayrıcalıklı bir muamele görmesi gerektiğini düşünüyordu.

"Sana nasıl bu kadar para öderim?" diye soruyordu Hynes şapkasının altından ürkek gözlerle Hernon'a bakarken. "Yulaf ezmesinin fiyatı malum. Senin istediğin parayı nasıl veririm? Niye sen de herkesin aldığı paraya razı olmuyorsun?"

"Onlar razı oluyor, öyle mi?" diye bağırdı Hernon dirsekleriyle iki yanındakileri dürtükleyerek. "Sana bir şey diyeyim mi, John Hynes, şunu iyi bil ki, senin bu verdiğin fiyat düpedüz soygunculuktur."

"Herkese maskara ediyorsun kendini, Patch," dedi Kitty. "Siz verin parayı bana, Bayan Hynes."

"Benim kimseden korkum yok," dedi Hernon göğsüyle tezgâhın kenarı arasından yere tükürerek. "Herkes benim gibi

hakkını arasaydı, kimse böyle soyulmazdı. Ama bir kişi tek başına ne yapabilir ki? Lanet olsun, haydi alın yulafları bakalım, umarım yiyenin boğazında kalır."

Brian Kilmartin, Thomsy Hynes ve Brian'ın öbür kızı Nappa'yla evli olan Toomey, Hernon'ın etrafını almışlar, onu yatıştırmaya çalışıyorlardı. Hernon biraz içtiği zamanlarda olduğu gibi, yine zıvanadan çıkmıştı.

"Gene de hakkımı almama kimse engel olamaz," dedi dükkânın öteki tarafındaki içki tezgâhına götürülürken. "Bir gün hakkımızı alacağız. Halkın sırtından geçinen üçkâğıtçılara, dalaverecilere yer olmayacak o zaman."

Bayan Hernon parayı almak üzere geride kalmıştı. Alacağı para zaten pek azdı, çünkü daha önceden dükkâna epeyce borçları birikmişti. Alacağı para kış için satın almak istediği bir fıçı tuzlu ringa balığına bile yetmezdi.

"Görüyorsunuz işte," dedi Hynes çevresindekilere bakarak. "Ağızlarının bir kenarıyla bana soyguncu derler, bir kenarıyla borca yazmamı isterler."

Bir dilencinin sızlanan sesiyle konuşuyordu.

"Tanrı aşkına," dedi Bayan Hernon, "pireyi deve yapmayın, çok kötü zamanlarda yaşıyoruz. İlkbaharda ineğimiz öldü. Hiç domuzumuz da yok. Biraz patates ekiyorduk, onlar da hastalığın lanetine uğradı. Yoksulların konuşurken kendini kaybetmesi, ağır sözler söylemesi çok mu şaşılacak bir şey yani? Tanrı aşkına verin fıçıyı, yoksa koca kış boyunca açlıktan kurtaramayacağım çocuklarımı."

"Pekâlâ, fıçıyı veriyorum," dedi Hynes aynı sızlanan sesiyle. "Biz yoksulluğun ne olduğunu iyi biliriz, biz de yoksulduk bir zamanlar, ama kibarlığı, efendiliği elden bırakmazdık."

Kitty Hernon tezgâhtan ayrıldı, balık fıçısını aldı ve dükkânın dibindeki duvara yaslanarak fıçının üzerine çöktü. Kitty otuz yaşındaydı, Kilmartin'in hayatta kalan ilk çocuğuydu. Tam yedi çocuğu vardı Kitty'nin, üçü orada yanındaydı, bir deri bir kemik ufacık oğlanlar duvara dayanmışlar, hayalet gibi öyle dineliyor-

lardı. Kadın da çocuklardan farklı değildi. Yüzünde, her dakika çocuklarını nasıl doyuracağını düşünen yoksul kadınlarda rastlanan fena halde yorgun ve ürkek bir ifade vardı. Nappa, Kitty'den iki yaş küçüktü. Gül rengi yanakları vardı ve oldukça topluydu. Gözlerinden mutlu bakışlar saçılıyordu ve bunun tek nedeni çocuğu olmamasıydı. Kocası Glenaree'de demircilik yapıyordu.

"Herifin şu davranışına bir bak, böyle bir cimrinin akrabamız olduğuna kimse inanmaz," dedi Nappa. "Kira işini ne yapacaksınız peki? Geçen yıldan yarım yıllık borçlusunuz, değil mi?"

"Evet, gerçekten de öyle," dedi Kitty yalvarırcasına. "Borçluyuz, şekerim. Bunu düşünmekten on beş gündür gözümü kırpmadım. Tanrı'nın da sağı solu belli olmuyor hani. Her şey üstümüze üstümüze geliyor."

İkisi de fıçının üzerinde oturuyordu, fıçının ince kenarı bacaklarını kesiyor, iz bırakıyordu. İkisi de başlarına siyah başörtüsü bağlamışlardı. Dükkânın kasveti içinde, başörtülerinin altında yüzleri son derece solgun görünüyordu. Dudakları kıpırdamıyor olsa, yüzlerini boşlukta hiç kımıldamadan duran maskeler sanırdınız.

"Babamla konuştun mu?" dedi Nappa. "Belki size yardımı dokunur."

"Konuştum," dedi Kitty. "Ama onun da elinde, domuzların ve yulafın parasından pek az bir şey kalmış. Şimdi on sterlinden fazla borca girdik. Babam elinden geleni yapacağını söyledi."

"Dokumacının kızı babamızın evine girdi mi, girmedi mi?" dedi Nappa kötülük dolu bir sesle. "Artık kimse bir şey koparamaz ondan. Bak işte orada. Şunun duruşuna, tavrına edasına bir bakın hele. Evin işlerini ele almak için Michael'ın ölmesini bekliyor. Ne kadar ayıp! Dokumacının kızı işte n'olacak! Kim sattı domuzlarını?"

"Babam sattı," dedi Kitty. "Şükür, para kesesi hâlâ onda duruyor. Merak etme, ayakta kaldığı sürece elinden kaptırmaz keseyi. Michael'ı Martin'den daha çok sever. Dokumacının kızıysa par-

mağında oynatıyor Martin'i, ama ihtiyardan çekeceği var. Geçenlerde evlerine gittiğim akşam, 'Senden yardım isteyeceğim, ama burada sen de yolcusun galiba,' dedim ihtiyara. Bir kızdı, bir kızdı, sorma gitsin. 'Bu evde yalnız benim sözüm geçer,' dedi sopasını sallayarak, 'sağ kaldığım sürece de böyle olacak'. 'Para kesesi benim kutumda duruyor,' dedi, 've benim adım Brian'sa eğer, daima orada kalacak'. Ne var ki, dokumacının kızıyla aralarından kara kedi geçmişe benzemiyor. Hah, işte anası da geldi! Gören de kraliçe sanır."

Bayan Gleeson dükkândan içeri girmiş, tezgâhın önünde, Mary'nin yanında yerini almıştı. Bu kasvetli ve loş dükkânda ana kız hemen göze çarpıyorlardı. İki kız kardeş, her müşteriye olduğu gibi kendilerine de sadece gülümsemekle yetinen Bayan Hynes'ın, Mary'ye hayranlık dolu bakışı karşısında son derece tedirgin olmuşlardı. Gençliğinde Bayan Hynes da güzelliğiyle nam salmıştı. Bugün elli yaşında olmasına karşın, tombul, gül yanaklarıyla, deniz mavisi gözleri ve koyu saçlarıyla hâlâ güzel bir kadındı. Güzelliğin coşkusunu kendi bedeninde hisseden birçok kadın gibi Bayan Hynes da başkalarının güzelliği karşısında kendinden geçiyor, bir tuhaf oluyordu. Balık fıçısının kenarı tombul popolarını kesmekte olan iki zavallı yaratıksa, hayatta güzel olan her şey karşısında özlem duymuşlar, ama hiçbir zaman tadına varamamışlardı.

"Mary'nin üstündeki pelerin kim bilir kaç sterlindir," dedi Nappa. "Duyduğuma göre kumaşı papazın karısından almış. Üstelik kadifeden fırfırı da var. Başındaki tarağı görüyor musun?"

"Biliyorum, o tarak anasının," dedi Kitty. "Ah o koca cadı yok mu! Bana kalırsa piçin biri o. Zaten babası bir İngiliz denizcisiymiş, almış başını gitmiş, şimdi nerede olduğunu kimse bilmiyormuş. Ağzından girip burnundan çıktılar Bay Coburn'ün. Ellie'yi Bay Chadwick'in yanına koyan da o zaten. Onlar soylu hanımlar gibi fistanlar, pelerinler giyedursun, dürüst insanlar giymek için yalnız eski atkılar bulabiliyor."

"Benim işittiğime göre," dedi Nappa, "Ellie, Bay Chadwick'in yatağında bir orospu olup çıkmış. Babamızın evinde ne kadar şerefli insanlar var, değil mi?"

"Şimdi de şeker alıyorlar," dedi Kitty. "Aah ah! Boğazlarında kalsın."

"Bak bak, Louisa Hynes'la nasıl da içli dışlı olmuşlar," dedi Nappa. "Yavrularını besliyor sanırsın, neredeyse çiğneyip ağızlarına verecek."

"Yavaş! Gördüler bizi," dedi Kitty. "İşte gülümseyerek geliyorlar, ikiyüzlü orospular!"

İki kız kardeşin kötülük dolu yüzlerini ana kız yaklaşırlarken ansızın yaltaklanan bir ifade kapladı.

"Domuzları sattınız mı?" dedi Bayan Gleeson, Bayan Toomey'ye.

"Evet, sattık," dedi Bayan Toomey. "Ama ne fayda, bir taraftan geliyor, bir taraftan gidiyor. Ancak toprak ağasına kirayı ödedik, biraz da yulaf ezmesi satın aldık, işte o kadar."

Mary'nin yüzü kıpkırmızı kesilmişti, bir pırıltı dolanıyordu yüzünde. Bütün kalabalığın gözlerini üzerine dikmesi karşısında çok heyecanlanmıştı. Mary tam dükkâna girmek üzereyken, oradan geçmekte olan doktor durmuş, Mary'yle konuşmuştu bir süre; doktorun yanında bir parlamento üyesiyle *Clogher Vindicator*'ın yayımcısı vardı, bir miting düzenlemek için gelmişlerdi. İşte bütün bu önemli kişiler Mary'nin güzelliğini belirtmişler, ona hoş sözler söylemişlerdi. Mary, şeker torbasını, utançlarından yüzlerini kollarının arkasına saklayan üç küçük oğlana uzattı.

"Tatlı oğlanlar! Tanrı onları korusun," dedi Bayan Gleeson. "Ya ötekiler ne âlemde, Kitty? Ah, zavallı Kitty'ciğim, evinde beslemen gereken bir sürü boğaz var."

"Ah, sorma," dedi Kitty hüzünlü bir sesle, "aç insan ne âlemde olur? İlkbaharda ineğimiz öldüğünden bu yana pek az şey geçti boğazlarından. Artık ne diyeyim, Tanrı yardımcımız olsun. Yet-

miyormuş gibi, bir de bu hastalık çıktı, aldı götürdü bütün patateslerimizi. Tanrı da acımazsa, halimiz ne olacak bilmiyorum."

"Tanrı acımasını bilir," dedi Bayan Gleeson. "Yoksulların tek yapacakları, oturup bol bol dua etmek ve Tanrı'nın olanca yüce gönüllülüğüyle kendilerini işitmesini umut etmektir."

"Alın şekerleri, haydi," dedi Nappa Toomey küçük oğlanlara. "Kibarlık nedir bilmiyorsunuz, teşekkür etsenize hanımefendiye. Haydi, alın şekerleri, ananızı utandırmayın."

"Hanımefendi" kelimesini söylerken ince bir vurgu vermişti sesine.

"Sorma canım, Vadi'de hiç hanımefendi gördükleri yok ki," dedi Kitty. "Öyle güzel fistanlar falan değil, eski püskü paçavralar ve pislik görüyorlar sadece."

İki kız kardeşin konuşmasındaki kötülük dolu anlatımı sezdiğinde Mary'nin bakışları sertleşti. Şekerleri öfkeyle uzattı çocuklara.

"Alın," dedi kızgın bir sesle, "zehirlenmezsiniz."

En büyükleri sekiz yaşında olan üç küçük oğlan, tıpkı bir köşeye sıkıştırılmış da başlarını birbirlerinin arkasına gizlemeye çalışan üç kuzu gibi, burunlarını çekerek, ürkek hareketlerle yaklaştılar. Gözlerini Mary'nin uzattığı şekerlere diktiler. Sonra en büyükleri ansızın elini torbaya daldırıp birkaç tane aldı. Ötekiler de aynı şekilde daldırıp çıkardılar ellerini. Mary daha sonra iki kız kardeşe tuttu şeker torbasını. İkisi de kibar bir şekilde defalarca reddettikten sonra, nihayet büyük bir açgözlülükle ellerini torbaya daldırdılar. Çocuklar şekerleri hep birden ağızlarına atıvermişlerdi. Sonra eskisi gibi öylece durdular; yanakları şişmiş, gözleri dalıp gitmiş bir halde, arada sırada ürkek ürkek çiğneyerek, şaşkınlık içerisinde dükkânda olan biteni izliyorlardı. Durmadan ayak değiştiriyor, sümüklü burunlarını elbiselerinin koluna siliyorlardı. İkide bir, tıpkı kazlar gibi, çıplak ayaklarından birini arkaya büküyor, bir süre kırmızı paltolarının altına gizliyorlardı.

"Bugün mitingde bir olay çıkmaz umarım," dedi Bayan Gleeson. "Kiraların erteleneceği konusunda bir sürü acayip laf işittim."

"Niye olmasın?" dedi Bayan Hernon, ses tonu ansızın öfkeli bir havaya bürünmüştü. O zamana kadar öfkesini dizginlemişti de şimdi artık kendini tutamayıp boşanıyordu sanki. "Ödeyecek kirası olmayan bir kimsenin böyle rahat konuşması hiç de şaşılacak bir şey değil. Sizin gibi toprağı olmayanların derdi yok tabii."

Mary de kendini tutamamıştı, "Hayır," dedi, "kötü insanların dilinden korkuyoruz biz, bir o dert var başımızda. Haydi anacığım, yürü gidelim."

Yürüyüp çıktılar dükkândan.

"Onlarla böyle konuşmamalıydın, Mary," dedi Bayan Gleeson.

"Niçin konuşmayacakmışım?" dedi Mary. "Sen de herkesin lafının altında kalırsın zaten."

"Bak, Ellie geliyor," dedi yaşlı kadın karşı kaldırımı göstererek.

"Ben gidip konuşayım onunla, anacığım," dedi Mary. "Sen burada bekle. Onunla baş başa konuşmak istiyorum."

Öfkesini Ellie'den almak isteyen bir kararlılıkla karşı kaldırıma geçti.

ON BİRİNCİ BÖLÜM

ELLIE, BİR EVİN DUVARI dibinde durmuş, kardeşi Patrick'le konuşmaktaydı. Pelerinin ucuyla yüzünü örtmüş ağlıyordu; anlaşılan Mary'den erken davranmıştı Patrick. Yirmi iki yaşında, uzun boylu, iri kıyım bir delikanlı olan Patrick, heyecanlı heyecanlı bir şeyler fısıldıyordu Ellie'ye.

"Ne oluyor burada?" dedi Mary. "Ne söylüyorsun ona, Paddy?"

Patrick Mary'ye döndü ve "Kendisi hakkında neler düşündüğümü söylüyorum. Adımı rezil etmesine izin vermeyeceğim," dedi öfkeli bir sesle.

"Haydi, sen yoluna git bakalım," dedi Mary. "Gel, biraz yürüyelim seninle Ellie."

Kasabanın batı yakasına doğru yürümeye koyuldular. Ellie hâlâ ağlıyordu.

"Sil gözlerini," dedi Mary kesin bir sesle. "Panayırın ortasında el âleme rezil kepaze etme beni."

Ellie burnunu çekti.

"Kaldır başını, dik yürü," diye devam etti Mary. "Biraz adımlarımızı açalım da çıkalım şu kalabalıktan."

Kasabanın batı yakasında bazı kulübelerin ön bahçesinde patates ekili olduğu görülüyordu. Patates yetiştirilmeyen bahçelerse, baştan başa hayvan pisliği ve yaban otlarıyla kaplıydı. Bir çayırlığa saptılar; burada, komşu köylerden atılıp gelen gecekonducuların küçük evleri daha da kötü durumdaydı. Çayırın bitiminde, doruğunda ünlü Crom Manastırı'nın göründüğü bir tepe başlıyordu. Manastırın duvarları ve eski zamanlarda keşişlerin gittikçe incelen tepesine çıkıp kuzeyden gelen çapulcuları izledikleri yuvarlak kulesi bir yıkıntı halindeydi şimdi. Kulenin tepesinde gözleme deliklerinden yabani ot yükseliyordu. Eski manastır toprakları sonradan bir Katolik mezarlığı haline getirilmişti, yıkıntılar arasında kalın mezar taşları göze çarpıyordu. Tepenin ovaya bakan sağ yüzünde, hemen aşağı doğru uzanan bir tümsek vardı; üzeri otlarla kaplı tümseğin üstüne pazar günleri köylüler gelir oturur, keyifli keyifli sohbet ederlerdi. İşte iki kardeş de gelip buraya oturdular.

"Evet, söyle bakalım," dedi Mary. "Neler dedi sana?"

Ellie bir defa daha gözyaşlarına boğuldu.

"Söyleyemem," diye hıçkırıyordu.

"Niçin söyleyemezmişsin?"

"Doğru değil çünkü."

"Ne doğru değil?"

"Ah! Hiçbir şey; sadece o evde öyle yalnızım ki, bilemezsin, üstelik herkes benim üstüme geliyor."

"Herkes niçin senin üstüne gelsin?" dedi Mary öfkeyle. "Hem niçin yalnız olasın? Orada altı kişi değil misiniz? Seyis Reilly, Vadi'den John Flanagan ile Mary Halloran, Sally Hynes, sonra..."

"Hiçbiri benimle konuşmuyor artık," diye hıçkırdı Ellie.

"Yaa, demek mesele bu," dedi Mary. "Niçin peki?"

Evet, şimdi gerçekten nefret ediyordu kız kardeşinden. İlk başta niyeti sadece öfkesini atmaktı, fakat şimdi içini gerçekten bir tiksinti bürümüştü. Ellie daima tembel, kötü ve bencil bir insan olmuştu. Yapılması gereken işlerden kaytarmaya çalışırdı hep. Henüz on beşindeyken bedeni iyiden iyiye gelişmiş, erkekler ona pençelerini geçirmeye başlamıştı. Evini herkese kepaze ediyor diye babasından sık sık sopa yer olmuştu. İşte şimdi de leş gibi parfüm kokuyordu. Yanaklarından dökülen gözyaşlarını düzmece kılan, Mary'nin nefretini doğuran, bu parfüm kokusuydu.

"Bay Chadwick var ya," diye kekeledi Ellie. "Durmadan asılıyor bana."

"İyi ama niçin bırakıyorsun, mani olsana."

"Bırakmıyorum canım, kim demiş bırakıyorum diye."

"Haydi, artık kes şu zırlamayı da doğru dürüst konuş benimle," diye bağırdı Mary. "Sana bir şey yaptı mı, ha? Söyle bana."

"Hayır, yapmadı, fakat..."

"Fakat ne?"

"Çok korkuyorum, Mary," dedi Ellie. "Babam bir duyacak olsa beni öldürür. Ama benim hiçbir suçum yok."

Ellie'nin yüzünde öylesine umutsuz bir ifade okunuyordu ki, Mary'nin öfkesi yerini ansızın bir acıma duygusuna ve sevecenliğe bıraktı. Kollarını Ellie'nin boynuna dolayarak, "Zavallıcık! Bana niçin anlatmıyorsun? Belki sana bir yardımım dokunur," diye fısıldadı.

Artık Ellie kendini koyvermiş, Mary'nin kollarında doya doya ağlıyordu. Ne ki, bir süre sonra hızlı hızlı anlatmaya koyuldu.

"Ben eve gireli iki gün olmuştu; bir gün avdan dönerken sahanlıkta rastladı bana. 'Adın ne senin?' diye sordu, ben de söyledim. Sonra kaç yaşında olduğumu, nereden geldiğimi sordu. 'Gel benimle,' dedi, 'yukarı gel de botlarımı çıkarıver.' Arkasından odasına çıktım, ama utancımdan yerin dibine geçiyordum sanki, güç bela çıkarabildim botlarını. O ise benimle durmadan şakalaşıyordu, sonra birden beni yatağın üzerine itti ve oynaşmaya başladı. Ne yapabilirdim ki? Korkudan ve utançtan dilim tutulmuştu. Oysa daha fazla bir şey yapmadı. 'Bundan sonra bana sen bakacaksın,' dedi ve her şey böyle başladı işte. Benden başka kimseyi yanına yaklaştırmıyor, bu yüzden hepsi kıskanıyorlar beni, konuşmuyorlar benimle. Büyük bir su teknesinin içine giriyor, sıcak su ve sabunla tepeden tırnağa yıkatıyor kendini bana; geceleyin çağırdığı zaman hemen geleyim diye yanındaki odaya aldırdı beni; çok içtiği için geceleri bazen karabasanlar içerisinde uyanıveriyor. İşte o zaman, bağırıp çağırmaya başlıyor, Hindistan'da askerken yaptığı birtakım şeyleri gördüğünü söylüyor. Yapmamı istediği şeyler karşısında tüylerim diken diken oluyor doğrusu; çırılçıplak soyunup koynuna girmemi emrediyor, sonra da hiçbir şey yapmadan, sanki ben anasıymışım gibi, henüz memedeki bebek taklidi yapıyor. O bir bebek gibi hüngür hüngür ağlarken, ben bu delinin elinden nasıl kurtulacağımı düşünüyorum, yüreğim paramparça oluyor. Kafayı çekti mi, tamam, zıvanadan çıkıyor artık. Sonra, ayıldığı zaman –ayıkken neşeli ve kafası yerinde oluyor çoğu zaman– 'bugünlerde' diyor, evet aynen böyle diyor, 'bugünlerde olgun elmayı dalından koparacağım' diyor, ne demek istiyorsa artık... Tabii kibar davranıyor bana karşı, ama kimi zaman kuduruveriyor, zevk alıyor beni korkutmaktan, bazen eline bir kırbaç alıp karşıma dikiliyor, bağıra bağıra beni öldüreceğini söylüyor ve ben korku içinde çığlık atmaya başlayınca çılgınca kahkahalar savurmaya koyuluyor. Kimi zaman da söylediği sözlerle insanı kahkahadan kırıp geçiriyor. Ama içip içip sonra da bebek taklidi yapması yok mu, mahvediyor beni; bana elini sürmediği halde, ba-

ğışlanmaz bir günah işliyormuşum duygusuna kapılıyorum; gerçekten, rahibe gidip anlatabilirim bana el sürmediğini."

"Sana bu kokuyu o mu verdi?" dedi Mary somurtarak.

Kardeşinin bütün bu anlattıkları, onda bir acıma ve nefret uyandıracağı yerde, kim bilir neden, yalnızca kıskançlık yaratmıştı.

"Ona teslim oldum sanıyorsun, değil mi?" diye sordu Ellie tutkulu bir sesle.

Uzun uzun içini döktükten sonra onda da bir değişiklik meydana gelmişti. Kendini iyice toparlamıştı şimdi ve kız kardeşine, sabahleyin odasına girdiği zaman Chadwick'in üzerine diktiği o cesur gözlerle bakıyordu. Ağlarken biraz da olsa numara yaptığı anlaşılıyordu. Tamamıyla numara yaptığı söylenmezdi, çünkü anlaşılmaz bir şekilde günah işlediğini hissediyor, bu davranışının bir kötülüğe varmasından korkuyordu. Ne var ki, tabiatında var olan içten pazarlıklı ve bencil nitelikler, tutkularını ve hazlarını çekip çeviren şeyler dışında, Ellie'yi derin duygulara kapılmaktan yoksun kılıyordu.

"Her tarafıma süreyim diye veriyor bu kokuyu," diye sürdürdü sözlerini. "İnsanların kokularına dayanamıyormuş. Büyük su tenekesinde beni de yıkatıyor. Ama bunda bir zarar yok ki! Bazı insanlar kimsenin iyiliğini istemiyor bu dünyada."

"Yaa, demek böyle," diye bağırdı Mary birden kendini kaybederek. "Demek, seni kıskandığımı sanıyorsun, haa! Sen aklını kaçırmışsın, kızım. Ellie, Tanrı günahlarını bağışlasın. Tanrı yardımcın olsun, bilmem baban bütün bu yaptıklarını duyarsa halin ne olur?"

Öfkeye kapılan Ellie, "Tabii, hemen koşup yetiştireceksin babama," diye haykırdı. "Pekâlâ, git söyle, ama bir daha evinde göremez beni, bilmiş olsun. Amerika'ya giderim daha iyi. Senin bana olan bütün sevgin buysa ve Patrick hiç yoktan paylayacaksa beni, çekip giderim daha iyi. Anamın sizden hiç farkı yok, geçen pazar da o azarladı. Hepiniz benden nefret ediyorsunuz."

"Kimse senden nefret etmiyor, budala," diye bağırdı Mary. "Ahh! Hiç laftan anlamıyorsun ki. Zaten sen hep böyleydin işte, iyi öyleyse, çek git Amerika'ya da bizi el âleme daha fazla rezil etme."

Ellie yerinden fırladı, ayağını yere vurarak haykırdı, "Canım nasıl isterse öyle yaparım."

Bunu söyledi ve arkasını dönüp kasabanın yolunu tuttu. Mary kardeşine karşı yeniden bir sevecenlik duygusuna kapıldı, arkasından koşmak istedi, ama tam o sırada kasaba caddesinde bir bağırtı koptu ve oturduğu yerden kalkamadı.

ON İKİNCİ BÖLÜM

MİTİNG BAŞLAMIŞTI. Hynes'ın dükkânının batısına düşen kilise bahçesinde yapılıyordu miting. Kilise, ana yola inen çimenlerle kaplı bir yokuşun tepesindeydi. Bahçe kapısının solunda bir haç asılıydı, kasaba papazı bu haçın yanı başında durmuş, mitingi açıyordu. Kimisi çömelen, kimisi çimenlere uzanan insanlar ana yolu ve kilise bahçesini tıka basa doldurmuşlardı.

Kasaba papazı Peder Roche kabak kafalı, son derece kırmızı ve yuvarlak yüzlü, telaşlı, ufak tefek bir adamdı. Fazla heyecanlandığı zamanlar kekelemeye başladığı için hiç de iyi bir hatip sayılmazdı. Ama bu eksikliğini gidermek amacıyla elini kolunu sallayarak ve epeyce tiz bir sesle konuşuyor, bu nedenle konuşması uzun bir çığlığı andırıyordu.

"Milli önderlerinize bağlılığınızla bütün dünyayı hayretlere düşürdüğünüz o güzelim günlerden sonra," diyordu, "sarhoşluk ve serkeşlik yoluna sapıyorsunuz."

Durdu, bir yankesici çabukluğuyla ceketinin cebinden çıkardığı kocaman, kırmızı bir mendille yüzünü sildi ve birkaç kere tekrarladı:

"Sarhoşluk ve serkeşlik yoluna sapıyorsunuz."

Halk, günahlarını yüzlerine vurmasına karşın, papazı coşkun bir şekilde alkışlıyordu. Zavallı insanlar! Oysa asıl günahları, yoksul olmalarıydı. Neyse, hepsi biliyordu Peder Roche'un havlamasının ısırmasından beter olduğunu. Bütün bu yörede telaşlı ve gülünç papazdan söz açıldı mı, şöyle diyordu herkes: "O sipsivri diliyle canına okur adamın, sonra da yemeğini adama verir, kendisi aç kalır."

"Şimdi," dedi Peder Roche, "ülkemiz tarihinin bu bunalımlı günlerinde, size, parlamentodaki temsilcimiz ve ölümsüz kurtarıcımız Dan O'Connell'ın en güvendiği vekili..."

Daniel O'Connell'ın adı geçer geçmez patlayan alkış tufanı yatışıncaya kadar bekledi. Sonra arkasında bir iskemlede oturmakta olan bir adamı göstererek, "Bay McGarthy Lalor'ı sunmakla şeref ve zevk duyuyorum."

Bay Lalor yeniden kopan alkışlar arasında ayağa kalktı. Büyük adamların bir istisnadan çok, bir kural olduğu zamanda, Bay Lalor alışılmış ölçülerin bir hayli ötesindeydi: Bizim şu çelimsiz neslimizde hiç rastlanmayan, bir oturuşta bir kuzuyu mideye indiren o koca devlerden. Ellisine merdiven dayamış olduğu halde, bu kadar şişman olmasaydı bayağı genç gösterecekti. Ne var ki, şişmanlığı göbeğinde toplanmamıştı. Tıpkı bir boğa gibi, ensesine, omuzlarına, göğsüne ve gerdanına eşit ölçüde dağılmıştı. Sağlıklı ve gürbüz yüzü balık yüzü gibi toparlaktı ye gözlerinde, şişman insanlarda çok sık rastlanan, ama aslında son derece yanıltıcı olan azgın bir ifade vardı. Yüce Daniel O'Connell'ın yakın adamı olmaktan gelen öneminin iyice farkındaydı ve tıpkı o büyük kurtarıcı gibi giyinmişti. Yüce kurtarıcının o ünlü şayak pelerininden giymiş ve gene onun gibi pelerini hafifçe omuzlarından düşürmüştü.

Bu koca gövdenin tepesinde, koyu gri, kıvırcık saçlar taçlanıyor ve güçlülüğün timsaliymişçesine geniş alnına dökülüyor, görünüşüne müthiş bir erkeksilik veriyorlardı. Konuşmaya başladığında sesi yeri göğü inletti:

"Saygıdeğer başkan ve sayın yurttaşlarım, ben bugün burada..."

Gök gürlemesini andıran sesini yankılamak istercesine müthiş bir alkış koptu. Çok etkileyici bir sahneydi bu. Bay Lalor'ın arkasında, çimenlerle kaplı yokuşun tepesinde, uzun beyaz duvarlı kilise görünüyor, daha gerideyse, mavi dorukları uzak ufuklarda kaybolan dağlar muazzam bir yığın halinde yükseliyordu. Eğri büğrü kasaba yolunun ötesinde, puslu ova, kıyısında çan kuleleriyle ve külrengi bir karaltı halinde belli belirsiz Clogher kasabasının görüldüğü denize kadar uzanıyordu. Bu iki manzara arasında, kaba yüzleri yukarıya çevrili, ağızları ardına kadar açık, kendilerini bu yoksulluk ve sefaletten kurtaracak o tılsımlı sözü bekleyen halk yığını duruyordu. Yuvarlak kulenin yıkıntıları sağda kalıyordu. Soldaysa, o mazgal delikleriyle ve bahçesinde gezinen polisleriyle polis kışlası görülüyordu. Güçsüz ekim rüzgârı, sürücüler tarafından ovaya, oradan da deniz kıyısına götürülmekte olan sürünün böğürtüsünü, domuzların bağırtısını taşıyıp getiriyordu.

Alkışlar kesildiğinde, "Sevgili yurttaşlarım," diye devam etti Bay Lalor. "Sizin parlamentoya seçtiğiniz temsilciniz olarak ben bugün burada, hükümeti, yüce ve soylu bir halk olarak milli varlığımızı tehdit eden tehlikenin gelişmesini önlemeye zorlayacak ve bütün memleketi baştan başa harekete geçirecek bir kampanyayı başlatmak üzere bulunuyorum. Çok iyi bildiğiniz gibi, patates ekinlerine giren hastalıktan ve ciddi tedbirler alınmadığı takdirde onu izleyecek olan kıtlıktan bahsediyorum. Biz, halkın temsilcileri, biliyoruz ki, Tanrı'nın inayetiyle bereketli bir yulaf hasadından sonra bu ülkeye yetecek kadar, hatta nüfusun iki katını doyuracak kadar yiyecek mevcuttur, fakat bu yiyecek korkunç bir hızla ülke dışına akmaktadır, çok sayıda davar, koyun ve domuz da cabası. Evet, bütün bu saydıklarım gözlerimizin önünde uçup gitmektedir."

Koluyla havada geniş bir kavis çizerek, aşağıdaki yoldan geçerek ihraç edilmek üzere deniz kıyısına götürülen hayvanları gösterdi.

"Hükümetin bu yiyecek maddelerinin ihracını derhal yasaklamasını ve limanları yabancı yiyecek maddelerine açmasını istiyoruz. Hükümet, her geçen yıl artan vergilerle, soyulduğumuz kendi paramızla yardım için erzak satın almalıdır, demiryolları kurulmalı ve işçilerin ücretleri yiyecek olarak ödenmelidir. Demiryolunun yapılabilmesi için, topraklarında oturmayan toprak ağaları yüzde elli, oturanlarsa yüzde on vergi ödemelidir. 1842'de İngiltere'de de durum bizimkinin aynıydı, bir buçuk milyon insanı vergiye bağladılar ve bugünkü refah düzeyine ulaştılar. Eski ve şanlı bir milletin temsilcileri olarak sadaka değil, adalet istiyoruz."

Alkış sesleri öyle yükselmişti ki, bir süre konuşmasını kesmek zorunda kaldı. Kalabalığın arasında kulaktan kulağa bir mırıltı dolaşmaya başlamıştı. Lalor'ın söylediklerini anlayanların sayısı pek fazla değildi; onlar, demiryollarının kurulacağını, toprak ağalarının çürüyüp giden patateslerin karşılığını ödeyeceklerini ve hükümetin erzak ve para yardımında bulunacağını anlatıyorlardı ötekilere.

"Dublin Şehri Belediyesi," diye devam etti Bay Lalor, "Belediye Başkanı John L. Arabin'in başkanlığında bir komite tespit etmiş bulunuyor, bu komite bu ayın 28'inde toplanacak, sayın Daniel O'Connell bu toplantıda karşımıza çıkan afetin üstesinden gelmek için halkın temsilcilerinin hazırladığı tasarıyı sunacak."

Bay Lalor'ın, halkı, kendi seçtiği temsilcilerini yürekten desteklemeye çağırdığı konuşmanın geri kalan kısmı, çılgınca bir tezahürat arasında pek işitilmedi, kaynadı gitti. "Bu yüce ve kahraman halkın özgürlük uğrundaki tarihî mücadelesi" üzerinde duran öteki konuşmacılar, Considine adlı genç bir dava vekiliyle *Clogher Vindicator*'ın yayıncısı Dillon pek az ilgi gördüler. Bay Lalor elini sallayıp şapkasını çıkararak çevresine gülücükler

gönderirken, dinleyiciler, "Tanrı seni korusun, Bay Lalor," diye haykırıyorlardı.

Miting sona erdiği zaman halk öne atıldı, Bay Lalor'ı omuzlara alıp gösterişli arabasına kadar taşıdı ve alkış tutarak, Tanrı'nın yardımlarını dileyerek arabayı Clogher yoluna kadar geçirdi. Sonra, halkın kurtarıcısı Bay Lalor'ın arabasının geçip gittiği bu yoldan sürülerek dışarıya ihraç edilen hayvanlarından kazandıkları parayla kiralarını ödemek üzere süklüm püklüm Bay Chadwick'in ofisine yollandılar.

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HERNON İLE KARISI bu genel sevince katılmıyorlardı. Hükümet, "halkın temsilcileri"nin ricası üzerine ne yaparsa yapsın, toprak ağasına verecek bir şeyler bulamazlarsa, işleri bitikti. Ofisin kapısı önünde ihtiyar Kilmartin'i bekliyorlardı.

"Sen ağzını açma," dedi Kitty kocasına. "Ben onunla konuşurum."

Hernon heyecandan yerinde duramıyordu, elleri ve ayakları tir tir titriyordu. Üç küçük oğlan el ele tutuşmuşlar, bir duvarın dibine dizilmişlerdi, en ufakları anasının atkısının ucuna yapışmıştı. Bütün aile, bir askerî törende komutanın denetlemesini bekleyen askerler ya da caddeden geçen kalabalığa avuç açmış bir dilenci ailesi gibi, ofisin duvarı önüne dizilmiş, bekliyordu.

En sonunda ihtiyar Kilmartin, yanında Martin ve Mary'yle birlikte çıkageldi. Hiç kuşkusuz onları gördüğü için kaygılanmış falan değildi, ama tedirgin bir bakış fırlattı Hernon'lara. Kitty öne çıkarak, "Tanrı adına, bize bir yardımda bulunabilir misin?" dedi.

"Nasıl bir yardım yani?" diye sordu yaşlı adam.

Yardım vaatlerini yerine getirmenin zamanı geldiğini görüyor, böyle cömertçe vaatlerde bulunduğu için yazıklanıyordu.

Güçlükle kazandığı paradan ayrılmanın korkusunu ta yüreğinde duyan bir köylüydü şimdi. Arka cebinden bir kumaş kese çıkardı, nasırlı parmaklarıyla usulca vurdu üzerine.

"Kirayı ödedikten sonra kesede sadece dört beş sterlin kalacak," dedi. "Michael evde hasta yatarken bu parayı mı istiyorsunuz benden? Göğsündeki hastalığı biliyorsunuz, Azrail her an gelip canını alabilir. Michael'ın cenazesinde parasız kalmamı mı istiyorsunuz?"

Oysa yalan söylüyordu Brian Kilmartin, kirayı ödedikten sonra dokuz altın liradan daha fazla para kalacaktı kesesinde. Ne var ki, bu paradan ödenmesi gereken gelecek yarım yıllık kirayı, mayısta satılacak tek bir domuzları kalmadığını, küçük buzağının başına da herhangi bir şey gelebileceğini, patateslerin yok olup gidişini ve Michael'ın hastalığını da hesaba katmak zorundaydı. Bu durum karşısında temkinli olması doğal görülmeliydi. Üstelik Hernon'ın ödünç aldığı parayı geri veremeyecek kadar çaresiz bir durumda olduğunu çok iyi biliyordu.

"Bir sterlin yeter de artar bile," dedi Kitty önlüğünün ucuyla gözlerini silerken.

"Ha şöyle, bak şimdi oldu," dedi yaşlı adam. "Bir sterlin dersen iş değişir. Ben de sandım ki, bir on sterlin daha borç istiyorsunuz."

"Merak etme, Kitty," dedi Martin. "Bir sterlin az gelirse, iki de veririz, n'olacak!"

"Tanrı seni korusun," dedi Patch Hernon.

"Doğrusu çok cömertsin," dedi Mary. "Bakıyorum, konuşurken pek yüksekten atan, topraksız kimselere kara çalan insanlar dilenmekten hiç utanmıyor."

"Senden para dilendiğim yok," diye cevap verdi Kitty vahşi bir sesle. "Ölürüm de senin paranı almam."

"Niye böyle konuşuyorsun, Mary?" dedi Martin nazikçe.

"Niçin konuşmayayım?" diye bağırdı Mary. "Sen benimle mi evlendin, yoksa en yakınından en uzağına kadar bütün hısım

akrabanla mı? Elde avuçta bir şey kalmayınca, başımız darda kalınca ne yapacağız?"

"Parlamento üyesinin dediklerini işitmedin mi, hükümet..."

"Valla, ben orasını anlamam," dedi Mary. "Biz kesemizi dolu tutmaya bakmalıyız, yoksa halimiz duman olur."

"Kesin artık," diye öfkeyle fısıldadı yaşlı adam.

"Bir kelime daha söylediğinizi duymayayım. Gel haydi, Kitty. Patch, sen konuşmayı bana bırak. Sen kendini tutamıyorsun konuşurken. Ben konuşayım Bay Chadwick'le. Beni hem iyi bir yarıcı hem sözünün eri bir adam olarak tanıyor."

Hep birlikte ofisten içeri girdiler. İçerisi ağzına kadar doluydu, iğne atsan yere düşmez. Odanın bir kenarında bir masa duruyor, masanın başında, bir yanında kâtibi, öbür yanında sürücü Hegarty ile Bay Chadwick oturuyordu. Kira defteri Chadwick'in önündeydi. Hegarty, Chadwick'in sağında, ayakta duruyordu. Solda oturan kâtipse, parayı alıyor, makbuz kesiyordu. Duvarlardan birinde büyük bir çekmeceli dolap ve bir kasa göze çarpıyordu. Masanın arkasına düşen duvarda kraliçenin bir resmi asılıydı. Tavan rutubetten iyice kararmıştı. Odanın içi bir hayli soğuk ve rutubetliydi, mangaldaki tezek ateşi doğru dürüst yanmıyordu bile.

Chadwick son derece özensiz giyinmişti. Ceketinin kolunda bir delik açılmış, sağ gözü morarmıştı; anlaşılan, yeni atına binmişti sabahleyin. Hayvan, Reilly'nin söylediği kadar usta bir atlayıcı çıkmamış, Chadwick sırtına bindiğinde tökezlenip düşmüştü. Bu düşmeden ötürü zıvanadan çıkmıştı Chadwick, şimdi öfkesini yarıcılardan çıkarıyordu. Erleri denetleyen bir çavuş gibi bağırıp çağırıyor, sövüp sayıyordu.

"Ne demek istiyorsun, ulan? Ne, kiranın tamamını ödeyemeyecek misin? Hayır, olmaz öyle şey. Bana ne ulan, senin çürük patateslerinden. Ya ödersin ya da başına geleceklere razı olursun. Hegarty, nasıl tanıyorsun bu adamı?"

Ötekiler, ellerinde şapkaları, Chadwick'in karşısında ezilip büzülüyorlardı. Mary bütün bu olan biteni şaşkınlık içerisinde seyrediyordu. Bu ürküntü verici, kızıl saçlı, soylu tavırlı adamın, kız kardeşinin memelerine yumularak bir bebek gibi ağladığına bir türlü inanamıyordu. Bir yanıyla büyülenmişti ama bir yanıyla iyice korkmuş, titremeye başlamıştı. Kardeşinin sabahleyin anlattıklarının gerçek anlamını şimdi kavrıyordu.

İhtiyar Kilmartin'in sırası geldiğinde, Chadwick başını kaldırdı ve Mary'yi gördü. Bakışları sabitleşti ve tıpkı dişisine bakan bir hayvan gibi kalın boynunu ileriye uzatarak gözlerini Mary'ye dikti. Odasına ilk girdiği zaman, Ellie'ye de böyle bakmıştı işte. Yaşlı adama aldırmaksızın Hegarty'ye döndü, aralarında bir şeyler fısıldaştılar. Mary, Chadwick'in Hegarty'ye kim olduğunu sorduğunu anlamıştı. Mümkün olduğu kadar geri çekildi ve peleriniyle yüzünü örttü.

"Affınızı rica ederim," dedi yaşlı adam kâtip keseceği makbuzu hazırlarken. "Burada Patch Hernon var yanımda, kendisi benim kızımla evlidir, efendim. Size onunla ilgili birkaç söz söylemek istiyordum."

"Neymiş bakalım?" dedi Chadwick, gözlerini Mary'den ayırmaksızın.

'Demek, Ellie'nin kız kardeşi bu haa!' diye düşünüyordu kendi kendine. 'Ondan daha güzel bu be! Hem de çok güzel. Tanrım, bu ne güzellik.'

"Kendisi çok kötü bir durumda, efendim," dedi yaşlı adam.

Hernon'ın ne kadar darda kaldığını, toprak ağasının isteklerini yerine getirmesinin ne kadar güç olduğunu bir bir anlatmaya koyuldu.

"Ne diyorsun sen?" diye kükreyerek hırsla yaşlı adama döndü Chadwick. "Kimden söz ediyor bu adam, Hegarty?"

"Doğru, halleri harap," dedi Hegarty. "Şurada duran adam var ya, Patch Hernon, ondan söz ediyor işte. Baharda ineği öldü, geçen yıldan borcu var. Şimdi de ekinlerine hastalık girdi."

"Başlarım onun ekinlerine," dedi Chadwick. "Benim ne suçum var bunda? Öde bakalım borcunu. Biliyorum, saklıyorsun paranı. Bilirim seni. Hepsini saklamışsındır. Haydi, çık parayı bakalım."

"Cebinde beş parası yok," dedi yaşlı adam. "Patch biraz para kazanıncaya kadar onun hesabına size bir sterlin ödeyeyim, hem siz de bir kolaylık gösterirsiniz belki."

"Bir sterlin mi?" diye bağırdı Chadwick. "Simpson, bu adamın ne kadar borcu var?"

"Tam tamına on sterlin, altı şilin, Bay Chadwick," diye cevap verdi kâtip.

"Nee!" diye haykırdı Chadwick. "Bir de gelmiş, bir sterlin diyorsun... Aman tanrım! Sen aklını mı kaçırdın, be adam?"

O sırada Martin yaşlı adamı dürtükleyerek, "Ben ona iki sterlin verebilirim. Benim cebimde de biraz bir şeyler var..." diye fısıldarken, yaşlı adam titreyen elini cebine soktu, kesesinden iki altın lira çıkardı ve masanın üstüne bıraktı; bu arada Hergaty, Bay Chadwick'ten adamı bağışlamasını rica ediyordu. Chadwick bir kere daha Mary'ye bakarak, 'Belki de onların fazla zıddına gitmesem iyi olur. Gerçekten güzel bir kadın,' diye düşündü.

"Pekâlâ," dedi sesini yükselterek. "Sana bir fırsat daha tanıyacağım... neydi adı? Hernon mu, hah tamam. Yalnız unutma, üç ay mühlet veriyorum, üç ay sonra bütün borcunu ödeyeceksin, anlaşıldı mı? Ödemezsen, bilmem artık! Herhalde sonun iyi olmaz. Peki, gidebilirsiniz."

Onlara, karşısına cezalandırılmak üzere çıkarılmış askerler gibi davranıyordu. Ofisten dışarı çıkarlarken, gözleriyle Mary'yi izledi.

"Bu kadın Hernon'ın nesi oluyor?" diye fısıldadı Hegarty'ye.

"Karısının kardeşiyle evli," diye fısıldadı Hegarty, "Martin'le."

Dışarıda, caddede, dokumacı küçük bir grubun arasındaydı. Adamın biri ceketinin yakasına yapışmış bağırıyordu:

"Duydun mu Bay Cosidine'ın dediklerini, nasıl anlattı memleketimizi savunmak için göğsümüzü kurşunlara gerdiğimizi?"

"Bakma sen, onlar yalnız konuşmasını bilir," diye karşılık verdi dokumacı. "Onların bir bok yiyeceği yok. Sen benim dediğime bak."

'Onunla Ellie hakkında konuşmalıyım,' diye düşünüyordu Mary, 'ama ne faydası olacak sanki? Sadece burnunu sokmaması gereken işlerle ilgileniyor.'

Kasabanın üzerine inen akşamla birlikte insanın içine ürperti veren bir ayaz çıkmıştı. Rüzgârın uğultusu duyuluyordu. Satın aldıkları şeyleri kısrağın sırtındaki sepetlere doldurdular ve eve doğru yola koyuldular. Kasabanın dışına çıktıklarında Martin kısrağı durdurdu ve Mary'yi hayvanın sağrısına oturttu.

"Kitty'yle öyle konuşmamalıydın," dedi uysal bir sesle.

"Dışarıda kalan her yoksulun kirasını ödemeye kalksak," diye cevap verdi Mary, "dünyanın bütün altınları bile kâfi gelmez."

"Ama kendi soyumuzu da inkâr edemeyiz," dedi Martin.

Bu konuşmadan sonra birbirlerine kırgın halde, hiç konuşmadan yola devam ettiler. Vadi'nin üzerindeki gökyüzünü kasvetli ve siyah bir bulut kaplamıştı, uğultulu rüzgârın taşıdığı çulluk sesleri dağlarda yankılanıyordu. Evlerine dönen kalabalıktan yükselen türkülerin bile hüzünlü ve acı bir havası vardı.

ON DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

O GECE BAŞLAYAN YAĞMUR, tam yedi gün hiç durmaksızın öyle bir yağdı ki, Kara Vadililer her panayırdan sonra yaptıkları üzere, patatesleri çukurlardan çıkarıp taşıyamadılar. Bu gecikme öfkeden kudurttu ihtiyar Kilmartin'i.

Ekinler için yapılacak hiçbir şey olmadığı halde, yaşlı adam bir an yerinde duramıyordu, oysa çıkıp yağmurun altında çalışmak intihardan başka bir şey değildi. Hava iyiden iyiye so-

ğumuştu, aralıksız yağan yağmur arada bir doluya çeviriyordu. Yine de yaşından umulmayacak bir canlılıkla her sabah erkenden ayağa dikiliyor, geceleyin kemiklerindeki ağrılardan yakınarak isteksizce yatıncaya kadar kıçı yer görmüyordu. Sırtında incecik bir ceket, bir eve bir ağıla koşturup duruyor, başını kaldırıp göğü inceliyor ve kargışlar yağdırıyordu. İçerdeyse, Michael'ın hastalığını düşünerek gürültü etmiyordu; ama fıldır fıldır gözleriyle ve dizine dayalı yumruğuyla, oturduğu yerden fırladı fırlayacaktı.

Bu yoğun tedirginliğinin tek nedeni, zaten çürümüş bulunan patateslerin yağmurun altında mahvolup gideceği korkusu değildi; aynı zamanda, birlikteliğin ilk coşkunluğundan henüz uyanmakta olan genç çiftin evin yönetimini ele almak isteyeceğinden korkuyordu. En büyük oğluna bakarken, sürüdeki genç hasmını izleyen kocamış bir geyiği andırıyordu.

Ne var ki, güzel karısının kucaklayışları dışında hiçbir şey Martin'in ilgisini çekmiyordu. Sabahtan akşama kadar gözlerinde dalgın bir bakış, dudaklarında belli belirsiz bir gülümseyiş, evin önünde oturuyor, çağrıldığında uykuda yürüyormuşçasına kalkıp geliyordu. Akşam olup karanlık bastırdığında, tıpkı gecekondusuna çekilen bir sarhoş gibi, bir kere daha çekiliyordu odasına. Mary de ondan farklı sayılmazdı. Gözlerindeki sert ifade kaybolmuştu. Tıpkı kocası gibi onun gözlerine de belirsiz ve düşsel bir bakış gelmişti; sanki bu yağmur perdesi bir an için tüm yeryüzünü örtmüş, ortada yalnızca Mary ile Martin'in iç içe geçtikleri bir aşk kozası bırakmıştı.

Genç çiftin mutluluğu karşısında kıskançlıktan kuduran yaşlı adam, özellikle Martin'i tembellikle suçlayarak onları rahatsız etmek için elinden ne gelirse yapıyordu.

"Orada oturup duracağına," diyordu sözgelişi, "kalk da onaracak bir sepet bul. İnsan isterse bir sürü iş yaratır kendine. Aah, ah, en iyi oğlumu yatağa düşürmekle Tanrı hiç iyi etmedi!"

Büyük bir özen gösteriyordu hasta oğluna, Michael kan kaybından dolayı durmadan kötüleştiği halde, ihtiyar Kilmartin oğlunun hızla iyileşmekte olduğuna kendini inandırmaya çalışıyordu. Michael hayatta olduğu sürece, Martin'in evin yönetimini ele almaya kalkışmayacağını sezinliyordu. Bu yüzden, evde ne varsa, eline ne geçerse Michael'a yağdırıyordu; artık Michael tavuk suyundan hiç tat almadığı, tavuk etini olduğu gibi çıkardığı halde, kümesteki tavuklar birbiri ardı sıra boğazlanıyordu. Belki de iştahı açılıverir umuduyla, tavuk etleri kutsal bir şeymişçesine bir kenarda bekletiliyordu. Bütün tereyağı ve yumurtalar da Michael'a ayırılıyordu. Hasta delikanlı geceleyin öksürecek olsa, yaşlı adam yatağından ok gibi fırlıyor, oğluna nasıl olduğunu, bir şey isteyip istemediğini soruyor, üzerindeki yorganı düzeltiyor, başucuna oturup onu neşelendirmeye çalışıyordu.

Michael'ın bütün bu ilgiye karşı son derece kayıtsız kalması yaşlı adamı azıcık olsun rahatsız etmiyordu. Çünkü böyle davranmasının gerçek nedeni, oğluna olan sevgisinden çok daha güçlü bir şeydi. Artık iyice ihtiyarladığını hissediyor ve gücünün kaybolup gitmesini önlemek için olanca zekâsını ve varlığını kullanmaya çalışıyordu.

Yedinci gün öğleye doğru yağmur dindiğinde, uzun bir zamandır eve kapalı kalmış küçük bir çocuk gibi sevinçle haykırdı.

"Kısrağı getir," diye bağırdı Martin'e. "Ben aşağıya çukuru açmaya giderken, sen de onun koşumlarını tak."

"Öğle yemeğine kadar sabret," dedi Martin buruk bir sesle. "Biz oraya ininceye kadar yemek hazır olur zaten."

Yaşlı adam dişlerinin arasından sövüp sayarak fırladı çıktı dışarı. Thomsy ocağın yanındaki köşesinden ayağa kalktı, sonra uzun uzun gerinerek, "Haydi Martin, onunla gitsek iyi olacak," dedi.

Yaşlı adamın ardından dışarı çıktılar. İhtiyar Kilmartin, ağıldan belini almış, uzaklarda, ırmak boyundaki tarlaya doğru

kırlarda koşmaya başlamıştı bile. Toprak yağmurdan öyle ıslanmıştı ki, koşarken ayaklarından sular fışkırıyordu.

"Aman tanrım!" diye bağırdı arkasına dönerek. "Irmak taşmış."

Irmak tarlanın bulunduğu yerde yatağını aşmış, kabaran sular patates tarlasını yarı yarıya kaplamıştı. Neyse ki, tarlayı kaplayan suların ötesinde kalmıştı çukur. Yaşlı adam belini daldırıp çıkararak hemen dibine kadar kazdı çukuru, patateslerin üzerine örtülü olan eğrelti otlarını açtı, elleriyle çabuk çabuk kaldırıp attı. Sonra çürük eğrelti otlarından bazılarını eline alarak ağır ağır yerinden doğruldu. Hiç konuşmaksızın, şaşkınlık içinde, çürüyüp mahvolmuş patateslere bakakaldı.

Sonra bir adım geri çekildi, başını kaldırıp göğe baktı, bu korkunç yıkımın nedenini Tanrı'ya sorarcasına tuhaf bir gülümseyiş kapladı yüzünü. Göğe bakarken, ellerini yavaş yavaş yanına indirdi. Sonra ansızın yumruklarını açarak eğrelti otlarını yere bıraktı ve bir tımarhane kaçkını gibi gırtlağından anlaşılmaz bir ses çıkararak ellerini ovuşturmaya başladı. Açtığı çukurun başına diz çöktü, kollarını dirseklerine kadar patates yığınının içine daldırarak ortadakilerin de çürüyüp çürümediğin araştırmaya koyuldu.

Yaşlı adam tam ellerini daldırdığı sırada Thomsy geldi. Büyük bir şaşkınlığa kapılarak, "Tanrım! Ne oldu, bir şey mi var?" diye haykırdı.

Yaşlı adam durdu, geri çekildi, ağır ağır ayağa kalktı, Thomsy'ye dönerek kollarını uzattı.

"İşte bütün kalan bu," diye kekeledi; öne uzattığı kollarından çamurlar akıyordu.

"Tanrı bizi korusun," dedi Thomsy şapkasını eline alıp istavroz çıkararak.

Yaşlı adam, kolları iki yanına düşmüş, hafifçe sendeleyerek tarladan çıktı. Sanki birden ihtiyarlayıvermiş, eli ayağı tutmaz

olmuştu. Son bir damla bardağı taşırıvermişti, evet. Kendi tarlasıyla komşu tarlayı ayıran çitin üzerinden geçerken durdu, başını kaldırarak Vadi'ye baktı.

Ürküntü verici bir görüntüydü bu. Yağmurdan sonra gökyüzü berraklaşmamıştı. Hava kapalı ve kurşun rengiydi; gökyüzünde uçan halılar gibi asılı duran küçük bulut parçalarından yağmur serpiştiriyordu hâlâ. Bu hüzünlü manzara içerisinde, Vadi'yi çevreleyen dağlar, yağmurdan şişmiş de ileri atılıyorlarmış gibi duruyorlardı; dağların arasındaki sönmüş yanardağ ağzı, dev bir ayın sularını emdiği çorak bir denizi andırıyordu. Islak kara toprağın çıplaklığını örtmek istercesine karmakarışık dereler akıyordu dağ yamaçlarından ve yalnızca akan suların uğultusu duyuluyordu.

"Bu toprak lanetlenmiş," diye mırıldandı yaşlı adam eve doğru yürürken.

Martin ağılın önünde kısrağın koşumlarını geçiriyordu.

"Boşuna zahmet etme," dedi yaşlı adam. "Her şey mahvoldu."

"Nasıl yani?" diye sordu Martin yaptığı işi bırakarak.

İhtiyar Kilmartin ellerini çaresizce göğe kaldırdı, sonra yeniden yürümeye koyuldu. Martin tarlaya doğru koşmaya başladı.

Yaşlı adam mutfağa girdiğinde, "N'oldu?" diye sordu Maggie.

Brian cevap vermedi, ceketini çıkardı, ellerini yıkamak üzere arka kapıya gitti. Maggie tavuklardan birini henüz boğazlamıştı. Sol eliyle boynunu tuttuğu hayvanı dizine dayamıştı. Bıçakla kestiği yerden kan damlıyordu. Bütün kanı çekilen tavuk kanatlarını titretiyordu. Maggie kocasına baktı, sonra hâlâ soluyan tavuğu yere bıraktı. Koşarak bahçeye fırladı, Mary de arkasından. Köpek tavuğa doğru sürünerek ilerledi, yerde biriken kanı yalamak üzere uzandı, ama ölüm acıları içinde kıvranan tavuk hızla kanatlarını titretince ürkerek geri çekildi. Battaniyeler içinde ateşin yanında oturan Michael bir tezek parçası fırlattı köpeğin üstüne. Köpek havlayarak bahçeye kaçtı. Tavuk kanatlarıyla son

bir çabada bulundu, sonra gagasını açtı, bacaklarını gerdi ve öylece kaldı.

"Nereye koşuyorlar böyle?" dedi Michael son derece ince bir sesle. "Ne oldu?"

"Çukurdaki patatesler çürümüş," diye cevap verdi yaşlı adam sessizce ateşin başına çökerken.

Birdenbire Michael'ın kasvetli yüzü bir sevinç pırıltısıyla aydınlanıvermişti.

"Çürümüş mü?" dedi. "Sahi mi söylüyorsun! Tıpkı benim gibi, desene."

Sonra ansızın korkunç kahkahalar atarak gülmeye başladı. Yaşlı adam, ağzı açık, öyle bakakaldı.

"Tanrı günahlarını bağışlasın," dedi.

Sonra odasına gitti, elbisesini çıkardı, yatağa girdi. Maggie mutfağa geri dönmüştü.

"Baban nerede?" diye sordu Michael'a.

Hasta delikanlı omuzlarını silkerek yatak odasını gösterdi. Maggie odaya girip de yaşlı adamı yatakta sırtüstü yatıyor görünce telaşlandı.

"Neyin var?" diye sordu.

Ellerini göğsünde çaprazlamış, beyaz sakalı yorganın üzerinde, tıpkı bir ölü gibi sırtüstü yatan Brian sessizce karısının yüzüne baktı. Kadın soruyu tekrarladığında, yerinden doğruldu, sıkılı yumruğuyla pencereye doğru kargışlar yağdırarak öfkeyle haykırdı:

"Ömrüm boyunca bu tarlayla uğraştım. Oysa şimdi elde hiçbir şey kalmadı. Anlamıyorum! Nedir bu uğursuzluk! Lanetlenmiş bu topraklar, lanetlenmiş."

Sonra yeniden sırtüstü uzandı, kollarını göğsünde çaprazladı, hiç sesini çıkarmaksızın öyle kaldı.

ON BEŞİNCİ BÖLÜM

GERÇEKTE ihtiyarın dediği kadar korkutucu değildi zarar. Bir başka çukurdakiler de tamamıyla bozulmuştu; ama birinin yarı ürününü O'Hanlon'ın aldığı geri kalan ikisi sapasağlamdı. Bu iki çukurdaki patateslerden pek azı çürümüştü. Gene de her yıl kırk kile elde eden Kilmartin'lerin eline bu kez yalnızca on beş kile geçmişti.

"Önümüzdeki yıl domuz yetiştirmekten vazgeçebiliriz," dedi Martin. "Tohumluk ayırdıktan sonra, bırak domuzları beslemeyi, kendimize pek bir şey kalmayacak. Kemerlerimizi sıkmak zorundayız galiba."

Başlarına gelen yıkım, yüzündeki donuk ifadeyi değiştirmediği halde, Martin'i bir hayli hırslandırmıştı. Sağlam kalan patatesleri ambara taşıdıkları üç gün içinde, bir kadının erkeğinin sağlıklılığı ve güçlülüğü karşısında duyduğu onurla, Mary'nin Martin'e olan sevgisi bir kat daha artmıştı.

Martin ansızın babası kadar buyurgan bir tutum takınmıştı. Çukurları açtıkları o ilk gün, öğle yemeğinde, ihtiyar Maggie çürüyüp giden patateslerin ardından ağlamaya başladığında, Martin anasını öfkeyle susturmuş, çevresine tıpkı babasının vahşi gözleriyle bakmıştı. Evet, her zaman babasında rastlanan o atmaca gibi bakışlar ve o vahşi ifade bürümüştü gözlerini.

Yaşlı adamsa, yatağında yatarken Martin'in parlayışını duymuş, biraz olsun rahatlamıştı.

"Tamam!" demişti kendi kendine. "Adam oluyor galiba."

Aslında koca ihtiyarın bu yıkım karşısında bütün yaptıkları numaraydı. Evin yönetimini onurundan hiçbir şey kaybetmeksizin oğluna devredebilmek için yatağa giriyor ve "ölümün eşiğinde" olduğunu söylüyordu. Sağlamların çürüklerden ayırıldığı ve ambara stok edildiği, aralıksız tarlada çalışıldığı o üç gün hiç yataktan çıkmadı. Sonra Martin'i odasına çağırdı.

"Al bakalım," dedi kumaş keseyi Martin'e uzatarak. "Al bu keseyi, bundan sonra evden de topraktan da sen sorumlusun,

Tanrı yardımcın olsun. Ananla benim bir ayağımız çukurda sayılır artık, artık biz döşeğimize uzanıp Azrail canımızı alıncaya kadar ruhumuzu arındırmalıyız."

Keseyi Martin'e verirken elleri titriyordu, gözleri yaşarmıştı. Sonra birden sakalını yorganın altından çıkararak sert bir sesle ekledi:

"Yalnız şunu hiçbir zaman unutma. Kendisini yetiştiren anasına babasına hainlik eden kimse, Tanrı'nın lanetine uğrar."

"Sen merak etme," dedi Martin sessizce. "Siz ikiniz rahatınıza bakın artık. Mary'nin de benim de ocağınıza tembelliği sokmayacağımızı bilin, içiniz rahat etsin.

"Tanrı seni korusun. Martin," dedi yaşlı adam, "ve daima benim iyi yanlarımı hatırla."

İhtiyar Kilmartin, bu boyun eğişin hemen ertesi sabahı şafakla birlikte ayağa kalktı, her zamanki gür ve bet sesiyle ev halkını uyandırmaya koyuldu. Ama bu kez ne ineği sağıyor ne de evin içinde buyruklar yağdırıyordu. Kahvaltısını bitirir bitirmez, bastonunu aldı, her zaman olduğu üzere hızlı hızlı yürüyerek evden çıktı. Her bir karışını avcunun içi gibi tanıdığı ve yürekten bağlı olduğu küçük toprağını baştan başa dolaştı. İneği, buzağıyı, kısrağı ve koyunları ziyaret etti, karşısına alarak insan gibi konuştu onlarla. Sonra kendi payına her şeyin yolunda gittiğinden kuşkusu kalmayınca, çitin eksiğini gediğini onardı, toprağı gübrelemek üzere hayvan dışkılarını etrafa serpiştirdi ve çayırlığa doğru uzanarak, hayatlarının tek tatilini, yani ölüm öncesi günlerini yaşayan öteki ihtiyar köylülerle çene çalmaya koyuldu.

Ne var ki, bu ihtiyarların konuşmaları eski günlerin tatlı sohbetleri değildi artık; artık eskisi gibi, ne hısım akrabanın başına gelen tatlı hikâyeleri anlatıyor, ne de kız alıp vermekten söz açıyorlardı. Patateslerin çürüyüşü ve açlık tehlikesi her köylünün konuşmasını acı ve umutsuz kılmıştı. Çukurlardaki çürüme bir hayli yaygınlaşmıştı, daha şimdiden bazı köylüler komşularının eline bakar olmuştu. İçlerinde en yoksul olanlar, gecekonducular

ve bir kenara ayrılmış erzakı olmayanlar, hükümetten yardım geleceği umuduyla evlerinden dışarı çıkmıyorlardı. Bu yardım bir an önce gelmezse, sağlık yurduna gitmek için o korkunç yolculuğa katlanmak zorunda kalacaklardı. Dalgın ve çaresiz, kulübelerinde bekleşiyorlardı.

Bu genel umarsızlığın aksine, Kilmartin'in evindeki genç çift bal arıları gibi petek kurarcasına çalışıyordu. Mary dizginleri ele alır almaz, evdeki hayat tarzını bütün bütüne değiştirmeye karar vermişti. İlk ağızda, Martin'i, evin arka tarafındaki taşlık, çorak toprakta çalıştırmaya başlamıştı. Şimdiye kadar hiç el sürülmeden duran bu çeyrek dönüm toprakta sebze yetiştirmeyi kararlaştırmıştı.

"Babamın bahçe haline getirdiği topraktan çok daha iyi bir toprak bu," diyordu. "Hem de neler yetiştiriyor kapısının önünde. Soğan, şalgam, lahana, dünyanın en güzel sebzeleri. Bir karış toprağın mı var, aç kalmazsın bu dünyada. Biri yetişmezse, öbürünü ekersin, ta ki ürün verinceye kadar. Sen toprağı bahara hazır et, bahar geldiğinde ekeriz tohumları. İstediklerini söylesinler, bahçemizin ürünlerini yemeye başladığımız zaman asıl biz güleceğiz onlara."

Mary'nin bu sözleriyle içinde şiddetli bir istek uyanan Martin, Thomsy'yle birlikte çalışmaya koyulmuştu; taşları, kayaları kazıp çıkarıyorlar, yaban otlarını ayıklıyorlar, ağılın oralarda açtıkları bir çukurdan küfeyle toprak taşıyorlardı. Bütün bu çalışmayı yıkıcı ve korkulu bir iş olarak gören yaşlı adamsa, dişlerini gıcırdatarak bıyık altından gülüyor, çalışmaya asla katılmıyordu.

"Buranın ekildiğini görürlerse," diyordu, "kirayı artıracaklar."

"Artırmamaları için elimden geleni yapacağım," diyordu Mary.

Bitmek tükenmek bilmeyen bir güçle çalışıyor, durmadan yeni düşünceler bulup çıkarıyordu. Mary'nin evi baştan başa yıkayıp temizlediğini gören zavallı Maggie bile alışageldiği hayatın kökünden değiştirilmesi karşısında başkaldırıyordu.

"Bu evi temizlemenin hiçbir yararı yok, yavrum," diyordu, "yoksullar pisliğin içine doğar zaten."

"İyi ya işte! Ben de zengin olmak istiyorum," diyordu Mary, "ve ilk önce bu pisliği yolumdan kaldıracağım."

Temizlik kampanyasına karşı en şiddetli mücadeleyi Thomsy veriyordu. Mary'nin ısrarı üzerine, o yıl dokunan şayaktan bir elbise diktirmişti. Terzi işini bitirip de gittiği zaman, Thomsy sırtındaki paçavraları çıkarmadan yeni elbisesini giymeye kalkışmış, ama Mary elbiseyi elinden çekip almıştı.

"Yeni elbiseni giymeden önce," demişti, "eski paçavralarını çıkarıp bir güzel yıkanacaksın."

"Ah, kardeşlik," diye cevap vermişti Thomsy, "soğuktan donup ölmemi mi istiyorsun yoksa?"

"Aldırma, hiçbir şey olmaz," demişti Mary. "Bundan sonra dini bütün bir Hıristiyan gibi yaşayacaksın, bilmiş ol."

Bir yerlerden bir fıçı bulmuş, yarısına kadar sıcak su doldurup kendi yatak odasına getirmiş, sonra Thomsy'ye odaya girmesini emretmişti.

"Haydi, gir bakalım odaya," demişti. "Çıkar şu kirli paçavraları da tepeden tırnağa bir temizlen. Martin, sen de gir içeri, al fırçayla sabunu, Thomsy'yi bir güzel yıka bakalım."

"Sen iyice keçileri kaçırdın anlaşılan," diye bağırmıştı Thomsy hayretle Mary'nin yüzüne bakarak.

Zavallı Thomsy'nin sabun karşısındaki bu korkusunu gördükçe kahkahadan kırılmıştı Martin. Maggie'yse ciddiliği elden bırakmıyordu.

"Zavallı bir insanla alay etmek doğru bir şey değil," demişti.

"Alay ettiğim falan yok," diye karşılık vermişti Mary. "Ben onun iyiliğini istiyorum. Bunca yıldır pislik içinde yaşaması utanç verici bir şey. Ben onu bir elden geçireyim de, görün bakın siz, o zaman bambaşka bir insan olacak."

"Asla," diye bağırmıştı Thomsy ayağını yere vurarak. "Beni asla yıkayamayacaksın. Tanrı şahidim olsun! Ölürüm de yıkanmam."

Hâlâ kahkahalar savuran Martin bahtsız Thomsy'yi yakaladığı gibi sokuvermişti odaya.

"Bırak beni, öküz herif," diye bar bar bağırıyordu Thomsy.

"Çıkardığın zaman bana at o paçavraları," dedi Mary.

Martin onu çırılçıplak soyup sıcak suyun içine attığı sırada Thomsy'nin çığlıkları ta uzaklardan işitiliyordu. Martin, Thomsy'nin üstünden çıkardığı eski elbiseleri götürüp mutfağa attı, sonra sabunu ve fırçayı alıp derisini yüzercesine yıkamaya koyuldu. Mary bu arada eski elbiseleri bir kürekle bahçeye çıkardı ve ateşe verdi. Sonra biraz daha sabunlu su hazırladı, tavan arasına çıktı, Thomsy'nin yatağını meydana getiren bütün o paçavra yığınını aşağı attı ve tavan arasını iyice silip yıkadı. Mary tavan arasında işini bitirip aşağı indiğinde, Thomsy yeni elbisesini giymiş, ortaya çıkmıştı. Sırtında tertemiz bir gömlek ve yeni takım elbisesi vardı.

"Şimdi kendini daha iyi hissetmiyor musun?" diye sordu Mary.

Thomsy soğuktan titriyormuş gibi yapıyor, dişlerini takırdatıyordu.

"Ah, sorma kardeşlik," diye kekeledi, "ölürsem, senin yüzünden öleceğim."

Gövdesindeki bütün kirler çıkınca gerçekten üşümeye başlamış gibi, tir tir titreyerek ateşin başına çöreklendi. Ne var ki, geceyi Mary'nin hazırladığı yeni yatakta geçirdikten sonra, ertesi sabah ona teşekkür etmek mertliğini göstermekten de geri kalmadı.

"Ah, kardeşlik!" diye homurdandı kahvaltı etmek üzere tavan arasından inerken. "Evin yönetimini senin ele alman hiç de fena olmadı hani."

Böylece bütün ev halkı Mary'nin başlattığı bu yeni hayat tarzına alışmış, dokumacı Gleeson'ın Kara Vadi'ye getirdiği uygarlık tohumlarıyla, çekingen bir şekilde de olsa, bir yakınlık kurmaya başlamışlardı. Mary de yeni evini kendi beğenisine uygun

olarak kalıba döktüğü için öyle mutluydu ki, ufukta beliren tehlike aklının ucundan bile geçmiyordu.

Oysa ansızın büyüyen tehlike, kara gölgesini Vadi'nin üzerine geriverdi. Hükümetin halka yardımı reddettiği yolunda bir söylenti duyuldu ve birden, yoksulluk, kasabada kol gezmeye başladı.

ON ALTINCI BÖLÜM

PEDER ROCHE, oturma odasında, yüksek sesle bir Dublin gazetesini okuyordu. Doktor Hynes ve papaz yardımcısı Peder Thomas Geelan, ateşin yanına oturmuş dinliyorlardı. Peder Roche son derece heyecanlanmıştı.

"Bu tehlikenin önüne geçmek üzere İngiltere'den gelecek yardım konusunda hiçbir umut kalmamıştır..." diye okuyordu gazeteden. "Dev mitingler, geçmiş iyiliklere nankörlükle yanıt verilmesi, kiraların kaldırılması için imza toplamalar ve O'Connell'in çalışmaları, buradaki iyiliksever kimseleri İrlanda'ya yardım için çaba harcamaktan soğutacaktır."

Peder Roche elindeki gazeteyi katladı, öfkeyle gözlüğünü çıkardı ve kendisini dinleyenlere doğru salladı. Tombul ve yuvarlak yüzü öfkeden kıpkırmızı kesilmişti. Öne eğildiğinde, çıplak tepesine vuran ateşin parıltısı başını fildişi gibi aydınlattı.

"İşte, Sir Robert Peel kendi kabinesine böyle söylüyor," diye bağırdı. "İnsanlık tarihinin en büyük şarlatanı bu adam. Düşünün hele! Sadakaymış! Siz böyle bir şey duydunuz mu, ömrünüzde?"

"İngiltere her yıl bizden yalnız kira olarak beş milyon sterlin alıyor. Bu sadece kiralardan aldığı, tahıldan her yıl üç milyon alıyor. Bir milyon baş da davar, koyun ve domuz. Şimdi, ona bütün bu zenginlikleri sağlayan, yoksul İrlanda halkı tek gıdası olan patatesi kaybettiğinde, kalkıp sadakadan söz açıyor. Adalet istiyoruz. Adalet! Hakkımızı istiyoruz."

"Adalet!" dedi papaz yardımcısı hüzünlü bir sesle. Sonra ellerini ateşe tutarak, "Ellerimizi uzatıp adalet dilenmenin hiçbir faydası yok bence. Yalvarmakla, İngiltere'den adalet koparamayız," diye tamamladı sözlerini.

Kısa bir sessizlikten sonra hafifçe gülerek ekledi:

"*Timeo Danaos et dona ferentes.*"*

Doktor hayretle papaz yardımcısına baktı. Çabucak kavrayamıyordu söylenileni, üstelik Peder Geelan'ın sözlerinden her zaman tedirgin olurdu. Fakat büyük bir ilgi duyuyordu bu adama. Crom'a sağlık memuru olarak geldiğinden beri, bu ağırbaşlı, bilge görünüşlü adamın her geçen gün daha fazla etkisi altında kalıyordu.

Peder Geelan gerçekten de tuhaf bir insandı. Maynooth'da çok parlak bir öğrenci olmuştu, ama sokaktaki adamın gözüyle bakılırsa, göreve atandığından bu yana hayatı hiç de başarılı geçmemişti. Altmışına merdiven dayadığı halde hâlâ bir papaz yardımcısı olmaktan öteye gidememişti, oysa kendisinden daha genç ve daha yeteneksiz kimseler onun üstüydüler bugün. Aslına bakılırsa, kişiliği bir kasaba papazı olmaktan çok, bir keşiş olmaya yatkındı; ama mesleğinde ilerleyemeyişinin gerçek nedeni, dürüstlüğünden ya da dalavere ve yağcılığa gelemeyişinden çok, siyasi görüşleriydi. Peder Geelan, 1798 İsyanı sırasında Wexford ayaklanmalarına önderlik eden cesur papazlara benzerdi. Crom kasabası gibi bir yerde papaz yardımcılığından ileri gidemeyişinin, bilgece sözlerini vurdumduymaz kulaklara fısıldamak zorunda kalışının gerçek nedeni, böyle bir insan oluşuydu, evet.

Tuhaf bir görünüşü vardı. Saçları başının etrafında bir çember şeklinde ağarmış, tepesiyse siyah ve gür kalmıştı. Şekilsiz bir gövdesi vardı ve iri kıyım, şişman bir adam olduğu halde, siyah elbisesi üzerinden düşecek gibi duruyordu. Omuzları, elle-

* "Hediye getirdiklerinde bile düşmanlarına güvenme." Romalı şair Publius Vergilius'un *Aeneis* eserinden alıntı.-*ed.*

ri, ayakları ve başı son derece iriydi. Yüzü, kesin hatlı ve esmerdi. Sinekkaydı tıraş olmasına karşın, yüzünün esmerliğinden sakal bırakmış gibi görünüyordu. İyice içeri çökmüş gözlerinde ağırbaşlı bir hüzün okunuyordu; yurttaşlarının sonsuz acılarını uzun zamandır izlemekte olan derin, düşünceli bir insanın hüznüydü bu.

"Sizce O'Connell ne yapacak?" diye sordu doktor Peder Roche'a.

Papaz yardımcısı bir kere daha alaycı bir şekilde güldü. Peder Roche gözlüğünü taktıktan sonra konuşmaya başladı:

"Kanımca, Genel Vali'ye vekalet etmesinde bir yarar yok artık. Peel dürtüklemedikçe Lord Heytesbury hiçbir şey yapmaz, dürtüklese ne olur, o da ayrı bir mesele. Ne kadar utanç verici! Leinster Dükü, Lord Cloncurry, Vali Arabin, Dan O'Connell, Henry Grattan, John Augustus O'Neill; işte bütün bu parlak isimler kalkmış, Lord Heytesbury gibi bir kukladan yardım dileniyorlar."

Gazeteyi elinde düzeltti ve okumaya başladı: "Belediye Başkanı, görevlendirilen komite tarafından hazırlanan, hükümet gerekli tedbirleri almadığı takdirde kıtlık ve salgının son derece vahim bir durum alabileceğini açıklayan kararları Sayın Vali'ye okudu; bu tedbirler, halkı ülkenin yararına birtakım işlerde çalıştırmak, limanları tahıl ihracatına kapatmak, ülkenin çeşitli yörelerinde devlet siloları kurmak, tahılı halka makul bir fiyatla satmak ve son olarak da tahılın içki yapımında kullanılmasını yasaklamak şeklindedir."

Peder Roche soluk almak üzere duraladığında doktor söze karıştı:

"Çok uygun öneriler, doğrusu."

"Bence, uygun olmaları, neslimizi yok etmek isteyen hükümetçe reddedilmelerinin başlıca nedeni olabilir," dedi papaz yardımcısı.

Kasaba papazı Peder Roche okumaya devam etti:

"Sayın Vali de buna, 'Patates üretiminin durumu hükümetin kaygısını gittikçe artırmaktadır. İrlanda'daki bilim adamlarıyla bu sorunu görüşmek, hastalığın niteliğini araştırmak ve eğer mümkünse, ilerlemesini önlemek üzere İngiltere'den bilim adamları gönderilmiştir. Araştırmaları henüz bitmemiş olmakla birlikte, daha şimdiden iki rapor hazırlamışlar ve bu raporlar kamuoyuna açıklanmıştır,' diye cevap vermiştir."

Peder Geelan öfkeli öfkeli gülerek, "Biz ekmek mi istedik, rapor mu yahu?" dedi.

"Hükümet," diye okumaya devam etti Peder Roche, "patates hastalığının durumunu ve hasadın gelişmesini izlemekle görevli yetkili makamlardan ve müfettişlerden sürekli raporlar almaktadır. Bu raporlar her gün değişmekte ve birbiriyle çelişmektedir. Dolayısıyla hastalık hakkında bütünüyle kesin bir kanıya varmak mümkün değildir. Gene de, başarısızlığın bazı yerlerde sadece kısmi olduğunu sanmaktayız. Şimdilik fazla darda sayılmayız. Önerilerinizi kabineye götüreceğim, fakat bunların büyük bir kısmı ancak kanunlaştıktan sonra uygulamaya konulabilir ve kanun olarak çıkarılmaları için de iyice mihenge vurulmaları gerekir. Sorumlu makamlara danışmadan hiçbir karar alınamaz."

Kasaba papazı gözlüğünün üzerinden dinleyicilerine bakarak, "Sorumlu makamların neler dediğini işittiniz, değil mi? Şimdi bir de şunu dinleyin. Bu iyice arapsaçına döndürüyor işleri. Dinleyin bakın şu makaleyi," dedi ve gene gazeteden okumaya başladı:

"İşte, İrlanda'nın parlamento üyeleri adına, halkın açlıktan ölmemesi için yiyecek maddelerinin muhafaza edilmesini isteyen önergeye İngiliz genel valisinin açıktan açığa olmasa da dolaylı bir şekilde verdiği cevap: Açlıktan ölsünler!"

Papaz yardımcısı yerinden kalktı, gerindi, sonra, "Fakat Peder John, herhalde başka türlü olmasını beklemiyordunuz," dedi.

Kasaba papazı gazeteyi masanın üstüne attı, sonra, elleri arkasında, odayı adımlamaya koyuldu.

"Ne beklediğimi bilmiyorum," dedi. "Birkaç günden beri yoksul insanların kasabada toplaşmaya başladıklarını gördüğümden bu yana gözümü kırpmadım. Ben ne yapabilirim? Zavallıların haykırışı yüreğime bir bıçak gibi saplanıyor. Bana gelip akıl danışıyorlar, ama onlara ne cevap vereceğimi bilemiyorum."

"Artık çok geç," diye homurdandı Peder Geelan. "Tahılımız, domuzlarımız, yulafımız hep gitti artık. Ama panayır günü yapılacak ve söylenecek tek bir şey vardı. Kendi etlerini ve kendi tahıllarını kendi midelerine indirmeleri."

Peder Roche ansızın Peder Geelan'a döndü ve kızgın bir sesle, "Ne diyorsun sen, Tom? Aklını mı kaçırdın?" dedi.

Peder Geelan omuzlarını silkerek, "Yoo, hayır," dedi sessizce, "aklımı kaçırmış falan değilim, Peder John. Olsa olsa halkın önderleri kaçırmıştır akıllarını; yiyecek maddelerini önce ihraç ediyorlar, sonra da bir kısmını geri alabilmek için yalvarıp yakarıyorlar. Daha gülünç bir şey olamaz! İngiltere'de yeterince yiyecek bulunmadığından, İrlanda bir silo ve mezbaha olarak kullanılıyor. Amma da iş be!"

"Zırvalıyorsun," dedi Peder Roche. "Eğer kiralar geri bırakılsaydı, hükümet de kendi tedbirlerini alacaktı, o zaman işler daha da beter karışacaktı."

"Karışsın, n'olur yani?" diye karşılık verdi papaz yardımcısı.

"Biz biliriz bu lafları," dedi kasaba papazı iyice öfkelenerek. "Gene 98'deki gibi olsun istiyorsun, değil mi?"

"Yok canım," dedi Peder Geelan hafifçe gülümseyerek.

Doktor, iki papazın tartışmasını heyecanla dinliyordu. Garipti belki, ama yaklaşan tehlike karşısında kendini sorumlu hissediyordu. Çocukluğundan bu yana, iki zıt duygu arasında gidip gelmekteydi tabiatı. Bir yandan, kendi kanını taşıyan insanlara karşı konulmaz bir yakınlık duyuyordu; öte yandansa, eski yoksulluk günlerini, çektikleri acıları hatırlayarak, onlara karşı belli belirsiz bir düşmanlık hissediyordu. Sonra, annesiyle babasının hırslı oluşları yüzünden bir "beyefendi" olarak yetiştirilmişti.

Küçücük bir çocukken bile bırakmamışlardı yoksul kasaba çocuklarıyla oynasın. Arkadaşlık etmesine izin verildiği eşraf ve küçük memur çocukları da onu bir köylü olarak gördükleri için yanına yanaşmıyorlardı. Tatil günleri Clogher'daki okulundan eve döndüğünde bir başına kalıyordu. O sıralarda hüküm süren züppeliği ya da toplumdaki durumlarını düzeltme çabası içinde bulunan Katoliklerin çocuklarının ezikliklerinden gelen davranışlarını bugün tahmin etmek bile bir hayli güçtür. Dublin'deki tıp öğrenimini bitirdiğinde, İrlandalıları hor görmeye başlamış, onlardan tiksinir olmuştu; düşünceleriyle, davranışlarıyla, diliyle, bağlılıklarıyla onlardan farklı bir insan olması gerektiğine inanıyordu artık.

Ne var ki, Crom'da dispanser hekimi olarak görev aldıktan hemen sonra vicdanı onu rahatsız etmeye başlamıştı. Kanın çağrısı, Dublin'de kafasına sokulan zırvalara ağır basıyordu. Kara Vadi'ye gidişi ve Mary Kilmartin'le karşılaşması içinde bir utanç duygusu uyandırmıştı. Bir kraliçe ağırbaşlılığı taşıyan o güzel yaratık, düşüncelerinin saçmalığını ve boşluğunu gözleri önüne serivermişti. O günden beri, halkın içinde bulunduğu durum onu ürkütüyor, hatta babasını halkın sırtından geçinmeye çalışan bir hırsız olarak görüyordu. İşte bu yüzden, yaklaşan tehlike karşısında bir bakıma sorumlu hissediyordu kendisini.

"Peki, hiçbir şey yapamaz mıyız?" dedi Peder Roche'a. "Bir araya gelip imza falan toplasak ha, ne dersiniz?"

Peder Geelan bu soruya karşılık, ceplerini dışa çevirerek anlamlı bir şekilde gülümsedi. Doktorsa başını salladı onayladığını belirtmek üzere.

"Biliyorum," dedi, "ama Bay Coburn bir komite topluyor ve..."

"Milleti dininden çevirmek için," diye haykırdı Peder Roche. "Niyeti bu, evet. Halkı dininden çevirmek amacıyla bir fon kurulması için arkadaşlarından yardım istiyor. Protestan olurlarsa onlara çorba verecekmiş, çocuklarını evlere yerleştirecekmiş; kutsal inançlarından koparmaya çalışıyor halkı."

"Haberim var," dedi doktor, "fakat hiçbir şey yapamamak da korkunç bir şey."

O sırada, kasaba papazının hizmetçisi ihtiyar Julia Mullins, koltuğunun altında bir peçete, odadan içeri girdi.

"Yemeğiniz hazır, Peder John," dedi.

"Peki geliyorum, Julia," dedi Peder Roche, "ama halk sokakta aç dolaşırken yemek yemeye utanıyorum doğrusu."

"Haydi canım," dedi Julia yemek masasına doğru ilerlerken. "Saçma sapan konuşmayın."

Peder Geelan ile doktor gitmek üzere ayağa kalktılar. Peder Roche, "Umudumuzu kaybetmemeliyiz. Hükümetin tedbir alması için çalışılmalıdır," diyerek onları kapıya kadar geçirdi.

Dışarıda hava iyiden iyiye kararmıştı. Doktor, elle tutulur bir fikir veremediği için Peder Roche'a biraz sinirlenmişti.

"Yapabileceğim bir şey olursa, Peder John," dedi, "beni mutlaka çağırın."

"Sağ ol, Joe," dedi Peder Roche. "Tanrı seni korusun."

İki adam caddeye çıkıp yürümeye koyuldular. Yollarını ancak el yordamıyla bulabiliyor, papaz yardımcısının elinde tuttuğu küçük fenerin ışığında güçlükle ilerleyebiliyorlardı. Kasaba papazının oturduğu uzun, saz damlı, tek katlı ev, kasabanın batı yakasında, eski manastırın yıkıntılarıyla mezarlığın bitişiğindeydi. Peder Geelan ise kilisenin yanındaki bir kulübede yatıp kalkıyordu.

"Sizce ne olacak, Peder Tom?" diye sordu doktor, yürürlerken.

Papaz yardımcısı doktorun kolunu yakaladı, yolun ortasında duruverdi.

"Düşünmeye bile çekiniyorum," dedi hüzünlü bir sesle.

Doktorun kolunu tutan eli titriyordu.

"Kim bilir, biz ikimiz bütün olan bitenin hikâyesini anlatacak kadar yaşamayacağız belki," diye devam etti sözüne. "Belki de öyle bir şey olacak ki, İrlandalılar, tıpkı Yahudiler gibi gezgin bir millet olacak yeryüzünde. Gece rüyamda bir sürü şey görü-

yorum. Ama hemen ardından bir diriliş, bir yurda dönüş geliyor. Unutma bunu, evlat. Çevrene iyi bak. Rüzgârın sesine kulak ver."

Doktor, dağlardan gelip kasaba sokakları boyunca esen uğultulu, güçlü rüzgâra kulak verdi.

"İrlanda toprağını öz anan gibi sevmesini öğren," diye fısıldadı Peder Geelan. "O zaman seninle konuşacak, sana bütün bahtsızlıklardan daha derin ve daha güzel şeyler anlatacaktır. Ben oturup rüzgârı dinliyor, düş kuruyorum sonra. Haydi, yürü gidelim."

Doktor, hızlı hızlı soluyuşu duyulan papaz yardımcısının yanında yürürken, tuhaf bir şekilde yüceldiğini hissetti. Sonra ansızın karanlığın içinden acılı bir ses işittiler:

"Tanrı aşkına açlıktan ölen bir anayla çocuğuna yardım edin."

Peder Geelan elindeki feneri sese tuttu. Fenerin loş ışığında, solgun bir kadın yüzü belirdi. Sonra, anasının yırtık şalının arasından küçük bir çocuk yüzü görüldü. Papaz yardımcısı önce alışkanlıkla elini cebine attı, sonra üzgün bir sesle, "Gel benimle, analık. Sana verecek bir tek yemeğim var," dedi.

"Tanrı sizi korusun," dedi kadın. "Lokmanızı ağzınızdan almak istemezdim, ama bu gece sağlık yurduna gitmek zorundayım, Clogher'a kadar daha on mil yol yürüyeceğim. Üstelik başımızı sokacak bir delik de bulamadık."

Doktor, kadına birkaç kuruş para verdi, sonra papaz yardımcısına iyi geceler dileyip, ileride ışıkları görünen otele doğru hızlı hızlı yürümeye koyuldu. Gövdesini tepeden tırnağa bir ürperti sarmıştı.

Otelin önünde küçük bir araba duruyordu, iyice yaklaştığında bir ses onu karşıladı:

"Hemen benimle gelin, efendim. Bay Chadwick gırtlağını kesti."

Bay Chadwick'in seyisi Reilly'ydi gelen. Doktor birkaç soru sorduktan sonra çantasını almak üzere içeri koştu.

ON YEDİNCİ BÖLÜM

AZ SONRA çantayla koşup geldi, küçük arabaya atladı. Reilly atı kamçılayarak dörtnala kaldırdı.

"İçkiden gene," diye bağırdı o çın çın öten, tiz sesiyle. "Kiraları topladıktan sonra aldı başını gitti bir yerlere, sonra içkiden komaya girmek üzere, üstü başı perişan bir halde geri döndü. Bugün Bay Broderick gelmişti, oturdular kâğıt oynamaya başladılar. Sizin anlayacağınız, Bay Chadwick oyunu kaybetmiş. Sonra birden gırtlağını kestiği haberini aldık. Benzetmek gibi olmasın, boğazlanmış domuz yavrusu gibi kan boşanıyordu gırtlağından. Deeh!"

At kayıtsızca dörtnala kalkmış koşturuyor, araba eğri büğrü yolun üzerinde hoplayıp zıplayarak, alçaktaki dalları kırıp geçerek ilerliyordu.

"Deriyi iki yana iyice gerdim," diye haykırdı Reilly, "sonra bir bezle bağlayıp sımsıkı düğümledik, kesiğin çevresine havlular yerleştirdik. Ben evden çıkarken kan artık durmak üzereydi, birkaç damla bir şey geliyordu sadece. Kalıbımı basarım, yaşıyordur daha."

Evin kapısının önünde öyle bir durdular ki, arabanın tekerleği az daha merdivenlere tosluyordu. Doktor hemen sahanlığa daldığında sarsak görünüşlü, ak saçlı bir kadınla karşılaştı.

"Acele edin, efendim," dedi ellerini telaşla ovuştururken. "Yeniden kan fışkırmaya başladı. Ölüm korkusuna kapıldı, bir türlü susturamıyoruz. Böyle buyurun, efendim."

Doktor ile Reilly kadının arkasından Chadwick'in odasına çıktılar. İçeri girdikleri zaman, Ellie Gleeson ve iki kadını harp meydanına dönmüş yatağın üzerinde Chadwick'le boğuşurken buldular. Chadwick'in havluların arasından görülen yüzünde kan vardı; havlular, beceriksiz bir celladın ilmiği gibi duruyordu boynunda. Çarşafın ve kadınların üzeri de baştan başa kanla kaplıydı. Chadwick, onu öldürmeye çalıştıklarını sanıyordu,

doktoru karşısında görünce bağırıp çağırmaya, yardım istemeye başladı.

"Kurtar beni bunların elinden," diye haykırdı.

Doktor daha ilk bakışta yaranın hiç de korkulur bir yanı olmadığını anlamıştı. Chadwick bıçağı telaşla gırtlağı üzerinde sürmüş, çenesinin altını kaplayan kalın et tabakasında uzun bir yara açmıştı. Bıçak ne atardamarlara değmişti ne de nefes borusuna. Fakat kanama epeyce fazlaydı.

"Aklını başına topla," dedi doktor. "Çok hafif bir yara bu. Hemen geçer, bir şeyin kalmaz."

Şimdi bir çocuk gibi ağlıyor, avaz avaz haykırıyordu Chadwick; gözleri yerlerinden oynamış, fıldır fıldır dönüyordu, gövdesi tepeden tırnağa titriyordu. Doktor hemen çalışmaya koyuldu. Kadınların da yardımıyla yarayı çabucak temizleyip bandajladı. Chadwick, yara temizlenirken umulmadık bir cesaret gösterdi; sanki hiçbir fiziki acı duymuyordu da, kafasını kurcalayan bir şeyden müthiş korkuyordu.

Doktor işini bitirdiğinde bir adım geri çekilerek, "Tamam işte. Sapasağlamsın, bir şeyin yok artık," dedi.

Chadwick, zaman zaman titremeler geçirerek, bitkin bir halde sırtüstü uzandı. Gözlerini kapadı ve doktor henüz ellerini yıkamadan huzursuz bir uykuya daldı.

"Ona çok iyi göz kulak olmalısınız," dedi doktor kadınlara. "Kim görevli burada?"

Sarsak görünüşlü, ak saçlı kadın, Mary Halloran, parmağıyla Ellie Gleeson'ı göstererek düşmanca bir sesle, "Bay Chadwick'e o bakar, efendim," dedi.

Doktor, Ellie'nin, kız kardeşine olan ve heyecanlandığı zaman bir kat daha vurgulanan benzerliğini bir anda fark etti ve hayretten donakaldı. Aslında, şu anda Ellie tam bir meczuba benziyordu. Sağ yanağında bir kan lekesi kalmıştı. Alt dudağı titriyordu. Burun delikleri koşmaktan nefes nefese kalmışçasına açılıp kapanıyordu.

"Hasta mısın?" diye sordu doktor.

Başını hayır anlamında sallayarak, "Sizinle biraz dışarıda konuşabilir miyim?" dedi Ellie.

Doktor Ellie'nin arkasından dışarı çıktı. Ellie onu bitişikteki kendi yatak odasına götürdü ve kapıyı kapattı. İçerisi zifiri karanlıktı. Ellie heyecanla doktorun ceketine yapıştı, sonra birden konuşmaya başladı.

"Bundan kimseye söz açmazsanız," dedi, "size gerçekten minnettar kalacağım efendim. Babamın kulağına gidecek olursa, ortalık karışır, ben de buradan ayrılmak zorunda kalırım. Oysa gitmek istemiyorum. Chadwick'e bakacak bir ben varım burada. Ötekiler, kendisini mahvetse de aldırmıyorlar, kıllarını bile kıpırdatmıyorlar. Onu içki bu hale getiriyor. Tanrı aşkına, bunun bir kaza olduğunu söyleyin, olur mu efendim?"

"Anlamıyorum," dedi doktor hayretle. "Buranın ışığı yok mu?"

Daha da heyecanlanan ve sert memeleri doktorun göğsüne değecek kadar sokulan Ellie, "Hayır, hayır! Hiçbir şey söylemeyeceğinize dair söz verin bana," dedi.

"Ne demek istediğini anlamıyorum," dedi doktor. "Niçin söylemeyeyim? Bir şey mi oldu ki?"

"Söz veriyor musunuz?" diye diretti Ellie.

"Sahi, siz de kimsiniz?"

"Ben Barney Gleeson'ın kızı Ellie'yim."

"Yaa! Demek doğru tahmin etmişim. Peki, anlat bakalım olanları."

"Uzun hikâye," dedi Ellie hafifçe geri çekilip ellerini göğsünde kavuşturarak. "Bu sabah Bay Broderick geldi, kâğıt oynamaya başladılar. Bütün bir gün kâğıt oynayıp içki içtiler. Bay Broderick gittiğinde Bay Chadwick bana, 'Haydut herif, beni soydu soğana çevirdi,' dedi. Ben onun yalancısıyım, aynen böyle söyledi. Aslında, Albay Bodkin'den satın aldığı atı Bay Broderick'e kaptırdığı için kuduruyordu. Ben de biraz uzanıp dinlenmesini söyledim. Günlerdir yorgunluktan bitip tükenmişti. Botlarıyla ceketini çı-

kardım. Karyolanın kenarına ilişmiş, sessizce ağlayarak babasından söz ediyordu; onu yatıştırdığımı, sakinleştirdiğimi sandım. Böyle olduğu zamanlar, hep babasından söz açar, efendim, babasının adına nasıl leke sürdüğünü anlatır. Böyle söyler, evet. 'Şunu iyice bir yatıştırıp rahatlatayım,' dedim kendi kendime ve pantolonunu çıkarmaya yeltendim, ama o birden bana dönerek, 'Defol git karşımdan! Orospu seni!' diye bağırıverdi. O an tepem attı, altta kalmamak için karşılık verdim. 'Canın cehenneme!' dedim. Aman tanrım! Önce kükreyerek üstüme yürüdü, sonra orada yerde duran bıçak çantasına koştu. Bıçağı kaptığı gibi üzerime geldi. Korkudan donup kalmışım, artık bu defa sonum geldi diye düşünüyordum. Bilmezsiniz, nasıl kudurur kafayı çektiği zaman. Sonra ansızın kahkahalar atmaya başladı. 'Al şunu,' dedi bıçağı uzatarak. 'Al da bitir işimi. Beş para etmezin biriyim ben.' Bense böyle konuşmaması için kendisine yalvarmaya koyuldum. Fakat o gene, 'Yoksa benim sözümden şüphe mi ediyorsun?' diye haykırıyordu. İşte o sırada bıçağı sürüverdi boynuna, birden her bir yana kan fışkırdı."

"Vay canına!" diye bağırdı doktor. "Peki, niçin burada kalmak istiyorsun? Bu herif resmen kaçık. Onu rapor edip bildirmek zorundayım."

"Rica ederim, yalvarırım, yapmayın. Doğru değil söylediğiniz. Deli falan değil o. Hep içkiden bu hale geliyor. Hiç olmazsa sabaha kadar bekleyin, bir konuşun kendisiyle. O zaman göreceksiniz. Bu iş bir yayılacak olursa, buradan gitmek zorunda kalacağım."

"Peki ama niçin burada kalmak istiyorsun?" dedi doktor; artık iyiden iyiye Ellie'ye kızmaya başlıyordu.

"Canım öyle istiyor da ondan," diye karşılık verdi Ellie umursamaz bir tavırla.

"Bir türlü karar veremiyorum," dedi doktor.

Ellie kollarını doktorun boynuna dolayarak ve gövdesini gövdesine yapıştırarak, "Gitmeden önce, kimseye söylemeyeceğinize dair söz verin bana," diye bağırdı yeniden. "Bana söz verin."

Doktor birden iç bayıltıcı nefis bir kokuya yenik düştüğünü hissetti.

"Pekâlâ, söz veriyorum," dedi boğuk bir sesle.

Şimdi kızdan daha çok o titremekteydi.

"Çok teşekkür ederim, efendim," dedi Ellie mutlu bir sesle. "Tanrı sizi korusun."

Sonra kapıyı açtı, birlikte Chadwick'in odasına döndüler. Reilly ile öbür kadınlar kafa kafaya vermiş fısıldaşıyorlardı. Chadwick hâlâ kütük gibi uyuyordu. Doktor, hastaya karşı nasıl davranmaları gerektiğine dair uyarıda bulundu, sonra ardından gelen Reilly'ye parmağıyla işaret etti.

Aşağı inerlerken, "Neyse, bir şey olmadı," diye fısıldadı Reilly sevinçle. "Mary Halloran'ın dediğine bakılırsa, atı kaybettiği için yapmış bu işi. Ama boyundan büyük işlere kalkışmamalıydı doğrusu. Bay Broderick sarhoş edilip uyutulacak adamlardan değil. Ah şu içki yok mu, insanın baş düşmanı."

Otele gitmek üzere yola çıktıklarında sağanak yağmur yağıyordu. Evden epeyce uzaklaştıklarında, Reilly oturduğu yerden arkaya eğilerek fısıldadı:

"Bütün bunlar o talihsiz kızın yüzünden. Ellie eve geldiğinden beri Bay Chadwick zıvanadan çıktı sanki. Eskiden hiç böyle değildi. Yok, hayır! İstediklerini desinler, Bay Chadwick bize karşı daima tam bir beyefendi gibi davranmıştır. Sizin yerinizde olsaydım, o kızın tek bir sözüne inanmazdım, efendim."

"Ne demek istiyorsun?" diye sordu doktor.

"Onu avcunun içine almış oynatıyor," diye fısıldadı Reilly bir dedikoducunun güven verici edasıyla. "Ellie bu eve gelmeden, bunca yıldır Bay Chadwick'in tek bir kadına baktığını görmemiştim. Yalnızca içerdi. Ama içmek ne kelime! Fakat Ellie geldi geleli, Bay Chadwick hem kendisinin hem de bütün ev halkının başına bela kesildi."

"Öyleyse niçin yanında kalıyorsun?" dedi doktor. "Böyle bir insanın akıl hastanesine yatırılması gerekir."

"Yok hayır, efendim," dedi Reilly. "Sakın böyle bir rapor yazmayın. Her şey o kızın başının altından çıkıyor. Asıl onu buradan uzaklaştırmak gerekir. Yoksa Bay Chadwick zararlı bir insan değildir. Keyfi yerinde oldu mu, ondan tatlı bir kimseye rastlayamazsınız. Ben olsam, onun hakkında deli raporu yazmazdım, efendim; çünkü hem Bay Chadwick yerinden olacak, hem onun yerine daha kötü biri gelecek. Malum ya, gelen gideni aratırmış."

'Gülünç,' diye düşündü doktor kendi kendine. 'Böyle berbat bir sarhoşu nasıl sevebiliyorlar?'

"Sabahleyin sizi almaya gelmemi ister misiniz?" dedi Reilly otele vardıklarında.

"Hayır," dedi doktor. "Ben yürüyerek gelirim. Gece bir şey olursa gel beni uyandır. Haydi, iyi geceler."

Kendini son derece sinirli ve tedirgin hissediyordu. Sahanlıkta karşısına çıkan annesi hemen ıslak elbisesinden yakınmaya başladı.

"Derhal yukarı çık ve elbiseni değiştir," dedi.

"Amaan, üstüme varma," dedi doktor kızgınlıkla, "şeker değilim ya, erimem."

Sahanlığın arkasındaki salona geçti. Burası eskiden ailenin oturma ve yemek odasıydı, şimdi doktorun kullanımına ayrılmıştı, yine de babası parasını ve evraklarını demir bir kasa içinde hâlâ bu odada saklıyordu. Ortasında bir masa bulunan, uzun ve dar bir odaydı. Masanın bir ucuna akşam yemeği hazırlanmıştı. Soba çıtır çıtır yanıyordu. Odanın içi bir hayli sıcaktı. Sobanın önüne oturdu, ellerini ateşe tuttu.

'Neyim var benim?' diye düşündü kendi kendine. 'Niçin öyle durup dururken anneme çattım?'

Başını ellerinin arasına alarak, "Tanrım!" dedi yüksek sesle. "Bu yerde çıldıracağım galiba. Buraya hiç dönmemeliydim."

Gövdesinde hafif bir ürperti dolaştı, sonra ellerini ateşe tuttu yine. Odadan içeri, elinde bir yemek tepsisiyle kız kardeşi girdi. Hiçbir şey söylemeksizin, bakışları yerde, hafifçe sekercesine ve

belinden yukarısını dik tutmaya çalışarak ağır ağır masaya yaklaştı. Altın rengi yumuşak saçları, kısa boyu, ufak tefek ve tombul gövdesiyle ağabeyine son derece benziyordu. Tıpkı ağabeyi gibi onun yüzünde de o ürkek, o acılı ve düşünceli bakış vardı. Üstelik bu ifade onda daha da vurguluydu; küçüklüğünden beri çok yemeye alıştığından tombul suratını asıp arpacı kumrusu gibi düşünmeyi ya da ufacık bir imadan alınmayı huy edinmişti. Bazen yalnız başınayken ve hiçbir sebep yokken acayip bir şekilde güldüğü ya da bir topluluk içinde hiç sesini çıkarmadan suspus oturduğu için, ondan söz açıldığı zaman "aklı başında değil" derlerdi.

"Kim gürültü ediyor mutfakta, Bridget?" diye sordu doktor.

Bridget anlaşılmaz bir şeyler mırıldandı, sonra tepsiyi usulca masanın üzerine bırakıp bir hayalet gibi sessizce dışarı süzüldü. Doktor kız kardeşinin arkasından acı acı baktı, o sırada mutfaktan vahşi bir kahkaha işitildi. Reilly'nin sesini tanıyan doktor bu duruma için için öfkelendi.

'Eve dönüp efendisine bakacağına,' diye aklından geçirdi, 'şimdi bütün gece burada kalacak, eğlenip keyif çatacak. Bu insanlar gerçekten hissiz galiba.'

Hayatının ne kadar sıkıcı olduğunu düşünerek yemeğini yemeye başladı. Kasvetli, çırılçıplak dağlar, hüzün verici vadiler, bataklıklar, kasaba; bütün buralar bu ruh halindeyken içine korku salıyordu. Öz anan gibi sev toprağı! Gerçekten de amma saçmalıktı bütün bunlar! Bütün ömrünün bu sıkıntılı, iç karartıcı kasabada geçeceğini, ömür boyu hiçbir sosyal hayatı olmaksızın dış dünyayla sadece Clogher'dan haftada iki kere gelen posta arabası aracılığıyla iletişim kurarak yaşayacağını düşündükçe içine korku düşüyordu. Ya Clogher neydi ki? İnsanlarının hayattan umdukları şeylerin hayvanlarınkinden pek az farklı olduğu bir yer ne olabilirdi ki? Olsa olsa, Crom'dan daha büyük, fakat daha mutsuz bir yer...

Şimdi onu bir "beyefendi" olarak yetiştiren, gönlünde dindirilmesi mümkün olmayan özlemler yaratan, aydınlığın coşku-

sunu şöyle bir gösterip sonra onu bu kasabanın karanlığına terk eden ailesine lanet ediyordu. Onu okula ve koleje göndermekle ve şimdi de rahat edebilmesi için mutfakta oturmakla büyük özverilerde bulunduklarını sanıyorlardı. Ailenin küçük beyi için özel bir oda! Onlar mutfakta oturup Reilly'nin masallarını dinleyerek eğlenirken, bu odada tek başına oturmasının ona ne yararı vardı? Beyefendi! Ona hâlâ başkasına bağımlı küçük bir oğlan gibi muamele ediyorlardı. Sıradan bir insan gibi gidip bir iki tek atamaz, kızlarla oynaşamazdı.

Ah, o ne sürtünüştü öyle! Çatalı bıçağı bıraktı, gözlerini masaya dikti, Ellie Gleeson aklına düşmüştü. Ellie'nin sert ve diri memelerinin göğsüne değişini, o soluk kesici duyguyu şimdi yeniden hissediyordu. Masadan kalktı, ateşin başına gitti. Artık düşünmüyor, yalnızca titriyordu.

O sırada, elinde bir hesap defteri ve el çantasıyla babası kapıda göründü. Demir kasaya doğru ilerlerken siyah şapkasının altından oğluna bakıyordu.

"Büyük Ev'e gitmişsin, öyle mi?" diye sordu o kişneyen sesiyle. "Seyis Reilly söylüyordu, Bay Chadwick rahatsızlanmış. Nesi varmış? Reilly, düşüp bir tarafını kestiğini söyledi. Neresini kesmiş? Nasıl olmuş bu iş, anlatsana?"

Yaşlı adam bütün bu soruları ardı ardına sıralarken hiçbir karşılık beklemiyordu sanki. Doktor zahmet edip de cevap vermeye yanaşmadı. Babasıyla arasındaki ilişki oldukça tuhaf bir ilişkiydi. Hem sevmez, nefret eder, hem de korkardı babasından. Aslına bakılırsa, yaşlı adam herkesin nefret ettiği bir insandı, ama "nüfuzlu" olduğu için ondan korkulurdu. Böyle derdi herkes, evet. Doktorun babasına karşı tutumu, herkese karşı nasılsa öyleydi. Aralarında kişisel hiçbir şey yoktu. John Hynes başkalarıyla kişisel ilişkiler kurmaya hiçbir zaman zahmet etmemişti. Buna ne zaman bulabilmiş ne de içinde böyle bir istek duymuştu. Bütün düşündüğü güçlü olabilmek ve çocukluğunda kendisini yiyip bitiren o hakaretlerin, küfürlerin "acısını çıkarabilmekti"

Sözgelişi, oğlunun doktor olması, bu "acısını çıkarma" işleminin bir parçasıydı.

"Heh heh!" diye kıkırdadı kasanın önüne bir iskemle çekip otururken. "Chadwick için çok kötü oldu bu! Bana da o kadar borcu var."

Doktor, el çantasını sakat eline aktararak, öbür eliyle cebinden anahtarı çıkarmaya çalışan yaşlı adama öfkeli bir bakış fırlattı:

'Hiç sesimi çıkarmazsam,' diye düşündü kendi kendine, 'bana minnettar kalır herhalde. Ben de evin içinde rahat ederim. Hiç değilse kafamı dinleyecek bir yerim olur.'

Sonra gene, sıcak bir bulut gibi Ellie'nin memeleri aklından geçti. Ter kokuyorlardı! Yaşlı adam anahtarı deliğe sokmaya çalışıyor, bir türlü sokamıyordu.

"Bana seksen sterlinden fazla borcu var," diye kişnedi. "Bunun bir kuruşunu bile alacağımı sanmıyorum. Zaman değişti artık, nerede o eski günler! Eşrafta dürüstlük aramayacaksın bundan sonra."

Kasanın kapısı hızla açılıverdi. Yaşlı adam çantayı açtı, sağlam elini daldırdı çantaya. Kasaya doldururken paraları tutkuyla sayıyordu. Sonra hesap defterini de kasaya koydu ve kapısını yeniden kilitledi. Büyük anahtarı parmağında çevirerek yerinden doğruldu, bakışlarını oğluna kaydırdı.

"Peder Roche niçin konuşmuş genel valiyle?" diye sordu. "Halka iş verecekler mi acaba? Yoksa bir anlaşmaya varamadılar mı dersin? Bence varamamışlardır. Hükümet de halk da birbirine benziyor. Niye gitmezler şu sağlık yurduna, bilmem ki? Ben ve benim gibiler çuval dolusu para vermiyorlar mı sağlık yurduna? Ama oraya gideceklerine, bana gelip dileniyorlar. Hıh! Dürüstlük diye bir şey kalmadı yeryüzünde."

Doktor sesini çıkarmadı. Yaşlı adam para çantasını ceketinin cebine koydu, sakat elini çanta taşıyormuşçasına göğsüne yakın tutarak ve hafifçe sekerek kapıya ilerledi.

"Bay Chadwick!" diye homurdandı dişlerinin arasından. "Ben de tam adamına çattım! Zor alırım paraları..."

Gitmişti. Doktor yeniden başını elleri arasına aldı ve öfkeyle babasını düşünmeye koyuldu. Sevecenlik çağrıştıran hiçbir şey gelmiyordu aklına; yalnızca o ürküntü verici, tedirgin bakış, yalnızca o para hakkında bitmez tükenmez homurdanmalar, "bu evin aşırı masarifi"ne ilişkin o bitmez tükenmez söylenmeler.

O sırada içeri giren Bridget sessizce yaklaştı, masayı temizledi. Doktor *Aughrim Savaşı* adlı eski bir hikâye kitabını okumaya çalışıyordu. Fakat birkaç dakika geçmeden kitabı bir yana fırlattı, ayağa kalktı. Ansızın yumruklarını havaya kaldırarak bağırıverdi:

"Yeter artık. Bundan sonra dilediğim gibi yaşayacağım."

Sonra doğruca yatağa attı kendini, ama bir türlü gözüne uyku girmiyordu, gözlerini kapayacak olsa, Ellie'nin memeleri o saat saldırıya geçiyordu. En sonunda bitkin düşüp uykuya dalmıştı ki, birden korkuyla uyanıverdi. Sonra odanın karanlığında öyle yatarak, Dublin'de geçirdiği bir geceyi, arkadaşlarıyla birlikte meyhaneler ve orospularla dolu bir sokakta nasıl eğlendiklerini düşünmeye koyuldu. Sokağa daldıklarında, arkadaşları kendisiyle alay ediyorlar, yüz kızartıcı şakalar yapıyorlardı. Onların bu haline dayanamamış, onlardan ayrılarak sokağı tek başına dolaşmıştı. Ama yanına sokulan orospulara hiç yüz vermediği, meyhanelerin açık kapılarından şöyle bir bakmakla yetindiği halde, o zaman da her bir yanını şimdi yatakta gövdesini saran sarhoşluk kaplamıştı ve arkadaşlarının yanına gururla dönmüştü. Uykusunda bu sarhoşluğa başkaldırmasına karşın, uyanıkken tam anlamıyla boyun eğiyordu. Bütün bu düşünceler arasında, öyle yatıyor, eline bir fırsat geçer geçmez kendisini tedirgin eden bütün bu şeylerden kurtulmayı hayal ediyordu.

Sabah uyandığında kendini bir hayli hafiflemiş hissetti, büyüleyici bir serüvene atılabilirdi şimdi. Kahvaltısını bitirir bitirmez, Crom Konağı'na gitmek üzere yola çıktı. Ortalık pırıl

pırıldı, güneşliydi. Daha şimdiden ana yolda yardım bulmak umuduyla köylerden kopup gelen insan toplulukları vardı. Evlerindeyken, kasabayı güzel bir sığınak ve bereketli bir yer olarak düşlemişlerdi. Oysa kasabaya vardıklarında, ortalıkta çaresiz bir halde kalmışlar; tek buldukları, kış güneşinin aldatıcı sıcaklığı olmuştu.

Son birkaç gündür, bu aç ve umutsuz insan manzarası doktoru rahatsız ediyordu; onlara yardım edemediği için son derece utanıyordu. Oysa bu sabah hiç aldırmadı çevresine. Geceleyin aklındakilere boyun eğdikten sonra, yoksulların kaderiyle ilgilenmez olmuştu.

Crom Konağı önünde belirdiğinde kalbi hızlı hızlı atmaya başladı. Uşaklardan biri bir bahçıvan tırmığıyla bahçeyi düzenliyordu. Doktoru görünce, tırmığına yaslanarak acayip acayip bakmaya başladı. Doktor, bu adam onu meyhaneler ve orospularla dolu bir sokağa girerken görmüşçesine, kıpkırmızı kesildi.

"Bay Chadwick bugün biraz daha iyi, efendim," dedi adam tırmığın sapıyla şapkasını geri iterek.

Doktor sahanlığa girdi. Önce kararsızlık içinde duraksadı. Ortalıkta kimseler yoktu. Sonra birden bir titremeye tutuldu, içinde kaçıp gitme isteği uyandı. Ürkek bakışlarla çevresine bir göz attı, sonra hızlı hızlı istavroz çıkardı.

ON SEKİZİNCİ BÖLÜM

PANAYIRI İZLEYEN yağmurlu günlerden birinde, bir komşu kadın, çocuklarından biri tavuklarına taş attığı için Kitty Hernon'a bağırıp çağırmaya başladı. Bayan Hernon da karşılık verince, iş ağız dalaşına döndü ve iki kadın bahçelerini ayıran çitin üzerinden birbirlerine bağırmaya, ağızlarına geleni söylemeye başladılar.

"Bazı insanlar yüksek ve soylu sanırlar kendilerini," dedi komşu kadın ağız dalaşının kötüye gittiğini sezinleyince, "ama gel gör ki, dilenmekten de utanmazlar."

Panayır günü kira ofisinin önünde Mary Kilmartin'in söylediği sözleri hatırlayan Bayan Hernon utanç ve öfkeden deliye döndü. Gözlerine yaşlar doldu, içeri girdi, çıplak toprağa oturdu, yüzünü elleriyle örterek acı acı ağlamaya koyuldu. O sırada, dışarıda olan Patch gelip de olan biteni işitince kapının önüne çıkarak komşu kadının kocasına meydan okudu. Yağmura aldırmaksızın, bahçenin ortasında gömleğini çıkardı, eline bir taş alarak komşusuna sövüp saymaya başladı. Komşuları Halloran yumuşak başlı bir adamdı. Dışarı çıkarak Hernon'ı yatıştırmaya çalıştı.

"Kadınların ağız dalaşına katılan," dedi, "bir ahmaktan başka bir şey değildir."

Bunun üzerine, elindeki taşı savuruverdi Hernon. Taşı göğsüne yiyen Halloran boş bir hırıltı çıkararak yere yığıldı. Hernon ise, cinayet işlediği sanısına kapılarak, dağlara kaçtı. Komşular geldiler, Halloran'ı içeri taşıdılar ve sonunda Halloran'ın yalnızca nefessiz kaldığı anlaşıldı. Ama Hernon, olan bitenden habersiz, kaçtı durdu dağlarda.

Vadi'nin ağzındaki evler dağınık değil, tersine iç içeydiler; on tanesi bir araya gelmiş, neredeyse bir köy meydana getirmişlerdi. Bu köyün bittiği yerde dağ dik bir yamaç halinde yükseliyor, kuzey yönünde yirmi mil kadar uzaklıkta hiç kimse yaşamıyordu. Mayo kentine kadar uzanan bütün bu dağlık yöre ıssız ve bomboştu. Bu yüzden vadinin ağzında oturanlar, yetiştirdikleri koyunları dağ yamaçlarında ortaklaşa otlatırlardı. Kaldı ki, birkaç eşek ve Patch Hernon'ın buzağısı dışında, koyundan başka hayvanları yoktu. Dağların eteklerindeki topraklarında ancak kendilerine yetecek kadar patates yetiştiriyorlardı. Bütün bunlardan dolayı, sefalet içerisinde, yabanıl ve puslu dağlarda koyunlarının ardından koşturup duruyorlardı. Daha önce gördüğümüz üzere de Patch Hernon, uzun bir zamandır çıldırdı çıldıracaktı.

Komşusuna taş atıp onu yere yıktığı için paniğe kapılmış, dağ yolundan yukarı korku içinde kaçarken iyiden iyiye aklını yitirmişti. Yarım mil kadar koştuktan sonra, soluk soluğa, durdu. Şimdi çevresinde yalnızca ıssız bir yabanıllık vardı. Yağmur, karanlık ve fundalıklarla çepeçevre kuşatılmıştı. Ansızın, bu yabanıllığın ortasında, Kem Göz'ü gördü. Gözleri belerdi, dudaklarında köpükler belirdi. Öyle dineliyor, çevresine ürkek bakışlar atıyor ve her bir yanda Göz'ü görüyordu. İlkbaharda ölen ineğini, patates ekinlerinin mahvoluşunu hatırladı, kirasının geri kalanını ödemesi için yalnızca üç ay kaldığını söyleyerek kendisine gözdağı veren Bay Chadwick'in sesini işitti. En sonunda, bir dilencinin kulağına fısıldadıklarını duydu yeniden. Bu son sövgüsüydü Göz'ün. Ulurcasına bir çığlık koparark hızla ileri atıldı.

Dağ yolunda, ani ve düzensiz sıçrayışlarla, bir o yana bir bu yana atılarak, düşmanların kurşunlarından sakınırcasına, soluk soluğa koşuyordu. Göz, yağmur damlaları arasından bakarak, arkasından geliyordu. Bir bakıyordu kayaların arasından gözlüyor kendisini, bir bakıyordu dar ve derin bir ırmak boyundan gizlice izini sürüyor. Yüksek sesle dua etmeye başladı Patch Hernon, ama Tanrı'ya falan değil, dağ şeytanlarına; dua ediyor, yalvarıp yakarıyordu. Yürüdükçe korkusu artıyordu; en sonunda, dağ doruklarının sessizliği üzerine tünemiş oturan Kara Göl'e erişti. Ağzı Kara Göl'e bakan bir mağaraya saklandı; sürekli yağan yağmurun sesi ve soğuktan arada sırada meleyen bir koyun dışında, mağaranın içi tamamıyla sessizdi.

Kem Göz'ün içeriden onu gözetlediğini biliyordu, bu yüzden içerideki zifirî karanlığa bakmaktan sakınarak mağaranın ağzına çöktü. Ama bakmadığı halde biliyordu ki, Kem Göz aşağıdaki gölün karanlık sularına atlamasını istiyordu. Donuk gözlerle gölün sularına bakıyordu. Göl neredeyse yusyuvarlaktı, kayalık bir yamaç halinde yükselen kenarlarıyla yarısına kadar kaynar suyla dolu bir çanağı andırıyordu; sayısız yağmur damlaları Kara Göl'ün yüzeyini kırıştırıyordu. Yağmur damlalarının düşüşü

dışında, tek bir kımıltı, tek bir ses yoktu; sonra ansızın, Hernon yürek parçalayıcı bir çığlık kopardı ve henüz konuşmasını beceremeyen bir bebek gibi anlaşılmaz sözler mırıldanmaya başladı.

Sonra elbiselerini çıkardı, emekleye emekleye ilerledi, sağ elini göle uzatarak istavroz çıkardı. Tam göle atlamak üzereyken, uzaktan uzağa bir ses işitti. Başını çevirip baktığında, ona el sallayarak bağırıp çağıran karısını gördü. Onu intihara sürükleyen çılgınlık bir anda yerini utanca bıraktı. Elbiselerini toparladı, mağaraya sığınarak giyindi. Karısı nefes nefese mağaraya vardığında, bütün bütüne giyinmişti bile.

"N'oldu sana, salak herif?" diye bağırdı karısı. "Keçileri kaçırdın galiba? Mike Halloran'ı öldürdüğünü mü sanıyorsun yoksa? Seni korkak herif seni, arkandan gelmeseydim korkundan Mayo'ya kadar kaçardın herhalde."

"Öldü mü?" diye sordu Hernon.

"Ölmedi canım, bir boku yok," diye cevap verdi karısı. "Haydi yürü, enayi herif, yürü de eve gidelim."

O zaman Hernon gülmeye başladı ve garip bir sesle, "Demek, Kem Göz yanılmış," dedi kendi kendine.

"Sen ne söylüyorsun, be adam?" dedi karısı hayretler içerisinde.

Hernon'sa, yeniden isterik bir kahkaha atarak, "Gözlerimle gördüm, beni izliyordu. Her yerde karşıma çıkıyordu. Kate teyzeye gidip bir kurşun döktüreceğim. Evet evet, bu gece gitmeliyim Kate teyzeye. Haydi, çabuk. Yoksa çok geç kalacağız."

Korkudan ne yapacağını şaşıran karısı istavroz çıkardı, sonra çabuk çabuk eve doğru yola koyuldular. Yolda en büyük çocuklarına rastladılar; çocuk, babasını görür görmez ağlamaya başladı. Babasının gözlerindeki ifade çocuğu fena halde ürkütmüştü, anası saklandığı kayanın arkasından çıkarmak için oğlanı uzun uzun yatıştırmak zorunda kaldı. Olan biteni seyretmek üzere evlerinin önüne çıkmış olan köy halkı, Hernon'ın gözlerini görür görmez, onun Kem Göz'ü görmüş olduğunu hemen anladılar. Çünkü deliliği böyle yorumluyorlardı.

Kitty Hernon kocasını eve götürürken, "Bilge kadını çağırt," diye fısıldıyorlardı kulağına.

Kitty Hernon, bazı komşularının da yardımıyla, kocasını ocağın yanına yerleştirdikten sonra, Vadi'nin bilge kadını Kate Hernon'ı bulmaya gitti. Bu Kate Hernon, Patch'in teyzesi oluyordu, yakınlarda küçük bir kulübede tek başına oturuyordu. Tıbbın büyük bir yetkinliğe eriştiği eski putperestlik zamanlarının bir kalıntısı olan bu türden kadınlara o günlerde pek sık rastlanırdı. Ne ki, bu eski sanat, yüzyıllar boyunca aşınıp yozlaşarak, halk arasında uyduruk bir büyücülük haline gelmişti. Bu ihtiyar kadın da kendi kafasınca otları kaynatarak yaptığı ilaçları halkın gözünde değerli göstermek için birtakım büyüler, tılsımlar yapıyordu. Ama bütün bunlara karşın, bir hayli yetenekliydi, ebelikte üstüne yoktu.

Kate Hernon gece yarısından sonra geldi, gövdesini tepeden tırnağa kaplayan siyah bir şal vardı üzerinde. Uzun boylu ve zayıf, bir hayli yaşlı bir kadındı, ağarmış ve dağınık saçları yüzüne dökülmüştü. Görünüşünde, son demlerinde çöküntüye uğramış bir güzelliğin izleri vardı. Ama konuşmak üzere dudaklarını araladığında, tıpkı ihtiyar bir cadı gibi yüzünü korkunç bir ifade kaplıyordu. Uzun zamandır uyguladığı aldatmaca sanatı, gözlerini devirerek, ağzını çarpıtarak abartmalı bir konuşma tarzı kazandırmıştı ona. Ağzında yalnız birkaç diş kalmıştı.

İşte bu kocamış cadı evden içeri girdiğinde önce bir yere tükürdü, sonra pençeyi andıran ellerini yukarı kaldırarak, "Gönlün rahat olsun dağların ruhu. Kapa gözlerini ve huzura kavuştur hastaları," dedi gırtlaktan gelen bir sesle.

Hernon'ın yaşadığı yer bir kulübenin yarısıydı, öbür yarısındaysa Halloran'lar oturuyordu. Gerçekten de, insan boyunu biraz aşan dar bir duvarla ikiye bölünmüş küçük bir odaydı burası. Bölmenin arka tarafı ailenin yatak odası olarak kullanılıyordu. Ürperti verici sözlerinden korkmasınlar diye, kocamış cadı gelmeden önce bütün çocuklar oraya kapatılmıştı. Ne var ki, bölmenin üzerinden bütün konuşulanlar işitildiği için bu

çaba boşa çıkmıştı. Oturma odası darmadağınıktı; ama çocukların sabahtan akşama kadar didiştikleri, eşyalar, çanak çömlek, tarım aletleri ve tabak çanakla kaplı alçak tavanlı bir oda için bu durum son derece olağandı. Bir kenarda biraz yulaf samanıyla bu yılın ekininin son kalıntısı olan küçük bir patates yığını bile vardı. Yerlerse şaşırtıcı bir görünümdeydi. Çocuklar hemen bütün toprağı baştan başa kazmış, çamurdan pastalar yapmışlardı. Toprağın altındaki taşlar olduğu gibi ortaya çıkmıştı, fitilli lambanın belli belirsiz, kasvetli ışığında kapıdan girip ocağın yanına kadar ilerlemek bile son derece güçleşmişti. Kötü bir duman çıkaran ocaktan da pek az ışık geliyordu. Hernon, ortak bataklıktaki tezek yığınından payını aldığı halde, birlikte tezek kestikleri komşusuyla kavga ettiği için bu yaz hiç tezek toplamamıştı. Bu yüzden yakacak olarak elinde yalnızca kurutulmuş inek dışkısı vardı. Oysa henüz doğru dürüst kurumayan dışkı, ışık vermeksizin belli belirsiz yanıyor, yalnız duman çıkarıyordu.

Hernon teyzesini görünce şiddetle titremeye başladı. Ocağın başına oturmuş, bir heykel kadar kımıltısız, yalnızca gözlerini ve dudaklarını kıpırdatarak öylece duruyordu. Yüzü, bir ölününki kadar beyazdı. Başı, bir patlama karşısında ürken bir adamınki gibi hafifçe aşağı eğikti. İhtiyar kadın, Hernon'a aldırmaksızın ocaktaki ateşle ya da ateşin içinde yalnız kendisinin görebildiği bir ruhla konuşurcasına söze başladı.

Söylediği sözler onu dinleyenlerce ne denli anlaşılmazsa o ölçüde etkiliydiler. Gerçekten de olacakları seyretmeye gelen üç komşu kadın hemen diz çöküp dua etmeye başladılar. Kitty, çocukları susturabilmek için yatak odasının eşiğinde duruyordu.

Ansızın koca cadı çok heyecanlandı ve gırtlağının derinliklerinden gelen hırıltılı sesler çıkarmaya başladı. Sonra, dumanı tüten inek dışkısı ateşinden fırlayıp üzerine atılan görünmeyen bir düşmanla boğuşmaya koyuldu. Bedenini ileri geri büküyor, ağzını aralayarak asılmakta olan bir insanın hırlamalarını çıkarıyordu. Birden çocuklar bağırıp çağırmaya başladı, Kitty onları

susturmak üzere odalarına koştu. Hernon tamamıyla kendinden geçmiş, teyzesinin yaptığı hareketleri ve çıkardığı sesleri yansıtıyordu. Öteki üç kadın kendilerini yüzükoyun yere atmışlardı.

Sonra büyücü kadın, korkunç bir fısıltıyla "Haa" diye bir ses çıkararak görünmeyen düşmanına apansız bir karşı saldırıda bulundu. Büyük şalını yüzüne doladı, sonra müthiş bir çaba harcıyormuşçasına iki yana açıp ileri uzattığı kollarını karşı koyan bir şeyi ezercesine ağır ağır göğsünde birleştirdi. Kısa bir süre sonra zaferle dolu bir "Haa" sesi daha çıkardı ve suspus oldu. Kollarındaki görünmeyen yükü yere bıraktı, ayağıyla üstüne bastı.

"Öldün artık," diye haykırdı, "bir daha hiç dirilmesen iyi edersin."

Sonra etekliğinin cebinden bir deniz kabuğu çıkardı, ocaktan aldığı külleri kabuğun içine döktü ve anlaşılmaz bir şeyler mırıldanarak ağır ağır Patch Hernon'ın başına serpmeye başladı. Küller bittiğinde, deniz kabuğunu çarçabuk cebine soktu ve hiçbir şey söylemeksizin, bir hayalet gibi kapıdan süzüldü, kayboldu. Hernon ayağa fırlayıp gülmeye başladı.

"Gitti," diye fısıldadı soluk soluğa. "Artık göremiyorum. Göz gitti. İyileştim artık."

"Tanrım, şükürler olsun sana," diye fısıldaştı komşu kadınlar.

Kitty odadan çıktı, kocasını kucakladı, yüksek sesle ağlamaya koyuldu. Evi bir sevinç dalgası sarmıştı. Ama ertesi sabah, dağda çırılçıplak kaldığı için üşüten Patch biraz ateşli uyandı. Fakat kadınlar, bunu, Patch'in içindeki kötü ruhun ayrılmasının bir belirtisi saydılar. Patch Hernon, Kate Hernon'ın gönderdiği otlardan yapılmış bir kocakarı ilacını içti, sonra tabanlarına sıcak taşlar koyuldu. Böylece ateş birkaç günde düştü ve bir kere daha ayağa kalkabildi.

Ne var ki, artık Kem Göz'ü görmediği halde, içindeki çılgınlık bütün bütüne çıkmış değildi. Şimdi de ayaklarına bir şeyler olmuştu, durmadan kaşınıyordu ayakları, yerinde duramıyordu. Beyninin içinde bir çekiç vuruluyordu sanki. Sanki

bu çekiç, üç aya kadar borcunu ödemezse toprağından atılacağını hatırlatıyordu. Herkesin onu yıkıma sürüklemek üzere birleştiğini söylüyordu. Neyse ki tetikteydi artık, uyanıklığı elden bırakmayacaktı. Sessizleşti, intikam almak için fırsat kollayacaktı.

Karısı, çocukları ve bütün komşular ondan korkuyor, elden geldiğince yoluna çıkmamaya çalışıyorlardı. Herkesten daha fazla korkan komşu Halloran, köpeğinin dağda yakaladığı bir tavşanı armağan etmeye kalktı, ama Hernon çitin üstünden gerisin geri fırlatıverdi tavşanı.

"Senin yemeğini yemem ben," diye bağırdı. "Fıçımda ringalarım var, dağda koyunlarım var. Çok aç kalırsam, bir buzağımla bir eşeğim bile var. Hiçbir icra memuru bunları elimden alamaz, bilmiş ol."

O günden sonra, Hernon'ın geldiğini görenler, yolun kıyısına çekilip başlarını çevirir oldular. Kilmartin'in evinin önünden geçtiği sırada, yeni bahçede çalışmakta olan Martin'le Thomsy seslerini duyurmak için bağırarak iyi günler dilediler. Ama Patch oralı olmadı. Kafasında Kilmartin'lerin de düşmanlarıyla birlik olduğunu kuruyordu; borcuna karşılık Bay Chadwick'e iki sterlin vererek herkesin gözünde onu dilenci durumuna düşürmemişler miydi? Aynı şekilde, dokumacının kulübesinin önünden geçerken de Mary'nin, "Bazı kimselerin burnu Kafdağında, ama iş dilenmeye geldi mi hiç utanmıyorlar," dediğini hatırlayarak yere tükürdü, kargışlar yağdırarak geçti gitti.

Tam eşeğinin sırtında kasabaya girmek üzereyken, Crom Konağı'nın önünde doktoru gördü. Yoksul adamın yüreği bir an umutla doldu.

'Şükür sana Tanrım,' diye içinden geçirdi, 'kim bilir, belki de Bay Chadwick ölüyordur. Ah, bir ölse, onun yerine gelenden belki bir yardım koparabilirim.'

Doktordan bir şeyler öğrenebilmek umuduyla topuklarıyla eşeğini mahmuzladı. Ama konağın kapısına vardığında doktor

köşeyi dönmüş, gözden kaybolmuştu. Ardından gitmeye korktuğu için geri döndü, kasabaya geldi ve sokaklarda aylak aylak dolaşan dağlılarla konuşmaya, doktorun küçük çantasıyla niçin Crom Konağı'na gittiğini soruşturmaya başladı. Ama kimsenin bir şey bildiği yoktu. Öğleye doğru, doktorun Crom Konağı'ndan çıktığını, otele gelmekte olduğunu gördü. Hemen yanına gitti.

"Tanrı sizi korusun, efendim," dedi, "Büyük Ev'de bir hastalık mı var yoksa?"

Doktor hafifçe sallanarak durdu, Hernon'a baktı. Leş gibi viski kokuyordu. Gözleri kan çanağına dönmüştü. Dudağını büktü, sonra hiçbir şey söylemeden yürüdü gitti. Hernon korkuya kapılmıştı. Eşeğine atlayıp kasabadan ayrıldı. O akşam dağa çıktı, koyunlarından birini yakalayıp boğazlayıverdi. Koyunu eve getirdiğinde, karısı korku içinde niçin böyle yaptığını sordu. Patch Hernon ise vahşi bir sesle, "Yukarıda, Büyük Ev'de, kira günü verdiğim paranın şerefine kadeh kaldırıyorlar. Bay Chadwick bütün kasaba eşrafını birlikte içmeye davet etmiş. Evden çıktığı sırada doktorla karşılaştım, imanına kadar viski içmişti, besbelli! Hoh hoo! Umduklarını bulamayacaklar, ne kadar hayvanımız varsa hepsini yiyeceğiz. İcra memurlarını, aynasızları yolladıklarında, hiçbir şey bulamayacak enayiler!" diye cevap verdi.

O gece ve ertesi gün, küçük dağ koyunuyla iyi bir ziyafet çektiler. Koyunu yiyip bitirdiklerinde, Hernon gene eşeğine bindi ve kasabaya gitti. Düşmanlarını aldatma tasarısının ve midesine inen güzel yemeğin verdiği cesaretle, her gittiği yerde gururla dolaşarak, kurnazlığıyla övünerek ve düşmanlarına gözdağı vererek ağzına geleni söyledi, söylenmedik tek bir şey bırakmadı.

Sürücü Hegarty, Hernon'ın koyunlarını boğazladığını ve bunu niçin yaptığını hemencecik öğreniverdi tabii. Gerçekten de duymaması mümkün değildi, çünkü Hernon, kasaba caddesinin ortasında, saçma sapan sözlerini dinlemek üzere toplanmış kalabalığa kötülükleri haber veren bir bilge gibi bağıra çağıra bir şeyler anlatıyordu:

"İyi insanlar," diyordu, "Ermiş Columcille'in kitabında, bir gün doğudan zorba bir ordunun geleceği ve ülkeyi kasıp kavuracağı yazılı. Ayaklarımızın altında ne varsa alınacak, lanetleyecekler toprağı ve bu topraklarda artık hiçbir şey yetişmeyecek. Arkalarında bulaşıcı bir hastalık bırakacaklar yalnızca. Diyeceğim, ayağınızı denk alın, kıyıda köşede neyiniz varsa yiyip bitirin, geldikleri zaman hiçbir şey bulamasınlar, açlıktan zayıflayıp ölsünler. O zaman topraklar özgür olacak işte. Uğursuzluk düşmüş içimize."

Hegarty hemen Chadwick'e giderek Hernon'ın söylediklerini bir bir anlattı.

"Efendim," dedi, "bu herifin konuşmasına bir son vermezseniz, gücünüzü göstermezseniz, hepsi koyunlarını, davarlarını kesecek ve ilkbaharda hiç kira ödenmeyecek."

Chadwick, Hernon için bir mahkeme emri çıkarttırdı ve Noel'den bir hafta kadar önce bir sabah Hegarty yanında dört polisle birlikte Vadi'ye geldi. Hernon'ın buzağısına ve dört koyununa el koydular. Alıp Clogher'a, Hernon'ın geri kalan borcunu tamamlamak üzere hayvanları satmaya götürdüler.

Bütün bunlar olup bittiği sırada Hernon dağda saklanıyordu. Oysa akşam, çırılçıplak, elinde bir orak, Hegarty'yi öldürmek üzere dağdan kasabaya indi. Polis tarafından yakalandı, aklını kaçırdığına dair karar çıkarıldı ve Clogher'daki akıl hastanesine kapatıldı.

Böylece Kitty Hernon ile yedi çocuğu, çaresiz bir halde, Kilmartin ailesinin üstüne kaldı.

ON DOKUZUNCU BÖLÜM

NOEL'DEN BİR GÜN ÖNCEYDİ, Kilmartin'ler oturmuş akşam yemeklerini yiyorlardı, o sırada mutfaktan içeri Kitty Hernon girdi. Bütün aileyi selamladıktan sonra kapının eşiğine, duvarın

dibine çöktü. Yüzü neredeyse şalının arkasında saklı, bir dilenci gibi yere oturmuştu. Oturduğu yerde başına gelenlerden yakınırcasına, ağır ağır sallanıyordu.

Geçen ay Patch Hernon'la takıştıkları için şimdi bütün Kilmartin ailesi utanç içindeydi. Oysa Kitty de Mary hakkında atıp tutmuş, Ellie'nin Crom Konağı'ndaki davranışlarıyla ilgili bir sürü dedikodu çıkarmıştı. Şimdi yerde, tıpkı bir dilenci gibi öyle oturuyordu.

Ama Noel arifesinde, Meryem Ana'nın, karnında Yüce Kurtarıcı olduğu halde, bir ağıla sığınmak zorunda bırakıldığı gecede, eski düşmanlıkların sürdürülmesi bağışlanmaz bir günahtı. Kapılar ardına kadar açık bırakılır, evde ne varsa her gelenle paylaşılırdı. Mary, Kitty'nin yanına gitti, kolundan tutup ayağa kaldırdı.

"Tanrı aşkına," dedi, "gel, bizimle birlikte masaya otur. Pek bir şeyimiz yok; biraz kurutulmuş balık, biraz tereyağı, biraz da patates; ama buyur gel, paylaşabiliriz herhalde."

Kitty'nin gözleri yaşardı, ansızın Mary'ye atılıp onu kucaklayıverdi. Yoksul kadın öyle perişan ve sefil bir haldeydi ki, Mary karşı konulmaz bir acıma ve bağışlama duygusuna kapıldı. Ama yine de bedenleri birbirine değer değmez tuhaf bir şekilde birbirlerinden tiksindiklerini sezinlediler. Kucaklaştıklarında, Kitty, Mary'nin karnında çocuk olduğunu fark etti ve öfkeden deliye döndü.

"Hayat acıdır," dedi, "ama bütün o söylenilenlerden duyduğum utanç, başıma gelen talihsizlikten daha da acı."

"Hepsi unutuldu artık, Kitty," dedi Martin. "Haydi, otur bakalım."

"Tanrı sizi bağışlasın," dedi Kitty masaya otururken. "Ne de olsa aynı kandanız."

Bu son cümleyi söylediği sırada, 'Senin kanından söz etmiyorum,' dercesine göz ucuyla Mary'ye kaçamak bir bakış fırlattı. Sonra bakışlarını evin içinde çepeçevre gezdirerek içini çekti:

"Öyle değişti ki, neredeyse baba evimi tanıyamayacağım. Her bir köşesi silinip yıkanmış, pırıl pırıl olmuş, süslenmiş, ihtişamını bozacak ne bir domuz var ne de bir tavuk; tıpkı bir zengin evi."

"Sen ne diyorsun! Evi temiz tutan bizim yoksulluğumuz," dedi Maggie. "Elimizde avucumuzda patates mi kaldı domuz besleyecek, tavukları da Michael'a kestik. Eh, birkaç eşya kırıntısına da süs diyorsan, pes doğrusu."

"Zengin olmak güzel bir şey," dedi Kitty acı bir sesle.

Sanki Mary'yle kucaklaştıktan sonra yüreğine kötülük girmişti. Oysa kapıdan içeri girdiğinde gerçekten alçakgönüllü ve sevecenlik arayan bir görünüşü vardı. Ama ansızın gönlü öfkeyle dolmuş, güzel duygularla evlerine geldiği bu insanların yüreğini dağlamak için kaçınılmaz bir istek duymaya başlamıştı.

"Zengin olmak güzel bir şey," diye tekrarladı, "hele öteki insanların ağızlarına atacak tek bir lokma ekmeği, içecek bir kaşık çorbası olmadığı bir zamanda. Kimimiz sağlık yurduna bile gidemiyoruz. Daha şimdiden tıklım tıklım doldu."

Yüzü çarpılmış, aşırı yorgun bir ifadeye bürünmüştü. Kocasının o sinirli göz kırpışı, dudak büküşü ona da geçmiş gibiydi. Derisinin altında damarları görünüyordu. Dahası, tıpkı kocası gibi, bağıra bağıra, kendini beğenmiş bir sesle, karşısındakilerin yüzüne bakmaksızın konuşuyordu. Hiç kuşkusuz, herkesin, onun da kocası gibi çıldırmak üzere olduğunu sanmasını istiyordu, bu da içine çöken kötülüğün bir parçasıydı.

Hiç de aç olmadığı halde önüne konan yemeğe kudurganca saldırdı. Gerçekten de evden çıkmadan önce yemeğini yemişti, hem de son kestikleri koyundan hâlâ bir şeyler kaldığı için yedikleri Kilmartin'lerinkinden çok daha iyiydi. Ne var ki, yemeğinden henüz iki lokma alınca kötü davranışından ötürü apansız bir pişmanlığa kapıldı. Bıçağını elinden fırlatıp bir kere daha ağlamaya başladı.

"Artık benim ve çocuklarımın sonu geldiği için seviniyorum," dedi. "Umutluyken yalnızca yoksulluk vardı, hiç gelmeyecek olan kurtuluşun habercisini bekliyor, gözlerimiz ıssız yollarda geceleri rüzgârın yalanlarını dinliyorduk. Şimdiyse, rahat bir tabut ve toprağın karnında soğuk, sessiz bir çukur var sadece."

Birdenbire yerinden ayağa fırladı, hızla Michael'ın yatmakta olduğu odaya daldı. Michael artık ateşin başında oturamaz olmuştu. Kitty yatağın başucuna diz çöktü, battaniyeye yapışarak yakınmaya başladı:

"Ah, kardeşlik! Biz aynı yolun yolcusuyuz; birimizi kurtlar kemirmiş, birimizi de açlık yılanı. Neylersin."

Hasta delikanlı kadının bu sözleri karşısında ürkmüştü. Yüksek sesle acı acı ağlamaya koyuldu, ardından şiddetli bir öksürük nöbeti bastırdı. Bunun üzerine Maggie içeri girerek Kitty'yi mutfağa sürükledi.

"Yeter artık, kendine gel," dedi. "Kendini kapıp koyvermenin bir gereği yok. Haydi canım, sık dişini."

"Yarın," diye ağlayarak söyleniyordu Kitty, "kilisedeki törene gidemeyeceğim, papaza verecek tek bir meteliğim bile yok. Eh, çocuklarım açlıktan ölünce, papazın gelip dua okumasını bekleyemem bu durumda. Tam bir dinsiz muamelesi göreceğim."

Şimdi bütün aile, bu çılgınlık nöbetini yatıştırmak üzere Kitty'nin çevresine toplanmıştı. Ne var ki, Martin para kesesinden çıkardığı bir şilini getirdiğinde, Kitty hemen yatıştı ve teşekkür bile etmeksizin parayı kapıverdi. Şalını saçlarının üzerine kaydırarak, "Artık gidiyorum," dedi öfkeyle, "Noel günü dargın kalmayalım diye gelmiştim zaten."

Martin onu bahçeye kadar geçirdi, o arada bütün patateslerinin çürüyüp çürümediğini sordu. Kadın hepsinin mahvolup gittiğini söyledi. Bunun üzerine Martin bir sepet patatesi sırtladı, Kitty'nin evine kadar taşıdı. Mary, Martin'in ne yaptığını bildiği halde, o gidinceye kadar hiç sesini çıkarmadı. Sonra yaşlı adama dönerek, "Artık buna bir son vermemiz gerekir. Sen Martin'le ko-

nuşmalıydın. Kim bilir başımıza daha neler gelecek? Patatesler her geçen gün ağılda çürüyor, Tanrı bilir ilkbahara kadar elimizde hiçbir şey kalmayacak, bir de kalkmışız burnundan kıl aldırmayan insanlara patates dağıtıyoruz. O zaman biz de koyunları keselim, zenginler gibi her öğün et yiyelim, gel keyfim gel," dedi.

"Ama kesip yemeselerdi," dedi Maggie, "nasıl olsa gelip ellerinden alacaklardı."

"Evet ama, koyunları yedikleri sırada biraz da bize vermek akıllarının ucundan bile geçmedi," diye cevap verdi Mary.

"Haklısın," dedi yaşlı adam. "Fakat yine de sen konuş Martin'le. Benim oğlumdan çok, senin kocan sayılır. Hey canına yandığımın, galiba benim kanım en fazla senin damarlarında dolaşıyor. Kafan çalışıyor doğrusu."

Son zamanlarda bütün tartışmalarda Mary'nin tarafını tutar olmuştu. Mary'nin işleri çekip çevirişi hoşuna gidiyordu, eskiden düşmanca bir tutum takınmasına karşın, şimdi büyük bir istekle ondan yana çıkıyordu. Onu gerçek bir köylü gibi sağlam ve zorlu buluyordu. Toprağa tutkundu Mary.

Dolayısıyla, Martin döndüğünde, ona cömertliğinden ötürü hücuma geçen ihtiyar Kilmartin oldu.

"Yanımızda Sally O'Hanlon ve yoksulluk içinde sürünen ailesi var," dedi. "Bütün Vadi'yi doyurmak bizim harcımız değil."

"Öz kızını Sally O'Hanlon'la bir mi tutuyorsun yoksa?" diye karşılık verdi Martin. "Sanırım, kızının tek bir patates yüzünden açlıktan ölmesini istemezsin."

"Ama unutmamalısın ki," dedi Mary, "yakında baba olacaksın. Çocuğunu aç mı bırakmak istiyorsun?"

Martin karısına bir süre şaşkın şaşkın baktı. Mary'ye, bir yabancıymış gibi hayret dolu gözlerle bakıyordu. Gerçekten de Mary, bir zamanlar seviştiği, çılgınca tutulduğu genç kızdan bambaşka bir insandı şimdi. Ama gene de son zamanlarda edindiği bu sert kişiliğiyle onu kendine eskisinden çok daha yakın buluyordu. Eskiden, birbirlerine iyiden iyiye tutkun oldukları sı-

ralarda, Mary ona gülümsediğinde ya da baştan çıkarıcı gözlerle yüzüne baktığında, onun bir hayli uzak ve erişilmez olduğunu düşünürdü; kendisini uzaktan izlediğini ama asla güvenmediğini sanırdı. Oysa şimdi, eskiye oranla çok daha acımasız ve hoşgörüsüz olmasına karşın, yatağa yattıklarında okşayışlarıyla kendisini yatıştırmasını biliyor, bir ana kadar sevecenlik gösteriyordu.

Düşüncelerinin zorlamasıyla soluk soluğa kalan Martin öfkeli bir sesle haykırdı:

"Sana ne oldu böyle Mary, bir türlü anlayamıyorum. Babamdan da haşin bir insan olup çıktın. Birazcık olsun acıma duygusu kalmadı mı yüreğinde? Tanrı şahidimdir! Bu evde yiyecek olduğu sürece, akraba olsun, komşu olsun, yabancı olsun, ne olursa olsun, kimseyi kapıdan aç çevirmeyeceğim. Tanrı'ya güveniyorum ben. Onun yardımı hiçbir zaman eksik olmaz."

Öfkeden kudurmuştu Martin, yaşlı adamsa oğlunun yüce gönüllüğü karşısında sevinmişti, sessizce fısıldadı:

"Susun. Evimizde bir zorba var."

Daha sonra, Martin ile Mary, aralarında geçen sert konuşmayı bağışlatmak istercesine odalarına çekildiklerinde, Mary kocasını öpücüklere ve kucaklamalara boğdu. Sonra, ikisi de sevişmekten bitkin düştükleri, tam uykuya dalmak üzere oldukları sırada, Mary usulca fısıldadı:

"Hayat gittikçe güçleşiyor, Martin. Kendimizi sağlam tutmak zorundayız. Domuzların, tavukların ortalarda görünmediği bu eve baktıkça içimi bir ürperti kaplıyor. Sonra, çevremizde bu aç insanlar! Yiyeceğimiz artık aslanın ağzında."

YİRMİNCİ BÖLÜM

ERTESİ SABAH Mary kilisedeki törene gitmek üzere babasının evine uğradı. Dokumacıyla karısı arasında bir tartışma geçiyordu, Mary içeri girer girmez tartışmayı kestiler.

"Ne oldu?" diye sordu Mary. "Yoksa Noel Günü kavgaya mı tutuştunuz? Aferin, çok iyi etmişsiniz doğrusu."

Patrick âdeta paylayan bir sesle, "Eh, artık senin toprağın var, biz sana göre değiliz artık. Bizden utanıyorsun, değil mi?" diye karşılık verdi.

Sonra ardına bakmadan hızla dışarı çıktı.

"Nedir derdi?" diye sordu Mary.

"Eğer kendi aileni düşünseydin, seni de kaygılandıracak olan neyse o işte," dedi dokumacı.

Arka kapıdan bastonunu aldı, şöyle bir tükürdü üstüne, sonra bir asker gibi yürüyerek kapıdan çıktı.

Ocağın yanı başındaki bir tabureye oturmuş sessizce ağlamakta olan Bayan Gleeson, "İşte görüyorsun hallerini," dedi.

"Ben aptallıktan başka bir şey görmüyorum," dedi Mary. "Yoksa ansızın çıldırdılar mı?"

"Yok canım," dedi anası. "Ellie'ye kızıyorlar."

Mary anasının karşısına oturarak, "Peki, bu sefer ne yapmış?" diye sordu.

"Haberin yok mu?" dedi anası. "Yolda yürürken çocuklar bile arkamızdan bağıra bağıra söylüyorlar."

"Ben bir şey duymadım," dedi Mary. "Başkalarının işine burunlarını sokmasalar iyi ederler."

"Sen rahatsın tabii," dedi anası.

"Ben rahat falan değilim," diye cevap verdi Mary, "sadece aklımı kullanmaya çalışıyorum. Ellie yanlış bir şey yapıyorsa, niçin babası karşısına alıp öğüt vermiyor?"

"Onu da denedi, ama dinliyor mu sanıyorsun. Baban en sonunda papaza bile gitti, fakat öyle sanıyorum ki kiliseden de kovulacağız."

"Kiliseden kovulacak mısınız?" diye sordu Mary korkuyla. "Canım, niçin kovulacakmışız, ne oldu ki?"

"Peder Roche, onu böyle yetiştirdiğimiz için suçu bize yüklemek niyetindeydi. Gerçekten de kız kardeşinin, bir kerhaneden

farkı olmayan Büyük Ev'de çalışmaya başlaması, herkesin altına yatan bir karı olup çıkması son derece utanç verici bir şey. Her akşam içkiler içiliyor, rezil işler dönüyor orada. Kâğıt oynuyorlar, şarkı söylüyorlar. Buradan Clogher'a kadar ne kadar herif varsa, girip çıkıyor. İçlerinde en rezili de doktor. Duyduğuma göre, Bay Hynes da papaza gitmiş, oğlunun kendisini yıkıma sürüklemesine bir son vermesini rica etmiş. Ben de Ellie'ye gittim, ama beni geri çevirdi. 'Sizinle bir işim kalmadı artık,' dedi. 'Peki öyleyse,' dedim ben de ona, 'ben de seni defterimden siliyorum, sen Tanrı'na bile yüz çevirmişsin.'"

"Seni bilmem ama, ben defterimden silmeyeceğim Ellie'yi." dedi Mary. "Ayıp ediyorsun anacığım. Tam sana ihtiyaç duyduğu bir zamanda öz kızını terk etmekten utanç duyman gerekir."

"Kılımı bile kıpırdatmam," dedi Bayan Gleeson. "Kızımın reddedileceği bir kiliseye gidemezdim. Glenaree'deki köy papazının ayinine gittim ben de."

"Kal öyleyse," dedi Mary. "Kızın yolunu şaşırmış olmasını hiç de garipsememek gerekir, kimsenin el uzattığı yok ki!"

Hızla dışarı çıktı, çabuk adımlarla köye doğru yola koyuldu. Kardeşine olan bütün öfkesi dinmişti. Şimdi yalnızca, zavallı kızın yardıma ihtiyacı olduğunu düşünüyordu.

'Onu buradan uzaklaştırmalıyım,' diye düşünüyordu kendi kendine. 'Liverpool'daki kuzenimiz Julia'nın yanına gidebilir. Orada bulacağı bir işte çalışarak Amerika'ya gidecek kadar para biriktirebilir. Öz kızlarına böyle davranan insanların kimseye hayrı dokunmaz.'

Ellie, Crom Konağı'nın bahçe kapısında onu bekliyordu. Gözleri yaşlıydı. Mary kardeşine doğru koştu, gelen geçenin bakışlarından sakınmak için onu bahçe kapısının içine çekti ve kucakladı. Ellie, başını Mary'nin omuzuna yaslamış, yüksek sesle ağlıyordu şimdi.

"Haydi bakayım," dedi Mary. "Yiğit bir kız gibi kaldır başını da gelen geçen seni korkağın biri sanmasın. Haydi, gel benimle. Ayin birazdan başlar herhalde."

"Peder Roche sunağın başında adımı okuyacak," dedi Ellie. "Oraya gidecek cesareti kendimde bulamıyorum. Yalnız Noel Günü..."

"Haydi," dedi Mary. "Aptallık etme. Bundan sonra ben ne dersem onu yapacaksın. Keşke çok daha önceleri sözümü dinleseydin."

"Tanrı iyiliğini senin üzerinden eksik etmesin Mary," dedi Ellie.

Birlikte küçük kiliseye doğru yürüdüler. Kilisenin bahçesinde hâlâ büyük bir kalabalık vardı, bütün gözler iki kız kardeşe çevrildi. Bütün bir kalabalık düşmanca bir tutumla fısıldaşıyordu. Fakat iki kız kardeş, başlarını dimdik tutarak bahçeden geçtiler. Kırmızı pelerinlerinin ve koyu mavi elbiselerinin içinde son derece güzeldiler. Küçük kilise neredeyse tıklım tıklımdı, kapıdan içeri girer girmez oldukları yere diz çöküp dua etmeye başladılar. Tam o sırada, çan çaldı, halk kiliseye doluştu ve Peder Roche, yanında yardımcıları, vaaz vermek üzere sunağa çıktı. Mary, Peder Roche'un yüzünde öfkeli bir ifadenin dolaştığını sezinledi.

'Tanrım,' dedi içinden, 'Ellie'yi geri çevirecek galiba.'

En sonunda vaaz vakti gelip çatmıştı. Peder Roche, tedirgin bir şekilde öksürerek Kutsal Kitap'tan bir parça okudu, sonra ellerini cübbesine sokarak vaazına başladı. Sesi tutkuyla incelmişti sanki.

"Bu bölgede birtakım suçlar işleniyor," dedi. "Tanrı'ya çok şükür, bu suçların çoğu mıntıkamızın dışında işlenmiş bulunuyor. Geçen gün Torlough'da bir vergi memuru taşa tutulmuş. Albay Bodkin'in çiftliğinden çalınan bir buzağı daha yarı canlıyken yenmiş. Kuşkusuz, Hıristiyanlığa aykırı davranışlar bunlar, ama hükümetin umursamazlığı, halka iş vermemesi ve onları açlığa terk etmesi yüzünden bir dereceye kadar bağışlanmaları mümkün. Fakat aynı zamanda, bu suçları işleyen kimseler, hükümete baskı kanunları çıkarması için fırsat vermediklerinden, herkesin ortasında kırbaçlanmayı hak etmişlerdir. Bu

köyde olup bitenleri gördükçe, insanın içinden öç alma duygusuyla Tanrı'ya haykırası geliyor. Kimi kastettiğimi hepiniz biliyorsunuz. Yoksul insanlar açlıktan bir bir ölüp giderken kılları kıpırdamadan hayatlarını sürdürüyorlar, hiç utanma sıkılma yok mu bu adamlarda? Artık bu gidişe bir son verilmelidir. Bütün bunların tek nedeni olan kırmızılı kadın, ellerim yakasına yapışmadan, bu mıntıkayı terk etsin."

Artık bütün bütüne kendini kaybetmişti, yumruğunu kaldırarak bağırdı:

"Aramızda zinaya ve sarhoşluğa yol açan o Babil orospusunu lanetleyeceğim. Kötü yaşayışlarını zamanında düzeltmezlerse, yoksullara örnek olmaları gereken öbürlerini de lanetleyeceğim."

Konuşmasını bir süre daha aynı gerginlikte, aynı şiddette sürdürdü, en sonunda toplulukta bulunan bazı yobazlar kendilerini yere atıp kendilerinden geçercesine kıvranmaya başladılar. Ellie ayağa kalkarak dışarı fırladı. Mary de arkasından atıldı. Kilisenin bahçe kapısında ona yetişerek kolundan yakaladı. Ellie ağlıyordu gene.

"Ağlamanın sırası değil," dedi Mary kızgın bir sesle. Kız kardeşine değil, hiç de haklı görünmeyen papaza ve bütün o insanlara öfkelenmişti. "Ben senin için her şeyi hazır edeceğim. Şimdi eve git, eşyalarını topla, en kısa zamanda bahçe kapısında buluşalım. Ben de eve kadar gidip geleceğim."

Ellie hiç sesini çıkarmadan boyun eğdi. Papazın korkusuyla kapıp koyvermişti kendini. Crom Konağı'nın kapısında ayrıldılar, Mary dokumacının kulübesine kadar bütün bir yolu koştu. Anası, Mary'yi karşısında görünce şaşkınlığa kapıldı:

"Ne oldu, yavrum, bir şey mi var?" dedi Bayan Gleeson.

"Yok bir şey," dedi Mary. "Para kesesi nerede?"

"Ne kesesi?" diye sordu anası.

"Utanın kendinizden," diye haykırdı Mary. "Dünyaya bunca çocuk getirmişsiniz, biraz olsun ilgilenmiyorsunuz onlarla. Ellie'nin yaptıkları, ondan çok sizin hatanız. Gidiyor artık. Bir

araba bulup yollayacağım onu. Kese nerede? Artık yapabileceğiniz tek şey, onun Liverpool'a kadar olan yol parasını ödemek."

Bayan Gleeson'ın yüksek sesle ağlayarak getirdiği para kesesinden üç sterlin aldı Mary.

YİRMİ BİRİNCİ BÖLÜM

MARY GERİ DÖNDÜĞÜNDE karanlık basmıştı. İhtiyar karı koca ve Patrick evde yalnızdılar, hiç konuşmadan ocağın başında oturuyorlardı. Hemen her pazar akşamı, dokumacının kulübesine bir dolu konuk gelirdi. Oysa papazın vaazından sonra bu akşam hiç kimse gelmemişti.

"Gitti artık," dedi Mary, kapıdan girer girmez. "Hem de size hiç borçlu kalmadan. Bir araba tutup bindirdim arabaya. Onu köyün dışındaki kırlara götürdüm, gittiğini kimseler görmesin diye orada arabaya bindirdim. Tommy Cook'un arabasıydı, Dublin arabası sabahleyin kalkıyor. Geceyi Clogher'da Sheila Toner'ın evinde geçirecek. Martin kaygılanmayacak olsaydı, ben de kalacaktım onunla. Tanrı yardımcısı olsun. Hele sana, baba, onca dayağından ve bağırıp çağırmadan sonra, sana hiçbir şey borçlu değil Ellie. Onun böyle yetişmesine sen yol açtın, oysa ona çok daha iyi davranabilirdin."

Sözünü bitirince çıktı gitti. Hiçbiri Mary'yi geri çevirmeye kalkışmadı. Sonra ortaya sessizlik çöktü. Gleeson, gerek karısının gerekse oğlunun Mary'nin sözlerini onayladıklarını sezinlemişti. Yerinden kalkıp bahçeye çıktı. Dışarıda çite yaslandı, düşünmeye koyuldu.

'Artık hiçbir zaman başımı dimdik tutarak yürüyemeyeceğim,' diye aklından geçirdi. 'Artık hiç kimse sözlerimi saygıyla dinlemeyecek.'

Kalın alt dudağıyla üst dudağını bastırdı, ensesi gerginleşti. Aklına vahşi bir intikam isteği düştü. Kafasının içinde bir saatin

tik taklarını andıran bir ses dolanmaya başladı. O zaman, yüceldiğini sezinledi, acı bir mutluluk duydu, bir dava uğruna hayatını vereceğini düşündü içten içe. Sonra eve döndü, hep birlikte dualarını okudular. Duayı güven dolu bir hava içinde okurken alacağı muhteşem intikamın bilincine vardığını fark etti. Sonra, karısıyla oğlu odalarına çekildiklerinde yeniden bahçeye çıktı, sırtını evin yan duvarına verdi, kollarını kavuşturdu ve uzun bir süre öyle bekledi.

'O zorba mahvetti kızımı,' diye düşündü kendi kendine. 'Şimdi yaptığının bedelini ödesin bakalım.'

Farkında olmadan, dokuma odasının arkasındaki domuz ağılına doğru ilerledi. Elini samanların arasına daldırdı, orada saklı duran eski bir kargıya dokundu eliyle. Kargıyı uzunca bir süre önce bataklıkta bulmuştu; 1789 isyanı sırasında kaçak bir devrimci tarafından bırakılmış olsa gerekti. Kargının sapını okşarken gövdesinin tepeden tırnağa titrediğini hissetti. Sonra kargıyı çabucak samanlarla örttü, eve döndü ve hemen yattı.

Ama bir türlü uyku tutmadı. Saatin tik takları sürüyordu. Yanı başında yatan karısı uzun bir zaman sessiz sessiz ağladı. Sonra kocasına dönerek, Tanrı'nın tam bir Hıristiyan ruhuyla taşımalarını istediği bu yeni haçı üstlenmeleri gerektiğini söyledi. Adam karşılık vermedi. Ne var ki, karısı konuşurken, saatin tik takları durdu ve dokumacı artık evini terk edip giden kızına karşı hüzünlü bir sevgi duydu. Ama karısı ona yaklaşmaktan umudu kesip de istavroz çıkararak arkasını dönüp uyuduğunda, dokumacı yeniden tedirginleşti. Saat bir kere daha tik taklamaya başladı.

Karısı uykusunda ikide bir sarsılıyor, doğru dürüst anlaşılmayan bir şeyler mırıldanıyordu. İşte o sıralarda saatin tik takları daha da belirginleşti ve:

"Öldür o zorbayı. Öldür o zorbayı," diyorlardı. En sonunda, dokumacı derin bir soluk aldı, başını birkaç kere salladı ve duyulur duyulmaz bir sesle, "Olmuş bil," dedi.

YİRMİ İKİNCİ BÖLÜM

CHADWICK'İN BOĞAZINI kesmeye kalkıştığı sabah Crom Konağı'nın kapısından girerken istavroz çıkardığı andan bu yana doktor kendisini lanetlenmiş hissediyordu. Ama niçin lanetlendiğini sorsanız cevap veremezdi. Ellie'nin hafifmeşrep davranışlarıyla ilgili olarak konağın dışına taşan dedikoduların aslı astarı yoktu. Bay Chadwick elmayı dalından koparmış olabilirdi, ama hiç kuşkusuz meyveyi konuklarıyla paylaşmayacak kadar temkinliydi. Öte yandan, içki içmek ve kâğıt oynamak hiç de öyle lanetlenecek işler değildi. Bu yörede Bay Chadwick'in durumunda bulunan her genç erkeğin yaptıklarından öte bir şey yoktu bunda. Kaldı ki, başka bir eğlence yolu da yoktu.

Doktorun kendisini lanetlenmiş hissetmesine yol açan, yaptıkları değil, bütün bunları nasıl bir topluluk içinde yaptığıydı. Ne de olsa bütün günah kavramları, insanın içerisinde yaşadığı toplum ya da bağlı bulunduğu sınıf tarafından belirlenir. Hiç kuşkusuz, kendi sınıfından ve kendi dininden insanlarla içki içmesi ve kâğıt oynaması doktorun kendisini lanetlenmiş hissetmesine yol açmazdı. Ama Bay Chadwick ve onun arkadaşlarıyla içki içmesi doktorun üzerinde bambaşka bir etki uyandırmıştı. Tabii bu arada Chadwick'in kurnazca bir yem olarak kullandığı Ellie vardı ve doktor, ne zaman Ellie'ye baksa düşüncelerinde günaha giriyordu. Ama yatağından bir o yana bir bu yana dönerek kendisini rezil bir insan olmakla suçlayarak geçen gecelerde gözüne uyku girmemesine yol açan Chadwick'ti. Onu halktan koparan Chadwick'ti. Buydu lanetlenmesinin nedeni. Kendi halkının dışına düşmesine boyun eğmişti.

Ellie'nin ortadan kayboluşuyla birlikte Chadwick de yok olmuş, bu yüzden doktorun Crom Konağı'na yaptığı ziyaretler sona ermişti. Ellie'nin kayboluşundan on beş gün sonra, dispanserinde hastalarına baktığı bir sırada, mahalli polis müfettişi Yüzbaşı Mordaunt polis kışlasının önünde doktorun yolu-

nu kesti ve dostça bir konuşmaya girişti. Mordaunt denilen bu adam Chadwick'in evine sık sık gelenlerden biriydi, doktorla bir hayli içli dışlı olmuşlardı. Oysa dispanserin önünde müfettişle gevezelik ederlerken, doktor bu içli dışlılıktan utanç duyuyordu. Orada bekleşen yoksullar kalabalığından kendisine yönelen düşmanca bakışların farkındaydı. Yoksulların gözlerinden şu sözler okunuyordu: "Bakın, John Hynes'ın oğlu zorbalardan biriyle yarenlik ediyor. O da düşmana satılmış." Müfettiş gülünç bir hikâye anlatmıştı, doktor müfettişin hikâyesine kibarca gülerken kalabalıktan bir delikanlı bir sara nöbetine tutularak yere yıkıldı. Müfettiş hikâyesini bitirdiğinde, yere yıkılan zavallı delikanlıyı biraz olsun umursamaksızın kışlaya doğru yürümeye koyuldu. Doktor hastaya bakmak üzere çömeldiği zaman, çevresindeki halkın homurtularını ve küfürlerini duydu.

"Canım, niçin zorbalardan yana olmasın?" dedi kalabalığın arkalarından bir kadın. "O da onların soyundan değil mi?"

Doktor kızardı, ürperti geçirdi ama sesini çıkarmadı. Eve döndüğünde akşam yemeği yiyemedi, yüreğinde herkese karşı bir nefret, ateşin başına çöktü. Chadwick'in oyuncağı olduğu için herkesten çok kendine kızıyordu.

"Babama borçlu olduğu ve daha da fazla kredi istediği için benimle dostmuş gibi göründü, onun eşitiymişim gibi davrandı bana. Tabii aynı zamanda, içip içip kendini kaybettiği zamanlar yanında olayım, ona bakayım diye."

Böyle düşünüyordu. Ya öbürleri? Şimdi onların da bir "yerli" olarak kendisini hor gördüklerini anlıyordu. Onların "yerliler"e ilişkin bütün o küçümseyici sözlerini hatırladı. Hiç şüphe yok ki, o zaman, kendisinin de "bu yerliler"in içinde olduğunu düşünmemişti. Oysa şimdi "yerliler"den biri olduğunun farkına varıyordu. Özellikle, Chadwick ve Burke adlı bir delikanlıyla kâğıt oynadıkları sırada meydana gelen bir olayı hatırlıyordu. Doktor kazanmaktaydı. Oyunun heyecanı içerisinde iskemlesini geriye itmiş, ucuna oturmuş, kendini oynayacağı kâğıdın seçimine ver-

mişti. Kaybetmekte oluşuna iyice içerleyen Chadwick, ansızın Burke'e dönerek, "Tıpkı buralılar gibi oturuyor. Ne tuhaf, değil mi Burke!" demişti küstahça bir sesle. "Hep dikkatimi çekmiştir, buralılar insanın karşısında böyle otururlar. Böyle bir hakkı sahiplendikleri için özür dilermişçesine. Dikkat ettin mi, Burke?"

"Evet, öyle," diye cevap vermişti Burke. "Haydi, Hynes. Oyna bakalım."

İyice sarhoş olan Chadwick, "Ne kadar temkinli olduklarına da dikkat ettin mi?" diye devam etmişti. "Diyeceğim, miktarı ne kadar az olursa olsun, iş paraya dayandı mı, karar vermeleri epey zaman alıyor. Bunun nedeni, alışkın oldukları o lanet yoksulluk olsa gerek. Haa?"

"Sanırım haklısın, Jocelyn," demişti Burke de. "Tanrı aşkına, Hynes, oynayacak mısın, oynamayacak mısın?"

Doktor ise bütün bu aşağılanmanın etkisiyle kımıldamaksızın, oturduğu yerde öyle kalmıştı. Şimdi, bu olayı aklına getirdiğinde daha da fazla aşağılandığını hissediyordu. Başını ellerinin arasına aldı, ağzından hafif bir hırıltı çıktı, dişlerini gıcırdattı. Sonra ansızın kapının tıklatıldığı duyuldu. Telaşa kapılan Hynes ayağa fırlayarak "Kim o?" diye bağırdı.

Kapı açıldı, papaz yardımcısı Peder Thomas odaya girdi. Arkasından kapıyı kapadı, hiç ses çıkarmadan, durduğu yerde doktora bakmaya koyuldu. Doktor konuşmadı. Yüzü kızardı ve utançtan hafifçe titremeye başladı. Pederin evinden çıkıp birlikte yürüdükleri geceden bu yana ona rastlamaktan kaçınmıştı. Papaz yardımcısının yüzü lamba ışığında seçilmiyordu. Siyah başını çevreleyen ak saçlar ve karanlık yüzü, loş ışığın altında ürküntü verici bir görünüşteydi. Doktor açıkça korkuyordu ondan. Ama adam iyice yaklaştığında, yüzündeki ifade açık seçik belirdiğinde, doktor artık korkmadı. Pederin derin ve keskin bakışlı gözleri acımadan gelen bir yumuşaklıkla kaplıydı. Doktor konuğunun elini sıkmak üzere elini uzattığında, pederin ıslık çalarcasına soluyuşu, otele gelirken yolda yağmurdan sı-

rılsıklam olmuş, üzerinden dökülen elbiselerinden yükselen iç bayıltıcı, keskin kömür dumanı kokusu onu biraz olsun rahatlatmıştı. Papaz yardımcısı ateşin önünde oturdu, ısıtmak üzere ellerini uzattı.

"Bu ne hava!" dedi. "Pis, cıvık, güvenilmez. Ama böyle zamanlarda havadan yakınmamız yakışık alır mı acaba? Tanrı bu havada boş midelerle yatıp uyumak zorunda olan yoksul halkın yardımcısı olsun."

Başını kaldırdı, karşısında oturmakta olan doktora baktı.

"Yetkinlik uğrunda mücadele etmek," dedi hülyalı bir sesle, "uygar insanın amacıdır. Yetkinlik uğrunda mücadele etmek. Yetkinlikten öylesine uzağız ki, Tanrı yardımcımız olsun."

Hüzünlü bir şekilde gülümsedi, sonra elini ceketinin yan cebine sokarak bir şeyler arandı. Beyaz benekli büyük bir kırmızı mendil çıkardı. Mendille birlikte gelen üç düğme, küçük bir kitap ve daha başka şeyler yere döküldü. Doktor eğildi, yerdekileri topladı, geri verdi. Papaz yardımcısı kitabın yapraklarını çevirdi, içindeki el yazmalarını gözden geçirdi.

"Çok zayıf bir hafızam var," dedi. "Ben de okuduğum en güzel şeyleri, birtakım özdeyişleri buraya yazıyorum ve her zaman yanımda, cebimde taşıyorum. Dağlarda bir başıma dolaşırken kitabı çıkarıp okuyorum. Şairler ve ermişler yetkinliğe erişen biricik insanlardır. Cennete erişmeye çalışmak... Evet, bütün mesele burada işte, o güzelliğe ulaşma mücadelesi içerisinde her şeyi unutuyorlar. Tutku diye buna denir işte. Acı çekiyorlar gerçi, ama böyle bir acı en büyük mutluluk olabilir. Oysa insanlar acı çekmekten çok korkuyorlar. Şu ülkenin içinde bulunduğu duruma bir bak. Özgürlük uğrunda, seni doğuran toprağın özgürlüğü uğrunda ve seni sevenlerin mutluluğu ve iyiliği uğrunda savaşmaktan ve bu yolda ölmekten daha kutsal bir şey yoktur. Ama bu mücadele aynı zamanda acıyı getirir ve yüreksizler acı çekmeye gelemezler. Ne var ki, yüreksizler de mücadeleden kaçmanın acısını çekerler. Kıtlık. Evet, kıtlık geliyor. Evet, insanlar

mücadeleden kaçındıkları için kıtlık ve ölüm geliyor. Aah ah! Soylu ve güzel ne varsa, özgürlük ve katıksız bir hayat sürdürmenin sevinci kutsallığı arayıştan doğuyor."

Konuşmasını kesik kesik sürdürürken elindeki küçük kitabı parmaklarıyla okşadı. Sonra kitabı cebine koydu ve gürültülü bir şekilde sümkürdü. Mutfaktan bir kahkaha duyuldu. Papaz yardımcısı güldü ve ellerini ateşe tuttu.

"Gözyaşı ve gülümseyiş," dedi. "Bir gün gelecek, bütün insanlık yetkinliğe erişecek. Komşularını da kendileri gibi sevecekler. Ama o zamana kadar bütün ayrık otlarının temizlenmesi gerekiyor. Ayrık otlarını bir bir ayıklamak. Ne güzel bir çalışma! Fakat şairlerin ve ermişlerin çalışması kadar güzel değil. Onlar yol gösteriyorlar. Oysa senin ve benim gibiler, şair ya da ermiş değil de, bahçede çalışan alçakgönüllü işçi olanlar, yaban otlarını ayıklamak zorundayız."

Sonra birden gerindi, gözlerini doktorun üzerine dikti.

"Hiçbir zincir en zayıf halkasından daha güçlü değildir," dedi tehdit edici bir ses tonuyla. "Şairlerin ve ermişlerin seçtikleri sadece ve sadece en yoksullar, kiracılar, yarıcılar, toprak emekçileri ve dilencilerdir. Biz geriye kalanlar, şairlerin ve ermişlerin seçtiklerine sırt çevirerek yetkinliğin cennetvari yüksekliklerine, sonsuz güzelliğin parlak görkemine ve dürüst bir yüreğin sevincine hiçbir zaman erişemeyiz. Dikkat et evladım. Biz, kendine karşı bölünmüş bir eviz. Biz, bir tepenin doruğunda fırtınanın saldırısına uğrayan bir eviz. Bir haydut girmiş evimize. Yağmacılarının da yardımıyla köleleştirmiş bizi. Gökyüzünde yazılı olanları okuduk gerçi, ama üstünde yaşadığımız yeryüzünü güvenlik altına alamıyoruz bir türlü. Zorba bütün gücümüzü elimizden çekip aldı, özümüzden kopardı bizi. Birbirimize düşürdü, çaresiz bıraktı. Bu yüzden, içimizdeki zayıflar, zorbanın kanadına sığınarak, onun giysilerine bürünerek ve onun konuştuğu gibi konuşarak kurtulmaya çalışıyorlar. Ama mümkünü yok damarlarındaki kanı değiştiremezler."

Doktora iyice sokularak öfkeyle fısıldadı:

"Damarlarındaki kanı değiştiremezsin. O, budalalığın karşısında, gecenin karanlığı içinden sana haykıracaktır. Sana daha önce, bu İrlanda toprağını öz anan gibi sevmeni söylemiştim. Peki nasıl? Halka sor. Onlar bilir bu sorunun cevabını. Bu sorunun cevabı onların damarlarındadır. Onlara kulak ver. Onların duygularını tanı. Eğil onların önünde. Ancak açgözlülük ya da korkaklık yüzünden içgüdülerimizi inkâr ettiğimiz zaman günah işleriz. Diyeceğim, alçakgönüllü ol. Ama sözünle, dilinle değil, ta ruhunun derinliklerinde. Gelecek hâlâ katıksız ve kutsaldır. Bırak, dileyen taşa tutsun seni. İnsanlar, kitle halinde, daima haklıdırlar. Bir an için ya da bir kuşak için yanılabilirler. Ama bir kuşak tarihte yalnız bir anlık yer tutar. Uzun süreli baktığımızda, insanlar haklıdırlar. Sırtını yağmacılara, yüzünü halka dön. Halk seni bağrına basacaktır. Çoğunluğun arasından seçilmiş ve halkın sayesinde insanları iyileştirme sanatında ustalaşmış bir insansın sen. Halkın sayesinde. Babanın paraları, yoksullardan toplanmış paralar. Yoksul toprak köleleri belleriyle topraktan çıkarmışlar o paraları. Halkın parası. Biz hepimiz tek bir aileyiz ve ailedeki her insanın ötekilere karşı görevleri var. Sığındığın bu ev ve üstüne oturduğun bu iskemle, halkın sana armağanı. Üzerindeki elbise de öyle. Elinden geleni esirgeme onlardan."

Papaz yardımcısı Peder Thomas konuşmasını sürdürdü, doktor ise kendinden geçmişçesine dinledi onu. Ansızın, hayatta gizemli olan ne varsa, gözleri önünde apaçık beliriverdi. Kendini mutlu, akıllı ve cesur hissetti.

YİRMİ ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ERTESİ SABAH, doktor kahvaltı ederken Reilly geldi ve Chadwick'in döndüğünü, onu görmek istediğini söyledi. Doktor telaşa kapıldı.

"Yoksa hasta mı?" diye kekeledi.

"Tuhaf bir hali var efendim," dedi Reilly, "ama siz hasta demezsiniz sanırım. Bana kalırsa, onun derdi daha çok yalnızlık. Evde yalnız ikimiz varız. Öbürleri gittiler."

"Ne demek istiyorsun?" diye sordu doktor.

Odada kendilerinden başka hiç kimse olmadığı ve duyulmaları imkânsız olduğu halde, Reilly ürkek gözlerle çevresine bakındı. Sonra ileri uzandı, başını yana eğerek fısıldadı:

"Uyarıldılar. Ben de uyarıldım, ama Bay Chadwick'in yanından ayrılmıyorum. Mary Halloran da benimle kaldı. Ötekilerin hepsi çekip gitti."

Konuşurken, dudakları, gizli bilgi veren bir adamın dudakları gibi yana doğru kıvrılıyordu. Doktor kendisine Chadwick'in "yanındaymış" gibi hitap edilmesine kızmıştı.

"Bu sabah çok işim var," dedi.

"Sizi alıp gelmemi söyledi," dedi Reilly kırgın bir tonda.

"Sana meşgul olduğumu söyledim," diye bağırdı doktor.

"Pekâlâ efendim," dedi Reilly elini şapkasına götürerek.

Doktor bir hastasını ziyarete gitti, eve öğleyin döndü. Chadwick'ten gelen bir not bekliyordu onu. Not şöyleydi:

"Sevgili Hynes,

Son zamanlarda Crom Konağı'nı kötü bir ünün merkezi haline getiren talihsiz denilebilecek olaylara benim kadar senin de karıştığının hiç şüphesiz farkındasındır. Açıkça söylemek gerekirse, bu durumda, bütün dostluk ilişkilerinin ötesinde karşılıklı bir işbirliği gerektiği kanısındayım. Lanet olsun! Gerçekleri erkekçe göğüsleyelim, Hynes. Şu sıralar çocukça davranmanın zamanı değil. Dedikoduları kastediyorum. Gırtlağıma kadar borca battığım ve bir ölçüde

çevremden koptuğum halde, Reilly ve bir ihtiyar kadın dışında bütün o tanrının belaları beni terk ettiler, ama gene de olan biteni günü gününe haber alabiliyorum. Yuh olsun! Hemen koş gel, Hynes. İnan bana, tam bir beyefendi gibi davranacağım. Ben kendi payıma hiç yakınmayacağımı söyleyebilirim.

Bu mektubu yazıldığı samimiyetle okuyacağına inanıyor ve kendi adıma imzalamaktan onur duyuyorum.

Sadık dostun,

Jocelyn Chadwick (Hafif Süvari Yüzbaşısı)"

Doktor bu olağanüstü notu okuyunca kahkahalarla gülmeye başladı. Sonra kâğıdı ateşe attı ve kendi kendine kararlaştırdığı gibi "canavarın hesabını görmek" üzere Crom Konağı'na doğru yola koyuldu. Crom Konağı'na girerken görülmek istemediği için arka yoldan dolandı, ahırların bulunduğu küçük bir kapıdan geçerek avluya girdi. İçeri girdiğinde, Chadwick'i, hole açılan büyük kabul salonunda onu beklerken buldu.

Burası alt kattaki kısmen döşeli tek odaydı, aynı zamanda bir çeşit oturma odası işlevi görüyordu. Bu oda, eski günlerde, on sekizinci yüzyıl sonlarının o garip beğenisiyle tıka basa döşeli, tantanalı bir bölmeydi. Chadwick'in oturduğu süre içinde doruğuna erişen çürüme süreci odayı terk edilmiş bir müzeye çevirmişti. Son derece süslü bir Fransız iskemlesinin üstünde bir eğer ile bir çift çizme duruyordu. Bir yazı masasının üstünde karmakarışık bir olta takımı vardı. Duvarları Thompson'ların tabloları ve Afrika'dan gelme ilkel silahlar süslüyordu. Yer kısmen mozaikle kaplıydı ve tam ortada üzerinde bir örtü duran geniş bir masa yer alıyordu. Örtünün üzeri tabaklar, ekmek parçaları, bir tereyağı kâsesi ve içinde bir sosis parçasına saplanmış bir çatal duran geniş bir tabakla kaplıydı. Odaya kötü bir koku sinmişti.

Doktor odaya girdiğinde Chadwick, bir eli arkasında, öbür eli yağmurluğunun göğsünde, bir aşağı bir yukarı gidip geliyordu. Şapkası da başındaydı, geniş bir atkıyı boynuna birkaç kere

dolamıştı. Aslında atkı, intihar teşebbüsü sırasında açılan yarayı örtmek içindi. Bu atkıyı, intihara kalkıştığı günden beri soğuk algınlığına yakalandığı bahanesiyle sürekli olarak takıyordu. Oysa boynundaki yaranın nedenini bütün arkadaşları bildiği için, atkı takması son derece saçmaydı. Hatta kendisi bile içkiyi fazla kaçırınca başından geçeni uzun uzadıya bütün ayrıntılarıyla anlatıyordu.

Doktorun elini sevinçle sıkarken, "Yukarı çıktığını fark etmedim," dedi. "Oysa hep penceredeydim. Haa? Anlarsın ya, sinirliyim biraz. Buraya nasıl geldin?"

"Arka avludan geçtim, dedi doktor.

"Yaa!" dedi Chadwick. "Demek işler oraya kadar vardı haa?"

Chadwick sırtını sert sert kaşıdı. Çamaşır değişmeyeli iki haftadan fazla oluyordu. Ellie evden ayrıldığından bu yana, bütün bir mıntıkada atlı arabayla dolaşmaktaydı, bir süre içinde yatakta uyuduğu pek olmamıştı. Konağa döndüğünde, ihtiyar Mary Halloran üstündeki çamaşırları değiştirmek istemiş, ama Chadwick değil çamaşır değiştirmek, yağmurluğunu bile çıkarmaya yanaşmamıştı. Gerçekten de berbat bir haldeydi.

"Demek ürküttüler seni?" diye devam etti Chadwick aşağılayıcı bir sesle. "Ben seni daha yürekli bilirdim Hynes. Yanıldım mı yoksa? Haa? Yoksa sen de öbürleri gibi tabanları yağlayıp kaçacak mısın?"

"Ne demek istediğini anlamıyorum," dedi doktor.

Doktor, Chadwick'in yanında aşağılık duygusunu bir türlü alt edemiyordu. Chadwick'e gelince, o da doktora karşı aşağılayıcı olmaktan, gerçek tutumunu açığa vurmaktan alıkoyamıyordu kendini. Oysa doktor gelmeden önce, eski hafif süvari yüzbaşısı, bakılmaya, tedavi edilmeye muhtaç olduğundan, gerçekten de alçakgönüllüydü. Keçileri kaçırmak üzereydi. Ama doktorun tutumu karşısında öfkeye kapılmıştı. Artık hiçbir yardım ihtiyacı duymuyordu. Tombul ve ufak tefek olan Hynes'tan hiç değilse on santim kadar uzundu. Geniş göğsü, uzun çenesi, hafifçe geriye

doğru yaylanmış güçlü gövdesiyle doktorun karşısında duruyor, tehdit edici bakışlarını onun üzerinden ayırmıyordu.

"Boşver," dedi. "Bunu sonra da konuşuruz. Sen buradasın ya, önemli olan bu. Hemen tartışmaya geçebiliriz. Bu mesele sonuna kadar deşilmeli."

Şöminenin başına gitti, ateşe birkaç tahta parçası attı.

"Tartışacak ne var ki?" diye sordu doktor.

"Aman tanrım!" diye öfkeyle haykırdı Chadwick odanın içinde çepeçevre dolanırken, sonra iki kısa adımda doktorun önüne geldi, topuklarını bitiştirerek durdu. "Tartışacak hiçbir şey yok mu sence? Sen buna hiçbir şey yok mu diyorsun?"

Doktor omuz silkti, şöminenin yanına giderek sırtını duvara dayadı.

"Benim bildiğim kadarıyla pek bir şey yok," dedi uysal bir sesle.

"Ne demek istiyorsun?" dedi Chadwick hırsla ardından gelerek. "Sana evimi açtım. Dilediğin gibi yiyip içtin burada."

"Bu evde her şeyin bedelini ödedim ben," diye kesip attı doktor.

"Anlıyorum," dedi Chadwick tehdit dolu alçak bir sesle. "Demek bu tavrı benimsiyorsun?"

"Canımın istediği tavrı benimserim," diye bağırdı doktor çocukça bir kızgınlıkla.

Sesi, öfkeden çılgına dönmüş bir çocuğun çığlığını andırıyordu. Kendini kapıp koyverdiği için utanmıştı, ama ne sesini dizginleyebiliyordu ne de titreyen yüz çizgilerini. Chadwick güldü. Ellerini ovuşturarak ve sarhoşlar gibi bir omzunu düşürerek kapıya gitti.

"Bütün bunlar palavra," dedi sevinçli bir sesle. "Haydi bir içki içelim. Reilly! Hangi cehennemin dibinde bu herif? Halloran. Neredesin, akılsız karı?"

Odadan dışarı fırladı. Doktor, sırtı şöminenin yanındaki duvara dayalı, kendini yeniden toparlamaya çalışıyordu.

'Konuşmaktan çekinme,' diye tekrarlıyordu kendi kendine. 'Sakın korkayım deme. Bu sarhoş köpeğin nesinden korkacakmışsın?'

Ama Chadwick'in holde bağırdığını duyduğu zaman bir kere daha titredi. Chadwick elinde bir sürahi ve iki bardakla geri döndü. Şöminenin üzerinde bardaklara içki koydu. Bardaklardan birini doktora uzattı, ama doktor başını sallayarak içkiyi geri çevirdi.

"Nee?" dedi Chadwick. "İçmiyor musun?"

"Teşekkür ederim," dedi doktor. "Bıraktım içkiyi."

Chadwick nefretle doktora baktı, sonra bardağındaki içkiyi yuvarlayıverdi. "Otur," dedi.

Karşılıklı oturdular. Viskiyi diktikten sonra Chadwick'in yüzü al al olmuştu. Kalbinden rahatsızmışçasına, bitkin bir hali vardı. Ansızın derin bir soluk aldı, yüzünü elleriyle örttü. Ellerinin üstü de yanakları gibi çilliydi. Üzerleri kızılımsı kıllarla kaplıydı. Ellerini yüzünden çektiğinde hali bütün bütüne değişmişti. Acınası bir görünüşü vardı.

"Buralarda çok söylenen bir söz vardı, neydi o?" diye sordu. "Reilly bulur hep böyle sözleri. İçmene bak, gerisine aldırma. Böyle bir şey işte. Senin bilmen gerek, Hynes, sen de buranın batağındansın. Ama kabul etmiyorsun değil mi? Yeni türden bir beyefendisin, öyle mi? Çok güzel. Haydi bakalım, eski türden bir beyefendinin sonuna içelim öyleyse!"

Öteki bardağı aldı, bir dikişte içti. Sonra yüksek sesle geğirdi ve iskemleye koyuverdi gövdesini. Ellerini göbeğinin üstünde bitiştirdi, hem acınası hem de aşağılayıcı ses tonuyla konuşmasını sürdürdü.

"Ellie benim dayanağımdı," dedi. "Sana anlatmakta bir sakınca görmüyorum. Ona iyice bağlanmıştım. Belki biraz acayip, ama doğru. Sana niçin anlatayım bütün bunları? Seni niçin çağırttığımı biliyorsam Tanrı cezamı versin. Ellie'yle aramızdaki duyguların karşılıklı olduğuna inanmıyorsam, leşimi köpeklere

atın. En ufak bir kuşkum yok bundan. Ellie'nin çekip gitmesine o domuz sebep oldu. Önce Roche o lanet olası kilisesinden kovdu kızı, sonra da kız kardeşi aklını çeldi. O sırada burada olsaydım, kırbaçtan öldürürdüm o karıyı. Tabii kız kardeşini demek istiyorum, neydi adı, Mary bilmem ne! Neyse ne işte. Zamanla boynuzlanmaya başlayacağına inandırdılar kızcağızı. Ne isterler, anlamam ki? Sen onu tanırdın, Hynes. Sen de bütün öbürleriyle birlikte kokuyu alıp da gelmiştin buraya. İnkâr edebilir misin? Haa? Ama ilk tehlike belirtisinde hepiniz tabanları yağladınız."

Hynes ayağa fırlayarak yüksek sesle bağırdı: "Bana bak, Chadwick..."

"Yüzbaşı Chadwick emrinize amadedir, sevgili dostum," dedi Chadwick kendinden emin bir tarzda öne doğru eğilirken.

Doktor, tepeden tırnağa titreyerek, bir süre Chadwick'in yüzüne baktı. Sonra hiçbir şey demeden yerine oturdu. Chadwick arkasına yaslandı, gırtlağını temizledi. Bardağını Hynes'a uzatarak, "Şu benim bardağı dolduruver, Hynes," dedi küçümseyici bir edayla.

Doktor ayağa kalktı, söylenene uyarak bardağı doldurdu. Chadwick teşekkür bile etmedi, kaygısızca içkisini yudumladı. En sonunda derin düşüncelerden başını kaldırırcasına söze girişti:

"Ellie'yle aramızda geçenler safçaydı bir bakıma, aramızdaki ilişkinin temiz bir yanı vardı. Zaman zaman şöyle diyordum kendi kendime: 'Bak Jocelyn, oğlum, bu işi bir sonuca bağlasan iyi edersin. Daha iyisini mi bulacaksın? İşte sana küçük bir köylü kızı. Bir bakıma talihli bile sayılırsın.' Bana yardım edebilmek için elinden geleni ardına koymuyordu. Ama neylersin, aldı başını gitti işte. Geri dönmenin sözünü bile işitmek niyetinde değil. Biliyorsun, Clogher'a kadar ardından gittim. Dahası, Athenry'de önünde diz çöktüm. Dublin arabasının ardından dörtnala at sürdüm. Geri dönmesi için onu ikna etmeye çalıştım. Ne dersen de, bana karşı hâlâ zayıf bir yanı olduğunu sezinledim. Ah, siz

her şeyi berbat etmeseydiniz! Siz bir köpek sürüsünden başka bir şey değilsiniz. Bense Majestelerinin hizmetinde bulunmuş bir insanım. Ya buna ne dersin?"

Tam bir alkol çılgınlığı içindeydi. Belirsiz aralıklarla burnundan soluyordu, gözleri kan çanağına dönmüştü. Alt dudağı aşağı sarkmıştı. Kaygan bir maddenin içinde eriyormuşçasına, iskemlenin üzerinde tostoparlak olmuştu. Doktorun öfkeli bakışları Chadwick'in gözlerine dikilmişti. Hynes soluğunu tutuyor, hiç kuşkusuz çok önemli bir şey söylemeye hazırlanıyordu. Konuşmasının provasını yapıyormuşçasına dudakları kımıldadı. Ama Chadwick sözü bırakmadı.

"Uzun bir zaman bağışlamayacağım tek bir kişi var," dedi dişlerinin arasından. "Seni, Burke'ü ve öbürlerini bağışlayabilirim, ama Ellie'nin kız kardeşini mümkünü yok bağışlayamam. Haddini bildireceğim ona. Uşaklara birtakım şeyler söylemiş. Aman tanrım! Hepsi pişman olacaklar bu yaptıklarına. Ben zorbaymışım haa! Zorbalığın gerçekten ne demek olduğunu göstereceğim onlara. O köpeklere bugüne kadar çok iyi davranmışım. Bundan sonra görsünler bakalım, ben kimmişim!"

Güçlükle ayağa kalktı, yağmurluğunun eteklerini düzeltti, sonra başını kaldırarak çevresine bakındı. Şişeye uzandı, bir bardak daha doldurdu, bardağını kaldırarak oldukça garip bir sesle, "Neylersin! Biz gene de talihi açık olsun diyelim. Ne de olsa mert kızdı," dedi.

Bardağı yuvarladı, geğirdi, sonra tekrar yerine oturarak devam etti:

"Arabadan inmek istemeyince ona para teklif ettim. Almadı. Bir sürü köylü doluydu arabanın içi, hatta içlerinden bir denizci benimle dövüşmeye kalktı. Sanırım, Ellie yolda gevezelik etmiş herifle. Tanrı cezalarını versin bu kadınların. Erkeğin biri gözden kaybolmaya görsün, bir başkasını yatağa alıverirler. Lanet olsun. Handa, yani Clogher'da, Reilly söylemişti orada olduğunu, yani ardından at koşturmadan önce demek istiyorum, ber-

bat bir yerdi orası, herkes saçmalıyor, bir yığın cani bir araya doluşmuş... Eh, artık elden bir şey gelmez. İyi bir insandı. Canı isterse, alsın gitsin denizcisini bakalım. Ama buradakilere gelince... Kendileri arandılar, ama buldular işte belayı, hem de belanın püsküllüsünü. Bu topraklarda hâlâ kanunların hükmü geçer. Kıtlıkmış! Fare gibi yuvalarından söküp atacağım her birini! Bekle ki göresin, Hynes. Şu senin bataklıklarda enfes bir av seyredeceksin evladım."

Arkasına yaslandı, diliyle dişlerini temizlemeye koyuldu. Sonra Hynes nihayet konuşabildi.

"Sen buna eğlence mi diyorsun?" diye haykırdı. "Halk açlıktan ölüyor, sen eğlenceden bunu mu anlıyorsun?"

"Hangi halk?" dedi Chadwick şaşkın bir sesle. "Peki, sen necisin, haa?"

"Sorumlu olan sensin," diye bağırdı doktor tepeden tırnağa titreyerek. "Bu memleketi kıyıma sürükleyen, yerin dibine batıranlar, sen ve senin gibiler zaten. Artık halk açlıktan ölmeye başladı. Beni mahvetmek istedin. Çünkü babama borcun vardı, beni elinin altında tutarsan daha fazla para sızdırabilirsin sandın. Senin dostluğunu bilirim ben. İstemem ben böyle dostluk."

Konuşurken ayağa kalkmıştı. Chadwick de yerinden fırlayıp karşısına dikildi.

"Benimle böyle konuşanları kırbaçlattım," diye homurdandı.

"O zamanlar henüz ayyaş olmamıştın," diye kesip attı Hynes sert bir ifadeyle.

Sesinde coşkun bir anlam seziliyordu. Kendini ömründe ilk kez özgür hissetmişti.

Duyulur duyulmaz bir sesle, "Seni aşağılık bayağı..." diye başladı Chadwick. İleriye doğru bir adım attı, yumruğunu kaldırdı. "Seni köpek seni!"

Doktor, gözlerini Chadwick'in yüzünden ayırmadan güldü. Bu, kadınsı ve biraz da isterik bir gülüş olmasına karşılık,

Chadwick'i hafifçe geri çekilecek kadar şaşırttı. Doktor, yüzünde garip bir gülümseyiş, beklenmedik bir saldırıya karşı korunmak üzere yan yan yürüyerek kapıya yaklaştı. Tam odadan çıkarken, bir an durdu.

"Artık nalları dikinceye kadar içebilirsin," diye bağırdı. "Bir daha korkuya kapıldığın, karabasanlar gördüğün zaman benden yardım bekleme. Bu kadar da korkak olma. Gelecek sefer tabanca kullan, usturadan sağlamdır."

Odadan çıktıktan sonra kapıyı arkasından usulca kapadı ve parmaklarının ucuna basarak merdivenleri çarçabuk indi. Chadwick ardından koşmaya kalkışmadı.

"Hey Tanrım!" dedi yüksek sesle kendi kendine. "Başıma daha neler gelecek bakalım?"

Yüzü öfkeden allak bullak, uzun bir süre öyle ayakta kaldı. Sonra başını birkaç kere iki yana sallayarak oturdu. Elleriyle yüzünü örttü. Bir zaman, yüzü ellerinin ardında saklı, hiç kımıldamadan oturdu. Sonra ansızın yerinden fırladı, viski şişesine uzandı. Fakat henüz şişeye dokunmadan elini geri çekti, ağzı açık, tavana dikti gözlerini. Sonra ağzını kapadı, çenesini ileri çıkardı, şöyle bir silkindi, şişeye uzandı; bir an önünde tuttu şişeyi, sonra şömineye çarpıp parçalayıverdi. Şişenin elinde kalan ağzını ateşe attı. Bir an durduktan sonra bardakları da tuttuğu gibi şömineye çarpıverdi. Ellerini ovuşturdu.

Çilli yüzüne yavaş yavaş umulmadık bir gülümseyiş yayıldı. Birkaç kere yutkundu. Ardından uzun ve sert adımlarla kapıya yürüdü ve bağırdı:

"Reilly! Neredesin, soytarı herif? Atımı getir!"

YİRMİ DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DOKTOR HYNES, Chadwick'le son görüşmesinden sonra, kendini tam bir bağlılıkla mesleğine verdi. Hynes ile papaz yardımcısı ayrılmaz oldular. İhtiyar Hynes bu durumdan son derece hoşnuttu. Oğlu Crom Konağı'nda "zevk ve eğlenceye daldığı" sıralarda, doktorun bu kötü davranışları yüzünden tüm hayat tasarılarının suya düşeceği ve gücünü o umduğu son yetkinliğe, hayatı boyunca uğrunda mücadele ettiği o belirsiz ve bulanık amaca vardıramayacağı korkusuyla, çok acı çekmişti. Şimdi anlatacağımız olay, ihtiyar Hynes'ın ne büyük acılar çektiğini gösterecektir.

Noel'den hemen önce, Patch Hernon'ın akıl hastanesine yatırıldığı gün, ihtiyar Hynes, her ay yaptığı üzere, bankaya para yatırmak ve erzak stokunu yenilemek için Clogher'a gitti. Bu olanaktan yararlanarak, sarsıla sarsıla ilerleyen arabasını büyük kilisenin kurul üyesi Herlihy'nin evine sürdü ve ona bir dinî tören düzenlemesi için on İngiliz lirası teklif etti.

"Bir dinî tören istiyorum, saygıdeğer efendimiz," dedi, "ama çok özel bir tören olmalı bu. Bizim orada bu paranın onda biriyle Peder Roche'a on tane dinî tören yaptırtabilirdim, ama ben en iyisinden olsun istiyorum ve parayı ödemeye hazırım. Vaazı sizin vermeniz gerekiyor; kuşku yok ki, siz de piskoposun kendisi kadar nüfuzlusunuz. Özel bir niyetim var da. İşte para. On altın lira."

İhtiyarın kişiliğini çok iyi bilen Herlihy, ricanın kabalığı ve Hynes'ın kolsuz bir gömleği andıran küçük bir keseden altın liraları çıkarırken dudaklarını yalayarak duruşu karşısında öfkeye kapılmaktan çok, şaşkınlığa uğramıştı. Ama gene de parayı aldı ve özel bir tören düzenleyeceğine söz verdi. Hynes, bol keseden para harcayarak cenneti satın aldığı inancıyla, mutluluk içinde eve döndü. Ne var ki, doktor Crom Konağı'na sık sık gitmeye devam ettikçe, çok geçmeden verdiği paraya yazıklanmaya

başladı. Üstelik Herlihy'nin parayı iç ettiği ve dinî tören falan yapmadığı sanısına bile kapıldı. Sonra Peder Roche vaazını verdi ve doktor, artık Crom Konağı'na hiç uğramadığı halde, ailesine karşı somurtkan ve sert bir tutum takınması yüzünden, her zamankinden daha büyük bir sorun haline geldi. Bunun üzerine ihtiyar adam papaz yardımcısına gitti.

"Peder Tom," dedi, "Tanrı aşkına, gidin konuşun onunla. Anası da, ben de, cahil insanlarız. Ama o bizim gibi değil, bilgili bir insan; onunla nasıl konuşacağımızı bilemiyoruz. Durmadan surat asıyor, kendi başına kimseyle konuşmadan öyle oturuyor."

Böylece, daha önce gördüğümüz üzere, papaz yardımcısı doktoru ziyarete geldi ve her şey ansızın düzeliverdi. İhtiyar adam bu işten öyle hoşnut kalmıştı ki, "Yeni bir kat elbise alırsın kendine, hak ettin bunu," diyerek papaz yardımcısına beş sterlin verdi. Papaz yardımcısıysa parayı, henüz çalışmaya başlamış bulunan yardım komitesine armağan etti.

Eskiden beri hep birtakım boş inançlara kapılan Hynes, Tanrı'nın en sonunda onu doğruladığına ikna olmuştu artık. Dinî görevlerini her zaman eksiksiz yerine getirmiş olmasına karşın, çocukluğundan beri, tefeci olduğu için Tanrı'nın onu doğru bulmadığı yolunda içinde bir korku vardı. Tanrı'yı tıpkı bir köylünün gözüyle yorumlardı, yani yoksulların ve ezilenlerin koruyucusu olarak. Oysa şimdi, on beş altın liralık bir rüşvet karşılığında Tanrı kendi yanına geçtiğinde, ihtiyar adamın davranışlarında büyük bir değişiklik göze çarpıyordu. Bütün köy halkı bunu konuşuyordu. Yeniden gençleşmişti sanki. Sokakta dimdik yürüyor, karşılaştığı insanların gözlerinin içine bakmaktan korkmuyordu. Onu korkak ve ürkek bir adam olarak tanıyanları hayretler içinde bırakan bir kendini beğenmişlik gelmişti bütün davranışlarına.

Ne var ki, bu değişikliğin tek nedeninin oğlunun dönüşü olduğunu söylemek pek de doğru olmazdı. Yardım çalışmalarının başlamasının da bunda oldukça büyük bir payı vardı; çünkü hü-

kümet işte tam o sıralarda kıtlık tehlikesine karşı harekete geçme yolunda karar almıştı. İhtiyar Hynes, işleri hakkıyla çekip çevirebilirse, bu yardım çalışmalarının kendisine büyük bir servet kazandıracağını sezinlemişti. İlerde göreceğimiz gibi, ihtiyarın tilkiliğiyle, sunulan fırsat birbirinden pek farklı değildi. İlk ağızda, bu fırsatın niteliğini anlatmamız gerekir.

Belediye Komitesi'nin daha önce de sözünü ettiğimiz Genel Vali'yi ziyareti kasımın on dokuzuna rastlamış ve komite Kraliçe'ye bir mektup göndermişti. Fakat Peel kabinesi aralığın beşinde istifa ettiği için bu mektup hiçbir zaman sunulamadı. Ayın onunda, Dublin Korporasyonu, yardım çalışmalarının başlatılması için yalvararak bir mektup daha yolladı. Lord John Russell hükümeti kurmada başarısızlığa uğrayınca ayın yirmisinde Peel yeniden iktidara geldi. Kraliçe, Dublin Korporasyonu'nun ricasına verdiği cevapta, İrlandalı yurttaşlarının refahını her zaman göz önünde bulundurduğunu bildirdi. Ne ki, Peel kabinesi 22 Ocak 1846'da parlamento karşısına çıktığında, İrlanda'yla ilgili tek gündem maddesi, majestelerinin İrlanda'da meydana gelen cinayetler karşısındaki üzüntüsünü bildiren mektubunun okunması oldu. Bu üzüntü, 22 Şubat'ta Baskı Kanunu'nun çıkarılmasına yol açtı. Bu arada, kıtlık tehlikesinin üstesinden gelmek amacıyla, Peel İş Kanunu'nu sundu.

Bu kanuna göre, Hazine tarafından İrlandalılara yüzde beş faizle verilen parayla kamu çalışmaları başlatılacaktı. Hükümet, bu ödünç parayla (yüzde beş faizle verilmişti bu para) hiçbir yararlı çalışmanın yapılmamasını şart koşuyordu. Tarım alanında hiçbir düzeltme yapılmayacaktı. Körpe İngiliz sanayileri kösteklenmesin diye, herhangi bir sanayinin kurulması yasaklanmıştı. Hükümet müfettişleri, belki yararlı ve verimli olurlar kaygısıyla, her çeşit faaliyeti sıkı sıkıya denetim altına alacaktı. Ama yüzde beş faiz karşılığında alınan bu ödünç parayla girişilen bütün yararsız çalışmalar, açlıktan ölmek üzere halk tarafından, fakat daha çok ihtiyar Hynes tarafından büyük bir sevinçle karşılandı. Hynes,

tıpkı bir savaş meydanının üzerinde dolanan bir akbaba gibi, halkın sefaletini ellerini ovuşturarak seyre koyuldu, çünkü bu sefalet sayesinde cebi dolacaktı. Halkın yardım çalışmalarından aldığı bütün paralar, Hynes'ın dükkânının tezgâhından geçerek cebine inecekti. Oteli çalışmalar için gelen görevlilerle dolup taşacaktı.

'Yaşasın kıtlık!' diye düşünüyordu Hynes kendi kendine.

Önceleri ortalıkta dolaşan dedikodular karşısında kaygıya kapıldı. Sözgelişi, *Clogher Vindicator*'da çıkan makalede, "halkı ahlaksız insanların vurgunculuğundan kurtarmak için" hükümetin depolar kuracağı ve bu depolardan yiyecek maddelerinin halka maliyet fiyatı üzerinden dağıtılacağı, işçilere, giyecek dahil, ayni ödeme yapılacağı ileri sürülüyordu. Oysa hükümet bu kanıyı ortadan kaldırmak üzere hemen harekete geçti ve "meşru alım satım"a müdahale etmek gibi bir niyeti olmadığını açıkladı. Yiyecek satım depoları, halkın ihtiyaçlarını sağlayabilecek tüccarların bulunduğu yerlerde kurulmayacaktı. İşçilere Kraliyet parasıyla günde sekiz peni ücret ödenecekti. Son olarak da ucuz yiyecek olarak halka satılmak üzere Amerika Birleşik Devletleri'nden Kızılderili mısırı ithal edilecekti.

'Yaşasın hükümet!' diye düşünüyordu Hynes kendi kendine.

Hynes bu neşeli haberi öğrendiği zaman harıl harıl çalışmaya koyuldu. Yılın bu vakitlerinde genellikle büyük bir un talebi olmazdı. Dükkânında yalnızca iki üç çuval elenmemiş kaba un vardı. Bir an önce bol miktarda un edinmeliydi, yoksa hükümet kasabada bir depo kurabilirdi. Aklına şahane, cesaret isteyen, ama aynı zamanda bulunmaz fırsatlar sağlayacak bir plan geldi. Bu düşünce, ilk kez, bir sabah halk ellerinde paralarla dükkânına hücum edip bağırıp çağırarak kaba un, bisküvi ve tuzlu balık istediği zaman aklına gelmişti. Bunlar, sokaklarda aylak aylak dolaşan, haftalardır yiyecek dilenen insanlardı.

"Ne oluyor?" diye sormuştu Hynes.

"Tanrı onu korusun, Bay Coburn avuç dolusu para attı bize," diye cevaplamışlardı.

"Yaa, evet," demişlerdi, "tonla para var onda. Ömrü uzun olsun."

Peder Coburn o sabah posta arabasından İngiltere'deki bir grup hayırsever hanımefendiden gelen gümüş dolu bir paket almıştı. Bu hanımlar kendilerine Bay Coburn'ün mıntıkasını seçmişler ve onun deyimiyle "açlıktan ölmekte olan köylülere yardım etmek için kendilerini güzel yemeklerden ve parfümlerden yoksun kılmışlardı." Bay Coburn, bu paketi alır almaz -daha gelecek olan birçok paketin ilkiydi bu- hükümetin savsaklamalarını ve kırtasiyeciliğini protesto etmek ve "Hıristiyan bir beyefendinin" salt kendi çabasıyla yardım çalışmalarını nasıl hızlandırabileceğini göstermek amacıyla, sokağa fırlamış ve gümüşleri dilenciler kalabalığının arasına Tanrı'nın İsrail kavmine çölde gökten yağdırdığı ekmek gibi serpiştirmişti. "İsteyin, alırsınız," diye bağırmıştı zafer dolu bir edayla. Dilenciler kalabalığıysa, paraları birer birer yerden toplamış ve hemen Hynes'ın dükkânına koşmuştu.

"Gözünüzle görseniz inanır mıydınız?" diyordu Hynes onlara mal yetiştirmeye çalışırken. "İşte, Tanrı'nın böyle eşsiz usulleri vardır."

Pederin yağdırdığı paralar Hynes'ın bisküvi ve kaba un stokunu hemen tüketmişti. Dolayısıyla herhangi bir ihtimale karşı bir kenara muazzam bir yiyecek stoku yığabilmek için bütün gün kafasını yordu. Sonra o gece kurduğu planı yatakta karısına açtı. Gerçi karısının düşüncesine zerre kadar aldırdığı yoktu, ama kafasında kurduklarını kendi ağzından yüksek sesle duymak istiyordu. Çoğu zaman insanın kafasında tasarladığı bir şey yüksek sesle söylendiğinde bambaşka bir izlenim uyandırırdı.

"Sence Tony'nin evlenme vakit geldi mi?" diye sordu karısına. "Aklında onun için düşündüğün birisi var mı? Clogher'da bir bildiğin falan var mı? Yeni bir işe atılmanın zamanı mı sence? Böyle bir zamanda insanın bankadaki parasını çekip yardım çalışmaları için büyük bir yiyecek stokuna yatırması akıllılık mı

olur, yoksa enayilik mi? Ne dersin, halk Amerika'dan gelen bu sarı yemeği yiyecek mi acaba? Acaba hükümet bunun için bir perakende fiyatı tespit edecek mi?"

Karısı Hynes'ın bu abuk sabuk sorulara bir karşılık beklemediğini biliyordu, ama oğlunun evlenmesi sorunu ilgisini çekmişti. Oğlu yirmi sekizini bitirmişti artık, bir yere bağlanmasının vakti gelmişti.

"Herhalde kiliseye sürükleyerek götürürüz," dedi. "Bir kızla birlikte olmayı aklının ucundan bile geçirmiyor. Eminim, oğlumuz için Rabbit'in kızını düşünüyorsun sen de?"

"Kim demiş?" diye haykırdı kocası öfkeyle. "Nedenmiş o? Benim oğlum, ağabeyi doktor, kız kardeşi de rahibeyken, servet sahibi yığınla kız bulur evlenecek. Buraların en iyi kızı bile ona layık değildir."

"Ama ben sadece..." diye söze başlayacak oldu karısı.

"Sus," diye sözünü ağzına tıkadı ihtiyar adam.

Kafasını toparlamıştı. Ne ki uyku tutmuyordu. Bütün gece sabaha kadar sayıkladı durdu. Sağlam elini yataktan aşağı sarkıtarak uyurdu. Sayıklarken, parmakları, tıpkı tersyüz olmuş bir akrebin kolları gibi bir bir kıvrılıp açılıyordu. Sabahleyin, henüz şafak sökmeden her zamankinden erken uyandı. Her zaman olduğu üzere karısını dirseğiyle dürtükleyerek uyandırmaya kalkışmadı. Pabuçlarını eline aldı, parmaklarının ucuna basarak usulca dışarı süzüldü. Yandaki odada yatan oğlu Tony'yi uyandırdı. Oğluna hiç ses çıkarmamasını ve pazar giysilerini giymesini söyleyerek sessizce mutfağa gitti, bir mum yakıp masanın üstüne koydu. Sonra dolaptan yarım çavdar ekmeğiyle bir şişe süt aldı. Masanın başına oturdu, ekmeği ikiye böldü ve sütü bir kâseye boşalttı. Ekmeğini süte banarak çiğnemeye başladı. Ama ekmek taş gibi sert olduğu ve dişleri hiç sağlam olmadığı için çiğnemekte gene de güçlük çekiyordu. Oğlu esneyip homurdanarak mutfağa geldi.

"Daha tek bir horoz ötmedi," dedi Tony. "Ortalık kapkaranlık. Nedir seni böyle sabahın köründe uyandıran?"

"Ses etme," dedi babası. "Yemene bak. Birazdan anlarsın. Haydi, çabuk."

Masanın üzerinden öteki ekmek parçasını fırlattı. Ekmek tahtanın üstünde madenî bir ses çıkardı.

"Kasabadan çıktığımızı kimsenin görmemesini istiyorum," dedi. "Yapılacak işlerimiz var."

Tony, mum ışığında belli belirsiz görebildiği babasına baktı. Tony hiç de akıllı sayılmazdı, ama kurnazdı. İhtiyarın büyük bir av peşinde olduğunu hemen anlamıştı. Yutkundu. Babasının ve doktorun aksine, Tony iri kıyım, uzun boylu ve toplucaydı; elleriyle ayakları bir hayli iri sayılırdı; saçlarını neredeyse kafatası görününceye kadar kırptırdığı için olanca çirkinliği hemen göze çarpıyordu. Kulaklarıyla başı arasında hemen hemen doksan derecelik bir açı vardı. Burnu babasınınki gibi aşağı kıvrık değildi. Toparlak bir ucu, geniş delikleri vardı. Ağzı ve gözleriyse tıpkı babasına benziyordu. Dudakları daha şimdiden içe kıvrılmaya başlamıştı, gözleri gri ve fıldır fıldırdı. Oysa gövdesinin iriliği ve güçlülüğü, gerek babasında gerekse öbür çocuklarda rastlanan aşağılık duygusuna ve sürüden yabancılaşma duygusuna kapılmasını engelliyordu. Tony kendini halkla bir hissediyordu. Aslında, bir soytarı gibi görünmeye çalışarak ve tam bir kara cahil numarası yaparak, köy insanlarının özelliklerini taklit etmeye kalkıyordu. Bir süre önce, babasının bir borçluya karşı açtığı toprakla ilgili bir davada tanıklık etmesi gerektiğinde, kendisini sorguya çeken dava vekiline son derece zekice cevaplar vererek hukuku gerçekten iyi bir şekilde kavradığını ispatlamıştı.

Sert ekmeği güçlü dişleriyle çabuk çabuk çiğnerken homurtulu sesler çıkararak, "Kafanda bir şeyler tasarlıyorsun galiba?" diye sordu.

İhtiyar Hynes masaya dökülen ekmek kırıntılarını avucuyla toplayıp ağzına attı. Ayağa kalktı.

"Julia'ya haber vereyim," dedi.

Kız kardeşi mutfaktan geçilerek gidilen küçük bir odada yatıyordu. Çocukluklarında keçiyollarında eşekle gezdikleri eski Julia'ydı hâlâ. Hynes karısından çok kız kardeşine güveniyordu; arada sırada neşeli bir sesle güldüğü için karısını az çok hafifmeşrep buluyordu. Julia, hayli acayip bir insan olmasına karşın, onda zerre kadar hırs yoktu. Şimdiye kadar yaptıklarına karşılık tek bir kuruş almış değildi. Yaşlılığında, sırf fazla masraf olmasın diye ev halkının ve oteldeki müşterilerin yemeğini pişiriyor, hâlâ çalışıyordu. Bu sefil görünüşlü, rutubetli odada, bir ot şilte üstünde, bir iki eski battaniyenin altında kıvrılmış, beyaz saçları kirli yastığın üzerinde darmadağın yatıyordu. İhtiyar Hynes usulca omzuna dokunduğunda yerinden sıçradı, istavroz çıkardı ve hemen elbisesine uzandı. Ağabeyinin tembihlerini hiç ses çıkarmadan dinlerken, bir yandan da giyinmeye devam ediyordu. Hynes kız kardeşine tembihte bulunduktan sonra mutfağa giderken karısının yalınayak merdivenlerden indiğini gördü. Sabahlığını bir pelerin gibi omuzlarına almıştı. Sabahlığın altına beyaz bir hırka giymişti. Sağ elinde yanmakta olan bir mum vardı.

"Niye kalktın?" diye sordu Hynes kızgın bir sesle.

"Seni kutsamadan gitmene gönlüm razı olmadı," dedi heyecanlı bir sesle:

"Hoppala!" dedi Hynes. "Nereye gidiyormuşuz ki?"

Karısı ihtiyarın üzerine biraz su serpti. İhtiyar adam şapkasını eline aldı, gülünç bir incelikle hafifçe diz çökerek istavroz çıkardı. Sonra kadın Tony'nin yanına gitti, onun da üzerine su serpti.

"Yolunuz açık olsun," dedi.

Tony bir eliyle ağzını silerken öbür eliyle de kayıtsızca istavroz çıkardı.

"Yaa, demek mesele buydu," dedi.

Annesi her zamanki alışkanlığıyla uzanarak oğlunu yanağından öptü.

"Haydi!" dedi Hynes kızgınlıkla. "Bizi fazla oyalama artık. Çabuk ol Tony."

Ardında annesini hiç umursamayan oğlu, mutfaktan dışarı çıktı. Annesiyse, gözlerinde sevecen bir ifade, arkasından bakakaldı. Tony'yi doğururken ölümün eşiğinden dönmüş, iki yıl hasta yatmıştı. Açgözlü oğlan iki sütnine değiştirmişti. Kim bilir, belki de onu böyle dev gibi yapan emdiği yabancı süttü.

Hâlâ büyük bir gizlilikle hareket eden baba-oğul külrengi bir kısrağı arabaya koştular, kasabadan çıkıp gittiler. Hava oldukça soğuktu. Paltolarının yakalarını kaldırmışlardı, ellerini durmadan birbirine vuruyorlardı. Geceleyin inceden bir kar yağmıştı, kısrağın nallarından ve arabanın tekerleklerinden hemen hiç ses çıkmıyordu. Artık şafak söküyordu. Ama yeryüzü hâlâ olduğunca dingindi.

"Bak, anlatayım sana..." diye söze başladı Hynes kasabanın dışına çıktıklarında.

Planını bütün ayrıntılarına varıncaya kadar anlattı. Gözleri parıl parıl ışıldadığı halde, sesi bu atılganlığının onu yıkımlara sürükleyeceğini bekliyormuşçasına hüzünlüydü. Tony, kamçıyla kısrağın kulaklarına dokunarak ses çıkarmaksızın dinliyordu. Sola doğru keskin bir dönemeç yapan dik bir tepeyi indiler. Yol burada karın küçük yığınlar halinde kıyıya köşeye savrulduğu çalılarla örtülüydü. Kısrak yokuşu ağır ağır inerken ikide bir kayıyordu. Gırtlağından mırıltılı bir ses çıkarıyor, arada sırada pisleyecekmiş gibi kuyruğunu yarım daire şeklinde havaya kaldırıyordu. Ama tepenin bitimine vardığında başını salladı, burun deliklerini temizledi, gemi çekiştirdi ve tırısa kalktı. Tony ani bir sıçrayışla dizginlere asıldı, kısrağın ansızın tırısa kalkışı daldığı düşünceleri bozuvermişti. Hynes konuşmasını kesti ve üşüyen ellerini koltuk altlarına vurmaya koyuldu. Kısrak arada bir sıçrayarak güçlükle ilerlerken, uzun bir zaman sessizlik hüküm sürdü. Üşümüştü kısrak, koşmak istiyordu, Tony göğüs geçirdi, dizginleri hafifçe koyverdi, kır-

bacı kısrağın kalçasında şaklattı ve iyice açılan burun delikleri yükselen günışığında parıldayan kısrak dev adımlarla muhteşem bir tırısa kalktı.

"Ben razıyım," dedi Tony. "Bacaklarındaki damarlardan derdi varmış, öyle dediler, ama yer iyi sayılır. Gerçi görünüşü pek o kadar iyi değil, ama çocuk doğuracak kadar sağlıklı. Yer çok iyi. Ben razıyım, baba."

Hynes sarsıla sarsıla ilerleyen arabada oğluna doğru eğilerek fısıldadı:

"Peki ya bunun rizikosu? Ya paramız? Böyle bir rizikoya atılmanın sırası mı dersin?"

Kısrak, kuyruğu havada, rüzgârı yararak, düzgün ve taze karın üzerinde berrak ve derin izler bırakarak öfkeli bir tırısı sürdürürken, Tony gene bir zaman konuşmadı.

"Arkasında hükümet olduğuna göre," dedi en sonunda ağır ağır, "bu işin rizikosu ya pek az ya da hiç yok demektir. Tanrı'dan başka bir rizikosu yok bunun."

Yükselen güneş artık bahar şehvetinin sütsü ersuyu gibi uzanıp giden yumuşacık karların, engebeli tarlaların, çitlerin ve dolambaçlı, daracık yolun tepesinde pırıl pırıl parlıyordu. Ürperti verici bir hava vardı. Artık toprağın çıplak tepelerle karşılaştırıldığında çok verimli olduğu ovaya inmişlerdi; geride kalan çıplak tepelerdeyse, birbiri ardı sıra sürüp giden karlı dağların ucunda kasaba duruyordu. Her şey günışığında parıldayan karla kaplıydı. Ne ki, bu iki karanlık adam, çevrelerindeki güzelliğin, soyluluğun farkında değildiler. Paltolarına sarınmış, yumuşacık düzgün karın üstünde derin nal ve tekerlek izleri bırakarak, iki kurt gibi dağdaki inlerinden şehre iniyorlardı.

Bir kez bir meyhanede durup birer bardak bira içtiler. Yeniden yola koyuluncaya kadar, bir saat yudumlayıp durdular biralarını. Sonra arabalarını Clogher'ın dışlarına sürdüler, sağlık yurdunu, kışlayı geçtiler, deniz kıyısı boyunca gittiler bir süre, sonra tam kasabanın ortasından geçen ana caddeye gittiler. O

sıralar Clogher yirmi bin nüfuslu bir kasabaydı, ama bu saatte ana caddesindeki kalabalığa bakılacak olursa, bu sayının yirmi katı insanın yaşadığı sanılabilirdi. Kaldırımlarda dolaşan karnı aç aylak yığınının görünüşünde insandışı bir şey vardı; bu yığın, düzenliliğin, çalışkanlığın ve sağlamlığın hüküm sürdüğü yuvalarını kaybeden bir karınca sürüsünü andırıyordu. Şimdi bilinmeyen bir hükümetin o eski düzeni kendileri için yeniden kurmasını bekliyorlardı. Arabanın içinde paltolarına sarınmış oturan adamlar, yumuşacık karın üzerinde yükselen güneşin görkemi karşısında nasıl kayıtsız kaldılarsa, kaldırımlarda aylak aylak dolaşan bu insanlara karşı da öyle kayıtsız kaldılar.

Gerçi burada da kar vardı, ama eğri büğrü kaldırımın ve pislik içindeki caddenin üzerinde bir balçık yığını halindeydi. Burada herkes kötü bakıyordu. Sevimsiz evlerin temelleri bile çürümüştü sanki, evlerin temelleri tıpkı bir yaranın çevresindeki çatlak gibi hafifçe kalkmıştı.

Balık pazarına girdiler; pazarın ötesinde, yıkık bir duvarın ardında, Hayalet Irmağı dağ sularını okyanusa boşaltıyordu. Güzellik varlığını burada da sürdürüyordu; kırmızı eteklikli, çıplak ayaklı balıkçı kadınlar tezgâhlarının gerisinden "Canlı ringa balıkları. İki gözü açık canlı ringalar. Yok mu alan güzelim ringaları?" diye sevinçle bağırıyordu. Pazarın ve ırmağın üzerinde kar beyaz bir martı sürüsü dolanıyordu. Denizdeyse, olanca heybetleriyle gemilerin yelkenleri ve karaltıları görülüyordu.

Sola döndüler, iskelelerle dolu rıhtım boyunca yürüdüler ve önünde bir tahta yığını duran büyük bir dükkânın bitişiğindeki iki katlı bir eve gelince durdular. İskelelere bağlı duran gemilerin direkleri gıcırdıyor, usul usul sallanıyordu. Katran, kınakına kabuğu, hayvan derisi, kereste ve balık kokuları birleşmiş, tek bir keskin koku halinde ortalığı kaplamıştı. Evin basık kapısının üzerinde şunlar yazılıydı: "James Rabbit ve Oğlu, İthalatçı ve Konyak Taciri" Tony kısrağın dizginlerini koşup gelen bir oğlana bıraktı, evden içeri girdiler.

"Tanrı esenlik versin," dedi Hynes.

Taş merdivenlerle inilen dükkân bir mağaraya benziyordu. İçeride ışık yanıyordu. Oda, büyük bir kısmı kaba undan meydana gelen yığılı mallardan dolayı bir hayli ufak görünüyordu. Bir köşede kadınlı erkekli bir sürü köylü duruyordu. Tezgâhın arkasında genç bir kadın vardı.

"Tanrı sizi de esen kılsın," dedi Hynes'ın sözlerine karşılık.

İki adam kadının yanına giderek elini sıktılar. Bu, dükkânın sahibinin ölen tek oğlundan geriye kalan torunu, Mary Anne Rabbit'ti. Alnındaki ve sol yanağındaki dağ çileği rengi benek ve gözündeki gözlük onu son derece çirkin gösteriyordu. Bacakları yürürken sürüyecek kadar şişmişti. Bunların ötesinde, Tony'nin de dediği üzere, çocuk yapacak kadar sağlam yapılı ve sağlıklıydı ve sevimli bir gülümseyişi vardı.

"James yukarıda mı?" diye sordu Hynes fısıltıyla.

"Yukarıda kahvaltı ediyor," diye cevapladı Mary Anne. "Çıkın isterseniz."

İhtiyar adam tezgâhın arkasındaki küçük kapıdan çıktı. Tony, kıza bir şey söyleyecekmiş gibi bir süre durdu, ama hiçbir şey söylemeden babasını izledi. Dar bir merdivenden üst kata çıktılar ve kapıyı vurdular. İçeriden boğuk bir ses duyuldu, girdiler. İhtiyar Rabbit limana yakın bir pencerenin yanında küçük bir masanın başına oturmuştu. Yemek yiyordu. Yetmiş beş yaşında olduğu halde, yüzü sağlıklı görünüyordu, beyaz kıvırcık saçları hiç eksilmemişti. Bir deniz savaşında sol bacağını kaybetmişti. Altın küpe takıyordu. Bu ona, vahşi ve yaşlı yüzüyle de güçlenen bir korsan görünüşü veriyordu.

"İyi ettiniz de geldiniz," diye gürledi. "Oturun da karşılıklı bir kahve içelim. Bu sabah hava çok soğuk."

"Bu bizi ısıtır," dedi Hynes ceketinin cebinden küçük bir şişe çıkartarak. "Sabah sabah seni rahatsız ettik James, ama hiç bekletmeye gelmeyecek bir işimiz var."

"Yüzünü şeytan görsün," dedi Rabbit. "Kafanda hep bekletmeye gelmeyecek bir iş vardır zaten. Bu seferki neymiş bakalım? Nasılsın, Tony? Tanrı bağışlasın, her zamanki gibi çirkinsin tabii. Otursana."

"Tanrı hepimizi bağışlasın," dedi Hynes otururken şişeyi masanın üzerine koyarak. "Sen iyisin bakıyorum."

"Niye iyi olmayayım?" dedi Rabbit bardak çıkarmak için dolaba uzanırken. "Hıh! Koleraya ya da bir hummaya yakalanmazsam, bu gidişle seni de gömerim, Johnny. Ha haa! Hem de cenazende dans bile ederim, koca herif seni!"

"Ona şüphe yok tabii, güçlü ve sağlam bir adamsın sen, dedi Hynes kişneyen bir sesle. "Bir yarını o iğrenç savaş sırasında yabancı diyarlarda bırakmışsın, şimdi burada Mary Anne'le tek başına işleri çekip çeviriyorsun."

"Canın cehenneme, be adam," dedi Rabbit bardakları masanın üstüne koyarken, "bırak şu konuşmayı da şişeyi aç! Herhalde en ucuzunu almışsındır, seni cimri herif."

"Bak burada yanıldın işte, hiç de en ucuzundan değil," dedi Hynes şişeyi açarak. "Aksine en âlâsından. Kaldır bardağını, James."

Hep birlikte içtiler. Rabbit bardağını hızla masaya indirerek, "Burada yerimden kımıldamadan her şeyi kontrol edebiliyorum. Burada yerim çok iyi," dedi.

Hynes pencereden sandallara bakıyordu.

"Yükseklerdeki atmacanın fareyle taşı birbirinden ayıramadığı gün yaklaşıyor." dedi hüzünlü bir sesle. "James, ben kendi payıma ihtiyarlığın her geçen gün yaklaştığını hissediyorum. Ama Tanrı büyüktür, oğluma güvenebilirim."

"Tabii, koca adam oldu artık," dedi Rabbit. "Haydi, bir yudum daha çekelim şu konyaktan. Sahi sormamda bir sakınca yoksa, niye böyle erken bir saatte geldin?"

Hynes bardakları yeniden doldurdu.

"Gene Mary Anne'in peşindesin galiba?" diye sordu Rabbit.

"Tam üstüne bastın, James," dedi Hynes. "Ama bu sefer, dostum, ağzının suyunu akıtacak bir pazarlığım var."

"Sağlığına," dedi Rabbit. İçtiler. "Nasıl bir pazarlıkmış bu?"

İçtiği konyakla dili çözülen Hynes rahatlamıştı.

Hükümetin yardım çalışmaları konusundaki planlarını, özellikle Amerika'dan ucuz Kızılderili mısırı ithal edilmesi meselesini bir çırpıda bütün ayrıntılarıyla anlattı. Sonra oturduğu yerde öne doğru eğildi ve hırsla anlatmaya devam etti.

"Bu işte koca bir servet yatıyor, James," dedi. "Yakında Liverpool'a varmak üzere yola çıkarılmış ve tonu altı sterlinden satın alınabilecek bir gemi dolusu mal olduğunu işittim. Düşün bir, tezgâha sürdük mü, ne kadar kâr sağlayabiliriz satıştan! Bütün mesele, piyasa kârın kokusunu alıp saldırmadan, nakit parayla bol miktarda mal almaya bakıyor. Tez davranan parsayı toplar, James. Hükümet halkın avucuna para koyuyor, para ellerine geçer geçmez delicesine harcamaya koyulacaklar, insanı ürkütecek kadar büyük bir kâr var bu işte, azizim. Ne diyorum sana, insanı ürkütecek kadar. Mal karaya çıkar çıkmaz, onu alacak sağlam gümüş bekliyor. Sözün kısası, Tony'yle ben bu işe yatıracak paraya sahibiz, James. Açıkçası, aramıza seni de katmak istiyoruz."

Rabbit'in elini yakaladı, parmaklarını açtı, avcuna bir şaplak indirdi.

"Biz kendi payımıza bin İngiliz lirası koyuyoruz ortaklığa," dedi Hynes. "Mary Anne de pazarlığa dahil olduğuna göre, öldüğün zaman payının yarısı ona kalır. Haydi bakalım, tükür avucuna da elimi sık."

Rabbit hafifçe geri çekildi, tavrı değişmişti. Eski denizcinin o yürekli tavrı, bir tacirin o içten pazarlıklı kurnaz tavrına dönüşmüştü.

"Acele etme bakalım, Johnny," dedi. "Bu mısır işini daha önce ben de düşünmedim değil, ama halk bu zıkkımı yiyecek mi acaba?"

"Niye yemesin canım?" dedi Hynes kendinden geçercesine. "İnsan aç oldu mu, yemeğin iyisini kötüsünü ayırmaz."

"Gene de büyük riziko," dedi Rabbit. "Bu sarı meret daha önce de denenmişti, ama kara putperestlere döneriz korkusuyla halk yememişti."

"Ahh! O zamanki açlıklarıyla şimdiki açlıkları bir mi?" dedi Hynes. "Kafanı çalıştırsana, be adam!"

"Ben de onu yapıyorum zaten," dedi Rabbit. "İşin rizikosuna gelince, benim kafamı kurcalayan senin bin İngiliz liran değil."

"Biraz daha içer misin?" diye sordu Hynes.

"Konyakla beni yumuşatamazsın," dedi Rabbit.

Hynes bardakları yeniden doldururken zekice gülümsedi. Rabbit'de bin İngiliz lirası, hatta ona yakın bir miktarda para olmadığını çok iyi biliyordu. Gerçekten, bütün kredisini de zorlasa yüz İngiliz lirasını bir araya getireceği su götürür, diye düşünüyordu Hynes. Rabbit tazminatını alarak donanmadan istifa ettikten sonra bu işlere ilk atıldığı sıralarda ticaret yeni yeni filizleniyordu. Napolyon savaşlarının bitimine kadar da filizlenmeye devam etti. Ama o zamandan bu yana, ticaret bir hayli gerilemişti. Rabbit, son on yıl içinde, oğlunun ölümünden bu yana, kafasını ancak suyun üzerinde tutabilmeyi başarmıştı. Hynes bütün bunları hin gibi biliyordu. Oldukça uzun bir zamandır, Tony ile Mary Anne'i evlendirmenin yararlarını hesaplamaktaydı. Ne kadar beklerse, pazarlığın o kadar kendi yararına olacağını biliyordu. Ne var ki, artık bir karara varmanın vakti gelmişti. Kaybedecek zamanı kalmamıştı.

"Riziko konusunda haklısın belki, James," dedi ansızın umutsuz bir ifade takınarak. "Sen akıllı bir adamsın. İnan bana, bunu hiç düşünmemiştim. Bütün konuştuklarımızı unutsak daha iyi olacak galiba. Sağlığına, James."

Rabbit'in yüzü sararıverdi, öne eğilerek, "Sen hasta mısın, be herif?" diye haykırdı öfke içinde. "Buraya iş konuşmaya gelmedin de ne için geldin?"

Hynes şaşırmış, fakat kendinden emin görünüyordu.

"Ben iş konuşmaya gelmedim mi?" dedi. "Bak sen şu işe! Hem kendisi oyun bozanlık ediyor, hem de neler..."

"Ben değil," diye bağırdı Rabbit, "sen oyun bozanlık ettin."

En sonunda Tony iskemlesini gıcırdatarak söze karıştı:

"Yeter bu kadar dalaştığınız. James, kabul ediyor musun, etmiyor musun? Bin İngiliz lirası ve Mary Anne. Ya evet ya hayır. Teklifimizi bekleyen başkaları da var."

Rabbit bir süre baktı delikanlıya, sonra birden elini uzattı.

"Ver elini," dedi Tony'ye. "Senin şu yalancı cimri babanla değil ama seninle iş yapacağım. Tamam, anlaştık. Tükür bakalım avucuna."

İkisi de avuçlarına tükürüp el sıkıştılar. İhtiyar Hynes hiç beklenmedik bir kahkaha nöbetine tutulmuştu, elini ikide bir kalçasına vuruyordu. Hafiften sarhoş olmaya başlamıştı.

"Siz çok yaşayın, e mi," diye bağırdı. "İmzalanıp mühürlendi en sonunda. Haydi fırla Tony, seni koca herif. Git getir bakalım kızı buraya. Ne biçim erkeksin sen yahu?"

Tony yerinden kalkarak ağırbaşlı bir sesle, "Yatakta yapılması gerekenle yatağın dışında yapılması gerekeni ayırt etmesini bilen bir erkeğim," dedi.

Yürüdü çıktı odadan, iki ihtiyar, burunları birbirine değercesine masanın üzerine eğildiler. Önce karşılıklı övgüler yağdırdılar bir süre, sonra evlilik anlaşması üzerine öfkeli bir tartışmaya daldılar.

YİRMİ BEŞİNCİ BÖLÜM

HYNES, hükümetin o bölgeye akıtmak niyetinde olduğu "para seli" konusunda boş yere iyimserlik beslemişti. Kısa zamanda bunun pek abartılacak bir şey olmadığı ortaya çıktı. Yardım komitesinin açılış oturumunda, komitenin toplandığı mahkeme

binasının önünde, işe alınmak üzere bekleyen bini aşkın adam vardı. Hükümet temsilcisi Bay Swan, mahkeme binasına girebilmek için bu bağrışıp çağrışan yığının arasından altı polisin yardımıyla geçebildi. Bu durum onu fena halde ürkütmüş ve öfkelendirmişti, kalabalığı dağıtması için Peder Roche'a yalvardı. Peder onun bu isteği karşısında öfkeye kapıldı.

"Niçin dağılmalarını söyleyecekmişim?" dedi Peder Roche. "İşe alınmak için beklemiyorlar mı?"

"Hepsi değil," dedi müfettiş. "Koca bir sürü var dışarıda. Bir seferinde ancak üç yüz tanesini alabiliriz. Hem zaten, tavsiyenameleri işe alınmaları için yeterli mi değil mi diye anlamak üzere her birini inceden inceye gözden geçireceğiz."

Sonra Peder Roche'a bu tavsiyenamelerin neler olduğunu açıkladı. Peder sessizce dinledi. Sonra birden kan beynine sıçradı ve kendisini coşkun alkışlarla selamlayan kalabalığın önüne fırladı.

"Hükümetin kazı," diye bağırdı Peder Roche bir arabanın üstünden, "ufacık ve çürük bir yumurta yumurtladı. Üstelik, içerisine sarı yemek tıkıştırılmış çürük bir yumurta. Eğer gecenizi gündüzünüze katarak çalışıyorsanız ve dürüstseniz, başınızı sokacak bir damınız varsa, bir inek, domuz, at, hatta topal bir eşek sahibiyseniz, evinize dönün. Size iş falan yok. Yalnızca gecekonduculara, dilencilere ve aylaklara yardım edilecek. Hepsi hepsi üç yüz kişiye iş var. Halkın yüzde beş faizle ödünç alınan kendi parası doğru dürüst tek bir işte kullanılmayacak, bugüne kadar hiçbir iş yapmamış, bu havalide aylaklık etmiş kimselerin beslenmesine gidecek. Yalnızca en kötü durumda olanlar kalsın. Tanrı geri kalanınızın yardımcısı olsun."

Bu konuşma kalabalığın üzerinde feci bir etki uyandırdı ve çıkabilecek bir isyanı bastırmak için Yüzbaşı Mordaunt komutasındaki bütün bir polis kuvveti harekete geçirildi. Ama o gün hiçbir şey yapılmadı; kaldı ki mahkeme binasında süreduran tartışmalar en azından dışarıdakiler kadar şiddetliydi. Komite

Bay Swan, Bay Coburn, Albay Bodkin, o bölgenin sulh hâkimi, John Hynes ve mensup oldukları sınıfın en fazla vergi ödeyen üyeleri oldukları için seçilen üç çiftçiden meydana geliyordu. Tabii bu çiftçilerden hiçbirinin okur yazar olmadığını ekleyebiliriz. Ama bu, onların, getirilen her tasarıya "kanun sınırları içinde olmadığı" bahanesiyle karşı çıkmalarını engellemiyordu. Peder Roche, Bay Coburn'ün din propagandası yapmasından korktuğu için, Bay Coburn tarafından sunulan her öneriye karşı çıkıyordu. Albay Bodkin'in bütün bu işlerden fena halde canı sıkılıyor ve anlamsız bir sesle durmadan, "Tanrı aşkına şu rezil işi bitirelim artık," diye bağırıyordu. Böylece, bir işlem tarzı kabul edilinceye kadar dört gün harcandı ve en sonunda işe alınacak adaylar incelenmeye başlanıldı. Bu arada, halkın istekliliği yerini büyük bir umutsuzluğa bırakmış ve geriye sadece en feci durumdakiler kalmıştı. Bunların arasında Thomsy Hynes da vardı.

Kendisi hiç de istemediği halde, Mary'nin ısrarlarına dayanamamış gelmişti.

"İşe alınırsan hiç olmazsa elimize bir şeyler geçer," demişti Mary. "Martin'i gözü kapalı alırlardı, ama toprağı olanları kabul etmiyorlar. Hiç değilse sen git."

Böylece Thomsy her sabah mahkeme binasının önünde dikilip beklemiş, en sonunda da sırası gelmişti. Thomsy'nin adı okunur okunmaz Bay Swan bir listeye göz attı ve başkanlık görevini yürüten Albay Bodkin'e dönerek, "Korkarım, bu adam mahzurlu biraz," dedi, "Majestelerinin bir hizmetkârına sadakatsizlik ve karşı gelmekten bir süre hapis yatmış."

"Aman tanrım!" diye bağırdı Bodkin. "Sadakatsizlik haa? Daha neler! Tabii efendim, tanırım bu adamı, bir keresinde sarhoşluk, sağa sola sataşmak ve bir polis memuruna hücum etmek suçlarından kendisini bir ay ağır çalışma cezasına çarptırmıştım."

"Doğru, efendimiz," dedi Thomsy, "yapmıştınız bu dediğinizi, hem de son derece sıcak bir gündü ve aynı bu mahkeme bina-

sındaydık. Siz sıranın üstüne uzanmış uyuyordunuz, efendim; birden uyanıp yattığınız yerden fırladınız ve 'bir ay ağır çalışma cezası,' diye bağırdınız. Çok iyi hatırlıyorum."

Bu sözler kahkahalarla karşılandı. Thomsy uyandırdığı ilgiden memnun, gülümsedi. Budalaca zekâsıyla herkesi kahkahalara boğmaktan daima hoşlanırdı.

"Üstelik ilk vuran ben değildim," diye devam etti. "İlk önce memur vurdu bana. Townshend adında domates sırığı gibi bir herifti, kızıl saçlarından ötürü kendisine Havuçkafa adını takmıştık, Belfastlı koyu bir Protestandı. Hem de en berbatından, Tanrı korusun! Pis sarhoş derdi bana. Ona Havuçkafa adını ben taktığım için bana garezi olmuştu."

Thomsy'nin bu sözleri yeni kahkaha tufanına yol açtı.

"Asi bir hali var mı?" diye sordu Albay Bodkin, Bay Swan'a.

"Özür dilerim, Albay," dedi Bay Swan. "Kurallara uymam gerekiyor. Bu adamın mahzuru var."

"Kurallarınızı şeytan götürsün," dedi Albay. "Ee neylersin Hynes, burada çalışamayacaksın galiba. Git kafayı bul bakalım, ama sakın polisleri döveyim deme."

Thomsy albayın uzattığı iki buçuk şilini aldı, teşekkür etti ve mahkeme binasından ayrıldı. Thomsy kapıda görününce dışarıdaki kalabalıktan sesler yükseldi:

"Aldın mı çalışma iznini?"

"Ne gezer," diye cevap verdi Thomsy.

Kalabalık arkasından gelmesin, onu soru yağmuruna tutmasın diye, kimseye görünmeden otele gitti, arka kapıdan içeri girdi. Kendine çeyrek litrelik viski, Mary'yi yatıştırmak için de bir torba şeker satın aldı. Sonra dağların arasından geçen bir keçiyolu buldu, Kara Vadi'ye doğru yola koyuldu. Gözden uzak bir yere gelince, oturdu ve şişesini açıp içmeye başladı. Şişenin dibini bulması pek uzun sürmedi. Sonra bir türkü tutturdu, salına salına evin yolunu tuttu. Dağ yolundan ayrılıp Kara Vadi'ye çıkan yola girdiğinde, telaşlı adımlarla köyden evine gitmekte olan Patsy O'Hanlon'a rastladı.

"Bak sen şu Tanrı'nın işine!" diye bağırdı Thomsy. "Tütünü nereden buldun?"

O'Hanlon kollarını savura savura dimdik yürüyor, yepyeni toprak piposundan dumanlar tüttürüyordu. Son derece yüksekten konuşarak cevapladı Thomsy'yi.

"Dükkândan," dedi. "Nereden olacak?"

Şaşkınlık içinde kafasını kaşıyan Thomsy'nin yanı başından yürüdü geçti.

"Hoppala! Sana ne oldu böyle, be adam?" diye bağırdı Thomsy O'Hanlon'ın arkasından. "İnsan komşusuna böyle mi davranır?"

"Acelem var," diye bağırdı O'Hanlon. "Çalışma izni aldım. Sabaha başlıyoruz. Şafak sökerken ayakta olmalıyım. Tam üç yüz kişiyiz. Kara Vadi'den bir beni seçtiler."

O'Hanlon'ın sesi uzaktan uzağa boğuklaştı.

"Yaa, demek böyle haa!" diye öfkeyle haykırdı Thomsy, O'Hanlon'ın arkasından beceriksizce koşmaya çalışırken. "Şimdi en büyük sensin, öyle mi? Harika! Kimin aklına gelirdi? Patsy O'Hanlon! Cehennemde çıtır çıtır yanasın, e mi!"

Yolun ortasında dikilmiş, O'Hanlon'a yumruğunu sallıyordu. O'Hanlon'ın kulübesinin önünden geçerken, birkaç kere "çanak yalayıcı" diye bağırınca, Sally dışarı çıkarak payladı onu.

"Kıskanıyorsun," dedi Sally, "seni utanmaz sarhoş herif seni, yoksulların boş midesine birkaç lokma ekmek inecek diye hasedinden çatlıyorsun."

"Çanak yalayıcılar," diye bağırdı Thomsy sendeleye sendeleye eve giderken.

Mutfağa paldır küldür girer girmez anlatmaya başladı:

"Beni asiyim diye seçmediler. Hani şu hükümetin adamı var ya, onun defterinde yazılıymış. Sonra Albay Bodkin... Kuzum neyiniz var sizin?"

Ansızın, mutfakta herkesin tuhaf bir sessizlik içinde olduğunu fark etti. Maggie ocağın başında ağlıyordu.

"Sus," dedi Mary. "Michael ölüyor."

YİRMİ ALTINCI BÖLÜM

HASTA DELİKANLI son bir ay içinde iskelete dönmüş ve en sonunda ölümün eşiğine gelmişti. Öyle ki ölmekte bile güçlük çekiyordu. Kilisenin son dinî işlemi yerine getirildikten ve kendisini kadere terk ettikten sonra bile, onurundan hiçbir şey yitirmeksizin bütün bir gece boğuşmuş durmuştu. Son nefesini verdiğinde şafak sökmüştü. Sonra gözkapaklarının üzerine bakır paralar konuldu ve evin içinde ölüm ağlaşmaları başladı. Yas tutma işini Kate Hernon üstüne almıştı.

Maggie'yi ölüm döşeğinin yanından aldı, ocağın başına götürdü ve bacanın bulunduğu köşede bir tabureye oturttu. Sonra da kendisi, ateşin önünde, eteklerini başlarına çekmiş bir grup komşu kadının ortasına bağdaş kurdu. Kate kadınların başlarına kül serpti ve yas şarkısını okumaya başladı. Ellerini ateşe uzatarak iyice önüne eğiliyordu. Gövdesini tepeden tırnağa yılan gibi kımıl kımıl oynatıyor, insan vücudundaki zindanından kurtulmaya çalışan insan ruhunun çektiği işkenceleri yansıtıyordu. Tıpkı belkemiği kırılan bir hayvanın yerde sürünüşü gibi, sırtını ağır ağır büküyordu. Havada hamur yoğuruyormuş gibi, ellerini ve kollarını kıvırıyordu. Kollarını iki yana açarken omuzlarını yukarı kaldırıyor, böylece doğum hareketini yansıtarak ruhu yükselmeye zorluyordu.

Öteki kadınlar, arada sırada Tanrı'ya dualar yağdırarak yeryüzünden ayrılan ruhu kabul etmesi için iki yana sallanıp yalvarırlarken, Kate anlaşılmaz bir sesle şarkısını sürdürüyordu. Yaşlı kadının sesi kimi zaman ölüm mırıltılarını anımsatıyordu. Kimi zamansa, vahşi bir zafer çığlığı halini alıyor; ihtiyar kadın öne atılıyor, külleri avuçluyor ve âdet olduğu üzere, ruhun cennete uçuşunu engelleyen kötü ruhları defetmek için külleri açık duran kapıya savuruyordu. Sonunda dizlerine abanarak ayağa kalktı, bir şey dinliyormuşçasına bir süre öyle durdu, sonra kollarını başının üzerine kaldırdı ve büyük bir coşkuyla bağırdı:

"Yüce Tanrım! Artık acı bize de aç kapılarını!"

"Amin!" dedi komşu kadınlar bir ağızdan.

Bunun üzerine hep birlikte yere kapandılar, sonra Kate Hernon ayağa kalktı ve olağan bir sesle, "Şimdi gidip ölüyü gömülmeye hazırlayacağız," dedi.

Yaşlı adam Martin'i avluya çıkardı, "Tabut yapmak için tahta almaya Crom'a gitsen iyi olacak. Gelip çalışmaya başlaması için de marangozu uyar," dedi.

Bu durumda, geleneklere göre, evin efendisi oydu gene.

"Ayin ve gömme töreni için içki işini ne yapacağız?" diye sordu Martin.

"Tüh be!" dedi yaşlı adam. "Az kalsın unutuyordum. Bunun için Thomsy'yi gönderebiliriz."

"Sanırım on galon kâfi gelir," dedi Martin.

"Haydi canım sen de!" dedi yaşlı adam. "On galon ufak bir çocuğu gömmeye bile yetmez. Buraya doluşacak kalabalık on galonla bir istavroz bile çıkaramaz. Yirmi olsun."

"Yirmi mi?" dedi Martin. "Fiyatlar ateş pahası, baba, yirmi galon almak çılgınlık olur. Bu zamanda beş parasız kalmamız doğru olmaz. Biliyorsun, Thomsy'ye çalışma izni verilmedi; Bay Chadwick de Ellie'yi buradan gönderdiği için Mary'ye kızgın, gözümüzün yaşına bakmaz valla."

"Umurumda değil," dedi yaşlı adam. "Senin böyle konuşman çok utanç verici doğrusu. Ömrüm boyunca halkın törelerine uygun bir şekilde yaşadım ve de öyle öleceğim. Töreyi bozmak yok."

"Sen bilirsin," dedi Martin. "İçkiden sapıtanlar olursa bundan Peder Roche da hoşlanmayacaktır. Geçen yıl Glenaree'deki cenaze töreninden sonra kilisede ağzına geleni söylemişti..."

"O kendi işine baksın," diye bağırdı ihtiyar adam. "Tanrı'nın habercisi o, halkın törelerine karışmaya hiç hakkı yok. Kaldı ki, töreler Tanrı'nın kendisi tarafından buyurulmuştur."

"Pekâlâ baba," dedi Martin. "Senin dediğin gibi olsun. Sen daha iyi bilirsin. Köye indiğimde, pipolarla tütünü de alırım.

Mum da gerekecek. Tanrı yardımcımız olsun! Bu işe çok para gidecek. Eh, gideyim bari artık. Birazdan gelmeye başlarlar."

"Al keseyi," dedi yaşlı adam. "Nalbura, dükkâna, kaçak içki satıcısına para ödemen gerekecek."

Maggie oğlunun ölümünden sonra bitkin düşmüştü. Evi ayine hazırlamanın bütün sorumluluğunu Mary yüklenmek zorunda kalmıştı. Sally O'Hanlon, Kitty Hernon ve Nappa Toomey ona yardıma geldiler. Ölü, mutfakta domuzların yatağının bulunduğu bir köşeye yatırıldı. Bunun için bir komşudan fazladan bir masayla birlikte birkaç da kanepe ödünç alınmıştı; konukları bir yerlere oturtmak gerekecekti. Martin pipolar ve tütünle köyden döndüğünde her şey hazırlanmıştı. Yaşlı adam ölünün başucuna oturdu ve ağıtçıların arasında elden ele dolaşan pipoları doldurdu. Ayin başlamıştı. Mutfaktan içeri giren konuklar fısıltıyla evi kutsuyor, ölünün yanı başına diz çökerek dua ediyor, sonra bir süre oturuyorlardı. Erkekler biraz pipo içiyorlardı. Alçak sesle sıradan şeylerden söz ediyorlardı. Orada bulunmalarının gerçek nedeninden söz açmaları âdetlere aykırıydı. Ama evden ayrılırken bahçede aileden birine rastlayana kadar bekliyor, sonra resmî bir tavırla başsağlığı diliyorlardı. Bütün bunlar tam bir tören havası içinde oluyordu. Akşamüstü, marangoz Tom Gill, yulafların dövüldüğü kayanın üzerinde tabutu yapmaya başladı. Sonra viski fıçısı getirildi ve ayin iyiden iyiye canlandı. Gece indiğinde ev tıklım tıklım dolmuştu, sevinç dolu bir hava hüküm sürüyordu. Bu da geleneğe uygundu. Mary'nin annesi akşam yemeğinden sonra geldi. Mary onunla yatak odasına çekildi.

Kapıyı kapadıklarında, "Babam niçin gelmedi?" diye sordu.

Bayan Gleeson gözyaşlarına boğuldu. İkisi de yatağın ucuna ilişmişlerdi.

"Ellie gitti gideli bir gariplik çöktü üstüne, bilmiyorum," dedi Bayan Gleeson. "Ağzından tek bir söz çıkmıyor, Patrick de aynı. Kafasını kurcalayan bir şey var. Evden dışarı adımını atmıyor."

"Ellie'den bir haber var mı?" dedi Mary.

"Hiç haber yok, yavrucuğum. Kuzeni Julia'ya uğramamış bile. Tanrı günahlarını bağışlasın. Kim bilir başına neler gelmiştir?"

"Tanrı ne kadar zalim!" dedi Mary. "Istırap geldi mi üst üste geliyor."

Ellerini başının altında kavuşturarak yatağa uzandı, gözlerini kapadı.

"Meteliksiz kaldık," diye devam etti Bayan Gleeson. "Ellie'nin ücretlerini almak için Bay Chadwick'e gittim. 'Ne ücreti be?' dedi. 'Onu alıp götüren o orospu kendi gelsin. Diz çöksün önümde.' Yaa, böyle dedi işte. Artık ne olacağız bilmiyorum."

"Öyle bitkinim ki," dedi Mary. "Tanrı beni bağışlasın, Michael'ın öldüğüne memnunum. Evimizi barkımızı yiyip bitiren bir kurt gibiydi tıpkı. Ne bir domuzumuz ne bir tavuğumuz ne de bir ördeğimiz kaldı. Üstelik bir çocuk bekliyorum."

Annesi yüzüne baktı. Çocuk karnında daha şimdiden iyice belli oluyordu. Eğildi, kızının saçlarını okşadı. Mary annesinin elini itti, başını kendine çevirerek fısıldadı:

"Babamla Patrick için ne dedin?"

"Bir şey demedim, yavrum. Sen dinlenmene bak. Üzerine bir şey örteyim. Uyu bir parça. Ben her şeye bakarım. Bu ilk çocuğun, artık kendine iyi bakmalısın."

"Babam hiç konuşmuyor mu?"

"Sen merak etme onu."

"Neler dediğini niçin bana söylemiyorsun?"

"Vay başıma gelenler, ne söyleyeyim yavrum. İnan bana, tek bir söz çıkmıyor ağzından, hem de ne kadar konuşkan olduğunu bilirsin. Dün üstüne bir hal geldi, yerinden fırlıyor, çıplak ayak yürüyor, sonra gene oturuyor, dişlerini gıcırdatıyor."

"Bay Chadwick ona gitmemi niçin istiyormuş? Bize kancayı taktı galiba."

Ansızın annesinin kolunu kavrayarak fısıldadı:

"Korkuyorum, ana. Korkuyorum o adamdan. Benim için dua et."

Annesi onu yatıştırdı. Mary biraz gevşer gibi olunca üzerine bir battaniye örttü. Mary battaniyenin altında bir süre titredi, sonra yorgunluktan derin bir uykuya daldı. İçeri odadan gelen fısıltılarla uyandı. Yattığı yerde fısıltılara kulak verdi. Pencerenin orada, Maggie'yle iki kızı baş başa vermişler konuşuyorlardı.

"Tabii, büyüdüğümüz toprakları terk etmek," diyordu Nappa, "okyanusu aşıp yabancı bir diyara gitmek, orada diri diri gömülmek, bildik bir ses duymamak, tanıdık bir yüz görmemek, hatta ülkemizin tabiatını hatırlatan tek bir eski taşa bile rastlamamak feci bir şey. Ama neylersin, yapılacak başka bir şey kaldı mı? Dan'in korkak bir adam olmadığını herkes bilir, ama demirci dükkânına artık kimseler uğramıyor, hem bu yıl topraktan mahsul de alamadık. Elimizdeki birkaç sterlin de çok geçmeden suyunu çekeceğine göre, alıp başımızı bereketli topraklara gitmek daha iyi."

"Keşke çocuklarla beni de götürebilseniz," dedi Kitty. "Benim halim sizden de berbat, doyurmam gereken bir sürü velet var."

"Başımızla beraber, Kitty'ciğim," dedi Nappa, "ama nasıl götürürüz? Bilet parasını ödedikten sonra elimizde pek az bir şey kalacak, o da New York'ta bize ancak yeter. Oraya meteliksiz gidemeyiz. Meteliksiz gitmenin felaket olduğunu söylüyorlar; bir de gemilerin önüne çıkan, yolcuları denize çekip karınlarını deşen köpek balıkları varmış. Sonra soyguncular varmış; ırmak boyunca ülkenin içlerine giden buharlı gemilerin yolunu kesiyorlarmış. Yaa, bilet aldığım ofiste böyle dediler işte. 'Kendinize ve paranıza mukayyet olun,' dedi biletçi."

"Hiç olmazsa, çocukların ikisini götürseniz," dedi Kitty.

"Gerçekten de senin için büyük kolaylık olur," dedi Maggie. "Keşke götürebilseler ikisini; küçük meleklerden uzak kalmak senin için işkence olacak, ama gene de iyidir."

"Dan'le bir konuşayım," dedi Nappa. "Belki en büyüklerini alabiliriz."

"En büyükleri olmaz," dedi Kitty, "Ayrılamam ondan. Küçük Brian tam bana yardımcı olacak çağa geldi."

Mary yeniden sırtını döndü ve uykuya daldı. Sabahleyin papazın yardımcıları tavuk kümesinin orada bir tören düzenlemek üzere gelinceye kadar da uyanmadı. Papaz geldi ve dua okudu. Sonra Mary ona yatak odasında kahvaltı verdi. Âdet olduğu üzere kendisine bir şeyler vermeye yeltendiler, ama Peder Roche onlara mani oldu.

"Hiçbir şey vermek yok," dedi. "Elinizdeki her şeye muhtaçsınız, iyi insanlar. Sizin bana değil, asıl benim size vermem gerekirdi. Tanrı yardımcınız olsun."

Dualar ederek arkasından bahçeye kadar geldiler. Ama ihtiyar Kilmartin sunulan armağanlar alınmadığı için biraz kızmıştı. Bu davranışı gelenekleri bozucu, sözün kısası devrimci bir şeydi. Böyle davranışların bir işe yaramasına imkân yoktu.

"Hıh!" dedi. "Ne günlere kaldık! Armağansız toprağa veriyoruz insanları. Yok, doğru değil bu."

Papaz gittikten sonra gömme töreni bir çeşit ölüm şölenine döndü. Martin ile Thomsy, ellerinde viski dolu sürahiler, dışarıdaki erkek konukların arasında geziyorlardı. İçerde, kadınlar bir yandan panç içiyor, bir yandan da ölü için yüksek sesle yazıklanıyorlardı. Bahçede, erkekler, Michael'ın güçlülüğünden ve güzelliğinden söz ediyorlardı. Yaptığı işleri destansı bir dille anlatıyorlardı. Sonra yapımı tamamlanan tabut mutfağa getirildi ve bütün bir aile tabutun kapağı kapatılmadan ölüye son bir defa saygı gösterisinde bulunmak üzere bir araya toplandı. O sırada, Kate Hernon ve onun kadınlar korosu yeniden paçaları sıvadılar ve tabutun kapağı çivilenirken ilahiler okudular. Sonra tabut dışarıya çıkarıldı, dört erkeğin sırtına verildi. Cenaze alayı tabutun ardından geliyordu. En önde atıyla ihtiyar Brian vardı, karısını atının sağrısına almıştı.

Mary eve çeki düzen vermek üzere evde kalmıştı. Sally O'Hanlon da onunlaydı.

"Otur bir kenara da dinlen," dedi Sally. "Sen gözünü açıp kapayıncaya kadar ben ortalığı toparlarım."

Sally büyük bir leğenin içinde su ısıttı, mutfakta ölünün giysilerini yıkamaya koyuldu. Kocası yardım çalışmalarına kabul edildiği için keyfi yerindeydi.

"Millet hasedinden çatlayacak," dedi. "Kara Vadililer arasında çalışma izni alan tek insan, Patsy; en zenginlerin yanında, bir ineği ve bir atı olanların yanında, en yoksullara öncelik tanınması güzel bir değişiklik doğrusu. Çalışma bir hayli güç olacak. Clogher'a giderken, köyün ardında güneye kıvrıldığı yerde, tepeyi kazacaklarmış. Patsy'nın dediklerine bakılırsa, baştan aşağı kazacaklarmış tepeyi. İnsanlarda bu kuvvet varken, koca bir dağı bile kazarlar. İyi para veriyorlar doğrusu. Canımızın istediğini alabileceğiz bundan sonra, hem de bol bol. Ama biz zenginleyince herkese sırt çevirecek insanlar değiliz. Mary, bundan böyle senin iyiliklerini hep hatırlayacak bir komşun var. Benim evime para girdiği sürece, sevgili Mary'ciğim, sizi muhtaç bırakmayacağım."

Mary, yorgunluktan bitkin olmasına karşın, Sally O'Hanlon'ın yedi çocuğu doyurduktan sonra bir de komşulara yiyecek dağıtmaktan söz etmesi karşısında kendini gülmekten alamadı. Hem de yulaf ezmesinin kilosunun üç şilin olduğu bir zamanda.

"Sen eli açık bir insansın, Sally," dedi. "Tanrı senden yardımını esirgemesin!"

Sally yıkadığı giysileri asmak üzere arka bahçeye gittiğinde, Mary, 'Tanrım, zavallı Michael'ın ölümünden sevinç duyduğum için sen benim günahımı bağışla. Her şeyi, varımızı yoğumuzu kemirip bitiren bir kurt gibiydi,' diye aklından geçirdi kendi kendine.

Cenaze töreninden dönüldüğünde, evin içinde, ocağın yanı başında hâlâ eskisi gibi duran delik pabuçları dışında, ölüye ait tek bir şey kalmamıştı.

YİRMİ YEDİNCİ BÖLÜM

NAPPA TOOMEY İLE KOCASI en sonunda Kitty Hernon'ın ikinci ve üçüncü çocuğunu Amerika'ya götürmeye razı oldu. Mart ortalarında bir göçmen gemisine binerek Clogher'dan New York'a gittiler. Gemide Kara Vadi'den üç aile daha vardı. Aslında, gemideki yolcuların neredeyse yarısı Crom bölgesindendi. Yolculuk sırasında zavallıların seksen dördü hummadan öldü.

Onunla birlikte kalan beş çocuğu beslemek Kitty'ye çok güç geliyordu. Yılbaşından beri sadakayla geçiniyordu, ama artık sadaka verecek insan da kalmamıştı. Verecek hiçbir şeyleri olmadığı için, dünya yıkılsa, yoksulun yoksula vermesi olanaksızdı. Artık Vadi'nin tepesindeki koyunların çoğu kesilmiş ve tohumluk olarak ayrılanlar dışında Vadi'deki patateslerin hepsi yok olmuştu. Halk ısırgan otu yemeye başlamıştı. Kilmartin'ler yoksul kadına biraz bir şeyler verebiliyorlardı gerçi, ama artık onlar da kadının sıkıcı ziyaretlerinden usanmaya başlamışlardı. Kaldı ki, son birkaç şilinlerini de kaba una veriyorlardı, Michael'ın cenaze töreni için yaptıkları masraf onları yıkımın eşiğine getirmişti.

"Niçin yardım komitesine başvurmuyorsun?" dedi Mary yoksul kadına en sonunda. "Belki de sana yardım ederler."

"Para dağıtmıyorlar ki," dedi Kitty. "Kadın işçi de almıyorlar. Oysa alsalar, üstesinden gelmesini bilirim. Böyle kara kuru görünmeme bakma sen, aslında güçlüyümdür. En küçük iki çocuğumu alacak biri çıksaydı, bir şeyler ayarlayabilirdim."

"Sen gene de bir git istersen," dedi Mary. "Ne kaybedersin?"

"Kim bilir, belki de haklısın." dedi Kitty. "Bir geminin güvertesinde bana bir yer bulurlar belki de. Ah, bir Liverpool'a gidebilsem, orada muhakkak iş bulurum."

Komitenin karşısına çıkmaya karar verdi. Ama bu iş için daha kötü bir gün seçemezdi. Ay sonlarına doğru boğucu bir gündü ve hava komite üyeleri arasındaki gerilimi artırıyordu. Komite, yardım çalışmalarını denetim altına alacak verimli bir

kuruluş haline geleceği yerde, büyük bir hızla kötülüyordu. Peder Roche ile Bay Coburn arasındaki gerginlik açıktan açığa bir savaş halini almıştı. Albay Bodkin Bay Coburn'den yana çıkıyordu; üç cahil çiftçiyse Peder Roche'dan yana. Bay Hynes tarafsız kalıyor ve komitedekilerin hiçbiri tarafından sevilmiyordu. Aralarındaki başlıca çekişme konusu Kızılderili mısırı sorunuydu. Neden bilinmez, Peder Roche, Albay Bodkin'in, sırf fena halde aklını çelen külrengi bir kısrakta kusur bulduğu için "bir Londra züppesi ve küstah bir serseri" olarak tanımladığı hükümet temsilcisi Bay Swan'la dostluk kurmuştu. Mahkeme binası önündeki konuşmasından doğan karışıklık karşısında müthiş bir korkuya kapılan Peder Roche, daha sonraları gerek kilisede gerekse başka yerlerde halka hükümete güvenmesini, kanunlara uymasını ve kışkırtıcılara, "Genç İrlandalılara, Fenian'lara ve dışarıdan ithal edilen zorba caniler çetesine" kulak asmamasını öğütlemişti. Bay Swan'ın önerisine uyarak, halkı sarı yemeği yemesi için ikna etmeye çalışıyordu. "Peel'in kükürdü değil bu," diyordu, "yer yemez kapkara kesilmez insan. Bakın. Ben kendim yiyorum." Böylece kendi elleriyle mısır lapası yapıp yiyor, ağzını şapırdatıyordu. Giderek halk güven duymadığı bu yiyeceği almaya başladı. Bunun sonucunda, Hynes'ın demir kasasına su gibi para aktı.

John Hynes'ın planı onlar tarafından gerçekleştirilmişti. Hynes ve Rabbit'in Liverpool'da satın aldıkları ilk gemi yükü Clogher'a varmıştı. Tony daha şimdiden Rabbit'in dükkânına yerleşmişti, Rabbit'in torunuyla evlenmek için Büyük Perhizin sona ermesini bekliyordu. Kapının üzerindeki tabelaya, Rabbit adının yanına Hynes'ın adı ve limitet kelimesi eklenmişti. Mısır Hynes'ın Crom'daki dükkânında kilosu üç şilinden satılıyordu. Kurtlar, açlıktan ölüp giden sürünün sırtından şişmanlamaya başlamışlardı. Bu, kasaba papazını öfkeden çılgına çeviriyordu.

"Bu yiyecek hükümet eliyle maliyet fiyatı üzerinden dağıtılmalıdır," diye bağırıyordu komite toplantılarında. "Yoksulların

açlığı, tefecilerin ceplerini doldurmaları için bir araç olarak kullanılmamalıdır."

Bütün bunların yanı sıra, Peder Roche, kasaba papazının özel yardım örgütüne karşı şiddetli bir kampanya sürdürüyordu. Şubat ayı başlarında, Bay Coburn, "Crestview İğne İşleri Derneği"nin yönetiminde, "Crom Mıntıkası Yardımlaşma Birliği" olarak kullanılmak üzere, Katolik kilisesinin karşısındaki boş bir kulübeyi kiralamıştı. Peder Roche böyle bir yerin seçilmiş olmasını kuşkulu bulmuştu. "Alın işte," demişti, "aç insanları dininden çıkartarak ruhlarını kirletmek için tam Tanrı'nın evinin karşısında şeytanca bir yer." Kapının üzerindeki bir tahtada boyalı duran işaret, polis tarafından korunduğu halde, ufak çocukların attığı taşlarla kısa bir süre sonra paramparça olmuştu. İlk başlarda papaz her önüne gelene elbise ve yiyecek dağıtmıştı; ama bunun en azından sokağın ortasında gümüş dağıtmak kadar kötü bir şey olduğunu keşfedince bu işten de caymıştı. Kaldı ki, gönderilen giyecekler, İngiltere'nin yukarı sınıflarından hanımların ve beylerin süslü püslü elbiseleriydi. Crom'lu delikanlılar bu elbiseleri sırtlarına geçirip birbirleriyle bir güzel eğleniyorlardı. Aslında herkes papazdan korktuğu için, kulübeye gelme cesaretini gösterenler, yalnızca sarhoşlar ve en yoksullardı. Bunun üzerine papaz tohum dağıtmaya ve kulübenin yanındaki küçük bir toprak parçasında örnek bir tarla kurmaya karar verdi. İlk ağızda, toprağa iki çuval yeni keşfedilen deniz kuşu gübresinden kattı. Arkadaşı Campbell Foster'ın bu bölge için en iyi ekin olarak salık verdiği çavdar ekimini teşvik için biraz çavdar, onun yanı sıra da arpa, yulaf ve oralarda pek bilinmeyen yeni çeşit bir patates ekti. "Deniz kuşu gübresi," diyordu halka, "ürünü iki katına çıkaracak." En sonunda halk, onun bu aklı başında davranışını gördükten sonra, Peder Roche'un dehşete düşmesine aldırmadan, gelip tohum almaya ve öğütlerini dinlemeye başladı.

Kitty'nin kasabaya indiği gün işler bu durumdaydı işte. O sabah Clogher'daki yanlışlıklar yüzünden yol yapımında çalışan

işçiler on gündür ücretlerini alamadıkları için komite üyeleri arasında yeni bir maraza çıkmıştı. Bu durumda komite daha fazla sorumluluk yüklenecek halde değildi. Kitty en sonunda konuşmaya başladı. Sanki şeytan dürtmüş gibi, derdini kendisine en yakın oturan Bay Coburn'e açtı. Bu o saat Peder Roche'un keyfini kaçırdı.

"Bakın bana," dedi Kitty, "bana ve beş çocuğuma bakın. Gelin buraya, gelin de beyler görsünler sizi."

Beş çocuğu civciv gibi önüne topladı.

"Kocam akıl hastanesinde," diye devam etti. "Gerçi ölmedi, ama çocuklar gene de öksüz sayılır. Hatta öksüzden de beter oldular. Gerçekten öksüz kalsalardı, başka bir herifle evlenebilirdim. Bir parça toprağım var, kim olsa evlenirdi benimle. Ne ki, yarı öksüz desek daha yakışık alır herhalde. Tabii yüce Tanrı, insanlara dulların ve onların öksüzlerinin korunmasını tembih etmiştir. Ama benim ellerim var, hangi işte olursa olsun çalışırım, yeter ki biraz karnımız doysun. Yol yapımında bir iş verin bana. Merak etmeyin, erkekler kadar üstesinden gelmeyi bilirim. Dağın tepesindeki tüyü bozuk bir eşeği saymazsanız ne bir hayvanımız ne de çiftimiz çubuğumuz var. Çalışanların arasında hali vakti yerinde olan kimseler var; sırf nüfuzlu dostları sayesinde işe alındılar. Benim kimsem yok. Şu çocuklara bakın bir! İkisini kız kardeşimle Amerika'ya yolladım. Beşi de başıma kaldı. Hepsi benim çocuklarım. En küçüklerini bırakacak iyiliksever bir aile bulsam, kendi başıma hallederdim öteki işleri. Aç oldu mu gözü dönüyor insanın, hiçbir şey görmüyor. Bir yerlerden bir şeyler bulup buluşturabilirdim kendi kendime."

Kitty bıkkın halde konuşuyordu, Bay Swan sözünü kesinceye kadar susmadı.

"Kadınların işe alınması tüzüğe aykırıdır," dedi Bay Swan.

Bunun üzerine Bay Coburn ayağa fırlayarak bağırdı:

"Olacak şey değil!"

Bay Swan omuzlarını silkti, kaşlarını yukarı kaldırdı. Bunu gören kasaba papazı daha da heyecanlandı, yumruğunu Swan'a doğru sallayarak haykırdı:

"Siz bir şarlatansınız!"

Kitty konuşurken Bay Coburn'ün yüzü sararmış, elleriyle sinirli sinirli dizlerini kavramıştı. Şimdi yüzü kıpkırmızı kesilmişti, gözleri parıldıyordu. Uzunca bir süredir içinde biriken öfkeyi dışarı vurmak, tam anlamıyla patlamak üzereydi. Onun bu sövgü dolu sözlerine Bay Swan dışında herkes şaşmıştı. Swan hafifçe gülümsemekle yetindi.

"Sizin görüşünüzü gözden geçirmeye hazırım, Bay Coburn," dedi. "Tabii doğru dürüst bir özür dilediğiniz takdirde."

"Özür dilemek mi?" diye bağırdı Coburn. "Ben kendi payıma, asla özür dilemem. Şu ana kadar zor tuttum kendimi. Bu yoksul kadının yürekler paralayıcı ricasından sonra artık dayanamıyorum. Evet, bu çok fazla. Her şeyin bir haddi vardır, canım. Bir an gelir, sabır cinayet demek olur. Halkın hiç de istemediği, fakat kendi cebinden ödemek zorunda olduğu bu beş para etmez yardım çalışmaları İngiltere'den ithal edilen bir yeteneksiz memurlar sürüsü tarafından yürütülüyor, tonlarca kâğıt raflarda tozlanmak üzere dolduruluyor. Zavallı yoksullar, dağımızı yıkarak, yolumuzu geçilmez hale sokarak, yüzde beş faizle ödünç alınan paradan ücretlerini alamıyorlar. Bizim paramızı bize verin. Güzelim ülkemizin altından girip üstünden çıkacağımıza, paramızı bu yoksul kadına ve çocuklarına destek olmak için kullanalım. Dürüst insanlar... Albay Bodkin'i bütün bu suç ortaklığından muaf tutuyorum..."

"Suç ortaklığı mı dediniz?" diye bağırdı Bodkin yerinden fırlayarak.

Kasaba papazı bir hayli acayip konuştuğu için albay onun sözlerini yanlış anlamıştı.

"Sizi bu komplodan muaf tutuyorum," diye devam etti Bay Coburn. "İnanın bana. Yakında hakkından geleceğim hepsinin.

Bu yiyeceği sanki matahmış gibi kıtlık fiyatıyla satmak düpedüz sahtekârlıktır. Kilosu üç şilin. Hıristiyanlar kıtlık sayesinde zengin oluyorlar. Bu bir skandaldır. Biz hepimiz birer şarlatanız, halkı kandırıp Majestelerinin hükümetinin..."

"Ağzından çıkanı kulağınız duysun, efendim," diye bağırdı albay. "Tehlikeli mıntıkaya giriyorsunuz."

"Tekrarlayayım," diye haykırdı kasaba papazı tiz bir sesle, "Majestelerine kötü hizmet ediyorsunuz diyerek halkı aldatıyoruz. Bırakalım halk kendi toprağında çalışsın. Bırakalım gerekli sermayeyi edinsinler. Onlara bağımsızlık ruhunu aşılayalım. Şairin dediği gibi: 'İnsana kendi sorumluluğunu öğretin, köleye özgürlüğünü verin, o zaman silkinecek, kendisine bir kulübe yapacak, küçük bir toprağın çevresine çit çekecek ve bunu savunacaktır; bu onun doğal hakkıdır. Böylece yoksul köle geceleyin bir parça dinlenebilme umuduyla sabahtan akşama kadar uğraşıp didinirken, o, eriştiği zafer gönlünde şatosunu daha da büyütme ateşini tutuşturuncaya kadar, daha fazla rahatlık uğrunda işe koyulacaktır.' Beyler, ben istifa ediyorum. Bu rezilliğe katılmayı reddediyorum. Gel benimle, iyi kalpli kadın. Bir Hıristiyan ve gerçek bir beyefendi olarak, senin için elimden geleni yapacağım. Gel benimle."

Ardından Kitty'le kapıya ilerlerken, Peder Roche arkalarından olanca gücüyle bağırdı:

"Bir Hıristiyan beyefendisi mi dedin? Bana kalırsa, düzenbazın, kâfirin birisin sen."

Coburn geri döndü ve aynı ses tonuyla karşılık verdi:

"Sen de benim gözümde, dinsiz imansızın birisin, üzerindeki cübbeyi vücudunla kirletiyorsun."

İki adam yumruklarını birbirlerine sallayarak karşılıklı sövüp sayarken, bütün bunlara kendisinin yol açtığını sanıp korkuya kapılan Kitty mahkeme binasından kaçıverdi.

'Artık hepten mahvoldum,' diye düşünüyordu. 'Papazı da kendime düşman ettim.'

Bir an önce eve dönmeye karar verdi. Oysa o gün ağzına tek bir lokma girmemişti; kucağında biri yedi aylık, öbürü on sekiz aylık iki bebekle kısa bir süre sonra yorgun düştü. Birden yüreğindeki umutsuzluktan cesaret doğdu.

"Bana kendisiyle gitmemi söyledi," diye düşündü. "Nereye? Evine mi acaba?"

Arkasından koşarak gelmekte olan büyük çocuklar açlık ve yorgunluktan bağırıp çağırmaya başladılar. Bu, Kitty'nin kararının kesinleşmesini sağladı. Döndü, kasaba papazının evinin yolunu tuttu. Ev köyün dışlarında bir yerlerdeydi. Bahçe kapısı polis kışlasının tam karşısına düşüyordu. Küçük dönemeçten aşağı indi, arkadan dolaşarak mutfak kapısının oraya geldi; köyün yerlilerinden ve Katolik olan hizmetçi kendisini hayretle karşıladı. Halktan birinin kasaba papazına gelmesi her zaman rastlanan bir olay değildi. Hizmetçi kadın Kitty'yi hiç tanımıyordu:

"Bay Coburn gelinceye kadar burada bekleyebilir miyim?" diye sordu Kitty.

"Ondan ne istiyorsun ki?" dedi hizmetçi.

"Beni kendisi çağırdı," dedi Kitty.

"Öyle mi?" dedi hizmetçi. "Hanımefendi evde. Belki onun bir yardımı dokunur sana."

"Kim bilir, belki de," dedi Kitty. "Halim yaman. Çocuklarım açlıktan ölmek üzere."

"Gidip çağırayım hanımı," dedi hizmetçi Kitty'ye kuşkulu kuşkulu bakarak. "Peki, nereden geliyorsun bakalım?"

"Kara Vadi'den," dedi Kitty.

"Yaa, demek Kara Vadi'den?" dedi hizmetçi daha da düşmanca bir bakış fırlatarak.

Bayan Coburn, ayaklarından çektiği bir hastalıktan ötürü yıllardır evden çıkmıyordu. O aşağı ininceye kadar Bay Coburn geldi bile; papazla olan tartışmasından dolayı hâlâ burnundan soluyor, öfkeden yanına varılmıyordu. Karısıyla birlikte, Kitty'yi mutfağın yanındaki küçük bir odaya buyur ettiler. Burası çocuk-

ların okul odasıydı. Hizmetçi küçük odada geçen bütün konuşmaları anahtar deliğinden dinledi ve daha sonra olup biteni hem de bir hayli allayıp pullayarak Peder Roche'a yetiştirdi. Kitty ise insanı hayretler içinde bırakan şeyler anlattı, akıl almaz isteklerde bulundu. Zavallı kadıncağız artık iyice bırakıp koyvermişti kendini.

"Alın bu ikisini," dedi odaya girer girmez. "Alın bu iki bebeyi. Alın beyciğim, alın hanımcığım, alın bunları benden."

Kucağındaki çocukları onlara uzattı. Karı koca şaşkın gözlerle kadına baktılar. Bayan Coburn soru dolu bir ifadeyle kocasına bakarken, Bay Coburn "Bak, tatlım," dedi, "bu yoksul kadıncağız..."

"Bırakın ben anlatayım, efendim," diye kasaba papanın sözünü kesti Kitty. "Bunu yoksul bir anadan daha iyi kim anlatabilir ki? Haa, söyleyin. Biliyorum, Tanrı adına bunları benden almanızı isteyemem, efendim, bu onların ruhlarını kirletir. Ama gene de alın diyorum, bir eve yerleştirin onları, varsınlar Protestan olsunlar, ne çıkar. Bütün bir kış didindim durdum, hanımcığım. Kar demedim, fırtına demedim, dişimi tırnağıma takıp mücadele ettim, ama artık dayanamıyorum. Sağlık yurduna da başvurdum. Ama ne gezer, tek bir boş yer yok, ağzına kadar dolu; kaldı ki, insanın sığınabileceği bir yer değil orası, zavallı yaratıklar kendi bokları içinde ölümlerini bekliyorlar. Yoksul bir ana nereye gidebilir ki? Tanrı da bize yüz çevirdi, eh, ben de kendi kendime gelsin şeytan dedim. Sizin Clogher'da bir kuş yuvanız var. Şu iki bebeyi oraya yerleştirin hiç olmazsa. Henüz ikisi de yaptıklarını anlayamayacak kadar küçük. Günah benim üstüme. Bunu kendi rızamla kabulleniyorum, dayanırım buna, hanımcığım. Benim yerimde olsaydınız, siz de aynı şeyi yapardınız. Sizin de çocuğunuz olmuştur. Şuna bir bakın, hanımcığım, şu küçüğe bir bakın hele. Daha doğduğu günkü kadar, hiç büyümedi, oysa tam yedi aylık. Bir kucağınıza alın, hanımcığım, bakın ne kadar hafif, tıpkı yumurtadan yeni çıkmış civciv gibi. Tabii,

midesine ne iniyor ki? Özür dilerim efendim, ama sütten kesildim, ödemek zorunda olduğumuz kiranın kaygısından sütten kesildim. Patch akıl hastanesinde yatıyor. Bu oğlan yedi aylık, Joe da on sekiz aylık olduğu halde ondan büyük sayılmaz. Nasıl büyüsünler? Herkes istediğini söylesin, ama cehennemin alevleri içinden geçmek zorunda kalsa da bir ana çocuklarının karnını doyurmalıdır. Onların bu bir deri bir kemik hallerine bakıp da arkalarından yazıklanmayacağımı sanmayın sakın. Öteki ikisi kız kardeşimle Amerika'ya gittiler; eh sormayın, gözlerim evin içinde hep onları arıyor, sabah akşam gözümde tütüyorlar ikisi de, sanki ocağa düşmüşler gibi seslerini duyuyorum. Oysa yüreğimden geliyor sesler, zavallı çocuklarıma duyduğum özlemin sesleri onlar. Onları Tanrı verdi bana, açlık geri aldı. Eh, bende üçü kalacak, pek o kadar yalnız olmayacağım. Bu en büyükleri, küçük Brian; kaldır başını da gülümse bakayım beyciğimle hanımcığıma. Yakında büyük bir destek olacak bana. Belki inanmayacaksınız, fakat daha şimdiden yardımcı olmaya başladı. Kimi zaman zekâsı insanı ürkütüyor. Geçen gün ne dese beğenirsiniz: 'Ah, keşke iyi bir kar yağsaydı.' 'Niçin, meleğim?' dedim ben de ona. İnanmazsınız ama, 'Çünkü,' dedi, 'ökse kurup kuş yakalardım o zaman. Koyardım ökseyi ağaca, küçük kuşlar konup da yakalandılar mı, eh artık, tabak tabak kuş yerdik.' Yaa, aynen böyle dedi işte, inanın. Nasıl zeki, bir bilseniz, hanımcığım, bu anlattıklarım daha ne ki."

Önlüğünün ucuyla küçük Brian'ın burnunu silmek için söze ara verdi. Bayan Coburn'ün gözleri yaşarmıştı. Yoksul kadının acınaklı sözleri ona çocuklarını hatırlatmıştı; beş çocuğundan dördü artık uzaklardaydılar, evlenip başka yerlere yerleşmişlerdi, biri de Londra'da bir tüccarın yazıhanesinde çalışıyordu. Ne var ki, kasaba papazı bu müthiş istek karşısında ürküntüye kapıldı.

"Bak kadıncığım," dedi, "istediğin şeyi yapmamın imkânsız olduğunu anlamalısın."

"Anlamıyorum, ama niçin, efendim?" diye sordu Kitty.

"Clogher'da bir çocuk yuvası olduğundan haberim bile yok," dedi Bay Coburn. "Yok, bu benim işim değil; ben kimsenin dinini değiştiremem. Çocukların sende kalmalı."

"Arthur," dedi Bayan Coburn, "kadıncağızı böyle geri çeviremezsin."

"Onu geri çevirmek niyetinde değilim," dedi Bay Coburn. "Ama çocuklarını alamam, sevgilim. Alırsam..."

"Ama unutma ki," dedi Bayan Coburn, "gerçekten umutsuzluk içinde olmasa, hiçbir ana yüreği böylesine bir fedakârlığa razı olmaz."

"Pek doğru söylediniz, hanımcığım," dedi Kitty. "Gözlerimin önünde ölüp gitmelerini istemiyorum, tek derdim bu benim."

"Alamam onları," dedi pazar. "Böyle bir şey yapmamakta kararlıyım. Ama sana yardım etmeye hazırım. Bekle bir dakika."

Dışarı çıktı, az sonra geldi, Kitty'ye beş İngiliz lirası verdi. Kitty papazın önünde diz çöktü, ellerini öptü, Tanrı'ya onu kutsaması için dua etti.

"Kurtuldum, efendim," diyordu durmadan. "Kurtuldum artık. Bu para beni de çocuklarımı da Liverpool'a götürür."

Bay Coburn, kadına, hazır olduğu zaman kendi iki tekerlekli arabasının onu Clogher'a kadar götürebileceğini söyledi.

"Hemen hazırlanırım," dedi Kitty. "Çocuklar burada kalsın, hemen gidip pılımı pırtımı toplayayım."

Çocukların hizmetçinin yanında kalmasına razı oldular. Kitty eve gitti, öğleden sonra erken saatlerde büyük bir denkle geri döndü. Sonra kasaba papazının arabasına kuruldu, Clogher'a doğru yola koyuldu. Kitty, bir daha geri dönmeyeceğinden emin ve kendisini geçirmeye gelmeyenlere kızgın, kasabanın içinden geçerken etrafa küfür yağdırıyordu. Peder Roche da dahil olmak üzere herkese verip veriştiriyordu. Zavallı kadın, fazla ileri gittiğinin kendisi de farkındaydı, bu davranışını kendince haklı çıkarmaya çalışıyordu. Atlı araba işçilerin çalıştığı yere geldiğinde durmak zorunda kaldı. Üç yüz işçi hiçbir zaman

düzgün olmayan yolu açmak için üç haftadır uğraşıp duruyorlardı. Ama yolu neredeyse geçilmez bir hale sokmuşlardı. Yolun bir kenarında büyük bir taş ve çamur yığını birikmişti, bir o kadarı da güneye bakan yamaçtan aşağı dökülmüştü. On beş gündür ücretlerini alamayan bir sürü işçi, karınları aç, kafaları bozuk, aylak aylak dolaşıyor, ustabaşılarıyla görevliler de onları yolu daha da bozmaları için, çalıştırmaya uğraşıyorlardı.

"Hey! Sizi gidi aylaklar," diye bağırdı Kitty, arabacı atı işçilerin arasına sürerken, "dürüst fakirler bir somun ekmekten, bir tas çorbadan yoksunken, siz iş bulacak kadar talihli çıkmışsınız. Beş yıldır babamın sadakasıyla geçinen Patsy O'Hanlon'a bakın hele. Bakın ona. Ben, bütün bir ömrü toprağı olan bir evde inek sütüyle beslenerek geçen ben, açlığa köle olup köyümü terk etmek zorunda kalıyorum. Sizin hakkınızdan Bay Coburn gelir ancak. Bay Coburn sizi o geldiğiniz yere, pisliğin içine sürerdi gerisin geri, yerinize de dürüst insanları getirirdi. İt sürüsü! Hepiniz rüşvet yedirmişsinizdir mutlaka!"

Kitty, gözleri yerinden uğramış, tek tük dişleri dudaklarının arasından çıkmış, sırtında yırtık siyah şalı, uzun kollarının altında civcivleri andıran perişan çocukları, kasaba papazının arabasına kurulmuş oturuyordu; işçiler hayretle ona baktılar. Araba insan yığınının ortasından geçip tepeden aşağı inerken, Kitty'nin tiz ve ürküntü veren sesi yeniden yankılandı:

"Eğer bu yaptıklarımdan lanetlenecek olursam, kıyamet gününde bunun sorumlusu siz olacaksınız. Bana bunu yaptıran bir ananın bebelerine olan sevgisidir."

Kimi işçiler kadının arkasından alaylı alaylı ıslık çaldılar. Ne ki, daha sonra, Kitty'nin Clogher'daki davranışıyla ilgili birtakım haberler duyulduğunda, işin içinde ıslık çalmaktan daha ciddi şeyler olduğu anlaşıldı.

YİRMİ SEKİZİNCİ BÖLÜM

ÜÇ GÜN SONRAYDI; Hegarty kapıyı vurmadan içeri daldığında Chadwick kahvaltı ediyordu. Hegarty'nin yüzünden kan akıyordu.

"Ne bu lan?" diye patlayıverdi Chadwick.

"Cinayet, efendim," dedi Hegarty. "Halk ayaklandı. Tanrı aşkına, bana bir bardak su verin, efendim."

Odadan içeri Reilly ve Mary Halloran girdiler, Hegarty'ye su verdiler. Oldukça kötü bir durumdaydı. Alt dudağı içeri göçmüş, tıpkı esneyen bir at gibi ön dişlerini ortaya çıkarmıştı. Dizleri birbirine vurup duruyordu. Yüzündeki yarığı tedavi ederlerken güçlükle hikâyesini anlattı.

Anlaşılan, halk, kasaba papazının hizmetçisinin yaydığı haberler karşısında heyecana kapılmıştı. Sonra, Clogher'dan, Kitty'nin bebeklerini Protestan yuvasına yerleştirdiği haberi gelmişti. Bu haber çarçabuk yayılmıştı; çılgın kadın çocuklarını yuvaya yerleştirdikten sonra yaptığına pişman olmuştu. Clogher'da, her gittiği yerde, çocuklarını Protestan yuvasına yerleştirmesi için kasaba papazının kendisini kandırdığını söylemişti. Öteki üç çocuksa, analarının papazdan aldığı parayla edindikleri yiyecekleri gözleri dönmüşçesine yutup bitirmişler, midelerine giren şiddetli bir krampla kaldıkları yoksullar evinde ölüm döşeğine düşmüşlerdi. Kitty, Coburn'ün verdiği parayla kendisinin ve çocuklarının Liverpool'a gidiş biletlerini aldığı halde, çocukların başına geleni Tanrı'nın intikamı olarak yorumluyor; bakışlarında çılgın bir ifadeyle gittiği her yerde Coburn'ü suçlayıp duruyordu. Bu haber Crom'a erişince halkın sabrı taştı. Gece vakti kasaba papazının yardım merkezine saldırdılar, kulübeyi taşa tuttular, hatta polis yetişinceye kadar arka taraftaki küçük bahçenin tozunu havaya savurdular. Bazılarıysa, bir araya toplandılar, geri döndüler, kasaba papazının arazisine girip adamın ineğini yakaladılar, kuyruğunu kestiler. Tam pa-

pazın oturduğu eve dalmak üzereydiler ki, polis imdada yetişti ve hepsini dağıttı. Küçük bir topluluk da Hegarty'nin evine gitti, dağıtılmak üzere bekleyen kira evrakını bulmak amacıyla evi tepeden tırnağa aradı. Buldukları evrakı hemen yaktılar. Hegarty kaçmayı başardıysa da bir gencin fırlattığı taş tam alnının ortasına oturdu. Arazinin bitimindeki bir duvarın üstünden atlayarak güç bela konağa gelebildi.

"Ayaklandılar," dedi. "Halk ayaklandı. Bu bir isyandır."

"Atımı getir, Reilly," dedi Chadwick. "Atın nalları dehşet saçar bu köpeklere."

"Kuzum, efendim," dedi Reilly, Chadwick bir süvari kılıcını duvardaki kınından çıkarırken, "ne yapmayı düşünüyorsunuz?"

"Atım," dedi Chadwick kılıcını parlatırken. "Çabuk."

Reilly ahıra koştu.

"Gözünüzü dört açın," dedi Chadwick öbür ikisine. "Kapıları kilitleyin, silahınızı da yanınıza alın."

Evden çıktı. Reilly atı getirdi, Chadwick hemen atın sırtına atladı; kınından sıyırdığı kılıç sağ elindeydi.

"Tanrı bizi korusun!" dedi Mary Halloran. "Gene iyice zıvanadan çıktı, üstelik son zamanlarda ağzına içki koyduğu yoktu."

Chadwick atını kasabaya sürdü, polis kışlasına gelince durdu. Kasabanın ana yolunda bir polis devriyesi dışında kimseler yoktu. Başkomiser, yanında birkaç polisle birlikte, kışlanın bahçesinde dolaşıyordu.

"Duruma hâkim oldun mu?" diye sordu Chadwick, başkomisere.

Başkomiser gülümsedi.

"Yanlış haber almış olacaksın, Chadwick," dedi. "Kasabada olağanüstü bir durum yok ki."

Chadwick, adamın bu tavrı karşısında öfkeye kapılarak başkomiserin yüzüne baktı.

"Tanrının cezaları!" dedi kendi kendine. "Bile bile zıvanadan çıkarmaya çalışıyorlar beni."

Başkomisere dişlerinin arasından sırıtarak atını çevirdi, gerisin geri evine döndü.

"Reilly," dedi atın dizginlerini kâhyasına fırlatırken, "koş otele, bana biraz viski getir. On, on iki şişe al."

"Peki, efendim," dedi Reilly.

Chadwick, Hegarty'nin hâlâ bir iskemlenin üzerinde tepeden tırnağa titremekte olduğu oturma odasına geçti.

"Kira makbuzlarını derhal yeniden bastıracaksın," diye bağırdı Chadwick. "Bir dakika. Bir iki değişiklik yapmak istiyorum."

Oturdu, ödemesi rica olunur sözlerinin yerine ödenmesi emrolunur sözlerini koyarak yeni bir kira makbuzu yazdı. Değiştirdiği sözlerin altını birkaç kere çizdi. Kılıç hâlâ elindeydi.

"Polisin beni koruması gerek," dedi Hegarty.

"Ben o işi hallederim," diye bağırdı Chadwick. "Haydi, bas bakalım."

Hegarty henüz ayrılmıştı ki, Reilly geri döndü.

"Viski nerede?" diye gürledi Chadwick.

"Vermeyi reddetti," dedi Reilly. "Bu kadarıyla kalmadı, borcunu ödemediğiniz takdirde mahkemeye başvuracağını söyledi. Oğlu, Rabbit'in evine yerleşti yerleşeli, bu Johnny Hynes bambaşka bir adam oldu çıktı."

"Demek böyle dedi haa?" diye bağırdı Chadwick. Oturdu, elleriyle yüzünü örttü, derinden derine göğüs geçirdi, sonra bıkkın bir sesle ekledi: "Yıkıl karşımdan, Reilly. Ne yap yap, viski bul bana. Nereden alırsın, nasıl alırsın, bilmem. Ama elin boş dönersen canına okurum. Anladın mı? Haydi, acele et."

Reilly tam kapıya giderken Chadwick yeniden seslendi.

"Şu senin içtiğin meretten kaldı mı hiç?" diye bağırdı.

"Evde çekilen içkiden mi, efendim?" diye sordu Reilly.

"Evet."

"Az bir şey olacak, ama son defa denediğinizde tükenmek üzereydi zaten."

"Getir. Ben de tükenmek üzereyim."

Reilly hemen kayboldu ve az sonra küçük bir kavanozla geldi. Chadwick kavanozu kafasına dikerek biraz içti. Sonra yüksek sesle güldü.

"Hah, şimdi daha iyiyim," dedi. "Ne biçim meret bu. Dur bakayım. Ben sana nereye gitmeni söylemiştim?"

"Bir yere gitmemi söylemediniz, efendim. Sadece dediniz ki..."

"Boşver, aldırma. Yeni arabayla külrengi kısrakları al. Baştan aşağı bir kaşağıla kısrakları. Arabayı da iyice bir parlat, parlat ki pırıl pırıl olsun. Zaten, Albay Bodkin'in evine arabayla gittiğim günden beri hiç temizlemedin ki, it herif. Dün arabanın kapılarından birinde bir çizik gördüm. Neyse, onu sonra konuşuruz. Üstüne başına çekidüzen ver, doğruca Clogher'a git. İtibarımız fena halde sarsıldı, iyi bir izlenim bırakmak zorundayız. Wallace'in dükkânına gideceksin. Gerçi tonla borcum var koca herife, ama bir not yazarım. Yazmayayım mı yoksa? Kısraklar da aynı işi görür. Dükkânın önüne şöyle şatafatlı gelirsin. Daha önce çok yaptın bu işi, anlarsın ya! Lanet olsun, kira. Aman tanrım! Kiranın toplanması gerek. Sana ne kadar borcum var, Reilly? Neyse, boşver şimdi. Sonra hesaplaşırız. Haydi, öküzün trene baktığı gibi bakma öyle. Çabuk."

Reilly gittikten sonra Chadwick içki dolu kavanozu bitirdi, sonra yanına iki köpek alıp dağlarda ava çıktı. Keyfi yerindeydi. Eve döndüğünde, Reilly avluda onu bekliyordu; kollarını salladığına bakılırsa getirdiği haberler hayırlıydı.

"Aldın mı?" diye sordu Chadwick ta uzaktan.

"Hem de fazlasıyla, efendim," diye bağırdı Reilly. "Getirdiğim haberi bir dinleyin hele."

Chadwick eve doğru yürürken Reilly yanında koşuyor, heyecanlı heyecanlı anlatıyordu.

"Tam Wallace'in dükkânının önüne gelirken, tıpkı dediğiniz gibi pırıl pırıl parlatmıştım kısrakları, iyi giyimli bir bey yaklaşıp, 'Bu kısrakların sahibi kim?' diye sordu."

"Kim dedi bunu? Hangi bey yahu?"

"Dinlesenize canım. Hemen bastırdım cevabı ben de, kısrakların size ait olduğunu söyledim. 'Sakın Hafif Süvari Yüzbaşısı Chadwick olmasın?' demez mi! 'Tam üstüne bastınız, bayım,' dedim tabii."

"Peki, kimmiş bu herif?"

"Sizin bir arkadaşınız, efendim."

"Hangi arkadaşım?"

"Crampton adında bir bey, efendim. Bütün bu havalinin danışman mühendisiymiş kendisi."

"Jack Crampton olmasın?.."

"Ta kendisi, efendim. Kısrakların size ait olduğunu söyleyince çok şaşırdı. Hayretten ağzı bir karış açık kaldı. 'Yüzbaşı Chadwick'e saygılarımı iletin,' dedi, 've lütfen kendilerine söyleyin, yarın öğleyin ziyaretlerine gelmekten büyük onur duyacağım.'"

"Bak sen şu işe!" dedi Chadwick. "Mühendis diyorsun haa? Yok canım, olamaz. Çok zengin bir karıyla evlendi o. Mesleğini bırakalı yıllar oluyor."

"Gerçek bir mühendis değil, efendim," dedi Reilly. "Yardım çalışmalarının şefi, o kadar."

"Bir hafif süvari subayından mühendis çıkmaz!" diye bağırdı Chadwick. "Saçma. O değildir herhalde. Nasıl bir adamdı? Ellisinde falan mı? İri yarı mı? Göbeklenmeye yüz tutmuş mu?"

"Tıpkısının aynısı, efendim," dedi Reilly.

"Şaşılacak şey," dedi Chadwick. "Yarın öğleyin mi dedin?"

"Evet efendim. Yarın buradaki çalışmaları teftiş edecekmiş. Sanırım kısraklarda gözü kaldı. Ayrılmaya gönlünüz elverirse iyi para sayar doğrusu. Etrafta soruşturdum biraz, kasabada su gibi para harcıyormuş."

"Sen çok yaşa e mi!" dedi Chadwick. "Ortalığı iyice temizlememiz gerekiyor. Her taraf pırıl pırıl olsun. Haa? Mary Halloran'ı buraya gönder."

Crampton'ın gelişine ıssız adada kalmış bir adam gibi sevinmişti. Son zamanlarda herkesten kopmuş, gırtlağına kadar borca batmış, maneviyatı son derece bozulmuştu. Yeterince para bulabilirse ortalıktan toz olmayı aklından geçiriyordu. Hele son günlerde, "California'da altın bulmuşlar," diye kendi kendine tekrarlayıp duruyordu. Crampton tam onu kurtaracak adamdı işte. Varlıklı bir insandı. Dolayısıyla, eski subay arkadaşını iyi bir şekilde karşılamak için büyük çaba gösterdi. Bahçe baştan başa temizlendi, at pislikleri göz önünden kaldırıldı. Kapının eşiğindeki kırık merdivenler kısmen onarıldı ve kapı doğru dürüst açılır kapanır bir hale sokuldu. Evin alt katı baştan aşağı yıkandı, temizlendi. Evde göz alıcı ne kadar eşya varsa oturma odasına taşındı. Reilly'ye bir uşak elbisesi giydirildi ve iyi bir öğle yemeği hazırlandı. Chadwick silahını alıp birkaç kuş vurdu, av etini hazırlaması için Mary Halloran'a yardım etti. Sonra kaygı içinde Crampton'ı beklemeye koyuldu.

Oysa Crampton ortalarda yoktu. Saat ikide yemek buz gibi olmuş, Chadwick'in tepesi atmaya başlamıştı. Konuğu araması için Hegarty'yi kasabaya ve çalışmaların sürdüğü yola gönderdi. Ne ki danışman mühendis hiçbir yerde bulunamadı. Hegarty geri geldiğinde, Chadwick iyiden iyiye öfkeye kapılarak bir şişe viskinin başına çöktü. Crampton en sonunda gece yarısına doğru geldiği zaman ev sahibi tam anlamıyla sarhoş olmuştu. Gene de karşılaşmaları bir hayli heyecanlı oldu.

"Vay, koca herif," diye bağırdı Chadwick kapının önünde el sıkışırlarken. "Gözlerime inanamıyorum! Vay canına! Seni gördüğüme çok sevindim."

"Merhaba, eski kurt," diye bağırdı Crampton da. "Hiç değişmemişsin. Biraz ensen kalınlaşmış, belki. Ee! Hatırlar mısın?.."

Kol kola oturma odasına geçerlerken, hafif süvari alayında birlikte geçirdikleri günlerin hatıralarını anıyorlar, arada bir durup birbirlerinin sırtına vuruyorlardı. İkisi de kopuk kopuk, art arda patlayan birer şampanya şişesi gibi konuşuyordu. Gü-

lerken kükrüyormuşçasına sesler çıkarıyorlardı. Crampton, tıpkı Chadwick'in Reilly'ye tarif ettiği gibiydi; elli yaşlarında, oldukça şişman, sağlam yapılı, hafif dökük kır saçlı ve pırıl pırıl mavi gözlü. Tombul yanaklarında derin çizgiler vardı. Güldüğü zaman bu derin çizgiler derin birer çukuru andırıyordu. Derinden derine nefes alıyordu; bütün gün at sırtında bozuk yollarda dolaştığı için üstü başı toz toprak içindeydi.

"Oo! Masa hazır," diye bağırdı oturma odasına girer girmez. "Bir eve girdiğim zaman en hoşlandığım manzara budur işte. Koca bir deveyi yiyebilirim vallahi. Eh, bu çölün ortasında hayat bir hayli neşeli olmalı. Aman, dostum, karnımı iyice bir doyurana kadar tek bir laf istemem. Eveet! Hani şöyle ufak bir viski iyi ısıtırdı beni."

Yeniden ısıtılan öğle yemeği, akşam yemeği olarak sunuldu. Gerçi öğlenki kadar iyi değildi, ama Crampton'ın pek aldırdığı yoktu. Hiç de ince bir beğenisi olmayan koca bir oburdu Crampton. Önüne ne konduysa ağzını şapırdatarak, masa örtüsünün üzerine döküp saçarak sildi süpürdü.

"Peki, nasıl mühendis oldun?" diye sordu Chadwick, Crampton durulur gibi olduğunda. "Böyle bir yeteneğin olduğundan haberim yoktu."

"Görev meselesi, koca dostum," dedi Crampton, ağzı tıka basa dolu. "Bilirsin ya, bu zamanda, vatanperverlik meselesi. Ben hep biraz romantik olmuşumdur zaten. Kadınlar ve çocuklar açlıktan ölüyorlar, birisinin kendisini feda etmesi gerekiyordu, insanlığın çağrısı bu. Bilirsin, dünyada biz İngilizlerden daha romantiği yoktur. Neyse, karım öldüğünden bu yana..."

"Tanrım!" dedi Chadwick. "Hiç söylemedin..."

"Söyleyecek o kadar çok şey var ki," dedi Crampton. "Sen mesela, diri diri gömülmüşsün âdeta, imkân mı var buna, getir viskiyi... Öleli üç yıl oluyor. İnsan yalnız..." Geğirdi..."Kuvvetli içkiymiş haa! Ülkenin bu taraflarında çekemediğim bir şey varsa o da..." Yeniden geğirdi. "Son derece kanlı bir ülke, burası, daha

doğrusu öyle diyorlar. Eh, nedeni herhalde yoksulluktur. Öyle değil mi?"

Chadwick'in yüzü kıpkırmızı oldu. Crampton'ın gelişi üzerine biraz ayılmış, iyi bir havaya girmişti, ama adamın yukarıdan konuşması sinirine dokunuyordu. Koltuklarını şöminenin karşısına çektiler; ellerinde kadehleri, ağızlarında pipoları, karşılıklı oturdular. Chadwick kendini elinden geldiğince zorluyor, Crampton'ın abuk sabuk sözlerini cankulağıyla dinlemeye çalışıyordu. Oysa Crampton'ın çenesi yorulmak bilmiyordu. Bacaklarını uzattı, kadehini göbeğine oturttu ve Chadwick'in toparlayabildiği kadarıyla, bir danışman mühendis olarak görevlerinden, bu işi boş vakitlerini değerlendirmek amacıyla üstüne aldığından dem vurmaya koyuldu. Antil Adaları'nda zengin bir dulla evlenmişti. Kadın iklime alışamadığı için İngiltere'de ölmüş, Crampton'ı çocuksuz ama koca bir servetle baş başa bırakmıştı. Mühendislikten zerre kadar anlamadığı halde, İrlanda'daki yardım çalışmalarına gönüllü olarak katılmıştı.

"Bu çalışmalar son derece ilginç," dedi. "Ne yazık ki iyi yönetilmiyor, ama iyi yönetilirse ülkenin kurtuluşu olabilir. Komiteler arasında büyük yolsuzluklar dönüyor. Komite üyelerinin akrabalarına öncelik tanınıyor. Sonra, şu hayvanı olanlara iş vermeme düşüncesi hiç de akla yatkın değil. Birkaç kuruş biriktirebilen çalışkan insan cezalandırılmış oluyor âdeta. Sırf bu yüzden göç ediyorlar; tabii nispeten hali vakti yerinde olan köylülerden söz ediyorum."

"Keşke köylülerimden bazılarını başımdan atabilsem," dedi Chadwick. "Bu arazi rezil heriflerle dolu. Hepsini de geçindirmek zorundasın. Böyle devam ederse Bay Thompson yakında beş parasız kalır. Sonra ortalığı bir yığın ciğeri beş para etmez memur sarmış. Sakın alınma dostum, senin parada gözün yok biliyorum; ama bu yararsız çalışmalara niçin bunca para dökülüyor, anlamıyorum?"

"Yanlış bir açıdan bakıyorsun," dedi Crampton, yardım çalışmalarına ilgi uyandırıcı yeni bir oyuncak gözüyle bakıyordu. "Bak sana sistemi izah edeyim, o zaman belki... Bir kâğıdın var mı?"

Chadwick kâğıt getirmek üzere yerinden kalktığında içinden sövüp sayıyordu. Niyeti Crampton'a yavaş yavaş bir hayli viski içirerek herifi gevşetmekti, ama alkol adamın üzerinde en küçük bir etki uyandırmıyordu. Oysa Chadwick var gücüyle uyanıklığını korumaya çalıştığı halde yeniden komaya girmişti. Crampton kâğıdın üzerine soy kütüğünü andıran birtakım çizgiler çizmeye koyuldu.

"Bütün mesele bir askerî teşkilata benziyor," dedi. "İşte, en tepede hükümet müfettişi yer alıyor; görevi, yardım komitesiyle ortak bir şekilde çalışma izni işini yürütmek. İşte gördüğün gibi, listeler hazırlanıyor; başvuran köylülerin, eğer varsa, mülklerinin miktarı yazılıyor; aslında bir hayli karmaşık tabii ve korkarım, dostumuz Bay Swan'in hiç de sahip olmadığı özel yetenekler gerektiriyor. Daha şimdiden birkaç beladan kurtardım onu. Efendim, İrlandalılar dürüst olan her şeyden nefret ediyorlar. İzin kâğıtlarını sahte ad kullanarak alıyorlar. Sen de onlar kadar kurnaz olmak zorundasın. O zaman saygı duyuyorlar sana. Üstelik bu dilenci kılıklı heriflerin hepsinin adı aynı; bir yığın Pat Murphy ve Mike Kelly'ye rastlıyorsun ve Tanrı bilir kaç tane Flannery ve Finnigan var. Sonra o uzun üst dudaklarıyla, yüzleri öylesine birbirine benziyor ki! Bir muhtıra gönderdim; yapılacak tek bir şey var, o da kayıtsız şartsız herkesi işe almak. Kanaatime göre, bu, bütün yolsuzluklara son verebilir."

"Parayı kim verecek?" diye sordu Chadwick kızgın bir sesle.

Crampton kaşlarını kaldırdı ve ev sahibine hayret ve hoşnutsuzluk dolu bir bakış fırlattı. Sonra kadehini uzattı.

"Biraz daha viski rica edebilir miyim?" dedi cevaplanması güç bir soruyu kibarca duymazdan gelerek.

Chadwick yeni bir şişe açmak üzere ayağa kalkarken danışman mühendis devam etti.

"Getirmek istediğim bir başka değişiklik de," dedi, "-bu düşüncemi de muhtırama yazdım- ücretlerin saat başına yerine, işe göre ödenmesi. Bütün güçlük, yapılan işi hesaplayabilecek yeterince adam bulmakta. Bak işte, diyelim şöyle bir tepe var elimizin altında. Tepenin doruğundan aşağı doğru, eşit uzaklıklarda iki grup yerleştiriyoruz. Şu çizdiğim eğri bizim tepemiz olsun. Yol on metre eninde olacak ve işçiler metre başına altı peniden yirmi metre uzunlamasına ve bir metre de derinlemesine kazacaklar. Bir yanda, işçiler günde iki şilin, hatta iki buçuk şilin kazanabilir, ama öte yanda, grafik farklılıklardan ötürü..."

"Ne farklılıkları?" diye bağırdı Chadwick öfkeyle, Crampton'ın kadehine viski doldururken. "Bak arkadaş, kızma ama, bütün bunlar insanın biraz başını ağrıtıyor."

"Teşekkürler, dostum," dedi Crampton, gene kaşlarını kaldırarak. Viskisinden bir yudum alıp devam etti: "Bence en adil yol, muhtıramda da belirttiğim üzere, eldeki malzemeye göre bir ücret oranı tespit etmektir."

"Peki ama bütün bunlar nereye varacak?" diye haykırdı Chadwick. Crampton'ı bulutların tepesinden yere indirmeye kararlıydı.

Crampton, mütecaviz fakat kibar bir ses tonuyla, "Nasıl yani?" diye sordu.

Chadwick, ağzından tükürükler saçarak, "Şu tepelerin kazılıp delinmesi işi tabii," dedi. "Ne gereği var böyle bir şeyin? Eğer bu it sürüsü, toprak sahiplerinin ve kiracıların parasıyla pohpohlanacaksa, bari yararlı bir iş yaptıralım! Clogher yolu şu anda geçilmez bir durumda."

Crampton yüzünde kendini beğenmiş bir ifadeyle gülümsedi ve viskisini yudumlayarak söze başladı:

"İnan bana, zerre kadar değişmemişsin, dostum. Senin bu eski tabiatını çok iyi hatırlıyorum, iflah olmaz bir karamsardın sen. İnsanlar hakkında hep kötü düşünürdün. Ama bu sistemin altında yatan dehayı kavrayamıyorsun. Bak, anlatayım istersen.

Bütün mesele, gerçekten mükemmel bir sosyal düzenin iskeletini bu geri kalmış ülkeye sokabilmekte. Sözgelimi, en aşağıdan ele alalım. İlk ağızda, işçilerin en zekileri arasından denetçiler ve kâhyalar tarafından seçilen ve her takımın saatini tutmak için saat başına yarım şilin alan ustabaşılar gelir. Sonra kendi mıntıkalarındaki çalışmaları denetleyen kâhyalar vardır. Sonra kontrol kâtipleri, hemen bütün öğretmenler, eşrafın okuma yazma bilen çocukları gelir. Onlar da ustabaşıların tuttuğu saati kontrol etmek üzere saat tutarlar. Sahtekârlığın önünü almak için bu gibi kontroller zorunludur. Hatta gerekirse, kontrol kâğıtları denetçiler tarafından yeniden kontrol edilir ve gözden geçirilir. Daha sonra da, hiç şüphesiz, benim şahsi kâtiplerim gelir..."

"Aman tanrım! Bu kâtipler, ustabaşılar, denetçiler ve aslında mühendis olmayan mühendisler ordusu bizim paramızla bizim yollarımızın altından girip üstünden çıkıyor. Hah ha! Pes doğrusu!"

Kendini dizginleyemedi, kahkahalar savurarak gülmeye başladı. Hiç beklenmediği halde Crampton da gülmeye başlamıştı. Chadwick, Crampton'ın güldüğünü görünce sustu. Hava gerginleşiyordu.

"Benimle dalga mı geçiyorsun sen?" dedi Chadwick saldırgan bir sesle.

"Yok canım, ne münasebet," dedi Crampton bardağını dikerek. "Biraz daha viski alabilir miyim? Tam tersine, kendi kendimle dalga geçiyordum. Galiba biraz koyverdim kendimi. İşin inceliklerini sana anlatmam gereksiz; azıcık yönetim yeteneğin yok ki. Kendilerinden sorumlu olduğum dükkân sahipleri, layihacılar, mesahacılar, kıymet biçme görevlileri var; hepsi de bugünlerde son derece değerli olan av hayvanları ya da çuvallar dolusu patates armağan ediyorlar; hepsini geri çeviriyorum hiç kuşkusuz. Sen bu kadarına pek gelemezdin, dostum. Bak sana bir misal vereyim; bugün ödeme işlerini düzenlemek zorundaydım. Gerçi ödeme kâtiplerinin hiç sözünü etmedim, ama onlar çok önemli.

Ödeme kâtibi, kefil bulmak ve yanında koruyucu olarak iki polis bulundurmak zorundadır. Polisler için dertli bir iş bu tabii, ama içlerinde çok iyi dayanan mükemmel adamlar olduğunu kabul etmek gerekir. Şimdilik büyük bir karışıklık var, ama benim hatam değil. İşe girişeli on gün oluyor daha, hem bu kadar kısa zamanda büyük işler yaptım, ama yeterli sayıda ödeme kâtibi yok."

"Nee?" dedi Chadwick aşağılayıcı bir sesle. "Eldekiler yetmiyor haa?"

Crampton mavi gözleriyle bir süre kötü kötü baktı. Sonra yeniden gülümsedi, koltuğunda arkasına yaslandı ve göbeğine dayadığı kadehini tombul parmaklarıyla kavradı.

"Sabahleyin Crom'a geldiğimde," dedi, "işçiler felaket durumdaydı. On beş günden fazla bir zamandır ücretlerini alamamışlar. Sonunda kendi cebimden de çıksa ücretlerini bugün alacaklarını söyledim. Sonra dörtnala on mil ötedeki başka bir mıntıkaya gittim, oradaki işçilere paralar ödenmek üzereydi. Hemen işçilerin arasına girdim, onlara Crom'luların başına çöreklenen yıkımı anlattım. Bayağı kaygılanmıştım, Jocelyn, buradaki son dalaşmaları işittikten sonra. Kötü bir yer burası galiba. Oradaki işçileri, Crom'daki kardeşlerine yardım etmek için ücretlerinin yarısından vazgeçmeye razı ettim."

"Peki, niçin Clogher'daki bankadan almadın?" diye sordu Chadwick. "Kendi hesabına para çekebilirdin. Pek bir şey de tutmazdı. Adam başına ne alıyorlar ki zaten!"

"Yakışık almazdı, sevgili dostum," dedi Crampton soğuk bir ifadeyle. "Her neyse canım, parayı alıp geri döndüğümde, zavallıcıklar az daha ellerimi öpeceklerdi. Öyle sanıyorum ki, ileride onların bu minnet borcuna güvenebilirim. Öğleyin gelemediğim için özür dilerim, ama anlayış göstereceğini umuyorum, bu durumda, insanlığın çağrısı..."

Chadwick artık kafasındakini söylemek için fırsat kollamanın gereksiz olduğunu sezinledi. Geveze Crampton bütün bir gece hiç susmadan konuşabilirdi.

"Dinle, dostum," diye arkadaşının sözünü kesti birden, "bir ay için bana iki yüz sterlin borç verebilir misin?"

"Anlamadım," dedi Crampton yerinden doğrulup sağırlar gibi başını yana çevirerek.

"Bak, anlatayım," dedi Chadwick sinirli bir tavırla.

Son günlerdeki durumunu, borçlarını, ileride neler yapmak istediğini bir çırpıda anlatıverdi. Crampton'ın üzerinde iyi bir izlenim bırakmak istiyordu. Oysa Crampton, tıpkı tehlike karşısındaki bir sümüklüböcek gibi kabuğuna çekilmişti.

Chadwick sözünü bitirdiğinde, Crampton, "Ne kadar ücret aldığını sorabilir miyim?" diye sordu.

Chadwick bu sorudaki aşağılayıcı tonu beğenmemişti, ama gene de kibar bir sesle cevap verdi:

"Yılda dört yüz alıyorum. Mülkün gerçek değeri dört binin üstünde, ama bütün giderler çıktıktan sonra iki bin beş yüzden fazlasını toplayamıyorum. Eh, bu şartlar altında Mark da bana bu kadar verebiliyor tabii."

"Öyleyse bu evde bedava oturuyorsundur, arazi de sana ait, değil mi? Ben de öyle düşünmüştüm. Kaç dönüm? Epey olmalı. Verimli topraktır demişlerdi. İyide bir merası var, kereste elde etmek mümkün, yakacak için bol bol tezek bulunuyor."

"Hepsi hepsi iki yüz dönüm," dedi Chadwick, "ama uşakların, onarımların, daha bir sürü şeyin masrafı hayli tutuyor... Pek bir boka yaradığı yok aslında. Ama gene de?.."

"Sevgili dostum Chadwick," dedi Crampton bacaklarını biraz daha uzatarak, "bu toprakları çok daha verimli bir hale getirebilirdin."

Crampton eski silah arkadaşına soyadıyla hitap etmeye başlamıştı; bu pek de iyiye işaret değildi.

"Biliyor musun," diye devam etti, "ucuz işgücü ve hazır bir pazar varken bu toprağı işlemek bayağı kârlı bir iş. Bazı tahıllar var, arpa sözgelimi, şu sizin kasaba papazı anlatıyordu geçenler-

de, zeki adam haa, anlaşılan iyi bir arpa ekimi yapılabilir. Ama gördüğüm kadarıyla sen pek bir şey ekmiyorsun."

Bu son sözleri vurgulayarak söylemişti, Chadwick'e bir çeşit suçluymuş gibi baktı.

"Bütün bunları nereden işittin?" diye bağırdı Chadwick kendini bütün bütüne kaybederek. "Kasabada bir hayli soruşturma yapmışsın anlaşılan."

"Senin yerinde olsam o kelimeyi kullanmazdım, Chadwick," dedi Crampton. "Clogger gibi bir yerde insanın kulağına ister istemez birtakım şeyler çalınıyor."

Uygar dünyadaki kendi durumunun Chadwick'in durumundan ne kadar uzak olduğunu göstermek amacıyla kasabanın adını bile bile yanlış söylemişti. Sonra, Chadwick sıkılı yumruklarıyla onu izlerken, sessizce içkisini yudumladı. Bir an geldi, Chadwick gerilimi daha fazla sürdüremedi.

"Söyle bakalım!" diye bağırıverdi. "Parayı veriyor musun, vermiyor musun?"

"Özür dilerim ama," dedi Crampton hayret dolu ve incinmiş bir sesle, "bir ev sahibinin konuğuyla böyle hakaretamiz bir tarzda konuşması ve böyle acayip bir istekte bulunması doğru mu sence? Haa?"

"Yüzünü şeytan görsün!" diye homurdandı Chadwick dişlerinin arasından.

Ellerini arkasında bir kavuşturup bir çözerek odanın karşı köşesine yürüdü.

"Sakin ol adamım," dedi Crampton alaycı bir anlatımla.

"Sakın bana adamım deme!" diye bağırdı Chadwick ansızın durup konuğuna dönerek. "Sen beni ne sanıyorsun?"

"Bak, sana ne yapacağımı söyleyeyim," dedi Crampton. "Senin şu külrengi kısraklar hoşuma gitti. Onlar için bir teklifte bulunabilirim. Ne dersin?"

"Nasıl yani?" diye sordu Chadwick birden ağzı sulanarak.

"Kısrakları almak istediğimi söylüyorum," dedi Crampton.

"Satmıyorum kısrakları," dedi Chadwick. "Bağlıyım onlara."

Ama gene de geri döndü, şöminenin karşısına oturdu; şimdi çok daha sakin görünüyordu.

"Sen bilirsin," dedi Crampton. "Yalnız, öyle sanıyorum ki, kendini kapana kısılmış hissettiğin bir zamanda, borç para alacağına biraz fedakârlık etmek her zaman daha iyidir; kaldı ki, borç almak daima kötü bir siyasettir; sözgelimi ben bütün hayatım boyunca borç almamaya hep dikkat etmişimdir. Hem sahi, bugün at dediğin nedir ki? Hiç piyasası yok, hiç. Ama Londra'da iyi para ederler."

"Memleketin en iyi kısrakları. Koşarlarken gördün mü hiç? Ne istersen yaparlar, azizim. Ava giderler, yarış ederler, mania atlarlar, aklına ne gelirse canım işte. Ama dostum, ne yazık ki onlarsız edemem ben."

"Sen nasıl istersen, dostum. Ee, gel bir tek daha atalım, ha ne dersin?"

Belki biraz tuhaf ama, yeniden samimileşmişler, dostça bir havaya bürünmüşlerdi. Kadeh tokuşturup kısrakların şerefine içtiler. Crampton hiç belli etmemesine karşın aslında ikisi de bir hayli kafayı bulmuştu.

"Dilersen, kal burada bu gece, arkadaşım," dedi Chadwick. "Sabah ben de gelirim seninle Clogher'a. Eski günlerin anısına sana kısrakları satıyorum. Bu rezil yerde o kadar güzel hayvanlara ihtiyacım yok zaten. Biliyor musun, onca borca batmışken güzelim kısraklarla caka satmak kötü bir izlenim uyandırıyor. Senden başkasına satmazdım haa, çok bağlıyım onlara, ama senin at düşkünü olduğunu biliyorum. İyi bakarsın onlara. Gıcır gıcır arabayı da altına çekeyim, iki yüzden bir kuruş fazla istemem."

"İki yüz!" diye bağırdı Crampton ellerini dehşetle havaya kaldırarak. Şaşkınlığını dile getiren bir ıslık çaldı. "Vay canına! Arkadaşım, sen neler diyorsun!"

"Ah, sen ne tilkisin, yoksa görmeyeli cimrileştin mi?" dedi Chadwick. "Sana verdiğim kısraklar Dublin'de dört yüz altın eder, araba da cabası: Ne diyorum sana, gıcır gıcır."

"Sen bugünlerde fazla masal okumuşsun," dedi Crampton. "Yüz elli şilinden bir kuruş fazla veremem. Sen de bal gibi biliyorsun, Clogher'da hayat çok pahalı, ateş pahası. Hele o kasaba kulübü tam bir hırsız yatağı. Geçenlerde avuç dolusu para kaybettim oyunda."

"Amaan, bırak canım!" diye bağırdı Chadwick. "Pazarlıktan nefret ederim. İkisinin ortasını bulalım hiç olmazsa."

"Ben söyleyeceğimi söyledim," dedi Crampton. "Bir kuruş fazla olmaz."

"Şeytan götürsün," dedi Chadwick. "Pekâlâ, al da tepe tepe kullan."

YİRMİ DOKUZUNCU BÖLÜM

ATLARININ VE ARABASININ satılması Chadwick'e hiçbir yarar sağlamadı. Kaldı ki, her türlü enayice kepazeliği ve sarhoşluğu yapmak uğrunda paranın tümünü harcayıp bitirinceye kadar Crom Konağı'na dönmedi; böylece zaten iki paralık olmuş şerefinin son kırıntıları da yitip gitti. Crampton'dan parayı almak için duyduğu en büyük istek, salt doktora "bir beyefendinin de kendine özgü bir onuru olduğunu" ispatlamak üzere Hynes'a olan borcunu ödemek olduğu halde, para eline geçtiğinde borcunu ödemek aklına bile gelmedi. Para bütün bütüne çarçur olup tükendiği zaman da böylesine önemsiz bir meseleyi düşünemeyecek kadar yıkık bir haldeydi.

Geri döndüğünde işittiği haber telaşa kapılmasına yol açtı. Hegarty kira makbuzlarını dağıtırken Glenaree'de bir sopa daha yemişti. Adamcağız öyle ürkmüştü ki, onu dövenlerin adını polise vermeyi reddetti. "Bir duvarın arkasından atlayıp üzerime

çullandılar," dedi. "Sonra da ense köküme vurup bayılttılar." Aslında Hegarty'yi güpegündüz Bohercam köyünün ortasında yakalamışlar, kadınıyla erkeğiyle tüm köy halkı herifi çırılçıplak soymuşlar, vermişlerdi sopayı. Sonra polise ihbarda bulunacak olursa onu öldüreceklerini söylemişlerdi. Bu dayağı yedikten sonra artık hiç kira makbuzu dağıtmamış, Chadwick'in dönüşünü beklemişti.

"Kiraları ödemeyi reddedecekler," dedi Hegarty. "Onları ayaklandıran, dokumacı Gleeson. Bir de ortalıkta çok kuvvetli bir herifçioğlu vardı; Clogher'danmış, adı da Rafferty. Senin burada olmadığın bir haftadır polis o herifi arayıp duruyor. Halk hiçbir şey ödemeyeceğini söylüyor. Daha şimdiden, bizim arazimiz sınırları içinde yaşayan yirmi aile, canlı olan nesi var nesi yoksa alıp Amerika'ya göç etti. Hem de kiralarını düzgün ödeyenlerdendi gidenler. Bana sorarsanız, efendim, eğer zor kullanmazsak gerek Kara Vadi'den gerekse Glenaree'den pek bir kira toplayamayız."

"Zor kullanmak, haa?" dedi Chadwick. "Mademki istediler, kullanırız biz de. Arazinin sınırları içerisinde kim var kim yoksa, hepsinin canına okuyacağım. Nelere muktedir olduğumu göstereceğim o dilenci heriflere!"

Ertesi gün bütün bir mıntıkaya, polis denetimi altında, kirasını ödemeyi reddeden bütün kiracıların mülküne mahkeme kararıyla el konacağını açıklayan bir bildiri asıldı. Bu bildiri asıldıktan hemen sonra Bay Coburn Chadwick'e geldi.

"Böyle bir şeyi gerçekten yapacak değilsin herhalde, Chadwick," dedi peder.

Bay Coburn övgüye değer bir sabır gösteriyordu. Halkın kendisine karşı takındığı o haşin tutum karşısında en ufak bir alınganlığa kapılmamıştı.

"Tanrı adına," diye devam etti, "bu noktada artık durmanı rica ediyorum senden. Patateslerini daha yeni ektiler. Ellerinde otlardan ve kırıntılardan başka bir şey kalmadı. Sanırım, elin-

de birkaç şilini olanlar, ekinler yeşerinceye kadar, ancak geçinirler."

"Bana bak Coburn," dedi Chadwick. "Senin bu işgüzarlığından bıktım artık."

"İşgüzarlık mı?" dedi Coburn.

"Evet, işgüzarlık!" diye bağırdı Chadwick. "Bay Thompson herhalde bu toprakları bir yardım derneği kurmak için satın almadı."

"Ama bir toprak sahibinin haklarının yanı sıra birtakım görevleri de vardır," dedi peder. "Mülkün temelidir bu. Yoksa iki vahşi hayvan sürüsünü andıran iki düşman grup arasındaki kaba bir mücadele değil. Bir kere böyle oldu muydu, toplumun dokusunun, tıpkı yakın zamanlarda Fransa'da gördüğümüz üzere, devrim fırtınası içerisinde çözüldüğüne tanık oluruz."

"Hoh hoo!" diye kükredi Chadwick. "Neler de zırvalıyorsun, seni aptal! Dinle Coburn, senin vaazlarını dinleyecek vaktim yok benim. Benim bildiğim kadarıyla, bu serserilerle aramızda dişe diş kana kan bir savaş var. Elimde olsaydı, köpek gibi vururdum hepsini. Kendine karşı hiç saygın yok mu senin? Kulübeni yaktılar, ineğinin kuyruğunu kestiler. Biraz olsun utan bari."

"Ben bir Hıristiyan'ım," dedi peder.

"Nesin, nesin?" dedi Chadwick. "Senin gibileri ortalıkta dolaşıp bir yığın zırvayla otoriteyi zayıflatırsa, bu ülkede kanuna ve düzene nasıl saygı duyulur? Seni yetkililere bildirmezsem Tanrı benim belamı versin."

"Canın nasıl isterse öyle yap," dedi Coburn.

Sonra kendi kendine mırıldanarak uzaklaştı. Görevini yerine getirmek için gösterdiği son çaba buydu.

OTUZUNCU BÖLÜM

ERTESİ PAZAR –Mayıs'ın ilk pazarıydı bu– olağanüstü bir şey oldu. Ayin sırasında Peder Roche müthiş bir vaaz verdi; şiddet hareketlerinden ancak felaket doğacağını ve "Sezar'ın hakkını Sezar'a vermek", yani kiraların ödenmesi gerektiğini söyleyerek, halkı "kışkırtıcılara ve şiddet taraftarlarına" karşı uyardı. Ne var ki, bu vaaz, amacının tam tersi bir sonuç yarattı. Önderlerine, yani rahiplerine bir hayli güven duyan cemaat, onun kendilerini terk ettiğini sezinleyince, öfkeden çılgına döndü.

Gene de bundan sonra meydana gelen olayları yalnızca papazın vaazına bağlamak pek de doğru olmaz. O gün, kiliseye gelenlerin sayısı her zamankinin iki katıydı. Oysa kiliseye dışarıdaki kalabalığın ancak yarısı girebilmişti. Her zamankinden daha az kadın olduğu, erkeklerinse hemen hepsinin elinde birer sopa bulunduğu göze çarpıyordu. Ama hiç kuşku yok ki, kasabadan gelen birkaç cumhuriyetçinin giriştiği fısıltı propagandası dışında, mıntıkada kurulmuş hiçbir teşkilat yoktu. Halkın kendiliğinden bir hareketiydi bu; toprağın bağrından yükselen o sessiz ve ani isyan hareketlerinden biriydi. Köylü zorbalık karşısında öteki bütün sınıflardan daha fazla sabır gösterir; ama başkaldırma zamanı bir kere geldi mi, kendisini harekete geçirecek hiçbir dış güce ihtiyaç duymaz. Onun isyanı içgüdüseldir.

Sözün kısası, o gün havalinin bütün erkekleri kilise ayininde toplanmışlardı. Ayinden sonra, papaz evine gidinceye kadar, kasaba sokaklarında öbek öbek çene çalarak dolaştılar. Sonra, kimseden buyruk almaksızın, geniş bir kalabalık halinde Crom Konağı'na doğru ilerlediler; polis kışlasının önünden geçerlerken yarım düzine kadar nöbetçi polis onları boş yere durdurmaya çalıştı. Daha sonra başkomiser Edwars yürüyüşçülerin sayısının binden fazla olduğu haberini iletti. Ama havalideki tüm erkek sayısı bunun yarısını bile bulmadığı için hiç kuşkusuz aşırı bir benzetmeydi bu. Binin yarısı demek daha doğru olurdu.

İlkin sessizce ilerlediler, ama Crom Konağı'nın kapısına geldiklerinde ve önde bulunanlar içeri daldıklarında, gerilerden vahşi haykırışlar yükseldi. Sopalar günışığında pırıl pırıl parlıyordu; küçük gruplar yüreklendirici şarkılar söylemeye başladılar. İşte tam o sırada Gleeson, elinde kargısı, safların başında beliriverdi. Ne zaman geldiğini kimse anlamamıştı. Kilisede de gören olmamıştı. Ansızın bir çalılığın ardından kargısıyla çıkıvermiş, kalabalığın önünde durmuştu.

"Göğsünüzü kurşunlara gerin," diye bağırdı bir eliyle kargısını okşarken. "Haydi, ileri. Yaşasın İrlanda."

Bunun üzerine kalabalıktan büyük bir haykırış yükseldi. Bu haykırışın ardından, asker gibi omuzuna vurduğu kargısıyla, sağ kolunu kaldırıp indirerek ve "Sol, sağ, sol, sağ. Kahrolsun zorbalar," diye bağırarak en önde yürüyen Gleeson dışında, kalabalığı bir sessizlik kapladı.

Herkes adımlarını onun adımlarına uydurmak için büyük bir çaba harcıyordu. Ama aynı zamanda, Gleeson'ın ortaya çıkışından sonra heveslerinin bir parça kırıldığı da gözden kaçmıyordu. Öndekiler adımlarını yavaşlatmışlardı, yalnızca arkadakilerin baskısıyla ilerliyorlardı. Böylece bahçeyi geçtiler ve ev göründü. Ev göründüğünde kalabalığın küçük bir bölümü kaçtı. Bazıları kaçanlara sıkı durmaları için bağırdılar, ama biraz sonra onların arasından da tabanları yağlayanlar görüldü. Bu şekilde aşağı yukarı yüz kişi kaçıp gitti ve olacakları seyredebilmek için ağaçların arkasına saklandılar. Chadwick'in evinin gözleri önünde belirmesi onlara köleliklerini ve karşılarındakilerin gücünü hatırlatmıştı. Geri kalanlar kapının eşiğindeki merdivenlere gelinceye kadar uygun adım ilerlediler.

O sırada kapı açıldı ve Chadwick belirdi. Gleeson hemen durdu, kargısını omuzundan indirerek hücum vaziyeti aldı.

"Sarılın silahlara," diye haykırdı.

Tam merdivenleri tırmanmak ve kargısıyla Chadwick'e saldırmak üzereydi ki Martin Kilmartin kollarından yakalayıp durdurdu onu.

"Bırak beni," diye bağırdı Gleeson. "Bırak geberteyim şu herifi. Kargımla bağırsaklarını deşeceğim. İşte, kızımı mahveden, yıkımlara sürükleyen zorba ta karşımda! Öç alacağım. Bırak diyorum."

Adamcağızın kendini iyiden iyiye kaybettiğini herkes anlamıştı. Martin'in yardımına dört kişi daha koştu ve Gleeson'ı yatıştırmayı başardılar. Onu kalabalığın içlerine çektiler ama hâlâ bağırıp çağırıyor, kurtulmaya çabalıyordu. Sonra birden çöküverdi, titreyerek yere yığıldı. Yanaklarından yaşlar süzülüyordu. Acıklı bir haldeydi.

Bütün bunlar olup biterken Chadwick kapının önünde hiç sesini çıkarmadan durmuş, allak bullak yüzünde buruk bir gülümseyişle olayı seyretmişti. Bir eli ceketinin cebindeydi. Öbür elindeki kırbaçla çizmelerini dövüyordu. Şimdi Gleeson yatıştıktan sonra genç Kilmartin öne geçmişti.

"Size bir şey yapmak istemiyorduk, efendim," dedi Martin. "Kiralar hakkında bir şey söylemeye geldik buraya. O bizimle değildi zaten. Hem biraz üşütmüş, efendim."

Martin saygı içinde konuşuyor, ama şapkasını eline almıyordu. Bu içgüdüsel bir karşı koyuştu. Ötekilerin de hepsi şapkalıydı.

"Ee, n'olmuş kiraya?" dedi Chadwick sessizce, bir adım ilerleyerek.

Martin afalladı. Yüzünde sorgu dolu bir ifade, arkasına dönüp kalabalığa baktı. İnsanların önünde bir lider gibi durduğunu görünce birden utanmıştı. Ama halkın gözlerinde, onu içten içe kışkırtan bir şeyler sezinledi. Bakışlarında vahşi bir ifade vardı. Elleriyle sopaları sımsıkı kavramışlardı. Sonra gene Chadwick konuştu.

"Konuş, köpek!" diye bağırdı. "Ne diye geldiniz buraya?"

Martin, gözleri yerinden uğrayarak Chadwick'in üzerine yürüdü. Derin bir nefes aldı, sonra dişlerinin arasından, "Kira ödemiyoruz. Ödeyecek halimiz yok. Açlıktan ölmek istemiyoruz," diye bağırdı.

Kalabalıktan bir uğultu yükseldi. Uğultu, tıpkı bir rüzgâr gibi, bir baştan bir başa kalabalığı dolaştı. Sonra, yerde sarsıla sarsıla ağlayan Gleeson'ın dışında, ortalığı yeniden bir sessizlik kapladı. Chadwick kafasını ileri uzatarak çevresine bakındı. Sonra iki basamağı indi, Kilmartin'in tam önünde durdu ve neredeyse fısıldarcasına, "Çıkar şapkanı kafandan, it herif!" dedi.

Martin tam bir kararlılıkla gözlerini gözlerine dikti, yerinden kımıldamadı. O zaman Chadwick sesini yükselterek, "Duymadın mı ulan? Çıkar şapkanı diyorum!" diye haykırdı.

Martin'in göğsü kabardı, gözleri belerdi. Sonra iyice kısıldı gözleri. Chadwick hafifçe titremeye başlamıştı.

"Demek, çıkarmayacaksın, öyle mi?" diye bağırdı.

Tam elindeki kırbacı Martin'in yüzüne indirecekti ki, kalabalığın arasından iriyarı, fötr şapkalı bir başka adam çıktı. "Hayvanlarımızı satmadan ödeyemeyiz, efendim, hayvanlarımızı satmak da sonumuz demektir. Bu kötü günler geçinceye kadar bize biraz hoşgörü gösterseniz... Sonbaharda belki ödeyebiliriz."

"Sen hayvanlarını hiç merak etme," diye bağırdı Chadwick. "Sizin yerinize ben satacağım onları. Köpek herifler! Demek, buraya bana gözdağı vermeye geldiniz, haa? Haydi bakalım, kaybolun gözümden, yoksa hepinizi kırbaçtan geçiririm. Bilin ki, kira en son kuruşuna kadar toplanacak. Haydi, çıkın benim toprağımdan!"

Bunun üzerine fötr şapkalı adam, "Diz çökün, arkadaşlar. Diz çökerek ondan bir kere daha rica edelim," diye bağırdı.

İki eliyle sopasına yapışarak diz çöktü, fakat gene de şapkasını çıkarmadı. Sonra bütün bir kalabalık bir bir tekrarladı fötr şapkalının yaptığını. Hep birlikte, gözlerinde haşin bir nefret hali, Chadwick'e bakarak sessizce diz çöktüler. Chadwick şaşırmıştı, hafifçe geri çekildi. Ömründe böyle bir olaya rastlamamıştı. Bu görüntü öfkesini bir kat daha artırdı. Az önce konuşmuş olan iriyarı adam şimdi bağırıyordu artık:

"Dizlerimizin üzerinde, Tanrı adına, sizden kiraları sonbahara kadar almamanızı rica ediyoruz."

"Dağılın," diye böğürdü Chadwick. "Defolun."

Kırbacını kaldırdı, kalabalığa doğru savurdu. Kalabalık yerinden doğrulmaya başladı. Sonra Chadwick, hiç diz çökmemiş, hatta yerinden kıpırdamamış olan Kilmartin'e baktı. Bir adım ilerleyip, "Al bakalım, pis serseri," dedi.

Kırbacı indiriverdi Martin'e. Martin yana sıçradı, sopasıyla kırbaca vurdu ve Chadwick'le göğüs göğse geldi. Chadwick sol eliyle Martin'in boğazına yapıştı. Martin'in kafasını geri itti, kırbacını yeniden kaldırdı ve vurdu. Kalın kırbaç Martin'in sırtını yarmıştı.

"Orospu çocuğu," diye fısıldadı Chadwick dişlerinin arasından.

Sağ eliyle kırbacı indirirken sol eliyle Martin'i itmişti. Martin ilkin bir sendeledi, sonra öfkeyle yerinden doğruldu, birer pençe halini almış elleriyle Chadwick'in üstüne atıldı. Havada uçtu, elleriyle Chadwick'in yüzünü yakalarken dizlerini de karnına geçirdi. Chadwick hırıldayarak yere yığıldı. Martin hemen üstüne atladı. Onlar toprağın üzerinde alt alta üst üste yuvarlanırken, kalabalık gittikçe daralarak çevrelerini aldı. Belki de o anda Chadwick'in hayatını kurtaran, üstüne o kadar adamın çullanması oldu. Onca sopanın havaya kalkıp inmesi, onca gövdenin birbirini engellemesi, tek bir kişinin Chadwick'le doğru dürüst boğuşmasına engel oldu.

Sonra içlerinden biri bağırdı:

"Öldürmeyin onu. Onu kira ofisine götürelim, kira makbuzlarını imzalatalım. Haydi, doğru kira ofisine."

Bu öneri çılgınca bağırışlarla onaylandı. Martin, ayaklarının üstüne basamayan, dört kişi tarafından güç bela ayakta tutulan Chadwick'ten uzaklaştırılmıştı. Ötekiler, kudurmuşçasına saldırmak için fırsat kollayan Martin'i dizginlemeye çalışıyorlardı. Chadwick'in yüzü kanıyordu, elbisesi paramparça

olmuştu. Gövdesinin her bir yanına epey sopa inmişti. Ama hâlâ sinmiş değildi.

"Öldürün isterseniz," diye bağırdı, "ama makbuzları imzalatamazsınız."

"Görürüz bakalım," diye bağırdılar, "haydi götürelim, çocuklar."

Durmadan sopalarını indirerek onu sürükleyip götürmeye koyuldular. Birden kışlanın bulunduğu yönde, uzun bir saf halinde ilerleyen polisler göründü. Başlarında başkomiser Edwars vardı. Hepsi tüfekliydi, kırk kadardılar.

"Polisler!" diye bağırdı kalabalık. "Tanrı yardımcımız olsun!"

Kalabalığın yan taraflarında bulunanlar hemen tabanları yağladı. Polis sessizce ve ağır ağır yaklaşsaydı, hiç kuşkusuz bütün bir kalabalık kaçacaktı. Ne var ki, ilk ağızda kaçanlar kasabaya gidebilmek için polisin üzerine doğru koşmak zorunda kalmışlardı; bunu bir saldırı sanan polisler öfkeye kapılıp tüfeklerini ateşlediler. Bu, halkın ürkmesine ve kaçanların da geri dönmesine yol açtı.

O sırada birisi bağırıverdi:

"Vurun zorbalara. Eski İrlandalılar gibi vuruşun."

Bu, Chadwick'le boğuşurlarken yeniden ayağa kalkan, kargısını kavrayıp yeni bir çılgınlık nöbetine tutulan Gleeson'dı. Henüz kimse olup biteni anlayamadan, kargısını kaptığı gibi polislerin üstüne atıldı, McEllistrum adlı bir polis memurunu sağ kalçasından vuruverdi. O anda başka bir polisin dipçiğini yedi, ama bu arada onun çılgınca cesareti ötekilere de sıçramıştı. Sopalarıyla polisin üstüne geldiler. Daha üstün polis birlikleri gelip de kalabalığı dağıtıncaya kadar yirmi dakikadan fazla bir zaman, zorlu bir boğuşma sürdürüldü. Yerde, dördü polis olmak üzere, yirmi otuz adam yatıyordu.

Martin boğuşmayı son bırakanlardandı. Yakalanmamak için son anda kaçmaya kalkışırken, baygın yatan Gleeson'ı da kendisiyle birlikte sürüklemekten geri kalmadı. Pek fazla uzaklaşma-

mıştı ki iki polis arkasından yetiştiler. Gleeson'ı bırakıp onlarla boğuşmaya koyuldu. Polislerden birinin tüfeğini kapmayı başardı, sonra tüfeğin dipçiğini ikinci polise fena halde geçirip adamı başından yaraladı. Ele geçirdiği tüfekle birlikte çalılıkların arasına daldı. Tam gözden kaybolmak üzereyken birisi arkasından ateş etti. Kurşunu koluna yemişti, elindeki tüfeği bırakmak zorunda kaldı. İlkin sendeledi ama sonra büyük bir çaba harcayarak kaçmaya başladı.

Daha sonra polis Gleeson'ı ve altı kişiyi kışlaya götürdü, karanlık bir hücreye attı. Bütün bunlar olup biterken Gleeson kendine gelmişti, biraz su istedi. Su vermek bir yana, onu bir başka hücreye aldılar ve kayışlarıyla dövdüler.

"Eh, bir dahaki sefere bu kadar çabuk davranamaz kargısına," dedi içlerinden biri, dokumacı bir kere daha kendini kaybederken.

Sonra kapıyı kilitlediler, dokumacıyı hücrede bir başına bıraktılar. Ayıldığında içerisi zifiri karanlıktı; kapının üzerindeki küçük delikten sızan ince bir ışık huzmesi vardı yalnızca. Güçlükle yerinden doğruldu, sendeleyerek kapıdaki küçük deliğe uzandı. Ağzını deliğe yerleştirerek su istemeye başladı. Deliğin tahtası açıldı, az önce kendisini dövenlerden biri yüzünü deliğe yapıştırdı.

"Ne istiyorsun dostum?" dedi Gleeson'a.

"Su," dedi Gleeson. "Tanrı aşkı için bir yudum su verin."

Polis dişlerinin arasından sırıttı, deliğin tam karşısına düşen köşeye gitti. Yerden birkaç karış yükseklikte bir musluk vardı, açtı musluğu. Musluktan su akmaya başladığından, sırıtarak Gleeson'a baktı. "Nasıl, beğendin mi?" dedi.

"Tanrım, sen bana sabır ver," dedi Gleeson.

OTUZ BİRİNCİ BÖLÜM

MARY, doğuma çok az bir zaman kaldığından kilisedeki ayine gitmemişti. Maggie de evde kalmıştı. Son zamanlarda bacakları şişmeye başladığından evden dışarı adımını atmaz olmuştu. Yaşlı adamsa, daha sonra bir akrabasının hasta ineğine bakmak üzere Glenaree'ye gitmiş ve yerel kilisedeki ayine katılmıştı. Sığır hastalıklarında gerçek bir uzmandı. Sözün kısası, Thomsy dönünceye kadar evdekilerin kasabada olup bitenlerden haberi olmadı. Thomsy de öbürleriyle birlikte Chadwick'in kapısından içeri dalmış, fakat daha sonra ilk tabanları yağlayanların arasına karışmıştı. Sonra bir ağacın tepesine tırmanmış olup biteni uzaktan rahatça seyretmişti. Martin yaralandığı zaman Thomsy'nin tırmandığı ağacın altından geçmiş, işte Thomsy o zaman ağaçtan inmişti. Dağa tırmanan Martin'i bir süre izlemiş, sonra izini iyiden iyiye kaybetmişti. Vadiye doğru yükselen çayıra inmiş, var gücüyle eve koşmuştu.

Evden içeri girer girmez, "Martin vuruldu," diye bağırdı soluk soluğa. "Babanı içeri aldılar Mary; Martin de vuruldu. Kolundan yaralanmıştı, kuzeye doğru dağa çıktı."

Thomsy söze başladığı sırada Mary dolaba bir kâse yerleştiriyordu. Thomsy sözünü bitirdiğinde Mary dolabın yanı başına yığılıverdi. Maggie alıngan bir sesle, "Ah, seni patavatsız herif, böyle birden korkutulur mu kızcağız!" diyerek yerinden kalktı, Mary'nin yanına gitti.

İhtiyar kadın, Thomsy'nin getirdiği haberin önemini kavramamış görünüyordu. Thomsy'yle ikisi Mary'yi yatak odasına taşıdılar, yatağına yatırdılar. Sally O'Hanlon içeri girdiğinde Mary'nin alnına soğuk su serpiyorlardı. Sally O'Hanlon haberi ilk getirenin kendisi olmadığını anlayınca hayal kırıklığına uğradı.

"Bağırdım Thomsy'ye," dedi, "ama tek bir söz söylemeden geçip gitti yanımdan. İnanın, Patsy de onun pek arkasında sayılmazdı. Eskisi kadar ayağına tez değil artık, yol yapımında çok çalışıyor, tüketiyor kendini. Ne o, bayıldı mı yoksa, ne zaman

duydu haberi? Hiç şaşmam, zavallı yavrucak, üstelik doğuma da pek bir şey kalmadı. Sen doğru ateşin başına git bakalım Maggie. Kendi hastalığın yeter sana. Patsy birkaç kelime konuşup yıkılıverdi yere, tıpkı bu yavrucak gibi işte. Patsy'ye bakılırsa, Barney'in elinde bir kargı varmış, zavallı adamın başı belada demektir. Hah işte! Açıyor gözlerini. Mary, yavrum, sakin ol evladım. Bak, hepimiz yanındayız."

Mary gözlerini açtı, çevresindekilere baktı, sonra "Martin nerede?" diye sordu.

"Dağa çıktı," dedi Thomsy. "Tüydü. Gördüm onu. Sağ salim sıyırdı paçayı."

Mary yeniden bayıldı. Sally alnını ıslatmaya koyuldu hemen.

"Düşerken bir tarafına bir şey olmamıştır inşallah," dedi Sally. "Doğuma ne kadar kaldı?"

O sırada çocuk dölyatağında kımıldadı. Mary gözlerini açtı, ağzını iyice gerdi, sonra şiddetli bir ağrı saplanmışçasına avazı çıktığı kadar haykırdı.

"Korkma gülüm," dedi Sally. "Thomsy, gel bakayım buraya."

Thomsy'yi bir köşeye çekti, kulağına bir şeyler fısıldadı. Thomsy başını sallayarak dinledi, sonra evden koşarcasına fırladı gitti.

"Korkup da düşünce çocuğu yerinden oynattı herhalde," diye fısıldadı Sally, Maggie'ye.

Maggie olanları yeni yeni kavrıyordu. Tepeden tırnağa titremeye başladı. Dişleri birbirine vuruyordu. Önlüğünün ucunu yakalayıp dişlerinin arasına sıkıştırdı, güçlükle mutfağa gitti ve ateşin yanındaki hasır iskemleye attı kendini. Bir yandan tir tir titriyor, bir yandan da dişlerinin arasından arının vızıldamasına benzer bir ses çıkarıyordu. O sırada evin köpeği, dili bir karış dışarıda, kuyruğunu sallayarak hızla içeri daldı. Aynı anda uzaktan uzağa işitilen nal sesleriyle birlikte, yaşlı adamın "Böyle koşa koşa nereye gidiyorsun, Thomsy?" dediği duyuldu. "Kate Hernon'a," diye karşılık verdi Thomsy. Köpek, dili hâlâ bir karış

dışarıda, bir zaman Maggie'ye baktı. Sonra ağır ağır kadının yanına geldi, ayaklarının dibine uzandı, başını bacaklarının arasına gömdü. Tam o sırada yaşlı adam içeri girdi.

"Aa!" dedi karısını görür görmez.

Yüzünde hayret dolu bir ifade vardı, dudakları birbirine sımsıkı yapışmıştı sanki. Haberi, Glenaree'ye giden yolda koşuşanlardan almıştı. Parmaklarının ucuna basarak Mary'nin yatak odasına girdi. Mary o sırada gene çığlık attı. Sally onu çırçıplak soymuş, giysilerini çevresine tıkıştırıyordu.

Mary, yaşlı adamı görür görmez, ağlayarak "Martin nerede?" diye sordu. "Nerede benim bir tanem? Ne yaptılar ona?"

Yaşlı adam gelininin yanına gitti, yataktan aşağı sarkmış elini avucuna aldı.

"Cesur ol, kızım," dedi.

"Yaralanmış ama ben yanında değilim," diye bağırdı Mary. "Ah! Meryem Anacığım! Sen bize acı! Git bul onu ihtiyar, yardım et ona. Bul onu dağlarda."

"Gideceğim," dedi yaşlı adam. "Şimdi giderim. Sen Mary'ye göz kulak ol Sally."

Ama gene de orada öyle durmuş Mary'ye bakıyor, gözlerinden yaşlar boşanıyordu. Sally birden bağırıverdi:

"Haydi, gidip bulsana oğlunu, ne duruyorsun! Zararın neresinden dönülse kârdır. Bir tarafı incinmişse çıkıkçıyı götürürsün. Biz burada gerekeni yaparız, gözün arkada kalmasın. Peder Geelan'a git en iyisi. O en iyisini bilir. Haydi, polislere görünmeden git artık. Avlarının kolaycacık ellerinden kaçmasına göz yummayacaklardır. Haydi, toz ol."

Brian koşa koşa çıktı odadan.

"Ah! Sally, oğlum ölür mü dersin?" diye sordu Mary. "Düşerken bir yerine bir şey oldu mu acaba? Martin ömür boyu bağışlamaz beni."

"Sus bakayım!" dedi Sally. "O ne biçim söz? Kime dedin? Oğlan olduğunu nereden biliyorsun? Böylesini de hiç işitmemiştim

doğrusu. Haydi, artık sakin ol bakalım. Kate Hernon da birazdan burada olur. Sus! Birisi geliyor galiba."

Gelen Mary'nin annesiydi, hemen arkasında da Patsy O'Hanlon vardı. Komşulardan birkaçı da gelmişlerdi. Mutfak kalabalıklaşmaya başlamıştı. Polisin şimdiden dağı aramaya koyulduğu ve yolda rastladığı yaşlı adamı sorguya çektiği haberi geldi. En sonunda Kate Hernon göründü.

"Tanrı hepinizin yardımcısı olsun," diye bağırdı evden içeri girerken. "Bu evden bir kişiyi aldın zaten Tanrım! Bırak da şu yeni doğacak bebe gidenin yerini alsın."

"Amin!" diye mırıldandılar hep bir ağızdan. Kocakarı şalını omzuna savurdu ve uçarcasına yatak odasından içeri girdi. Mary ihtiyar kadını görünce yorganın altında büzüldü ama kadın bir şeyler mırıldanarak yatağa yaklaştı, ellerini Mary'nin yüzüne uzattı, sonra mırıldanışını sürdürerek ellerini ağır ağır indirdi ve sanki hayli zorlanıyormuşçasına genç kadının alnına değdirdi. Mary ihtiyar kadının ellerinin dokunuşuyla anlatılmaz bir dinginliğe erişti. Kadın ellerini Mary'nin gövdesinde gezdirmeye başladı.

"Kapa gözlerini, yavrum," diye fısıldadı, "ve Tanrımızın kutsal anasının, Meryem Anamızın ellerine bırak kendini, bak nasıl rahatlayacaksın. Kapa gözlerini ve hayatın pırıltılarını seyre koyul. Kapa gözlerini, kızım."

Sally, Ellen Gleeson'a dönüp fısıldadı:

"Sen Kate'in istediklerini getirirsin. Martin'e yardım etmek için bir plan var kafamda. Polisler yolda tek başına yürüyen bir kadını fark etmezler. Ben hemen gidiyorum. Hiç sesini çıkarma."

OTUZ İKİNCİ BÖLÜM

VADİNİN ORTALARINA DOĞRU, solda, dağların arasında Kate Hernon'ın oturduğu kulübeye uzanan derin bir uçurum vardı. Thomsy ihtiyar kadını Kilmartin'in evine yolladıktan sonra bu

uçurumu tırmanmaya koyuldu, uçurumun bitiminde bir zamanlar içki çekilen bir taş kulübeye vardı. Uçurum tırmanılmazsa bu kulübe erişilmez bir yerdeydi. Dağların üzerinden kuzeye doğru Mayo kentine uzanan bir keçiyolu vardı. Taş kulübe, yolun Crom'a doğru kıvrıldığı yerde vadinin güneye bakan yüzüne hâkimdi. Thomsy'nin umduğu çıktı; Martin kapının ardına gizlenmiş eğreltiotlarından bir döşeğe uzanmıştı. Glenaree'li Fahey adlı bir delikanlı da oradaydı.

"Tanrı'nın sevgili kulu!" diye bağırdı Thomsy, Martin'in başucuna çömelirken, "Sağ mısın, ölü müsün be adam?"

"İyiyim," dedi Martin. "Evdekilere durumu anlattın mı?"

Thomsy başını salladı. Glenaree'li delikanlı Martin'in gömleğinden kopardığı bir bez parçasını yaralı koluna sarıyordu. Bir hayli kanamıştı yara, kan kaybından Martin'in yüzü sapsarı kesilmişti.

"Kolda kırık var mı?" diye sordu Thomsy.

"Yok," dedi Martin. "Yalnız, kurşun içeride. Buraya gelene kadar oluk oluk kan aktı kolumdan, ardıma bakmadan kaçarken gömleğimin ucuyla üstüne bir düğüm atabildim. Polislerden bir iz var mı?"

Thomsy şimdilik görünürlerde olmadıklarını söyledi. "Ama mutlaka peşindedirler," dedi. "Mayo kentine doğru biraz daha uzaklaşsan iyi edersin."

"Şu kurşunu kolumdan bir çıkarabilsem," dedi Martin. "Korkunç acıyor. Ağır ol, Mattie."

"Sen karışma, arkadaş," dedi Fahey. "İyice sıkayım ki, kan dursun biraz."

"Mary nasıl, iyi mi?" diye sordu Martin.

"Az önce Kate Hernon'ı gönderdim eve," diye mırıldandı Thomsy. "Karın doğurdu doğuracak."

"Sen neler diyorsun!" diye bağırdı Martin, yerinden doğrulup kolunu Fahey'den kurtarmaya çalışarak. "Zamanı geldi mi ki?"

"Eh, öyle görünüyor," dedi Thomsy.

"Niye daha önce söylemedin?" diye haykırdı Martin birden ayağa fırlayarak.

"Bana bak, bu halinle nereye gideceğini sanıyorsun?" diye bağırdı Thomsy. "Polisler çok geçmez gelirler vadiye. Bak arkadaşım, biz çıkıkçıyı ya da hekimi buraya getirene kadar sen bir yere kıpırdama."

"Karım doğurmak üzereyken polisler umurumda mı benim?" diye bağırdı Martin. "Çekil yolumdan, durma karşımda!"

Kendisini alıkoymak için gösterdikleri bütün çabalara karşın kulübeden fırladı, yardan aşağı koşmaya başladı. Tam o sırada, Kilmartin'in evine doğru bir göz atan Thomsy, üç polisin yaşlı adamı durdurduğunu gördü. Hemen bağırdı Martin'e.

"Martin, dur. Polisler. Bak bak, işte oradalar, babanı yakalıyorlar. Bak tüfeklerini üzerine doğrultuyorlar. Tanrı aşkına geri dön."

Martin durdu, elini gözlerine siper edip aşağı baktı.

"Evet, gerçekten de onlar. Tanrı'nın laneti üzerlerine olsun."

Yardan yukarı tırmanarak kulübeye döndü.

"Buraya geleceklerini söyledim sana," dedi Thomsy. "Bakmayın böyle göründüğüme, sözlerimi o kadar da yabana atmayın. Şimdi kuzeye doğru dağa tırmanın. Sizi orada yakalayamazlar. Yalnız üç kişiler zaten. Gece ininceye kadar bir yerlerde gizlenirsiniz. Ben şimdi eve dönerim, ne yapar eder hekimi ya da çıkıkçıyı bu kulübeye getiririm. Siz kulübede yanacak ışığı kollayın. Işığı görür görmez gelin. Tamam mı?"

Martin ile Fahey de en iyisinin bu olduğunu söylediler.

"Peki öyleyse," dedi Thomsy, "haydi fırlayın bakalım şimdi, neredeyse buraya da gelirler. Ben onlara görünmeden dağın yamacından geri döneceğim. Tanrı sizi korusun."

Martin ile Fahey, aşağılarda Vadi gözler önüne serildiği zamanlar fundalıkların arasında sürünerek, kayalar tarafından gözden korundukları zamanlar koşarak hızla dağ yolunu tırmandılar. Kara Göl'e doğru koşuyorlardı. Thomsy ise yüzüko-

yun uzanarak uzun bir süre polisleri seyretti. İhtiyar Brian'ı gerisin geri eve götürdüklerini ve birlikte içeri girdiklerini gördü. Çeyrek saat kadar sonra evden çıktılar ve Thomsy'nin bulunduğu yere doğru vadiyi tırmanmaya koyuldular. Şimdi bir sürü delikanlı vadiden yukarı koşuşuyor, Kara Göl yönünde dağa tırmanıyordu. Polisler evlere girip çıkıyorlar, kadınlar yol boyunca bağrışıp çağrışıyorlardı. Kadınlar sövüp sayıyorlar, gözdağı veriyorlardı polislere; bunun üzerine polisler ürktüler ve vadinin yarı yoluna gelmişken geri döndüler. Bütün erkekler ortalıktan kaybolduğu için kimseyi götürmediler.

"Artık rahatız, dedi Thomsy kendi kendine. "Gece yarısına kadar gelmezler artık."

Ayağa kalktı, hızla uçurumu inmeye başladı. Akşamüstüydü, vakit hayli ilerlemişti, dağların yamaçlarında iri kara gölgeler şekilleniyordu.

OTUZ ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ORTALIK HENÜZ kararmıştı ki Mary bir oğlan çocuk doğurdu. Biraz vakitsiz dünyaya geldiği halde, sapasağlam ve tastamamdı çocuk. Hani insan, yaşlı adamın haline tavrına bakıp, bu onun ilk çocuğu olsa gerek derdi. Mutlu bir haber iletecekmiş de, heyecanının dayanılmazlığı yüzünden sözcükleri bir türlü ağzından çıkaramıyormuşçasına dudaklarını belli belirsiz kıpırdatıyor; elinde değneği, evin çevresinde dolanıp duruyordu. Sevinç gözyaşlarıyla pırıl pırıldı gözleri. Yüzünde katıksız bir gülümseyiş, ikide bir yatak odasından içeri kafasını uzatıyor, kadınların kendisini iteleyip uzaklaştırmalarına hiç ses çıkarmıyordu. Oğlu yaralıymış, dağlarda saklanıyormuş, zerre kadar umursadığı yoktu. Durmadan gelip giden ulaklar haber taşıyor, Sally O'Hanlon'ın doktoru alıp Martin'e götürdüğünü anlatıyorlar; yaşlı adamsa bütün haber kırıntılarına, "Elbette yaa! Benim

oğluma el sürmek ne demekmiş görsünler bakalım. Hıh! Anlasınlar bakalım dünyanın kaç bucak olduğunu," diye hırsla karşılık veriyordu. Tıpkı kocamış bir savaş atı gibiydi, günün çarpıcı olayları içerisinde yeniden gençleşmişti sanki.

Bebek kucağına bırakılır bırakılmaz Mary de kocasının başına gelenlere hiç aldırmıyormuş gibi bir havaya bürünmüştü. Kendi gövdesinden yarattığı ve şimdi yanında yatarken ilk haykırışları duyulan hayatın bu benzersiz mucizesi, bütün bir dış dünyayı gözünden siliyordu. Bebeğin minnacık yüzünü, savaşacakmışçasına sıkılı yumruklarını bakışlarıyla yiyordu sanki. Gece yarısından az önce doktorun gelişine kadar da olan biteni kavrayamadı. İyi haberlerle gelmişti doktor. Kurşunu Martin'in kolundan çıkarıp almıştı, yaranın korkutucu bir yanı yoktu. Üstelik yara iyileşinceye kadar Martin'i köyde saklayacaktı.

"Sen hiç merak etme, Mary," dedi doktor. "Peder Geelan'la ben Martin'e iyi bakılması için elimizden geleni yapacağız. Onu saklayacak bir yer biliyorum. En son akıl edecekleri yer köydür, burunlarının dibi. Sana sık sık haber getiririm."

"Ah! Tanrı sizi korusun efendim," dedi Mary. "Acaba buraya gelip oğlunu bir görebilir mi dersiniz?"

"Şimdilik ortalık buna elverişli değil," diye karşılık verdi doktor. "Polis her yerde Martin'i arıyor. İlk işimiz yarasını iyileştirmek olmalı. Sen bu kaygıları bir yana at ve her şeyi bana bırak."

"Tanrı bilir, niçin yapıyorsunuz bütün bunları," dedi Mary. "Ama gene de Tanrı yanınızdan eksik olmasın."

"Ben sadece üzerime düşeni yapıyorum," dedi doktor ciddi bir sesle. "Herkes kendisine düşen görevi yerine getirmek zorunda. Halktan yana olan herkese düşen bir görev bulunur mutlaka. Biz zorbalara karşıyız. Halk yönetime karşı. Ben de halktan biriyim işte, hepsi bu. Sakın teşekkür etmeye kalkma. Keşke ben de kocan kadar yürekli olsaydım."

"Bu sözleriniz karşısında Tanrı sizinle olsun," dedi Mary uzanıp hekimin elini öperek. "Halk zorbalara karşı ve Martin'im in-

sanların haklarını savunmak için dövüşürken bunca yürekliliği gösterdiği için onunla övünüyorum. Sizin bu sözlerinizi işittikten sonra gönül rahatlığıyla uyuyacağım, efendim."

"Ben de," dedi doktor. "Seninle konuştuktan sonra ben de artık daha huzurlu olacağım... Kız kardeşinden dolayı bana kin duyuyorsun sanıyordum."

"Hayır, asla böyle bir şey yok, efendim," dedi Mary. "Size karşı kin duymuyorum. Kaldı ki sizin bu yaptıklarınız bütün kinleri kaldırır ortadan."

Doktor evden ayrıldığında kendinden geçmişti. Peder Geelan'ın ardı arkası kesilmeyen ısrarlarıyla yaşamaya başladığı, kendi deyimiyle "bu yeni hayat" onu son derece mutlu etmişti. Şimdi eve dönerken bir kahramanın coşkunluğunu yaşıyordu. Ertesi sabah başkomiser Edwards kendisini çağırıp da eğer yaralı olduğu herkesçe bilinen Kilmartin'e bakmaya çağırılırsa yasalar uyarınca polise haber vermek zorunda bulunduğunu söylediği zaman, omuzlarını silkmekle yetindi.

"Sizi uyarıyorum," dedi Edwards. "Bütün bir bölgeye duyurulacak bu."

"Beni ilgilendirmez," diye cevapladı doktor. "Yerine getirmem gereken bazı ödevlerim var. Yasal ya da değil, ödevlerimi elimden geldiğince yerine getirmeye çalışırım."

Bölge yöneticilerinin genel valiye başvurması üzerine, durum bütün bölgeye duyuruldu. Binbaşı Thompson'ın arazisinin yanı sıra öteki arazilerde de olaylar patlak vermiş, başta fırınlara yapılan saldırılar olmak üzere şehirde aralıksız şiddet hareketleri görülmüştü. Halka günbatımından tanyeri ağarıncaya kadar evinden dışarı çıkmaması emredilmişti. Evleri olmayanlar bile başlarını bir deliğe sokmak zorundaydı. Muhbirlere verilecek ödüller ve sakat kalanlara ödenecek tazminatlar da bu yeni emre eklenmişti. Gece yasağını bozmanın cezası on beş yıl hapisti. Bu arada, baştan ayağa silahlandırılarak düzenli orduya bağlı olarak yetiştirilen ve sayısı on iki bine çıkarılan İrlanda Kraliyet Polis

Kuvveti, söz konusu bölgede savaş durumuna geçirilmişti. Polis kuvvetleri gece devriyelerine çıkıyor, şüpheli kimselerin evlerine baskınlar düzenliyorlardı. Sözün kısası, talihsiz Crom halkına suçlu muamelesi yapılıyor, silahlı bir ayaklanma söz konusuymuş gibi davranılıyor, halkın kıtlık yüzünden yıkımın eşiğinde bulunması göz önüne alınmıyordu.

Dokumacının suçu bir başka yasanın kapsamına giriyordu; silah taşıma yasasına karşı gelmekten yedi yıl hapis. Bu yasaya göre, polis tarafından kayda geçirilmiş ve damgalanmış bir belgeye sahip olmayanlar hiçbir çeşit silah taşıyamazdı. Kargı, mızrak ya da bunlara benzer herhangi bir silah taşımak yedi yıl hapisle cezalandırılabilirdi. Hepsini sayacak olursak, isyana tahrik, vatana ihanet, cinayete teşebbüs ve "Majestelerinin bir hizmetkârına görevi başında saldırma ve yaralama" dahil on kadar suç işlemekle suçlanıyordu dokumacı. Bunların hepsinden hüküm giyse yüz yirmi yıl hapis yatması gerekiyordu. Hükümet fazla vakit geçirmeden dokumacının suçlu bulunacağını açıkladı. Anlaşılan, adamcağızı herkese örnek göstermeye kararlıydılar. Dokumacı ve onunla birlikte yakalanan yirmi kişiyi kefalet karşılığı serbest bıraktırmak için harcanan bütün çabalar boşa çıktı. Dokumacı, ötekilerle birlikte, yargılanmak üzere eyalet cezaevine konuldu.

Dokumacının çılgınca tutumu, onu bir halk kahramanı yapmış çıkarmıştı. Birkaç gün sonra halk Clogher sokaklarında "Yiğit Barney Gleeson" diye türkü çağırmaya başlamıştı bile. Hükümetin olanca baskısına karşın, belki de hükümetin baskısı yüzünden, köylüler arasındaki isyan ruhu azalacağına çoğaldı. Polis kuvvetlerinin gece devriyeleri sürekli olarak taşa tutuluyor, hükümet taraftarı ya da muhbir olmasından kuşkulanılan kimseler hiç aralıksız tedirgin ediliyordu. Bütün bunlar, polisin son derece vahşileşmesine yol açmıştı. Oldukça büyük bir polis kuvveti gece gündüz Kara Vadi'den çıkmıyor, durmadan evleri arıyor, halkı sorguya çekiyordu. Martin'in izine bile

rastlayamamaları onları çileden çıkarıyordu. Patrick Gleeson'ı yakalamışlar, ama ayaklanma günü Crom'da olmadığını ispatlayınca bırakmak zorunda kalmışlardı. Ama gene de bununla yetinmeye razı olmamışlar, gece vakti evinin yakınlarında yolunu bekleyip delikanlıyı fena halde dövmüşlerdi. Bu dayaktan iyice korkuya kapılan Patrick soluğu dağda almıştı. Vadi'nin kuzeyindeki dağlarda saklanan bir sürü genç vardı. Polis henüz doğum yapalı dört gün olmasına karşın Mary'yi bile yataktan kaldırmıştı; sırf süngülerle şilteyi altüst edebilmek için. Daha sonra, Mary dışında bütün bir aileyi bahçede evin duvarının önüne dizmişler, Martin'in nerede olabileceğine ilişkin sorguya çekmişlerdi.

"Ölü ya da diri, onu muhakkak yakalayacağız," demişti çavuş uzaklaşırken.

O akşam Bayan Gleeson geldi eve, Patrick dağa çıkmak üzere evden ayrılmıştı. Art arda gelen yıkımlar karşısında iyiden iyiye karamsarlığa kapılmıştı. Ocağın yanı başına çöktü, asacaklarını söylediği kocası için hüngür hüngür ağlamaya başladı. O sırada Thomsy geldi yanına.

"Hoppala! Ne üzülüp duruyorsun böyle, be kadın?" diye bağırdı. "Artık ünlü bir adam Barney. Üstelik çoğumuzun göze alamayacağı bir şey bu. McEllistrum sadece kalçasından yaralandı, en fazla ömür boyu Avustralya'ya sürerler. Orada da yan gelir keyfine bakar, hem burada yaptıklarını çevresindekilere böbürlene böbürlene anlatır durur. Tanrı bizi korusun, böylesine lanetli topraklarda bu denli işler başaran bir adamın akrabası olmak çok tehlikeli bir şey. Bugünlerde bir polis kışlasının penceresine taş atabilmek bile müthiş bir şey doğrusu. Hem bir yığın yoksul insanın berbat bir çukurda açlıktan ölmektense böyle bir taş yüzünden ölmesi yeğdir. Ama ne gezer! Şeytan canımı alsın! Ben bu yürekliliği hiçbir zaman gösteremem. Burada oturup ağlayacağına övünmelisin kocanla, Ellen, o artık ünlü bir kahraman."

"Yeter saçmaladığın," dedi yaşlı adam Thomsy'ye. "İş kavga dövüş hakkında gevezeliğe geldi mi üzerine yok. Haydi, git de dağdaki koyunlara bir bak. Bugünlerde ortalıkta bir sürü haydut dolaşıyor, bir de koyunlarımızı kaptırmayalım."

"Onlara haydut mu diyorsun?" dedi Thomsy. "Dağda saklananlara haydut mu diyorsun?"

"Haydi oradan sen de, gözüm görmesin," diye cevapladı yaşlı adam.

Thomsy çıkıp gittikten sonra yaşlı adam Mary'nin yatak odasına girdi, Bayan Gleeson yatağın kıyısına oturmuş ağlıyordu.

"Paddy de bırakıp gittiğine göre, artık burada bizimle kalsın," dedi yaşlı adam, "amma da adammış yahu, hiç insan anasını böyle tek başına bırakır mı?"

"Ama çok kötü dayak atmışlar," dedi Mary.

"Bu bir bahane olamaz," dedi ihtiyar Kilmartin. "Neyse işte, artık bizim yanımızda kalır."

"Korkarım, bundan böyle hiçbirimiz burada uzun zaman kalamayacağız, ihtiyar," dedi Mary. "Hepimizin sonu geldi galiba. Bay Chadwick nemiz var nemiz yok alacak elimizden; bir dam, bir de ocağımızla dımdızlak kalacağız ortalıkta. Kocamsa bir yabancının evinde yaralı yatıyor."

"Haydaa!" dedi yaşlı adam. "Bu ne biçim konuşma böyle? Bugün yarın buzağılayacak bir ineğimiz var, atımız var, koyunlarımız var."

"Bana kalırsa, Chadwick el koymadan hepsini gizlice satıp elden çıkarsak iyi ederiz," dedi Mary. "Hepsini toparlayıp bir satabilsek, Liverpool'a kadar yol paramızı çıkarırdık gibime geliyor."

"Ne diyorsun sen?" diye bağırdı yaşlı adam toprağından ayrılmanın verdiği kaygıyla. "Sen aklını kaçırmışsın, üstelik önüne dikilen güçlükler karşısında hiç de yürekli değilsin. Aklın başında olsaydı, böyle sözler etmezdin. Önümüze çıkan ilk güçlük karşısında toprağı bırakıp gidelim, öyle mi? Bu toprağı, bu toprağın sana verdiklerini başka nerede bulabilirsin acaba? Toprağı

terk etme düşüncesi, bir budalalıktan, şeytana uymaktan başka bir şey değildir. Bu işin iyi zamanı da var kötü zamanı da; şu sıralar bu topraklarda durup dinlenmek yok bize artık. Tanrı'nın düzenlediği hayat budur işte; alın terinle işleyeceksin toprağı. Kendi toprağının, kendi ocağının efendisi olabilmek... Tıpkı bir mucize gibi, her şeyi şu soğuk, şu katı topraktan yaratabilmek. Zorbalar gelir geçer, ama çiftçiler toprağı ekip biçerek kuşaklar boyunca tıpkı bir yılın bitip öbürünün başlayışı gibi her zaman süredururlar. Demek niyetin beni Liverpool'a götürmek, haaa? Oralarda öleyim, kemiklerimi bu topraklardan uzakta bırakayım diye mi? Hıh! Hiçbir zorba beni bu topraklardan söküp atamaz, o kişi anasından doğmamış daha. Ben burada öleceğim ve onların hepsini lanetleyeceğim."

Hızla dışarı çıktı; buzağılamak üzere olmasına karşın, doğurması gereken günü on beş gün geçiren ineğine bir göz atmak üzere ağıla seğirtti. Biçimli kara gövdesine, semiz kalçalarına hayranlıkla bakarak ineği karşısına çekti.

"Neden böyle nazlanıyorsun, küçük cadı?" dedi yakınan bir sesle ineğin alnını okşayarak. "Tembelliğinden mi, yoksa şeytanlığından mı yapıyorsun? Haa, cevap ver bakayım."

İnek, ne zaman doğurursam doğururum, senin üstüne vazife mi dercesine başını çevirdi, diliyle çenesini yaladı ve geviş getirmeye koyuldu.

Batıl inançlara iyice bağlı olan yaşlı adam ineğin bu hareketi karşısında tedirgin olmuştu. Bütün bir gece, kötü bir şeyler olabilir korkusuyla, ikide bir yatağından fırlayıp ineği yoklamaya gitti. Oysa hiçbir kötülük çıkmadı. Ne ki, tanyeri ağarmadan az önce, kafasında kurduğundan çok daha beter bir şeyle karşılaşarak büyük bir şaşkınlığa uğradı ihtiyar Kilmartin, Chadwick ve adamları Vadi'yi tırmanıyorlardı.

OTUZ DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

CHADWICK, BİNBAŞI THOMPSON'IN, kiraları yirmi sterlinden aşağı olan ve hâlâ borçlarını ödeyememiş bulunan kiracılarına karşı, 1815 tarihli Tahliye Kanunu'na göre bir kararname düzenleyen dava vekili yardımcısından bir el koyma ve tahliye emri almakta hiçbir güçlük çekmemişti. Kanunlar toprak sahipleri için o kadar elverişliydi ki, Bay Chadwick'in ağzından çıkan tek bir söz kararnamenin çıkmasına yetmişti. Chadwick hemen Clogher'dan bir çapulcu takımı kiralamış, büyük bir silahlı polis kuvveti sağlamış, atının sırtında, kâhyasıyla birlikte Kara Vadi'ye yürümüştü. Burada, Albay Bodkin'in Bay Chadwick'i kararından vazgeçirmek için elinden geleni yaptığını, ama Chadwick'in albaya "canın cehenneme" dediğini belirtmeliyiz. Bunun üzerine Albay, Chadwick'e aşağılık herifin biri olduğunu söylemiş, Clogher yolu üzerinde kapışmak üzerelerken oradan geçenler tarafından yatıştırılmışlardı.

Chadwick adamlarını Vadi'nin ağzında ikiye ayırdı, kendisi Kara Vadi'de oyalanırken bir bölüğünü köylülerin ekinlerini, mallarını gizlememeleri için Glenaree'ye gönderdi. Sonra yanında alıkoyduklarını hızla Vadi'den yukarı sürdü; harekatı vadinin en dibinde oturan çobanlardan başlatmak amacıyla çeşitli yerlere nöbetçiler dikti. Günün bu erken saatinde büyük bir çabuklukla hareket ettiği halde, ahali köpeklerin havlamalarından yaklaşanları sezmişti. Çobanların yaşadıkları yere vardığında ortalıkta kadınlarla çocuklar dışında hiç kimse kalmamıştı. Tüm erkekler koyunlarını kuzey yörelerine sürüp güven altına almak amacıyla dağlara çıkmışlardı. Aslında bu yola başvurarak toprak sahibinin adamlarını atlattıkları çok olmuştu, ama bu sefer Chadwick'in hiç de atlatılmaya niyeti yoktu.

Patch Hernon'in göğsünden taşla vurduğu Halloran'ın kulübesinin önünde durdu, kiracının nerede olduğunu sordu.

Kucağında bir çocukla kapının önünde duran Halloran'ın karısı, "Evde yok efendim," diye karşılık verdi.

"Nerede öyleyse?" diye sordu Chadwick.

Kadın sesini çıkarmadı.

"Neleri var bunların?" diye sordu Chadwick, Hegarty'ye dönerek.

"Beş koyun, sekiz kuzu, bir keçi, iki de oğlak," diye cevapladı Hegarty. "Bir de eşekleri vardı ama bu kış öldü."

"Hepsi kayboldu efendim," dedi kadın sevimli görünmeye çalışan bir sesle. "Koyunlarla keçi dağda kayboldular. Zaten kocam da onları aramaya çıkmıştı. Başkaca bir şeyimiz yok efendim. Patateslerimiz çürüdü gitti. Tohumluk bile ayıramadık."

"Hayvanları verecek misin vermeyecek misin?" diye bağırdı Chadwick.

"Ama hiç hayvanımız yok ki," dedi kadıncağız. "Koyunlarımızla keçimiz vardı, onlar da dağda kayboldular. Beş çocuğum var efendim."

"Çocuklar senin olsun," dedi Chadwick. "Hem bana bu kadar kira borcun var hem de verecek hiçbir şeyin yok, seni atıyorum buradan. Kendine ait ne varsa çıkar bakalım dışarı. Haydi, eğlenme artık, yürü."

Dehşete kapılan kadın, çapulcu takımının ellerinde demir çubuklarla kulübesini yıkmak üzere olduklarını görür görmez, yerinden yurdundan olacağını sezinler sezinlemez, vahşi bir çığlık atarak Chadwick'in ayaklarına kapandı. Çocuk ağlamaya başlamıştı. Chadwick kendini kadından kurtararak bağırdı:

"Haydi bakalım çocuklar, elinizi çabuk tutun."

Tam o sırada öteki bahçelerden birinden başka bir kadın haykırdı:

"Tanrım, sen bize acı! Toprağımızdan atılıyoruz."

"Koyunları ortaya çıkarmazsanız," dedi Chadwick, "hepinizi it sürüsü gibi süreceğim buradan."

Kopuk takımı, demir çubuklarıyla Halloran'ın kulübesinin duvarlarını yıkmaya koyuldukları sırada, oranın bütün kadınları uzaktaki bir bahçede toplanarak fısıldaşmaya başladılar.

Chadwick onları görünce gülümseyerek Hegarty'ye döndü ve "Göreceksin bak, Hegarty. Az sonra ne koyun varsa birer birer meydana çıkacak," diye fısıldadı.

Yanılmıyordu da. Çok geçmeden, kadınlar acayip dağlı sesleri çıkararak dağdaki erkeklerine seslenmeye başladılar:

"Huya! Huya! Huya!"

Yukarıdaki sarp kayaların üzerinde birtakım başlar göründü. O zaman kadınlar bağırışlarını değiştirdiler, koyunların melemesini andıran uzun bir iniltiye çevirdiler seslerini. Gövdelerini bir o yana bir bu yana sallıyor; Chadwick'in kendilerini dışarı atmakla tehdit ettiğini belirtmek amacıyla, yerden aldıkları taşları çitin üstünden bahçeye atıyorlardı. İlkin vahşi bir haykırışla karşılık verdi erkekler, sonra yukarılarda koyunları çağırdıkları işitildi.

"Heey! Heey! Heey!"

Bağırışları dağdaki mağaralarda yankılandı.

"Aklınızla bin yaşayın efendim," dedi Hegarty, Chadwick'in yanına koşup gelerek. "Koyunları getirecekler galiba."

"Siz işinize bakın, çocuklar," dedi Chadwick, Hegarty'nin sözleri karşısında duraklayan çapulculara. "Yıkın kulübeyi. İndirin çubukları, şunların evlerini yerle bir edin. Göstereceğim itlere, beni aldatmak nasıl olurmuş, anlasınlar bakalım."

Tam o sırada dağlardan "meee!" diye koyunların sesi duyuldu.

Kulübenin kapısıyla ön yüzü koca bir yığın halinde aşağı indiğinde, bir araya toplaşmış bekleşen kadınlardan korku dolu bir haykırış yükseldi. Tavan ortalık yere çöküverdi. Ardından bacanın bulunduğu duvar bel verip çöktü. Üzüntüden ne yapacağını şaşıran Bayan Halloran beş çocuğunu aldı, bahçeye çıkardı, dışarı fırlatılmış eski püskü karyolanın yanına topladı onları. Tüyleri aşınmış bir battaniyeyle üzerlerini örtmeye çalıştı.

"Öbür bahçedeki kulübede kim oturuyor?" diye sordu Chadwick.

"Patch Hernon oturuyor efendim," dedi Hegarty. "Şu sıra kimse yok içinde. Toprağın bu kesimi bereketsiz."

"Neyse ne canım, indirin aşağı," dedi Chadwick. "Bütün pisliklerden arındıracağım buraları. Haydi, sallayın demirleri bakalım."

Patch Hernon'ın kulübesine saldırdıkları sırada, birden ortaya Halloran çıktı; koyunlarını, kuzularını, keçisini, oğlaklarını önüne katmış getiriyordu.

"Alın efendim," dedi Chadwick'e, "yukarıya, onları bulmaya çıkmıştım da."

Sürüsüyle birlikte aşağı inerken nefesi kesilmişti, soluk soluğaydı. Ama çevresine bir göz atıp da karısını, çocuklarını, yıkık kulübesini görünce haykırıverdi:

"Tanrı'nın laneti üzerinize olsun!"

"Yaa!" dedi Chadwick elinde kamçısıyla Halloran'a yaklaşarak. Hâlâ atının üzerindeydi. "Tanrı'nın laneti üzerimize olsun, öyle mi? Al öyleyse." Kamçıyı hızla Halloran'ın omuzuna indirdi. "Şimdi Tanrı'na seslen bakalım." Kamçı ikinci kez indiğinde Halloran yere yıkıldı. "Tanrı senin gibi serserilere kulak asmaz, anladın mı? Sen kim oluyorsun da Tanrı'ya sığınıyorsun?"

Öfkesinden kudurmuştu. Üzengilerin üzerinde dikilerek Hegarty'ye koyunlarla keçileri alıp götürmelerini emretti. Sonra, "Hayvanlarını saklamayı göstereceğim onlara. Evime kadar saldırıp beni boğazlamaya kalkışmak ne demekmiş, göstereceğim onlara," diye bağırdı.

Halloran ayağa kalktı, şapkasını aldı yerden, haç çıkardı.

"Tanrı'nın dediği olur," diye mırıldandı.

Keçilerin koyunların meleyişlerinden, demir çubukların inip kalkışından başka bir ses duyulmuyordu. Hernon'ın kulübesi de yıkılmaya başlamıştı. Sonra yörenin öbür sakinleri de bir bir gelip sürülerini teslim ettiler. Hegarty, defterindeki hesapları denetleme kaygısıyla, oradan oraya koşturup duruyordu.

"Hepsi tamam mı?" diye sordu Chadwick, Hegarty işini bitirdiğinde.

"Evet, hiç eksik yok," dedi Hegarty, "yediklerini saymazsak tabii."

"Peki öyleyse," dedi Chadwick. "Damgalayın bakalım. Haydi, vakit geçirmeyin."

Bütün hayvanları bir bahçeye topladılar. Koca bir fıçı içerisinde katran kaynatılmıştı. Hegarty, toprak sahiplerinin haç işaretini bütün hayvanların sırtına teker teker dağladı. Bu arada Halloran'lar yolun ortasına çıkmışlardı. Şilteyi sırtına vurmuştu adam. Karısıysa kap kacağı ve çocukların yürüyemeyecek kadar küçük olanını taşıyordu. Ötekiler bir araya toplanmışlar, yerinden edilen aileyi kutsuyorlardı fısıltılı seslerle. Bir süre yürüyüp uzaklaştıkları zaman adam da kadın da hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladılar.

"Hepsi tamam, efendim," dedi Hegarty, "hepsi dağlandı."

"Sürün öyleyse," dedi Chadwick.

El koydukları hayvanları önlerine kattılar, Kate Hernon'ın vadinin ağzındaki kulübesine varıncaya kadar yol boyunca karşılarına çıkan her evi yağmaladılar. Kocakarı elinde uzun bir sopayla kapısının önünde duruyordu. Kulübesi tek odadan ibaretti. İkinci bir odanın kalıntılarıysa bacanın bitimine bağlanıyordu. Burada oturan kiracı tahliye edilmiş, oda da bir yıkıntı haline gelmişti. Bacanın bitimi, yıkılan ocağın alevlerinin meydana getirdiği sarı siyah rengini hâlâ koruyordu.

"Kim bu kocakarı," diye sordu Chadwick, Hegarty'ye. "Bir şeysi var mı bunun?"

"Evin kira borcu var," dedi Hegarty, "bugüne kadar hiç alınmadı, cadının biridir zaten."

"Cadının haa?" dedi Chadwick. "Yaa! Görürüz bakalım. Yıkın şu kulübeyi çocuklar."

Çapulcu takımı tam demir çubuklarıyla ileri atılırken kocakarı kulübesinin önüne dikildi. Sopasını başının üzerine kaldırarak şarkı söylercesine mırıldanmaya başladı.

"Heey sen, atın sırtındaki," diye bağırdı sonra, "Tanrı'nın laneti alnına yazılmış senin. Tam boynuna göre ölçülüp biçilmiş

bir ilmik görüyorum, ama korkma, ölümün ipten olmayacak. Birtakım elleri görüyorum, gırtlağına uzanıyorlar, kara saplı intikam bıçağı böğrüne saplanıyor. O kara kanın gecenin karanlığında akıp gidiyor."

Sonra yere tükürdü, dehşet içinde öylece kalan çapulcuların karşısında dans etmeye başladı. Bütün bir bölgede tanınıyordu. Herkes gibi batıl inançlara bağlı olduklarından, kocakarının lanetlerini üstlerine almak istemediler. Chadwick de enikonu ürkmüş, kocakarı ilmikten söz ettiğinde farkında olmadan elini boğazına götürmüş atkısını çekiştirmişti. Ama duygularını dışa vurmak niyetinde değildi.

"Haydi işe koyulun," diye haykırdı serserilere. "Çekip alın şu kadını yolunuzun üstünden. Bu solucanların bu topraklara yapışıp kalmalarını istemiyorum, anladınız mı? Durmayın, haydi be!"

Chadwick'ten kocakarıdan korktuklarından kat kat fazla korkan çapulcular, yaşlı kadını çiğneyip geçtiler, kulübeye saldırdılar. Kocakarı önce adamlara lanetler yağdırdı, sonra hızla kulübeye daldı, eşyalarını toplamaya koyuldu. Adamlar pılını pırtısını toplayıncaya kadar kadını beklediler, sonra da zaten yarı yıkık olan yapıyı çarçabuk yerle bir ettiler. Kadın dizlerinin üzerine çökmüş, Chadwick'e lanetler yağdırıyor, ağzına geleni söylüyordu. Chadwick kadına sadece gülmekle yetindi, ama atını sürüp giderken hayli tedirgin görünüyor, boyun atkısını çekiştirip duruyordu.

Kilmartin'lerin evine vardıklarında güneş bir hayli yükselmişti. İhtiyar Kilmartin, Thomsy, Maggie ve Bayan Gleeson dışarıda, bahçede toplanmışlardı. Yeni doğan buzağı da yanlarındaydı. Chadwick iğdiş edilmiş beygirinin sırtında bahçeye girdiğinde yaşlı adam şapkasını çıkardı, eğilerek selam verirken eliyle buzağıyı gösterdi.

"İşte burada, efendim," dedi yatıştırıcı olmaya çalışan bir sesle. "Bu yıl ömrümde ilk defa kirayı ödemedim, ama elimde değildi, ekinlerimiz kırıldı gitti efendim; sonra oğlum sizlere ömür..."

"Sana sorulmadan ağzını açma," dedi Chadwick atını ileri sürüp Brian'ın sözünü keserek; ihtiyar adam yana sıçramak zorunda kaldı. "Beni öldürmeye kalkışan kopuğun babası bu mu, Hegarty? Haa? Neleri var bunun?"

Hegarty, Kilmartin'e ait olan hayvanların listesini okurken yaşlı adamın gövdesi dikildi, yüzündeki uysal ifade vahşi bir meydan okuyuşa dönüştü.

Hegarty listeyi bitirdiği zaman, "Niye hiç kuzuları yok?" dedi Chadwick.

"Bir süre önce sattılar, efendim," diye cevap verdi Hegarty.

"Tohumluk ayırdıktan sonra tek bir patatesimiz kalmamıştı," diye bağırdı yaşlı adam. "Hele cenazeden sonra evde hiçbir şeyimiz kalmadı."

"Kes sesini," diye bağırdı Chadwick. "Ne varsa toparlayıp hemen damgalayın."

"Tanrı aşkına," diye atıldı Maggie, "henüz buzağılamış olan ineğimizi almazsınız herhalde?"

"Bekle ve gör" dedi Chadwick hırsla. "Haydi bakalım. Hepsini bir araya toplayın."

İnek de tam doğuracak sabahı seçmişti, Chadwick'in Vadi'deki bütün hayvanları kudurmuşçasına yağmaladığı böyle bir sabah doğurmanın sırası mıydı? Maggie üzüntüden kendinden geçerek önlüğüyle yüzünü örttü. Yaşlı adam onu usulca omuzlarından tutarak içeri götürdü. Sonra dışarı çıktı, öbür ikisine de içeri girmelerini söyledi. Herkes eve girdikten sonra kapıyı kapadı, arkasından sürgüledi. Mary yarı giyinik yatak odasından fırlamış, aşağı inmişti.

"N'oluyor?" diye sordu yaşlı adama.

Brian sırtını kapıya verip dinelmiş, gözlerinde vahşi bir ifade, önüne bakıyordu.

"Ne varsa alıyor," diye karşılık verdi.

"İneği de mi?" dedi Mary.

"Evet, her şeyi," diye cevapladı Brian.

Dalıp gitmişti, çaresiz bir hali vardı.

"Yok, alamaz," dedi Mary, "hayır, ineği alamaz, o bizim sahip olduğumuz tek şey..."

Birdenbire telaşla yatak odasına koştu, bebeği beşiğinden koparırcasına çekip aldı, geri döndü.

"Aç şu kapıyı," dedi sert bir ses tonuyla.

İhtiyar adam gözlerini Mary'den ayırmaksızın başını salladı.

"Yatağına dön," dedi sessizce. "Hiç faydası yok, Mary. O taş yürekli herifin karşısında merhamet dilenerek sadece bizi utandırırsın. Hem yatağına dönmezsen korkarım üşüteceksin, memelerindeki süte olacak olan. Çocuğa kalan son besin de senin sütün zaten."

Mary başını önüne eğdi, hafifçe ürpererek odasına döndü. Bebeği yatırdıktan sonra pencerenin önüne gitti, dışarıyı seyretmeye koyuldu. İnekle güç bela ayakta durabilen buzağısı bahçedeydiler. Doğum sancılarını hâlâ sürdüren inek, bütün bu yabancı insanlar karşısında korkuya kapılmış avazı çıktığınca böğürüyordu.

"Basın damgayı sırtına," dedi Chadwick.

Hegarty elinde bir çubukla dağlamak üzere yaklaşınca bir homurtu çıkararak bahçenin öte ucuna kaçtı inek. Buzağı anasının ardından koşayım derken tökezlenip düşüverdi. Duyulur duyulmaz bir sesle inildedi. Bunun üzerine anası dönüp yanına geldi. O zaman bir sürü adam üstüne atılıp yakalayıverdiler. Hegarty ineğin sağ kalçasının yukarısındaki aklığa haç işaretini bastırdı. Sonra öbür hayvanları da toplayıp ayrılmaya hazırlandılar.

"Buzağı n'olacak?" diye sordu Hegarty. "Yürüyecek halde değil."

"Kalsın," dedi Chadwick.

Çekip gittiler. Bir süre sonra ihtiyar adam kapıyı açıp bahçeye çıktı, küçük buzağı hâlâ acınası bir sesle inildiyordu. Mary, pencereden, yaşlı adamın bıçağını çıkardığını, pantolonuna sürttüğünü gördü. Elleriyle gözlerini kapayıp arkasını döndü.

OTUZ BEŞİNCİ BÖLÜM

PENCEREDE hafif bir tıkırtı duyduğunda, yatağının içinde uyur uyanıktı Mary. Hemen toparlandı, kendine çeki düzen verdi, kalbi küt küt atmaya başlamıştı. Polis miydi yoksa? Çünkü eve geceli gündüzlü ani baskınlar düzenliyorlardı. Sonra, gelen polis olsa, kapıyı paldır küldür vuracaklarını, Kraliçe'nin adına kapıyı açmalarını isteyeceklerini geçirdi aklından. Gelen Martin olmalıydı. Hemen yataktan fırladı, iç giysileriyle pencereye koştu. Perdeyi çekip açtı; dışarıda, ay ışığında, vahşi ve solgun yüzüyle Martin'i gördü. Kolu askıdaydı. Martin parmağını, dudağına götürerek karısını hiç ses çıkarmaması için uyardı. Mary başını salladı, mutfağa koşarak kapıyı açtı. Martin parmaklarının ucuna basarak içeri girdi, sessizce kollarına aldı karısını. Köpek de yanındaydı; bacaklarını yalıyor, büyük bir sevinçle çevresinde dolaşıyordu. Polis aramaları başlayalı beri, geldiklerini haber versin diye köpek hep dışarıda bırakılıyordu. Martin eve yaklaşırken bildik bir ıslık çalmış, köpek hiç sesini çıkarmamıştı. Martin karısını kucakladıktan sonra "Gel, odaya girelim," diye fısıldadı. "Anam uyansın istemiyorum, bir ağlamaya başlarsa dayanamam."

Yatak odasına geçtiler; Mary sırtına bir şey aldı, ay ışığında birbirlerini iyice görebilmek için pencere içine oturdular.

"Kendini tehlikeye atmıyor musun?" diye fısıldadı Mary. "Ah! Martin, sevgilim! Bir tanem benim."

"Yok canım, ne tehlikesi," dedi Martin, "çevreyi gözetleyen üç arkadaşım var. Bırak ağlamayı, Mary. Vaktim çok az, oysa söyleyeceğim o kadar çok şey var ki. Bebeği görebilir miyim?"

"Tanrım, sen beni bağışla," dedi Mary. "Onu daha görmedin değil mi? Nasıl da unuttum. Dur, şimdi getiririm pencerenin önüne."

Bir yandan burnunu çekerek, bir yandan gözlerini silerek yatağın yanındaki beşiğe yürüdü, mışıl mışıl uyuyan bebeği özenle

kucağına aldı, pencerenin önüne getirdi; Martin bezlerin arasından görünen minnacık yüze uzandı. Çocuğunu kucağına almak için kollarını uzatırken titriyordu. İkisi de bir zaman hiç konuşmadılar, oysa Mary usul usul ağlıyordu; gerçek olup olmadığını iyice anlamak istiyormuşçasına ellerini Martin'in yüzünde, ensesinde, sırtında gezdirdi.

"Ona Michael'ın adını vermene sevindim," diye fısıldadı Martin. "Çok güzel bir ad. Biraz ufak tefek değil mi?"

"Yoo, hiç de değil," dedi Mary, "yalnız biraz erken doğdu. Ah, nasıl korktum, bir bilsen! Bak, nasıl tutuyorsun çocuğu. Ver bakayım bana. Üşütecek."

Bebeği kaptı, beşiğin yanına koşup yeniden örtülerin altına yerleştirdi. Sonra gene birlikte pencere önüne oturdular. Martin kolunu karısının omuzuna doladı, Mary başını Martin'in göğsüne yaslayarak sessizce ağlamaya başladı. Martin titriyor, tek bir söz söyleyemiyordu. Uzaktan uzağa bir bataklık kuşu ötüyordu. Bir süre sonra Mary başını kaldırdı, gözlerinde kızgın bir ifadeyle kocasına baktı.

"Seni gizledikleri yerden ayrıldın mı?" dedi. "Niçin yaptın bunu?"

"Evet, ayrıldım oradan," dedi Martin.

Konuşmak son derece güç geliyordu, o da sert sert karısına baktı. Mary'ye neredeyse bütün bütüne değişmiş geliyordu Martin'in yüzü; neredeyse güçlükle tanıyacaktı. Yaşlanmış görünüyordu. Gençliğin yaşama tutkusuyla dolu, kaygı nedir bilmeyen coşkunluğunu yitirmişti sanki.

"Peki ama niye?" diye üsteledi Mary. "Kolun daha iyileşmemiş ki."

"Eh, artık iyileşti sayılır," dedi Martin. "Hem niçin diye sorma bana."

"Fakat seni hâlâ arayıp duruyorlar," dedi Mary. "Gelmemeliydin..."

"Kalmak niyetiyle gelmedim zaten," dedi Martin. "Yanımda başkaları da var. Dağlara gidiyorum. Demek, Chadwick her şeyi aldı haa?"

Mary'nin gözleri Martin'in yüzünde dolaştı. Artık ağlamıyordu. Onun gözlerinde de acımasız bir ifade vardı şimdi.

"Aklından geçenleri biliyorum," dedi "Tanrı aşkına, kimseyi düşünmüyorsan küçük Michael'ı düşün. Yapma, Martin."

"Ne yapmayayım?" diye sordu Martin ters bir sesle.

Mary kocasının koluna yapışıp onu kendine çekti.

"Bir kaçabilseydik, üçümüz,"

"Sen hiç korkma, Mary'ciğim," dedi Martin. "Kaçacağız elbet. Ben her şeyi planladım."

"Nedir planladığın?" dedi Mary.

"Bana hiçbir şey sorma, sevgilim," diye karşılık verdi Martin. "Şu sıralar arkadaşlarla birlikteyim, onlardan ayrılamam. Ee, para durumunuz nasıl, suyunu çekti mi yoksa?"

"Kesede daha on sekiz şilinimiz var. İstersen sen al, lazım olur."

"Hoppala! O nasıl söz öyle?" diye bağırdı Martin. "Yanımda dostlarım var. Biz başımızın çaresine bakarız. Hem gerekmedikçe seni görmeye gelmeyeceğim bundan sonra. Hiç merak etme, beni yakalayamazlar. Patatesler ne durumda?"

"İyi görünüyorlar," dedi Mary. "İneği götürmeleri büyük bir yıkım oldu bizim için. İnek gitti gideli, sekiz gündür babanın ağzını bıçak açmıyor. Patrick evini terk ettikten sonra annem burada benimle kalıyordu, ama bir süre sonra gene evine döndü. Buradaki hayata katlanamadı. İhtiyar Kate Hernon da onun yanında kalıyor. Ama Martin, sen hangi arkadaşlarından söz ediyorsun?"

"Bana hiç soru sorma Mary," dedi Martin. "Senden istediğim birkaç şey var. Uzakta olmayacağım. Bazı arkadaşlar sana göz kulak olacak. Hiç merak etme."

Birden Mary'yi kollarına aldı, buruk bir sesle güzel sözler mırıldanarak doyasıya öptü. Mary kocasının kollarında, kendini

bırakıp koyvermiş, hiçbir şeyi umursamaksızın ağlıyordu. Tam o sırada bebek de acı acı ağlamaya başladı. İkisi de beşiğe atıldı; bir ucundan biri öteki ucundan biri tutarak, gözlerini birbirlerinden ayırmadan beşiği sallamaya koyuldular. Sonra ansızın birbirlerinden utandılar.

"İstediğim birkaç şey var," dedi Martin.

Mary, Martin'in istediklerini hazırlayıp bir çıkına koydu. Sonra bir dilim de yulaf ekmeği verdi, ama Martin almadı.

"Bizde çok var, kalsın," diye cevap verdi.

Ansızın, uzaktan uzağa, çulluk sesini andıran bir bağırtı işittiler.

"Bizimkiler," dedi Martin. "Artık gitmeliyim, Mary. Yakında gene gelirim, sevgilim. Hiç tasalanma. Ben hep yakınında olacağım. Geldiğimi babama söyle, fakat anama söyleme. Tanrı yardımını üzerinden eksik etmesin."

Karısını bir kez daha kucakladıktan sonra evden ayrıldı. Mary kapıyı kilitledi, sonra yatak odasının penceresine giderek dışarı baktı. Martin'in yanında bir başka adamla dağ yolunda gözden kaybolduğunu gördü belli belirsiz. Sonra umulmadık bir bağırtı gecenin sessizliğini bozuverdi.

"Durun!"

Mary kulak kesildi. Bir karabinayla ateş edildiği işitildi. Hemen ardından bir kurşun daha sıkıldı. Sonra polislerin koşuştuğunu gördü Mary. Ürperdi. Dağın başından meydan okuyan bir haykırış geldi, yankılandı.

Bu ses birkaç kez tekrarladıktan sonra ortalığa bir sessizlik çöktü. O sırada yaşlı adam mutfağa gelmişti.

"Kurşun mu atıldı, Mary?" diye sordu.

"Polisler," diye cevap verdi Mary. "Dön yatağına. Bu gece bir daha gelmezler artık."

Mary perdeyi çekip yatağına girdi. Kalbi göğsünden fırlayacakmış gibi çarpıyordu. Martin'in kafasında ne vardı acaba? Durmadan dağda kendisiyle birlikte başkalarının da bulundu-

ğunu tekrarlamıştı ve bunu söylerken öyle tuhaftı ki yüzü... Sabaha kadar gözüne bir türlü uyku girmedi. Aslında, çocuk doğalı beri bir saatten fazla uyuduğu olmamıştı. Duyuları çalışmaz bir hale geldiği ve hiçbir şeyi doğru dürüst hissedemediği halde, bilincinin ardında uyumasını biteviye engelleyen bir ağrı vardı.

'N'olacak bu işin sonu?'

Bu soru zihninde tekrarlanıp duruyordu. Sabahleyin, ihtiyar adam kızgın bir ifadeyle yüzüne bakarak, "Martin mi buradaydı?" diye sordu.

"Evet," dedi Mary. "Sana söylememi, ama Maggie'ye söylemememi tembihledi."

Yaşlı adam Mary'ye bir kere daha öfkeyle baktıktan sonra hiçbir şey söylemeden çıktı gitti. Artık her şeyde bir gariplik vardı. Herkes değişmişti. Thomsy hiç şaka yapmaz olmuştu. Ne olacaktı bu işin sonu?

Polis bütün bir sabah Vadi'de harıl harıl çalıştı. Clogher'den takviye almışlardı; elli kadar polis dere yatağının bulunduğu havalide doğu yönünde bütün yamaçları taradı; ne ki akşamüstü elleri bomboş gerisin geri aşağı indiler, Crom'a döndüler. Polisler gideli kısa bir süre olmuştu, Mary bahçede bir yandan yün örüyor bir yandan da ayağıyla beşiği sallıyordu; tam o sırada çitin arkasından birisinin seslendiğini işitti. Seslenen, on beş yaşlarında bir oğlandı, daha önce hiç görmemişti.

"Ne istiyorsun?" diye bağırdı çocuğa.

Oğlan kasketini çıkardı, tahta çitin bir üstünden bir altından tedirgin, ürkek gözlerle baktı, sonra Mary'ye yaklaşmasını işaret etti. Mary, oğlanın Martin'den bir haber getirmiş olabileceğini düşünerek çitin yanına gitti.

"Bunu size vermemi söylediler," dedi çocuk kasketinin içinden bir kâğıt parçası çıkararak.

Mary kâğıdı alırken, "Kim yolladı seni?" diye sordu.

Çocuk, "Adım Barney Reilly," deyip uzaklaşmaya yeltendi.

Mary ileri atılıp çocuğun omuzundan yakalayıverdi.

"Bırakın gideyim," dedi oğlan. "Buralarda görülmek istemiyorum."

"Kâhya Reilly senin neyin oluyor?" dedi Mary.

"Amcam olur," diye cevap verdi oğlan.

"Öyleyse al bunu," diye bağırdı Mary kâğıdı çocuğun suratına fırlatarak. "Haydi, bas git bakalım şimdi."

"Ama bu notu size bırakmamı tembih ettiler," diye sızlandı oğlan. "Dediğini yapmazsam amcam dayaktan gebertir beni. Alın."

Kâğıdı çitin üzerinde Mary'ye fırlattı ve kaçıp gitti. Mary bahçede, ayaklarının dibinde duran kâğıt parçasına bakarken bütün gövdesiyle ürperdi. Sonra kâğıdı yerden aldı, hemen eve girdi. Ocağın başına oturup okumaya başladı. "Kocanı kanunun pençesinden kurtarmak istiyorsan," diyordu notta, "bu akşam hava karardıktan sonra Crom arazisindeki ırmağın aşağısındaki yazlık eve gel. Bundan kimseye söz etme." Gerçi imza falan yoktu altında, ama kimin tarafından yazıldığını hemen anladı. Kâğıdı avucunda buruşturup ateşe attı. Ateş sönmeye yüz tutmuştu oysa, kâğıt yanmadı, hafifçe tüttü sadece. Mary maşayı alıp kâğıdı eşeledi.

"Yansana, seni şeytan!" diye bağırdı öfkesine yenik düşerek.

"N'oluyor?" diye seslendi Maggie küçük yatak odasından.

Hayvanlara el konuldu konulalı, ihtiyar kadın yatağından çıkmaya bir türlü razı olmuyordu. Hayatı sürdürme isteğini yitirmiş olduğu halde, her geçen gün bir kat daha hırçınlaşıyordu.

"Yok bir şey," dedi Mary, "ateş sönmek üzereydi de."

Sonra pişirecek bir şey olmamasına karşın, köşedeki tezek yığınından bir ateş yakmaya koyuldu. Ateşi yaktıktan sonra Maggie'nin odasına geçti.

Maggie'nin şeklini kaybetmiş gövdesi yatak örtüsünün altında bir tümsek gibiydi. İçine çökük külrengi gözlerini çevreleyen halkalar daha da koyulaşmıştı. Tepesindeki saçlar dökülmeye yüz tuttuğu halde, üst dudağındaki ince tüyler kalınlaşmıştı. Bıyığı vardı sanki.

"Bay Chadwick, Martin için bir şeyler yapabilir mi dersin?" diye sordu Mary yaşlı kadına. Kadın Mary'nin sorusunu karşılıksız bıraktı.

"Ah! Tanrım!" diyerek odadan çıkmak üzere geri döndü Mary.

"Daha hâlâ bahçeden dönmediler mi?" dedi yaşlı kadın.

Mary bahçeye çıkarken, "Tanrım, sen bize acı," diye söyleniyordu.

Yaşlı kadının artık iyiden iyiye bunamış olması, Mary'ye karşılaştıkları en büyük talihsizlik olarak görünüyordu. Artık bebeğe bakmasına yardım edecek bir kimse bile yoktu. Durum böyle olmasaydı, biraz yiyecek bulup buluşturabilir ya da Martin için bir şeyler yapabilirdim diye düşünüyordu kendi kendine.

"Martin'e bir yardımı dokunur mu acaba?" dedi yüksek sesle.

Beşiğinde uyuyan çocuğu kucağına aldı, yaşlı adamla Thomsy'nin çalıştıkları patates bahçesine seğirtti ivecen adımlarla. Bebek gözlerini açtı, katıla katıla ağlamaya başladı. Mary yolda hiç durmaksızın elbisesinin göğsünü açtı, memesini bebeğin dudaklarına uzattı. O kadar az besin alıyorlardı ki sütü çocuğu doyuracak gibi değildi. Bütün bir aile ile açlık arasında kesedeki on sekiz şilinden gayri bir şey kalmadığını bildiği için bir türlü ona dokunmayı göze alamıyordu. Daha önceleri ineğin otladığı küçük çayırlıkta bol ot vardı. Mary'nin çıplak ayakları gür otların üzerinde solgun izler bırakıyordu.

Mary çite yaslanarak, "Kolay gelsin," dediğinde, Brian'la Thomsy oldukları yerde doğruldular.

"Sağ olasın," dedi yaşlı adam. "Ekinler iyiye benziyor. Hayli üzerine çıkmışlar toprağın. Bir yandan günahlarımızı hatırlatmak için kıtlık yolluyor, bir yandan da iyiliğini ispatlamak için bereket yağdırıyor. Büyük zenginlikler yatar toprağın altında, yeter ki sabretmesini bilesin."

Ayağını bele dayadı, çite yaslandı. Thomsy ise karıkların diplerinden kazıp çıkardığı taze killeri patateslerin köklerine yerleş-

tirmeye devam ediyordu. Yaşlı adam bebeğe gülücükler yapmaya başladı. Bir gören olsa, dünyaya metelik vermediğini sanırdı. Sevgili toprağında çalışırken artık hep böyle oluyor, ama evde kesin bir suskunluğa bürünüyordu.

"Dinle, ihtiyar," dedi Mary, "sence Bay Chadwick'in Martin'e yardımı dokunur mu?"

Yaşlı adam hınçlı gözlerle Mary'ye baktı.

"Kimin, onun mu?" diye haykırdı. "Ondan bir şey istemeyi düşünmüyorsun, değil mi?"

"Onlara bir iki laf edemez mi dersin?" diye sürdürdü konuşmasını Mary. "Etse, onu dinlerler mi acaba?"

"Çıkar o düşünceyi kafandan," dedi yaşlı adam. Yeniden çalışmaya koyuldu, Mary dudaklarını büzüp gözlerini iyice kısarak Brian'ın arkasından baktı. Sonra gene, yumuşak ayaklarıyla sık otların üzerinde solgun izler bırakarak ağır ağır eve yürüdü. Yolda, küçük buzağıyı yedikleri sırada Thomsy'nin söylediklerini hatırladı: "Panayırda adamın biri anlatıyordu; Kanada'da emekçiler her gün somun somun ekmek ve et alabiliyormuş. Hey ulu Tanrım! Dünyada, bir emekçinin her gün beyaz ekmek ve et yiyebildiği bir yer olabileceğine inanmak bayağı güç doğrusu. Hem aldıkları ücret de çabası." Bu sözleri duyar duymaz Mary'i karşı konulmaz bir açgözlülük kaplamış, çocuğuyla birlikte ilk karşısına çıkanın ayaklarına kapanarak, her türlü yola başvurarak, hatta günah işleyerek yerini yurdunu o anda terk edip o vaat edilmiş ülkeye gitme isteği bir şimşek gibi yanmış, bu düşünce fena halde kafasını kurcalamaya başlamıştı. Ne ki, ansızın duygularında zorlu bir değişme olmuş, evden dışarı çıkmak zorunda kalmıştı. Geri döndüğü zaman, daha birkaç gün yataktan çıkmaması gerektiğini söylemişti yaşlı kadın. "Yataktan bu kadar erken kalkmamalısın, yavrum, daha bir süre dinlenmelisin."

Bebeği tekrar beşiğine yatırırken, "Şimdi niye bunu düşünüyorum sanki?" dedi kendi kendine yüksek sesle.

Sonra gene yün örmeye koyuldu, başını kaldırıp Vadi'ye bakarak bacalarından duman çıkan evleri saydı. Duman, kulübelerden yaz göğüne doğru dimdik yükseliyor, bir süre tıpkı bir palmiye ağacının gövdesi gibi dosdoğru yukarı çıkıyor, sonra yükseklerde hava akımlarına yakalanarak iki yana kıvrılıyor, nihayet dikenli bir çalının tepesi gibi yanlamasına dallanıp budaklanıyordu. Şimdi artık sadece yirmi evin ocağı tütüyordu. Daha şimdiden onunun ocağı sönmüştü bile. Ötekiler daha ne kadar zaman dayanacaktı acaba?

'İlkin patateslere giren hastalık,' diye aklından geçiriyordu Mary, 'sonra bütün bir kış boyunca bizi kemirip duran kurt, Patch Hernon'a vermek zorunda kaldığımız iki sterlin. Hastalık yüzünden domuzumuz kalmadı. Kitty Hernon payımıza ortak çıktı. Ellie'nin başına gelenler, sonra babam... Thomsy'nin de bir baltaya sap olacağı yok. Bir yığın işe yaramaz mide. Sonra Martin'in yaralanması, polis takibinden kaçıp saklanması. Bir yakalarlarsa, ömür boyu sürgüne yollarlar. İneğimize, nemiz var nemiz yok el koydular. Tanrım sen bizden yardımını esirgeme, ürünler bereketli bile olsa kışlık kira için onları da elimizden almayacaklar mı? Üstelik Hynes'ın dükkânında o sarı meretin kilosu üç şilin. Patch Hernon akıl hastanesinde günde iki kilo ekmek yiyip bir litre de süt içiyormuş. Bu onun için cennet değilse nedir?'

Martin'le Thomsy'nin evin arka tarafında kurdukları küçük bostandan akşam yemeğini hazırlamak için üç şalgam kopardı. Şalgamların yanında biraz mısır unu kaynattı. Oscar'ın yakaladığı tavşanı saymazsak, aşağı yukarı bir haftadır bu perhiz yemeğini yiyorlardı. Akşam yemeğinden sonra Mary çocuğun kundağını hazırladı, düğününde giydiği elbiseyi geçirdi sırtına, sonra yaşlı adama dönüp, "Ben Sally'yi gönderene kadar küçük Michael'a göz kulak olur musun?" diye sordu.

"Bu elbiseyle nereye gidiyorsun böyle?" dedi yaşlı adam.

"Martin için bir haber götürüyorum," diye cevap verdi Mary.

"Hıh!" dedi yaşlı adam.

Mary evden ayrıldığında ortalık hâlâ aydınlıktı. Sally'nin kulübesi yolun yüz metre kadar aşağısındaydı. Dağın yamacındaki derin bir boşluğa kurulmuş balçıktan bir kulübeydi; dört duvarından üçü dağın yamacından meydana geliyordu. Ön yüzüyse sıkıştırılmış balçıktan yapılmıştı. Tavan eğrelti otlarıyla örtülüydü. Eski bir soba borusu baca görevini yerine getiriyordu. Mary evden içeri girdiğinde akşam yemeğine oturmuşlardı. Masaları dağdan dışa doğru uzanan, üzeri yassıltılmış bir kaya parçasından ibaretti. Bir kurutulmuş süpürge otu yığınının üstüne iki ot şilte atılmıştı. Üzerinde oturdukları taburelerden gayrı bir eşya yoktu evde. İçin için yanan tezek ateşinden ortalığa hiç de hoş olmayan bir koku yayılıyordu.

"Sofranız bereketli olsun," dedi Mary.

Sally sevimli bir gülümseyişle hemen yerinden fırladı, küçük bir tas getirdi Mary'ye.

"Birkaç damla süt," dedi. "Ben de şu son lokmamı yiyip şimdi sana getiriyordum. Bugün köye, vaizin evine çamaşıra gittim de oradan verdiler. Onlara her hafta çamaşıra giden kadın birden hastalanıvermiş. Neyse canım, al işte; sana böyle bir şey verebildiğim için ne kadar seviniyorum bilemezsin."

Aslında çalmıştı sütü, hem de kasaba papazının ineğinindi süt. Üç çocuğuyla papazın bahçesine hiç sezdirmeden girmiş, çocuklar erketede beklerken ineğin sütünü sağmayı başarmıştı.

"Ah! Sağ olasın, Sally," dedi Mary. "Bir yere kadar gidiyordum da, ben gelene kadar küçük Michael'a bakar mısın diye soracaktım. Maggie o kadar keyifsiz ki, çocuğu ona emanet edemiyorum."

"Tabii canım, niye bakmayacakmışım." dedi Sally. "Senin gibi tatlı bir insana yardım etmek zevktir benim için!"

Sally'nin hırsızlığı başarıyla bittiği için keyfinden yanına varılmıyordu. Umutsuz yoksulluğu, onu bir hırsızlık hastası yapmış çıkarmıştı. Bu ufak tefek kadının şaşkınlığı arasında Mary

aşırı bir duygululuğa kapılarak onu kucaklayıverdi. Mary'nin herhangi bir duygulanım göstermesi pek sık rastlanan bir şey değildi. Sally Mary'nin ardında, evden çıktılar.

"Ne var, bir terslik mi oldu, güzelim?" diye sordu Sally.

"Yoo hayır, canım," dedi Mary, "yalnız Martin'i düşünmekten aklımı kaçıracağım neredeyse."

"Biliyorum," dedi Sally, "ama hiç merak etme. Dağda gizlendiği sürece emniyette sayılır. Hem sonra, ortalık biraz yatışsın, kaçıp kurtulabilir de. Peki ama, seni onunla gitmekten alıkoyan nedir, söyler misin bana? Hayatın boyunca benim çektiklerimi çekmek zorunda kalsaydın, anlardın o zaman. Bak ne diyorum sana, daha gençsin, yatağın daha uzun zaman boş kalmaz. Köye mi gidiyorsun?"

"Fazla gecikmem," dedi Mary tez adımlarla uzaklaşırken.

Yavaş yavaş yüreğini bir korku kaplamaya başlıyordu şimdi, gidip Chadwick'e başvurma düşüncesi baştan aşağı gülünç görünüyordu. Martin için onun elinden hiçbir şey gelmez, diye düşünüyordu Mary; üstelik kendisine haber göndermesinin altında mutlaka bir hinlik yatıyordu. Geri mi dönseydi yoksa? Ama geri dönme düşüncesi aklına geleceğin umutsuzluğunu düşürünce sonuna kadar gitmeye karar verdi. Yolda, yürekliliğini artırmak amacıyla annesinin evine uğradı. Evden içeri girdiği zaman olağanüstü bir manzarayla karşılaştı.

Bayan Gleeson ile Kate Hernon ocağın başına karşılıklı oturmuşlar, ateşin üzerine asılı duran bir kabı seyrediyorlardı. Mary içeri girdiğinde hiç konuşmadılar; sanki kimsenin görmesini istemedikleri bir şey yaparken yakalanmışlar gibi gözlerinde ürkek bir ifade okunuyordu. Patrick karşı duvarın dibinde bir sıraya oturmuştu. Kollarını göğsünde kavuşturmuş, başıyla omuzlarını duvara dayamıştı. İyiden iyiye kısık duran gözleri yere dikiliydi. Yerde, ileri uzattığı iki ayağının arasında küçük bir talaş yığını vardı. Sol koltuk altından uzun bir bıçağın ucu, sağ koltuk altındansa yontulmuş küçük bir tahta parçası görünüyordu. Mary

kapının eşiğinde dinelmiş, şaşkınlıkla üçüne bakarken, Patrick de tıpkı ötekiler gibi ne ağzını açıp bir şey söyledi ne de kafasını çevirip baktı.

"Patrick?" dedi Mary. "Sen burada mısın? Ne zaman döndün?"

Bir deli nasıl bakarsa, öyle kımıltısız, donuk gözlerle Mary'ye baktı Patrick. Hiç sesini çıkarmadı gene.

"Ansızın yerden bitiverdi," dedi annesi. "Korkulacak bir şey yok. Polisler artık onu aramadıklarını söylediler."

Patrick annesine dik dik bakarak, "Kim bilir, hiç belli olmaz, yakında aramaya kalkarlar gene belki," dedi.

"Cross yöresinde on dört istasyon vardır," dedi Bayan Gleeson, "ama Sligo kasabasından buraya kadar düzinelerce istasyon sayabiliriz ve her biri yaşama sevincinin üstüne kitlenmiş birer demir kapıdır."

"Onu omuzlarına alıp havaya kaldırdılar," diye yanık bir sesle mırıldandı kocakarı. "Sonra sokağın iri ve yassı taşlarına çarpıverdiler. Hooop! Hooop!"

"Aman tanrım," diye içinden geçirdi Mary, "hepsi kaçırmış bunların."

"Nedir bu haliniz?" diye sordu yüksek sesle. "O kabın içinde ne var? Ya koltuğunun altındaki bıçak neyin nesi, Patrick?"

Patrick tedirgin bir sırıtışla bıçağı uzattı.

"Kara saplı bir hançer," dedi. "Bir süre önce kasabada bir denizciden almıştım. Kara saplı hançerin neye yaradığını ona sor."

Eliyle Kate Hernon'ı gösterdi, Mary, Patrick'in üstüne yürüyerek yumruğunu kaldırdı.

"Bir daha duymayayım böyle zırvaladığını," diye bağırdı. "Martin'imin boynuna ilmiği geçirtemeyeceksiniz. Şimdi artık nereye ve niçin gittiğimi çok iyi biliyorum. Onu bu karanlık işlere sokmaktansa, sizi ihbar ederim daha iyi. Bir de cinayete bulaşmasın elimiz."

Kocakarı ansızın yerinden fırladı, soluğu kesilmişçesine derin bir ses çıkardı gırtlağından.

"Sakın haaa!" diye haykırdı. "Sakın böyle bir şey yapayım deme, sakın Tanrı'nın intikamına karşı durma. Hele bir söz çıksın ağzından, üzerine lanetler yağdırırım!"

Sonra gene o gırtlağının derinliklerinden gelen boğuk sesi çıkardı, yerine oturdu. Mary tepeden tırnağa titriyordu. Kapıya seğirtti.

"Ah! Nereye gidiyorsun, yavrucuğum?" dedi annesi.

Mary hiçbir şey söylemeden dışarı çıktı. Birkaç dakika sonra Patrick de yerinden kalktı, Mary'nin ardından fırladı. Ona yolda yetişti.

"Bana bak, ben de uyarıyorum seni," dedi. "Seni ilgilendirmeyen işlere burnunu sokma. Babamın aleyhinde tanıklık edecek tek bir kişi var. İnan bu sözüme."

Sonra dağlara yöneldi, hızlı adımlarla uzaklaştı.

OTUZ ALTINCI BÖLÜM

CHADWICK'İN OTURDUĞU masanın hemen yukarısından zincirli bir lamba sarkıyordu. Birbirine kavuşturduğu iki elinin arasında ucu hayli uzun, ince saplı bir kamçı vardı Chadwick'in. Kamçı, sapın bitiminden itibaren iki karış kadar dimdik uzanıyor, sonra çıplak kahverengi tahtanın üzerinde ucunun sallandığı yere kadar gittikçe daralan bir eğri halinde aşağı iniyordu. Chadwick, düşteymişçesine, hiç kımıldatmaksızın gözlerini kamçının ucuna dikmişti. Paltosunu, şapkasını, atkısını üzerinden çıkarmamıştı. Irmak boylarından esen ince bir rüzgâr kulübenin hemen yakınlarında mırıldandı, açık kapıdan içeri girerek ışığı hafifçe titretti. Dışarısı karanlıktı. Işık titrediğinde Chadwick'in sırtından aşağı doğru bir ürperti indi; kaşınıyormuş gibi sağ omuzunu hafifçe oynattı. Tepeden tırnağa kulak kesilmişti.

En sonunda, dışarıdaki otların üzerinden gelen ayak seslerini duydu. Gülümsedi, soluğunu tuttu ama ayak seslerini tahta döşemenin üzerinde işitinceye kadar dönüp arkasına bakmadı.

"Buyur," dedi yumuşak bir sesle. "Kapıyı arkandan kapat."

Mary kapının ağzında durmuş, pelerinini gövdesine bastırarak Chadwick'e bakıyordu. Chadwick oturduğu yüksek tabureyi bir tekmede geri iterek yerinden kalktı, Mary'ye yaklaştı. Mary şaşkınlığa kapılarak kapıya yöneldi.

Chadwick birdenbire, "Nereye gidiyorsun?" diye bağırdı Mary'nin üstüne atılırken, kolundan yakalayıp geri çevirdi. "Artık çok geç.

Genç kadını kaba bir hareketle kenara itti. Sonra kapıyı kapadı, sürgüyü çekti. Tir tir titreyen Mary artık kaçmak için bir çabada bulunmadı. Şimdi Chadwick'e bakarken gözlerinde ürkünç bir bakış vardı.

Chadwick başka bir tabureyi göstererek, "Otur şuraya," dedi.

Mary boyun eğdi. Chadwick kendi taburesine döndü, dirseklerini yeniden masaya dayadı. Kamçıyı tam aralarına koymuştu. Odanın içinde karşı köşedeki sedirden başka hiçbir eşya yoktu.

"Korkman için bir sebep yok," dedi Chadwick uysal bir sesle. "Sana dokunmayacağım... eğer istemezsen tabii. Şu kamçıyı görüyor musun?"

Mary kamçıya bir göz attı. Başıyla evet dedi. Titremesi geçmişti.

"Sana bir teklifim var," diye devam etti Chadwick aynı kibar ses tonuyla. "Kocanı seviyor musun?"

Mary öfkeyle Chadwick'e baktı, yutkundu.

"Bir çocuğun olduğunu söylediler," diye sürdürdü sözlerini Chadwick. "Çocuğunu seviyor musun, haa? Cevap versene, ikisiyle birlikte buradan gitmek istemez miydin?"

Mary usulca doğruldu yerinden, ama Chadwick'in bir işaretiyle tekrar oturdu. Kırık dökük bir sesle fısıldadı:

"Anlamıyorum, efendim."

"Yaa, demek anlamıyorsun?" dedi Chadwick. "Öyleyse bütün açıklığıyla anlatayım sana. Kız kardeşinin beni terk edip gitmesinden sen sorumluydun. Bu olay bir yığın saçmalığa yol açtı. Babanla kocan beni öldürmeye kalkıştı. Ama ben kendi payıma, hayvanlarınıza el koyarak hesabımı temizledim. Neyse, bırakalım şimdi bunları. Gene de merhametli bir insanım bak, burada kesiyorum. Kız kardeşin olacak o orospudan hoşlanıyordum, onun hatırı için sana bir iyilikte bulunacağım... şu kamçıyla" – kamçıyı gösterdi– "...ve bununla."

Paltosundan çıkardığı bir para kuşağını masanın üzerine, kendisiyle kamçısının arasına yaydı. Kuşağın küçük cepleri altın liralarla doluydu.

Mary gözlerini altınlardan ayırmaksızın, "Ne demek istiyorsunuz, efendim?" diye bağırdı tiz bir sesle.

Chadwick elini kaldırarak, "Haydi, haydi," dedi. "Heyecanlanma. Bunları almadan önce hak etmen gerekiyor. Ben sadakaya inanmam. Bir kısmını sizin hayvanların satışından kazandım gerçi ama ne de olsa benim param. İşte teklifim."

Mary'ye doğru eğilip kendisinden ne istediğini, her kelimeden zevk alarak kulağına fısıldarken, yüzünde bütün bütüne çılgın bir ifade vardı. İlkin dehşetle kulak verdi Mary, sonra adamın ne demek istediğini anlamaya başladıkça utançtan yüzü kızardı. Ellerini göğsüne bastırarak bağırdı:

"Yeter. Tanrı sizi bağışlasın."

Sonra oturduğu yerde ileri geri gidip gelerek hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Chadwick'in yüzünde bir sırıtış belirdi.

Kamçıyı aldı, ucunu Mary'nin başını sıyıracak şekilde havada çevirerek, "Ne kadar dayanabilirsen, o kadar zengin olursun. Ama onuncu kırbaçtan önce bağırdın mıydı, avcunu yaladığının resmidir. Anlaştık mı?" dedi.

Bunun üzerine Mary başını kaldırıp Chadwick'in suratına baktı ve boğuk bir sesle fısıldadı:

"Buraya gelirken sizi öldüreceklerini söylemeyi tasarlıyordum. Ama artık ben de istiyorum öldürmelerini, hem de gönülden istiyorum. Fazlasıyla hak ettiniz öldürülmeyi, şeytanın ta kendisisiniz siz. Tanrı tanığım olsun, siz canınıza susamışsınız."

Kendisiyle Chadwick'in arasındaki boşlukta bir haç çıkardı; Chadwick Mary'nin bu son sözleri karşısında tuhaf bir tutkuyla dalıp gittiği o şeytansı coşkudan uyanıvermişti. Geri çekildi, hafifçe toparlandı, çenesini öne çıkardı.

"Ne dedin kadın?" diye hırladı. "Beni öldürmek mi? Kim? Konuş, yoksa burada gebertirim seni. Ne biliyorsan bir bir anlatacaksın, anladın mı orospu! Konuş, anlat bakalım."

Yerinden kalkarken kamçıyı Mary'ye doğru kaldırdı. Mary, artık en ufak bir korku duymadan, Chadwick'in suratına baktı. Köşeye kıstırılmış bir hayvan gibi, dişleri ortaya çıkmıştı şimdi.

"Vur," dedi Mary. "Artık seni kamçın bile kurtaramaz. Bir gün mutlaka ellerine geçirirler seni. Korkmuyorum senden."

"Ben seni konuşturmasını bilirim," diye bağırdı Chadwick.

Kamçıyı kaldırdı, ama tam Mary'ye indirmek üzereyken bırakıverdi. Tabureye çöktü, gülmeye başladı. Garip bir gülüştü bu. Şimdi bir budala gibi anlaşılmaz sözler mırıldanmaya başlamıştı, konuşurken eliyle gırtlağını sıvazlıyor, tepeden tırnağa sarsıntılar geçiriyordu.

"Vay canına!" dedi Chadwick. "Kurnazca bir oyun doğrusu! Şu saflığıma bakın, ben de az daha yutuyordum. Neler anlattı kız kardeşin sana? Yok, yok, kamçıyla ilgili olarak değil, canım. Kalıbımı basarım, kamçıyla ilgili tek bir söz söylememiştir. Beni öldürmek haaa? Eh, denemediler değil! Ama artık aydım... tabii hiç belli olmaz gene de. Dinliyor musun? Bu altınlar seni çok uzak ülkelere götürebilir. Paranın açmadığı kapı yoktur. Herkesin kendine göre bir fiyatı vardır. Tamam mı? İnsanın dünyanın ta öte ucuna kadar götürebilen bir izin kâğıdıdır para. Kazandığın ölçüde tabii. Hem bak, ne diyorum sana; zor zamanlarda yaşıyoruz, beş altın yeter de artar bile,

insan neler yapmaz beş altınla, geçenlerde mahkemede bir dava vardı..." Hatır hutur öksürdü, sonra devam etti: "Birisini öldürmesi için adamın birini otuz şiline kiralamışlar. Öldürmüş de. Yok, yok, beni öldüremez köpekler. Ne o, beni korkutmaya mı çalışıyorsun yoksa?"

Bir zaman hiç konuşmadan birbirlerine baktılar. Sonra Chadwick ansızın başını kollarının üstüne bıraktı, masaya yıkıldı. Yüksek sesle, ağlıyormuş gibi bir ses çıkarıyordu. Ses kesildi sonra, derinden derine solumaya koyuldu. Yoksa uykuya mı dalıyordu? Mary gözlerini adamdan ayırmaksızın ayağa kalktı. Yumruklarını açıp kapıyor, dudağını ısırıyor, gözlerini kırpıştırıyordu. Birden kapıya atıldı, nefes nefeseydi, sürgüyü çekti. Kapı ardına kadar açıldı, içeriye temiz havayla birlikte ırmağın uğultusu doldu. Chadwick başını kaldırdı.

"N'oluyor?" dedi bezgin bir sesle.

Gözleri kan çanağına dönmüştü, uyur uyanık bir hali vardı.

"Gitmiş," diye söylendi kendi kendine.

Sonra güldü, omuz silkti. Birkaç kere arka arkaya geğirdi. Bir hamlede silkinip ayağa kalktı. Birden dikleşti, dişlerini gösterdi, küfretmeye başladı. Sonra tekrar gevşedi, bırakıp koyverdi kendini, para kuşağını alıp başını ağır ağır sallayarak beline doladı, paltosunun düğmelerini ilikledi, kamçısını aldı. Lambayı açık bırakarak, bir eli cebinde, kurula kurula yürüyüp çıktı kulübeden. Ama daha birkaç adım atmıştı ki, geri döndü, kulübeye girdi, kamçıyı var gücüyle lambaya indirdi. Kamçının ucu lambaya dolandı, yapıştı kaldı. Avazı çıktığınca küfrederek asıldı kamçıya, bütün bir lambayı zinciriyle birlikte aşağı indirdi. Yere dökülen gaz tahta döşemenin üzerinde o anda parladı, alev aldı, Chadwick hâlâ sövüp sayarak kamçıyı yere fırlattı. Dışarı çıktı.

OTUZ YEDİNCİ BÖLÜM

CHADWICK, yazlık evden Crom Konağı'na giden yolda, ırmak kıyısı boyunca sendeleyerek ilerlerken ortalık iyice kararmıştı. Telaşından birkaç defa yere kapaklandı, ağaçlara tosladı, yolun iki yanı boyunca uzanan çalılara takılarak elbisesini yırttı. Ama bütün bunlara hiç aldırmıyor, apansız beliren bir tehlike karşısında korkuya kapılıp kaçan bir hayvan gibi düşe kalka ilerlerken ikide bir haykırıyordu:

"Kaçmalıyım. Kaybedecek bir saniyem yok."

Konağın yakınlarında fenerli bir adamla karşılaştı. Reilly'di bu; koşarak geldi, burnundan soluyordu:

"Çok korktum, efendim," dedi. "Az önce arabayla kasabadan dönüyordum, köyün aşağılarında bir adama rastladım, daha doğrusu yolumu kesti, burayı terk edip terk etmediğinizi, hâlâ buradaysanız ne zaman gideceğinizi sordu. 'Clogher'da arabaya erzak yığdığını gördüm. Bay Chadwick bir yerlere mi gidiyor? Ne zaman?' dedi. Herifi tanıyorum, adı Considine'dır, kopuk takımından biri. Tanrı bizi korusun, efendim, sizin yerinizde olsam bu gece yola çıkmazdım. Mutlaka bir tuzak kurmuşlardır."

Chadwick elini Reilly'nin omuzuna koydu, "Reilly, kaldır bakayım şu feneri. Ha şöyle! Hiç korkmuşa benziyor muyum?"

Reilly bir süre efendisinin suratına baktı, sonra, "Özür dilerim, efendim, ama tuhaf bir haliniz var. Yoksa bir şeye mi canınız sıkıldı?"

"Bende korkmuş hali var mı, aptal herif?" diye sordu Chadwick inatçı, fakat alçak bir sesle.

"Ah! Hayır efendim," dedi Reilly. "Zerre kadar korkmuş bir haliniz yok; ama yalvarırım size, Tanrı aşkına, yarına kadar bir yere kıpırdamayın. Sabah polisler de gelir sizinle."

"Haydi, düş önüme bakalım, Reilly," dedi Chadwick. "Sen fenerle önden yürü. Rover'ı eyerledin mi? Eşyalarımı nereye bıraktın?"

"Tembihlediğiniz gibi Sheliy'nin oteline bıraktım, efendim. Rover da eyerlendi, efendim."

"Bir dakika," dedi Chadwick.

Reilly durdu. Chadwick elini para kuşağına attı, bir avuç altın çıkarıp Reilly'ye verdi. Reilly, bu kıymetli madenden korkuyormuşçasına altınlara yakından baktı.

"Ama aylığımı daha bu sabah verdiniz efendim," dedi.

"Ne çıkar," dedi Chadwick. "İyi bir adamsın sen. Sağlığıma içersin artık. Kaliforniya'da altın sürüsüne bereket. Orada yepyeni bir hayat bekliyor. Zamanı geldiğinde, bu hayatı benimle paylaşmaya çağırabilirim seni. Haydi, şimdi artık yürü bakalım, kaldır feneri."

Reilly feneri kaldırıp yürürken, "Tanrı bizi korusun, efendim," dedi. "Siz Kaliforniya'dan mı söz ediyorsunuz, yoksa öbür dünyadan mı?" Bu arada iki yanını saran karanlığı kolluyordu.

"Boşver," dedi Chadwick. "Gerçi Mary beni uyardı, ama biliyorum, mahsus yaptı bunu. Kim? Genç Kilmartin'le Mary'nin erkek kardeşi mi öç alacak benden? Onlara öyle bir oyun oynayacağım ki, akılları duracak. Sırf eğlence olsun diye. Haydi bakalım, gelecekleri varsa görecekleri de var."

"Ne demek bu, efendim?" dedi Reilly bir kat daha tedirginleşerek.

Chadwick homurdanıp söylenmeye devam etti ama artık sözleri iyice anlaşılmaz olmuştu. Az sonra bir kişneme duydular, çok geçmeden hayvanın siyah derisi fenerin ışığında parıldadı. Ön kapıda, Mary Halloran, atın başında bekliyordu. Chadwick kadını yanına çağırarak ona da biraz altın verdi. O zaman Reilly ağlamaklı bir sesle, "Aman efendimiz, umarım bizi hepten terk etmeyi düşünmüyorsunuzdur? Kiraları teslim etmek için Dublin'e kadar gidip geleceğinizi söylemiştiniz?" dedi.

"Kiraları mı?" diye sordu Chadwick afallayarak. "Ne kirası? Neyse! İyi insanlar, kendinize iyi bakın."

Böyle deyip atına atladı, hayvanı olanca gücüyle mahmuzla-

yarak köye doğru çılgınca dörtnala kaldırdı. Ağaçların araları zifiri karanlıktı, ama hayvan yolu avcunun içi gibi biliyordu, az sonra köye vardılar. Tam o sırada karşılarına kışlaya dönmekte olan bir polis devriyesi çıktı; aniden karşısına çıkan adamlardan ürken hayvan geri basarken, polisler üzerlerine ışık tuttular.

"Tanımadınız mı beni, sersem herifler?" diye bağırdı Chadwick polislere.

"Özür dilerim, efendim," dedi görevli memur. "Gece yasağı kanununa göre herkesi durdurmak zorundayız. Yol açın, çocuklar."

Chadwick atını sürdü. Ama hayvan bir kere ürkmüştü, karşı koydu. Durmadan şaha kalkıyor, kişniyor, yolun bir o yanına bir bu yanına sıçrıyordu, Chadwick hırsla kamçıladı hayvanı, en sonunda at ani bir atılımla köyün öteki ucundaki papazın evine kadar yol aldı. Orada, papazın evinin hemen ardında yükselen kısa tepenin dibinde ön ayaklarını yola sımsıkı mıhladı. Chadwick az kalsın atın başı üzerinden uçup gidiyordu. Yeniden eyere yerleşir yerleşmez verdi kamçıyı hayvana; bir yandan da küfür ediyordu. Ama atın artık kamçıya falan aldırdığı yoktu. Kişniyor, ürpertiler geçiriyor, yolun kıyısına yanaşarak sisin içinde ilerliyormuş gibi ön ayaklarını birbiri ardı sıra havaya kaldırıyordu. En sonunda Chadwick yere atlayarak atın yularına yapıştı. Hayvan ilkin diklendi, karşı koydu, sonra tepeyi ağır ağır tırmanmaya başladı.

Hükümetin giriştiği yardım çalışmaları bu küçük tepenin yukarısındaydı. Hemen sağda dağlar dizisi başlıyor, soldaysa sarp bir uçurum uzanıyordu. Daha ötelerde, doruğun ardında, tepe iyice dikleşiyor, Clogher düzlüklerine doğru sola kıvrılıyordu. İşçilerin tepenin doruğundan koparıp getirdikleri büyük taş ve toprak yığınları yolun iki yanını kaplamıştı. Geçenleri uyarmak amacıyla gece bekçisinin kulübesinin önünde bir fener asılıydı.

"Heey, bekçi," diye seslendi Chadwick ışığa iyice yaklaştığında, "hangi cehenneme girdin, kaldırsana ışığı, aptal herif."

Kulübeden ne bir ses geldi ne de bir çıkan oldu. Chadwick atını yularından çekerek yaklaştı, ama hayvan tekrar ürkerek gerilemeye başladı. Artık iyice zıvanadan çıkan Chadwick arkasına dönüp bastı kamçıyı ata. Sonra birdenbire bir ses, bir hışırtı, alçaktan bir homurtu duyuldu. Atın yularını bıraktı. Dört bir yandan üstüne geliyorlardı.

"Atılın üstüne, çocuklar," diye güven dolu, sakin bir ses işitildi. "Gebertin şu orospu çocuğunu."

Tam o sırada fener söndü, ortalık yoğun bir karanlığa gömüldü. Adamlar üstüne gelirken, Chadwick tabancasını çıkarmak için elini paltosunun cebine attı. At yüksek sesle kişnedi, köye doğru kendinden geçmişçesine dörtnala kalktı. Bir hançer saplandı Chadwick'in sağ böğrüne. Kafasına bir sopa indi. Sonra birisi gırtlağına yapıştı. O anda cebinden tabancasını çıkarmayı başardı, kendisini boğmaya çalışan adamın üstüne kurşunu sıktı. O an acı dolu vahşi bir haykırış duyuldu. İkinci bir sopa Chadwick'in ense köküne indi, gırtlağını sıkan adamın üzerine yüzükoyun yıkıldı Chadwick. Gırtlağına sarılan parmaklar önce titredi, sonra gevşedi.

"Tamamdır hesabı," dedi bir ses. "Haydi, doğru dağa, Tanrı yardımcımız olsun."

Birtakım koşuşmalar oldu. Boğazını sıkan adamın hâlâ titreyen gövdesi üzerinde yüzükoyun yatan Chadwick sol eliyle böğründe saplı duran hançere uzandı. Büyük bir çabayla çekip çıkardı, sağ elinin üstünde doğruldu, altında yatan adama saplayıverdi hançeri. Hançer adamın yanağını sıyırarak kulağına saplandı. Sonra Chadwick'in başı öne düştü, kendini kaybederek yüzüstü kapaklandı. Böğründen ırmak gibi kan boşanıyordu. Biraz sonra ışıldaklar yandı, köyden ayak sesleri duyuldu. Polis tabanca sesini ve at kişnemelerini işitir işitmez harekete geçmişti.

Birkaç dakika sonra polislerden on kadarı olay yerine varmıştı bile. Sırtüstü çevirip başını kaldırdıklarında Chadwick gözlerini araladı, onlara baktı ve kesik kesik konuştu:

"Beni uyarmıştı. Kocasıyla erkek kardeşi. Genç Kilmartin. Onlar..."

Sonra gerisin geri yıkıldı, bir titreme geçirdi, öylece kaldı. Öteki adam da ölmüştü, kara saplı hançer sağ yanağını sıyırarak sağ kulağına saplanmıştı. Göğsünün sol yanındaysa kurşunla açılmış bir delik vardı. Solgun yüzüne dalgın bir gülümseyiş yayılmıştı.

"Genç Gleeson bu," dedi bir polis çavuşu. "Çabuk, çocuklar. Ötekilerin ardına düşelim! Kilmartin fazla uzaklaşmış olamaz."

OTUZ SEKİZİNCİ BÖLÜM

CHADWICK'İN ÖLÜMÜNÜ izleyen hafta Crom bölgesi halkına bir karabasan gibi geldi. Köyde daha önceden mevzilenmiş bulunan çok sayıda polis kuvvetine ek olarak, canilerin aranmasına yardımcı olmak ve "isyanı bastırmak" amacıyla; Clogher'daki askerî kışladan bir de askerî birlik getirildi. Tutucu bir gazete talihsiz kasabadaki koşulları işte bu sözlerle dile getiriyordu. Gerçi polisin tutumu her geçen gün şiddetleniyordu, ama Peder Roche bile sunaktan vaaz verirken askerleri "kanunsuz bir kalabalık" olarak tanımlamak zorunda kalmıştı. Hükümetin Chadwick'in ölümünden sorumlu olanları tutuklama çalışmaları boşa çıkmıştı. Bunun tek sonucu, halk arasındaki şaşkınlığı ve yılgınlığı artırmak ve eğer deyim yerindeyse, bu müthiş belayı hafifletmeye çalışanlar arasında zaten var olan dağınıklığı bir kat daha şiddetlendirmek olmuştu. Bu arada askerler kışlalarına döndüler, polisler dağların altını üstüne getirmekten vazgeçti, papaz yardımcısıysa Amerika'da para yardımı için başvurduğu bir derneğe mektup yazarak, "bütün bir bölgeyi gezdiği sırada, neşesi dillere destan bir halkın içinde, tek bir gülen insana rastlamadığını" bildirdi.

Cinayetin ertesi sabahı Mary, Crom'daki kışlaya getirildi ve sıkı bir sorguya çekildi. Erkek kardeşinin birtakım tehditlerde bulunduğunu kabul etti. Kaldı ki bunu yadsımanın hiç gereği yoktu, çünkü talihsiz delikanlının olaya ne denli katıldığı apaçıktı. Kendisine karşı en güçlü kanıt kendi cesediydi. Mary, Chadwick'le yazlık evde buluştuğunu da kabul etti, ama yalnızca onu uyarmaya çalıştığını ileri sürdü. Ölen adamın kendisine yaptığı tüyler ürpertici teklifi anlattıysa da, Reilly kısa bir zaman sonra kanıt verinceye kadar bu durum göz ardı edildi. Efendisinin ölümü karşısında tarifsiz bir acıya kapılan kâhya olağanüstü bir açıklamada bulundu.

"Tanrı canımı alsın ki," diye bağırdı polis müfettişinin önünde, "onu incitecek bir söz söylemek istemem, ölünün arkasından konuşmak doğru olmaz, ama ne olduysa o kız eve geldikten sonra oldu. O güne kadar tek derdi içkiydi, hem kafayı çekti mi suspus olurdu, karşınızdakini dünyanın en uysal adamı sanırdınız; yabancı ülkelerdeki serüvenlerini, ihtiyar babasını ve Hindistan'da nasıl güneş çarptığını anlatırdı. Bir gece sarhoşken ağzından kaçırmıştı, ama kimselere söylemiş değilim; bir keresinde asiler Bay Chadwick'i pusuya düşürüp, sözüm meclisten dışarı, çükünün yarısını kesmişler. Bana güvenirdi, efendim, eğer birtakım tuhaflıkları vardıysa bu da onun özrü olur artık, Tanrı günahlarını bağışlasın. Bu dar zamanda halkın sürülerine el koymaya hakkı yoktu gerçi, ama şu ya da bu şekilde mecbur kalmıştı bunu yapmaya. Sonradan başını alıp giden o kız eve geldikten sonra efendim aniden huyunu değiştirdi, aksi adamın biri olup çıktı. Onunla birlikte şeytan da girdi evin içine ve doğal olarak erkeklikten yoksun olduğundan kızı bir türlü aklından çıkaramaz oldu, bağlandı ona. Bu yüzden, kız kardeşi Ellie'yi uzaklara gönderdiğinde, bu kadından, işte şurada oturan dokumacının kızı Mary Kilmartin'den intikam alacağına ant içti. İşte hayvanlara el koyması, sonra da yok pahasına elden çıkarması bundandı; onu kıstırdıklarında parayı cebine atmış Kaliforniya'ya kaçı-

yordu. 'Benimle kal, Reilly,' derdi sık sık, 'yıldızım bir gün gene parlayacak.' Yaa, gerçekten de böyle derdi, hatta son sözleri beni yanına çağıracağını söylemek oldu. Ama, Tanrı onu bağışlasın, kimi zaman da iyice sapıtıverirdi, özellikle kuşağı parayla dolduğu zamanlar, Ellie'nin kız kardeşinden öcünü alacağını söyler dururdu. 'Önümde diz çöktüreceğim,' derdi. Sonra bir gün benim akrabalarımdan bir oğlanla ona bir mektup göndertti. Aklı başında hiçbir erkek, hele onun gibi doğuştan bir beyefendi böyle bir şey yapmaya, yoksulluğun batağındaki yoksul bir kızdan intikam almaya kalkışmazdı doğrusu. Ama siz de kabul edersiniz ki, kalkıp kendi efendimi ihbar edemezdim. Ben eşyalarını Clogher'a taşırken gitmiş oraya. Özellikle şu son günlerde kafası allak bullaktı, bir kötülük yapmaya kalkışır korkusuyla alelacele geri döndüm. İçime korku düşüren hep elinde taşıdığı bir kamçıydı. O kamçıyı bir dolapta kilitli tutar, sık sık alır, önüne koyar, otururdu. Sapı incilerle kaplıydı, bir seferinde satmam için bana vermişti. O sıralar evde bir damla içki alacak para kalmamıştı, kredimizi de kaybetmiştik, ama bir de baktım arkamdan koştu geldi, kamçıyı geri aldı. Yaa, böyle işte, üstelik bir de sırtıma indiriverdi. Hatırlıyorum, 'Ben bu kamçısız edemem,' demişti. Diyeceğim, Mary'nin anlattıklarında yalan olamaz, çünkü kamçıyı bir de onun üzerinde denemek istiyordu. Gerçi haklı olduğunu söylemek istemem, ama Tanrı ruhunu huzura kavuştursun; hem ona fazla yüklenmek de doğru olmaz herhalde. Evin önünde, ayrılırken, kızın kendisini uyardığını bana da söylemişti. Tanrım yardımını benden esirgeme, bütün hakikat budur işte."

Üzüntüden şaşkına dönen kâhyanın yaptığı bu sarsıcı açıklama, yetkili makamların Mary'yi daha fazla sıkıştırmalarını önledi, ama aynı zamanda cinayete Martin'in de katıldığını kanıtlamış oldu. Bütün bir bölgede, "Yüzbaşı Jocelyn Chadwick'i öldürmekten aranan" Martin Kilmartin, Jeremiah Considine ve Francis Fahey'in yakalanmasını sağlayacak ihbara beş sterlin mükâfat vaat eden ilanlar asıldı. Martin'le birlikte açıklanan iki

ad, dağda gizlenenlerin önderleri olarak bilinen iki delikanlıya aitti. Ama ne gezer, sanki yer yarılmış da içine girmişlerdi. Tek bir iz bırakmadan ortadan kaybolmuşlardı.

Bütün bunlar olup biterken Mary'nin ne acılar çektiği kolayca tahmin edilebilir. Ama gene de müthiş bir yüreklilikle her şeye karşı koydu. Kışladaki sorgusu sırasında bile onurlu direnciyle müfettişi bir hayli etkisi altına aldı. Patrick'in gömme törenini üstlenen de Mary oldu. Hiç kuşkusuz, yaşlı adamın da aynı ölçüde etkin ve yürekli davrandığını söylemeden geçemeyiz. İçine düştükleri umutsuz koşullara karşın, yaşlı adam Patrick için tören yapılmasında, ölünün geleneğe uygun olarak gömülmesinde sonuna kadar diretti. Bayan Gleeson da ona katılınca Mary razı olmak zorunda kaldı. "Gelenek gelenektir," diyordu yaşlı adam. Herhangi bir kimseyi gerekli törenlerden yoksun bırakarak gömmenin kutsal törelere saygısızlık olacağını ileri sürüyordu. Ama bütün bu işler için gerekli para bulunamadığı için dokumacının kulübesindeki bütün eşyaları satmak zorunda kaldılar. Masraflar az olduğu halde -hepsi on yedi buçuk şilin tutuyordu- karşılamakta gene de epey güçlük çektiler. Eskiden bir kimse bir elbisesini, bir pelerinini ya da bir parça eşyasını satmaya kalktı mı, her zaman iyi bir fiyatla almaya istekli biri çıkardı. Ama şimdi öyle miydi ya, kurumuştu sanki pazar, bereketi kalmamıştı. Hynes, ya yeni durumunun verdiği gururla ya da artık bu işte kâr olmadığını sezinlediği için, bu türden alım-satımlara girmekten bütün bütüne caymıştı. Gene de, karyola ve dokuma tezgâhı dışında, evdeki eşyalar için hemen bir alıcı buldular ve tüm giderler ödendikten sonra da birkaç şilin arttı. Sonra ortaya Patrick'in anasının ne olacağı meselesi çıktı. Evinden atılması ve Chadwick'in ölümü karşısında kapıldığı heyecan yüzünden iyice aklını kaçıran ihtiyar Kate Hernon'sa, bir gece ortadan kaybolmuş, Clogher yakınlarında bir çukurda çılgınca bağırıp çağırırken bulunmuştu. Kadıncağızı sağlık yurduna kaldırmışlardı. Bayan Gleeson bir başına bırakılamazdı.

"İyisi mi, gel benim yanımda kal," dedi Mary cenaze töreninden sonra. "Maggie'den artık hayır yok, çocuğun bakımında bana yardım edersin. Ben de evden ayrılacak, dışarıdan bir şeyler koparacak vakit bulurum biraz."

Bayan Gleeson ilkin bu teklifi geri çevirdi.

"Artık ben yolun bitimine vardım sayılır," dedi. "Burada oturup sonumu bekleyeceğim. Herkes gitti. Tanrı'nın üstümdeki lanetini başka bir eve taşımak istemem."

Ama yaşlı adam onu razı etti.

"Önümüzde zorlu bir kavga var," dedi Brian. "Bu kötü günler geçinceye kadar toprağa sımsıkı sarılmak ve başımızı sokabildiğimiz şu damı korumaya çalışmak zorundayız. Diyeceğim, kalk yerinden de bizimle gel. Mary'nin aklını burada bırakmak, onu iki ocakla birden ilgilenmeye zorlamak istemezsin sanırım. Haydi bakalım, kalk da ver elini bana."

En sonunda kadını onlarla birlikte gelmeye razı ettiler. Sonra yaşlı adamla Thomsy dokuma tezgâhının satılmasını üstlerine aldılar. Alıcı bulmak son derece zordu; tezgâhı bir dokumacı ailesine satıncaya kadar Clogher'ın on mil ötesindeki Tubberlane köyüne kadar uzanmak zorunda kaldılar. Arabaya giden masrafı çıkardıktan sonra ellerine yalnızca altı şilin geçti.

Bir hafta sonra babası New South Wales'de bir ceza bölgesine ömür boyu sürgüne gönderildiğinde Mary'nin hüküm karşısında kılı kıpırdamadı. Artık duygularının sınır çizgisine ulaşmıştı.

"Tanrı İrlanda'yı korusun," diye bağırdı dokumacı mahkemeden çıktıktan sonra limanın ortasında.

Ne ki, çok geçmeden Tanrı'nın dokumacının duasını gerçekleştirmeye hiç de niyeti olmadığı apaçık anlaşıldı.

OTUZ DOKUZUNCU BÖLÜM

GEÇEN YIL ekinlere giren hastalığa, yiyecek sıkıntısına karşılık, bu ilkbaharda ekilen patatesler her zamankinden fazla görünüyordu. Ekinler bol mahsul vereceğe benziyordu. İlkbahar zorlu geçmişti. Nisanın ilk yarısında bile sabahları don yapmış, sürekli kar yağmıştı. Ama haziranla birlikte neredeyse tropik bir sıcak dalgası gelmişti. Bu sıcağın altında patates ekinleri umulmadık bir boya erişmiş, pembeli beyazlı harikulâde çiçeklerle örtülü sevimli yaprakları Kara Vadi'yi bir çiçek bahçesine çevirmişti. Halk bütün güçlüklerin yakında geçeceğini, Tanrı'nın emeklerini yeniden kutsayacağını umar olmuştu.

St. John arifesinde eski geleneğe uyarak şenlik ateşleri yaktılar. Sonra ateşin içinden aldıkları korları, ürünlerine musallat olan şeytanları kovmak için, bahçelerinin çevresine serpiştirdiler. Ertesi sabah hep birlikte dışarı fırlayıp her bahçeden birkaç sap kopardılar. Aman tanrım! Tohumlar öylesine bir mahsul vermişti ki! Ortalığı çılgınca bir sevinç kapladı. İhtiyar Kilmartin kendinden geçmişti.

"Ben dememiş miydim?" diye bağırdı yeni patateslerden birkaçını mutfağın döşemesine bırakırken. "Tanrı açlığı uzun zaman sürdürmez. Bize günahlarımızı hatırlayalım diye gönderir açlığı. Ama bir kere pişman olduk mu, o zaman bereket yağdırır topraklara. Toprak bereketlidir. Tanrı kutsamıştır toprağımızı."

St. John şöleninde, öğleyin onlar için gerçekten şölen denebilecek bir yemeğin başına oturdular. Mary evin arkasındaki küçük bahçeden birkaç taze soğan toplamıştı. Soğanları ufak ufak doğramış, yeni patateslerle karıştırmıştı. Ayrıca komşusu Sally O'Hanlon'ın verdiği iri bir parça tuzlu balık vardı. Tuzlu balık, bu cömert komşunun yeni bir hırsızlığının ürünüydü. Bu eşsiz yemeği daha da güzelleştirecek kadar süt bulunamadıysa da, açlık bu eksikliği bütünüyle unutturdu. Hepsi yemekleri büyük bir oburlukla yediler. Yeni mahsulün mutlu haberi karşısında

heyecanlanan Maggie bile yatağından kalkmış, masadaki yerini almıştı. Yemeğini arka kapının eşiğinde yiyen zavallı köpekse, o kadar çok yedi ki karnı her iki yandan top gibi şişti. Oysa son zamanlarda bir deri bir kemik kalmıştı.

İşte tam mutluluk içinde yemeklerini yedikleri sırada, yüce Tanrı'nın yıkıcı tutumu bir kez daha kendini gösterdi. Bütün bir sabah gökyüzü masmavi kalmış, güneş yaz sıcağının bütün muhteşemliğiyle parıldamıştı. Sonra birden gökyüzü kararıverdi. Bir şimşek çaktı. Bardaktan boşanırcasına bir yağmur yağmaya başladı. Gökyüzünde boydan boya gök gürültüleri duyuluyordu. Hava, sanki kışın ortasıymış gibi soğuyuverdi. Ortalığı ürküntü verici bir görünüm kaplamıştı. Her şey birkaç dakika içinde meydana gelmişti. Herkes şaşkınlıktan olduğu yerde donakaldı. Bıçaklarını tabaklarına bırakıp birbirlerine baktılar. Haç çıkardılar.

İlk konuşan Thomsy oldu.

"Gene mi geldi yoksa?" diye fısıldadı. "Geçen yıl da böyle başlamıştı."

"Susun," dedi yaşlı adam taburesinden doğrularak. "Ne söylediğini kulağın duyuyor mu acaba?"

"Hep birlikte diz çökelim," dedi Mary, "ve bize acıması için Tanrı'ya dua edelim."

Diz çöktüler, ekinleri hastalığa kırdırmaması için Tanrı'ya yalvararak dua ettiler. Dua bittiğinde, Tanrı seslerini işitmişti sanki, çünkü fırtına tıpkı başladığı gibi ansızın duruvermişti. Gökyüzü iyice durulmamış, ama gök gürültülerinin ve şimşeklerin arkası kesilmişti. İnceden inceye bir yağmur sürüyordu, ortalık bir hayli ısınmıştı. O sırada yaşlı adam bahçelerin üzerine kutsal su serpmeyi teklif etti. Mary evde sakladıkları bir şişe kutsal suyu alarak onunla gitti. Bütün bahçeleri bir bir dolaşarak, kutsal üçlü adına ekinlerin üzerine su serptiler. Onları gören bazı aileler de evlerinden çıkıp aynı şeyi yaptılar.

Aslında, inceden inceye çiseleyen yağmurda, kapkara bir göğün altında, Tanrı'dan kendilerine acımasını dileyerek bah-

çelerine kutsal sular serpen bütün bu yalın insanların tuhaf bir görüntüsü vardı.

Ertesi gün gökyüzü duruldu, güneş çıktı. Gerçi bütün bir gece durmadan yağmış, seller yaprakların üzerindeki çiçekleri alıp götürmüştü; ama yaşlı adam belini kaptığı gibi dışarı fırlayıp kazmaya koyulduğunda ekinlerin bozulmamış olduğunu gördü.

"Tanrım çok şükür sana!" dedi.

Mary'yle Thomsy de onunla birlikte gelmişler, ihtiyarın beliyle kazıp çıkardığı patateslerin bozulmadığını görünce sevinç gözyaşları dökmüşlerdi. "Ah! Ne kadar da büyük patatesler!" dedi Mary özenle toplamak için yere çömelirken. "Bu mevsimde bu kadar irisini hiç görmemiştim."

"Haklısın," dedi yaşlı adam çabuk çabuk kazarken. "Görüyorsun ya, sakla samanı gelir zamanı. Glenaree'deki sersemler tohumluklarının bir kısmını yiyip bitirdiler, şimdi önümüzdeki muhteşem hasatta ancak yarım mahsul alabilecekler. Bense fazladan iki bahçe ektim. Eğer benim de adım Brian'sa, bu yıl her zamanki kırk kile yerine, yetmiş kile kaldıracağız. Hiç yakınıp durmayın artık, çok geçmez belimizi doğrulturuz gene. İnsan hiçbir zaman umudunu yitirmemeli. Hayvanlarımıza el koymuşlarsa neyleyelim, yeniden işe koyuluruz ufak ufak. Bu toprak bizde oldukça sırtımız yere gelmez. Artık zorba öldüğüne göre, cezadan kurtulduk demektir. Kim bilir, belki de yeni yönetici gerçek bir Hıristiyan çıkar. Belki kiraları ödememiz için bize biraz zaman tanır, belki hükümet borç verme yolunda bir adım atar. Daha önce büyük açlık sırasında böyle olmuştu. Ah! Keşke Martin burada olsaydı da şu ekinleri bir görseydi. Zavallıcık! Bunların ekilmesine epey emek vermiş, epey ter akıtmıştı."

Martin'in adı geçince Mary toplamayı bıraktı. Göğsünde derin bir acı hissetti, sonra yüreği, ciğerleri, bütün bir varlığı dev bir el tarafından bir vuruşta dışarı boşaltılmışçasına, bütün gövdesine tepeden tırnağa bir boşluk yayıldı. Acı hızla beynine

sıçradı, bir utanç duygusu gövdesini sardı, yanaklarının rengi soldu, titreyerek ayağa kalktı. Şimşek gibi bir düşünce parladı kafasında:

"Dört gündür onu hiç düşünmedim."

Thomsy kaygıyla bakarak, "Neyin var, Mary?" diye sordu.

"Bir şeyim yok," diye karşılık verdi Mary saf bir gülümseyişle. "Birden heyecanlandım da..."

Mary'yi heyecanlandıranın Martin'in adı olduğunu sezinleyerek içten içe bir sevinç duyan yaşlı adam, "Eve dön artık," dedi. "Son zamanlarda çok yoruldun. Dinlen biraz. Topla şu patatesleri, Thomsy."

Mary eve doğru yürümeye başladı. Öyle bunaltıcı bir sıcaklık vardı ki! Bahçeden uzaklaştığı halde büyüyen ekinlerin kokusu hâlâ burnundaydı. İnsanın içini bayıltan bir kokuydu sanki. Mary'nin yanaklarından yaşlar süzülüyordu.

"Ah, sevgilim," diye mırıldanıyordu kendi kendine. "Sakın bunca zamandır seni düşünmedim diye, seni sevmediğimi sanma. Korkuyordum seni düşünmekten. Ah! Açlıktan korkuyordum, Michael'ımıza verecek o kadar az sütüm var ki."

Gerçekten de durum böyleydi. Günün her anında ve bütün bir gece küçük çocuğun aç kalacağı ve yollara düşüp dilencilik edeceği düşüncesi zihnini kemiriyordu. Bu işkence her şeyi, Martin'in yokluğunu bile bastırıyordu. Chadwick'in ölümünden bu yana yalnız bir kere haber almıştı Martin'den. Hiç tanımadığı bir adam haber getirmiş, Martin'in batıda kıyıdan oldukça uzak bir adada başkalarıyla birlikte, hiç değilse şimdilik emniyette olduğunu söylemişti. Ama bu hiç de iç açıcı bir teselli sayılmazdı. Ya ilerde ne olacaktı? Onunla yeniden birlikte olabilme ya da beraberce ülke dışına kaçma umudu var mıydı? Mary'yi Martin'i düşünmekten alıkoyan işte bu korkunç düşünceydi.

Bir başka müthiş fırtına da ayın son gününde oldu. İlk fırtına ekinleri fazla bir hasara uğratmadığı için bu ikincisini çok dert etmediler. Bununla birlikte, ekin hastalığının Country Cork'da

da görüldüğü yolunda bir söylenti duyuldu. Buralara kadar gelir miydi acaba? Her gün bir kaygı içinde yeniden ekinleri gözden geçirdiler. Ama günler hiçbir kötü ize rastlanmaksızın geçti. Yemek için toplanan patatesler sapsağlam çıkıyordu. Ekinler inanılmaz bir mahsulü muştuluyordu. Mary bile yüreklenir gibi oldu. Ama en sonunda, temmuzun on beşinde, hiç umulmadık bir olay patlak verdi.

O gün, ihtiyar Kilmartin şafak söktükten hemen sonra bahçesine geldiğinde, başını kaldırıp Vadi'ye baktı ve Kara Göl'ün üzerinde beyaz bir bulut gördü. Dağın doruğunun üstünde, görülmeyen bir zincirle asılı duran büyük bir çığa benziyordu. Yükselen güneşin ışınları arasında bembeyaz ışıldıyordu.

"Hey ulu Tanrım!" dedi Brian. "Acaba bu nedir?"

Gökyüzünün geri kalan kısmı bir kristal kadar berraktı. Yaşlı adam bir süre şaşkın şaşkın göğe baktı. Sonra eve koştu, gelip bakmaları için bütün aileyi çağırdı. Mary ile Thomsy dışarı çıktılar. Onların kapıldığı şaşkınlık da yaşlı adamınkinden geri kalır değildi.

"Hiç böyle şey gördünüz mü?" diye sordu yaşlı adam.

"Hayır, ömrümde görmedim," dedi Thomsy. "Şeye benziyor..."

"Kara," dedi Mary. "Büyük bir kar yığınına benziyor."

"Nasıl kar olur yahu?" dedi yaşlı adam. "Yazın ortasındayız. Bir mucize bu."

"Yoksa kötü bir işaret olmasın, haa ne dersiniz?" diye atıldı Thomsy.

Başkaları da kulübelerinden çıkarak buluta bakmaya başladılar. Vadi'de tuhaf bir sessizlik hüküm sürüyordu. Hava kurşun gibi ağırdı. Ortalıkta en ufak bir esinti sezilmiyordu. Kuşlar suspus olmuşlardı. Sonra bulut, herkesin bakışları arasında, ağır ağır Vadi'nin üzerine doğru ilerlemeye başladı. İki yana yayıldı, şeklini kaybetti, arasından güneş ışınlarının parıldadığı beyazımsı bir buğuyla havayı örttü; sanki gökyüzünden küçük beyaz

toz parçacıkları yağıyordu. Az sonra bu manzarayı seyredenlerin burnuna sülfürü andıran kötü bir koku geldi. Pis lağım suyunun kokusuna benziyordu. Ne var ki, ortalıkta hiçbir ıslaklık yoktu, pis koku insanın burun deliklerinde bir kuruluk bırakıyordu. Hayvanlar bile tedirgin olmuştu. Köpekler arka ayaklarının üstünde dikilip havlıyorlardı. Bir gün önce ortalık karga ve sığırcık sürüleriyle dolu olduğu halde bugün tek bir kuş görülmüyordu. Sonra, bulut bütün bir Vadi'nin üzerine yayılıp güneşi baştan başa örterken bir korkudur aldı herkesi, kulübelerden ulumalar yükseldi.

Bütün bunlar olup biterken Kilmartin ailesi bahçeden ayrılmamıştı. Mary bebeği sıkı sıkı kollarına almıştı. Sabah bir hayli ilerlediği halde hiçbiri kahvaltıyı hazırlamayı akıl edememişti. Ancak bağırıp çağırmalar başlayıp Maggie de onlara katıldığında Mary kendini toparlayabildi:

"Öyle kişneyip de çocuğu korkutma. Henüz ortada hiçbir şey yok. Sen çocuğu tut ana, ben gidip kahvaltıyı hazırlayayım."

"Haklısın," dedi yaşlı adam. "Henüz ortada hiçbir şey yok. Haydi bakalım, herkes içeri. Bir sisten korkacak değiliz ya!"

Maggie ağlamayı kesti, ama hemen yatağına dönüp odasının kapısını kapattı. Ötekiler neşelenmek için bir çabada bulundular. Tıpkı yaklaşan yıkımın umutsuzluğunu sezinleyen insanlar gibi, yalan olduğunu bile bile iyimser sözler etmeye başladılar.

"Ben bundan çok daha koyu sisler gördüm," dedi Ellen Gleeson ocağın başında bebeği sallarken.

"Bundan daha koyu da ne demek canım?" diye atıldı Thomsy. "Sen buna koyu sis mi diyorsun yoksa? Ben bir keresinde bir sis görmüştüm, hani kurşun sıksan geçmez içinden. Hem baksanıza, bahçenin karşı ucunu bile görebiliyor insan."

"Hatta daha ötesi bile görünüyor," dedi yaşlı adam. "İşte şu aşağılara, Patsy O'Hanlon'ın evine kadar görünüyor. O kadar kalın bir sis değil canım. Şu sislerden çıkan koku da ne kadar tuhaftır yani!"

"Daha önce hiç sis kokusu duymamıştım," dedi Mary. "Bu, yeni bir çeşit sis olsa gerek. Aman canım, bir sisin ne zararı dokunacak. Hadi yağmur olsaydı bir derece, o zaman durum farklı olurdu tabii. Yağmur patatesleri çürütebilirdi, hem sonra..."

"Hiçbir şey patatesleri çürütemez," dedi yaşlı adam. "Bu sözlerin için Tanrı seni affetsin."

Mary'nin pişirdiği yulaf ezmesiyle şalgamdan biraz kalmıştı. Yemeklerini yedikleri sırada yeni bir şaşırtıcı olay meydana geldi. Gökyüzü bir anda berraklaşıverdi. Güneş pırıl pırıl parladı. Oysa bu değişiklik seyredenleri sevindireceği yerde hayretlerini bir kat daha artırdı, çünkü koku hâlâ geçmemişti. Hepsi yemeği bıraktılar. Yaşlı adam ayağa kalktı. Şapkasını eline aldı, yüzünde utanılacak bir kabahat işlemiş küçük bir çocuk ifadesiyle, çevresindekilere bakarak şapkasını çekiştirmeye koyuldu.

"Kahretsin!" dedi Thomsy yerinden fırlayarak.

Ağzı bir karış açık, yaşlı adama baktı. Sonra ikisi aynı anda şapkalarını başlarına geçirip dışarı fırladılar. Mary beşiğin başına koşup çocuğu aldı, göğsüne bastırdı.

"Ne o, neyin var?" diye sordu anası.

Maggie yatak odasında ağlamaya başlamıştı. Mary'nin yüzünün rengi solmuş, gözleri irileşmişti. Bebeği anasına uzatarak fısıldadı:

"Bahçelere bakmaya gidiyorum."

Thomsy'yle yaşlı adam birbirleri ardı sıra, ellerini arkalarında kavuşturmuşlar, patates bahçelerine doğru ağır ağır yürüyorlardı. Mary onlara yetişinceye kadar koştu. İlerde, pırıl pırıl güneşin altında koyu yeşil yapraklarının olanca muhteşemliğiyle hâlâ ışıldayan bahçeleri görebiliyordu. Ama koku artık iyice kötüleşmişti. Tek sıra halinde ilk bahçeye vardılar, birbirlerini itip kakarak taş çitin üstünde eğildiler, ekinlere baktılar.

"Hepsi sağlam," dedi yaşlı adam. "Bir şeycikleri yok."

"Hişşt!" dedi Thomsy. "Nedir o ses öyle?"

Brian'la Mary, kuzeyde, Thomsy'nin işaret ettiği yerde, tıpkı kendileri gibi taş çitlerin üstünden bakan bir sürü insan gördüler. Bağırıp çağırmaya, yakınıp dövünmeye başlamışlardı. Bu yakınmalarda acımasız bir umutsuzluk seziliyordu. Ne bir öfke vardı bu seslerde ne bir güçlülük, ne de bir acındırma. Artık kaçınılmaz olan ölümün dehşetiyle inildeyen bir yaralının son hırıltılarını andırıyordu.

"Ekinlere hastalık girdi," diye mırıldandı Mary. "Aman tanrım!"

"Bakın," diye dişlerinin arasından fısıldadı yaşlı adam. "Bakın. Şeytan işte. Şeytanın ta kendisi."

İnme inmiş gibi titreyen elini uzatmış, çitin on metre kadar içerisinde bir çukuru gösteriyordu. Gösterdiği çukurda ekinler özellikle gürdü, patates köklerinin uzayan sapları iyiden iyiye keçeleşmişti. Mary'yle Thomsy Brian'ın gösterdiği yöne baktıklarında, yaşlı adamın anlaşılmaz mırıltıları arasında, yaprakların üzerinde beliren şeytanı gördüler. Yapraklarda küçük kahverengi benekler belirmişti ve üçünün bakışları arasında sanki tılsımlıymışlar gibi durmadan yayılıyorlardı. Tıpkı durmadan yükselen bir gelgitin düz ve kumlu bir sahili basması gibiydi. Her yönde hızla yayılan bir benek yağmuruydu.

"Yüce Tanrım!" diye bağırdı Thomsy. "Tanrım sen bizi kurtar!"

Kısa, şişman kollarını kaşınıyormuş gibi iki yanına sürterek, yuvarlak ve sakallı yüzü göğe dönük, Tanrı'ya yakarmaya başladı. Mary, önceki gün yaşlı adam Martin'in sözünü ettiğinde içinde duyduğu boşluğu duydu gene. Ama şimdi Martin'i düşünmüyordu. Bütün bir dünya boşalmıştı sanki. O kocaman el her şeyi söküp dışarı çıkarmıştı. Gözkapaklarına bir ağırlık çökmüştü, gözlerini sürekli açık tutma çabasıyla alnı iyice gerilmişti. Sonra aniden sarsıla sarsıla ağlamaya başladı. Ağrıyan gözlerini kapadı, elleriyle örttü. Çite yaslandı, müthiş bir hıçkırık nöbetine tutulmuştu. Ama gözlerinden hiç yaş gelmiyordu.

"Şeytan geldi gene," diye bağırdı yaşlı adam. "Üzerimize çöktü."

Çığlıklar atarak çite tırmandı, tırmanırken telaşından birkaç taşı yerinden söktü. Hastalığın belirgin olarak gözüktüğü noktaya kadar beline gelen sapların, çukurların arasında yürüdü. Koku artık tam bir çürümeye dönüşmüştü. Yaşlı adam benekli sapları yakalayıp koparmaya başladı. Yapraklar dokunur dokunmaz dağılıyor, saplar çürük tahtalar gibi un ufak oluyordu. Ama kökleri yukarı dönük sapların ucundaki patatesler sapasağlamdı. Yaşlı adam birkaçını tırnaklarıyla kazdı.

"Çürümemişler," diye bağırdı isterik bir kahkaha atarak. "Gel de bak, Thomsy. Haydi, hemen şu çürümüş sapları koparıp atalım. Yayılmasını önlemeliyiz. Mary, sen de gel. Koparın sapları. Koparın. Yayılmasını önleyin."

Yaşlı adamın çılgınlığı karşısında telaşa kapılan Thomsy de çitin üstünden atladı, patates saplarının arasına daldı, ama kendinden geçmişçesine bağırıp çağırarak sapları çekip koparan yaşlı adamın yanına varmadan olduğu yerde kalakaldı. Brian Kilmartin gittikçe genişleyen bir benek gölüyle kuşatılmıştı.

"Hey, bütün bahçeyi sarıyor," dedi Thomsy. "Baksana be adam. Çepeçevre kuşatılmışsın. Artık durduramazsın."

"Ne diyorsun yahu?" dedi yaşlı adam başını kaldırarak.

Acınası bir halde çevresine baktı. Sonra ağzı açıldı, dimdik doğruldu. Elleri iki yanına düştü.

"Haklısın," dedi kısık bir sesle. "Tanrı'nın işi. Tanrı'nı işine karışılmaz."

Bu sözleri söyledikten sonra haç çıkardı, başını önüne eğdi. Saplarıyla birlikte söküp çıkardığı patatesleri toplamayı bile düşünmeksizin, hâlâ dokunulmamış sapları ezip geçerek, ağır ağır çite yürüdü. Brian yaklaşırken Mary çitin başından ayrıldı. Eve doğru yürümeye koyuldu.

Yakınmalar bütün bir Vadi'yi sarmıştı artık.

KIRKINCI BÖLÜM

ERTESİ SABAH KARA VADİ'de çürümemiş tek bir patates sapı kalmamıştı. Bunca güven besledikleri, açlıkla aralarındaki tek tutamak olan ekinler, artık çürümüş bir yığından başka bir şey değildi.

Mary sabaha kadar uyumamıştı. Gün ağarana doğru sırf yorgunluktan uykuya dalmıştı. Sonra çocuğun ağlamasına uyanmıştı. Yarı uyur yarı uyanık aceleyle yatağından fırladı, perdeleri açmak üzere pencereye dönünce hayretler içinde kaldı; sabahın epey geçkin bir saatiydi herhalde. Beşiğin yanına giderken yatağa bir bakış fırlattı; artık bir süredir yanında yatan annesi gözlerini belertmiş, hiç kımıldamadan sırtüstü yatıyordu.

"Neyin var ana?" diye sordu Mary. "Niçin uyandırmadın beni?"

Kadın Mary'ye dönüp bakmaksızın umursamaz bir sesle karşılık verdi:

"Bir şeyciğim yok. Yatsak da bir kalksak da. Yapacak neyimiz var ki?"

"Ah! Sen de pireyi deve yaparsın hemen," dedi Mary kınayan bir sesle, çocuğu kucağına alırken. "Maggie'den hiç farkın yok. Haydi, kalk yataktan da giyin bakalım."

Çarçabuk çocuğun kundağını değiştirdi, etekliğini giydi, sonra mutfağa giderken memesini bebeğin ağzına dayadı. Mutfak hâlâ karanlıktı.

"Aman tanrım!" dedi kendi kendine. "Ne olmuş böyle?"

Yaşlı adam, Mary bu eve geldiğinden bu yana ilk kez, yataktan dışarı çıkmadığı üç gün dışında, güneş doğduğu halde kalkmamıştı. Başına ciddi bir şey gelmiş olsa gerekti. Mary kapıyı açtı. Köpek bahçeye fırladı. Kapı açıldığında mutfaktan içeri kötü bir koku yayıldı. Köpek bahçede bir süre koştu, havayı kokladı, sonra arka ayaklarının üzerine oturup ulumaya başladı.

Mary küçük yatak odasının kapısını açarken, "Kimse yok mu burada?" diye seslendi.

Pencereleri örten hiçbir şey olmadığı için burası aydınlıktı. İhtiyar karı koca, tıpkı annesi gibi, yatağın içinde uyanık yatıyorlardı.

"Hey!" dedi yaşlı adam tuhaf bir ses tonuyla. "Bakıyorum, bu sabah benden erken davranmışsın. Hıh! Yaşlanıyorum galiba."

"Galiba öyle," dedi Mary. "Günün yarısı gitti."

"Yatakta aç savaşmak, ayakta aç savaşmaktan kolaydır," diye mırıldandı Maggie. Sabah duasını okumaya koyulmuştu.

"Gevezelik ederek savaşılmaz," dedi Mary mutfağa dönerken.

"Bak bu doğru işte," dedi yaşlı adam, ince bacaklarını yataktan aşağı bırakarak. Pantolonunu eline aldı, üzerinde gömleğiyle mutfağa indi. Neredeyse çırçıplaktı; ihtiyar gövdesi acınacak kadar zayıf ve kemikliydi, özellikle bacağının dizinden aşağısı bir deri bir kemikti. Gözleri canlılığını kaybetmişti; uykusuz geçen bir gecenin sonunda kıpkırmızı ve çöküktüler.

"Hey! Sizi şeytanlar sizi!" diye bağırdı bahçeye göz atarken eski kızgınlığından kalma bir ifadeyle. "Haydi, dağılın bakayım."

Bir tezek yığınının üstünde kavga eden kediyle köpeğe doğru pantolonunu salladı. Son zamanlar evde hiç yiyecek bulamadığı için iyiden iyiye azgınlaşmış olan kedi geceleyin ava çıkmıştı. Nedendir bilinmez, avını yakaladığı yerde yiyeceğine, her zaman bu tezek yığının üzerine getirirdi. Sırtüstü yatmış, pençelerini havaya kaldırmış, ağzını ardına kadar açarak bir kuş ölüsünün üzerine uzanmıştı; köpekse kuş ölüsünü kediden kapabilmek için ne edeceğini bilemez bir haldeydi. Köpek yaşlı adama baktı, kuyruğunu salladı, kediye dönüp havladı, sonra efendisine koştu. Kedi vahşi bir şekilde dişlerini gösterdi, kuş ölüsünü yerden ağzına aldı, ikide bir durup hırıldayarak ağır ağır yürümeye başladı.

"N'aber!" dedi yaşlı adam pantolonuyla köpeğe vurarak. "Demek, kedinin artıklarına göz diktin haa?"

Köpek yere uzandı, yaşlı adamın pantolonuyla vurmasından keyiflenmişti. Yaşlı adamla köpek birbirlerine son derece bağ-

lıydılar. Sahibinin, canını yakmak niyetinde olmadığını bildiği için kuyruğunu sallıyor, dilini dışarı sarkıtıyordu.

"Oscar'a bir parça bir şeyler versene Mary," dedi Brian pantolonunu giyerken. "O kadar aç ki, her önüne gelen pisliği yemeğe kalkan kedinin artıklarını kapmaya çalışıyordu. Zavallı köpeğin eve hastalık taşımasına izin veremeyiz. Hastalık içlerini kurtlar bürümüş leşlerden yayılır. Herkes bilir bunu."

"Yolla da bir tavşan yakalasın," dedi Mary. "Elimizde olan kendimize yetiyor."

"Tavşan mı?" dedi Brian. "Nereden bulacak tavşanı? Son zamanlarda ortalıkta tek bir tavşana rastlamadım. Tavşan ne kelime, çit kuşuna bile rastlayamazsın. Kedi nereden bulup buluşturuyor Tanrı bilir."

Pantolonu giyip kemerini bağladıktan sonra çitin oraya gitti, ellerini gözlerine siper ederek bütün bir Vadi'ye çepeçevre göz gezdirdi. Daha bir gün önce bereketli patates bahçelerinin bulunduğu yerlerde ıssızlık hüküm sürüyordu. Bir yangın çıkmış, bütün patates bahçelerini yakıp kül etmişti sanki. Çıplak simsiyah kesilmişti. Yaşlı adam havayı kokladı.

"Öff, öff!" diye bağırdı. "Amma da berbat kokuyor!"

Sonra, gepgergin dudaklarıyla, gene bakmaya koyuldu. İyice afallamış görünüyor, sanki olup bitenleri kavrayamıyordu. Kim bilir, belki de anlamak istemiyordu. Gerçeği kendi kendinden gizlemek istiyordu belki de.

Mutfaktan içeri girerken, "Ortalıkta kimseler yok," dedi.

Mary bir eliyle ateşi körüklüyor, bir eliyle de bebeğe meme veriyordu. Yaşlı adam dua etmek özere diz çöktü. Thomsy merdivenini aşağı uzatıp samanlıktan indi. Kapıdan dışarı bir göz attı.

"Tanrım sen bize yardım et!" diye bağırdı karşılaştığı korkunç manzara karşısında.

"Bir gidip bakar mısın," dedi Mary. "Dün kopardığımız patatesler hâlâ orada mı acaba?"

Yaşlı adam duasının arasında başını kaldırıp, "Ne patatesi?" diye sordu.

"Dün hastalık belirdiğinde senin kopardıkların."

"Hıh! Arayın bakalım, belki bulursunuz," dedi yaşlı adam.

"Bir baksın canım, ne çıkar," dedi Mary. "Yanına bir de sepet al, Thomsy, belki kahvaltı için birkaç tane bulabilirsin. Yulaf ezmesinden hiç kalmamış."

Bir gün önce öyle bir çaresizliğe kapılmışlardı ki, yaşlı adamın çılgınlık nöbeti sırasında çekip kopardığı sağlam patatesleri toplamayı akıl edememişlerdi. Bozgunun tuhaf umutsuzluğuna kapılarak patatesleri bahçede bırakıp kaçıvermişlerdi. Bütün bir sabah yataktan çıkmamalarına yol açan da gene bu tedirgin yorgunluk, insanın elini kolunu bağlayan bu kadere sessizce boyun eğişti. İçlerinde gücünü ya da iradesini biraz olsun koruyabilen bir tek Mary vardı. Gençliği ve çocuğunun varlığı, hiçbir çaba göstermeksizin kadere teslim olmasını engelliyordu. Thomsy, Mary'nin sözünü dinledi, küçük bir sepet alıp bahçeye indi. Koku öyle berbattı ki, bahçeye yaklaştığında burnunu tıkamak zorunda kaldı. Elini cebine soktu, çiğnemek için bir parça tütün arandı. Hiç kalmamıştı. Gerçekten de, tütün içmeyeli bir hayli olmuştu. Günde bir kere yerden topladığı çürümüş otları piposuna doldurup tüttürüyordu. Gövdesindeki karşı durulmaz hali yenerek çitin üstünden bahçeye atladı.

"Neyse ki işte oradalar," diye bağırdı heyecanla, "sapasağlam duruyorlar. Tanrım sana çok şükür."

Kahvaltıda bir şeyler yiyebilecekleri düşüncesinin verdiği güçle, yaşlı adamın sapları çekip koparmış olduğu yere doğru koştu. Üzerlerine basıp geçtiği hastalıklı patates sapları çatlayıp dağılıveriyordu. Sepetini yere koydu, tümseğin üzerindekileri toplamaya başladı. Yalnız kökünden kopmuş olanlar sağlamdı. Koparıldıktan sonra köküne bağlı kalanlar çürümüştü. Hepsi hepsi bir kilo kadar patates toplayabildi. Sonra elini henüz ko-

parılmamış olan kararmış sapların dibine soktu. Köklerine bağlı olan patatesler kapkara kesilmiş ve çürümüştü. Başını salladı.

"Neylersin," ciddi yüksek sesle. "Diplerini kazmanın hiçbir yararı yok artık. Mahvolmuşlar."

Sepeti sırtına vurdu, eve doğru yola koyuldu. Mutfaktan içeri girdiğinde sepeti yere fırlatıp, "Buyurun işte," dedi, "bütün ekin bu. Taşıması çok kolay oldu. Hiç de ağır bir yük değildi doğrusu."

Sepettekileri yere boşalttı. Ocağın köşesinde oturan yaşlı adam duasını bitirdikten sonra "ötekileri hiç yoklamadın mı..." dedi ürkek bir sesle.

"Yoklamaz olur muyum?" dedi Thomsy. "Ne umuyordun ki?"

"Hepsi çürümüş mü?" diye sordu Mary.

Thomsy başıyla evet dedi.

"Tanrı'nın dediği olur," diye mırıldandı yaşlı adam.

Kollarını göğsünde kavuşturmuş, Mary'nin körüklediği ateşe bakıyordu. Ellen Gleeson'la Maggie de mutfağa gelmişlerdi. Çepeçevre oturmuşlar, umursamaz gözlerle yere bakıyorlardı. Patatesleri haşlamak için bir tencere çıkarmakta olan Mary ansızın öfkeyle geri döndü.

"Ne oturup duruyorsunuz orada?" diye bağırdı. "Hiç mi iş yok yapılacak? Eğer bir şeyler yapmaya kalkışmazsanız, nasıl üstesinden geleceğiz bu açlığın, nasıl yaşayacağız? Haydi bakalım, kendinize gelin, bir silkinin şöyle. Yoksa çocuğu alıp giderim, mücadelenizle baş başa bırakırım sizi."

"Tanrı seni bağışlasın, evladım," dedi Bayan Gleeson, "elimizden bir şey gelmez ki."

"Yerleri süpürün," dedi Mary. "Bir şeyler yapın."

"Peki, nereye götüreceksin çocuğu?" diye sordu yaşlı adam şaşkın bir sesle. "Herhalde evi ve toprağı bırakıp gitmeyi düşünmüyorsun."

"Ben onu bunu bilmem," diye bağırdı Mary, "kalmamı istiyorsanız, kıpırdanın biraz."

En sonunda Mary'nin ses tonu yaşlı adamı uyuşukluktan sıyırmıştı. Ayağa fırlayıp bağırıverdi:

"Tembel ya da korkak olduğumu hiç kimse yüzüme söylememişti. Ne yapmamı istiyorsun, söyle yapayım."

"Thomsy'yle ikiniz hazırlanın öyleyse," dedi Mary. "Sizlerle köye gideceğiz. Eğer gökyüzünden bir yardım gelecekse, biz açlıktan ölmeden gelse iyi olacak. Ama ne olursa olsun, ben çocuğum için sonuna kadar mücadele edeceğim. Bana yardımcı olup olmamak size kalmış. Ya yiyecek bir şeyler versinler ya da hapse atsınlar bizi. Hiç değilse hapiste yemek vermek zorunda kalırlar."

O zaman Maggie ağlamaya başladı:

"Sakın yine kargaşadan söz etmeyin. Başımız yeterince belaya girmedi mi? Martin'imin kellesine fiyat biçmişler, dağlarda gizlenip duruyor. Aman tanrım! Meryem Anamız, sen bizim günahlarımızı bağışla."

"Doğru söyledi," dedi Thomsy. "Mutlaka bir şeyler yapılmalı. Ben her zaman halkın bir şeyler yapması gerektiğini söylerim zaten. Keşke bende o yüreklilik olsaydı."

"Bence gene de gidip bir şeyler istemenin bir zararı yok," dedi yaşlı adam. "Ben de seninle geliyorum Mary. Bütün bu olup bitenlerden sonra tepemize çöküşlerine bakılırsa, pek bir şansımız olduğu söylenemez gerçi, ama gene de bir deneyelim bakalım."

"Hazırlanın," dedi Mary. "Kesin olan tek bir şey var. Burada kıçımızı yayıp Tanrı'ya dua ederek hiçbir şey elde edemeyiz. Tanrı çalışıp çabalayana yardım eder."

KIRK BİRİNCİ BÖLÜM

TAM O SIRADA, Doktor Hynes atına bindi; bir hastaya çağrılmıştı. Glenaree'ye doğru yola koyuldu. Onu çağırmaya gelen adam durumun acil olduğunu, "anasının iki gündür hiç kımıldamadan yattığını" söylemişti. Doktor bu sözü hatırlar hatır-

lamaz atını dörtnala kaldırdı. Artık babasıyla erkek kardeşini çöpçatanlık işi için Clogher'a götüren külrengi kısrak onundu. Babası, "Tanrım, çok şükür sana, artık hepimiz bir basamak yukarı çıkabiliriz," diyerek kısrağı Doktor Hynes'a armağan etmişti. Doktorun biniciliği gelişmişti, hayvanı kolayca çekip çevirebiliyordu artık.

Ne var ki, Chadwick'le olan ilişkisi sırasında, kendisini halkın düşmanı olarak gördüğü zamanki kadar maneviyatı bozuktu. Peder Geelan'ın kılavuzluğunda topluma hizmet ederek sürdürülen yeni bir hayatın yüce duyguları çok kısa ömürlü olmuştu. Gerçi hâlâ çok sıkı çalışıyordu, ama burukluk ve yenilgi duygusu gittikçe artıyordu. Zavallı Hynes doğanın korkaklığa mahkûm ettiği bir adamdı. Hükümetin, isyanları ve özellikle Chadwick'in ölümünü izleyen baskı hareketleri onu yılgınlığa sürüklemişti. Neylersin! Bu tip insanların sayısı öyle çoktur ki; zorbalık pençelerini gösterdiğinde başlarını kuma gömer, kilerlerine saklanır, ellerini dehşet içinde göğe kaldırırlar. Sıkılı yumruğun ilk belirtisi karşısında, bir kahraman olarak ölmektense bir köle olarak yaşamak yeğdir, düşüncesine kapılırlar. Aslında, bir kahraman olarak ölmek düşüncesi, doktorun aklının ucundan bile geçmiyordu. Başkalarının bunu yaptığını düşünmek ona yetip de artıyordu bile. Ne pahasına olursa olsun huzurun özlemini çekiyordu.

Ama gene de, kapıldığı korkaklığı var gücüyle destekleyen babasından her zamankinden daha fazla nefret ediyordu. Babasının armağan ettiği kısrak bile ona utanç veriyordu; sanki kısrak, halkın üzerinde durmadan artan baskıdan elde edilen kârla satın alınmıştı. Gerçekten de son zamanlarda o kadar acı çekiyordu ki, bir hayli zayıflamış ve yüzü bir korkağın, bir zamanlar babasında görülen o ürkek ifadesine bürünmüştü.

Ekinlere hastalık girdiği haberi köye önceki akşam ulaşmış, ama haberi getirenler tehlikenin büyüklüğünden şaşkınlığa kapılıp da durumun önemini vurgulamadıkları için, henüz kimsecikler ciddiye almamıştı. Kaldı ki dağlardan gelenler, kendileri-

ni acındırmak amacıyla, hayatlarının ne kadar büyük güçlükler içinde geçtiğinden söz eden abartılmış masallar anlatıyorlardı. Bu yüzden, doktor Glenaree yolunda Kara Vadi'den geçerken olan biteni kendi gözleriyle görünce büyük bir şaşkınlığa kapıldı. Birkaç gün önce bu yoldan son geçişinde boydan boya yemyeşil olan bütün bahçeler, şimdi simsiyah ve çırılçıplaktı. Yanından geçerek köye giden insanlar, başlarını kaldırıp bakmaksızın, hiç konuşmadan, ağır ağır yürüyorlardı. Eskiden olduğu üzere, hiçbiri kendisini durdurup bir ricada bulunmaya ya da dilenmeye kalkışmıyordu. Bu durum doktoru ürkütmüştü. Sanki kaçmak istercesine, dörtnala kalkıncaya kadar atını mahmuzladı.

At, Kara Vadi'yi Glenaree'den ayıran dağın doruğuna vardıktan sonra yavaşlamak zorunda kaldı. Üstelik yol bir patikadan biraz daha genişti sadece. Çok eskiden alaycı bir adamın krallar vadisi diye adlandırdığı Glenaree'ye bir araba bile girmiş değildi. Burası Kara Vadi'den çok daha genişti ve doğuda alçak bir tepeyle sınırlanıyor, tepenin ardında büyük yayla görülüyordu. Parlak günışığında bu orta İrlanda yaylasının göz alabildiğine uzayıp giden görünümü gerçekten muhteşemdi. Oysa hemen yakınlarda, vadinin içlerinde hiç de güzel ya da muhteşem bir manzara yoktu. Bu sığ çanağın her bir yanında büyük yuvarlak granit yığınları uzanıyor, soluk damlarıyla balçık duvarlı küçük kulübeler bu kocaman külrengi kayaların arasından korkuyla bakıyorlardı. Bu mevsimde bu ıssız boşluğu biraz olsun aydınlatan yeşil patates bahçeleri bile kapkara kesilmişti. Sanki bir devler ordusu, yeryüzünün bereketli yüzeyini, meyve yüklü toprağını, güzelliğini alıp götürmüş, geride yalnızca kurumuş bağırsakları ve sıyrılmış kemikleri bırakmıştı. Bir de yeryüzünde ezdikleri iri kaya parçalarını.

Doktor yoldan çeyrek mil kadar aşağılara indi, mezarlığı geçti, papazın vaaz verdiği beyaz badanalı küçük kiliseyi geride bıraktı; tam o sırada, bir çitin arkasından elinde şapkasıyla, üstü başı dökülen bir çocuk fırladı.

"Böyle buyurun efendim," dedi. "Buradan."

Sol yanı gösteriyordu. Taşlarla kaplı ve boş bir tarlanın bitiminde küçük bir kulübe vardı. Çocuk, çıplak ve kapkara tabanlarını kaldıra kaldıra kulübeye doğru koştu, doktor da atını ağır ağır ve dikkatle taşların arasından sürdü. Kulübe son derece ufaktı, ne bacası vardı ne penceresi, çevresi pislik içindeydi. Duman kapıdan çıkıyordu. Tam kapının eşiğinde pis kokulu bir su birikintisi meydana gelmişti. Doktor atından indi.

"Hasta kadının oğlu musun sen?" diye sordu atın yularını çocuğa verirken.

Çocuk başıyla onaylarken dişlerini göstererek gülümsedi. Besbelli ki yarım akıllıydı. Ensesinde kocaman çıban vardı. Şaşkınlıktan şapkasını başına geçirdiğinde şapkanın tepesinin boş olduğu anlaşıldı; keçeleşmiş saçları tozlu siyah bir çalı gibi şapkanın ortasından dışarı çıkmıştı. Gülümseyince, iki uzun üst dişi alt dudağının üzerine geliyordu. Acınacak bir görünüşü vardı.

Eve girişi engelleyen su birikintisinin önünde duran doktor, "Bunu niçin temizlemiyorsun?" diye sordu. "Hasta bir kadının evinin önü böyle mi olmalı? Niçin kaldırmıyorsun?"

Çocuk hâlâ sırıtıyordu. Sonra omuzlarını giysisine sürterek kaşıdı, türkülü bir sesle konuştu:

"Burası hep böyledir, efendim. Dün geceki yağmurdan tezek yığınının içine su dolmuş. Vadiyi seller götürdü dün gece. Hem anamın hasta olduğunu sanmıyorum, efendim, hiç yerinden kıpırdamıyor ki, hele evvelsi gece ısırgan otlarını yediğinden bu yana bir sefer bile kımıldamadı. Ben, ağabeyim Michael ve anam, üçümüz de yedik ısırgan otlarından. Bir haftadır başka bir şey koymadık ağzımıza zaten. Demirci Toomey Amerika'ya gittiğinden bu yana, buralarda kimsecikler oturmuyor. Vadinin aşağısında rastlayacağınız bizden sonraki Patch Feeney'indir. Michael'ın sizi çağırmaya gelirken bindiği eşeği ondan ödünç almıştık. Anam, ısırgan otlarını yiyeli beri kolunu olsun kıpır-

datamadı, efendim, biz de korkuya kapıldık, Michael'la ikimiz. Şişiverdi kadıncağız. Evde yanında kalmaktan korktum, sizi beklemek için yola çıktım. Buralarda in cin top oynuyor, şu karşıki mezarlık ıssız ve korkunç."

Çocuk sözlerini bitirdikten sonra gözyaşlarına boğuldu, elindeki yuları bıraktı, yüzünü ezik büzük şapkasının ardına gizleyerek yere çöktü. Kısrak kişnedi, koşarak evden uzaklaştı biraz. Hekim tiksintiyle söylendi, su birikintisinin üzerinden atladı. Tam içeri girerken başını kapının üstüne çarptı. Küfrederek girdi kulübeden içeri. İçerdeki pis havayla karşılaştığında az kalsın gerisin geriye dışarı atıyordu kendini. Ama kendini bırakmadı, çevresine bir göz attı. İçerisi bir hayli karanlıktı, ortalığı çürümüş ot dumanı sarmıştı. Ocağın hemen yanında, bir çalı yığınının üstünde bir kadın sırtüstü yatıyordu. Şurası burası birtakım paçavralarla örtülüydü. Şiş ve kaskatı çıplak bacakları paçavraların arasından dışarı çıkmıştı. Karnı fena halde şişmiş, çenesi düşmüştü.

"Nesi var?" diye sordu doktor.

Henüz kadını doğru dürüst göremiyordu. Kadından bir karşılık gelmeyince, yaklaşıp üzerine eğildi. Sonra birden doğruluverdi.

"Hey ulu Tanrım!" diye mırıldandı.

Kadın kaskatı kesilmişti, öleli bir süre oluyordu anlaşılan. Daha şimdiden kokuşmaya başlamıştı gövdesi, ölümün nedeni apaçıktı. Doktorun gövdesini bir korku dalgası kapladı. Karşılaştığı ilk veba vakasıydı. Paçavranın ucuyla kadının yüzünü örtmeyi bile unutarak kulübeden dışarı attı kendini. Bir an önce uzaklaşayım derken pis su birikintisine battı. Suyun mikroplu olabileceği aklına gelince korkusu bir kat daha arttı. Bağırdı çocuğa:

"Ne zamandır hastaydı?"

"Hasta mı yoksa?" diye karşılık verdi çocuk.

"Ölmüş," dedi doktor kaba bir sesle. "İlk adı nedir?"

"Ölmüş mü?" diye bağırdı oğlan kendini yere atarak.

Oğlan hüngür hüngür ağlamaya başladığı için doktor uzun bir süre, daha fazla bilgi edinemedi. Salgın belirtisini hemen haber vermek mutlaka gerekli olduğundan bir an önce köye dönmek için atına atlamak üzereydi ki, eve yaklaşmaması için çocuğu uyarmak zorunluğunu duydu.

"Eğer evden içeri adımını atarsan, sen de ölürsün," dedi.

Oğlan sustu, hekime baktı, bitkin bir sesle, "Umurumda değil. Açım ben. Açlık çöktü başımıza, efendim. Kıştan beri açız," dedi.

"Tanrım!" dedi doktor, çocukla böylesine sert konuştuğu için müthiş bir utanca kapılarak. "Gel arkamdan. Sana yiyecek bir şeyler veririm. Haydi, kaldır tabanlarını. Acelem var."

Oğlan gözlerine inanamıyormuşçasına doktora baktı. Sonra yabanıl bir çığlık atarak doktorun ayaklarına atıldı, dizlerine sarılacaktı. Doktor hafifçe çekildi.

"Koş," dedi.

"Ah! Tabii, efendim," dedi çocuk. "Tanrı ne isteğiniz varsa versin. Dilerseniz, ölene kadar koşarız. Tanrı evinize bereket yağdırsın. Meryem Anamız kutsasın sizi efendim."

Doktor kısrağına atladı, daha şimdiden yola varmış olan oğlanı izledi. Çocuk, ilkin bir süre, yiyecek bulmanın verdiği umutla önde gitti; ama gittikçe yorulmaya başladı, besinsizliğin etkisi kendini gösterdi.

Önce yavaşladı, yürümeye koyuldu, sonra bir çitin yanı başında soluk soluğa durdu.

"Artık gidemiyorum, efendim," dedi. "Midem bulanıyor."

Doktor Hynes titredi. Yoksa oğlan da mı hastalanmıştı? Ama korkusunu yenerek atından inip oğlanı muayene etti. En ufak bir hastalık belirtisi yoktu. Onu güçsüz bırakan, daha şimdiden şişmiş midesini bulandıran açlıktan başka bir şey değildi. Çocuğu kısrağa bindirdi, kendi de arkasına geçti. Sürdü

kısrağı köye. Yolda rastladığı insanların kısrağın sırtındaki oğlana hiç dikkat etmemeleri, ne kadar büyük bir şaşkınlık içinde olduklarını gösteriyordu. Gözleri yolda, sessizce yürüyorlardı. Doktor önce sayılarını fark etmedi. Yıkımlar birbiri ardı sıra geldiğinden bu yana, yolda her zaman köye giden insanlara rastlanıyordu. Ne var ki, eve yaklaştıkça, yoldaki kalabalığın hiç de her zamanki iş aramaya ya da dilenmeye gidenlerden ibaret olmadığını gördü. Kalabalığın içinde aileler göze çarpıyordu, büyüklerin çoğunun sırtında denkler vardı. Evlerini terk ediyorlardı sanki. Hatta çok yaşlı bir kadını oğlu sırtında taşıyordu. En sonunda, köy yolu belirdiğinde, ortalığın tıklım tıklım olduğunu gördü. O sırada yanlarından geçmekte olduğu bir gruba eğilip sordu.

"Bugün ne var böyle? Niçin böyle Crom'a gidiyorsunuz?"

Kadının biri solgun yüzünü çevirerek bağırdı:

"Büyük açlık geldi bastırdı."

Sonra bağıra çağıra yakınan bir sürü ses duyuldu:

"Yaa! Açlık geldi. Başımızın doğrultusuna gidiyoruz işte."

Artık gözleri kapanan, eyerin üstüne yığılan oğlana hiç kimse dönüp bakmadı. Açlığın gelişi acımayı yok etmişti.

KIRK İKİNCİ BÖLÜM

AŞAĞI DOĞRU uzanan yolun, kasaba papazının evinin batısında Clogher'a doğru ansızın kıvrıldığı yerde, küçük bir çam korusu vardı. Eski manastırın ve mezarlığın yıkıntıları, bu korunun doğusunda, Crom tepesinin doruğundaydı. Çam ağaçları birkaç düzineden fazla olmadığı ve mezarlığın dışında kaldıkları halde, bulundukları yer kutsal bilinirdi. Anlatılanlara bakılırsa, ağaçların her biri eski zamanlarda inançları uğrunda ölen birer keşişti. Koruyu bir taş duvar çevreliyor, köyün küçük çocukları bu kutsal yere saklambaç oynamak ya da kuş yuvalarını bozmak

için bile olsa ayak basamıyorlardı. Çam korusu, kutsallığından ötürü, gerçekten bir kuş cennetiydi. Eğer bu uzun koca ağaçlar gerçekten ölmüş birer keşişse, kuşlar onların ölümlerini hoş bir müzikle kutsuyorlardı.

Ne ki, bu sabah kuşların tüylü hançerelerinden çıkan uyumsuz ve savaşçı bir müzikti. Ekinleri saran hastalığın kokusundan kaçarak Kara Vadi'den ve Glenaree'den gelen bir sürü yabancı çam korusunu istila etmişti; korunun eski sakinleri bu istilayı kınıyorlardı. Kargalar, sığırcıklar, saksağanlar, ardıç kuşları, keten kuşları, hatta küçücük saka kuşları bile katılıyordu bu kavgaya. Kimisi çekilmiş, Clogher'a doğru güneye uçmuşlardı ama kuzeyden durmadan yenileri geliyor, ağaçların arasındaki karmaşayı bir kat daha artırıyorlardı.

Bu çam korusunun tam ortasında Peder Roche'un hemen her gün gelip düşüncelere daldığı, dua kitabını okuduğu bir çardak vardı. Evinden çardağa bir keçiyolu uzanıyordu, bu yolu tek kullanan da Peder Roche'du. Şimdi, Peder Roche, çardakta diz çökmüş, yardım etmesi için Tanrı'ya yakarıyordu. Çam ağaçlarının arasından sızan günışığı, Peder Roche'un göğsünde bitiştirdiği ellerinin üzerine eğilmiş çıplak kafasını parıldatıyordu. Dudakları dualar okuyarak kıpırdadığı halde, aklını bir türlü Tanrı'dan yakardığı şeylere veremiyordu. Aslında, yarı uykudaydı. Gece yağan yağmurdan sonra, şimdi sıcak günışığı toprağın nemini emiyor, havayı ağırlaştırıyordu. Öte yandan kuşların şamatası da duyularının biraz daha körelmesine neden oluyordu. En sonunda, "her şeyi altüst ettikten sonra", Tanrı'yla yüz yüze gelmekten utanç duymuştu. O sabah, Kara Vadi'den ve Glenaree'den gelen halk, evinin önünden geçen yolda toplanmaya başladığı zaman, böyle demişti kendi kendine. Onlara verecek hiçbir şeyi olmadığı için büyük bir utanca kapıldığından, kendini çam korusuna dar atmıştı. İşte şimdi de, ilk yakarışından sonra, Tanrı'yla yüz yüze gelmekten utanıyordu. Tanrı, dualarına ne bir karşılık vermiş ne de rahipte herhangi bir esin uyandırmıştı. Bu yüzden, o

da gözlerini kapamış, kendini koyvermiş, derin hayallere dalmış gitmişti.

Tam o sırada, birden, korunun içinde yakınlarda bir yerde bir ses işitti. Yerinden hafifçe doğruldu, gözlerini açtı, başını kaldırdı ve kulak verdi. Sesi bir kere daha duydu:

"*De profundis clamavi at te dominum. Domine exaudi vocem meum.*"*

Zavallı rahip haç çıkararak "Bir mucize," diye bağırdı.

Önce, uyur uyanık, Tanrı'nın nihayet dualarına karşılık verdiğini sandı; ama iyice kendine geldiğinde Peder Geelan'ın sesini hemen tanıdı. Kıpkırmızı kesilerek ayağa kalktı.

"Durum çok parlak doğrusu," dedi yüksek sesle.

Bunaldığı zamanlar tek sığınağı öfkeydi. Bu sefer de müthiş bir öfkeyle Peder Geelan'ın bulunduğu yere yürüdü. Peder Geelan'ı, korunun doğusundaki eski kulenin yanında durmuş, yüksek sesle dua okurken buldu. Hafifçe öksürdü, Peder Geelan arkasına döndü ve o da kızardı.

"Günaydın Tom," dedi Peder Roche. "Tıpkı iki kaçak gibiyiz ikimiz de, doğrusu harika bir durum. Millet yollara dökülmüş. Oysa onların karşısına çıkmak zorundayız. Artık bu işten kaçmanın bir faydası yok. Felaket geldi kapıya dayandı. Eğer bir şeyler yapılmazsa, bu onların sonu demektir."

Ellerini Peder Geelan'ın karşısında, tıpkı hasmı karşısında kanatlarını çırpan bir horoz gibi, sallayıp duruyordu. Öteki ise mağrur bir edayla karşısında dikiliyordu.

"Bunu söylemene sevindim," diye karşılık verdi Peder Geelan. "Zamanı geldi gerçekten de. Ben buraya kaçıp kurtulmak amacıyla değil, Tanrı'dan yardım istemek için geldim."

Peder Roche'un öfkesi o anda korkuya dönüştü. Fısıltıyla, "Peki, dinî büyüğünüz olarak, bu yardımın ne olduğunu sorabilir miyim acaba?" dedi.

---

* "Derinliklerden sana sesleniyorum, ya Rab. Sesimi işit." (Kitabı Mukaddes, Eski Ahit, 130. Mezmur.) -*ed.*

"Yumruğu vurmanın zamanı geldi artık," diye bağırdı papaz yardımcısı. "Öleceksek, asker gibi ölelim."

Bu kez, Peder Roche, papaz yardımcısının çevresinde bir horoz gibi değil, tıpkı ürkmüş bir tavuk gibi dolanmaya başladı.

"Gene aynı laflar" diye bağırdı. "Ben de aklını başına devşirdin sanıyordum. Niyetin bu demek? İsyan, haa? Zor kullanmak? Zor kullanmayı, şiddete başvurmayı, kanunları, insan kanunlarının herhangi birini ya da ilahi Tanrımızın buyruklarını çiğnemeyi bütün bütüne yasaklayan bir madde yok mu? Yok mu, haa? Saygıdeğer ve sevgili hükümdarımız Kraliçe Victoria'ya karşı hiç saygımız, bağlılığımız kalmadı mı?"

"Hiçbir Tanrı ya da insan kanunu yoktur ki," diye bağırdı papaz yardımcısı, "hayatı sürdürme zorunluğunu yasaklasın. Bu yüzden, halkı, hakları uğrunda savaşmaya çağırmaya karar verdim."

"Neyle savaşacaklar, sersem adam?" diye bağırdı Peder Roche. "Süngülere karşı yumruklarıyla mı? Çıldırmışsın sen. Seni herhangi bir şeye karışmaktan, herhangi bir söz söylemekten men ederim. Aforoz ettiririm seni."

Papaz yardımcısı dineldiği yerde şöyle bir doğruldu, karşısındakine şiddetle baktı, sonra gene bıraktı kendini. Başını önüne eğdi, ağır ağır iki yana salladı, sonra "Belki de haklısın," diye mırıldandı. "Ama haklıysan eğer, Kilise'nin sonu geldi demektir. Kilise, cemaatine doğruluk ve özgürlük davası uğrunda savaşmaları için önderlik edemiyorsa, yerini savaşabileceklere, kılıcı doğruluğun savunulmasında kullanılacak kutsal bir silah olarak görenlere bırakmalıdır."

Sonra başını kaldırıp bağırdı:

"Hiç değilse halkın doyurulmasına yardım edebilirdik. Görevlilerden yiyecek depolarını açmalarını istemeyi yasaklayan bir kanun olduğunu sanmıyorum."

"Özür dilerim Tom," dedi Peder Roche, "demin biraz düşüncesizce konuştum. Şimdi kavga etmenin sırası değil. Haydi, gidelim de görevimizi yerine getirelim."

Yan yana yürüyerek kasaba papazının evine döndüler. Arka kapıdan girdiler eve. Mutfakta uşakla karşılaştılar; söylediğine bakılırsa, ön bahçe yiyecek isteyen insanlarla doluydu.

"Evde ne varsa ver onlara," dedi Peder Roche. "Gel benimle, Tom."

Birlikte ön kapıya çıktıklarında dışarıdaki kalabalıkla karşılaştılar. Bahçe, evin önünden geçen yol, doğuda ta küçük kiliseye kadar uzanan köy yolu baştan başa aç insanlarla doluydu. İki papaz görününceye kadar sessizce beklemişlerdi. Sonra birden kalabalıktan bir haykırış işitildi:

"Açız, muhterem peder."

Bu çığlığı duyar duymaz, kasaba papazının gözlerinden yaşlar boşandı. Sonra ellerini başının üstüne kaldırıp karşılık verdi:

"Size bütün verebileceğim bu işte. Şimdi siz sabırlı olun, ben ne yapılabileceğini araştırayım."

O sırada papaz yardımcısı öne atılıp bağırdı:

"Yiyecek depolarını açtıracağız onlara."

"Tanrı seni korusun Peder Tom," diye haykırdı kalabalık.

KIRK ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HÜKÜMET HALK İRADESİNİN bir ifadesi olduğu zaman, toplumun şu ya da bu kesiminde baş gösteren bir tehlike, yöneticilerin koruyucu eylemlere girişmesine yol açar. Oysa bir zorbalık yönetimi altında, hükümetin biricik etkin gücü baskıdır. Egemen sınıfın çıkarları tehlikeye düşmedikçe, görevliler kayıtsız kalır. Toprak sahiplerinin çıkarları söz konusu olduğunda, feodal hükümetin nasıl vahşice zorbalığa kalkıştığını, hatta işi yoksulların mallarını yağmalamaya kadar vardırdığını gördük. Şimdi de aynı hükümetin, yoksullar polisin ve Bay Chadwick'in kendilerine bıraktığı biricik şeyi, yetiştirdikleri patates ekinlerini Tanrı'nın inayetiyle kaybettikleri zaman, ne yaptığını görelim.

İki rahip halkın önünde adliyeye doğru ilerlerlerken, kışladan süngü takılı karabinalarıyla bir polis kuvveti çıktı. Bu kuvvetin başında polis müfettişi, başkomiser ve garnizondaki bütün çavuşlar bulunuyordu. Polis müfettişi kılıcını çekmişti. Adamlarını Hynes'ın dükkânından mahkeme binasına kadar sokak boyunca dizdi. Başka bir müfrezeyse, köye girişi kesmek amacıyla Glenaree'ye giden yola dizilmişti. Buralarda biriken yığınlar polis süngüsü karşısında geri çekilmişti.

"Durun," dedi polis müfettişi rahiplere birkaç adım kala. "Bu kalabalığın daha fazla ilerlemesini yasaklıyorum."

Rahiplerin arkasındaki kalabalık olduğu yerde durdu. Peder Roche da durmuştu. Ama Peder Geelan polis müfettişiyle burun buruna gelinceye kadar yürümeye devam etti. Sonra yumruğunu müfettişin suratına doğru sallayarak bağırdı:

"Bıktım senin tehditlerinden, kiralık katil seni. Ne sen ne de başka biri bu yoksul halkı hakkını aramaktan alıkoyamaz."

Sonra arkasındaki kalabalığa döndü, kolunu sallayarak kükredi:

"Haydi arkadaşlar. Ezin şunları. Tanrı İrlanda'yı korusun."

Bu apansız haykırış karşısında afallayan müfettiş, papaz yardımcısı üzerine yürüdüğünde, kendini güçlükle yana attı. Öfkeden kendinden geçmiş bulunan Peder Geelan'sa, bir yandan hâlâ bağırarak vahşice ileri atıldı. Polis bu geçidi tutmamıştı. Ama Peder Geelan geçtikten sonra, son derece akıllıca bir manevrayla saflarını kapadılar ve papaz yardımcısı kendisini izlemek için hiçbir çabada bulunmayan halktan bütün bütüne koptuğunu gördü. Peder Roche önlemişti onları. Papaz yardımcısının konuşması biter bitmez, kasaba papazı halkın karşısına dikilmiş, kollarını iki yana açmış, onlara durmalarını söylemişti. Tepiniyor, kollarını iki yana savurup duruyor, bu görünüşüyle bahçesinden geçen tavukları kışkışlayan öfkeli bir kadına benziyordu. Sesi neredeyse bir cızırtı gibi çıkıyordu. Süngülerin hışmına uğramaya hiç de istekli olmayan halk onun

çağrısına uyup geri çekildiğinde, Peder Roche polis müfettişine döndü.

"Ne demek oluyor bu?" diye kekeledi.

"Haberiniz yok mu," dedi müfettiş küstahça bir edayla, "bu bölgede her türlü gösteri hareketi yasaklandı. Huzurun bozulmasına yol açabilecek toplu gösteriler yasaklandı."

"Ama bu insanlar..." diyecek oldu Peder Roche.

"Yardımcınız bu insanların ne yapacağını çok açık bir şekilde belirtmiş bulunuyor," diye Peder Roche'un sözünü kesti müfettiş. "Bay Hynes dükkânını yağmalayacakları konusunda şikâyette bulundu."

"Yalan," diye bağırdı Peder Roche. "Sadece kendilerine yardım edilmesini, yiyecek depolarının açılmasını isteyeceklerdi."

"Bu isteklerini yardım komitesindeki temsilcileri aracılığıyla bildirsinler," dedi müfettiş. "Bu kalabalık derhal dağılacak, yoksa karışmam; polise görevi başında müdahale edilmesinden sizi sorumlu tutarım. Glenaree'de veba salgınının başladığından ve bunların bazılarının hastalığı buralara kadar taşımış olabileceğinden haberiniz var mı acaba?"

"Veba mı?" diye haykırdı rahip artık iyiden iyiye umutsuzluğa kapılarak. "Ne vebası?"

"Onlara dağılmalarını söyleyin," dedi müfettiş. Halka dönerek sesini yükseltti:

"Şimdi hemen evlerinize dönün. Bir saat sonra sokakta yakalanan herkes tutuklanacak. Dağılın."

Sonra gene Peder Roche'a dönerek, "Görevinizi yapın, Peder Roche. Onlara sessizce dağılmalarını söyleyin," dedi.

Rahip müfettişin bu sözlerine boyun eğdi. Kalabalığa dağılmalarını söyledi. Birkaç dakika kimse yerinden kıpırdamadı, ama polisler saldırıya hazır süngüleriyle yürümeye başlayınca ortalık bir anda karıştı. Bazıları yol kenarındaki hendeklere atladı. Bazıları yolu izleyerek yardım çalışmalarının bulunduğu yere doğru kaçıştı. Bazılarıysa kuzeye, dağlara yöneldi. Bu

arada papaz yardımcısı polis saflarını yarıp geri dönmüştü, kaçışan halkın arkasından bağırarak koşuyordu: "Sıkı durun, arkadaşlar. Korkmayın, ateş edemezler. Geri dönün." Ama onun bu sözlerine hiç kimse aldırmadı ve en sonunda Peder Geelan yolun ortasında soluk soluğa durdu. Öfkeden yanaklarından yaşlar süzülüyordu. Peder Roche koşup yanına geldi, müfettişin gülümseyen bakışları arasında yumruğunu sallayarak gözdağı verdi ona.

"Bunu piskoposa bildireceğim," diye haykırdı Peder Roche.

Papaz yardımcısı, Peder Roche'un yüzüne bakarak, "Tanrı seni bağışlasın," dedi.

Sonra döndü, hafifçe sendeleyerek, evine doğru yürümeye koyuldu. Peder Roche yeniden müfettişe koştu.

"Gittiler işte," dedi kekeleyerek. "Memnun musunuz şimdi? Peki, nereden yiyecek bulacaklar, nasıl doyuracaklar karınlarını? Yoo hayır; açlıktan ölmeyecekler. İzin vermeyeceğim açlıktan ölmelerine."

Müfettiş omuzlarını silkti:

"Bu, yardım komitesini ilgilendirir. Benim işim huzuru korumaktır."

"Doğru, çok güzel koruyorsunuz," dedi Peder Roch, "süngülerle."

"Bay Chadwick'in kalleşçe öldürülmesinden bu süngüler sorumlu değildi ama," dedi müfettiş.

"Bana ne Bay Chadwick'ten?" diye bağırdı Peder Roche. "Kimse yapan, yakalayıp cezalandırın, ne duruyorsunuz? Bu, halka saldırmak, gözdağı vermek için bir bahane olamaz. Bu davranışınızı bildireceğim gerekli yerlere."

"Bunu yapmakta tamamıyla serbestsiniz," dedi müfettiş. "Marş, marş!"

Polisleriyle birlikte köyü boşaltarak yürüdü. Peder Roche sokağın ortasında bir başına kalmıştı. Karşı durulmaz bir öfkeyle yumruklarını sıkarak yüksek sesle homurdandı:

"Hepsi kiralık katil. Tom Geelan'ın hakkı var. Kim bilir, belki de hepten haklıdır. Tanrım, sen beni bağışla."

Sonra ellerini arkasında kavuşturdu, hafifçe kamburunu çıkararak, öfkeyle utanç karışımı bir kızgınlık içerisinde, amaçsız, yüzünde yenik bir ifadeyle ağır ağır otele doğru yürümeye başladı. Öfkesi, isyanın silahlara sarılan ve düşmana karşı savaşan muzaffer vahşetinin bir yansıması değildi. Bu daha çok, yenilginin insanın elini kolunu bağlayan öfkesiydi. Bu felaketi yaratanın, hayal kırıklığına uğramış, cesareti kırılmış dağınık halkı zalim hükümetin insafına bırakanın, gerek kendisi gerekse öbür rahipler ve politikacılar tarafından vaaz edilen "ne pahasına olursa olsun huzur" politikası olduğunu yavaş yavaş kavrıyordu. Daha birkaç ay önce, yani bir yıldan daha az bir zaman önce savaş davulları çalınmış olsaydı, devrimci inancın coşkusuyla silahlanmış bir milyon adam, kendilerini ezen, baskı altında tutan feodal soyguncuları silip atmaya hazır olurdu. Ama demagog O'Connell kendini bir pasifist ve Majestelerinin sadık bir kulu olarak göstermeyi tercih etmişti. Piskoposlar da verdikleri vaazlarda, kendilerine o koca göbeklerini, tören giysilerini ve rahat evlerini sağlayan kanunlara uyulmasını ve huzurun bozulmamasını öğütlemişlerdi. Bütün baştakiler, hayatın sakınılması gerektiğini, hiçbir davanın insan kanı akıtılacak değerde olmadığını söylüyorlardı. Oysa artık kan, açlıktan ölüp giden, tarih boyunca her zaman anlamsız pasifizmin günahlarını ödemek zorunda kalan gövdelerde kurumaktaydı.

Çürüyüp giden kan! Çürüme! Ortalığı şimdiden bir çürüme kokusu kaplamıştı. Bir gecede dağların arasındaki vadilerden köye inivermişti. Kulübelerin kapıları önündeki bahçeler kapkara kesilmişti. Issız köyde her şey durgun, boğucu ve kokuşmuştu. Polislerin ayak seslerinden ve kaçanların uzaktan uzağa duyulan haykırışlarından gayrı hiçbir ses yoktu ortalıkta. Bütün kapılar kapalıydı. Pencerelerde yüzler belirmişti. Sessizlik! "Halkın kurtarıcısı" Bay McCarthy Lalor, geçen sonbahardaki pana-

yırda, burada, küçük kilisenin uzayıp giden bu yeşil bahçesinde konuşmuş, halkın temsilcilerinin gücünden ve kararlılığından söz etmiş olabilir miydi?

Peder Roche otele doğru ilerledi, içeri girdi. Holde, John Hynes'la küçük bir grup heyecanlı heyecanlı bir şeyler konuşuyorlardı. Peder Roche görünür görünmez sustular.

"N'oldu?" dedi Peder Roche Hynes'a kızgın bir sesle. "Niçin polise şikâyette bulundun?"

"N'olacak, kendi dükkânımda bana gözdağı vermeye kalkıştılar," dedi Hynes. "Yardım istemek zorundaydım, yoksa beni paramparça edeceklerdi. Kendi dükkânımda üstelik. Hıh!"

Sesi gururlu bir tona bürünmüştü. Şu kıtlık yaramıştı Hynes'a. Eskiden kölece bir boyun eğişle saygı duyduğu kasaba papazından bile korkmuyordu artık.

"Bana gelebilirdin," dedi Peder Roche. "Polise gitmene gerek yoktu. Bak neler yaptılar. Süngüler. Eğer hepimizin bir çulsuz takımından başka bir şey olmadığımız kanısına varırlarsa, hükümete bir şeyler yaptırmak çok zor olacak."

"Bana kalırsa," dedi Hynes, "çok iş yapılıyor, ama yeterince doğru olanı değil."

Söylediklerini onaylamaları için çevresindekilere baktı. Başlarını belaya sokmaktan korkan tedirgin insanların hali vardı üzerlerinde. Sağlık memuru Simms ve Bayan Hynes dışında, hepsi de otelde yatıp kalkan, yardım çalışmalarında görevli memurlardı. Hynes'ın sözlerini başlarıyla doğruladılar. Peder Roche onların bu tutumunun etkisi altında kalmıştı. Bütün o coşkunluğuna karşın, aslında ürkek bir insan olduğundan, her zaman çevresinin etkisinde kalırdı.

"Peki ama ne oldu?" diye sordu uysal bir sesle.

"Anlatayım size, peder," dedi Hynes. "Buyurun içeri, oturun."

Rahip, Hynes'ın arkasından holün hemen yanındaki küçük bir odaya girdi. Arkalarından ötekiler de geldi. Rahip oturdu. Sonra Hynes, heyecanlı bir sesle, tuhaf el hareketlerinde buluna-

rak sürdürdü konuşmasını. Sakat sağ elini gövdesine bitiştirmiş, sol elini ise ileri uzatmıştı. Sonra, sanki elinde bir çekiç varmış gibi, yere eğildi ve sol elini yere vurdu.

"Hem kendilerinin hem de komşularının başına bela olan bazı insanlar var," dedi. "Bu köye bütün bu kötülükleri kim getirdi? Kimdi en büyük kışkırtıcı bu köyde? Kargısıyla polisi öldürmeye kalkıştıktan sonra Avustralya'ya sürgüne gönderilen dokumacı Gleeson. Kimdi burada hepimizin bildiği bir evi kerhaneye çeviren, sonra da yaydığı dedikodularla herkesin adını skandala karıştıran? Şu anda kim bilir hangi cehennemin dibinde olan Gleeson'ın kızı tabii. Toprağı bol olsun, üstelik bana borcu da vardı, kim öldürdü Chadwick'i? Gleeson'ın oğluyla öbür kızı Mary'nin kocası; biri öldü, ötekiyse, kellesine fiyat biçilmiş, dağlarda gizleniyor. Bütün bu belaları başımıza getirenler hep bunlar işte, hep aynı insanlar; isyanları başlatanlar, bildirileri dağıtanlar, halkın mallarına el koyanlar, sırf bana olan borçları hiç ödenmesin diye. Hiç ödenmesin diye. Sonra da, bütün bu yaptıkları yetmiyormuş gibi, bugün o dokumacı olacak herifin kızı Mary Kilmartin geliyor, yanında da o pis serseri Thomsy Hynes ve ihtiyar Kilmartin. Ne yaptı dersiniz?

"Doğrusu, o kadın evine gelinceye kadar ihtiyar Kilmartin dürüst bir adamdı. Şimdi ihtiyar yaşında o kadın kadar kötüleşti. Üçü birlikte gelmişlerdi, arkalarında da bir güruh. Dükkândan içeri girerken konuşuyordu Mary Kilmartin. Tıpkı daha önce babasının yaptığı gibi, dışarıdakileri kışkırtıyordu. Hıh! Dokumacı İrlanda tarihini su gibi ezbere biliyordu, ama artık kimseleri kışkırtıp yoldan çıkaramaz. Mary tezgâhın başına gelip ne dese beğenirsiniz: 'O sarı meret için üç şilin istemek soygunculuktur.' İhtiyar Kilmartin de yanındaydı, yüzünü görseniz korkardınız. Bense, oğlumun mısırı dışarıdan ithal ettiğini, kasabadan buraya kadar getirdiğini, bütün bu masraf karşısında daha ucuza satamayacağımı anlatmaya kalkıştım, ama dinleyen kim! O za-

man bağrışmaya başladılar, ben de mısırlar dışarıda sundurmadaymış da alıp getirecekmiş gibi yaparak, çaktırmadan sıvıştım. Kışlaya koşup, adam öldürüyorlar, diye bağırdım. Siz söyleyin, haklı mıyım, haksız mıyım?"

Sözünü bitirir bitirmez dinleyicilerinin onayını almak amacıyla arkasına döndü. Kasaba papazı ayağa kalkıp, "Peki ama seni tehdit etti mi, Mary? Bütün söylediği mısır fiyatının çok pahalı olduğu muydu? Seni nasıl tehdit etti?" dedi.

"Beni tehdit etmek mi?" dedi Hynes. "Peder Roche, dürüst bir insan değil miyim ben? Bütün hayatım boyunca kendimi bitirip tükctircesine çalışmadım mı? Komşuma el kaldırdım mı hiç? Dinî görevlerimi yerine getirmekte bir kusur işledim mi? Siz söyleyin, sayın peder?"

"Hayır, hiçbir kusur işlemedin, Hynes," dedi rahip, "ama gene de polisi çağırmaya hakkın yoktu. Bana gelmen gerekirdi."

"Çok kötü bir tutum içindeydiler," dedi sağlık memuru Simms; kumral, sarkık bıyıklı, zayıf ve ufak tefek bir adamdı, Protestandı, ayrıca önemsiz günlerde kilisede vaaz verir, kimi zaman da zangoçluk yapardı. "Öyle sanıyorum ki, vebayı görünce heyecana kapıldılar. Veba başladı, Bay Roche."

Peder Roche, kendisine bay denilmesine ve bir "Protestan"ın yalnızca "Katolik"leri ilgilendirmesi gereken bir meselede saf tutmasına fena halde içerlemişti. İşler buraya kadar varmış mıydı? O burada "hükümet"in destekleyicileriyle gevezelik ederken, "halk" polisin süngüsüyle avlanıyordu.

"Ne vebası?" diye haykırdı.

"Yaşlı bir kadın vebadan öldü," dedi sağlık memuru burnunu çekip bıyığıyla oynayarak. "Burada bir şey yok, Bay Roche. Glenaree'de oldu. Düzen sağlanır sağlanmaz oraya gideceğim."

Hynes, gene yerde duran bir şeye çekiçle vuracakmış gibi yaparak, "Neredee, düzen asla sağlanamaz," dedi. "Hepsini zindana tıkmak lazım, her birini, kışkırtıcılar."

O sırada, "Baba, sizinle konuşmak istiyorum," diye bir ses duyuldu kapıda.

Başlar hayretle sesin geldiği yöne çevrildi. Kapının ağzında doktor duruyordu. Yüzü kıpkırmızı olmuştu, küçük gözleri öfkeyle bakıyordu.

"Beni mi istediniz?" diye sordu Peder Roche.

"Evet, sizinle de konuşmak istiyorum," dedi doktor, "ama önce babamla bir şey konuşacağım."

John Hynes oğlunun sesini duyar duymaz tedirginleşmişti. Sakat kolunu arkasına saklamış, başını önüne eğmiş, gözleri siyah şapkasının gölgesinde kalmıştı. Peder Roche'un arkasından dışarı çıktı. Yardım işlerinde çalışan delikanlılar ve sağlık memuru birbirlerine bakarak göz kırptılar. Bayan Hynes da çıktı odadan. Rahiple Hynes doktorun arkasından oturma odasına girdiler. Bayan Hynes da içeri girecek oldu, ama doktor elini kaldırarak onu önledi. Sonra kapıyı kapadı.

"Burada olmanıza sevindim," dedi Peder Roche'a dönerek. "Bundan böyle babamın tutumundan zerre kadar sorumlu olmak istemiyorum, siz de buna tanıklık ederseniz müteşekkir kalırım."

"Ne oluyor?" dedi Hynes. "Ne diyorsun sen, kuzum?"

"Senin bir soyguncu olduğunu," dedi doktor.

"Durun bakalım," dedi Peder Roche ellerini kaldırıp aralarına girerek. "Heyecanlanmayın. Nedir senin derdin?"

Doktor işaretparmağıyla babasını göstererek tiz bir sesle haykırdı:

"Onlara kredi vermeyi reddetti. Bir dirhem ödünç mısır vermemek için açlıktan ölmelerine göz yumuyor."

"Bak, oğlum," diye bağırdı Hynes, "nasıl verebilirdim ki..."

"Demek mesele buydu," dedi Peder Roche, Hynes'a dönerek. "Ödünç istiyorlardı demek? Oysa sen bana..."

Hynes arkasını masaya dayayıncaya kadar geri geri gitti, vahşi ışıklar yanıp sönen tilki gözleriyle onlara bakarak, "Hepsi bir

değil mi?" dedi. "Ha ödünç vermişsin, ha bedava! Borçlarını ödeyecekler miydi sanki? Neleri var ki ödesinler?"

"Biz nemiz varsa hepsini onlardan aldık," dedi doktor. "Peder Geelan söyledi. Onların parasıyla..."

"Demek babana karşı çıkıyorsun haa," diye homurdandı Hynes. "Seni bu yaşına kadar büyütmek, doktor yapmak için dişini tırnağına takan babana. Böyle bir babaya karşı çıkıyorsun demek."

"Sakin ol, John," dedi Peder Roche. "İşler düzelinceye kadar ödünç veremez miydin onlara?"

"O serserilerin işlerinin düzeldiği hiç görülmüş mü?" diye bağırdı Hynes. "Parayı nereden bulacaklar?"

"Hükümet," dedi Peder Roche, "yardım çalışmaları için yeni bir ödemede bulunacak. Başka çareleri de yok. Diyeceğim, ödünç vermek sizin yararınıza. Yoksa yiyecek depolarını açmak zorunda kalacaklar."

"Açamazlar," diye haykırdı Hynes. "Tüccarlar halkın ihtiyaçlarını sağlayabildikleri sürece yiyecek depolarının açılmasını yasaklayan bir kanun var. Kanunlar mısır ithal etmek için paramı rizikoya sokmama izin verip sonra da ayağımın altındaki halıyı çekip beni dımdızlak bırakamaz."

"İyi bir Katolik gibi konuşmuyorsun," dedi Peder Roche.

"Bu benim param," diye bağırdı Hynes, gene elindeki hayali çekici yere savurarak. "Bugün benden ödünç isteyen o pis köpekler beni taşa tutarlarken, ben bütün bu yıllar boyunca bu paranın her bir meteliğini dişimi tırnağıma takıp alın terimle kazandım. Şimdi de benim öz oğlum kalkmış beni cimrilikle suçluyor."

"Öylesin tabii," diye haykırdı doktor, "cimrinin birisin. Senden tiksiniyorum, rezil ihtiyarın birisin sen. Nefret ediyorum senden. Seninle artık hiçbir alışverişim kalmadı. Evinden de ayrılıyorum. Artık sorumlu değilim..."

Kekelemeye başlamıştı, öfkesinden söyleyeceği sözleri bulamıyordu. Sonra iki elini birden babasına doğru sallayarak bağırdı:

"Senden nefret ediyorum."

Odadan çıkmak üzere kapıya yöneldi. Ama Hynes arkasından atıldı, oğlunu ceketinin ucundan yakaladı ve kişnercesine bağırdı:

"Dur bir dakika, oğlum. Nereye gidiyorsun?"

Doktor olduğu yerde dönerek, "Bu evi terk ediyorum. Kendimden utanmayacağım bir yer bulurum elbet," dedi fısıltılı bir sesle.

"Bunu yapamazsın, Tom," dedi Peder Roche. "Böyle bir zamanda sımsıkı bağlanmalıyız birbirimize. Sen de John, sen de anlayışlı olmalısın. Biraz ödünç vermek yıkmaz seni. Polis çağırmaya hiç hakkın yoktu. Hükümet harekete geçmek zorunda kalacak. Mutlaka bir şeyler yapmaları gerekiyor. Her şey bize bağlı..."

O sırada, dışarıda, holden gürültülü ve yürekten bir kahkaha duyuldu ve az sonra kapı vuruldu.

"Peder Roche orada mı?" diye bağırdı bir ses.

"Girin," dedi Peder Roche.

Odadan içeri Bay Crampton girdi. Üzerinde iyi yaşamanın verdiği bir sağlıklılık vardı. Al yanaklarına bir gülümseyiş yayılmıştı. Kel kafası boncuk boncuk terlemişti. Biraz şişmanlamış görünüyordu.

"İyi günler, beyler," dedi. "Özel bir toplantıya engel mi oldum yoksa? Özür dilerim. İyi günler, Bay Hynes. Ya siz, doktor bey, nasılsınız? Peder Roche, bir sakıncası yoksa sizinle biraz konuşmak istiyorum. Yok canım, özel bir mesele değil. Burada kaldığım süre içinde buradan hoşlandığımı söyleyecektim. Harikulâde bir memleket. Bir de, bu ziyaretimin bir yararı dokunsun istiyorum, ne dersiniz? Bilirsiniz, sosyal örgütlenme fikri değerli bir şeydir, daha doğrusu böyle der politikacılar... Ben de hiç doğru dürüst konuşamam. Diyeceğim, Peder Roche, artık pılımızı pırtımızı toplamaya karar verdik. Bankada hiç para kalmadı. Aslında

gerçekten üzülüyorum ayrıldığıma. İnanın, kaldığım sürece çok sevdim buraları."

"Neler söylüyorsunuz, efendim?" dedi Hynes.

Peder Roche sapsarı kesilerek, "Yani, şey mi..." dedi.

Crampton ellerini ovuşturarak, topuklarının üzerinde geriye yaslanarak, "Çalışmalar bitmek üzere zaten," diye sözünü kesti onun, "Hükümet, hasat zamanının geldiğini düşünerek, yalnızca toprak üzerindeki çalışmalardan çekilme kararı aldı, yalnız..."

Doktor ansızın sinirli bir kahkaha atmak isteğine kapıldı. Mendilini ağzına tıkayarak şöminenin yanına koştu. Peder Roche ise Bay Crampton'ın yanına giderek kekeledi:

"Ya... yani... ya... yardım... çalışmalarına... son verdiklerini mi... sö... söylemek... istiyorsunuz?"

"Çalışmaları durdurmak mı?" diye atıldı Hynes. "Peki, ben n'olacağım? Elimde koca bir stok var..."

"Hemen değil, canım," dedi Crampton. "Hemen değil. Bir iki haftaya kadar. Ama mahalli komite sınırı aşmış görünüyor. Tabii, hah ha, bir şansımız var; o da taşları ipotek ederek bankadan para almak; dağ gibi bir taş yığını var, hepsi de kırılmış, yol yapımı için bulunmaz bir malzeme, hem..."

Doktor artık kendini tutamadı. Mendili ağzında, kapıya koştu, dışarı çıktı. Bu arada Peder Roche şöyle diyordu:

"Peki ama, ekinlere giren hastalıktan haberleri yok mu?"

"Haa, o mu?" dedi Crampton. "Hastalık tamamıyla bu yörede kalacak, dışarı taşmayacak. Geçen yılın başarısızlığından kalma bir leke diyebilirsiniz. Ülkenin büyük bir kısmında..."

Doktor kapıyı ardından kapadıktan sonra holde hızlı hızlı yürüdü. Tam o sırada sağlık memuru Bay Simms'le karşılaştı. "Artık gitsek iyi olacak, doktor bey," dedi Simms.

Doktor durup Simms'e baktı.

"Neden söz ediyorsun?" diye sordu. "Nereye gidecekmişiz?"

"Glen'deki ihtiyar kadın," dedi sağlık memuru. "Veba."

"Haa, tabii. Veba yaa," dedi doktor.

Artık içinden gülmek gelmiyordu. Tersine, gözlerine yaşlar doluyordu, sırtı terden sırılsıklamdı sanki. Sağlık memuruyla birlikte otelden ayrıldı. Eskiden Bay Chadwick'e ait olan iki külrengi kısrak, gene eskiden Chadwick'e ait olan arabaya koşulmuş, kapının önünde duruyordu, araba koyu gri bir renge boyanmıştı. Gerek kısraklar gerekse araba son derece güzeldi. İkide bir elini kolunu sallayıp bir şeyler mırıldanarak Bay Coburn geliyordu mahkeme binasından. Doktora el salladı. Doktorsa hemen arabanın arkasına geçti, oradan da adımlarını açarak sokak boyunca uzaklaştı. Ansızın bütün insanlardan nefret ettiğini sezinlemişti.

KIRK DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

"BAK SEN ŞU İŞE," dedi Thomsy. "Onca yol teptik, bir bok alamadık."

"Koca bir parça domuz etini beğenmedin mi?" diye karşılık verdi Mary. "O cimri herife aklını başına devşirmesi için gözdağı vermemiz de cabası."

"Bu durumlara düşeceğimizi aklımın ucundan geçirmezdim," dedi yaşlı adam. "Çalınmış bir malı kendi evimde yiyeceğimi hiç düşünmezdim."

Gerçekten de çalınmış bir yemeğin başına oturmuşlardı. Hynes'ın pek doğru olarak anlattığı üzere, Mary, ardında ihtiyar Kilmartin, Thomsy ve yardım komitesi o gün toplantı yapmadığı için burnundan soluyan bir kalabalıkla dükkândan içeri girmişti. Hynes'a cimrinin biri olduğunu söylemiş, kendisine ödünç mal vermesini istemiş, bir hayli ürkütmüştü adamı. Hynes dükkânın arkasındaki sundurmaya gittiğinde, Mary duvarda asılı duran domuz eti parçasına uzanıvermişti. Kalabalığın Hynes'ın ardından bağırıp çağırışı arasında bir punduna getirip domuz etini pelerininin altına sokuvermişti. Sonra sezdirmeden

kapıya yönelmiş, polisler kışladan çıktıklarında ilk kaçanlardan biri olmuştu. Üçü bir arada, arkalarına hiç polis takmadan dağ yolunu izleyerek köye dönmüşlerdi. İşte şimdi, kahvaltıdan arta kalan patateslerle domuz etini yiyorlardı.

"Çalmadım ki," dedi Mary öfkeyle. "Aldım. İnsan yaşayabilmek için bazı şeyleri alma hakkına sahiptir. Tanrı'nın bana verdiği canı beslemek zorundayım."

"Boşverin canım," dedi Thomsy, "çalınmış çalınmamış ne çıkar; tadına laf yok doğrusu."

"Evet, gerçekten de fevkalade," dedi Maggie, "ama gene de çalmak doğru değil. Senin yaptığını fark etselerdi Mary, başın belaya girerdi."

"Eeh! Susun canım artık," diye çıkıştı Mary. "Hepiniz yiyorsunuz ama? Hem ister yiyin ister yemeyin. Bir fırsatını bulsam gene çalardım. Şu iki elim varken, ne kendimin ne de çocuğumun açlıktan ölmesine göz yumamam. Haydi bakalım, kimse gelmeden yiyip bitirelim şunu."

İyice vahşileşmişti. Günden güne artan kıtlık tehlikesi Mary'nin yüzünde gözle görülür bir değişiklik yaratmıştı. Tuhaf bir şekilde Kitty Hernon'ı andırmaya başlamıştı. Gerçi yüz çizgileri arasında hiçbir benzerlik yoktu, Mary her zamanki pırıltılı güzelliğini koruyordu, ama her nasılsa ağzı ıslık çalmak üzere olan bir insanın ağzı gibi hafifçe büzülmüştü. Gözleri sanki durmadan bir şeyler aranıyordu. Kıpır kıpırdılar. Sert, her an tetikte, kuşkulu bir ifadeye bürünmüşlerdi. Elleri de bir tuhaflaşmıştı, yemeğini kavrayışı, tam bir açgözlülükle dişleri arasında parçalayışı, lokmasını çiğnerken acayip bir biçimde çevresine bakışı; tıpkı ihtiyar Kilmartin'e dönmüştü. Oysa eskiden, her an baygın bir mutluluk içindeymişçesine öyle sevimli, öyle dingindi ki.

Gerçekten de, üçü de sanki bu son yemekleriymiş, birileri gelip lokmalarını ağızlarından kapacakmış gibi yiyorlardı önlerindekini. Ortalığa pişmiş domuz eti kokusu yayılmıştı. Öylesine olağanüstü bir kokuydu ki, kedi bile bir şeyler kaparım umuduy-

la evin çevresinde dolanıp duruyordu. Ama içeri girmiyordu, son derece yabanileşmişti. Bıyıkları basamağın üzerinde, kapının önüne karın üstü yatmış izliyordu. Köpek, arka kapıda, domuz eti parçasından çıkarılan kemiği yalayıp çiğniyordu. Kemik çok tuzlu olduğu için birden bıraktı kemiği, çevresinde su var mı diye şöyle bir dolandı. Yakınlarda hiç su olmadığını anlayınca geri döndü, kemiğini aldı, ön bahçeye taşıdı. Kedi köpeğin geldiğini görünce tabanları yağlayıverdi. Az sonra, dışarıda, köpeğin havladığını duydular.

"Çabuk," dedi Mary. "Birisi geliyor. Saklamalıyız bunu."

Yerinden fırlayıp geniş tabağı kaptı. Thomsy son domuz eti parçasını almayı başardı. Yaşlı adam bir patates aldı. Başka da bir şey kalmamıştı. Mary küçük yatak odasına koşarak Maggie'ye çanağı da ortadan kaldırmasını söyledi.

"Her kimse Tanrı onu kahretsin," dedi yaşlı adam ağzındakileri yutmaya çalışırken.

Maggie, elinde çanak, telaşla odaya girdi. Tam o sırada kapıda Sally O'Hanlon göründü.

Yatak odasından çıkan Mary, "Of! Sally'ymiş," dedi elini göğsüne bastırarak. "Ödümüzü patlattın."

Yaşlı adam, Sally'nin akasından, domuz eti parçasıyla ilgili ona hiçbir şey söylememesi için eliyle Mary'ye işaretler yapıyordu. Mary güldü. Sally ise ilkin yüzlerine baktı, sonra içerideki havayı kokladı.

"Ne kokuyor?" diye sordu. "Et olamaz?"

"İnanmayacaksın ama, et işte," dedi Mary. "Hem biraz da sana var. Liverpool'daki kuzenim Julia'dan hediye geldi."

"Liverpool'da bir kuzenin olduğu için ne kadar talihlisin," dedi Sally. "Neylersin, benim hiçbir tarafta kuzenim yok işte."

Sonra kapının hemen orada duvarın dibine çöktü, etekliğini yüzüne örterek ağlamaya başladı. Hepsi şaşırmıştı. Bu ufak tefek kadının ağladığı görülmüş şey değildi. Mary kadının yanına gidip diz çöktü:

"Ah! Sally'ciğim, ne oldu ki? Nedir seni üzen? Yüreğimi dağlıyorsun bu ağlayışınla. Sen ağlayacak kadın mısın? Yoksa Patsy'ye mi bir şey oldu?"

Sally etekliğini yüzünden indirip duyulur duyulmaz bir sesle anlatmaya koyuldu:

"Haklısın canım, beni böyle ağlar görünce bir hayli şaşırdın herhalde. Doğrusu, hayatımda hiç sulugöz olmadım. Ömrüm boyunca alnımın karayazısını sarp ve yiğit bir yüzle karşıladım hep. Ama insan yüreğindeki cesaretin de bir haddi hududu var. Kutsal Kitap'ta Samson'ın güçlü kuvvetli bir adam olduğu, Tanrı'nın düşmanlarını bir eşeğin çene kemiğiyle paramparça ettiği yazar. Ama zavallıcık hiç ummadığı bir anda ölümü karşısında bulmuş. En güçlü insan bile, yoksul düştüğünde, küçük bir çocuğun elindeki tahta kılıcın altında can verebilir. Hem bu seferki tahta kılıç da değil, amansız bir alaybozan topu, barut, mermi, alev alev yanan bir kükürt, bir sıçanın bağırsaklarını tırnağıyla deşip sökercesine içimdeki yaşama gücünü söndüren bir şeytan."

Bu akıp giden yabanıl sözler Sally'nin küçücük ağzından, öfkeli bir rüzgârın uğuldadığı, gökyüzünün birbirinden uzak bulutlarla yamandığı ve eğri büğrü toprağın karanlık ve ıssız göründüğü soğuk bir kış gününde, sarp bir dağdan akan bir dere gibi döküldü. Derin çizgilerle kaplı sarı yüzü öfke doluydu; artık ağlamadığı halde, gözyaşları ince yanaklarındaki karıklardan aşağı zikzaklar halinde dökülüyordu. Gözlerinde ölümcül kıtlığın yansıması, bir hayvanın ürkmüş bakışları vardı.

"Peki ama derdin nedir?" dedi yaşlı adam. "Ne oldu?"

"Patsy'yi işten attılar," dedi Sally.

"Yaa, demek atıldı?" dedi Thomsy. "Lanet olsun!"

"Hem de nasıl," dedi Sally. "Hepimiz açlıktan öldük demektir artık. Veba da çöktü tepemize; amaan canım, kapımız açık, ne zaman isterse gelsin, başımıza gelen yıkımları kovacak gücümüz mü kaldı! Patsy eve döndüğünde, yürüyen bir ölüy-

dü sanki. Zaten yarı aç yarı tok o tepeyi kaza kaza epey güçten düşmüştü, bir deri bir kemik kalmıştı. Ama zavallı adamcağız, çocuklarının kendi eline baktığını bildiğinden, canını dişine takıp dayanmıştı sonuna dek. Bugün Bay Crampton gelmiş, birçoğunu atmış işten. Gelecek hafta atılanlar da olacakmış. Hiç para kalmamış, kırdıkları o taşlardan para gelirse o başka tabii. Bu zamanda hangi enayi taş satın alır, dağ bayır taş oldu. Ortalıkta bunca zenginlik varken, yoksulları açlıktan ölmeye terk ettiğine bakılırsa anlaşılan dünya aklını kaçırmış. Söyle bana, koca Brian, haller böyle böyleyken, Tanrı nasıl tutup dizginleyebiliyor kendini, nasıl oluyor da lanet yağdırmıyor yeryüzüne? Hepimiz için ölmedi mi İsa? Yalnızca zenginler için ölmedi ki! Ah! Tanrım sen bizlere acı!"

Ellerini havaya kaldırdı, başının üzerinde bitiştirdi, sonra iki yana sallanarak ağlamaya başladı gene. Maggie'yle Bayan Gleeson da katıldılar ona. Mary o saat eline bir bıçak alıp odasına koştu, çalınmış domuz etinden bir parça kesip Sally'ye getirdi.

"Al bunu, Sally," dedi. "Sakın cesaretini kaybetme! Ah! Sally, bizim başımıza bir yıkım geldiğinde hayatımızın pırıltısı hep sen olurdun, şimdi yalancı çıkarma bizi. Beni duyuyor musun? Al bakalım şunu. Gerçi pek fazla değil, ama gene de işe yarar. Geçenlerde bana verdiğin süt nasıl geldiyse sana, bu da bana öyle geldi. Aynı yoldan. Ah, gül biraz Sally, karşımıza dikilen güçlükleri ne pahasına olursa olsun gülümseyerek karşılayalım."

Mary, Sally'nin önüne diz çöküp korkunç bir kahkahaya tutuldu; oysa gözlerinde yaşlar belirmişti, sesi titrekti. Sally eti aldı, sonra Mary'yi kucaklayıverdi. İkisi de sessizce ağlıyorlardı.

"Hey, kesin şu zırlamayı, bakalım," dedi yaşlı adam, ocağın başında hâlâ ağlamakta olan karısıyla Bayan Gleeson'a. "Mary haklı. Bu evin bir ölü evinden farkı kalmadı, Tanrı tanığım olsun. Eli ayağına dolanıyor, ne yapacağını bilemiyor insan."

"Hiç kuşkusuz, çok işimize yarayacak," dedi Sally, Mary'nin verdiği armağana bakarak. "Evde azıcık bir şeyler kalmıştı,

Patsy'nin de ücretini ne zaman alacağı belli olmuyor. Az verdikleri yetmiyormuş gibi, bir de ödemeler düzenli olmuyor. Zenginler adama ciğerine kadar ödetiyorlar, üstelik vermezsen kodesi boyluyorsun, oysa yoksullar onların eline bakmak zorunda, umarsızlık içinde. Ah! Yoksullar! Acaba Tanrı niçin yeryüzünü yoksullarla doldurup derde sıkıntıya boğar, bilmem ki? Ama haklısın, Mary. İnan olsun, bundan böyle Tanrı'nın bana verdiği elleri aslan pençesi gibi kullanacağım. Sen haklıymışsın, kardeşlik."

"İnsan konuştu mu böyle konuşmalı," dedi Mary ayağa kalkarak. "Ah! Sally, yüreğime su serptin. Sence bu durumda ne yapmak gerekiyor?"

"Ben ne yapacağımı biliyorum," dedi Sally. "Patsy'nin ücretlerini alır almaz yola koyulacağız. Burada artık hiçbir şey yok, hiçbir şey de olmayacak."

"Yola mı koyulacaksınız?" diye atıldı yaşlı adam öfkeyle. "Ne var yolda, bok mu var? Sizin gibi bir yığın aç insanla dolu değil mi yollar?"

"Yol, insanı bereketli topraklara götürür," dedi Sally. "Kışın soğuğu bastırmadan Dublin'e varabiliriz."

"Haklısın belki," dedi Mary. "Yalnız, Martin..."

"Zırvalamayın," dedi yaşlı adam. "Daha sabahleyin yüreğin kavga doluydu, şimdi kalkmış kaçmaktan söz ediyorsun gene. Pööh! Topraktan ayrılmayacaksın. Sen bu evle, bu toprakla evlisin. Bu evde bir oğlun oldu. Bu temel, bu tavan yerinde kaldığı sürece, Tanrı'nın kanunları gitmeni yasaklar, bilmiş ol."

Her sözün arasında ayağını yere vurarak öfkeyle bağırıyordu.

"Hepimizi sağır edeceksin bağırtınla," dedi Mary. "Daha kimsenin gittiği yok."

"Kimse de gitmeyecek," dedi Brian. "Görün bakın."

"Ama," dedi Sally yerinden doğrulurken, "yakında gitmek zorunda kalabilirsiniz. Duyduğuma göre, Bay Chadwick'in yerine yeni bir başkâhya geliyormuş. Kirasını ödeyemeyenler

artık yerinden yurdundan olmayacak mı yani? Bütün dağları, köyün yarısını temizleyip boşaltacaklarmış. Öteki yerlerde öyle yapmışlar."

Yaşlı adam gözlerini Sally'nin yüzüne dikti. Dudakları kımıldadı, ama hiçbir şey söylemedi. Bunca tartışmaya dayanacak gücü kalmamıştı.

"Doğru söylüyorsun, Sally," dedi Thomsy. "Bugün nasıl saldırdılar süngüleriyle, hepimiz gördük. Zavallı Barney Gleeson'ın hep dediği gibi, niyetleri memleketi batırmak."

Kocasının adı geçer geçmez Bayan Gleeson başını önüne eğip haç çıkardı.

"Ben onu bunu bilmem," diye bağırdı yaşlı adam kapıya yürüyerek. "Ben burada kalıyorum."

Sonra dışarıda yumruğunu havaya sallayıp tamamladı sözünü:

"Bu eve ancak cesedimi çiğneyerek girerler. Hıh!"

"Hey ulu Tanrım!" diye yakınıyordu Maggie ocağın yanında. "Mademki açlıktan ölüp gideceğiz, niçin patırtısız gürültüsüz, sessizce, Tanrı'yı kızdırmadan ölmüyoruz acaba? Şimdi Tanrı'ya yakararak ruhlarımızı kurtarmanın tam sırasıdır."

Yaşlı adam bahçenin ortasında durdu, gözlerinde kızgın bir ifadeyle mutfaktan içeri baktı. Gözleri kan çanağına dönmüştü. İçerdekilere hiç sesini çıkarmadan bakıyordu. Sonra yere tükürdü, yürüyüp uzaklaştı. Köpek, dili dışarıda, koşarak ihtiyarın yanına geldi, durmadan kuyruğunu sallıyordu. Sonra havladı, sahibinin bir yere gittiğini anlamanın verdiği sevinçle, önü sıra koşmaya başladı. Köpek geniş çayıra açılan, sonra ırmağa yönelen çite doğru koşuyordu, oysa yaşlı adam karşı yöne, yolun bulunduğu yana yürüdü. Köpek geri döndü, bahçeyi geçti koşarak, dağın yamacından yukarı fırladı. Yaşlı adam arkadan köpeği izliyordu.

Güneş batmıştı. Yeryüzüne karanlık iniyordu. Yaşlı adam dağın ortalarına dek varan bir patikayı izledi, sonra büyük bir granit yığınıyla kaplı yosunlu bir kayanın üzerine oturdu. Sırtını kayaya verdi, kollarını kavuşturdu, gözlerini Vadi'ye dikti. Akşa-

mın sessizliğini bozan tek bir ses duyulmuyordu. Ortalıkta tek bir kuş yoktu. Kendilerini akşam oyunlarına kaptırmış küçük çocuklara rastlamak olanaksızdı artık. Her şey ölü bir dünyadaymışçasına durgundu. Granit yığını çepeçevre keçi ve koyun pislikleriyle kaplıydı. Kayanın yanlarında küçük koyun ve keçi tüyleri kalmıştı. Burası, hayvanların çıkıp Vadi'yi seyrettikleri bir buluşma yeriydi. Yerde tavşan yuvaları da vardı, ama bunların üzerini bile otlar bürümeye başlamıştı. Hayat tüm varlığıyla alıp başını gitmişti. Ürkünç bir sessizlik hüküm sürüyordu. Yazın çekilen sularıyla ırmak bile suskundu. Hayat elini eteğini çekmişti buralardan. Gece indiğinde, koyu bir örtü, insanların bu geçici konak yerini ebedî ölümün dölyatağına geri götürürcesine, tepelerden Vadi'nin yatağına doğru uzandı.

Köpek bir süre yeri koklayarak ortalıkta dolandı, sonra hiçbir taze kokuya, hiçbir hayat izine rastlayamayınca sahibinin yanına döndü. Başını yaşlı adamın dizine dayayarak yüzüne baktı. Brian çenesini eline dayamış, dizlerini karnına çekmişti. Yaşlı yüzünden gözyaşları dökülüyordu sessizce. Köpek yaşlı adamın dikkatini çekmeye çalışarak kuyruğunu salladı, tiz bir ses çıkardı. Ama yaşlı adam aldırış etmedi. Dağın tepesinde, ağlayarak, çevresindeki ölüm sessizliği gibi hiç ses çıkarmadan öyle oturuyordu.

O zaman köpek başını göğe kaldırdı, uzun uzun ulumaya başladı.

KIRK BEŞİNCİ BÖLÜM

MARY O GECE yatağına uzanmış gündüzki olayları bir bir aklından geçirirken çocuğuyla birlikte bir an önce Vadi'den kaçmayı kararlaştırdı. Artık hükümetin yoksulları açlıktan ölmeye terk ettiği kanısına varmıştı. Ama nasıl kavuşacaktı Martin'e, onu kendisiyle ve küçük Michael'ıyla Amerika'ya gitmeye nasıl razı edecekti? Martin'in gizlendiği yere gitmeye kalksa polis mutla-

ka ardına düşecekti. Hâlâ harıl harıl kocasını arıyorlardı. Hem Martin'in yanına varmayı başarsa bile, limanlar sürekli gözetim altındaydı ve gemiye verecek beş paraları yoktu.

Ama gene de kaçma düşüncesi Mary'ye bu işin mümkün olabileceğine inanma cesaretini vermişti. İnsan bunaldığı zamanlar, herhangi bir karara varabilmek, büyük bir gönül rahatlığına yol açar, Martin'in erkek kardeşi hastalandığı gece gördüğü düşü hatırladı. Uykusunda bir melek çıkmış karşısına, onu beyaz yelkenli büyük bir gemiye götürmüştü. Batı denizini aşmışlar, ekinlerin insan boyunu geçtiği ve kimsenin kimseye hükmetmediği zengin bir ülkeye ulaşmışlardı. "Burası Amerika," demişti melek, "artık buraya yerleşin. Tanrı sizi kutsayacaktır." Şimdi artık Mary, düşündeki meleğin kıtlığı çok önceden gördüğüne, kocasının aranan bir cani olmasına yol açan o feci olayları çok önceden bildiğine inanıyordu. Bu yüzden, kaçmasına da yardımcı olacaktı herhalde.

Yüreğine yerleşen bu inanç öyle mutlu ediciydi ki, yatakta daha fazla kalamadı. Kalktı, beşiğinde uyuyan bebeği kucağına aldı, pencerenin önüne gitti. Perdeyi hafifçe araladı, yarı aydınlık ay ışığında çocuğun minik yüzüne baktı. Ah! Bitanem! Son derece kötü beslenmesine karşın gürbüz ve güçlüydü. Mary onu besleyen toprağa lanetler yağdırdığı halde, doğa küçük yavrusuna eli açık davranmıştı. Şimdiden altı aylık bir çocuk kadar irileşmişti. Mary çocuğu yeniden sarıp sarmaladı, beşiğine yatırdı. Sonra yatağına döndü, derin bir uykuya daldı. Aldığı karar yüreğini ferahlatmıştı.

Şafakla birlikte uyandı. Çarçabuk giyindikten sonra mutfağa gitti, Thomsy'nin yattığı tavan arasına tırmandı. Karanlıktı tavan arası. Yerdeki döşeğe değinceye kadar el yordamıyla ilerledi. Sarstı Thomsy'yi.

Az kalsın korkuyla haykırıyordu adamcağız, Mary parmağını dudağına götürerek susmasını tembihledi. "Aman ihtiyar duymasın," dedi, "senden bir ricam var."

"Ah!" diye fısıltıyla sordu Thomsy. "Mary sen misin? N'oldu?"

"Dinle, gülcağızım," dedi Mary, "kalk da kulak ver, senden bir isteğim olacak."

"Tam uyanamadım," dedi Thomsy. "Gece mi, gündüz mü? Ne istiyorsun benden?"

"Martin'e bir haber götürmeni istiyorum."

"Martin'e mi? Fakat..."

"Götürecek misin, götürmeyecek misin, sen onu söyle?"

"Götürürüm elbet, yalnız onların yanına gitmek için hiçbir çabada bulunmamamızı tembihlemişlerdi, polis izlerini bulabilirmiş, unutmadın ya?"

"Evet, biliyorum," dedi Mary. "Ama durum değişti artık, bunu göze almak zorundayız. Hem zaten yollarda gidip gelen yüzlerce aç insan var, tek başına bir adam kimsenin dikkatini çekmez. Üstelik Martin'le mutlaka konuşmam gerekiyor, şey... Neyse boşver. Öyle bir plan kurdum ki, kimse seni izleyemez. En son Inishgola adasında olduklarını haber almıştık. Kıyı yolundan gidilirse Clogher'ın otuz mil batısında. Buradan dağ yolunu tutarak kuzeye doğru Clashcam'a kadar yürüyüp, oradan da hiçbir köye uğramadan gene dağları izleyerek batıya yönelirsen, kimsenin ruhu bile duymaz. Sonra sürüne sürüne kıyıya kadar uzanıp seni sandalla adaya atacak emin bir adam bulabilirsin."

"Boş mideyle harika bir yolculuk olacak galiba," diye homurdandı Thomsy. "Tabii oradan ayrılmış olmaları ihtimali de cabası."

"Ayrılmışlarsa, o köydeki güvenilir kimselere nereye gittiklerini söylemişlerdir," dedi Mary. "Hem üzülme, boş mideyle gönderecek değilim seni. Haydi, giyin de aşağı gel. Hemen köye gidip bir şeyler alacaksın, ben de sana kek yapacağım."

"Yaşadık!" dedi Thomsy. "Doğrusu, bu işlerde kimse eline su dökemez. Kaldı ki, karşı çıkmıyorum teklifine. Martin senin kocan, aptalca bir şey yüzünden başının belaya girmesini istemezsin. Tamam, Mary, oldu bu iş."

"Tanrı seni korusun," dedi Mary. "Sakın kimseye bir şey söyleyeyim deme, ihtiyara bile. Yemin et ağzını sıkı tutacağına."

Thomsy yemin ettikten sonra Mary tekrar mutfağa indi. Odasına gitti, çeyiz sandığını açtı, para kesesinin içindekileri avcuna boşaltı. Beş buçuk şilin kalmıştı hepsi hepsi. Bir buçuk şilini aldı, geri kalanı keseye doldurdu yeniden, keseyi sandığın dibine yerleştirip mutfağa döndü. Thomsy merdivenin dibindeydi. Mary parayı verdi, dışarı, bahçeye iteledi.

Bahçede çite doğru birlikte yürürlerken, "Yarım kilo et alırsın," diye fısıldadı Mary, "ama çabuk ol. Bu akşam karanlık bastırır bastırmaz yola çıkacaksın, dağ yolunda karanlıkta seni kimse görmez."

Gün iyiden iyiye ışımıştı. Thomsy köye doğru yola koyulduğunda Mary hemen eve döndü. İhtiyar adam, sırtında yalnızca gömleğiyle, kapının eşiğinde duruyordu:

"Bu saatte nereye gidiyor Thomsy?" diye sordu kalçasını kaşıyarak.

"Köye kadar gidip gelecek," dedi Mary.

"Sabahın köründe ne iş var köyde?" dedi yaşlı adam.

"Et alacak," diye karşılık verdi Mary. "Evde hiç kalmamış da."

Brian Mary'yi inceden inceye süzdü, sonra mutfaktan içeri girdi. Az sonra giyinmiş olarak odasından çıktığında Mary ateşi yakıyordu.

"Kesede ne kadar para kaldı?" diye sordu Mary'ye.

"Dört şilin," dedi Mary Brian'ın yüzüne bakmadan.

Bu sefer, bu üç ihtiyarı kaderleriyle baş başa bırakacağını düşünerek, kurduğu kaçma tasarısından utanç duymaya başlamıştı. Brian'ın bir şeylerden kuşkulandığını sezinlemişti.

Dua etmek üzere diz çökerken, "Pek bir şey kalmamış," dedi Brian alçak sesle.

Sesinde en ufak bir kızgınlık yoktu, ama bakışları kuşkuyla doluydu.

"Gözlüyor beni," diye düşündü Mary. "Temkinli olmalıyım. Gitmemi önlemek için her şeyi göze alabilir."

Brian ne denli kuşkuluysa, iki yaşlı kadın da öyle kuşkuluydular. Belki de genç ve güçlü olanların uğruna yaşlıların her zaman gözden çıkarıldığı göçebelik döneminden kalma bir içgüdüye kapılıyorlardı; kaldı ki, Mary'nin aldığı kaçma kararı anasına karşı olan görevlerini asla göz önünde bulundurmuyordu. Tıpkı savaşan askerlerin arasında olduğu gibi, uygarlık maskesi açlığın baskısı altında o anda insanların yüzünden düşüverir, maskenin altından hayatı ne pahasına olursa olsun korumak için mücadele eden kaba bir vahşet çıkar. Son zamanlarda sabahın geç saatlerine dek yataklarından çıkmadıkları halde, Maggie'yle Ellen Gleeson, yaşlı adam duasını bitirmeden mutfağa girdiler. Dualarını bitirir bitirmez açlıktan yakınmaya başlamışlardı.

"Thomsy gelinceye kadar bekleyelim," dedi Mary.

"Ohoo! Daha çok bekleriz öyleyse," diye homurdandı Maggie. "Thomsy'nin köye gidip de akşamlara dek bir bardak içki peşinde koşmadan geri geldiği görülmüş mü hiç?"

"Beklemek enayilik olur," dedi Ellen Gleeson.

"Tamam," dedi Mary. "Amma da açgözlüsünüz. Peki, ne varsa hazırlayayım."

"Hıh!" diyerek küçümseyen bir ifade verdi sesine yaşlı adam. "Duydunuz mu kadınlar? Neredeyse, ihtiyarların yemek yeme hakkı olmadığını söyleyecek."

Mary evin arkasındaki küçük bahçeye gitti, sıçanlar tarafından kemirilmiş üç ufak şalgam buldu. Başka da bir şey kalmamıştı. Şalgamlar, bir ısırgan otu kümesinin altında kaldıkları için hastalıktan kurtulmuşlardı. Mary, eve döndüğünde, üç ihtiyarı ateşin başına oturmuş dostça sohbet ederken buldu. Bu manzara acayip geldi Mary'ye, çünkü Kilmartin'ler evde kalmasından yakındıkları için son zamanlarda Bayan Gleeson'a uzak duruyorlardı. Ama ortak bir tehlike karşısında kalınca bu istenmeyen konuk yeniden güvenlerini kazanmıştı.

"Ne konuşuyorsunuz bakalım öyle?" dedi Mary; üçü de susmuş, Mary'ye bakıyorlardı.

"Bize kalırsa," dedi yaşlı adam boğazını temizledikten sonra, "bizlere danışmadan Thomsy'yi yiyecek almaya göndermemeliydin. Kesedeki paralar bütün evin olduğuna göre, onlarla ne yapılacağı konusunda bizim de söyleyecek bir iki lafımız olmalı."

Mary elindeki şalgamları yere çaldı, ellerini beline dayadı.

"Pekâlâ öyleyse," diye bağırdı. "Kesede ne varsa sizin olsun, alın başınıza çalın hepsini; mademki böyle, bugünden tezi yok küçük Michael'ı alıp gidiyorum. Şimdi memnun musunuz artık?"

Bu tehdit ihtiyarların başkaldırısını o anda bastırıverdi. Ansızın üçü de suspus oldu, bakışlarındaki asi ifade söndü; umulmadık bir fırtına karşısında dalları çatırdayan, çürümüş kökleri gevşeyen ve bir zamanlar onurla dimdik duran uçları sonsuz ölümün önünde boyun eğen üç yaşlı ağaca döndüler tıpkı. Gözlerinin feri sönmüştü. Ne ki, Mary gene de yumuşamadı.

"Orada ocağın başında yakınıp duracağınıza," dedi aynı öfkeli sesle, "yemek derdine düşün biraz. Dün köyde umduğumuzu bulamadık, dolayısıyla burada çevremizdekilerle yetinmek zorundayız. Kahvaltıdan sonra herkes dışarı çıksın, ne bulursa toplasın. Isırgan otlarında, kara hindiba çiçeklerinde bile besin var. Fundalıklarda böğürtlenler, çakal erikleri bulmak mümkün. Babalık, sen de ırmak boyuna, balık avlamaya haydi bakalım."

"Haydaa!" dedi yaşlı adam. "Irmakta balık mı kaldı ki, son birkaç ayda Vadi'de kim varsa balıklara saldırdı, köküne kibrit suyu ektiler balıkların."

Gene de şalgamları yiyip bitirdikten sonra, işe koyuldular. İki yaşlı kadın ellerine bir torba, bir de teneke kutu alıp ısırgan otu ve böğürtlen toplamaya çıktılar. İhtiyar adamsa balık tutacak bir şeyler ayarladı kendine. Onlar gittikten az sonra Thomsy köyden döndü. Heyecanlıydı.

"Köyde bir patırtı bir gürültüdür gidiyor ki sorma," dedi.

"Ne var, ne olmuş?" diye sordu Mary, Thomsy'nin elindeki yiyecekleri alırken.

"Tam anlayamadım," dedi Thomsy, "ama kasabadan birtakım yabancılar gelmiş. İngiltere'de yoksullara yardım eden bir kuruluşun üyesiymişler. Quaker diyorlar. Birinin altından cep saati vardı, gözümle gördüm. Varlıklı insanlar anlaşılan. Açlık ve polis saldırısı Clogher'a kadar ulaşmış demek ki. Onları getiren arabalardan birinin sürücüsüyle konuşan bir adam anlattı. Rahipler de onların yanında, sonra papaz yardımcısı, Clogher'dan gelen 'altı patlar' dedikleri önemli bir zat; Protestanların başıymış galiba. Kasabadan gelen sürücü, bu Quaker'lardan su gibi para akacağını söylemiş."

"Bu lafları çok duyduk," dedi Mary tabağa biraz yemek koyarken. "Başka neler işittin? Polislerden gelip seninle konuşan oldu mu hiç?"

Thomsy masaya oturdu, haç çıkardı.

"Yabancıların çevresini bir yığın yoksul insan almıştı," dedi. "Ortalıkta bir tek polis yoktu, inan bana. Ortalık bir panayır yerine dönmüştü. Herkes açlara yiyecek dağıtılacağından, Clogher'dan at sırtında somun somun beyaz ekmek geleceğinden söz ediyordu. Polislerin her yeri dolaşıp muhtaç durumda olanların listesini çıkaracaklarını söylüyorlar. Ekinlere giren hastalık her şeyi önüne katmış, Clogher'a doğru hızla esiyormuş."

Mary, Thomsy'nin getirdiği yiyecekleri pişirme hazırlığına koyulmuştu. Polisin evleri dolaştığını duyunca ikirciklendi.

"Tanrım!" diye mırıldandı. "Ne zaman geliyorlarmış peki?"

"Bilmem," dedi Thomsy. "Niye sordun ki? Bunda ne kötülük var?"

"Neyse, aldırma," diye karşılık verdi Mary. "Yemeğini yedikten sonra ırmağın ötesinde bir yere gizlen. Yola çıkıncaya kadar ortalıkta görünme. Geldiklerinde seni görmemeliler."

Thomsy omuz silkerek, "Buraları araştırmaktan, milleti sorguya çekmekten ne yarar umabilirler ki?"

"Boşver şimdi," dedi Mary. "Ummadık taş baş yarar. Haydi bakalım, davran bir an önce."

Thomsy Mary'nin sözlerine uydu. Mary iki kek pişirdi, soğusunlar diye bahçeye koydu ve bebeğiyle birlikte oturup kekleri seyre koyuldu. Tam o sırada köye doğru, yoldan aşağı koşan bir oğlan gördü.

Oğlan iyice yaklaştığında olanca sesiyle bağırarak polislerin gelmekte olduğunu söyledi.

"Neredeler?" diye sordu Mary yerinden fırlayarak.

Ama oğlan hiçbir karşılık vermedi, Vadi'nin ağzına doğru koşarak geçti gitti. Mary'nin yüreği göğsünden dışarı fırlayacaktı neredeyse. Martin'in ortadan kayboluşunun ilk haftalarında, aramalar gece gündüz sürüp gittiği sıralarda bile şimdiki kadar korkmamıştı. Şimdi korkusu, bulup çıkaracakları bir planı olmasından geliyordu. Yol boyunca güneye doğru baktı. Henüz hiçbir belirti yoktu. Bir dağın ardında kalan babasının kulübesi dışında, Vadi'nin bitimine kadar bütün bir yolu görebiliyordu. Dağla kendi kulübeleri arasındaki tek ev O'Hanlon'ın kulübesiydi. Vadi'nin güney kesimi boydan boya bataklıktı. Bataklığın aklıkları arasında yer yer kahverengi tezek yığınları duruyordu. Solda, Crom arazisinin boz duvarının ötesinde, Glenaree yolu karanlığın içinde kıvrıla kıvrıla ilerleyen beyaz bir yılan gibi tırmanıyordu dağa. Ortalıkta ölü bir sessizlik vardı. Sonra ansızın, dağın çevresinden üç polisin geldiğini gördü. Günışığı karabinalarını pırıl pırıl aydınlatıyordu. Arkalarından dört atlı geliyordu. Polisleri görür görmez Mary'nin yüreğini saran korku yitivermişti.

"Kekleri saklayayım," diye mırıldandı kendi kendine. Kekleri kaptığı gibi içeri koştu, yatağının içine sakladı. Evi aramaya kalkarlarsa kekler polisi kuşkulandırabilirdi. Sonra, kucağında çocuğu, hemen çitin yanına koştu. Vadi'nin kuzey bitiminde bütün bir ahali oğlanın uyarısını duymuş, dağlara çıkıyordu. Zavallılar, vahşi canilerden kaçarcasına polisten kaçıyorlardı. Polislerle at-

lılar O'Hanlon'ın kulübesinin önünde durmuşlardı. Sally eğilip bükülüyordu karşılarında. Atlılardan ikisi yere atlayıp kulübeye girdi. Tam o sırada Maggie'yle Ellen Gleeson girdiler bahçeye; torbayı ısırgan otlarıyla doldurmuşlardı, teneke kutudaysa birkaç böğürtlen vardı.

"Polislerin yanındaki bu 'önemli zatlar' kim acaba?" dedi Maggie.

"İyi etmemişsin," dedi Mary. "Niçin yaklaştın yanlarına? Polisler soru sormaya kalkarlarsa, sen hiç sesini çıkarma."

"Tabii canım, hem kötülük getirecek ne söyleyebiliriz ki?" dedi Ellen Gleeson. "Yalnızca açlıktan kırıldığımızı söyleyebiliriz onlara."

"Çok güzel, öyle söylersin," dedi Mary. "Geldikleri zaman karşılarına geçer yalvarırsın. Acıyıp evi aramazlar belki."

"İşte geliyorlar," dedi Maggie.

İki yabancı O'Hanlon'ın kulübesinden çıktılar, atlarına bindiler. Sally onları bir süre izledi, arkalarından haç çıkarıyordu.

"Kadıncağıza bir şeyler verdiler galiba," dedi Ellen Gleeson. "Ah! Böylesini gördünüz mü hiç, dört atlı? Bolluk günleri başlıyor artık."

"Doğrusu," dedi Maggie, "ömrümde kimseye yalvarmadım; ama böyle 'önemli zatlar'a gelince iş değişir, kim bilir iyi bir şeyler koparırız belki de."

"Hazır olun," dedi Mary. "Açlıktan kırıldığımızı söyleyin öyleyse, o zaman belki ne evi ararlar ne de Martin'i sorarlar. Hah ha! Çavuş Gerathy'ye bakın, nasıl gösteriyor bizi. Yabancılara bizden söz ediyor. Ah! Aman tanrım! Yoksa Martin'le ilgili bir şey mi çalındı kulaklarına? Savcı, yargıç falan mı bunlar yoksa?"

İyice yaklaşmışlardı. İki yabancının yanında Bay Coburn'le doktor vardı. Her nedense, onların varlığı Mary'ye yeniden güven verdi. Şimdi Thomsy'yle yaşlı adam da yanlarına gelmiş, bakıyorlardı. Thomsy 'önemli zatlar'ı görme merakını yenememiş, Mary'ye gizleneceğine dair verdiği sözü bozmuştu. Elinde ufak

bir alabalık tutan yaşlı adamın arkasında duruyordu. Brian şapkasını çıkardı.

"Kim bunlar böyle, kadınlar?" diye fısıldayarak sordu.

"Şşşt!" dedi Mary. "Yalvar onlara, ihtiyar."

Oysa polislerle atlılar yolun ortasında durduklarında kimse sesini çıkarmadı. Kölelerin yöneticiler karşısında duydukları korkuyla suspus olmuşlardı.

"İyi günler," dedi Bay Coburn.

"Sağ olun, teşekkür ederiz," diye bağırdılar hep bir ağızdan.

Papaz sessizliği bozar bozmaz dile gelmişlerdi.

"Açlık çöktü tepemize, dediler. "Soylu insanlar, yardım edin bize."

At sırtındaki iki yabancı, ellerini yardım dilenmek amacıyla ileri uzatmış, paçavralar içindeki bu baldırı çıplaklara hayretle bakıyordu. Bu iki adam sorunlu bölgelerdeki koşulları incelemek için Dublin'den gelmişti. Dostlar Derneği'nin üyesiydiler. Hayli benziyorlardı birbirlerine; yalnız birinin ağzı son derece genişti, öbürününse burnu sivri. Her ikisi de ciddi yüzlü, ince bıyıklıydı; sırtlarında din adamı giysileri vardı. Sözün kısası, çoğu zaman gerçek bir kan bağı söz konusuymuşçasına bir yakınlığa ve benzerliğe yol açan bir tür inanç bağıyla birbirlerine bağlıydılar. Sivri burunlu olanın adı Potter'dı, Dublinli zengin bir tüccar ailesinden gelmeydi. Geniş ağızlısı da aynı tabakadan gelme bir İngiliz'di, Broadbent idi adı.

"Buranın kiracısı kim?" diye sordu Bay Potter.

Brian'ı göstererek, "Şu ihtiyar," dedi polis çavuşu.

Yaşlı adam bir adım ileri çıkarak küçük balığı havaya kaldırdı.

"Sabahtan beri bütün yaptığım bu işte," dedi. "Irmakta küçük bir çocuk gibi balık tuttum. Benim gibi bir ihtiyarın yapacağı iş değil bu. Ama açlık insana her şeyi yaptırıyor, neylersin! Karımın topladığı şu ısırgan otlarına, şu böğürtlenlere bakın bir. Dilencilere döndük, çıplak çayırların altını üstüne getiriyoruz."

Brian, sesine, beyzadeleri etkisi altına alan sert bir ton vererek konuşurken, Quaker'lar atlarından indiler. Eyerlerinin arkasında asılı duran torbalar inmelerini güçleştirdiğinden, bacaklarını atların başı üzerinden atmaları için polislerin yardımı gerekti. Doktorla papaz inmediler. Doktor, yanındakilerden utanmış gözüküyor, göz ucuyla, polislere kaçamak bakışlar fırlatan Mary'ye bakıyordu.

Sivri burunlu Bay Potter çitin önüne yaklaşarak, "Ne kadar toprağınız var burada?" dedi. "Verimli bir kiracı olamayacak kadar yaşlısınız."

"Evet, öyle, yaşlıyım," diye cevapladı Brian. "Ama oğlum evlendiği halde, toprak benim üzerime. Hem kendisi burada yok. Bu karısı işte. On dönüm toprakta yarıcılık yapıyoruz, efendim, fakat bu yıl ekinler mahvoldu gitti, elimizdeki yığına da el koydular. İnanın, soylu efendim, biraz vakit verseler Tanrı'nın yardımıyla çok geçmez toparlarız kendimizi. Biz dürüst kiracılarız, efendim. Ben her zaman sözümün eriyimdir. Tanrı tanığım olsun, icra memuruna sorsanız o da aynı şeyi söyleyecektir. Bu zor günler gelip çatıncaya kadar borcumu ödemede beş kuruş şaşmazdım. Şu gördüğünüz yamaçtan şu büyük kayaya, oradan da dere boyundaki karaçalılara kadar olan yerde tam beş koyun otlardı. Her yıl, hiç şaşmaz, en azından dokuz kuzu verirlerdi. Enikonu sağlıklı hayvanlardı, efendim, ama artık hiçbiri yok, hepsi gitti elimizden. Buradan ta aşağılara, ırmağa, şu yüksek otları gördünüz, şu kara köpeğin çukur kazdığı yere kadar olan topraklar da benim. Bir at, bir inek, bir de buzağının tıka basa karınlarını doyurabileceği kadar ot vardı oralarda. Tanrı bize acısın, artık elimizde hiçbiri yok. Her yıl kırk kile patates kaldırırdık, bu yıl yulaf tohumu bulamadığımız için daha da fazla ekmiştik. Altmış kileden fazla patates kaldıracaktık bu yıl. Gel gör ki, tek bir sağlam patates kalmadı. Sel baskınına uğradığımız yıldan beter olduk. Daha da kötüsü, efendim, oğullarımdan biri öldü, biri de aldı başını gitti."

"Nereye gitti?" dedi kalın dudaklı Bay Broadbent.

"Onu polis de merak ediyor," diye söze karıştı polis çavuşu kısık bir sesle; sonra öteki polislere göz kırptı.

Bay Potter kulağına, "Bu ihtiyarın oğlu olan delikanlı..." diye fısıldayınca, "Yaaa!" dedi Bay Broadbent.

Şimdi iki Quaker bahçedekilere neredeyse ürkünç gözlerle bakıyorlardı.

Atından inen, her zamanki sinirli haliyle ince uzun ellerini sallayarak konuşan Bay Coburn, "Her zaman saygıdeğer bir aile olmuşlardır," dedi. "Kanunlara göre, suçu mahkemece ispat edilmemiş bir kimse hakkında suçlu kanısına varılamaz sanırım. Cinayet işlemiş olsa bile. Öyle durumlarla karşı karşıya kalıyor ki insan, hiç akla gelmedik şeyler son derece mantıklı bir nitelik kazanıyor, Bay Broadbent. Çok sert yargılamayın bizleri. Hem kaldı ki, İngiltere'de de kötünün kötüsü şartların bir istisnadan çok bir kaide olduğu dönemler yok değildir hani. Sakın kanun kaçaklarını savunuyorum, onları mazur göstermeye çalışıyorum sanmayın. Asla böyle bir niyetim yok. Ama bu aile, Gleeson'lardan söz ediyorum, her zaman kanunlara saygı göstermiş, toplum içerisinde saygın bir yer edinmiş bir ailedir."

Bay Potter papaza kuşkuyla baktıktan sonra doktora döndü:

"Buralarda ateşlenme vakalarına rastlandı mı hiç?" diye sordu.

"Bu Vadi'de rastlamadık," dedi doktor. "Sadece Glenaree'de bir vaka görüldü."

"Vebadan mı söz ediyorsunuz?" diye atıldı Bay Broadbent. "Şu tezek yığını mesela... doğrusu buradaki sağlık şartlarının..."

"Hiç de mükemmel olduğu söylenemez, sevgili Henry," diye arkadaşının sözlerini tamamladı Bay Potter. "Durum kasabalarda bile pek farklı değil. Tabii, hiç şüphesiz, burası gibi uzak yerler daha da beter bir durumda. Olur şey değil! Doğrusu, buralarda konut yapımına izin verilmesi çok kötü bir siyaset olmuş..."

"Görünüşlerine bakılırsa," dedi Bay Broadbent, "hiç de öyle kötü bir halleri yok. Somut bir açlık belirtisine rastlanmıyor. Be-

beğiniz hayli gürbüz görünüyor, hanım kızım. En son ne zaman yemek yediniz?"

Mary ihtiyarlara yalvarmalarını salık verdiği halde, beyefendinin sorusunu bir öfke patlaması ve oldukça kaba denilebilecek bir edayla cevapladı. Aslında kaba olan, adamın sorusu ve soruyu soruş biçimiydi. Beyefendinin kendine örnek seçtiği İsa'nın davranış ilkelerine taban tabana aykırıydı bu tutum; ama Mary'nin patlamasında, adamın tutumuna duyduğu öfkenin çok ötesinde bir neden vardı. Onlara acımaya başladıklarını sezdiği bu adamlara düşmanlığını göstermek ve böylece eve girmelerini önlemek istiyordu. İçeri girerlerse, polisler de onlarla birlikte girebilir, kekleri bulabilirdi.

"Çocuğum sıhhatliyse," diye bağırdı, "bunu yalnızca Tanrı'ya borçluyuz, yoksa ürünlerimize el koyan, bize yol yapımında iş vermeyi reddeden yetkililere değil. Biz sadaka değil, hak istiyoruz, efendim. Üstelik biz cani falan da değiliz, demin Bay Coburn'ün size söylediği gibi dürüst insanlarız; bilin ki, sayın beyefendiler, kocam bugün saklanıyor belki, ama karısı ve çocuğu için başkaldırma hakkına sahip çıktığından saklanıyor. Sırtınızda güzel giysiler var, bu yüzden bizim üstümüzdeki paçavralara, pisliğe tepeden bakabilirsiniz. Buyurun, doya doya bakın. Ama unutmayın sakın, bir gün gelecek, dünyanın yoksulları bu paçavraları, bu pisliği zorbalara kanlarıyla ödetecek."

Sözünü bitirdiğinde, bir saldırıdan kaçmaya hazırlanıyormuşçasına çitten geri çekildi. İki Quaker birbirlerine baktılar, sonra küçümseyen bir edayla başlarını kaldırdılar.

"Hıristiyanlıkla ilgisi olmayan isyan ruhunun sevimli bir gösterisi," dedi Bay Potter.

"Bana kalırsa, tam bir İrlandalı mizacı," dedi Bay Broadbent. "Gene de öfkeyi yok etmenin en iyi yolu nezakettir. Ona biraz ekmek verelim."

"Sizinle aynı kanıdayım," dedi Bay Potter. "Biz acıma gösterirken, Majestelerinin sadık kullarıyla sadık olmayanları arasında hiçbir ayrım yapmayız."

Bay Broadbent torbasından bir somun ekmek çıkarmak için atına doğru yürürken, papaz kınayan gözlerle Mary'ye bakarak elini kolunu salladı. Mary'nin onu bu yabancıların önünde küçük düşürdüğü kanısına kapılmıştı. Oysa doktor hoşnut görünüyordu.

"Şimdilik bu sizin işinizi görür sanırım," dedi Bay Broadbent küçük kahverengi bir somunu yaşlı adama uzatırken. "Tanrı'ya olan inancınız sarsılmasın, Majestelerinin özenli dikkati üzerinden eksik olmayacaktır. Köyde bir aşevi açılacak, oradan her gün yemek alacaksınız." Yaşlı adam ekmeği veren eli uzanıp öpmek istedi, ama yapamadı. Bay Broadbent, bulaşıcı bir hastalığı olabilir kaygısıyla, ihtiyar Kilmartin'e değmemek için hızla çekti elini. Sonra hepsi atlarına binip gittiler.

"Bu, Tanrı'nın göndereceği nimetlerin yalnızca bir başlangıcı," dedi Bay Potter giderayak. "Tanrı sizi korusun."

İhtiyarlar çite yaslanarak velinimetlerinin ardından dualar yağdırdılar. Arkasında çocukları, Sally O'Hanlon da yanlarına gelmişti.

"Yardım en sonunda yetişti, Tanrı'ya çok şükür," dedi. "Bana da ekmek verdiler. Fırından çıkma mis gibi bir ekmek. Bir mucize bu, saygıdeğer beyefendiler Kara Vadi'deki yoksullara ekmek dağıtıyor. Kraliçe kendisi göndermiş olmalı."

"Üstlerinden zenginlik akıyordu," dedi Maggie. "Herifin altın kösteğini gördün mü?"

"Şunlara bakın, nasıl koşuyorlar dağdan aşağıya," dedi Ellen Gleeson. "Polisi görünce kaçtılar ama soylu insanlardan kaçmıyorlar. Ekmeğin kokusunu aldılar galiba."

"Haydi, biz de arkalarından gidelim," dedi Sally. "Soylu beyleri görmek yoksullara her zaman nasip olmaz."

Mary ile Thomsy dışında hepsi Sally'nin ardından yola çıktılar. Thomsy, ötekiler gibi heyecanı yakından duymak amacıyla gitmeye davrandı ama Mary kolundan yakaladı.

"Burada kal," dedi.

Thomsy, gözlerinde yaslı bir ifade, Mary'ye baktı. Sonra bakışını yoldakilere çevirdi. Thomsy'de bu cömert yabancıların yanına gitme isteğini uyandıran, umutsuzlara vergi bir içgüdüydü; soğuk bir kış günü pahalı bir lokantanın önünde dikilip kaldırımdaki ızgaralardan sokağa yayılan güzel mutfak kokularını alabildiğine içlerine çekerek, tabak çanak şıngırtılarını dinleyerek, arkalarında bir dizi üniformalı uşak ve şiş göbek refakatçiyle kapının sütunları arasından içeri girip parfüm kokularını leziz yemek kokularına katan kürklü, mücevherli hanımefendileri seyrederek midelerine işkence eden aç insanların içgüdüsü.

"Ben niye gidip izlemeyeyim onları?" dedi Thomsy.

"Dağa çıkıp ortadan kaybolmanın tam sırası da ondan," diye cevapladı Mary.

"Polisler ortalıktayken nasıl giderim?" dedi Thomsy.

Mary onu kolundan tuttu, evin arkasına çekti.

"Herkesin aklı fikri bu acayip heriflerdeyken," dedi, "yola çıkmanın tam zamanıdır. Şu anda, elinde çıkınıyla giden bir adamı görecek halde değiller. Kimseye güvenim yok. Gece vakti yola çıksaydın, herkes nereye gittiğini merak ederdi. Köyde edilen tek bir söz, polisin öğrenmek istediğini öğrenmesine yeter de artardı bile. Böyle açlık zamanlarında, aranan bir adamı ihbar ederek para kazanılan bir zamanda, kimseye güven olmaz."

"Peki öyleyse," dedi Thomsy, "Tanrım nedir bunların elinden çektiğim. Koyunları boğazlayan köpek muamelesi görüyorum."

Mary kekleri getirdi, küçük parçalara böldü ve bir çıkına sardı. Çıkının ağzını bağlarken düğümün arasına bir dişbudak filizi sıkıştırdı.

"Bu çıkının," dedi, "bu da Martin'e söyleyeceklerim: Dersin ki, bana bildireceği güvenilir bir yerde gelip onu bulacağım, ülkeden kaçması için plan kuracağız. Burada açlıktan öleyazdığımızı, artık dayanmanın mümkünü olmadığını söylersin. Ya ölürüz ya kaçarız, ama ikisi de aynı kapıya çıkar, diyor dersin. Eğer buraya gelmeyecekse, nereye gelebileceğini söylesin. Kaçmaya niyetliyse,

işe yarayacak bir planım olduğunu anlat ona. Küçük Michael'ın iyi olduğunu, onu gece gündüz özlediğimi söylersin. Benim için, küçük Michael için yanaklarından öpersin bir güzel. Bu yolculuğu göze aldığın için Tanrı her dileğini yerine getirsin, kıymetlim."

Sonra kucakladı Thomsy'yi, yolda yabancılarla konuşmaması için uyardı, ölen Michael'ın postallarını verdi ona.

"Dağlarda dikenli çalılardan, sivri taşlardan korur ayaklarını," dedi. "Ben sana keseden bir altın getirene kadar, sen de şunları geçiriver ayağına. Martin'in belki paraya ihtiyacı vardır."

Thomsy eski postalları ayağına geçirirken, Mary de odasına parayı almaya gitti. Döndüğünde, "Açlıktan hiç söz etmesen daha iyi olacak galiba," dedi, "yılgınlık yaratabilir onda. En iyisi, rüyamda bir meleğin geldiğini, Amerika'ya nasıl kaçacağımızı anlattığını söyle. Tamam, böyle dersin. Haydi bakalım, oyalanma artık."

Bir kere daha kucaklaştılar, sonra Thomsy çıkınını omuzuna vurup evden ayrıldı. Mengene gibi eski postallarla bahçede güçlükle yürüyordu. Durdu, "Off! Ben bunları giyemeyeceğim," dedi.

"Haydi, haydi gevezelik etme," dedi Mary. "Alışırsın. Millet daha Vadi'nin ağzındayken, bir an önce ortadan kaybol. Tanrı yardımcın olsun."

Thomsy homurdanarak iki büklüm çayırlığa çıktı, oradan da dağa vurdu. Çalıların arasında sarp yamaca tırmanırken fıçı gibi yusyuvarlak görünüyordu. Bir ara durdu, arkasına baktı, postallarını göstererek başını salladı. Mary, yürümesi için bakışlarıyla ısrar ederek el salladı ona. Sonra Thomsy kuzeye yönelerek iri kaya parçasının ardında kayboldu. Mary haç çıkardı, Vadi'nin ağzından dönmekte olan yabancıları seyretmeye başladı. Bütün bir ahali peşlerine takılmıştı. Kalabalık evin önünden geçip uzaklaşıncaya kadar içeri girip saklandı.

Bir süre sonra döndü ihtiyarlar. Ağızlarının içinde, heyecanlı heyecanlı bir şeyler mırıldanıyorlardı. Yolda kahverengi

somunun yarısını bitirmişlerdi; ama bunu aç olduklarından değil, zengin yabancıların verdiği bu mucizevi ekmeği bir an önce tatma isteğiyle yapmışlardı. Heyecanları yatıştığı zaman, Brian, Thomsy'nin nereye gittiğini sordu.

"Kasabada iş bulabileceğini söylemişler," dedi Mary. "Bakmaya gitti. Epey bir zaman dönmeyebilir."

"Tamam!" dedi Maggie. "İş falan değildir onun derdi, yabancılardan beş on kuruş bir şey kopardıysa hemen kafayı çekmeye koşmuştur; cebindeki para tükeninceye kadar yüzünü göremezsin artık. N'aparsın, can çıkar huy çıkmaz! Biz aç mıyız tok muyuz, aklına bile gelmez."

Sonra gene yabancılardan konuşmaya daldılar. Üçü de çok mutluydu. Ne var ki, geceye doğru Sally O'Hanlon'ın apansız çıkagelişi bu sevinci kursaklarında bıraktı.

KIRK ALTINCI BÖLÜM

SALLY mutfağa dalıp haykırdı:

"Tanrı aşkına, Brian, gel de Patsy'ye bak. Karnı nah böyle şişti, gözleri gerisin geri devrildi. Kusmaya çalışıyor, ama bir türlü beceremiyor. Çıkardığı gurultulardan çocuklar bile ürktü. Çatlayacak neredeyse. Koş gel, ineklerin, öküzlerin hastalığından anlarsın sen, kim bilir belki bu da öyle bir şeydir."

İhtiyar adam Sally'nin sözlerini duyar duymaz yerinden fırladı. Gözlerinde hırslı bir parıltı yanıp söndü. Eli kolu bağlı, bomboş oturarak geçirdiği birkaç aydan sonra, bir işi sahiplenebildiği için sevinmişti.

"Hmmm!" diye mırıldandı. "Yediği bir şey mi dokundu acaba?"

"Tamam, bildin," dedi Sally. "Tabii, mutlaka öyle olmuştur. O tuhaf beylerin verdiği ekmekten yemişti biraz."

"Ekmek mi?" diye bağırdı yaşlı adam.

Brian'la iki ihtiyar kadın tedirgin tedirgin birbirlerine baktılar. O garip ekmek zehirli olabilir miydi? Kendileri de yemişlerdi.

"Bence ekmekten değil," dedi Sally. "Onu güçsüz düşüren uzun süren açlık oldu. Haydi, hemen gel. Büyük oğlanı doktora koşturacaktım, ama ağlayıp duruyor, hem pek becerikli değildir. Köyde ne diyeceğini şaşırır."

"Gidelim bakalım," dedi Brian. "Evde tuzunuz var mı?"

"Koca bir topak tuzum var," diye cevapladı Sally. "İyi midir?"

"Karın ağrısı için daha iyi bir ilaç yoktur," dedi Brian, Sally'nin ardından mutfaktan çıkarken.

Hepsi peşine takılmıştı Sally'nin, Sally ise konuşmasını sürdürüyordu.

"Başına bir şeyler geleceğini sezmiştim," diyordu. "Yol yapımında çalıştığı sıralarda bir gün olsun karnı doymamıştı. Gücü yetmeyeceğini bile bile ustabaşları onu işin en ağırına sürüyorlardı. Ama gönlü kendini koyvermeye elvermiyordu. Evdekilerin kendi eline baktığını çok iyi biliyordu. Sabahları çalışmaya giderken ancak biraz lapa yiyebiliyordu. Hem biliyor musun, nerede o sarı meretten yapılan lapa, nerede yulaf lapası, dağlar kadar fark var aralarında. 'Sally,' diyordu bana hep, 'bu sarı meret sanki midemi deliyor, eğildiğim zaman midemde bir esinti hissediyorum. İnsanın karnını doyuracaksa patates yemeli.'"

"Haklı," dedi Maggie. "Mısır insanın karnını doyurmuyor, yedikten sonra bile kendini aç hissediyorsun."

"Hem sonra," diye sürdürdü konuşmasını Sally, "akşamları eve döndüğünde, bir lokma bir şey atıyor ağzına, gerisini çocuklara bırakıyor, işten atılıncaya kadar sıktı dişini, dayandı. Ama işten atılmanın acısı yüreğine çöktü. Ücretlerini de hâlâ ödemediler. Dün belki verirler umuduyla otele gitmişti, polisler tutmuşlar kolundan kapının önüne koymuşlar. Bugün üzüntüsünden evden dışarı adımını atmadı. Yabancılar geldiğinde yataktaydı. Ekmeği başucuna bırakıp gitmişler. Ben döndüğümde, yarısını yemişti. Fırından çıkma nar gibi ekmeği başucunda görünce dayanamadı, yedi herhalde, kim bilir nasıl açtı karnı. Sonra birdenbire midesi guruldamaya, bağırsakları ötmeye başladı. Sen bize yardım et Tanrım!"

Çocukları bahçede ağlaşır buldular; Patsy içeride döşeğinde yatıyor, yüksek sesle geğiriyordu. Brian döşeğin yanı başına diz çöktü.

Hasta adam doğrulup oturdu, ellerini havaya kaldırdı, kendisini rahatsız eden bir dumanı savuşturuyormuş gibi salladı ellerini. Yüzü sapsarı kesilmiş, kan ter içinde kalmıştı. Gözlerinin akı belermişti sanki. Tam Brian'ı cevaplamak üzereyken birden öne eğildi; kendini kusmaya zorladı.

"Tuzu getir," dedi Brian, Sally'ye.

Patsy, birkaç kere boşuna kusmaya çalıştıktan sonra rahatladı. Derin derin içini çekti, gövdesini döşeğe bıraktı. Sonra, yüzünde mahzun bir ifade, Brian'a gülümsedi.

"Tanrı seni korusun, koca adam," dedi. "Koşup yardımıma gelmişsin. Arada bir yokluyor bu hastalık, neylersin, bir geliyor bir gidiyor. Ah! Tanrım sen bana yardım et! Kalbim duracak gibi oluyor, bir yumruk boğazıma gelip tıkanıyor."

Sally tuzu uzatırken, "Bir tas da su getiriver," dedi Brian.

Brian tuzu Patsy'nin dudaklarına sürdü, yalamasını söyledi.

"Ardından da suyu içeceksin," dedi. "Bir şeyciğin kalmayacak."

Patsy yalamaya başladı, ama az sonra durdu, ellerini karnına bastırdı.

"Şuramda bir sancı var," dedi, "içerimde bir taş parçası durmadan şişiyor sanki."

"O taş parçasını söküp alacağım," dedi Brian. "Mary, eve kadar bir koşu gidiver, şöminenin üstündeki rafta siyah bir şişe olacak, onu bana getiriver. Sığırlara verdiğim müshil var içinde. Patsy'nin midesinde ne var ne yok hepsini boşaltır."

"Doktoru çağırsak daha iyi olmaz mı?" dedi Mary. "Baksana, midesi nasıl şişmiş. Neyi olduğunu nasıl anlayacağız?"

"Ben ne diyorsam onu yap," diye bağırdı yaşlı adam eski günleri hatırlatan öfkeli bir sesle. "Gençliğimde, bunun iki misli şişmiş mideler gördüm ben. Haydi, koş getir şişeyi."

Patsy epeyce zaman tuzu yedikten sonra su içmeye başladı. Gittikçe şişen karnının tepesi sivrilmişti âdeta. Mary müshili getirdiğinde, karnındaki gaz çıkmaya başlamıştı. Yaşlı adam Patsy'nin gırtlağından aşağı biraz müshil boşalttı.

"Hiç merak etme," dedi, "artık bir şeyin kalmadı."

Sally, Brian'ın elini öptü.

"Sağ olasın," dedi. "Senin dehanın sınırı yok."

Hasta adam da bir hayli rahatlamış gülümsüyordu; o da teşekkür etti.

Brian kendinden son derece memnundu.

"Bırakın canım, dedi, "ben ne yaptım ki. Yarına kadar ağzına bir şey koymasın, midesi dinlensin biraz."

Hasta, döşeğine iyice yerleşti, artık uykuya dalmak üzereydi. Kilmartin'ler, artık tehlikenin geçtiği sanısıyla, evlerine döndüler. Ertesi sabah, Mary, Patsy'nin geceyi nasıl geçirdiğini öğrenmeye gitti. Sally kaygılıydı.

"Uyuması bir tuhaf," dedi. "Dün gece siz ayrıldıktan hemen sonra kalkıp çişini yaptı, tekrar vurdu kafayı uyudu. Şu ana kadar da yerinden kıpırdamadı. Aslında pek az uyur, ölüleri mezarından kaldıracak gibi horlar, ama dün gece hiç sesi çıkmadı. Ölü gibi yatıyor orada."

Çocuklar ocağın yanına oturmuşlar, meraklı gözlerle babalarını seyrediyorlardı. Öyle taş gibi oturuyorlardı, bakışlarında en ufak bir acıma görülmüyordu; ama gene de az sonra neler olacağını merak edercesine öyle derin bir ilgiyle bakıyorlardı ki, çıt çıkarmıyorlardı. Babalarının orada boylu boyunca yatıyor olması, çocukların gözünde yeni bir oyundan başka bir şey değildi. Mary hastanın üzerine eğildi, bir şeyler söyledi. Patsy o an açtı gözlerini, ama ne konuştu ne de kımıldadı. Yüzü daha da sarılaşmıştı, gözleri olanca anlamını yitirmişti. Bir ölünün gözleriydiler sanki. Karnı hâlâ şişti.

"Nasılsın Patsy?" diye sordu Mary.

Patsy bir süre sesini çıkarmadı; sonra "Yorgunum," dedi.

"Acaba bizdeki domuz etinden yiyebilir mi biraz?" dedi Mary Sally'ye.

Çocukların üçü de hemen kulaklarını diktiler.

"Sağ olasın canım," dedi Sally. "Bir deneyelim istersen. Ben belki parasını alabilirim diye köye kadar gidip geleceğim."

"Oldu, tamam, bir parça vereyim domuz etinden," dedi Mary. "Çocuklardan biri benimle gelsin. Köye ne zaman gidiyorsan haber ver de Patsy'ye göz kulak olayım."

Eti almaya çocukların üçü de geldi. Mary evdeki etin yarısını onlara verdi. Eti taşıyan Paddy yolda çiğ çiğ yemeye başladı. İki kızsa domuz etini Paddy'nin elinden kapmak için bağrışmaya başladılar. Çocukların çığlıklarını işiten Sally koşup geldi, eti zor bela ellerinden aldı.

"Küçük vahşiler sizi," diye tokatladı onları, "doğru mu bu yaptığınız?"

Yedikleri tokatlara pek aldırış etmeyen çocuklar, analarının eteğine yapışarak içeri girdiler. Anaları pişirmek için eti tencereye atarken çevresini aldılar, şurasından burasından tırtıkladılar et parçasını. Kırk yılda bir midelerine giren et karşısında, balık görmüş kedi gibi heyecanlanmışlardı. Et pişince Sally birazını Patsy'ye verdi. Hasta adam eti bir dilim kahverengi ekmekle birlikte bir çırpıda silip süpürdü. Bitirdiğinde, kendisini çok daha iyi hissettiğini söyledi.

"Yat yattığın yerde," dedi Sally. "Ben giderim. Dinlen biraz, yoksa gene hastalanırsın."

Domuz eti, çocuklara can katmış, oyun oynamaya dağa çıkmışlardı. Sally bir koşu Mary'ye geldi.

"Teşekkür ederim," dedi, "şimdi biraz daha iyi."

"Pööh!" diye atıldı Brian. "Marifet ette değil, tuzla müshilde."

"Yok, inan olsun," dedi Sally, "et canına can kattı valla. Gidip başında beklemene gerek kalmadı, Mary. İyileşti artık. Ben parayı almaya gidiyorum. Dün Bay Coburn otelde kâtiple konuşa-

cağını söylemişti. Kulağıma yeni bir haber çalınırsa dönüşte size uğrar bildiririm."

Kilmartin'lerin evine haberi bir saat sonra Saliy'nin kızı Julia getirdi. İhtiyarlar gene ısırgan otuyla böğürtlen toplamaya çıkmışlardı. Mary mutfakta bebeği emziriyordu. On bir yaşında bir kız olan Julia usulca mutfaktan içeri girdi, kapının bitişiğindeki duvara yaslanarak bir yandan Mary'yi seyretmeye, bir yandan da parmağıyla eteğinin ucunu kıvırıp bükmeye koyuldu. Mary gözlerini yere dikmiş, aklına Martin'i düşürmüş, dalıp gitmişti. Mary rastlantıyla gözlerini kaldırıncaya kadar küçük kız orada neredeyse bir dakika hiç ses çıkarmadan durdu.

"Aman!" diye haykırdı Mary. "Seni küçük canavar! Ödümü patlattın."

Küçük kız açlıktan bir deri bir kemik kalmıştı. Ufalmış yüzünde en küçük bir renk belirtisi yoktu. Mavi gözlerinde sert ve hain bir ifade okunuyordu. Kara saçları ufak başının üzerinde darmadağındı.

"Babam..." diye mırıldandı.

"Nesi var?" diyerek yerinden kalktı Mary.

"Babam dağda öldü," dedi Julia.

Bunu, sanki kendisini hiç ilgilendirmiyormuş gibi, doğal bir sesle söylemişti. Mary kızın yanına koşup eğildi.

"Ne dedin? Ne dedin?" diye sordu fısıltıyla.

"Dağda, evin arkasında 'üç küçük domuz' oynuyorduk", diye aynı kayıtsız sesle sürdürdü konuşmasını çocuk. "Paddy, Çatta ve bendik, sonra birinin bağırdığını duyduk. Sesin geldiği yana koştuk ama ortalıkta kimse yoktu. Sonra Paddy çalıların ardındaki büyük çukura bakmayı akıl etti, babam orada yatıyordu. Paddy ölmüş olduğunu, çünkü üstünde hiç kan olmadığını söyledi. İnsan böyle düşerse, kanı da akmazsa ölür, dedi Paddy; kan akmayınca, sancı insanın gövdesinden çıkamazmış, öyle dedi. Ölmüş yani. Paddy gelip size bildirmemi, sizin tören yapılması için babamı eve taşıyacağınızı söyledi. Onu dağın başında, yerler-

de bırakmak doğru olmazmış, siz gelinceye kadar orada oturup bekleyecekmiş, cinler periler babamın başına üşüşmesinler diye."

Mary, ağzı bir karış açık, kıza bakarak, "Vay canına! Tanrı yardımcın olsun," diye mırıldandı.

"İnanmıyor musunuz? Doğru söylüyorum," dedi Julia sesini yükselterek. "Paddy, cinlerin ölüleri çaldığını herkes bilir dedi."

"Gel benimle," dedi Mary.

Yolda, çayırlığın orada ihtiyarları görünce uzaktan seslendi onlara. Arkasından gelmeleri için el salladı. Julia sol topuğuyla sağ bacağını kaşımak; cinler, periler, ölülerle ilgili acayip laflar etmek üzere ikide bir durarak önden koşuyordu. Kulübenin yanından bir keçiyolunu tırmanarak, bittiği yerin katır tırnaklarıyla kaplı olduğu, çalılık bir düzlüğe çıktılar. Öbür iki çocuk çalıların yanına yüzükoyun uzanmıştı.

"İşte burada," dedi oğlan Mary'ye.

"Şu çukurun dibinde," dedi Julia, çalılara doğru koşarlarken. "Derin, dipsiz bir kuyu kadar derin bir çukur."

Mary çocukların yanına diz çöküp aşağı baktı.

"Nah orada," dedi Paddy babasını göstererek, "hiç kımıldamıyor."

Katır tırnaklarının bulunduğu yerden, yer yer fundalarla kaplı küçük bir koyağın bitimine kadar, dört beş metrelik sarp bir uçurum vardı. Patsy uçurumun dibinde, kolları haç biçiminde iki yana açılmış, sırtüstü yatıyordu. Çalılıktan değil de daha soldaki bir kaya çıkıntısının üstünden düşmüştü aşağıya. Bu çıkıntıyı ailecek tuvalet olarak kullanırlardı. Patsy'nin şapkası kayanın ucunda kalmış, kemer olarak beline sardığı sicimse uçurumun ortalarındaki fundalara takılmıştı. Elbisesinin haline bakılırsa, kayanın ucuna çömeldiğinde ani bir baş dönmesiyle aşağıya yuvarlanıvermişti.

"Yanına indin mi hiç?" diye sordu Mary.

"Yok, hayır," dedi Paddy. "Yanına gitmeye korkuyoruz. Ölmüş."

"On beş yaşındasın," dedi Mary, "artık daha cesur olman gerekir. Tut şu bebeği bakayım, uçurumun kenarından da çekil, küçük budala."

Oğlan dört yaş büyük olduğu halde, gövdece Julia'dan hem daha ufak tefek hem de daha inceydi; yüzünde budalaca bir ifade vardı. Oğlan bebeği kucağına aldı. Mary kaya çıkıntısından aşağı sarktı, Patsy'nin yanına indi. Adam hâlâ nefes alıyordu ama kendinde değildi. Mary, Patsy'yi koltuk altlarından tuttu, uçurumdan yukarı çekmeye başladı. Adamcağız bir çocuk kadar hafif olduğundan sürüklemek pek zor değildi. Ama neredeyse derisine yapışmış kemiklerini hissetmek, nefes alıp verirken çıkardığı hırıltıları işitmek ürküntü vericiydi. Mary kayanın tepesine eriştiğinde yaşlı Brian yanına geldi. Patsy'yi birlikte kulübeye taşıdılar, döşeğine yatırdılar. Şimdi ihtiyar kadınlar da gelmişti.

"N'oldu bu adama böyle?" diye sordu Maggie.

"Amma matrak iş gelmiş başına" dedi Brian. "Çişini yaparken çukurun içine yuvarlanıvermiş. Yüzüne biraz su serp, Mary."

Su, para etmedi. Ellen Gleeson, karnına sıcak taş koymalarını salık verdi. Ateş sönmüştü. Mary ateşi yakmaya davrandığında Brian durdurdu onu:

"Artık çok geç galiba," dedi. "Görüyor musun? Ayaklarında ölüm titremeleri başlıyor. Aman tanrım! Bak, bak, bacakları nasıl şişiyor! Amma da garip. Bir hastalığa mı yakalandı, nedir?"

"Haklısın," dedi Mary. "Ölümün sesi geliyor gırtlağından. Gelip son duasını yapacak bir papaz da yok ki. İyice bir sarsıver ihtiyar, belki biraz kendine gelir de günah çıkararak göçer bu dünyadan."

Yaşlı adam Patsy'yi omuzlarından sarstı, ama adamın karnından gelen gurultular biraz daha arttı sadece.

"Ölmüş," dedi Brian. "Son duasını biz yapalım bari."

Diz çöküp dua etmeye başladılar. Olup bitenin kapı ağzından büyük bir ilgiyle seyreden çocuklar duayı işitir işitmez bahçeye kaçtılar. Tıpkı bir çalgı sesi duyunca havlamaya başlayan köpek-

ler gibi, başlarını göğe dikip uluyarak analarını çağırdılar, ölmek üzere olan adamın bacağı hızla çekilip uzandı, sonra gerildi ve öylece kaldı. Az sonra çenesi düştü.

"Öldü," dedi Maggie haç çıkarırken. "Zavallı adamcağız! Eğer gerçekten oradan düşüp öldüyse, böylesine zorlu bir hayat için hazin bir son doğrusu. Kim bilir, belki de domuz eti dokunmuştur."

"Tuzdan da olabilir," dedi Mary, ölünün gözlerini kapamak üzere eğilirken.

"Haydi oradan sen de, tuzdan olamaz," dedi Brian öfkeyle.

"Aman, yapmayın n'olur," dedi Ellen Gleeson, "ölü evinde kavgaya tutuşulur mu hiç? Zavallı Sally şimdi nereden tabut bulacak?"

"Heey! Bana bakın," diye bağırdı Brian çocuklara. "Zırlamayı bırakın da köye koşun. Söyleyin ananıza hemen gelsin. Haydi, fırlayın."

"Bizim eve taşısak mı dersiniz?" diye sordu Maggie. "Bu berbat yerde ne tören yapılır ne bir şey. Zavallı Sally'cik gelmeden ölüyü yıkayıp gömülmeye hazır bir duruma getirebiliriz."

"Sakın dokunma ona," dedi Mary. "Baksana nasıl şişmiş. Aman tanrım! Çoktan öldüğü halde hâlâ şişiyor. Bu nasıl hastalıkmış böyle?"

Ürkerek ölüden uzaklaştılar. O sırada, Vadi'nin başlangıcında oturanlardan iki kadın göründü kapıda.

"Tanrı sizleri korusun," dedi bir tanesi. "Çocukları gördük de, yolda ağlaya ağlaya koşuyorlardı. Ne oldu bu evde?"

"Patsy öldü," dedi Brian.

"Öldü mü?" diye şaşaladı kadın. "Zavallı adam! Ne denir, öldü de kurtuldu. Yolda söylediler, bu sabah Glenaree'de de bir kadın ölmüş. Eh! N'aparsın? Sıramızı beklemekten başka ne gelir elimizden."

İki garip kadın içeri girdiler, ölüye baktılar, haç çıkardılar. Sonra kapının önüne çıkıp gevezelik etmeye, kıtlıktan konuşma-

ya koyuldular. Patsy'nin olağan koşullarda büyük bir korkuya yol açabilecek bu ölümü karşısında bu kadar ilgisiz ve kayıtsız kalışları bir hayli tuhaftı. Gerçekten allak bullak olan sadece Mary'di. Her nasılsa, bu ölüm olayından sonra kaçma tasarısının suya düşeceğini sezinliyordu. Çok geçmeden bir yığın insan sökün etti. Sally çocuklarla döndüğü zaman kapının önüne koca bir kalabalık birikmişti. Hıçkıra hıçkıra ağlıyordu Sally.

"Tanrı yardımcısı olsun," diye birtakım mırıltılar dolanıyordu kalabalıkta.

Ufak tefek kadın hızla kulübeye daldı, kocasına bakıp, "Hoşça kal Patsy, Tanrı günahlarını bağışlasın," deyiverdi.

Sonra dışarı çıktı, kalabalığın karşısına dikildi, gözyaşlarına anlaşılmaz bir şekilde aykırı düşen meydan okurcasına bir edayla konuşmaya başladı:

"Onun açlıktan öldüğünü herkese söyledim," diye bağırdı. "Parasını almış dönüyordum, tam o sırada çocuklar geldiler, babalarının öldüğünü söylediler; o zaman bütün bir köye bağırdım kocamın açlıktan öldüğünü. Gerçekten Tanrı korkusu düştü yüreklerine. Hepsi de oradaydı, o acayip beyefendiler, kasabadan gelen o 'önemli zatlar.' Hemen benim için para topladılar. İşte bakın, tam yirmi dört şilin, kucak dolusu para. Bir de tabut yapıyorlar Patsy'ye. Dahası, gazeteler de bizden söz edecek, kasabadan bir delikanlı, sağ olsun, bütün söylediklerimi elindeki bir kâğıda yazdı. Onlara biraz akıl verdim."

KIRK YEDİNCİ BÖLÜM

PATSY O'HANLON Crom bölgesinde törensiz gömülen ilk insandı belki de. Köyde derme çatma bir tabut yapılmış, Patsy daha öldüğü günün akşamı çarçabuk toprağa verilmişti. Doktor, hastalığın ne olduğunu bir türlü bulup çıkaramadığı halde, yetkililer adamın yepyeni bir hastalıktan ölmüş olmasından korku-

yorlardı. Daha sonraları, tuhaf şişme, "kıtlık humması" olarak tanımlandı. Ölüm haberi *Clogher Vindicator*'da yayımlandı. "O'Hanlon'ın ölümü," deniliyordu gazetenin başyazısında, "İrlanda halkının Hıristiyanlık duygularına bir hakarettir. Şimdi bütün bir dünyanın bakışları, Crom bölgesinde her gün meydana gelen korkunç olaylara çevrilmiş bulunuyor."

İrlanda'daki durumun yabancı ülkelerin öfkesini uyandırmaya başladığı doğruydu, ama İrlanda'da henüz bu yolda bir harekete rastlanmıyordu. Halkın en etkin ve en ileri unsurlarından meydana gelen bir dernek, o sıralarda Dublin'de, gericiliğe karşı mücadelede zor kullanmanın akla yatkınlığına ilişkin budalaca tartışmalarla vakit öldürüyordu. Daha yüksek zümrelerse omuzlarını silkip, "Bizim elimizden ne gelir?" diyorlar ve onların bu tutumu hükümetçe hemen benimseniyordu.

Crom yardım komitesi, yiyecek depolarının açılmasını sağlamak ve Bay Crampton'ın işçilerinin kırdığı taş yığınları karşılığında para elde etmek amacıyla iki kere Clogher'a gitti. Bankalar, hükümetin yardım çalışmalarını bütün ülkede sona erdirmekte olduğunu, hazineden artık hiç para gelmeyeceğini, bu yüzden de borçların ödenemeyebileceğini ileri sürerek borç vermeyi reddettiler. Yiyecek depolarının açılması ve yardım çalışmalarının sürdürülmesinden söz açıldığında, hükümet yetkilileri, herhangi bir harekete geçilmeden önce, sorunun Genel Vali ve Majestelerinin hükümetince gözden geçirilmesi gerektiğini söylediler. Yardım çalışmaları konusunda Majestelerinin hükümetinin o sıradaki tutumu, çalışmalar sürdürülürse, "halkın büyük çoğunluğunun mahsul devşirme gibi günlük ve kazançlı bir işten alınacağı", herkesin yerinden edileceği ve büyük bir huzursuzluk doğacağı yönündeydi. Crom bölgesinde devşirilecek mahsul olmadığı söylendiğinde ise yetkililer, Majestelerinin hükümetinin siyasalarını bütün bir ülkenin en yüksek çıkarlarına uygun olarak saptamak zorunda bulunduğunu ve ülke bir bütün olarak ele alındığında bu yılki mahsulün son derece bol olduğunu belirttiler.

Bundan başka, mahalli tüccarların karşı çıkışını bahane ederek yiyecek depolarını da açamayacaklarını söylediler. Bu öneri karşısında Clogher'lı tüccarların John Hynes'la aynı tutumu takındıkları bir gerçekti. Dükkânlarda yeterince yiyecek yığını varken yiyecek depolarını açmanın "ticaret hukukunun nizamları dahilinde" meşru ticarete haksızlık olacağını ileri sürüyorlardı. Yetkililer, bir yeniden dirilişe yol açabilir kanısıyla, ordunun depolarında yığılı duran yiyecekleri maliyet fiyatına yardım derneklerine satmayı önererek uzlaşmaya çalışıyorlardı. Ellerinden başka bir şey gelmezdi.

"Ne yapabiliriz ki?" diyorlardı. "Elimiz kolumuz bağlı. Biz, Majestelerinin hükümetinin birer hizmetkârıyız sadece."

Hizipleşmeler sonucu zaten dağılmış olan Albay Bodkin'in komitesi, Clogher'daki başarısızlıktan sonra toplantılara tamamen son vermişti. Albay, herkesin önünde, "Binbaşı Thompson lanet olası fakirlerini kendi doyursun," diyerek yardım çalışmalarını kendi arazisinde sürdürmeye ve Crom'u bütün bütüne boşlamaya karar vermişti. Binbaşı Thompson Avrupa'da gezideydi. Henüz yeni bir başkâhya da gönderilmemişti O sıralarda Binbaşı Thompson'ın mülkünü çekip çevirmekte olan Clogher'daki avukatlık şirketinin yoksullarla ilgilendiği yoktu. Şimdi her şey, köyde kendileri bir yardım komitesi kuran Quaker'lara kalmıştı, Quaker'lar da, sanki hükümetle ilgili ne varsa kara bir lekeymiş gibi, yaptıkları işin tamamıyla gayriresmî olduğunu durmadan tekrarlıyorlardı. Peder Roche ve Bay Coburn onlarla çalışmayı kabullenmişlerdi. Eski komitede görev alan üç kara cahil çiftçi ile Hynes ise yeni komiteyle çalışmaya yanaşmamışlardı bile.

Gerçekte Hynes, kendi işine zarar getirir kaygısıyla, yemek dağıtım evinin açılmasına şiddetle karşıydı. Yeni komite karargâh olarak mahkeme binasını seçmişti, Hynes bunun müşterilerini kızdırdığını söylüyordu. Aylıklarını hiç sektirmeden alarak yeni emirleri bekleyen, yol yapımında görevli sekiz memur hâlâ kendi otelinde kalıyordu. Mahkeme binası tam otelin karşısında oldu-

ğundan, Hynes, "her gün binaya girip çıkan ayaktakımı gürühunun beyefendileri rahatsız edeceğini" öne sürüyordu. Bütün bunların yanı sıra Quaker'ların yemek dağıtım evini sırf kâr amacıyla açtıklarına bütün kalbiyle inanıyordu.

"Yoksulların karnını doyurmak için," diyordu Hynes, "bin bir güçlükle kazandığım paraları mısıra yatırdım. Gemiler dolusu mısır satın aldım. Gel gör ki, hükümet tuttu yardım çalışmalarına son verdi; birtakım yabancılar hükümetten bir hiç karşılığı aldıkları mallarla, kendi dükkânımın kapısı önünde benimle rekabete girişiyorlar."

Bütün toplum katları arasında varlığını sürdüren bu dağınıklığın ve korkunç şaşkınlığın ortasında, Quaker örgütü daha başlangıçta yenilgiye yazgılıydı. İlk yemek dağıtılana kadar on beş gün geçti. Bu arada, ekinlere giren hastalık bütün bir İrlanda'yı sarmış, kıtlık bütün ülkeye yayılmıştı. Güney ve batıdaki verimli bölgelerden, Crom ve yıkıma uğramış başka birkaç bölge için toplanan paralar şimdi çok daha geniş bir alana dağıtılmak zorundaydı. Aynı zamanda, yardım çalışmalarındaki işçilerin de işine son vermek gerekiyordu. Bunun sonucunda, Crom komitesi kendini hiçbir yedek kuvveti olmadan hücuma geçen bir ordunun durumunda buldu. Birdenbire eli kolu bağlanmış, komite hiçbir şey yapamaz duruma gelmişti. Yardım çalışmalarının durdurulmasıyla, iki yüz aile umutsuzluğa sürüklenmişti. Quaker'lar daha ilk sabah adliyenin çevresinde biriken büyük kalabalıktan ürkmüştüler. Bütün gün sabahtan akşama kadar çalıştıktan sonra ancak yüz yirmi yedi yemek dağıtabilmişlerdi. En azından bin beş yüz kişi eli boş dönmüştü. Ertesi gün kalabalık bir hayli azalmıştı; yoksulların birçoğu sonlarını dağlarda beklemeye karar vermiş; öbürleriyse Clogher yollarına dökülmüştü. Yemek almaya gelenler yalnızca köy halkıydı. Gene de kalabalık Quaker'ların olanaklarına oranla çok fazlaydı. Yemek dağıtım evinin açılmasını izleyen hafta içerisinde köyde beş kişi öldü.

"Bize daha fazla para gönderin," diye yazdı komite Dublin'deki merkeze.

"Biz ne yapabiliriz?" diye cevap geldi merkezden. "Genel felaket karşısında çaresiz kaldık. Bu yılın patates mahsulü tamamen yok oldu. Elinizden geleni yapmaya çalışınız."

Doktor, nedeni bilinmeyen ölümleri araştıran memurluğa, ölümlerin gerçek sorumlusunun kıtlık olduğunu bildirdi.

"Bizim elimizden bir şey gelmez?" diye karşılık geldi memurluktan. "Bunu bu şekilde kayda geçiremeyiz. Doğal nedenlerden ölüm diyebiliriz sadece."

Yetkililer kaygısız bir uyuşukluk içindeydi. Ne var ki, bu uyuşukluk halk arasında da, hatta daha önce en atılgan bilinenler arasında da görülüyordu. Sally O'Hanlon, kıtlığın yarattığı bu tuhaf özelliğin gözle görülür örneklerinden biriydi. Köyde kendisi için toplanan parayla kendine ve çocuklarına en güzel yiyecekleri alıyordu. Daha önceleri gözdağı verircesine öne sürdüğü evi terk etme düşüncesini tamamen bir kenara bırakmıştı.

"Vadi'de kalacağım," demişti Mary'ye. "Artık param var, bir süre sıkıntı çekmem. Kış bastırdı bastıracak. Böyle bir zamanda yollara düşüp barınaksız kalmak enayilik olur doğrusu. Uzak diyarların taşı toprağı altındır hikâyesi masal oldu artık."

Bu sözleri, kocasının ölümünden bir hafta sonra, elinde üzümlü keklerle Mary'nin evine geldiğinde söylemişti.

"Ah! Sally," demişti Mary ona, "paranı üzümlü kek gibi böyle maskara şeylere harcamamalısın. Almaya utanıyorum. Bu gidişle, çok sürmez, paran suyunu çeker. Lütfen biraz daha dikkatli harca."

"Boşversene canım," demişti Sally öfkeyle. "İnsan belayı tok karnına karşılamalı. Patsy'nin başına gelen bir ders oldu."

Yemek dağıtım evinden yemek almak için bir çaba gösterdiği de yoktu. Dağıtım evinin açıldığı gün, Mary belki bir şeyler koparırım umuduyla köye giderken, Sally'nin kulübesinin yakınlarında otlarla kaplı bir tümseğe çömelmiş oturduğunu görmüştü.

Son derece ilgi çekici bir şey izliyormuşçasına, elini gözlerine siper etmiş, dosdoğru ırmağa bakıyordu.

"Neye bakıyorsun, Sally?" diye sordu Mary.

"Hiiç, öyle bakıyorum işte," dedi Sally umursamaz bir anlamla, "başka ne var ki yapacak?"

"Doğru ya, pek bir şey yok," dedi Mary. "Köye inmiyor musun?"

"Hayır, inmiyorum," diye karşıladı Sally. "Protestanlardan çorba dilenecek kadar aç değilim henüz."

Mary, yemek dağıtım evinden aldığı küçük bir kap çorbayla dönerken, Sally aynı yerde eskisi gibi oturuyordu hâlâ. Elini kolunu sallayarak yüksek sesle bir şeyler söylüyor, olmayan birisiyle konuşuyordu sanki. Mary'nin selamına öylesine bir karşılıkta bulundu, Mary geçip gittikten sonra gene elini kolunu sallamaya, yüksek sesle kendi kendine konuşmaya koyuldu.

"Ah! Meryem Anacığım!" diye mırıldandı Mary. "Bu kadın keçileri kaçırmış. Bakalım başımıza daha neler gelecek?"

Son derece yürekli ve hayat dolu bir kadın olan Sally'deki bu değişim, Mary'nin üzerinde yıkıcı bir etki uyandırmış, o da cesaretini kaybetmeye başlamıştı. Üç ihtiyar, sanki yoksulluklarının biricik sorumlusu oymuş gibi, tepesinde durmadan dırdır ediyorlardı. Artık onlara ısırgan otuyla böğürtlen toplatmak da mümkün olmuyordu. Ne varsa toplanıp kotarılmış, hiçbir şey kalmamıştı gayrı. Vadi ıssız bir çöle dönmüştü. İhtiyarlar dağıtım evine gitmiyorlarsa, herkesin içinde sadaka kabul etmekten utandıklarından değil, Mary'nin kendilerine bakmakla yükümlü olduğunu sezdiklerindendi de. Bütün gün akşama kadar ocağın başına çöreklenip sızlanmakla yetiniyorlardı. Bütün bunlar yetmiyormuş gibi, Mary'nin sütü de aksamaya başlamıştı. Çocuğu emzirirken memeleri acıyor, çocuk her memeden sonra hiç besin alamamışçasına yaygarayı basıyordu.

Kara Vadi artık ıssız bir çöldü evet. Neredeyse tek bir ses duyulmuyordu, koskoca vadide yalnızca elli kişi kalmıştı. Onlar

da yolun üzerinde suskunlukla, hayalet gibi gidip geliyorlardı. Uzak ülkelerin hayallerine dalıp giderek, Thomsy'nin dönmesini beklemekten başka bir çare kalmamıştı. Mary'nin gözleri, Thomsy'nin Martin'den getireceği haberlerle döneceği kuzeye doğru uzayan dağların arasındaki boşluktaydı. Bu manzarayı artık en ince ayrıntılarına kadar kafasına kazımıştı. Manzara kimi zaman Mary'nin yorgun bakışlarında olağandışı biçimler alıyordu. Mary geceleri yatağından kalkıyor, pencereye gidiyor, Thomsy'nin ayak seslerini bekliyordu.

Tıpkı Sally gibi, hiçbir şey düşünmeksizin uzaklara baktığını fark edince hemen yerinden kalkmaya davranıyordu; tıpkı kutuplarda ölümcül uyuma isteğine karşı verilen kavgaların buzsu yabanıllığında yitip giden bir insan gibi.

Thomsy yola çıkışından yirmi iki gün sonra dönünceye kadar, bekledi Mary.

KIRK SEKİZCİ BÖLÜM

MARY GECEYARISINA DOĞRU dışarıda köpeğin havladığını duydu. Dışarıda saldıracağı koyun falan olmadığından geceleri köpeği içeri almıyorlardı. İlkin havlamalara kulak asmadı Mary. Sonra köpeğin havlamalar arasında sevinçli sesler çıkardığını fark etti.

"Thomsy bu," diye bağırdı.

Yataktan fırladı, etekliğini giydi, mutfağa koştu.

O sırada yaşlı adam odasından, "Kim o?" diye seslendi, Mary kapıyı açarken.

"Bilmiyorum," dedi Mary, "köpek birisine havlıyor, belki de Thomsy'dir."

Bahçeye çıktı. Köpek ortalıkta yoktu. Çayıra doğru yürüdü, köpeğe seslendi. Koşarak yanına geldi köpek, üstüne sıçrıyor, sevinçli olduğunu gösteren sesler çıkarıyordu; sonra çayırda yuka-

rı doğru koşmaya başladı. Mary ardından yürüdü. Gece yıldızlı olduğu halde apaydınlık değildi; bu yüzden, aralarında birkaç adım kalıncaya kadar Thomsy'yi göremedi. Çitin dibinde yatıyordu Thomsy, köpek yanı başında durmuş yüzünü yalıyordu. Mary Thomsy'nin yanına diz çöktü.

"Ah! Thomsy'ciğim," dedi, "n'oldu sana böyle?"

"Ufff!" dedi Thomsy. "Daha fazla yürüyemedim. Çekil başımdan, Oscar. Ufff! Bir köpeğin bu kadar hassas olacağını hiç tahmin etmezdim. Tam düşe kalka geliyordum, birdenbire üstüme sıçradı. Yere düştüm, bir daha da kalkamadım. Bana biraz su getirir misin, Mary? Öldüm, bittim, mahvoldum."

"Haydi, haydi, merak etme, seni iyileştirmenin elbet bir çaresini buluruz," dedi Mary. "Şimdi kalk bakalım. Seni eve götüreyim."

Thomsy Mary'nin yardımıyla güç bela ayağa kalktı, sendeleyerek eve doğru ilerlediler.

"Ne haber getirdin?" diye fısıldadı Mary. "Onu görebildin mi?"

"Müthiş haberlerim var," dedi Thomsy. "Ama Martin'i görmek mümkün olmadı."

"Ne diyorsun!" dedi Mary olduğu yere mıhlanarak. "Tanrım sen bana acı."

"Merak etme," dedi Thomsy. "Hepsini bir bir anlatacağım. Onu hem gördüm hem de görmedim; aslında hiç yüz yüze gelemedim, ama izini yakaladım sayılır. İnan bana, adımın Thomsy olduğundan ne kadar eminsem, Martin'in şu anda çok güçlü dost insanların yanında olduğundan da o kadar eminim. Sana anlatacak uzun ve güzel bir hikâyem var ama, önce biraz su içeyim."

Bahçeye girdiklerinde yaşlı adam çıplak ayaklarıyla sekerek, hoplaya zıplaya yanlarına geldi.

"Martin mi o?" diye sordu.

"Yok canım, benim," dedi Thomsy, Brian'a doğru sıçrayarak.

"Hıh!" dedi Brian; Thomsy'yi sarhoş sanmıştı. "Gecenin bu saatinde bu halde gelip, bizim gibi zavallı, yoksul insancıkların üzerine yıkılıyorsun, çok güzel doğrusu, aferin sana!"

"Yok, kardeşlik," dedi Thomsy, "sarhoş falan değilim, yalnız bitkinlikten ölüyorum. Sizin çektiğiniz açlık benimkinin yanında solda sıfır kalır. Üç gündür lokma koymadım ağzıma."

"Nee?" dedi Brian. "Kim bilir hangi cehennemin dibindeydin?"

"Gevezeliği bırak da koluna gir," dedi Mary ihtiyara. "Görmüyor musun, ayakta duramıyor adamcağız."

Thomsy, bitkin bir halde olmasına karşın kendini rol kesmekten alamıyor, gerçekte olduğundan çok daha yorgunmuş numarası yapıyordu. Önce homurdanıp hırıltılı sesler çıkardı, sonra dizlerinin üzerine çöktü. Yaşlı adamla Mary onu eve kadar sürüklemek zorunda kaldılar.

O sırada mutfağa giren Maggie, "Tüh!" dedi. "Şu haline bakın hele. Bunca zamandır nerelerdeydin, sarhoş herif?"

Ellen Gleeson bir donyağı fitili yakmıştı. Thomsy'yi ocağın köşesindeki hasır iskemleye oturttular. Mary ocağın külünü boşaltmaya girişti. Yaşlı adam bir sürahiyle su getirdi.

"Oooh!" dedi Thomsy suyu kana kana içtikten sonra. "Hiçbir şarap, hiçbir bira şu ırmak suyunun yerini tutamaz."

"Şimdi anlaşıldı nerelerde sürttüğün," dedi Maggie kızgın bir sesle. "Kafayı çekiyordun demek, seni ayyaş herif. Utan utan!"

"Artık öğrenseniz iyi olacak," dedi Mary ateşi yakarken, "onunla Martin'e bir haber gönderdim, sarhoş falan değil."

İhtiyarlar şimdi şaşkınlıkla Thomsy'nin yüzüne bakıyor, hiç ses çıkarmıyorlardı. Yoksul Thomsy, hayatı boyunca pek az rastladığı bu özenli bakışların tadını çıkararak bacaklarını uzattı, gözlerini yumdu, derinden derine göğüs geçirdi. Berbat bir durumdaydı. Sakalı bile pislik içindeydi. Ayrıldığından bu yana daha da ağarmıştı sanki. Gözlerinin altı aklaşmış, yanaklarının benek benek kırmızılığında beyazlıklar belirmişti. Alnı

boncuk boncuk terle kaplıydı. Yola çıkarken kafasına geçirdiği örme kasketin yerinde, şimdi çenesinin altından bir iple bağlı, eski püskü siyah bir şapka vardı. Michael'ın kalın botlarını da bir yerlerde kaybetmişti. Ayakları paçavralara sarılıydı. Yumuk gözleri, anlamsız yüzü, yusyuvarlak göbeğinden çıkıveren kısa bacaklarıyla, bir insandan çok, bir karnaval yürüyüşündeki kartondan insanlara benziyordu. En sonunda gözlerini açtı, çevresine bakındı.

"Hazin bir yolculuktu," dedi belirli bir kimseye bakmadan. Sonra Mary'ye dönüp ekledi: "Elimden geleni yaptım, kardeşlik, ama ihtiyar tazının genç tavşanı yakalaması pek kolay olmuyor. Adadan ayrılmıştı."

"Sana bir parça ekmek getireyim," dedi Mary.

Thomsy'nin dönmesini onca kaygıyla beklemiş olmasına karşın, şimdi hikâyesini dinlemeye istekli görünmüyordu; artık dönmüştü ya. Thomsy de ihtiyarların bir an önce anlatması için kendisini sıkboğaz etmelerine aldırmıyor, masalına girişmek için nazlanıp duruyordu.

Mary'nin getirdiği ekmeği yedikten sonra ancak anlatmaya başlayabildi. Hepsi gözlerini hikâyeciden ayırmaksızın birer tabure çekip çevresini aldılar. Her zaman horlanıp aşağılanan soytarı için büyük bir andı bu.

"Gerçi bir hafta aldı ama," diye başladı, "Inishgola adasına kazasız belasız vardım. İnsanın söylemeye dili varmıyor, ama burayla ora arasında insanın yüreğine acılar salan yerler gördüm. Kara Vadi'nin yoksulluğu oraların yanında solda sıfır kalır. Bir keçi sabahtan akşama kadar dolansa, yeşil bir yaprağı zor bulur o dağlarda. Oy! Dağ bayır taşlarla örtülü. Köylerde millet kedilerle köpekleri bitirmiş, birbirini yemeye başlamış. Adamın biri iki küfe yer tezeği vermiş, bir eşek almış, sonra kesip yemiş eşeği, eşek eti midesine oturmuş tabii herifin, hemen düşüp gebermiş. Anlatan söyledi, ben onun yalancısıyım, eşek de eşek olsa bari, kadidi çıkmış ihtiyar hayvanın biriymiş. Bearnaglas

köyü dolaylarında, dağda yürürken karşıma küçük bir ev çıktı. Evde üç ölü vardı. Üstelik üçü de gençtiler. Hemen köye döndüm; sekiz evden gayrı bütün evler boşalmıştı. O sırada karşıma dikilen bir adama, 'Dağdaki evde üç ölü gördüm, kardeşlik,' dedim. 'Şu karşıki evde de bir başka üç ölüye rastlayabilirsin' dedi adam, 'oradaki evde de üç genç oturur, geçende anaları ölmüştü,' dedi. Herife gördüğüm ölülerden söz ederken kılı kıpırdamadı, kolunu kaldır da bari bir haç çıkar be adam. Oralarda ölülere o kadar alışmışlar ki, vız geliyor, tırıs gidiyor. Sonra yolda üç ölü daha gördüm. Birinin yüzünün yarısı yenmişti. Ama diyeceğim başka. Şimdi geliyorum esas hikâyeye, hem de ne hikâye."

Durdu, ekmeğinden bir parça ısırdı.

"Bak sen şu işe!" dedi Brian. "Sen galiba bize dünyanın öte yanından haberler getiriyorsun. İhtiyar, ak sakallı bir bilge gibi konuşuyorsun."

"Aman! Biraz acele edemez misin?" dedi Maggie. "Anlatsana, oğlumdan ne haberler getirdin?"

"İyi haberler getirmediği yüzünden belli," dedi Mary. "Kötü haberlerse bekleyebilir."

"Acele etmeyin, canım." dedi Thomsy. "Haberler hiç de kötü sayılmaz. Yalnız benimkine pek haber denemez, birtakım söylentiler sadece."

"Canın cehenneme," dedi Brian. "Bizimle dalga mı geçiyorsun?"

Thomsy yaşlı adama bakarak, "Başıma toplanıp böyle bağırır çağırırsanız, nasıl anlatırım?" diye sızlandı.

"Bak, doğru söylüyor," dedi Ellen Gleeson. "Rahat bıraksana adamı."

"Senin için kaygılanmamak kolay Ellen," dedi Maggie gözleri dolarak. "Yad ellerde gizlenen senin oğlun değil tabii."

"Benim oğlum daha kötü bir yerde, ihtiyar," dedi Ellen.

Dinleyicilerinin ilgisini kaybetmek üzere olduğunu sezinleyen Thomsy yeniden anlatmaya koyuldu.

"Size sözünü ettiğim köy," dedi, "hani şu ölen üç genç hakkında adamın biriyle konuştuğum Bearnaglas denen yer var ya, Inishgola adasının tam karşısına düşüyor. Çocuklar adada gizleniyorlardı, Martin de başlarındaydı. Karanın dört mil kadar açığında, vahşi bir yer. Oraya vardığımda deniz çalkantılıydı, ancak iki gün sonra, adadan Bearnaglas'a balık satmaya gelen balıkçıların sandalıyla gidebildim adaya. Ne yalan söylemeli, son derece sıcak insanlardı, ama çocuklar hakkında onlardan bilgi almak hiç de kolay değildi, oraların insanı yabancılarla gevezelik etmekten pek hoşlanmıyor. Böyle yaparak yıllardır kira mira ödememişler, gördükleri her yabancı kendilerini hükümete ihbar edecek sanıyorlar. Birkaç yıl önce polislerden birinin kafasını patlatmışlar; o gün bu gündür ne bir kışla varmış oralarda ne de bir polis. Tanrı yardımcıları olsun, açlık da olmasa bayağı özgür sayılırlar. Yiyecek olarak yalnız balık var; tezek mezek hak getire, otları çimenleri kesip öyle ateş yakıyorlar. Eskiden karadakilere balık verip patates alıyorlarmış, ama artık o da kalmamış, balık aç kalmalarını önleyemiyor şimdi, sığ kayalıklardan tuhaf bir yosun topluyorlar. Sözüm meclisten dışarı, biraz yedim günlerce uçkurum elimde dolaştım. Yaa işte böyle! Haa, ne diyordum, uzun lafın kısası, balıkçılar beni küçük bir sandalla adaya attılar. Ama yüreğim ağzıma geldi. Onların ağzında tuhaf bir adı var sandalın, şimdi hatırlayamadım birden; sırtta taşınabilecek kadar hafif bir şey, öyle Clogher'daki Fransız iskelesindeki salapuryalar gibi hantal değil. İnce dalları iç içe geçirip örerek yapıyorlarmış, sonra da iskeletin üzerine katranlı kalın bir bez geriyorlarmış. Suyun üstünde hop hop hopluyor, içim dışıma çıktı. Adaya vardığımızda, balıkçılar bana bakıp ellerini baldırlarına vurarak kahkahadan kırıldılar."

"Tamam! Martin hakkında neler duydun?" dedi Mary artık en kötüsünü bile işitmeyi göze alarak.

"Gitmişti," dedi Thomsy. "Ben gelmeden bir gün önce gitmişti."

"Aman tanrım, yakalanmış mı?" dedi Brian. "Yakalamışlar mı onu?"

"Yok canım, ne yakalanması," dedi Thomsy. "Orada saklanan bir sürü adam varmış, Martin da başlarındaymış, adada onu tanımayan yok, ondan söz ederken hepsinin gözleri pırıldıyor. Ona 'atmaca' adını takmışlar, hatırlıyor musun, Brian, sen de gözlerinin vahşiliğine bakarak sık sık atmaca derdin ona; canım, bunda utanacak bir yan yok ki, şimşek gibi bir kuştur atmaca. Tanrı bileğine kuvvet versin! Bir aralık bir gambot geliyor diye duymuşlar, artık gizlenenlerin ardına düşmek için mi kiraların toplanması için mi, yoksa laf olsun diye mi, bilinmez; ama ahali o zaman anlamış ki, İrlanda'nın ümüğüne çöken zorba Kraliçe'nin topu tüfeği ayaklanmış gelmektedir. Martin'le arkadaşları hemen atlamışlar sandallara, daha batıda bir yerde karaya çıkmışlar. Gambot, ben geldikten bir gün sonra göründü, hepimiz dik yamaçlardaki mağaralara saklandık. Adada topu topu bir tane köy var zaten, köyün ardında da mağaralarla dolu sarp bir uçurum; oraları iyi tanımayan biri cump diye denizin dibini boylayıverir. Kadınlarla ihtiyarları köyde bıraktık. Tabii herifler kadınlardan tek bir laf alamadan çekip gittiler. Adalılar enikonu ince, konuksever, dost insanlardı. Bir de kemancıları vardı, kemanıyla oynak havalar çalan kör bir adam. Oralarda batık bir Fransız gemisi bulmuşlar, içinden çok güzel şeyler çıkarmışlar. Konuşan bir kuş vardı ama ne dediğini kimse anlamıyordu, meğer kuş Fransızca konuşuyormuş."

"Peki Martin nereye gitmiş?" dedi Brian. "Arkasından gittin mi? Hadi be adam anlatsana."

"Şimdi oraya geliyorum," dedi Thomsy. "Arkasına düştüm düşmesine, kaçtıkları batıdaki köye kadar gittim ama oradan da ayrılmıştı. O küçük köyde içinde insan bulunan sadece üç ev vardı, ötekiler Mayo'daki Westport kasabasına gitmişler. Neden gittiklerini Tanrı bilir ama talihsizlikler üst üste gelir ya, oradakiler de bu yıl denizde hiç balık olmadığını söylediler. Çoğu

açlığa dayanamamış. Adalardan gelen bazı adamları görüp görmediklerini sordum, kısa bir süre önce birtakım adamların adalar tarafından gelip kuzeye, Mayo'ya doğru gittiğini söylediler. Hemen 'ben de onların peşinden gideyim' deyip benimle gelen adalılarla vedalaştım, kuzeye, Mayo'ya doğru yola koyuldum. Şeytanın işi, yolda rastladıklarımdan hiçbir bilgi edinemedim. Açlıktan bitkin bir haldeydiler; şurada burada dağınık birtakım insan topluluklarına rastlıyordum, hem kaçak falan da değildi bu insanlar, açlıktan nereye gideceğini bilemeyip ortalıkta dolanan zavallılardı. Tabii berbat bir yolculuktu. Kuzeye doğru onca yol teptikten sonra bir körfeze vardım, körfezde bir yığın ufak ada vardı, adalar o kadar küçük, birbirlerine o kadar yakındı ki, istesen birinden ötekine atlayabilirdin."

"O adalarda izine rastladın mı peki?" dedi Maggie durduğu yerde sallanarak. "O küçük adalardan birinde canım oğlumun izine rastlayabildin mi?"

"Doğrusunu isterseniz, oralara hiç sokulmadım," dedi Thomsy. "Neden biliyor musunuz? Bakın, anlatayım. O dolaylardaki büyük bir köyde acayip bir adamla karşılaştım. Akşam karanlık bastırdığında bir ahıra girmiş, bir köşeye kıvrılmış, hemen uyumuştum. Yürümekten öyle bitap düşmüştüm ki, bir saman yığınının içerisine köpek gibi kıvrılıp girmiş, o anda uykuya dalmıştım. Ansızın uyandım, birtakım adamlar bir lambanın çevresini almışlardı, on iki kişiydiler galiba; cankulağıyla sıkılı yumruğunu onlara doğru sallayarak konuşan güçlü birini dinliyorlardı. Adam, bir Genç İrlandalı idi."

"Neydi, neydi?" diye sordu Mary.

"Bir Genç İrlandalı," dedi Thomsy. "Söylediği her bir sözü hatırlıyorum, çünkü samanların arasında yatmış onu dinlerken ölüm korkusu içindeydim. Konuşanda tabanca vardı, bazılarında da karabina. Evet, sarı saçlı iri yarı adam, İrlanda'da bir cumhuriyet kurulması için mücadele etmek, Kraliçe'nin adamlarını kovmak, halkı bağımsızlığına kavuşturmak için çaba göstermek

gerektiğini söylüyordu. Özgürlük yeryüzünde bir yasa haline gelecekmiş. Eskiden olduğu gibi gene Fransa önayak olacakmış bu işe. Lafla peynir gemisi yürümezmiş. Bana kalırsa adam haklıydı, ben de her zaman doğru yolun savaşmak ya da mücadele ederken ölmek olduğunu söylerim. Ulu Tanrım! Adam gerçekten yaman konuşuyordu. Artık harekete geçmenin zamanıdır, diyordu. Bu örgütler, askerlere, neden halktan yana olmaları gerektiğini anlatmalı, diyordu. Askerler bu halkın oğullarıydı ama saptırılmıştılar ve kavganın nedeni onlara doğru biçimde anlatılırsa, askerlerin kendi kanından olanlara asla ateş etmeyeceğini söyledi. Ne konuşmaydı, dedim kendi kendime, samanların arasında dinlerken. Zehir gibi! Halkın bu örgütlerce uyandırılacağını ve hepsinin orduya katılacağını söyledi..."

"Aman tanrım! Düpedüz kan dökülecek, desene," diye atıldı Maggie. "Bunlar nasıl sözler böyle?"

"Ne dersen de, adam iyi konuştu," dedi Thomsy. "Hem öyle bir anlatıyordu ki, sözler ağzından ırmak gibi dökülüyordu, insanın gözünde her şey kolaylaşıveriyordu. Kendilerinin çoğunlukta, zorbalarınsa azınlıkta olduğunu söylüyordu. Zorbaların köküne kibrit suyu ekeceklermiş, işte o zaman yeryüzünde özgürlük hüküm sürecekmiş, kimsecikler aç kalmayacakmış. O gün geldiğinde toprak sahipleri de tıpkı bir tavşan gibi haklanacakmış. Artık kendimi tutamadım, samanların arasından fırlayıp bağırdım: 'Yaşşa be! Bak bunu beğendim işte!' Kör şeytan! Bir çuval inciri berbat etmiştim. Hep birden ayağa fırlayıp üstüme atılmasınlar mı, tamam dedim, bu sefer postu deldirdin oğlum Thomsy. Ama sarı saçlı iri yarı adam onları durdurdu, orada ne aradığımı, niçin ta oralara kadar yollara düştüğümü sordu. Neyse, rahat bir nefes almıştım; başladım Martin'i anlatmaya..."

"Sersem!" dedi Mary. "Sana kimseye söyleme dememiş miydim? Adam muhakkak muhbirin biriydi, onlar hep böyle yaman konuşur. Belki de şu anda Martin yakalanmıştır."

"Ağzından çıkanı kulağın duysun, be kadın," dedi Thomsy. "Sarı saçlı adam muhbir değil, gerçek bir kahramandı. Martin'e büyük yardımı dokunacak. Bırakmıyorsun ki anlatayım. Crom'daki karışıklıkları, Bay Chadwick'in, adını veremeyeceğim bazı adamlarca nasıl gebertildiğini anlattığım zaman, bana öz kardeşiymişim gibi davrandı. 'Bu adam ajan değil arkadaşlar,' dedi adamlarına. 'Son derece dürüst bir yüzü var.' Tanrı onu korusun, aynen böyle söyledi işte. 'Haydi, doğru evine dön şimdi,' dedi, 'söyle karısına, onu küçük adalarda mutlaka arayıp bulacağım, birlikte Amerika'ya kaçmalarını sağlayacağım...'"

"Nasıl, nasıl?" dedi yaşlı adam öfkeli gözlerle Mary'ye bakarak. "Planın buydu demek? Bizi bırakıp kaçacaktın, haa? Bu muydu sonunda bize yapacağın?"

"Size kalsaydı, bırakacaktınız yakalanıp asılıncaya kadar kaçsın dursun," diye bağırdı Mary, ihtiyar Brian'ınkinden geri kalmayan bir öfkeyle. "Senin babalığın böyle mi olacaktı? Ben Martin'in Amerika'ya kaçmasını istiyorum. Başka ne yapabilir, söyleyin bana. Sen yalnız kendini düşünüyorsun, önünde yaşayacak sadece birkaç yılın var. Biz genciz. Önümüzde koskoca bir hayat var."

Mary söylenip dururken yaşlı adam da ona bakıyordu. Yavaş yavaş gözlerindeki öfke pırıltısı söndü. Mary sustuğunda içini çekti, bakışlarını yere indirdi.

"Tanrım, sen beni bağışla," dedi. "Ben işin bu yanını hiç düşünmemiştim. Haklısın, kızım."

"Haklıyım tabii," dedi Mary. "Haklı olduğumu anlamanın zamanı geldi. Başka neler söyledi o adam, Thomsy?"

"Daha bir sürü şey," diye bağırdı Thomsy. "Duyabileceğin en iyi konuşmaydı. Onu dinlerken, mücadelenin kazanıldığını hissediyor insan. Polis tarafından aranan adamları Amerika'ya göndereceklerini söyledi. Özgürlük ordusunun bir araya geleceği yer Amerika, dedi. Sonra geri dönecekler ve İrlanda'yı özgürleştirecekler. Vakti geldiğinde bize haber gönderecekmiş, öyle dedi."

"Ama ne zaman?" diye sızlandı Mary. "Daha fazlasını bilmiyor musun? Martin'i bulabildi mi acaba?"

"Bilmiyorum," dedi Thomsy gözlerini kapayarak; ansızın üzerine bir yorgunluk çökmüştü. "Önce biraz yiyecek verdiler, sonra hep birlikte yola çıktık, ama üstümüze bir devriye gelince dağa çıkıp dağılmak zorunda kaldık. İşte orada kaybettim izlerini, eve dönmeye karar verdim. O zamandan bu yana da hiçbir şey yemedim. Muhteşem bir yolculuktu doğrusu, bin bir türlü acayiplik gördüm."

Bu sözlerden sonra gözlerini açtı, gülümsedi. "Güçlü bir adamdı, dedi, "sarı saçlarıyla, o dupduru sesiyle. Toprak sahiplerine karşı mücadele etmek gerektiğini söylerken ne güzel konuşuyordu."

Sonra başını göğsüne eğdi, burnundan hızlı hızlı solumaya başladı.

"Söylesene, polislere yakalandı mı?" dedi Mary. "Tanrı aşkına söyle be adam, adalara, Martin'in bulunduğu yere kaçabildi mi, yoksa yakalandı mı?"

"Nereden bileyim kardeşim," diye uykulu uykulu mırıldandı Thomsy. "Sana haber beklemeni söyledi. Ama gerçekten güzel konuşuyordu."

Bir kere daha derinden derine iç çekti, sonra burnundan yüksek sesle nefes almaya devam etti. Ağzı açıldı, başı yana düştü. Yorgunluktan oturduğu yerde uyuyakaldı.

"Bütün bunlardan sonra ne yapmalı bilmiyorum," dedi Brian.

Maggie iki yana sallanıp dururken bağırıverdi:

"Ötekiler gibi Martin de gitti elimden. Bütün döllerimi yitirdim."

Thomsy'nin anlattıklarını pek anlamamışa benziyordu. Kalktı, yatak odasına gitti. Kayıtsız görünen Ellen Gleeson da yatmaya gitmişti. İki yaşlı kadın da anlama yetilerini neredeyse bütün bütüne kaybetmişlerdi. Tıpkı bir inme gibi, üzerlerine uyuşuk bir umursamazlık çökmüştü.

İhtiyar adam Mary ile ateşin başında oturuyordu. Konuşmak üzere birkaç kere ağzını açtı, ama tek bir kelime söylemedi. En sonunda ayağa kalktı, Mary'ye baktı, dudaklarını ısırdı, yumruklarını sıktı. Mary, ellerini dizlerinin üstünde kavuşturmuş, gözlerini ateşe dikmişti. Brian usulca elini Mary'nin omuzuna koydu. Genç kadın ansızın ürküp yaşlı adama döndü. Hınçla baktı Brian'a ama gözlerindeki acıma ve yumuşaklığı görünce gevşedi, sessizce ağlamaya başladı. Brian Mary'nin omuzunu bastırdı, sonra arkasını döndü. Odasına doğru yürüdü. Yarı yolda durup Mary'ye dönmeksizin, "Gidersen, arkanızdan dua ederim, kızım. Sizleri ardımdan mezara kadar sürükleyecek değilim ya! Tanrı yardımcın olsun, Mary," dedi.

"Tanrı senin de yardımcın olsun ihtiyar," dedi Mary içtenlikle.

Ne ki, bu sözleri ederken hiçbir şey hissetmemişti. Yanaklarından yaşlar döküldüğü halde, ta yüreğinden duygulanmış değildi. Bu gözyaşları, Thomsy'nin Martin'i göremeyişi yüzünden, içinde meydana gelen buruk boşluğu yenileyememişti. Ne getirmişti Thomsy geriye? Geceleyin bir ahırda tuhaf bir adamın anlattığı hikâyeden başka ne getirmişti?

Thomsy yüksek sesle horlamaya başlamıştı. Ateş sönmek üzereydi. Mary'nin gözleri donuklaştı. Başı öne, göğsüne düştü.

"Yarın," diye fısıldadı kendi kendine, "hemen gidip elbisemi satmalıyım. Beklemekten başka çare yok. Tanrım, sen bana, çocuğuma acı."

KIRK DOKUZUNCU BÖLÜM

SABAH SAAT ON BİRİ geçtiği halde, Doktor Hynes hâlâ yataktaydı. Üç saattir uyanık yatmaktaydı. Gerçi kendini tamamen hasta hissetmiyordu, ama hiç iştahı yoktu. Kız kardeşinin getirdiği yemeği geri çevirmişti, durmadan su içiyordu. Sanki ka-

fasında düşüncesini güçleştiren bir bulanıklık vardı. Zihninde acayip görüntüler yanıp sönüyordu. Sırtüstü yatarken, bu görüntüleri hastalıklı bir memnunlukla aklından geçiriyor; bunların nereden geldiklerini araştırmak ya da kafasından söküp atmak için hiçbir çaba harcamıyordu. Hayata karşı tam bir umursamazlık içindeydi. Tek isteği, hep böyle sırtüstü yatmak ve sürekli su içmekti.

Hastaya çağrıldığını söylemek için kız kardeşi birkaç kere odaya girip çıkmıştı. Her seferinde şöyle demişti ona:

"Dışarıda olduğumu söyle. Kimseyi görmek istemiyorum. Hasta olmadıklarını adım gibi biliyorum. Birisi karınlarını doyursun, yeter. Onları beslemek de bana düşmedi ya. Burada millete bakacak bir ben mi kaldım yani? Haydi bakalım, artık beni rahatsız etme."

Daha önce de gördüğümüz üzere, bu ufak tefek adamın yüreği iyilik doluydu. Duyarlıydı, inceydi; enikonu çevresine yardımcı olabilmek isteğiyle yanıp tutuşuyordu. Gelgelelim, bir ülküye doğru ilerlemek için kendi iç güçlerine boyun eğme yürekliliğini gösteremeyen o pısırık ve sıradan kişilerdendi. Böyle kimseler bu dürtüyü duyarlılıklarıyla, hayatta belli belirsiz bir şeyden yoksun oldukları kuşkusuyla sezinlerler. Kendi denetimleri dışında bilinmeyen bir güç tarafından durmadan kemirildiklerinin bilinciyle zaman zaman aşırı davranışlara sürüklenir, bazen kendilerini bütünüyle eyleme verir, bazen de içlerine kapanırlar. Uzak bir hedefe doğru yürüyen bir ordunun neferi olmak için neler vermezler ki. Zor karşısında bir başlarına kaldıklarındaysa umarsızdırlar, umutsuzluğa yazgılıdırlar.

Papaz yardımcısının etkisi altında bulunduğu, İrlanda'yı bir ana gibi sevme düşüncesine sımsıkı bağlandığı sıralar mutlu olmuştu. Ne var ki, Peder Geelan'ın boşlukta tek başına çıkan bir ses, sırtına geçirdiği papaz cübbesi ya da karşılarında bağlılık andı içtiği birtakım yobazlarca silahı elinden alınan bir nefer olduğunu anladığından bu yana, papaz yardımcısının bulanık

mistisizmi doktoru sarmamıştı. Sonra kulübesinde pislik içinde ölen yaşlı kadına gitmiş, polislerin süngü saldırısına tanık olmuştu. Papaz yardımcısının karşılarında eli kolu bağlı kaldığını, önderden yoksun halkın çil yavrusu gibi dağıldığını görmüştü. Bütün bunlar, ülküye doğru ilerleme dürtüsünü silip götürüvermişti. Babasıyla konuşurken yaptığı çıkış, sırf korkusundan ileri geliyordu.

Bu korku iki yanlıydı. Hem yaşlı kadından hastalık kapmaktan korkmuştu hem de polis tarafından tutuklanmaktan. Siyasete etkin olarak hiç katılmadığından bu sonuncu korkusu yersizdi; ama sinirleri öyle yıpranmıştı ki, Chadwick'in ölümünden bile sorumlu tutulabileceğini sanıyordu. Bu yüzden, hem bulaşıcı hastalığa hem de tutuklanmaya karşı temkinli davranmak amacıyla, herhangi bir kimseyle görüşmekten, temasa gelmekten titizlikle kaçınıyordu. Kişiliğine uygun olarak, bu feci durumlarından ötürü halkı suçlar olmuştu. Onları, kendi kafasınca tembellik ve pislikle; hakları uğrunda teşkilatlanıp mücadele etmekten yoksun insanlar olmakla suçluyordu.

"Kendileri kıllarını kıpırdatmadıktan sonra, ben niye kendimi ateşe atayım?" diye sormaya başlamıştı kendi kendine. "Geleceğimi onların uğruna niçin feda edeyim? Niçin vebaya yakalanma tehlikesini göze alayım? En iyisi, iş işten geçmeden buradan çekip gitmek."

Sonra, hiç ummadığı bir anda, kıtlık sayesinde Clogher'daki işleri yoluna giren, enikonu alıp yürüyen kardeşi Tony'nin çevirdiği dolaplarla, bir kaçış fırsatı ortaya çıktı. Kasabada, Lawton adlı bir hekimin emekli olmasıyla bir yer açılmıştı. Tony bu yerin kendi ailesince kapatılması düşüncesindeydi. Kazandığı başarı hırsını körüklemişti, şimdi bütün Clogher'ı avcuna almanın hesabını yapmaya başlamıştı. Ne kadar hayranlık uyandıran bir başarıya ulaştığını "Clogher koca Tony Hynes'ın koca cebindedir," sözünün herkesin ağzında dolaşmasından biliyoruz. Gene de, o sıralar, dağdan aralarına inen bu kaba devi fena halde kıs-

kanan Clogher burjuvazisini tarafsızlaştırmak için, son derece temkinli davranıyordu. Tony, kültürlü ağabeyinin o "Dublinli edasıyla" kasabada çalışmasının saygınlığını bir hayli artıracağı kanısındaydı. Böylece, konuyu babasına açtı. Yaşlı Hynes karısına danıştı. Kadın da her zaman olduğu üzere kocasının düşüncesine katıldı.

"Onun için iyi olur elbet," dedi. "Burada her şey durmadan kötüye gidiyor."

"Haklısın bak," dedi Hynes. "Aslında hepimiz bir an önce Clogher'a kapağı atsak çok iyi olacak. Artık Crom'dan alacağımız pek bir şey kalmadı."

Bu konuşmalar, doktorun babasıyla kavgasından bir hafta sonra geçti. Yaşlı çift, bu planın kendileriyle oğulları arasındaki anlaşmazlığı sona erdirecek en iyi yol olduğu kanısındaydı. Böylece doktora gidip "Burada yapamadığını biliyoruz. Doktor Lawton'ın yerine Clogher'a gitmen senin için hayırlı olur diye düşündük. Kasabaya kadar bir gidip Tony'yle konuşsan?" dediler.

Doktorun bu teklifi hiç duraksamadan kabul etmesi karşısında hayrete düştüler. Ne ki, hemen kabullendiği halde, en ufak bir isteklilik belirtisi göstermemişti. Aslında, bu, zor günlerde görevinden kaçmanın verdiği vicdan rahatsızlığını önlemek içindi. Kendi kendine başkalarının sorumlu olduğunu söyleyebilirdi. Gitti Tony'yi gördü, görüşmeler tamamlanmıştı. Artık dilediği an köyü terk edebilir, Clogher'daki görevine başlayabilirdi. Gittiği için belli belirsiz bir utanç duyduğu halde, bütün bunları son derece heyecan verici buluyordu.

Burada, bu karmaşık insanla ilgili olarak bir başka tuhaf noktayı belirtmemiz gerekiyor. Bir bir aklına düşen görüntüler kan dolaşımını hızlandırıyor, çoğu Ellie Gleeson'la, özellikle kadının sert memelerini göğsünde hissettiği anla ilgili oluyordu. Chadwick'le ilişkisini kestiğinden bu yana, bu tensel düşüncelerden yakasını sıyırmıştı, ama şimdi yeniden baş gösteriyorlardı işte.

Kız kardeşinin içeri girmesiyle, bir kere daha dalıp gittiği düşüncelerden uyandı. Kız kardeşi ne kapıyı tıklatmış ne de içeri girmek için izin istemişti. Bir köylü gibi kapıdan süzülmüş, sol eliyle sağ elinin parmaklarını sinirli sinirli çekiştirerek, kapının hemen yanındaki duvarın önünde dikilmişti. İkide bir parmaklarını tıklatıyordu.

"Bu sefer gelen kim?" diye sordu doktor mahmur bir sesle.

"Vadi'den Mary Gleeson," diye fısıldadı Bridget.

Törelere göre, kadınlar kızlık adlarını evlendikten sonra da korurlardı.

"Ne istiyormuş?" dedi doktor.

"Bebeğini muayene etmeni istiyor."

"Nesi varmış?"

"Bilmiyorum."

"Niye dışarıda olduğumu söylemedin? Söyle, biraz sonra dispanserde olacağım. Çocuğunu oraya getirsin."

"Söyleyemedim bir türlü," dedi Bridget heyecanlanarak. "Bana bir tarak hediye etti."

Doktor dirseklerine dayanarak yatağın içinde doğruldu ve kız kardeşine ilk kez baktı. Gözlerinde garip bir pus vardı. Birdenbire kız kardeşi gözüne son derece tiksinti verici göründü, neredeyse paylarcasına bağırdı:

"Ne verdi dedin?"

Bridget gözlerini yerden kaldırdı, ağabeyine baktı, sonra tuhaf bir kahkaha attı. Neden bilinmez, yalnızken bile hep böyle gülerdi. Daha çok, bir utanç duygusundan böyle yapardı. Ansızın topukları kaşınır, içerisine ılık bir şeyler akmışçasına omuriliğinde bir gıdıklanma hissederdi. Edepsiz bir kahkaha atardı sonra. Ama bu en çok iki saniye sürerdi. Yüzü kıpkırmızı kesildi, bakışlarını tekrar yere indirdi, parmaklarını çekiştirerek tıklatmaya koyuldu. Altın sarısı saçlarıyla çirkin yüzü büyük bir uyumsuzluk meydana getiriyordu. Son zamanlarda bir hayli şişmanlamış, gebe kadınlar gibi karnı çıkmıştı. Utançtan kızaran

tombul, solgun yanaklarında hastaymış gibi benekler belirmişti. Heyecanla, ama gene fısıltı halinde konuştu.

"Bir İspanyol tarağı," dedi. "Satın aldım ondan. Bir şiline. Elbisesini de alacağım."

Elbiseyi de almasını önlemesinden korkuyormuş gibi, meydan okurcasına, yeniden ağabeyine baktı. Gözlerinde kötü bir ifade okunuyordu. Bridget'in de kendisine yağdırılan hakaretler karşısında öç alma isteğiyle başkaldırdığı anlar olurdu. Ama hep hayalindeydi öç alması. Zihninde, düşmanlarına olağanüstü işkenceler eder, özellikle "bir daha yüzlerine bakılmayacak ölçüde çirkinleştirirdi" onları. Onu en çok üzen çirkinliğiydi. Mary'nin düğün elbisesini ve güzel tarağını ele geçireceği için böyle heyecanlanmasının nedeni de buydu. Bu süslerle Mary'nin güzelliğine erişeceğini düşünerek kendi kendine seviniyordu.

"Elbisesini mi?" diye sordu doktor. "Demek elbisesini satın alıyorsun? Nereden icap etti?"

"Senin onlardan hiç farkın yok," dedi Bridget. "Hiçbir şeyim olmamalı mı yani? Bu kadarcık şeyi bana çok mu görüyorsun? Para kendimin olduktan sonra, canımın istediğini yaparım, kim ne karışır? Güç bela kazandım bu parayı, kiracıların verdiklerini azar azar biriktirdim. Ömrümde kendime hiç elbise almadım. Genç kızlığımdan beri hep aynı elbiseyi giyiyorum. Pazarları kiliseye gitmeye utanıyorum. Senin de Tony'nin de bir eksiğiniz yok. İki altın biriktirmiştim. Babam azarlamaya kalkarsa, elbiseyi almaya hakkım olduğunu söylemelisin, anladın mı, yoksa..."

Durdu, sert gözlerle ağabeyine baktı, sonra bakışlarını yere indirdi. Doktor güldü.

"Yoksa ne yaparsın?" dedi.

"Gene içtiğini söylerim babama," diye fısıldadı. Doktor bu tehdit karşısında şaşalamıştı. Son zamanlarda, vebadan ölen kadına gittiğinden bu yana, yeniden içmeye başladığı doğruydu. Kendi kendine, hastalıktan korunmak için içtiğini söylüyordu.

Gene de içkiye başladığı babasının kulağına giderse, Doktor Lawton'dan boşalan yere geçme işi asla gerçekleşmeyebilirdi.

"Hayır, yapamazsın, çılgınlık bu," diye fısıldadı doktor. "Söylediğini bir duyayım, gebertirim seni."

Bridget, gözlerini yerden kaldırmaksızın, gene tiz bir sesle güldü.

"Senin ne alacağından bana ne?" dedi doktor. "Elbiseyi alamazsın demedim ki. Baban bir şey diyecek olursa, ben senin yanındayım, merak etme."

"Ah! Sağ olasın," dedi Bridget; bakışı birdenbire dostça bir anlatım almış, yüzünde coşkun bir ifade belirmişti. "Bir altın vereceğim. Aslında daha fazla eder. Çok güzel bir elbise. Kadifeden volanı var. Gene aç kalırsa, belki bir on şilin daha verir, pelerinini de alırım. Açlıktan satıyor elbisesini."

"Açlıktan mı?" dedi doktor dalgın bir sesle. Ansızın kafasındaki bulanıklık çoğaldı, dili kurudu, ama başucunda duran sürahiye uzanacak gücü bulamadı kollarında. Gözlerini, battaniyenin altında ayaklarını oynattığı noktaya dikti. Gövdesi tepeden tırnağa kızarmıştı sanki, kendinden utanıyordu. Fakat niçin utandığını tam olarak kendi de bilmiyordu. Bir şey biliyorsa, o da şu anda Bridget'den şiddetle nefret ettiğiydi.

"Sana büyük gelir, üzerinden dökülür," dedi iğneli bir sesle.

"Daraltırım canım," dedi Bridget. "Bebeğini muayene edeceksin, değil mi? Etmezsen, elbiseyi vermeyecek."

Nedense doktor şimdi Mary'nin ne pahasına olursa olsun elbisesinden yoksun kılınması gerektiğini sezinliyordu. Kafasında, Mary'nin elbisesinin Chadwick'in öldürülmesiyle ilgili olarak kendisine karşı bir kanıt olabileceği şeklinde bir düşünce belirdi.

"Peki, peki," dedi. "Sesini kesip gidersen, bakacağım Mary'nin bebeğine."

"Ah! Tanrı seninle olsun," diye fısıldadı Bridget açgözlülükle dudaklarını yalayarak. "Demek, benim olacak. İlkin iki altın

istemişti, ama bire de razı olacağını biliyordum. İnsan karşısındakinin ne zaman daha azına da razı olacağını anlıyor. Gözlerinde senin satın almayacağından korkan bir ifade yakaladın mı, tamam. Pek de o kadar istekli değilmişim gibi davrandım. Böyle zamanlarda kim elbise almak ister? Tabii, sonunda bir altını kabullenmek zorunda kaldı, ama sen bebeğine bakmazsan elbiseyi vermeye niyeti yok. Laf aramızda, ta Clogher'a kadar taban tepip, orada satabilir elbisesini."

Bütün bunları zor duyulur bir fısıltıyla, hafifçe kekeleyerek, kelimeleri ağzında yutarak bir çırpıda söyleyivermişti. Doktor doğru dürüst dinlememişti bile. Başının döndüğünü hissediyordu. Yatağın içinde tedirgindi. Yatakta kendini tehlikede hissediyordu. Ellie Gleeson'ın memeleri gözünün önünden silinmediği halde, artık hoş bir izlenim de bırakmıyorlardı. Şimdi yandaki odada, boğazında kanlı havlularla Chadwick yatıyor, bir yerlerde birisi haykırıyor, polisin süngü saldırısına geçeceğini söylüyordu. Hemen kalkmalıydı yataktan.

"Orada dikilip durursan nasıl bakayım kadının bebeğine?" diye bağırdı Bridget'e. "Nerede bu kadın?"

"Aşağıda, arka tarafta," dedi Bridget usul usul kapıya yaklaşarak. "Mutfağın arkasındaki küçük odada. Oraya sakladım onu."

"Çık dışarı," dedi doktor. "Şimdi geliyorum."

Bridget ivecen adımlarla dışarı çıktı. Doktor yataktan fırladı. Hiç değilse kendisi fırladığını sandı, çünkü aslında güçlükle kalkabilmişti. Öyle güçsüzdü ki, gövdesini zor ayakta tutuyordu. Gene de hemen giyinip odasından çıkma zorunluluğunu duyuyordu. Ellie'nin memeleri, Chadwick'in boğazındaki kanlı havlular, polislerin saldırıya geçtiğini haykıran adam; hepsi orada, yanı başındaydılar; oda son derece tehlikeliydi. Sürahiyi kaptı, kafasına dikti. Sonra yüzünü su dolu bir leğene daldırdı. Suyun değmesiyle biraz kendine gelmiş, kafasını toparlamıştı. Ama biraz sonra karaltılar eskisinden de büyük bir güçle geri döndüler; memeler, havlular, haykıran insanlar birbirine karıştı. Giyinip

çıktı odadan. Döşeme, kendisini içine alacakmış gibi havaya kalkıyordu sanki. Merdivenlerden inerken parmaklıklara yaslanmak zorunda kaldı. Durumunun pek iyi olmadığını henüz fark etmemişti, düşünemiyordu.

Bridget onu merdivenlerin dibinde karşıladı, mutfağın arkasındaki küçük odaya götürdü. Mary bir dilenci gibi duvara yaslanmış, öyle dinelmişti. Dimdikti, çocuğunu pelerinine sarmıştı. Elinde bir çıkın vardı. Doktor, Mary'nin omuzunun üzerindeki camdan, teyzesinin bahçede bir tası ovduğunu gördü. Kadın kumla ovuyordu taşı, çıkan ses öylesine tedirgin ediciydi ki, doktor bağırmak istedi. Teyzesinin yüzünden aşağı dökülen dağınık saçlarını görünce bir tiksinti duydu, içinden onu öldürmeyi geçirdi.

Mary hafifçe eğilerek selam verdi, doktor kadının bakışında bir tuhaflık olduğunu sezinledi. Gözleri ve ağzı iyice açılmıştı. Mary selam verdikten sonra gövdesinin üstünü birden geri çekmişti. Sonra bebeğini göğsüne bastırdı, dehşetle doktora baktı.

Doktor gövdesinde büyük bir ağırlık hissediyor; olağanüstü bir söz söylemezse, Ellie'nin memelerinin, havluların, haykıran adamın ağırlığı altında ezileceğini seziyordu.

"Açsın sen," diye bağırdı. "Çocuğun da aç. Yiyin. Yiyin. Benim elimden bir şey gelmez. Yiyin diyorum, anladın mı? Yiyin."

Gözlerindeki pus öyle yoğunlaşmıştı ki ne Mary'yi ne de teyzesini görebiliyordu; ama işitme duyusu her zamankinden daha güçlüydü. Hayalindeki adam bağırıyordu:

"Vebalı! Vebalı! Uzak dur çocuğumdan!"

Doktor ilk sese bir başka ses karışırken yere yıkıldı.

"Ver şu elbiseyi, sersem karı. Al, işte para. Ver onu bana. Söz vermiştin."

Sonra her şey korkunç bir hızla fırdolayı dönmeye başladı. Bu dönüşe kendi gövdesi de katıldı ve artık hiçbir şey duymadı.

ELLİNCİ BÖLÜM

THOMSY BİR RÜYAYLA uyandı; sarı saçlı adam orduyu zafere ulaştırıyormuş, kendisi de ordunun neferlerinden biriymiş, oradakilerin büyük bir çoğunluğu ayakları paçavralara sarılı kadınlarla erkeklermiş, bazılarıysa Kraliçe'nin askerleriymiş, kendi kanlarını taşıyanlara ateş etmeyeceklerini haykırıyorlarmış, adalılar da oradaymış, kayıklarını ters çevirip omuzlarına vurarak uzun bacaklı kara böcekler gibi yürüyorlarmış. Büyük yığın, hoş kokulu fundaların içinden geçerek dağın tepesinde duran sarı saçlı adama doğru ilerliyormuş, sarı saçlı adamın bir elinde bir toprak ağasının kellesi, öbür elindeyse yükselen güneşin altınsı ışınlarıyla pırıl pırıl yanan ufka doğrultulmuş bir kılıç varmış, sarı saçlı adam dağın doruğunun ardında uzanıp giden bereketli toprakları işaret ediyormuş.

Sonra, zafer coşkunluğu en yüksek noktasına erişip, kendisiyle bereketli topraklar arasında sadece küçük bir fundalık kaldığında, bir ses Thomsy'ye durmasını emretti. Bu sesle olduğu yerde çakıldı kaldı.

Thomsy, "Vebaya tutulmuş. Yüzü domuz gibi benek benek. Bağırarak yere yıkıldı," diyen sesi sonsuz acılar içerisinde dinlerken, yığınlar bereketli topraklara doğru yanından geçip gittiler.

Büyük bir telaşla uyandı Thomsy. Mutfakta bağıranın Mary olduğunu anlamıştı. Döşeğinde doğrulup otururken bütün gövdesi sızladı. Yürümekten her bir tarafı kaskatı kesilmişti. Bu yüzden yere çakılıp kaldığını hissetmişti. Oysa burada, tavan arasının loşluğunda, bereketli topraklar üstünde yükselen muhteşem güneşin en ufak bir belirtisi yoktu. Sarı saçlı adamın rüyadan gayrı bir şey olmadığını fark etmek korkunç bir acıydı. Kendi kanlarını taşıyanlara ateş etmeyeceklerini söyleyen askerler de bir rüyaydı. Kadınıyla erkeğiyle durmadan yürüyen muazzam yığınlar da.

"Param çıkıştığı kadarıyla ne bulduysam aldım," diye bağırdı Mary. "Hepsi burada, yanımda işte. Bundan sonra o vebalı dükkâna gitmek tehlikeli. Ben, kendi payıma, köyden uzak durmak niyetindeyim."

Thomsy bir kere daha sırtüstü uzanmak, gözlerini kapamak, Mary'nin araya giren sesiyle yarım kalan coşkunluğa yeniden erişmek istiyordu. Ama Mary'nin korkuyla çın çın öten sesi, dağın doruğuna varmasını nasıl önlediyse, uzanıp yatmasını da öyle engelliyordu. Acımıştı Mary'ye. Acıyla sızlanıp homurdanarak ayağa kalktı. Sendeleyerek merdivene gitti, aşağıya mutfağa indi. İhtiyarlar oradaydı. Hep bir ağızdan heyecanlı heyecanlı konuşuyorlardı. Thomsy'nin kafası karıştı, ne dediklerini anlayamadı. Beyninin içinde dayanılmaz bir ağrı vardı. Kemikleri sızlıyordu. Kulakları uğultudan hiçbir şey duymuyordu. Dışarıdan gelen sesler, içinden yükselen türküyle, dağın doruğuna tırmanan yığınların gümbürtüsüyle karışıp tek bir ses oluyor, boğulup gidiyordu. Konuşmalıydı, sarı saçlı adamın kıtlık korkusundan kurtaracağı insanlığı nasıl büyük bir sevincin beklediğini Mary'ye anlatmalıydı.

"Biraz sabırlı olamaz mısın canım?" dedi yatıştırıcı bir sesle. "Merak etme, Martin'le seni Amerika'ya gönderecek iyi yürekli insanlar var. Bana söz verdi. Çok sürmez, sarı saçlı adamdan bir haber gelir."

Ama Mary öfkeyle Thomsy'ye döndü.

"Senin de sarı saçlı adamının da!" diye bağırdı. "Batı adalarından harika bir masal getirdin doğrusu! Kabahat bende ama, kendim gideceğime seni gönderdim. Sarı saçlı adamların gevezeliğini etmek için artık çok geç. Burada oturup ölümü beklemekten başka yapacak bir şey kalmadı. Veba başladı. Çok geçmeden yollar, kasabanın sokakları çürümüş cesetlerden geçilmeyecek. Ölüm her yerde kol geziyor. Çevremizde ne var ne yok çürüdü, sırtımızdaki yırtık pırtık elbiselerden gayri bir şeyimiz kalmadı. Elbisemi satarak aldığım bütün yiyecekler nah şu torbanın

içinde işte. Ah! Evliliğim için doğrusu güzel bir son. Kocam kaçak, elbisemse o sersem cadının sırtında. Ben de burada, küçük Michael'ım vebaya yakalanacak diye korkudan ölüyorum. Bana birtakım boş haberlerin, sarı saçlı adamların lafını edip durma Tanrı aşkına. Açlıktan ölüp gideceğine göre, kapının eşiğine çıksan, başını göğe dikip uzun uzun ulusan daha iyi edersin."

Ocağın yanında duran bir tabureye oturmuş, çocuğunu emziriyordu. Bir eliyle kızıl pelerinini bebeğin üstüne tutmuştu, öbür elindeyse bir ekmek parçası vardı. Sözünü bitirince, sanki o anda memelerini sütlendirmenin zorunluğunu duyuyormuşçasına, ekmeği aç kurt gibi yemeye başladı. Gözlerinde vahşet okunuyordu. Darmadağın siyah saçları, solgun yanaklarından küçük dereler gibi süzülüyordu. Çıplak ayakları çarıl çamurdu. Eski elbisesinde bir yama göze çarpıyordu.

"Ah! Mary, canım sakın kızma bana," diye bağırdı Thomsy. "Sen ki kapısından içeri adımını atar atmaz bu yoksul evi saraya çevirmişsin, seni mi kandırmaya çalışacağım? Sen ki bana o kadar iyi davranmışsın, sana mı yalan söyleyeceğim? O eşsiz güzelliğin, salına salına yürüyüşün, konuşman, bir yaz günü ırmağın türküsünü andıran sesin sarhoş ediyor beni. Ah! İnan güzelim, o şirin elbisenden, saçına taktığın o soylu taraktan ayrıldığını gördükçe yüreğim parçalanıyor; onları takıp takıştırıp pazar günleri olanca alımlılığınla kiliseye gidişini hatırladıkça zıvanadan çıkıyorum. Oysa şimdi burada, yoksulluğunun üzerinde parıldayan kırmızı pelerininle oturmuşsun. Ah! Mary, sen benim her şeyimsin, korkma, ben yanıltmam seni. Hani, sana bir yararı dokunacağını bilsem, bıçağı karnıma daldırıveririm."

Thomsy bağışlanmasını dilercesine ellerini ileri uzattı, ağlamaya başladı, ama Mary soğuk gözlerle bakıyordu. Thomsy'nin işitemediği bir şeyler söyledi, kulakları duymaz olmuştu. Beyninin içindeki uğultu arttı. Hoş kokulu fundalıklardan geçerek vaat edilmiş ülkenin doruğuna tırmanırken şarkılar söyleyen, bağırıp çağıran halk korosu şimdi tehlikeli bir hal almıştı.

Thomsy umarsızlıkla çevresine bakındı, yaşlı adamın kendisini seyrettiğini gördü. Kendisine karşı hep düşmanca davranmıştı ihtiyar Brian. Şimdi Thomsy bu düşmanlığın gerçek anlamını kavrıyordu. Bir asalaktan farksız görüyordu kendisini. Thomsy'nin kulaklarında bir türkü sesi dolanıyordu. Beynindeki uğultu gırtlağına yürüdü ve Thomsy haykırıverdi:

"Hepsini ben yiyecek değilim."

Yaşlı adam bir bastona yaslanıyordu, başı öne fırlamıştı. Sol gözü hâlâ öfkeyle parlıyordu, ama sağ gözü donuklaşmış, kafatasının içerisine gömülmüştü. Yanaklarının pembeliği solmaktaydı. Dudakları rengini neredeyse yitirmişti. Kulaklarının ucu kurumuştu. Gövdesi tepeden tırnağa çarpılmıştı sanki. Durağan bir bakışla parıldayan sol gözü dışında, bütün gücünü yitirmişti.

"Tam konuşacak zamanı buldun gene," dedi.

"Sana söylemiyorum," diye bağırdı Thomsy. "Ben Mary'ye söylüyorum, küçük Michael'a söylüyorum. Ne varsa o yesin."

Sonra gene boğazı tıkandı, kulakları uğuldar oldu. İki yaşlı kadın ağlıyorlardı, farkındaydı ama ne dediklerini duyamıyordu. Mary oturduğu tabureden kalktı, Thomsy'nin elini tuttu, ona bir şeyler söylemeye koyuldu. Mary'nin gözlerinin yaşardığını gördü Thomsy. Ne dediğin anlamıyordu, ama bunun hiç önemi yoktu, şimdi Mary'nin yüzü gözyaşlarıyla yeniden güzelleşmişti. Şimdi halk korosu gene utkuyla türkü söylüyor, askerler gene kendi kanlarını taşıyanlara ateş açmayacaklarını haykırıyorlardı. Sarı saçlı adam olanca görkemiyle dağın doruğunda duruyordu gene. Thomsy eğildi, uzanıp Mary'nin elini öptü. Sonra bebeğin elini tuttu, onu da öptü.

"Tanrı ikinize de esenlik versin," diye fısıldadı.

"Sana da Thomsy'ciğim," dedi Mary. "Bana öyle haince sözler ettiren içimdeki korkuydu, yüreğim değil."

Thomsy, Mary'nin dediklerini işitmedi artık, sanki koca ev üzerine yıkılıyordu, tam boğulacak gibiyken kendini bahçeye dar attı. İnceden bir yağmur yağıyordu. Ellerini arkasında ka-

vuşturmuş, sendeleyerek, acıyla çayırlığa doğru yürürken damlaları yüzünde hissetti. Yumuşacık damlaların değmesi yatıştırıcı, dinginleştiriciydi. Başının ağrısı dinmişe benziyordu. Artık yeniden rahat rahat rüyalarına, hayallerine dalabilirdi. Kulaklarında, hoş kokulu fundaların arasında ilerleyen insanların hep bir ağızdan söyledikleri türkü, köye doğru yürüdü.

O'Hanlon'ın kulübesi önünde üç çocuk el ele tutuşmuş duruyorlardı. Ağlıyorlardı. Thomsy durdu, baktı. En küçük kız neredeyse çırçıplaktı. Küçücük göbeği, yarısına kadar dolu bir torba gibi aşağı sarkmıştı. Bacaklarının inceliğinden dizlerinin eklem yerleri görünüyordu. Ablası Julia'ya yaslanmış, hıçkırıyordu. Hıçkırık tutmuş gibi tuhaf bir ağlayışı vardı.

"Niye ağlıyorsunuz?" dedi Thomsy onlara.

"Anamız gitti," dedi Julia fısıltı halinde. "Dün gece bırakıp gitti bizi."

"Nereye gitti?" diye sordu Thomsy.

"Bilmiyoruz ki," dedi çocuk. "Açız."

"Köye mi gitti acaba?" dedi Thomsy.

"Bilmiyoruz ki," diye cevapladı gene Julia.

Sonra yüksek sesle ağlamaya başladı, ardından öteki ikisi de başladılar. Çocukların ince, madenî sesleri Thomsy'nin başındaki ağrıyı tekrar başlatmıştı. Yürüyüşçülerin türküsü vahşi bir kükreyişe dönmüştü şimdi.

"Köyden alır getiririm onu size," dedi Thomsy.

Kendi sesini bile işitmedi. İşte bu ufaklıkların da hakkı vardı Mary'nin torbasındaki yiyeceklerde; bir an önce yakasını kurtarmak için hızlı adımlarla köye doğru yürümeye koyuldu.

"Bir lokmasını bile almamalılar," diye uğulduyordu kulaklarında bir ses. "Hepsi Mary ile çocuğuna kalmalı. Her lokması..."

Dokumacının kulübesinin önünden geçerken Sally O'Hanlon'ın karşıdan geldiğini gördü. Bardaktan boşanırcasına bir yağmur başlamıştı. Sally yalınayaktı; dengesini kuramadan, dizlerini kırarak yürüyen bir sarhoş gibi uzun adımlar atıyordu.

Yoldaki su birikintilerine bastığında ayaklarından iki yana çamurlar sıçrıyordu. Arkasından sürüdüğü siyah şalının ucu sol elinde kıvrılmış kalmıştı, öteki ucuna ise bir şey bağlıydı. Yolun üstünde top gibi hoplaya zıplaya arkasından geliyordu. Sağ elini ikide bir başının üzerine kaldırıyor, kendi kendine Thomsy'nin uzaktan işitemediği bir şeyler söylüyordu. Thomsy'nin gene kulakları uğuldamaya başlamıştı.

Tam Sally yanından geçerken, "Senin çocuklar arkandan ağlayıp duruyorlar," dedi Thomsy.

Değil Sally, kendi bile duymamıştı sesini; üstelik kadın Thomsy'yi tanıyamamış, sağ elini başının üzerine kaldırıp bir şeyler mırıldanarak, başını çevirip bakmaksızın yürümüş geçmişti.

"Bitmiş."

Thomsy köye vardı. Mahkeme binasının önünde yoğun bir kalabalık birikmişti, şakır şakır yağan yağmura kimsenin aldırdığı yoktu. Thomsy kalabalığın içine girmedi, bir kenarda durdu, ötekiler gibi binaya baktı o da. Kapının üzerinde "Kıtlık Yardım Komitesi" yazılıydı. Kapı kapalıydı, anlaşılan içeride kimseler yoktu. Ama kalabalık gene de birisinin kapıyı açıp onları açlıktan kurtaracağı umuduyla, hiç ses çıkarmadan, öyle bekliyordu. Kalabalığın orada, ses etmeden öyle durmak, Thomsy'nin gönlünü rahatlattı.

Köyün yukarılarında, kilisenin tam karşısına düşen bir sundurmada birisi çivi çakıyordu. Thomsy bir süre sonra, sundurmadan tabut taşıyan iki adamın çıktığını gördü. Sırtlarında tabut, dar bir yoldan aşağı inmeye başladılar. Arkalarında küçük bir kalabalık vardı. Sonra Clogher yolundan bir araba belirdi. O zaman kalabalık mırıldanmaya başladı. Dağıtılmak üzere yiyecek getirildiğini sanarak arabanın çevresine doluştular. Oysa araba otelin önünde durdu, aceleyle iki adam indi. Otelden içeri girdiler.

"Kasabadan bizim doktor için gelmişler," dedi kadının biri. "Vebaya yakalanmış adamcağız."

Kadının sözlerini duyunca Thomsy'nin eli ayağına dolaştı. Bir kez daha yere çakılıp kaldığını, dağın doruğundan gelen yığınların onu ezip geçtiğini hissetti. Veba Mary'yle çocuğuna erişebilir düşüncesiyle, var gücüyle köyden uzaklaştı. Bereketli topraklara varamadan yüzleri beneklerle kaplanacak, ateşler içerisinde ölüp gideceklerdi. Bütün gövdesinde bir ürperti duydu, midesi ıslak yolda arkasından sürüklenen bir top gibi sertleşmişti.

Eve vardığında gece inmek üzereydi. Arkadan dolaştı, ağıla girdi, bir köşede duran samanların üstüne uzandı. Hemen uykuya daldı. Ama o düşü bir kez daha göremedi. Sabah uyandığında yaşlı adamı üstüne eğilmiş buldu.

"Ne o?" diye bağırdı yaşlı adam bastonuyla Thomsy'yi dürtükleyerek. "Gene kafayı buldun galiba? Sende hiç utanma yok mu?"

"Ah! Ne istiyorsun benden, kardeşlik?" dedi Thomsy. "Ola ki vebaya tutulmuşumdur diye uzandım buraya. Eve de bulaştırmaktan korktum. Mary'ye de bulaşabilirdi. Beni yalnız bırak, ihtiyar."

"Veba mı!" dedi Brian korkuyla bir adım geri çekilerek. "Bunu da nereden çıkardın?"

Thomsy homurdandı. Kemikleri sızım sızım sızlıyordu. Ama gene de duyuları tamamıyla çalışıyordu artık. İşitebiliyordu, uğultu falan kalmamıştı. Düş yok olmuştu.

"Köydeydim," dedi. "Kadının biri doktorun vebaya yakalandığını söyledi. Belki de halk arasında hızla yayılıyordur."

Yaşlı adam hiç vakit geçirmeden dışarı fırladı, Thomsy samanların arasından doğrulmaya çalıştı, ama hiç kıpırdayamıyordu. İçini çekti, sonra yeniden uzandı. O sırada içeri Mary girdi. Elindeki kulplu bardakta yavan un çorbası vardı.

"Ah, zavallıcığım benim!" dedi Thomsy'nin yanı başına samanların üstüne diz çökerken. "Bütün bir gece burada mıydın? Nedir bu veba lafı? Yoksa dünkü konuşmamdan mı alındın? Zavallıcık, sen benim için o korkunç yolculuğu göze aldıktan sonra, sana böyle davrandığım için ben hain kadının biri olmalıyım. İç

şunu canım. Ne zamandır ağzına bir şey koymamışsındır. Korkmuşsundur, dünkü yağmurda sırılsıklam olmuşsundur. Neden eve gelmedin, hiç olmazsa biraz ısınırdın?"

"Tanrı seninle olsun Mary," diye fısıldadı Thomsy, gözlerinden yaşlar boşanıyordu. "Bu tatlı sözlerinle cennetin kapılarını açtın bana. Bırak, ellerimle yüzüne dokunayım. Aslında vebaya yakalanmış falan değilim, Martin'i geri getirememekten gelen bir utanç benimkisi. Al götür bu çorbayı canım. Ne hakkım var lokmanı ağzından almaya? Bunun hepsini sen içmelisin, senin ihtiyacın var. Hepsine. Gençsin, çocuğun var besleyecek. İkiniz de gençsiniz. Yaşayacak olan sizsiniz. Bense bir insan müsveddesiyim, Mary, koca sarhoşun biriyim, varlığımla yokluğum bir benim. Önlerinde hayat duran genç insanların lokmasını ne diye alayım? Ah! Kardeşlik, sevimli yüzüne dokunmak o kadar güzel ki."

Bütün bunları kendinden geçmişçesine coşkun bir edayla, ağzı hafifçe köpüklenerek söylemişti. Mary ağlayarak dinliyordu onu, ama kızmış gibi yaparak dudaklarını uzattı:

"Saçmalama," dedi Mary bütün gücünü toplayarak. "İç şunu. Sen iyice bozmuşsun kafanı. İç şunu, sonra git güneşte uzan biraz. Sıcacık, pırıl pırıl dışarısı. Güneş canlandırır insanı. Haydi, iç bakalım."

"Utandırma beni, kardeşlik," dedi Thomsy yutkunarak. Karşı çıkıyor, Mary'nin yemeğini "geceleri çöplükte dolaşan hayvanlar" gibi elinden almasının kendisine utanç vereceğini söylüyordu. Thomsy çorbayı bitirinceye kadar Mary yanından ayrılmadı. Sonra onu yattığı yerden kaldırdı, güneşe çıkardı. Çorba hiç kuşkusuz Thomsy'ye yeni bir güç katmıştı, yürüyebiliyordu artık, ama beyninin içindeki uğultu yeniden başlamıştı. Dağa tırmanan yığınlar şimdi onu aşağılayan bir edayla bağırıyorlardı. Irmak boyuna indi, kıyıdaki yüksek otlara yüzünü gömdüğü zaman haykırmalar kesildi, ırmağın mırıltısı bir zafer şarkısına dönüştü. Şimdi sarı saçlı adam ufukta kılıcıyla duruyordu, ama

öbür elinde toprak ağasının kellesi yoktu. Esrarengiz bir edayla gülümsüyordu.

Akşamleyin Mary geldi kaldırdı Thomsy'yi. Eve götürdü, yukarıya tavan arasına tırmanmasına yardım etti. Thomsy uzandı, Mary üzerine bir şey örttü. Ama bir türlü uyku tutmadı Thomsy'yi. Bütün gece, Mary'nin yemeğini yemiş olmanın utancı içinde, öyle yattı. Sabah Mary'nin aşağıda dolaştığını duyduğunda kalktı, aşağı mutfağa indi, Mary ateşi körüklüyordu.

"Biraz daha iyi misin, canım?" diye sordu Mary.

Gözlerinin altında koyu halkalar görünmesine karşın gülümsüyordu, mutlu görünüyordu. Thomsy Mary'ye baktı, hafifçe titredi.

"Ah! Thomsy, harikulade bir rüya gördüm," dedi Mary.

"Rüya mı?" dedi Thomsy.

"Evet," dedi Mary. "Daha önce de görmüştüm, aynı rüyaydı, aynı rüyayı iki kere görmüştüm. Bu üçüncü oluyor. Mutlaka doğru çıkacak, öyle anlaşılıyor."

"Nasıl bir rüyaydı bu?" diye sordu Thomsy gözlerini Mary'den ayırmaksızın.

"Bir melek geliyordu bana," diye fısıldadı Mary, "beni alıyor, bir gemiyle Amerika'ya götürüyordu. Martin de gemide, yanımdaydı. Ah! Öyle güzeldi ki, rüyayı gördükten sonra bilemezsin nasıl mutlu oldum."

Thomsy bir dizini yere dayadı, Mary'nin elini eline alıp öptü. Sonra başını kaldırıp yüzüne baktı Mary'nin:

"Doğrusun, Mary. Bir gemi. Cesaretini kaybetme. Sarı saçlı adam mutlaka haber gönderecek sana. Sen bekle yeter ki."

Mary kuşkuyla Thomsy'ye baktı. Alnı kırıştı. Thomsy ayağa kalktı, tuhaf bir gülümseyiş yayıldı yüzüne. Sonra döndü, kapıyı açtı.

"Nereye gidiyorsun?" dedi Mary buyurgan bir sesle.

"Hiçbir yere," dedi Thomsy. "Biraz dışarı çıkıyorum."

"Çok uzaklaşma," dedi Mary, "sana çorba yapıyorum."

"Yok canım, uzağa değil," dedi Thomsy kapıdan çıkarken.

Şimdi kafasının içinde çın çın öten bir ses vardı. İlkin durmadan şişen, sonra kafasının içinde patlayıveren bir köpük gibi bir şeydi bu. Her adım atışında gövdesi yerden yükseliyor, sonra hızla yere iniyordu sanki. Artık hareketlerinin bilincinde değildi, üzerine bastığı toprağı göremiyordu. Her şey bir bulanıklık halindeydi: gökyüzü, dağlar, yol... İleri! Kaybedecek vakit yoktu. Patch Hernon'ın teyzesinin oturduğu kulübenin yanından sola saptı. Sonra sarp yamacı tırmanmaya koyuldu. Elleriyle dizlerinin üstünde emeklemek zorunda kalıyordu tırmanırken. Ağzı köpürmüştü, demin beyninde hissettiği köpük şimdi midesine inmişti. Midesinde bir açılıyor bir kasılıyordu. Zaman yetecek miydi acaba? Dar yamacı daha hızlı tırmanmak için büyük bir çaba harcadı, köpük patlamadan doruğa varmak zorundaydı. Orada, Martin'in Crom arazisindeki ayaklanmadan yaralı olarak kaçıp saklandığı kulübe vardı. Kulübenin hemen yukarısındaki sarp bir kayadan bir dere dökülüyor, aşağıda koyu ve çevresini yer yer yosunların bürüdüğü bir gölcük meydana getiriyordu. Gölcüğün her iki yanındaki kayaların yarıkları arasında uzun, yeşil eğrelti otları bitmişti. Yukarıdan dökülen su derinden derine uğultulu bir ses çıkarıyordu. Hava soğuktu.

Yosunlarla kaplı toprağa elleriyle dizlerinin üzerinde çöktü. Suyun sesi muazzam bir kükreyiş halini aldı, içindeki köpük midesini iyice gerinceye kadar genişledi. Büyük bir korkuya kapılarak yerinden fırladı, emekleyerek kulübeye girdi. Toprağa uzandı, tam o sırada köpük patladı.

Artık hiçbir sızı duymuyordu, suyun kükreyişi uzaklarda kalmıştı. Yumuşak ve ezgili bir ses duyuyordu uzaktan uzağa, sarı saçlı adam dağın tepesinde duruyordu, kınından sıyrılmış kılıcı yükselen güneşin mızrakları arasında parıldıyordu.

Habire ilerleyen büyük halk yığını Thomsy'yi çağırdı, Thomsy aralarına karıştı, hoş kokulu fundaların ortasından geçerek vaat edilmiş ülkeye doğru yürüdü.

ELLİ BİRİNCİ BÖLÜM

"TOHMSY NEDEN GECİKTİ ACABA," dedi Mary çorbanın başına oturduklarında. "Şöyle bir dolaşıp geleceğini söylemişti. Şu yolculuktan döndü döneli tuhaf, anlaşılmaz bir adam oldu."

İhtiyarlar onun bu sözlerine kulak asmadılar. Thomsy'yi merak edemeyecek kadar açtılar. Ertesi sabaha kadar midelerine bir şey girmeyeceğini bildikleri için, kendi paylarına düşen çorbayı aç kurtlar gibi yutuyorlardı. Günde bir öğün yemek yemeyi kararlaştırmışlardı. Mary gördüğü rüyanın büyüsüne kaptırmıştı kendini, Thomsy'yi yeniden hatırlayana kadar yemeğini yiyip bitirdi. Sinirli ve yorgun olduğu için güzel rüyanın biraz fazla etkisinde kalmıştı. Kaçışın su götürmez olduğunu bir kere daha sezinliyordu. "Zavallı adamcağız," dedi masadan kalkarken, "çorbası soğuyacak."

Yaşlı adam Thomsy'nin çorbasına aç gözlerle bakıyordu. Çorbanın görünüşü, yaşlı adamın kendisini daha da aç hissetmesine yol açıyordu.

"Kim bilir gene nerelere gitmiştir başını alıp," diye homurdandı. "Yemeği ziyan etmeyelim bari."

Fazla çorbayı bölüştüreceğini umarak Mary'ye baktı.

"Merak etme, ziyan olmaz," dedi Mary. "Gidip çağırayım Thomsy'yi."

Bahçede avazı çıktığı kadar bağırarak birkaç kere Thomsy'ye seslendi. Hiçbir karşılık gelmedi. O zaman kaygılanmaya başladı. Son zamanlarda Thomsy'nin ne kadar acayip hareket ettiğini, nasıl diz çöküp elini öptüğünü hatırladı. Bir gemiden, sarı saçlı bir adamdan söz etmişti tuhaf bir şekilde. Yoksa yeniden Martin'i aramaya mı gitmişti? Belki de kesin bir haber getiremediği için utanç duymuştu. Mutfağa döndü, bir de baktı, ihtiyarlar çorbanın başına oturmuş kaşık sallıyorlar. Hemen kaptı önlerinden kâseyi.

"Utanın şu halinizden," dedi.

İhtiyarlar önce yaramaz çocuklar gibi baktılar Mary'ye, sonra ocağın başına gidip bıcır bıcır konuşmaya başladılar. Mary kâseyi mutfak masasının üstüne koydu, kapının önüne gitti, yukarıya Vadi'ye baktı. Puslu bir gün olacağa benziyordu. Dağların dorukları daha şimdiden, gittikçe ilerleyen bir gelgit gibi ağır ağır yamaçlardan aşağı inen külrengi bulutların arasında kalmıştı. Güneş boz gökyüzünde hâlâ görülüyordu, ama bir ay gibi solgundu, sıcaklığı kalmamıştı. Mary pusun getirdiği serinlikle ürperdi. Çıplak toprağı örten bu soğuk sessizlik yaklaşan kışın bir belirtisiydi sanki. Ölüm sessizliği.

"Eğer gene Martin'i aramaya gittiyse," dedi Mary, "onu ölüme göndermiş gibi suçlu hissedeceğim kendimi. Bu sefer mümkünü yok sağ dönemez artık."

İhtiyarlar hiç seslerini çıkarmadılar. Thomsy umurlarında değildi, karınları doğru dürüst doymadığı için huysuzluk ediyorlardı. Güçleri ne ölçüde azaldıysa, tuhaf bir şekilde iştahları o denli artmıştı. Mary gene bahçeye çıktı, seslendi. Ses seda yoktu. Sonra anasına çocuğa göz kulak olmasını söyleyerek Sally O'Hanlon'ın evine koştu. Sally Thomsy'yi görmüş olabilirdi. Daha eve iyice yaklaşmadan Sally'ye seslendi. Hiçbir karşılık gelmedi, hem Sally'nin çocuklarının ortalıkta görünmemeleri bir hayli acayipti. Son zamanlarda hep yolun kıyısındaki çite tırmanıyor, gelen geçenden bir şeyler dileniyorlardı. Mary biraz daha ilerledi, sonra ardına kadar açık duran kapıya on metre kala durdu. Son derece tedirgin hissediyordu kendini.

"Ah! Sally," diye bağırdı. "Neredesin? Bizim Thomsy'yi gördün mü?"

Hiçbir cevap çıkmadı, ama biraz sonra kapının eşiğinde Sally belirdi.

"Aman tanrım!" diye haykırdı Mary korkuyla.

Sally'nin üzerinde gömleği vardı. Eteğini pelerin gibi omuzlarına atmıştı. Gözleri pırıldıyordu. Yanaklarını ölümcül bir solgunluk kaplamıştı. Gülümsüyordu.

"İçeri girsene, tatlım," dedi. "Artık hiç ses etmiyorlar. Hepsi mışıl mışıl uyuyor. Sakın gürültü edeyim deme, uyandırırsın. Uzun bir dinlenmeye ihtiyaçları var."

Sonra elini dudaklarını götürdü, çılgınca sırıttı. Mary ağır ağır yaklaştı.

Dosdoğru Sally'ye bakarken, 'Demek gördüğüm rüya buymuş,' diye düşündü kendi kendine. 'Daha yeni yeni uyanıyorum.'

Sally dokunaklı bir edayla elini ileriye uzatarak fısıldadı:

"Köyde bir parça et bulmuştum. Sakın kızma bana, Mary, tıpkı senin domuz etini yürüttüğün gibi yürüttüm ben de. Doğrusunu istersen, köpek etiydi, üstelik payıma düşeni alabilmek için boğuşmak zorunda kaldım. Zor günlerde yaşıyoruz, insan ancak şans eseri bir parça et bulabiliyor, nasıl bir şey olduğuna bakmıyor bile. Eti tencereye attım, zavallı yavrucaklar etin pişmesini zor beklediler. Ağızlarına bir şey koymayalı epey oluyordu. Onları bırakıp gittiğimi sanmışlar önce, oysa mümkün mü onları bırakmam? Ben her zaman iyi bir ana oldum, hâlâ iyi bir anayım, Tanrı'nın verdiklerine gözümün içi gibi bakıyorum. İçeri girsene canım, ama hiç ses çıkarma, onları uyandırabilirsin."

Mary'nin içeri girmesi için kenara çekildi. Sonra masa olarak kullanılan yassı kayanın üzerindeki döşekte yan yana yatan üç çocuğu gösterdi.

"Hepsi oradalar işte," diye fısıldadı. "Zavallıcıklar kuzu kuzu yatıyorlar. Birazcık et yeter de artardı bile onlara. İlkin biraz rahatsız oldular. İlk kusan en küçükleri oldu, ama çok geçmeden sakinleşti. Sonra öbür ikisi başladı. Küçüğü uyandırmalarını istemediğim için, onları da küçüğün yanına yatırdım, üzerlerine bir örtü örttüm. O anda kestiler ağlamayı. Şimdi kuzular gibi yatıyorlar işte. Bak şunlara bir hele. Uyuyun, küçük yavrularım benim. Ananız burada, yanı başınızda. Hiç bırakıp gider mi sizi? Eğil de şu miniklere bir bak, Mary. Ama sakın bir şey söyleme, yeniden uyanıp ağlamasınlar."

Vahşi gözlerini Mary'nin üzerine dikerek dişlerinin arasından hırsla fısıldadı:

"Yeniden ağlamaya başlamasınlar."

Ama Mary belirgin bir korkuyla ona bakınca, gene yüzüne eski acınası ifadeyi takındı. Sonra sırıttı ve nazik bir sesle mırıldandı:

"Onlar için haç çıkar, yavrum. O zaman daha bir huzur içinde uyurlar hiç olmazsa, çünkü bilirsin seni sevdiğimi, ah Tanrı da seni sever. Bu uzun uykularında kutsa benim küçük yavrularımı."

Mary, artık iyice korkuya kapıldığı bu çılgın kadını yatıştırmak amacıyla çocukların başında haç çıkarmak üzere eğildi. Ne var ki, haç çıkaracağı yerde, elini en yakınında yatan küçük oğlanın ağzına tuttu. Sonra birden doğruldu, öfkeyle Sally'ye bakarak, "İyi ama; ölmüş bunlar, Sally," dedi. "Nasıl haç çıkarırım ölülerin başında? Solukları kalmamış ki fukaraların. Uyudukları falan yok. Bir daha hiç uyanmayacaklar, ölmüş hepsi."

Sally'nin sırıtışı dondu kaldı. Şimdi gözleri vahşi bir ifadeyle ışıldıyordu. Kaba bir kahkaha attı. Sonra yüksek sesle bağırdı:

"Sana ne bundan? Kendi işine baksana sen. Bugünlerde senin başına da bir kötülük gelebilir pekâlâ. Bir de kalkmış yoksul bir kadının işine burnunu sokuyorsun. Ne diyorum ben, burada kimsecikler ölmedi. Ölmüşlerse bir bildikleri vardır elbet."

Mary ellerini yüzüne götürerek isterik bir halde bağırdı:

"Neler söylüyorsun kadın?"

Midesinin bulandığını hissetti, kapıya koştu. Sally de arkasından bahçeye çıktı. Çite yaslandı Mary.

"Onların acı çekmelerine son vermekte nasıl haklı davrandıysam" diye bağırdı Sally, "minik yüzlerine yeterince baktıktan sonra öyle gömeceğim onları. Tanrı onları bana verdi. Yerde öyle çaresiz yatmalarına, acıdan yerleri paralamalarına izin veremezdim herhalde. Onları acıdan bar bar bağırtan köpek etini yedirmeye devam mı etseydim yani?"

Mary toparlandı, ağzını sildi ve olanca gücüyle eve koşmaya başladı. Kısa bir süre koştuktan sonra haykırarak Thomsy'yi çağırmaya koyuldu. İhtiyarlar Mary'nin sesini duyup dışarı fırlamıştı. Yanına geldiklerinde bağırmayı bıraktı. Gözyaşlarına boğuldu, annesinin yanına koştu, ağırlığı karşısında neredeyse düşecek gibi olan yaşlı kadının boynuna attı kollarını.

"Küçük Michael'a ne yaptınız?" diye fısıldadı annesinin kollarında.

"Kızım neyin var?" dedi annesi. "Hiçbir şey yapmadık, beşiğinde uyuyor Michael."

"Sally," diye fısıldadı Mary annesini bırakıp evinin önünden geçen yolda elini kolunu sallayan Sally'yi göstererek. "Çocuklarını öldürmüş. Yan yana yatıyorlar. Ölmüş hepsi."

İhtiyarlar haç çıkardılar, ağızları bir karış açık, Sally'ye baktılar. Ağır ağır çite doğru ilerlediler, gözlerini dikmiş Sally'ye bakıyorlardı. Pus bir hayli yoğunlaşmıştı, bozuk gözleriyle doğru dürüst seçemiyorlardı kadını. Sally avazı çıktığı kadar bağırıyordu, ama bu uzaklıktan ne söylediğini anlamak mümkün değildi. Korkunç haber ihtiyarları pek etkilememişe benziyordu. Duyuları bütünüyle tepki gösteremeyen yaşlı insanların edasıyla, meraktan ağızları bir karış açık duruyorlardı. En sonunda, son derece sıradan bir ses tonuyla konuştular.

"Bir şey söylüyor galiba," dedi Maggie. "Belki de törene davet ediyordur bizi."

"Kendinize gelin!" diye bağırdı Mary. "Tanrım sen bana yardım et. Hepiniz sersemsiniz."

"Hep hırsızlık yapardı, eli biraz uzundu," dedi yaşlı adam ciddi ve ağırbaşlı bir sesle. "Bugünlerde başına bir şey geleceğini tahmin ediyordum zaten."

Mary koşarak eve girdi, çocuk uyanmış ağlıyordu. Çocuğu beşiğinden aldı, ateşin başına oturdu, kucağında sallamaya başladı. Kendisi de içinden geldiğince ağlıyordu artık, boşanıvermişti. Sonra sinirleri biraz olsun yatıştı. Yüreğini kaplayan kor-

ku yavaş yavaş yerini hüzünlü bir mutluluğa bıraktı. Çocuğunu sahiplenişi gözünde her şeyi silip atmıştı. Michael yanındaydı işte, kucağında güven içindeydi. Dizinin üzerinde kaldırıp indiriyordu bebeği. Gözyaşları arasında gülmeye başladı. Burnunu çocuğun yanaklarına sürdü. Bebek ağlamayı bıraktı, ağzını araladı, sonra annesini kucaklamak istiyormuşçasına kollarıyla küçük bir hareket yaptı. Sevinçten çılgına dönen Mary çocukla konuşmaya başladı:

"Artık sakın uyuyayım deme, küçük Michael," diye bağırıyordu. "Anacığınla birlikte kocaman bir gemiye bineceksin. Beyaz yelkenleri olan kocaman bir gemiye, babacığın da orada olacak. Güçlü babacığın ikimize de bakacak. Sonra çook uzaklara gideceğiz, büyük denizlerden geçip zengin bir ülkeye varacağız. Ah! Orada bol bol yiyecek bulacağız, Michael'cığım. Haydi, uslu dur bakalım, yavrum benim; tombul, topaç gibi bir bebek olacaksın artık. Topaç gibi bir bebek."

Birden Maggie'nin bağırdığını duydu:

"Heey! Nereye gidiyorsun, Sally?"

Kucağında çocukla bahçeye fırladı, çitin oraya, ihtiyarların yanına geldi. Sally O'Hanlon güneye doğru ağır ağır yürüyordu. Arkasından sürüklenerek gelen bir şey çekiyordu.

"N'apıyor öyle?" dedi Mary.

"Şeytan götürsün," dedi yaşlı adam. "Ben hep demiştim zaten."

Mary çitin üstüne çıkmış; bakıyordu. Sally'nin çocuklarını şalına sarıp sarmaladığını, yol boyunca arkasından sürükleyerek gömmeye götürdüğünü gördü.

İhtiyarlara dönerek, "Haydi, içeri girin bakalım," dedi öfkeli bir sertlikle. "Hasta bir insana öyle bakıp durmayın."

"Doğrusun kızım," dedi anası.

"Thomsy'nin izine rastlayabildin mi?" dedi Maggie.

"Bir de dağın oralara bakacağım," dedi Mary. "Bir bulsam, gider köyden papazı çağırırdı hiç olmazsa. Durumu papaza bildirmek gerek."

Çayırda bir süre kuzeye doğru yürüdü. Pus öyle kalınlaşmıştı ki, artık fazla uzağı görmek mümkün değildi. Bütün bir gövdesini sarıyor, insanı uyumaya zorluyordu. Sonra köpeklerinin ona doğru geldiğini gördü. Mary seslenince yolun ortasında durdu köpek. Karnı iki yandan da şişmişti. Ürkek gözlerle Mary'ye bakıyordu. Mary yeniden seslendi, ama köpek yaklaşmaktan çekiniyordu. Kuyruğunu bacaklarının arasına kıstı, başını kaldırdı, hırladı, sonra çitin üstünden atlayarak ırmak boyuna doğru koştu. Mary bütün gövdesiyle titredi, tekrar eve yöneldi. Çitin üzerinden tırmanıp bahçeye geçerken ırmağa bir göz attığında köpeğin su içmekte olduğunu gördü.

Kapıdan girerken, "N'oldu, bulabildin mi?" diye sordu Maggie.

"Yok, sadece köpeği gördüm," dedi Mary yorgun bir sesle. "Onu artık eve almamalıyız."

Ateşin başında gözlerini yummuş süklüm püklüm oturan yaşlı adam bu sözler üzerine yerinden doğruldu.

"Niyeymiş?" diye diklendi. "Köpek benim tek eğlencem, Oscar, buraya gel."

Yüksek sesle köpeği çağırdı, hiçbir karşılık alamayınca dışarıya bahçeye çıktı. Mary odasına gitti, yatağın kenarına oturdu.

"Sabah giderim artık," diye düşündü kendi kendine. "Artık Thomsy'yi beklemenin bir gereği yok. Sally'nin beyaz iç gömleğiydi rüyamda gördüğüm, beyaz yelkenli gemi değil. Artık hiç dönmeyecek herhalde. Torbadaki yiyecekler suyunu çekiyor ve biz de gün günden küçülüp ufalıyoruz sanki. Bebek iğne ipliğe döndü, baş ağrım durmadan kötülüyor. Burada böyle beklemenin bir gereği kalmadı artık, bunca güçsüzlükle kasabaya bile varamam belki."

Bu aldığı karar Mary'nin huzurunu kaçırmıştı. Aklına geldikçe gövdesi tepeden tırnağa sarsılıyordu. Sonra kendini son derece zayıf hissetti, yatağa uzandı. Gözlerini kapadı, gevşek bir kaygısızlığın içine gömüldü, ama mutfaktan seslenen yaşlı adamın sesiyle yeniden kendine geldi.

"Nesi var bu köpeğin yahu?" diye homurdanıyordu. "Beni görür görmez kaçtı. Ağzında bir kayış parçası vardı. Kediden de beter oldu bugünlerde."

"Kedi gitti," dedi Maggie. "Kaç gündür ortalıkta görünmüyor. Zavallı kedicik! Köpek de gidecek."

Mary derin bir uykuya daldı. Sabah berbat bir baş ağrısıyla uyandığında akşam aldığı kaçma kararını unutmuştu bile. Yataktan güçlükle kalkabildi. Ateş yakacak tezek kalmamıştı. Ufak bir balta alıp boş tavuk kümesini parçaladı. Ateşi yaktıktan sonra bir çorba pişirdi. Yemeği bitirdikten sonra, ateşin başına çevrelendiler hep birlikte, arada sırada tahta parçalarını ateşe atmaya koyuldular. Hava epeyce soğumuştu. Pus olanca ağırlığıyla hâlâ Vadi'nin üzerinde asılı duruyordu. Kimsenin ağzını bıçak açmıyordu. Suskunluk içerisinde ölümün gelmesini bekliyorlardı sanki.

Öğleye doğru dışarıda bir yerde köpeğin havladığını duydular. Yaşlı adam heyecanla bağırdı:

"İşte, orada. Biliyordum gitmeyeceğini. Oscar, gel buraya."

Bastonunu kaptı, eli kalçasında, sekerek kapıya gitti. Artık iyiden iyiye çökmüştü. O sırada Mary birtakım ayak sesleri duyarak yerinden fırladı.

"Bunlar da kim ola acaba?" dedi. "Ayaklarında bot var bunların."

Yaşlı adamın arkasından bahçeye çıktı. Brian, yoldan aşağı doğru, O'Hanlon'ın evine bakıyordu. Kesik kesik havlayarak yukarlara koşuyordu köpek.

"Polisler," dedi yaşlı adam.

Mary şöyle bir bakıp yaşlı adamı evin gölgesine çekti.

"Seni görmesinler," diye fısıldadı.

Polislerin üniformalarını görür görmez kalbi küt küt atmaya başlamıştı. Arkasında iki polisle sağlık memuru yan duvarın oradan göründüğünde, Mary yaşlı adamı eve girmeye zorluyordu.

"Gerçekten böyle bir şey yaptıysa, aklını kaçırmış olmalı," diyordu sağlık memuru.

"Canı cehenneme," dedi polislerden biri. "Karnını doyurmak için hapse girmek istiyordur mutlaka: Bunlar yarı yarıya yamyam sayılır zaten. Hottentot'lardan zerre kadar farkları yok, geçen gün gazetede okumuştum."

Belirgin bir Ulster ağzıyla konuşuyordu. Güney'deki Katolik halkın arasına konulan polislerin büyük çoğunluğu gibi o da Ulster'lı bir Protestandı; güneyli "Papish"lerden şiddetle nefret ediyor, onları "Hottentot'lardan zerre kadar farksız" görüyordu.

Sağlık memuru Simms de bir Protestandı gerçi, ama güneyli bir İngiliz'in soyundan geldiği için önyargılarında daha uygarcaydı.

"Olur şey değil," dedi kendini beğenmiş bir sesle. "Papacı olsun olmasın, İrlandalı bir annenin birazcık yemek yiyebilmek umuduyla çocuklarını öldürmesi akıl alır gibi değil."

Öteki polis gülerek, "Saçlarınız ağarıncaya kadar bundan beterini de görürsünüz, Bay Simms. Belki bu ahmaklar bir şeyler biliyordur," dedi yüksek sesle.

Bahçeye girdiler, ilk polis içeri seslendi:

"Kimse var mı içeride?"

"Ses çıkarmayın," dedi Mary ihtiyarlara.

Hepsi ocağın başına toplanmışlardı. Sağlık memuru kapıya kadar geldi, mutfaktan içeri baktı. İki polisse onun omuzu üzerinden uzanıp bir göz attılar.

"Sağır mısınız?" dedi sağlık memuru.

"Yok, sağır falan değiliz," diye bağırarak yerinden fırlayıverdi yaşlı adam. "Sağır değiliz. İyi günler, efendim."

Otorite karşısında her zaman olduğu üzere boyun eğip gevezeleşerek hoplaya zıplaya kapıya gitti, hâlâ saçma sapan birtakım sözler mırıldanırken sağlık memuru lafını ağzına tıkadı.

"Bayan O'Hanlon hakkında ne biliyorsun?" diye sordu Simms.

O sırada Mary ayağa kalkarak öfkeyle bağırdı: "Hiçbir şey bilmiyoruz biz, çıkın gidin buradan. Zaten gırtlağımıza kadar battık belaya, bir siz eksiktiniz."

İki polis güldü, sağlık memuru kızardı. Yaşlı adam Mary'nin sözlerinden tedirgin olmuştu.

"Siz ona bakmayın, efendim," dedi yaşlı adam, sağlık memuruna yalvarırcasına. "Burada sinir diye bir şey kalmıyor insanda, hem biraz korktuk da."

"Niye, ne var ki, bir şey mi oldu?" dedi polislerden biri kuşkuyla. "Söylesene ihtiyar."

"Kapa çeneni," diye bağırdı Mary. "Hiçbir şey söylemeyeceksin onlara."

"Niye canım, Thomsy'yi söylemem gerek," dedi Brian. "Sonra köpeği. Köpek çağırdığım zaman artık gelmiyor, efendim.

Polis sağlık memurunu bir kenara itip ayağını eşiğe atarak, "Kim bu Thomsy?" diye sordu. "N'olmuş ona?"

Bunun üzerine Maggie ayağa kalkarak, "Thomsy benim kardeşimdir, efendim." dedi. "Dışarı çıkmıştı biraz hava almaya, bir daha da kendisini göremedik."

"Burada garip işler dönüyor," dedi polis. "Evi bir arayalım, McVicker. Hiç bilinmez ne bulacağımız."

Öteki polis, hastalık bulaşır korkusuyla eve girmeye pek istekli değildi.

"Onun Mayo'da olduğunu bilmiyor muyuz?" dedi. "Ben girmem. Aynı anda iki yerde birden olamaz ki."

"Haydi, haydi," dedi öbürü, "dönmüştür belki."

"Sizi katiller," diye haykırdı Mary. "Keşke burada olsaydı da ikinizin de canına okuyaydı. Ah! Keşke burada olaydı."

"Sen hiç merak etme, kadın," dedi polis. "Elbet bulacağız onu. Hiçbiri elimizden kurtulamaz. Yakalayıp asacağız onu. Haydi yürü, McVicker."

İki polis evi aramaya başladılar. Hâlâ kapının eşiğinde duran sağlık memuru, polislere küfredip lanetler yağdıran Mary'yi yatıştırmaya çalışıyordu.

"Kanuna karşı gelmeyin," diyordu. "Zor günlerde yaşıyoruz. Yoksullar yardım görmek istiyorlarsa alçakgönüllü olmalıdır.

Köyde sinek gibi ölüyorlar. Buralarda kimselerden yardım göremezsiniz. Clogher'a gitmelisiniz. Yeni bir sağlık yurdu açılıyormuş orada. Neden burada kalmakta diretiyorsunuz, anlamıyorum?"

İki polis aramayı bitirmişti. Üçü birlikte evden ayrıldılar, Vadi'yi tırmanmaya başladılar. Üç ihtiyar arkalarından gidiyordu.

"Meryem Anacığım!" diye mırıldandı Mary, ocağın yanında bir başına otururken. "Demek Mayo'daymış. Nerede olduğunu bildiklerine göre, yakalayacaklar demektir. Anlaşılan, artık ne benim için ne de küçük Michael için hiçbir umut kalmadı. Yalnızca güzel bir rüyaydı."

Tanrı'ya olan inancına ilk kez başkaldırıyordu. Ne kendisi için ne de açlıktan ölüp giden öteki yoksul insanlar için artık Tanrı diye bir şey olamazdı. Tanrı, açlık nedir bilmeyen zenginlere ait bir kavramdı. Zenginlerin dünyasında açlık çekmek, yoksulları insanlık sınırlarının dışına atan bir suçtu. Yoksullar zenginlerin uşaklarınca kovalanmalı, zindanlara atılmalı, sürgülenmeli, asılmalıydı. Martin'i bulmak için evi hallaç pamuğu gibi atan bu polislerden yanaydı Tanrı.

"Aç olduğumu fark ettirmemeliyim onlara," diye aklından geçirdi Mary dehşetle. "Yoksa çocuğumu öldürdüm diye asarlar beni."

Kafası bulanmaya başlamıştı. Ağır pus bir gelgit dalgası gibi çevresinde kabarıp duruyordu. Evin içini ölüm sessizliği kaplamıştı. Kapıdan içeri bir eşekarısı girdi vızıldayarak. Duvara tosladı, yere düştü, biraz süründü yerde. Sonra yeniden doğruldu, kanatlandı, mutfağın içinde vızıldayarak birkaç kez dolandı, kapıyı bulunca bir gelgit dalgası gibi kabaran ağır pusun içine daldı. Çocuk beşiğinde mışıl mışıl uyuyor, Mary çocuğun uyanıp ağlamaması için hiç ses etmemesi gerektiğini biliyordu.

Bir köpek bağırdı. İlkin bir tüfek sesi duyuldu, sonra köpeğin bağırdığı. Mary ayağa fırlayıp kulak verdi. Yeniden ateş edildi. Köpeğin bağırmaları kesilmişti. Mary titremeye başlamıştı, nefes almakta güçlük çekiyordu. Midesinin kazındığını hissetti. Göv-

desinin içi dışarı çekiliyormuş gibi oluyordu. Gözlerinin dipleri ağrıyor, yere batmak istiyordu. Gözlerini kapasa, batacaktı yere. Ne pahasına olursa olsun gözlerini açık tutması gerektiğini düşündü, yoksa köpek çocuğa saldırabilirdi. Dili bir karış dışarıda evden içeri girebilir, çocuğu bir güzel yedikten sonra kuyruğunu bacaklarının arasına kısıp yeniden ırmak boyuna dönebilirdi. Zenginlerin aç olduğunu anlamalarını önlemek için içerisindeki boşluğu ne yapıp edip doldurmalıydı.

Yatak odasına gitti, yiyecek torbasından bir parça kurutulmuş balık aldı, ızgaranın özerine koyup pişirmeye başladı. Daha doğru dürüst pişirmeden hemen ağzına atıp yiyiverdi. Üstüne epeyce su içti. İçindeki boşluk biraz olsun kaybolmuş, ama bu sefer de kısa süren bir uyuşukluğun ardından baş ağrısı başlamıştı. Bütün düşüncesini başındaki ağrıda toplayarak ateşin yanındaki hazır iskemleye oturdu. Olanca direncine karşın gözlerini kapanmaktan alıkoyamıyordu. Kolları iki yanından aşağı sarkmıştı. Dışarıda, çayırlıkta güneye doğru giden sağlık memuruyla polislerin ayak seslerini duyduğunda başını kaldırmadı. Sonra yaşlı kadınların ağlayıp sızlandıklarını işitti. Hemen fırladı yerinden.

"Buldular onu!" diye bağırdı oturduğu yerden kalkarken.

İhtiyarlar içeri girinceye kadar, kolları iki yanında, olduğu yerde dineldi kaldı. Mutfağa girdiklerinde yaşlı kadınlar hâlâ ağlayıp bağırıyorlardı, Brian'ın yüzüyse sapsarı kesilmişti.

"Ne gördünüz yukarıda Vadi'de?" diye sordu Mary onlara.

"Ölüleri gördük, gömmüşler," dedi yaşlı adam. "Çukurlar kazılmıştı lanet olası toprağa, ölüler çukurlara atılmıştı. Kuzeyde hiç kimse yaşamıyor."

"Peki, Thomsy'yi görebildiniz mi oralarda?" dedi Mary fısıltıyla.

"Köpekler üstündeydi," dedi Maggie kekeleyerek, ağlayıp sızlanırken. "Kafasını koparmışlardı."

Sonra ocak taşının üzerine eğildi, başından aşağı sarı küller serpti.

ELLİ İKİNCİ BÖLÜM

ERTESİ SABAH MARY köpeğin bahçede havlamasıyla uyandı. Kalktı yataktan, köpeğin tırmalamaya başladığı kapıyı açmaya gitti. Mary kapıyı açtığında köpek hemen içeri dalmadı. Yüzünde acınası bir ifadeyle Mary'ye bakarak yerde karın üstü yatıyordu. Mary köpeğe tükürüp bağırdı:

"Defol! Hoşt! Pist hayvan!"

Kapının arkasında duran süpürgeyi kaptığı gibi indirdi hayvana. Köpek hiç kımıldamadan üç darbeye boyun eğdi. Sonra acıyla havladı, geri geri sürünerek biraz uzaklaştı. O zaman Mary hayvanın arka ayaklarından birinin olmadığını gördü. Ayağının kanlı kökünü karnının altında tutuyordu.

"N'oluyor orada?" dedi Brian yatak odasının kapısından.

"Köpek gelmiş," dedi Mary. "Bacaklarından biri kopmuş."

"Off!" diye sızlandı Brian. "Tanrı'nın laneti üzerlerine olsun. Demek ateş ettikleri oydu."

Sırtında sadece gömleğiyle bahçeye fırladı, köpeğe seslendi. Köpek tezek yığınına doğru sürünürken durdu, sahibine baktı, uysal bir sesle havladı. Ama ne kuyruğunu salladı ne de yaklaşmak için bir harekette bulundu. İnsanlığa olan inancını yitirmişe benziyordu. Gene de yaşlı adam üzerine eğilip okşadığında, yaralı hayvanda ani bir sevinç belirtisi görüldü. Brian onu hemen eve taşıdı. Mary kapının önüne dikildi.

"Nereye götürüyorsun onu?" diye bağırdı. "Bu pis hayvanı eve mi sokacaksın yoksa?"

Yaşlı adam, ağzı açık, Mary'ye baktı.

"Benim köpeğim o," dedi. "Üstelik yaralı. Hayatım boyunca yaralı hayvanlara baktım ben. Bu zavallı dilsiz yaratıkları tedavi etmek benim en büyük zevkim. Bana Tanrı'nın verdiği bir yeti bu. Pismiş temizmiş anlamam, yaralanmış zavallı hayvan, acı çekiyor."

Mary buz gibi gözlerle Brian'a baktı.

"Küçük Michael var evde," dedi. "O benim için bok içinde gezen bir köpekten daha kıymetli. Al götür şunu kapının önünden. Göz göre göre eve veba sokmana izin veremem."

Yaşlı adam yalvaran bir yüzle Mary'ye, sonra köpeğe baktı.

"Sen bilirsin," dedi. "Ben de onu ağıla götürürüm. Şu içinde meşe kökü bulunan kavanozla fırçayı ver bakayım bana. Şurada canım, şöminenin köşesinde."

Mary istediklerini verdi Brian'a. Brian, sabah ayazına karşın, sırtında hâlâ sadece gömleğiyle köpeği aldı, ağıla gitti.

Mary küllerin arasındaki közleri eşeledi, yeni bir ateş yakmaya koyuldu. Ne var ki, hiç tezek kalmadığını fark etti. Hepsi kullanılmış tükenmişti.

Ufak el baltasını kaptı, gene tavuk kümesini parçalamaya başladı. Ağılda köpeğin bağırdığı duyuluyordu. Yaşlı adam, elinde meşe kökü kavanozu ve fırçayla döndüğünde ateş yanmıştı. Mutlu ve heyecanlı görünüyordu.

"Artık ondan korkman için bir sebep kalmadı," dedi. "İneğin kancasına bağladım onu. Hem zaten bacağı... Nedir o yaktığın?" Bir ocakta yanan tahtalara, bir parçalanmış kümese baktı; yüzünde öfkeli bir ifade belirdi.

"Hiç tezek kalmamış da," dedi Mary bıkkın bir sesle.

"Hah!" dedi yaşlı adam. "Şimdi de evi yıkıyoruz, öyle mi? Harika doğrusu! Böyle sürüp giderse evin içinde tek bir eşya kalmayacak."

Uzun bir süre "her şeyin çöküp yıkılmakta" olduğunu mırıldandı kendi kendine. Yaralı hayvana bakmak gücünü artırmışa benziyordu. Hatta giyinirken, sanki satılacak hayvanları varmış gibi, panayıra hazırlanmakla ilgili sıra dışı açıklamalarda bulundu. Mary söylediği hiçbir kelimeyi duymadı. Sersemlik içindeydi. Yaşlı adamın coşkusu da uzun sürmedi. Kahvaltı hazır olduğunda ihtiyar kadınların ikisi de ağızlarına bir şey koymaya yanaşmadılar. Karınlarının acıkmadığını söyleyerek yataktan çıkmadılar.

"Yukarıda, Vadi'nin tepesinde gördükleri yıktı onları," dedi yaşlı adam.

Mary sesini çıkarmadı. Artık ihtiyarlara aldırdığı yoktu. Orada öyle oturmuş, kafasını toplamaya çalışıyordu. Ne var ki, varacağı kararın niteliğini kavrayacak gücü bile kendinde bulamıyordu. Ne Mary ne de yaşlı adam tezek deposuna gitmekten söz ediyorlardı. Öyle oturuyorlardı mutfakta. Hava soğuktu. Arada sırada ikisinden biri ateşe birkaç tahta daha atıyordu. Öyle otururlarken, akşamüstü erken saatlerde, papaz yardımcısı çıkageldi.

Gelişiyle olağanüstü bir durum yarattı evde. Yaşlı adamla Mary papazın önünde diz çöktüler, eteklerine yapışarak onlara yardım etmesi için yalvarmaya başladılar. İhtiyar kadınlarsa, yataklarından bağırıyorlardı. Ağılda bir kancaya bağlı duran köpek bile bütün bu gürültüden tedirgin olmuş, havlamaya başlamıştı. En sonunda çocuk da ağlayarak uyandı. Mutfağın ortasında dikilmiş, bütün bu bağırtıları dinlemekte olan Peder Geelan'ın esmer yüzünde hüzünlü bir ifade vardı. Yanaklarından yaşlar dökülüyordu. Sonunda Mary'yle yaşlı adam ayağa kalkıp gürültü dindiğinde Peder Geelan konuştu.

"Size bütün verip verebileceğim bu işte," dedi, Mary'ye bir somun ekmekle bir tas dolusu sütü uzatırken.

Mary ekmekle sütü aldı. Sonra, köpeğin havlamasıyla çocuğun ağlaması dışında, acı dolu kısa bir sessizlik oldu. Yaşlı adam ateşin başına çöktü. Papaz ne yapacağını bilemeyen bir edayla gözlerini mutfakta gezdirdi. Dudakları durmadan oynuyor, oflayıp puflayarak derin derin soluyordu.

"Hiç haber var mı, peder?" dedi Mary.

Bütün o gürültünün ardından sesi kısık çıkmıştı. Papaz onun bu sorusuna şaşmış gibiydi. Alnı kırıştı, sanki kızmış gibi baktı Mary'ye.

"Artık bu dünyada sizlere umut vermekle yanlış davranmış olurum," dedi sert bir sesle. "İnsanlar korkaklıklarının bedelini ödüyor. Dün köyde yirmi dört kişi öldü. John Hynes, ailesiyle

birlikte Clogher'a gitti. Artık dükkân da kalmadı köyde. Kilise bahçesinde habire tabut yapıyorlar."

Şimdi evde, nefes darlığı çeken papazın solumaları dışında, tam bir ölüm sessizliği egemendi. Mary'nin kucağında salladığı bebek ağlamayı kesmişti. Köpek, ipini koparmaya çalışıyormuşçasına, hırsla havlıyordu. Brian kalktı, dışarı çıktı. Papaz, Brian'ın dışarı çıkmasını önlemek istiyormuş gibi bir hareket yaptı, ama sonra miskin miskin avuçlarını birbirine sürtmekle yetindi. Mary titremeye başladı.

"Martin'i düşünüyordum ben," dedi aniden.

"Martin'i mi?" dedi papaz dalgın bir edayla. "Bir şey mi işittin yoksa?"

"Belki siz işitmişsinizdir diye düşündüm, peder," dedi Mary gözlerini papazdan ayırmadan. "Sarı saçlı bir adamdan söz ediliyordu."

"Sarı saçlı bir adam mı?" dedi papaz yardımcısı sesini yükselterek. "Ben öyle bir şey duymadım. Kimmiş bu adam? Hakkında ne duydun?"

Sözleri düşünce dizisini bozmuşçasına şaşkın bir ifadeyle Mary'ye baktı. Mary kıpkırmızı kesildi. Yanaklarındaki bütün kan çekildi, başının döndüğünü hissetti. Tanrı'nın açlık nedir bilmeyen zenginlere ait olduğu düşüncesi yeniden kafasını kapladı.

"Sadece bir laftı, peder," dedi sessizce. "Gizlenen çocuklara yardım eden birtakım adamlar hakkında bir şeyler duymuşsunuzdur belki diye düşündüm de."

Papaz yardımcısı derin bir göğüs geçirip gözlerini yere dikti.

"Martin'e yardım edebilecek, senin dediğin türden birtakım adamlar henüz yok bu memlekette" dedi. "Artık hepiniz buraları terk etseniz, iyi edersiniz."

O zaman Mary kendi kendine diklendi, 'Var birtakım adamlar. Yalan söylüyor, bal gibi yalan söylüyor,' diye geçirdi aklından hırsla.

Papaz yardımcısına cevap verirken gözleri parıldıyordu:

"Martin'i bulacağımdan eminim, burada bekleyeceğim onu. Vardır, mutlaka vardır birtakım adamlar. Hem var zaten, biliyorum. Buradan çekip gidersem sonra beni nerede bulur?"

Papaz yardımcısı haç çıkaracakmış gibi elini kaldırdı, konuşmak üzere ağzını açtı. Tam o sırada yatak odasından Bayan Gleeson seslendi. Peder Geelan yatak odasına gitti. Mary bahçeye çıktı, yaşlı adam evin duvarına yaslanmıştı.

"Ne dedi?" diye fısıldadı kuşkuyla.

"Buradan ayrılmamız gerektiğini söylüyor," dedi Mary.

"Off! Tanrım yardımcımız olsun," dedi yaşlı adam. "Bize vereceği bütün nasihat bu muymuş?"

Sonra kollarını kavuşturdu, uyuyacakmış gibi duvara verdi sırtını. Mary bahçenin ortasında bir aşağı bir yukarı gidip gelmeye başladı. Papazın boğuk sesini duydu. Anası günah çıkarıyordu. Brian birden ileri atıldı, Mary'nin kolundan yakaladı.

"Sen çocuğu al git, yavrum," dedi. "Biz nasıl olsa yolun sonuna vardık sayılır. Burada kalıp bizi bekleme."

Mary cevap vermedi, kucağında çocuğuyla bahçeyi adımlamaya devam ediyordu. Papaz yardımcısının boğuk sesini Maggie'nin odasında, sonra mutfakta duydu; şimdi de Brian günah çıkarıyordu. En sonunda Peder Geelan sırtında cüppesiyle bahçeye çıktı. Mary'ye seslendi. Mary papaz yardımcısının yanına geldi, durgun gözlerle bakıyordu.

"Burada ölmek, bir çukura atılmak istemiyorum," dedi sessizce.

"İstemiyor musun?.." diye söze başladı Peder Geelan fısıldayarak.

Mary başını salladı. Peder o zaman haç çıkardı, Mary'nin elini sıktı. Hiçbir şey söylemeksizin yürüdü. Mary papaz yardımcısının arkasından bakmadı. İçeri girdi. Yaşlı adam ürkek bakışlarla, "Sütle ekmeği papara yapsaydın, küçük Michael'ın hoşuna giderdi," dedi.

Mary kahkahayla gülmeye başlamıştı:

"Doğrusun, babalık. Neden akıl edemedim? Sen hepimizden akıllısın valla. Tam ona göre bir yemek olur hiç şüphesiz. İnsan aç karnına pek uzaklara gidemez, öyle değil mi?"

"Ah Tanrım, sen bize acı," dedi yaşlı adam.

ELLİ ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MARY, ÇOCUĞU YEDİRDİKTEN SONRA sütle ekmeğin birazını annesine getirdi. Oysa ölmüştü anası. Sırtüstü yatıyordu. Ellerini göğsünde kavuşturmuştu. Tespihi parmaklarının arasında kıvrılmış kalmıştı. Dudakları belli belirsiz bir gülümsemeyle aralanmıştı. Belli, papazın ziyaretinden sonra kendini ölüme hazırlamıştı.

Mary yaşlı adamı çağırdı. Brain ölüyü gördüğünde hiç hayret etmedi. Karısına haber vermek için öteki yatak odasına geçti. Döndüğü zaman, Maggie'nin saatlerinin de sayılı olduğunu söyledi.

"Kafası allak bullak" dedi. "Dün Vadi'de gördüklerimizden sonra hiç şaşırmamak gerek, hele Thomsy'nin orada öyle boylu boyunca..."

"Şişşt!" dedi Mary. "Bir daha onun sözünü etme ihtiyar. Ne yapacağız şimdi?"

"Hiç umudumuz da yok" dedi yaşlı adam.

"Herhalde tören yapmak niyetinde değilsin" dedi Mary. "Nasıl gömeceğimizi düşünüyorum ben."

Brain başını kaşıdı.

"Artık sadece dördümüz kaldık Vadi'de," dedi. "Yapayalnızız."

"Ee?" dedi Mary.

"Öbürleri kazdıkları çukurlara atmışlardı," dedi Brain.

"Papaz kilise bahçesinde tabut yaptıklarını söylemişti," dedi Mary. "Köye kadar gidebilseydin. Ben çocuğu bırakamam, vebalı bir yere götürmek de doğru olmaz."

"İyi söylüyorsun ama, sana bedava mı verecek tabutu?" dedi Brain. "Hem kim taşıyacak buraya kadar? Sonra... galiba en iyisi bir çukur kazmak."

Mary bunu onun söylemesini istiyordu. Kendi söylemek istememişti. Ama gene de bunu söylediği için kızgındı ona. Annesini bir hayvan gibi sıradan bir çukura atma düşüncesi utanç veriyordu.

"Öz anama karşı çok güzel bir davranış doğrusu," dedi.

Yaşlı adam acınası bir yüzle baktı. Papaz yardımcısının karşısında günah çıkardıktan sonra epeyce nazikleşmişti.

"Pekâlâ öyleyse," dedi. "Senin hatırın için köye gidip bir tabut bulmaya çalışacağım."

"Yok, böyle boş yere gönderemem seni," dedi Mary. "Çukur da kazsak olur herhalde."

"Tanrı aşkına," dedi yaşlı adam, "sabaha kadar bekleyemez miyiz?"

Mary tepeden tırnağa ürperdi.

"Beklemenin ne faydası var?" dedi. "Ben beli getiriyorum."

Ağıla girdiğinde köpek hırladı. Beli ancak yerden bir taş kapıp köpeği korkutarak alabildi. Mary ağıldan çıkıncaya kadar, köpek, başı havada, dişlerini göstererek havladı durdu. Mary beli aldı, evin arkasındaki küçük bahçeye gitti, kazmaya başladı. Az sonra yaşlı adam da ona katıldı.

"Burayı yeterince derin kazamayacağım galiba," dedi Mary, beli olabildiğince derine daldırarak. "Kaya toprağa çok yakın."

"Haklısın," dedi Brian. "Buraya bir kediyi bile gömemez insan. Ama dur bir dakika. Geçen kış bu bahçeyi düzenlerken Martin'le Thomsy'nin küçük taşları doldurdukları bir sandık olacaktı."

"Evet ya," dedi Mary. "Kuyunun başındaydı."

"Sandığı boşaltırız," dedi yaşlı adam. "Ama önce biraz bir şeyler yiyelim de gücümüz yerine gelsin, ne dersin?"

"Tamam, olur," dedi Mary.

Mutfakta bir parça ekmek yedikleri sırada, içeride Maggie bağırarak aç olduğunu söyledi. İkisi de Maggie'nin odasına koştular. Gözlerini tavana dikmiş, sırtüstü yatıyordu. Üst dudağındaki tüyler hayli siyah görünüyordu. Mary ona bir parça ekmek verdi. Maggie ekmeği aldı ama yemek için bir harekette bulunmadı.

"Niçin yemiyorsun?" diye sordu Brian.

"Karnım aç," dedi kadın alçalıp yükselen bir sesle, hiç kımıldamaksızın.

"Ben sana demedim mi?" dedi yaşlı adam Mary'ye. "Kafası pek yerinde değil."

Bahçeye döndüklerinde Mary bebeği beşiğiyle birlikte yanına aldı. Evde, ölünün yanında bırakmak istememişti. Çocuk, karnı bir güzel doyduğundan mışıl mışıl uyuyordu. Yaşlı adamla Mary ilkin sandığın içindeki toprağı sıyırdılar, sonra taşları boşattılar. Yeterince derindi sandık, ama çarpık çurpuk ve son derece dardı.

"Tanrı günahlarımızı bağışlasın," dedi Brian. "Kadıncağızı iki büklüm yatırmak zorunda kalacağız."

"Başka yer yok," dedi Mary. "Bataklığa atmazsak tabii."

"Oraya kadar taşıyamayız," dedi yaşlı adam. "Tövbe edip buraya gömelim."

Eve döndüler, ölüyü bir şala sarıp bahçeye çıkardılar. Ölü kadın bir hayli hafif olduğu halde bahçeye vardığında yaşlı adam epeyce yorulmuştu. Şalın ucunu yere bıraktı, güçlükle soluyarak, bir süre öyle durdu.

"Yardım et de sırtıma alayım," dedi Mary.

Ölüyü kapının yanındaki iri taşın üzerine çıkardılar. Sonra Mary sırtladı ölüyü, boşalttıkları sandığın başına götürdü.

"Çukura indirmeden önce dua edelim," dedi yaşlı adam. "Hem biraz da üzerine kutsal su serpelim."

Küçük bir şişenin içinde getirdiği kutsal suyu ölünün ve sandığın üzerine serpti. Sonra ikisi de dua etmek üzere diz çöktüler. Mary dua edemedi, annesiyle arasındaki sıcak anıları hatırladı

yalnızca, başı dönüyordu. Yaşlı adam dirseğine dokunduğunda hemen ayağa kalktı.

"Bütün yapabileceğimiz bu işte," dedi Brian. "Haydi indirelim aşağıya."

Ortalık yavaş yavaş kararıyor, uzaklarda bir yerde yalnız bir kuş ötüyordu. Mary omuzlarından tuttu, yaşlı adam ayaklarından. Ölüyü sandığın içine sokmak için iki büklüm eğmek zorunda kaldılar. Mary ölü kadının yüzünü şalla örttükten sonra taşları özenle üzerine yerleştirdiler.

"Sen üzerine toprak atarken ben de gidip haç gibi bir şey yapayım," dedi yaşlı adam. "Mezarın başında bir haç olması gerekir."

Mary beli kaptı, taşların üzerini toprakla örterek küçük bir tümsek meydana getirdi. Az sonra yaşlı adam, tavuk kümesinden kopardığı iki tahta parçasını haç biçiminde çakmış olarak geri döndü. Tümseğin ortasına daldırdı haçı.

"Tanrı ruhunu huzura kavuştursun," dedi. "Elimizden geleni yaptık."

"Doğru," dedi Mary. "Şirin, aydınlık bir mezar olacak."

Sonra aniden döndü, koşup çocuğunu beşikten kucağına aldı. Bebeği kollarında hisseder hissetmez ağlamaya başladı. İhtiyar Kilmartin beşiği alıp eve doğru yürüdü, Mary da arkasındaydı.

"Öyle açım ki," dedi.

Makine gibi hareket ederek, papazın getirdiği süt kabını aldı. Dudaklarına dayadı, bir solukta dikiverdi. Ardından, yaşlı adama hiçbir şey söylemeksizin, odasına gitti, çocuğu da yanına alarak yatağa uzandı.

"Yatıyor musun?" diye seslendi yaşlı adam mutfaktan.

Mary karşılık vermedi. Konuşamayacak kadar yorgundu. Gözlerini kapadı. Yaşlı adamın öksürdüğünü duydu. Sonra odasına gittiğini, Maggie'yle konuştuğunu işitti. Yattığı yerde korkuyla doğruldu. Alnı pul pul terlemişti. Ortalık bir hayli kararmıştı.

"Ölmeyeceğim," diye fısıldadı. "Ölmeyeceğim."

Uzun bir zaman yatağın içinde öyle oturdu, sonra dışarıda köpeğin havladığını duydu. Dehşet verici bir düşünce düştü aklına. Yataktan fırladı, mutfağa koştu, yaşlı adamı çağırdı.

"Köpeğin bağını çözdün mü sen?" dedi.

Brian'ın cevap vermesine kalmadan, dışarıda birtakım ayak sesleri ve köpeğe sessiz durmasını söyleyen bir adamın sesi duyuldu. Mary, farkında olmadan, el yordamıyla sürgüyü bulmaya çalışarak kapıya atıldı. Sonunda buldu sürgüyü, tam kapıyı açarken kapı vuruldu. Ardına kadar açtı kapıyı, eşikte bir karaltı gördü.

"Kim o?" diye bağırdı.

"Burada Kilmartin'ler mi oturuyor?" dedi adam.

Mary cevap verecek halde değildi, soluk soluğaydı. O sırada arkasına gelmiş olan Brian konuştu.

"Ben Brian Kilmartin'im," dedi. "Hoş gelmişsin yabancı, ne haberler getirdin bu saatte?"

"Bu genç kadın Martin Kilmartin'in karısı mı olur?" dedi yabancı.

"Ah! Bir haber mi var yoksa?" diye fısıldadı Mary heyecandan güçlükle konuşarak. "Söyleyin, ama Tanrı aşkına kötü bir haber olmasın. Ah, sakın kötü haberler getirmiş olmayasın, yabancı, zaten hüznün hançeri saplanmış yüreğime. Söyle, kardeşim, anlat."

"Korkmayın," dedi yabancı sakin bir sesle. "Kötü bir haberle gelmedim. Hemen çıkınını hazırla, Clogher'a doğru yola koyul."

"Martin iyi mi?" dedi Mary. "Nerede şimdi?"

"Bak, dinle şimdi beni," dedi yabancı, "anlatmaya çalışayım. Kasabanın dolaylarında deniz kıyısındaki yolda sağlık yurduna varınca kapının önünde beklersin, birisi yanına gelip konuşacak seninle. Yolda sarı saçlı bir adama rastlayıp rastlamadığını soracak sana. O sana söyleyecek Martin'in nerede olduğunu, ona götürecek seni. Şimdi hemen hazırlan, yola koyul, gün doğduktan az sonra orada olmalısın."

Karaltı bunları söyledikten sonra döndü, bahçeyi geçerek yola doğru yürümeye başladı.

"Ah! Yabancı," diye bağırdı Mary, adamın arkasından bahçeye fırlayarak. "Martin'le ilgili başka bir şey söylemeyecek misin?"

"Sana ne söyledimse o işte," dedi karaltı hiç durmaksızın.

"Ama yabancı," diye bağırdı Mary arkasından koşarak, "kim olduğunu da söylemeyecek misin?"

"Söylerim tabii, niye söylemeyeyim," dedi adam çitin üzerinden çayırlığa atlarken. "Önünde daha uzun bir yolu olan kaçak bir adamım ben."

"Tanrı yardımcın olsun," dedi Mary, kollarını karanlığın içerisinde kuzeye doğru ilerleyen karaltıya uzatarak.

Sonra gözyaşlarına boğuldu, eve döndü. Yaşlı adam kapının ağzındaydı. Mary ihtiyarın boynuna atıldı:

"Yola çıkmadan kutsayacak mısın beni, ihtiyar?"

"Tabii, kızım," dedi yaşlı adam yumuşak bir sesle. "Tanrı yardımını esirgemesin senden."

"Papazın verdiği ekmeğin yanında," diye mırıldandı Mary, "biraz bir şeyler kalmış çantanın içinde."

"Sen bizim için gamlanma," dedi Brian. "Biz ikimiz şafağı olmayan bir gecenin ortasındayız artık. Üzerinde bütün bir ömrümüzü geçirdiğimiz Kara Vadi dağlarının dibindeki topraklara gönül rahatlığıyla uzanıp ölmeye hazırız."

Mary çıkınını hazırladı, onlardan ayrılırken hâlâ ağlıyordu. Tam kapıdan çıkmak üzereyken, yaşlı adam şöminenin üstündeki duvardan kazıdığı bir kireç parçasını uzattı ona.

"Bunu Martin'e ver," dedi.

Sonra nasırlı ellerini çocuğun yüzünde gezdirdi.

ELLİ DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SAĞLIK YURDUNUN duvarının dibinde otlarla kaplı bir hendek uzanıyordu. Otlar yaklaşan şafağın alacakaranlığında kahverengiydi. Karaltı halinde birtakım gövdeler, hendeğin içine uzanmış

yatıyorlardı. Tuhaf ve kımıltısız yatışlarıyla ölülere benziyorlardı. Arada sırada içlerinden birinin homurdandığı duyuluyordu. Sonra kıpırdaşan, birkaçı bir araya gelip öfkeyle kafa kafaya veren, yeniden ayrılarak hareketsiz kalan acayip gövdelerin arasında bir mırıltı dolaştı.

Hendek, duvarın ortalarında, aşağıya dar yola doğru indikçe genişleyen çakıllı bir geçitle kesiliyordu. Bu dar yol Crom'dan geliyor, kıyı boyunca batıya doğru Clogher'a giden yolla birleşiyordu. Birleşen iki yol, sağlık yurdu topraklarının ötesinde, tepesi olmayan bir haç meydana getiriyordu. Geçitten bakıldığında, kumsalın içlerini bürüyen uzun otların ötesinde, deniz boz bulanık görünüyordu. Bütün yol, ta sağlık yurdunun kapısına kadar, kumsaldan savrulup gelen kumlarla kaplıydı. Aşağılarda, dalgalar, yumuşak kıyıya çarpıp gürüldeyen bir sesle ağır ağır kırılıyorlardı.

Uzaklarda, ufukta, şafak söküyordu. Tanyerinin ağardığı yönden, bir sürü arabanın tekerleklerinin ve sert yolun üzerinde çelik nalların tıkırtısı geliyordu. Batıda, çan kuleleri ve gemi direkleriyle karmakarışık bir yığın halinde Clogher uzanıyordu. Kasabanın ardında, siyah eteklerinin çevresinde deniz kıyısının şafakla ağardığı dik bir tepeye doğru bir dağ dizisi dalgalanarak uzanıyordu.

Yüksek, kapalı kapının önünde iki kadın yere çömelmiş konuşmaktaydı. Biri, eskiden Chadwick'in hizmetçiliğini yapan Mary Halloran'dı. Düzgün siyah bir elbise giymişti, ayağında kalın yün çoraplar vardı, ama yalınayaktı, sırtında bir pelerini bile yoktu. Çoraplarının topukları bütün bütüne açılmıştı. Hiç şüphe yok ki, ayakkabılarıyla pelerinini yiyecek alabilmek için satmıştı. Beyaz saçlarını bir genç kız gibi sırtından aşağı salmıştı. Ama saçları hem çok kısa hem de uçları süpürge gibiydi. Üzerinde çiy taneleri ışıldıyordu. Tanyeriyle birlikte ürperti veren bir esinti çıkmıştı.

"Dün oradaki yoksulların başına gelenlerden sonra Clogher'a gitmeyi silip atmalısın kafandan," diyordu öteki kadına. "Cebin delikse, günbatımından sonra bırakmazlar kalasın orada. Hey ulu Tanrım! Varlıklıların yoksullara bu davranışlarını gördükten sonra, insanın Tanrı'ya olan inancını yitirmesi işten değil. Karnı aç, yoksul, muhtaç insanlar kasabaya geliyor, ama n'oluyor, elleri boş kapının önüne konuyorlar. Ne diyorum sana, hepimizi arabalara koydular. Buralara kadar getirdiler bizleri, ama buraya geldiğimizde sağlık yurdunu ağzına kadar dolu bulduk. Kapı kapalıydı. Adamın biri, sabahleyin kapı açıldığı zaman birkaç kişinin içeri alınacağını söyledi. Gece ölenlerin yerine. Bütün bu yerde yatanlar benimle birlikte kasabadan atıldılar. Ne diyorum sana, kadın, yoksullara göre bir yer değil orası."

Öteki kadın oturduğu yerde iki yana sallanıyordu. Bağdaş kurup oturmuş, hemen bütün gövdesini siyah bir şalla sarmıştı. Yalnızca çıplak ayaklarının topukları ve burnu görünüyordu. İçinden hizmetçinin hikâyesine inanmak gelmiyordu.

"Peki ama Hıristiyan değil mi bunlar, neden çıkarıp atsınlar yoksulları ortada hiçbir sebep yokken?" diyordu kavga edercesine.

"Sen benim sözüme bak," diyordu hizmetçi. "Yalan yok bende. Dün ana yolda polislerle işçiler arasında büyük bir kavga koptu. İşçiler sokağın başından yürüyerek geliyor, ellerinde bayraklar, pankartlar taşıyorlardı. İş isteriz, diye bağırıyorlardı. Sonra bir fırının önüne geldiklerinde içeriye dalanlar oldu, bunun üzerine sille tokat girişti polisler. Ardından jandarmalar geldi, daldılar halkın arasına. Hükümet memleketteki bütün yoksulları öldürecek anlaşılan. Bu işten çıkanlar öyle diyor! Her sabah sokağa çıkıyor, evlerin önüne atılan ölüleri toplayıp gömüyorlar. Bütün yaptıkları bu, hani vebadan korkmasalar onu da yapmazlar. Yoksulların ölülerini doğru dürüst bir tabuta bile koymuyorlar. Altı kapaklı bir tabut yapmışlar, büyük bir çukurun başına geldiler

mi açıyorlar kapağını tabutun, ölü kayıp yuvarlanıyor çukura. Sonra bir başka ölüyü taşımak üzere tabutu alıp gidiyorlar."

"Bu günleri de mi görecektim?" diye sızlanıyordu öbür kadın. "Sağlık yurdunun kapısında oturacak, içeride birisi ölsün de onun yerini alayım diye bekleyecektim ha? Daha utanç verici bir şey olamaz. Kıtlık gelmezden önce Garrymore'un en zenginiydik biz. İki ineklik yerimiz vardı."

"Senin utancın benimkinin yanında hiç kalır, kadın," dedi hizmetçi. "Efendim öldürülmezden önce Crom'daki büyük konağın bütün işlerini ben çekip çevirirdim. Her gün, canımın çektiği an et yerdim. Hemen her zaman önemli kişiler gelir giderdi. Elliden fazla oda vardı elimin altında."

"Bizim de güzel bir yerimiz vardı," dedi öbür kadın, Mary Halloran'ın böbürlenmesine aldırmaksızın. "Toprakta bulamadığımızı hemen yanı başımızdaki denizde bulurduk. Ekinlere hastalık girmeden, patateslerimizin yanında taze ya da tuzlu balık yerdik. Sonra millet içerlerden deniz kıyısına doluştu. Hastalığı da birlikte getirdiler. Bizi mahveden bu hastalık oldu işte, kıtlık bölgelerinden kaçanların getirdiği hastalık. Kıtlıktan önce, kırk evlik bir köydük; ama kıtlıktan az sonra köy toprakları binlerce insanla doldu, balık tutuyorlar, Cezayir menekşeleri, deniz minareleri topluyorlardı, öyle ki sular çekildiğinde kayaların oraya gidip denize bir olta sarkıtamaz olduk. Sonra veba kudurgan bir boğa gibi önüne kattı herkesi, ezip geçti. İşte gördüğün üzere, bir ben kaldım."

"Sen gel beni dinle," dedi hizmetçi gene, "burada kal, sağlık yurduna sığınmaya bak, vazgeç kasabaya gitmekten. Askerlerle, Amerika'dan mısır getiren denizcilerle yatıp kalkarak birkaç kuruş kazanacak kadar genç de değilsin. Hem sağlık yurdunda iyi bir Hıristiyan gibi gömülürsün hiç olmazsa."

"Doğrusun," dedi Garrymore'lu kadın. "Şişşt! Yolda birisi mi var?"

Doğudan gelen tekerlek ve nal sesleri iyiden iyiye artmıştı. Çarpıp parçalanan dalgaların çağıltısıyla karışan derin bir uğultu haline gelmişti.

"Bir kadın," dedi hizmetçi, başını uzatıp yaklaşan karaltıya bakarak. "Benim köyden biri olmalı. Tanrım, eğer bu gelen Ellie Gleeson değilse, ben de neyim."

"Kim?" dedi Garrymore'lu kadın.

Hizmetçi karşılık vermedi; ağır adımlarla, dimdik, uzun, dal gibi gövdesiyle, başını arkaya atmış yaklaşan kadına baktı. Kadın, göğsünde pelerine sarılı bir şey tutuyordu. Kapının karşısına geldiğinde içeri kıvrıldı.

"Ellie'nin kız kardeşi bu," dedi hizmetçi.

"Kim?" dedi Garrymore'lu kadın.

"Mary, sen misin?" dedi hizmetçi.

Mary afalladı, olduğu yerde çakıldı kaldı. Yüzünde şaşkın bir ifadeyle hizmetçiye baktı. Sonra gülümsedi, iki kadının önünde oturmakta oldukları duvara doğru ivecen adımlarla yürüdü.

"Eh, bu da büyük konaktan Mary Halloran değilse!" diye fısıldadı. "Nasılsın? Sağlık yurdunun kapısı burası mı?"

"Evet, burası," dedi hizmetçi sıkılgan bir sesle.

"Tanrım sana çok şükür," diye mırıldandı Mary kendi kendine.

Derin derin içini çekti, sonra yere çöküp başını duvara dayadı. Garrymore'lu kadın hizmetçinin kulağına eğilip, "Zavallıcık yürümekten bitkin düşmüş. Kucağındaki çocuk mu?" dedi.

"Demek sen de buraya düştün ha," dedi hizmetçi biraz olsun rahatlamış bir sesle. "Hepimiz gibi sen de bu çirkefin içine düştün ha? Sen ki o kadar gururluydun, sen de, kız kardeşin de. Oydu her şeyi başlatan. Neyse canım, bütün bunlar geçmişte kaldı. Olan bitenden sana hınç duyduğum falan yok. Bizlerin harcı değil kinlenmek. Ee, Vadi'den ne haber?"

Garrymore'lu kadın Mary'nin kızıl pelerinini parmakları arasına aldı:

"Harikulade bir kumaş! Metresini kaça aldın? Hele şuna da bakın! Ne şirin bebek! Tanrı sağlık versin, şu gül yüzüne bakmak gönlünü ferahlatıyor insanın. Hangi köydensiniz?"

Mary pelerinini kıskanç bir edayla çekerek uyuyan bebeğin bedenine doladı:

"Kara Vadi'den geliyorum. Herhalde sen olamazsın beni bekleyen?"

Yüzü al al olmuştu, konuşurken heyecandan soluk soluğaydı.

"Ben seni niçin bekleyeyim canım," dedi Garrymore'lu kadın, "daha önce hiç görmedim ki seni."

Mary kaygıyla çevresine bakındı.

"Sen kimi arıyorsun?" diye sordu hizmetçi ters bir sesle. "Belki şu hendekte yatanlardan biridir?"

Mary hendeğe baktı. Ortalık iyiden iyiye ağarıyordu. Tekerleklerin ve nalların gürültüsü bir hayli yakınlaşmıştı. Denizin üzerine ışıktan gölcükler yayılmaktaydı.

"Gün doğdu," dedi Mary, ürkek gözlerle hizmetçiye bakarak. "Ben de sandım ki..."

Ağzından laf kaçırdığı kaygısına kapılarak dudağını ısırdı, alnını kırıştırdı. Güldü.

"Ah!" dedi hizmetçi öfkeyle. "Sende hiç utanma yok mu, böyle bir yerde nasıl gülersin?"

"Yok canım," dedi Mary, "kötü bir amaçla gülmedim, birden öyle bir gönül rahatlığına kavuştum ki. Buraya sağ olarak varacağımı hiç sanmıyordum. Kara Vadi'de Brian'la Maggie'den başka canlı kalmadı. Bomboş, ıssız bir yere döndü koca vadi. Onlara torbanın içinde biraz bir şeyler bıraktım, hepsi bu. Köyde kimseleri göremedim, yalnız boğuşan köpeklerin korkunç hırıltılarını duydum. Mezar sessizliği çökmüş köyün üstüne. Peder Geelan, Johnny Hynes'ın gittiğini söyledi."

"Yüzünü şeytan görsün," dedi hizmetçi; "gitmiştir elbette. Hem bunu söylemekte yerden göğe kadar haklıyım, çünkü ikin-

ci göbekten kuzenim olur. Oğlu Tony'nin rıhtımdaki o büyük yerine gitmiştim, hani şu daha önce Rabbit'in olan yer. Johnny de oradaydı, ama beni tanımazdan geldi. Tony de öyle. Artık koca bir evleri olduğuna göre bana da bir iş verirler diye düşünmüştüm. Ama Tanrı bunu onlara ödetti, doktora ne kadar baktılarsa da kurtaramadılar. Para her şeyi satın alamaz. Kıtlık sayesinde doğrusu ceplerini iyi doldurdular. Bugün bir sürü insanı Amerika'ya götürecek olan şu gemi, onlara Philadelphia'dan tonlarca mısır getirdi gene."

"Bugün kalkan bir gemi mi var?" diye bağırdı Mary, hizmetçinin kolunu kavrayarak.

"Evet, öyle," dedi hizmetçi hüzünlü bir sesle. "Son zamanlarda iki günde bir gemi kalkıyor Amerika'ya. Şu hastalık kolumu kanadımı kırmasaydı, şimdi Amerika'da olacaktım. İyileşene kadar bütün paramı han odalarında tükettim. Kâhya Reilly gitti, sürücü Hegarty de. Yol parasını veren herkes gitti. Aslında gidenler, halkın en varlıklıları oldu, geride kalanlarsa cebi delikler. Hepsi ölecek."

Artık Mary heyecandan tepeden tırnağa titriyor, kaygıyla iki yanına bakınıp duruyordu.

"Yolda ölülere rastladım," dedi yüksek sesle düşünüyormuşçasına. "Adamın biri, sulh hâkimi Albay Bodkin'in yiyecek dağıttığını söyledi; ama sadece kendi yarıcılarına dağıtıyormuş. Aynı adam Peder Roche'un iğne ipliğe döndüğünü söyledi. Her gün yemeğini dilencilere veriyormuş. Albay Bodkin'in kapısında bir nöbetçi bekliyormuş. Hükümet yardım çalışmalarını yeniden başlatacakmış; ama o ağır işlerde çalışacak güç kaldı mı millette?"

Artık tekerleklerin ve nalların gürültüsü yaklaşmıştı. Hendekte yatanlar bu uğultuyla yerlerinden doğruldular. Bazıları oturup homurdanmaya başladı. Bazılarıysa oturdukları yerde dönenmeye koyuldu. Birkaçı hiç kımıldamadı. Küçük bir kız acınaklı bir sesle bağırarak anasını sarsıyordu.

"Tanrı bizi kurtarsın!" dedi Garrymore'lu kadın. "Gün doğarken ölüler mezarlarından kalkıyorlar sanki. Ah! Kırmızı ceketli süvarilere bakın."

Yüksek kıyı otlarının üzerinde atlarını sürerek doğudan üç süvari geliyordu. Atlarının nalları geriye kum püskürtüyordu. Aynı anda, batıdan, bir eşeğin çektiği bir araba göründü; arabada uzun şapkalı, külrengi pelerinli bir adam vardı. Araba sağlık yurdunun kapısına doğru yola saptı. Süvarilerin arkasından bir araba dizisi geliyordu. Arabaların iki yanında askerler yürüyordu. Süvariler kılıçlı, piyadelerse karabinalıydı. Atlılardan ikisi şarkı söylüyordu. Arabalar çuval yüklüydü.

Ansızın hendeğin kıyı yoluna yakın ucundan uzun boylu bir adam doğruldu. Belden yukarısı çıplaktı. Sağ yumruğunu havaya kaldırdı. Çıplak dirseğinden bir kumaş parçası sarkıyordu.

"Soyguncular!" diye haykırdı, yumruğunu yoldan geçenlere sallayarak. "Halkın mahsulünü elinden alıp dışarlara götürüyorsunuz. Biz burada açlıktan ölürken, ekinlerimizi çalıyorsunuz. Bugün bastırdınız sesimizi, ama bu işin yarını da var."

Sonra, hendek boyunca, meydan okurcasına öfkeli bir homurtu dolaştı. Başka birtakım karaltılar da ayağa kalkıp yoldan geçenleri sıkılı yumruklarıyla tehdit ettiler. Bu homurtuyla heyecana kapılan yarı çıplak adam bağırarak ileri fırladı. Askerlerden biri karabinasının dipçiğini adamın kafasına geçirdi. Adam düştü. Araba dizisi hızla geçiyordu. Askerler hep bir ağızdan şarkı söylüyorlardı. Hendekten bir kadın fırladı, yere yıkılan adamı sürümeye başladı.

"Kanuna karşı gelmenin cezası budur işte," hizmetçi. "Yarılmış bir kafa. Kıtlığı başlatan da hep bu kışkırtmalardı zaten."

"Kardeşim," dedi Garrymore'lu kadın, "zavallı adamın söyledikleri doğru. Hendeklerin içinde açlıktan ölmektense, kalkıp dövüşmek yeğdir. Keşke İrlanda'nın rızkını yabancı diyarlara kaçıran şu hırsız canileri vuracak bir silahım olsaydı."

Mary'nin gözleri arabadaki adama dikilmişti. Adam da ona bakıp duruyordu. Adamın hafifçe gülümsediğini sezinledi. Ayağa kalktı, ivecen adımlarla arabaya yürüdü. Kanca burunlu, küçük kısık gözlü yaşlıca bir adamdı.

"Sarı saçlı bir adam gördünüz mü?" diye fısıldadı Mary'ye, Mary arabanın yanına geldiğinde.

"Evet," diye fısıldadı Mary. "Aradığınız benim. Nerede o?"

"Atla arabaya," dedi adam. "Seni ona götüreceğim."

Mary arabaya çıktı, adam eşeği yola koydu. Mary'nin yanaklarından sevinç gözyaşları dökülüyordu, sessizce gülüyordu. Clogher'a doğru batıya yöneldiklerinde adam Mary'ye döndü:

"Martin kazasız belasız gemiye bindi. Bugünlerde bir adamı ülke dışına çıkarmak çok kolaylaştı, ülkenin dört bir yanında isyanlar patlak veriyor, polisler ne tarafa koşacaklarını şaşırdılar. Sen hiç merak etme, Martin'i geminin içinde sakladık, kaptan da bizden. Gemiye binerken seni sorguya çekerlerse hemen ağlayıp sızlanmaya başla, artık onu bulmaktan umudu kestiğini söyle. Bütün yapacağın bu."

"Her kimseniz," dedi Mary, "Tanrı sizi kutsasın."

"Yürekli insanlara özen göstermek gerekir," dedi adam. "Korkaklarsa varsın açlıktan ölsün, canları cehenneme. Şu askerlerle arabaların ardından gideceğiz. Al işte, bu da biletin."

Cebinden bir bilet çıkarıp Mary'ye verdi. Mary bileti dudaklarına götürdü, öptü.

"Sakın unutma," dedi adam. "Amerika'ya vardığında, özgürlük savaşının kazanılıncaya dek sürmesi gerektiğini unutma, elinden geleni ardına koma. Bizim istediğimiz tek teşekkür bu."

"Ah! Gözlerime inanamıyorum," diye fısıldadı Mary. "Martin'e kavuşacağıma, birlikte kaçıp kurtulacağımıza inanamıyorum. Gerçek mi bütün bunlar?"

Arabaların arkasında uzun ana yola girdiklerinde, Mary'yi bir korku aldı. Sabahın bu saatinde cadde neredeyse bomboştu,

ama evler bile ürkütücü görünüyor, her an omuzuna bir el yapışacakmış gibi geliyordu Mary'ye. Balık pazarına vardılar, rıhtım göründü. Adam arabadan inmesini söyledi.

"Buradan sonra yürüyeceğiz," dedi.

Eşeği bir direğe bağlayıp rıhtıma doğru yürümeye başladı. Mary de arkasından geliyordu. Korkudan başı dönüyordu. Uzaktan uzağa duyulan uğultudan ürken bebek ağlamaya başladı.

"Sus canım," diye fısıldadı Mary çocuğa. "Az sonra babacığını göreceksin."

"İşte gemi," dedi adam. "Polisler sorguya çekerse ne söyleyeceğini unutma sakın. Biletini girişteki adama uzat, çık gemiye. Kocanı gemi kalktıktan sonra göreceksin. Sakın korkma. Haydi bakalım, kal sağlıcakla, oğlun özgürlük ülkesinde bir özgürlük neferi olarak büyüsün. Tanrı yardımcın olsun."

Mary adamın elini sıkarken hiçbir şey söyleyemeyecek kadar korku içindeydi. Sonra döndü, gemiye yürüdü. Gemi, Tony Hynes'ın büyük dükkânının önündeki iskeleye bağlı duran üç direkli bir yelkenliydi.

"Ah!" dedi Mary yüksek sesle. "Ama bunun yelkenleri beyaz değil, kahverengi."

Geminin yelkenlerinin düşündeki gibi beyaz olmadığını görünce her şeyi yitirdiği duygusuna kapılmıştı. Büyük kalabalıktan yükselen ağlayıp sızlamalar bu korkuyu daha da artırıyordu. Önündeki kılavuz askerleriyle araba dizisi göçmen gemisine kısa bir mesafe kala durmuştu. Tahıl çuvalları arabalardan indiriliyor, İngiltere'ye götürülmek üzere bir gemiye yükleniyordu. Göçmenlerle vedalaşmaya gelen kalabalık, yiyeceklerinin gözleri önünde alınıp götürülmesine içerlemişti. Bazıları, ellerini gemidekilere uzatmış, bağıra çağıra ağlıyordu. Geminin güvertesindeki göçmenler de ağlamaktaydı. Ama bunların arasında, birkaç delikanlı, yumruklarını kaldırıp öç alacaklarını haykırarak gözdağı veriyorlardı.

Mary bileti elinde sımsıkı tutarak kalabalığın arasından geçti, önünde bir dizi polisin durduğu giriş yerine geldi. Durdurmaya kalkışan olmadı, rahatça gemiye bindi Mary. Güverteye çıktığında yere yığılarak bayıldı.

Ayıldığı zaman, kendini küçük ve hemen hemen karanlık bir odada buldu. Duvardaki dar bir pencereden ışık vuruyordu. Martin üzerine eğilmiş, ellerini ovuyor, heyecanlı heyecanlı bir şeyler fısıldıyordu. Mary bu esmer, sakallı yüze baktı, sonra yeniden bayıldı. Tekrar gözlerini açtığında Martin onu geminin pruvasında bir ip yığınının üzerine yatırmaktaydı. Bir kadın oturmuş, avazı çıktığı kadar bağıran bebeği kucağında sallıyordu. Mary bebeği kadının kollarından çekti aldı. Sonra vahşi bir ifadeyle Martin'e bakıp, "Bunca zamandır neredeydin?" dedi.

"Ah, sevgilim," dedi Martin, "ben..."

Başka bir şey diyemedi, Mary ansızın onu kendine çekivermiş, dudaklarına yapışmıştı.

"Boşver, aldırma," diye fısıldadı onu öperken. "Artık kurtulduk ya. Artık her şey geride kaldı, değil mi? Kurtulduk, değil mi?"

"Bak," dedi Martin.

Kolunu Mary'nin omuzuna dolayıp kaldırarak gittikçe geride kalan karaya baktırdı. Sonra Mary diz çöküp haç çıkar. Martin de diz çöktü. Gemi dalgaların üstünde inip çıkarken, gözlerinde yaşlar birikerek geride kalan karayı seyrettiler.

"Peki ya ihtiyarlar?" dedi Martin.

Mary cebinden kireç parçasını çıkardı, Martin'e verdi.

"Bunu sana vermemi söyledi," dedi hıçkırarak. "Ocağın oradan kopardı."

"Onun adına kara sürmemeye çalışacağım," diye mırıldandı Martin kireç parçasına bakarak. "rada, yeni dünyada."

ELLİ BEŞİNCİ BÖLÜM

GECE KIRAĞI DÜŞMÜŞTÜ. Sabah ışığında dağ yamaçları, bütün bir vadi yatağı pırıl pırıldı. Kırağı, beyaz bir örtü halinde, boş evlerin kırık dökük damlarını, daha şimdiden çöküp giden tarlaları kaplamıştı. Taş duvarlar, kaya parçaları, katırtırnakları bembeyazdı. Kara Göl'ün üzerinde ince bir buz tabakası meydana gelmişti. Boz göğün altında kımıldayan tek şey, ırmaktı.

Brian Kilmartin, elinde bir bel, arkasında köpeği, evden çıktı. Sırtında sadece gömleği vardı. Yürürken beli baston gibi kullanıyor, yaslanıyordu. Köpek üç bacağı üstünde hoplaya zıplaya yanı sıra geliyordu. Kırağı örtüsünün üzerinde belirgin ayak izleri bırakıyorlardı. Solurken, ağızlarından uçup giden küçük bulutlar çıkıyordu. Köpek, yaşlı adama ayak uydurmak istiyormuşçasına, arada sırada durup havlıyordu.

Brian güçlükle çiti tırmandı, çayırlığa atladı. Sonra beli kırağıyla kaplı toprağa sapladı, ayağını dayadı, var gücüyle bastırdı. Bel girmedi. Köpek karın üstü yatmış, yüksek sesle havlıyordu. Yaşlı adam dudaklarını büzdü, toparladı kendini ve ayağıyla bastırarak yeniden beli toprağa daldırdı. Bel gene girmedi. İhtiyar harcadığı bunca çabayla dengesini kaybetti, yere düşüp belin üstüne yığıldı. Köpek yerinden fırlayıp havladı.

Yaşlı adam bir süre öyle kaldı. Sonra homurdanarak dizlerinin üstünde doğruldu. Bele tutunarak ayağa kalktı. Köpek öfkeyle havlıyor, sağ önayağıyla kırağı tabakasını eşeliyordu. Yaşlı adam ellerine tükürmeyi denedi, ama ağzı açıldı, dili üst dudağına yapıştı kaldı. Belin sapını kavradı, öne eğildi, belin ucunu toprağa yöneltti, ayağını kaldırdı. Gırtlağından derin, hırıltılı bir ses geldi, suratının üzerine yere yıkıldı. Bel kırağının üstünde kaydı, bir çukura yuvarlandı. Yaşlı adam, kolları iki yana açık, öyle kalmıştı.

Köpek sessizleşti, karınüstü uzandı. Sonra başını kaldırıp havayı kokladı. Titredi. Yaşlı adamın çıplak ayağının yanına

kadar sürüdü gövdesini. Ayağı kokladı. Ağır ağır doğruldu, hafifçe başını kaldırdı, yaşlı adamın çıplak bacaklarını, kalçalarını koklayarak yavaş yavaş ilerledi. Gömleğe geldiğinde durdu, yanık yanık havladı. Sonra olduğu yerde bir iki dönendi, yeniden karınüstü uzandı, inleyerek ihtiyarın başının yanına süründü. Yüzünü kokladı. Havladı. Gene kokladı. Başı düştü.

Birden başını göğe dikti, arka ayakları üzerine oturdu, uzun uzun uludu. Sonra yaşlı adamın omuzuna yaslanarak yeniden uzandı.

İrlanda edebiyatının toplumcu yazarlarından Liam O'Flaherty, *Kıtlık* romanında, 1840'larda İrlanda'da bir milyon insanın ölümüne, iki milyon insanın da ülkeden göç etmesine yol açan Büyük Kıtlık'ı, yoksul bir aile odağında anlatır.

O'Flaherty, İngiltere'nin boyunduruğu altındaki İrlanda'nın tarihinde yaşanmış bu en korkunç yıkımı, yöneticilerin yıkımdaki rolüyle birlikte ortaya koyar. Halkın yaşam, kimlik ve bağımsızlık mücadelesi, diğer romanları gibi *Kıtlık*'ın da konusudur.

Romanları ve öykülerinde İrlanda halkının yürekliliğine ve kararlılığına duyduğu saygıyı dile getirmekten hiçbir zaman geri kalmayan O'Flaherty'nin, yapıtlarında ödünsüz bir doğalcılık ile şiirsel bir anlatımı, keskin bir yergi ile psikolojik çözümlemeyi ustaca birleştirdiği görülür.

Kıtlık, O'Flaherty'nin sinemaya uyarlanan *Muhbir*'le birlikte en güçlü iki romanından biridir.

Celal Üster'in Mamak Askerî Cezaevi'nde çevirisini yaptığı *Kıtlık*, daha önce 1973 yılında yayımlanmıştı.

Yordam Edebiyat bu tarihsel romanı, ilk kez eksiksiz çevirisiyle okurlara sunuyor.



yordam edebiyat
YordamEdebiyat
YordamEdebiyat
YordamKitap

60.00₺

ISBN 978-605-172-530-7